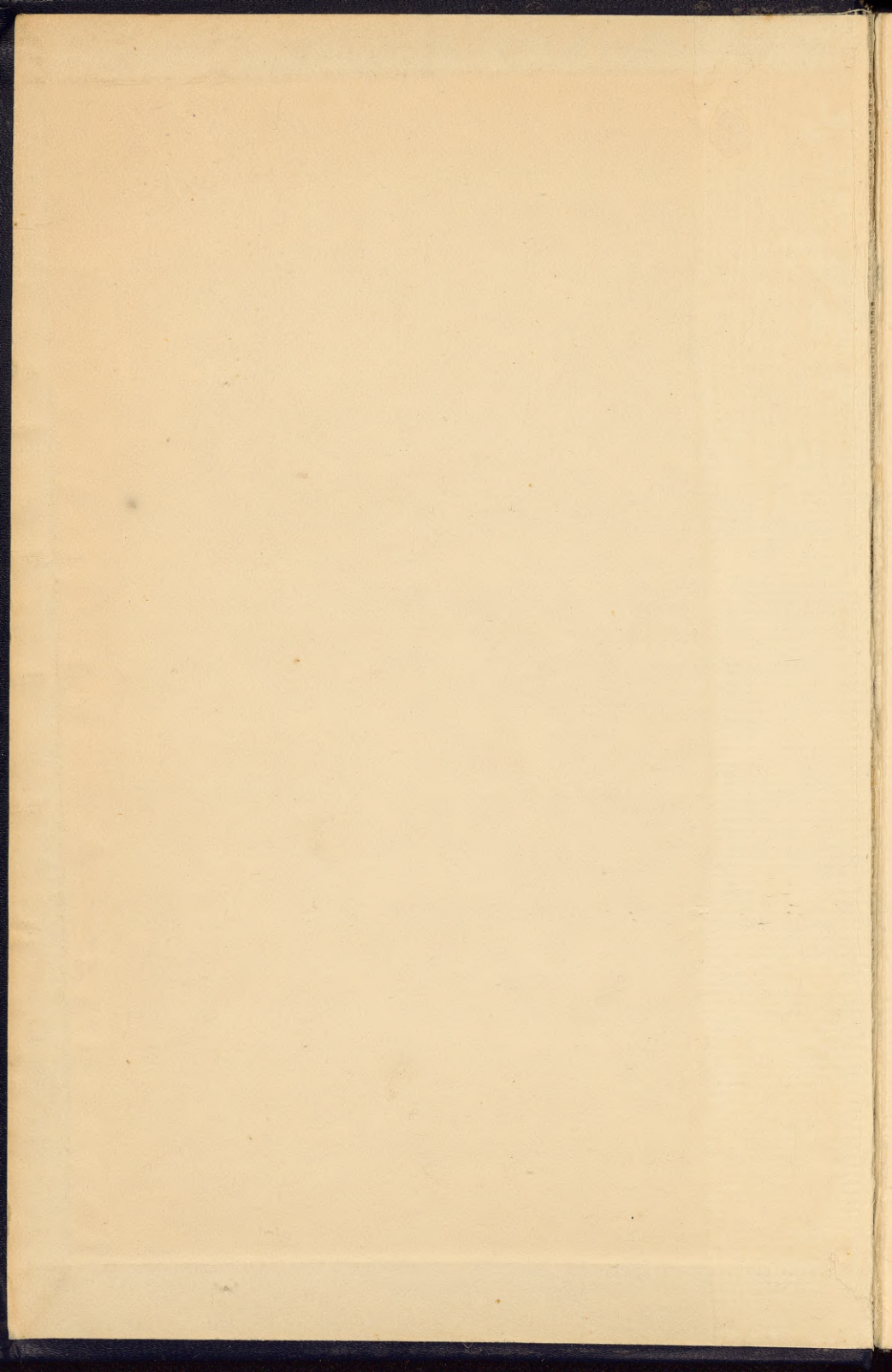

90-4

790 5

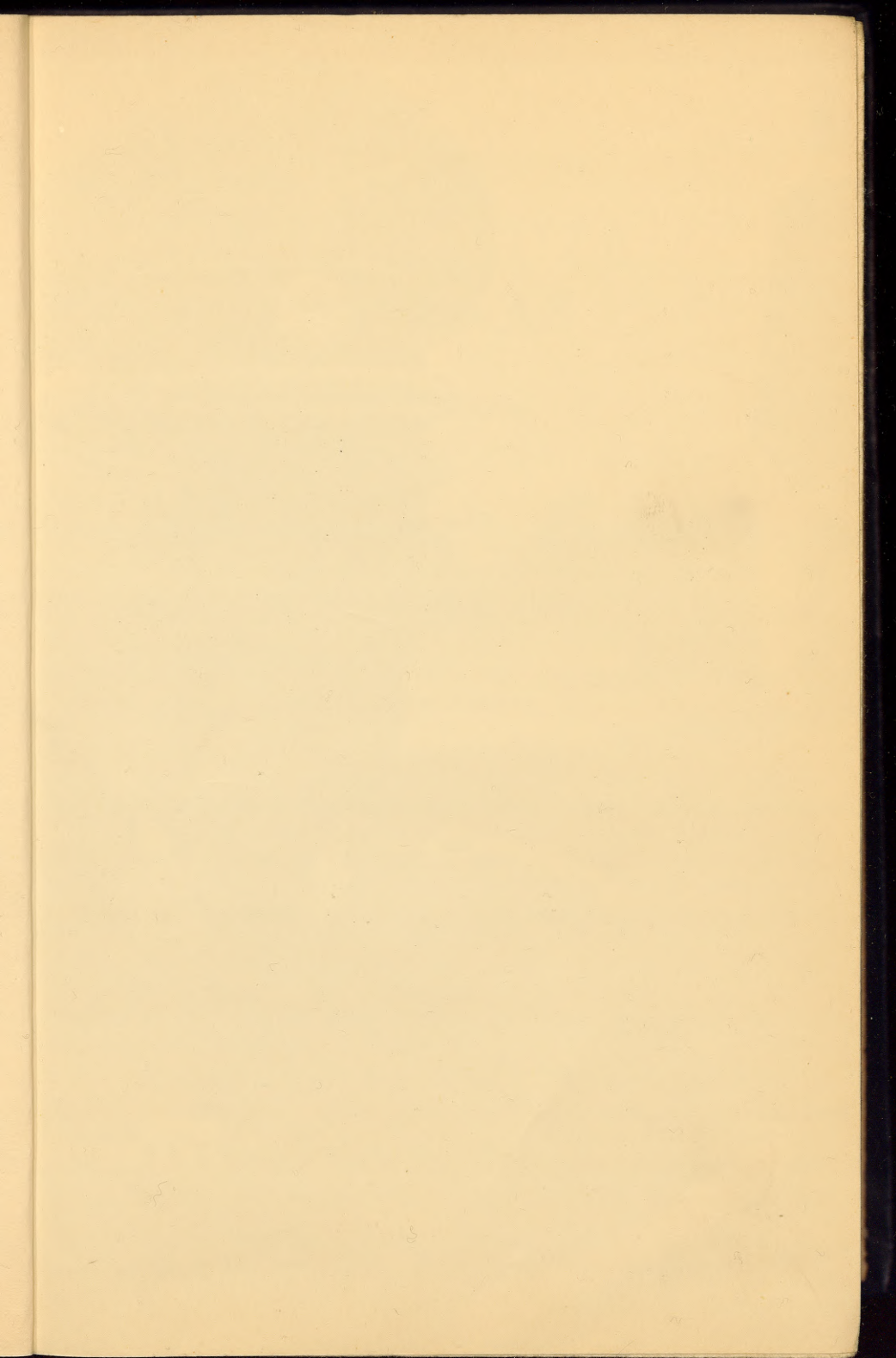
SIRAKUZU UN APKARTNES
LATVIESU BIEDRIBA

LIBRARY OF THE
STATE OF FLORIDA

Rudolfs Bangerskis

MANA MŪŽA
ATMIŅAS

ATON ANCH
SARINTA

B, LL $\frac{20-4}{730}$ 299
L
3

RUDOLFS BANGERSKIS

MANA MŪŽA
ATMINAS

TREŠĀ GRĀMATA

*Leģiona vadība
Pašpārvalde pārņem iesaukšanu
Latviešu cīņa par savām tiesībām
Latvijas nacionālā komiteja
Loks noslēdzies*

Ar 87 attēliem un kartēm

Redaktors Pāvils Klāns

IMANTA
KOPENHĀGENĀ
MCMLIX

KF

*Ar 87 attēliem un kartēm no ģen. Bangerska, LNFS, apgāda
Imanta archīva un citiem avotiem*

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~87~~ 1972.11.10

0304046036

TREŠĀ SĒJUMA IEVADAM

Arī trešajā ģen. Bangerska mūža atmiņu sējumā ir posmi, kuŗiem viņš vairs nav paguvis dot galīgu izveidojumu. Šīs vietas papildinātas vai aizpildītas ar dienesta atzīmēm, dokumentiem un citām laika liecībām, kuŗas ģenerālis sakārtojis apstrādāšanai iecerētā kārtībā, vai kuŗas bija atrodamas viņa sakopotajos materiālos.

Ceņšoties respektēt visu, ko ģenerālis uzrakstījis, dažviet, tāpat kā otrā sējumā, atstāta daļa atkārtotānās. Savukārt ne visur, pietrūkstot ģenerāļa tekstam un komentāriem pie attiecīgiem faktiem un notikumiem, bijis iespējams ievērot to organisko secību. Te bijis jāizlīdzas ar laika liecību pasniegšanu pēc iespējas chronoloģiskā kārtībā.

Visas piezīmes no redaktoru puses atbilstoši apzīmētas atšķirībā no ģenerāļa paša izdarītajām.

Darba gaitā, sagatavojot trešo sējumu, laika trūkuma dēļ savu līdzdarbību pārtraucis plkv. Plensners, viens no šo atmiņu līdzredaktoriem un reizē viens no ģenerāļa tuvākajiem līdzgaitniekiem dažos šeit apcerētos periodos. Šajā sējumā ietilpst arī tādas nodaļas (Augstākais komandējošais sastāvs, Ģenerāļinspektora stābs, Zemes pašpārvalde pārņem iesaukšanu, Latviešu sabiedrības nostāja, Volchova), kuŗu rediģēšanā viņš vēl piedalījies.

P ā v i l s K l ā n s

THE HISTORY OF THE

The first part of the history of the world is the history of the human race. It is a history of the progress of the human mind, and of the development of the human soul. It is a history of the human race, and of the human mind, and of the human soul.

The second part of the history of the world is the history of the human race. It is a history of the progress of the human mind, and of the development of the human soul. It is a history of the human race, and of the human mind, and of the human soul.

The third part of the history of the world is the history of the human race. It is a history of the progress of the human mind, and of the development of the human soul. It is a history of the human race, and of the human mind, and of the human soul.

The fourth part of the history of the world is the history of the human race. It is a history of the progress of the human mind, and of the development of the human soul. It is a history of the human race, and of the human mind, and of the human soul.

The fifth part of the history of the world is the history of the human race. It is a history of the progress of the human mind, and of the development of the human soul. It is a history of the human race, and of the human mind, and of the human soul.

I daļa
LEĢIONA VADĪBA

LEĢIONA VADĪBA

LEĢIONA VADĪBA

- 1) LEĢIONA VADĪBA
- 2) LEĢIONA VADĪBA
- 3) LEĢIONA VADĪBA
- 4) LEĢIONA VADĪBA
- 5) LEĢIONA VADĪBA

LEĢIONA VADĪBA

1848
LEONARD YALDEN

AUGSTĀKAIS KOMANDĒJOŠAIS SASTĀVS

TIKAI AR grūtībām, kā jau man nācies uzsvērt, vācu vadība iegāja uz to, ka komandējošais sastāvs, līdz pulku komandierim ieskaitot, Latviešu leģionā būtu latvieši. Nav skaidrs, kā tas bija attiekmē uz mani personīgi, kuŗš vismaz dažas dienas skaitījās vēl neesošā Latviešu leģiona un līdz ar to 1. divīzijas komandieris.

Lai pārrunās ar vāciešiem pēdējie neteiktu, ka latviešiem attiecīgu kandidātu augstākiem amatiem nav, Zemes pašpārvalde martā 1943. g. bija sastādījusi kandidātu sarakstu šādiem amatiem:

- a) uz Leģiona un pagaidām arī 1. divīzijas komandiera amatu — ģenerālis Bangerskis;
- b) uz divīzijas komandiera amatu — pulkvedis T. Kalniņš;
- c) uz kājnieku pulku komandieru amatiem: pulkveži A. Apsītis, V. Janums, pulkvežleitnanti K. Lobe, K. Tīrzītis un A. Vēveris;
- d) uz artilērijas pulku komandieru amatiem: pulkvežleitnanti J. Rapa, J. Šēls;
- e) uz Leģiona un pagaidām arī pirmās divīzijas stāba priekšnieka amatu — pulkvedis A. Silgailis;
- f) uz divīzijas stāba priekšnieka amatiem — pulkvedis V. Janums, pulkvežleitnanti K. Lobe, K. Tīrzītis, A. Zaķis.

Ne visi no sarakstā ievestajiem kandidātiem tika iecelti viņiem paredzētos amatos. Es personīgi nekluvu par Leģiona, ne arī par 1. Latviešu divīzijas komandieri, bet 10. aprīlī 1943. g. kļuva par Latviešu leģiona ģenerālinspektoru. Plkv. T. Kalniņš neveselības dēļ no savas kandidātūras atteicās. Kā jau redzējam, par Latviešu divīzijas un arī brigādes komandieriem iecēla vācu ģenerāļus, pielaižot vēlāk par divīzijas kājnieku priekšniekiem, it kā divīziju komandieru palīgiem, latviešu pulkvežus, tomēr bez kādām komandēšanas funkcijām.

Kaŗa gaitā par vienību priekšniekiem iecēla arī augstāk atzīmētā kandidātu sarakstā neminētas personas kā pltn. V. Veisu un pltn. R. Osi. Pēdējais ilgāku laiku bija Latviešu policijas vienību papildinājumu pārvaldes (kas agrāk saucās Latviešu policijas vienību stābs) šefs, pēc tam Policijas pārvaldes vadības departamenta direktors un tad policijas pulka komandieris. No turienes uz paŗa lūgumu ar policijas ģenerāļa Šrēdera atbalstu viņš pārgāja uz latvieŗu 19. divīziju par pulka komandieri. Arī pltn. Veiss sākumā (līdz 7.4.1943.) bija Iekŗeŗas droŗības pārvaldes direktors, pēc kam to iecēla par 2. latvieŗu brigādes 1. pulka komandieri.

Ne vienmēr attieksmes latvieŗu vecāko virsnieku starpā bija tik saskanīgas un draudzīgas, kādām tām vajadzēja būt. Piemēra dēļ minēŗu tikai attieksmes starp 2. brigādes 1. un 2. pulku komandieriem plkv. Veisu un plkv. Lobi. Pirmais no viņiem jau Ņeņingradas iecirknī 1943. g. aprīlī stājās pulka komandiera amatā; otrs — plkv. Lobe — ŷo amatu ieņēma brigādes pārvietoŗanās laikā no Ņeņingradas uz Volchovu.

Plkv. Veiss kā labs valodu pratējs, jaunāks gados un veiklāks, ātri bija pielāgojies vācu prasībām un paraŗām. Ar lielu centību izpildot katru priekŗniecības rīkojumu un ar bieŗajām nakts izlūkoŗanām viņš bija iekarojis visu pakāpju vācu priekŗnieku atzinību.

Plkv. Lobe bija citāda rakstura cilvēks. Vispirms vācu valodas grūtības nedeva iespēju tik viegli ārpus dienesta tuvoties vācu aprindām. Tad, kā jau vecāks un vairāk piedzīvojis virsnieks, plkv. Lobe ar lielāku kritiku piegāja vācu priekŗniecības prasībām un rīkojumiem arī attieksmē uz t. s. kaujas grupu (nakts izlūkoŗanu) izsūtīŗanu.

Pats par sevi saprotams, ka sekmīga kaujas izlūkoŗana resp. nakts iebrukums pretinieka nocietinātā joslā vai neutrālā joslā starp abu pretinieku uguns līnijām prasa nopietnus priekŗdarbus vairākas dienas no vietas. Izsūtot ŷādas »kaujas grupas« katru nakti, kā to Volchovas iecirknī praktizēja 1. pulks, ŷādu priekŗdarbu veikŗana nav iespējama, un rezultātā ir zaudējumi bez kādiem jūtamiem panākumiem.

Uz ŷādu divējādu ieskatu pamata starp abu pulku komandieriem radās nesaskaņas. Plkv. Lobe domāja, ka par daudz izdabānot vācu priekŗniecībai un izpildot tās prasības, plkv. Veiss arī viņam radot grūtības. Vācieŗi sakot: »Pulkvedis Veiss

to var, bet jūs to nevarat.« Tā, piemēram, Veisa pulka iecirknī vācieši kājnieku artileriju pakļāvuši artilerijas priekšniekam, t. i. divīzijas artilerijas priekšniekam, un to pašu gribējuši darīt arī 2. pulka iecirknī. Plkv. Lobe tam nepiekritis, atbildot vāciešiem, ka viņš pats protot sava pulka vienības komandēt. Arī tas deva vāciešiem iemeslu salīdzināt un taisīt savus ne katrreiz pareizus slēdzienus.

Kādas frontes apstaigas laikā, kad 1. pulka iecirknis jau bija apskatīts un mēs taisījāmies doties uz 2. pulka iecirkni, plkv. Veiss neapdomīgi pasvītvoja: »Otrā pulka komandieris savu komandpunktu novietojis pašā flankā, ko es gan nebūtu darījis.«

Pulku komandieņu savstarpējās attiecsmes ar bažām vēroja arī daži virsnieki, kuŗi tomēr ne vienmēr sprieda bezpartejiski. Viens no 1. pulka virsniekiem, aizbraucot 2.11.1943. uz kursiem Dachavā, man starp citu rakstīja: »... Runāt gribēju par latviešu kaŗavīru nesaprašanos un nesaticību, sevišķi starp Veisu un Lobi. Taš nedrīkst tā turpināties! Jūs esat vienīgais, kas to var novērst, un es ceru, ka Jūs to arī darīsiet. Veiss tomēr ir ideālists un visu sevi atdevis savam pulkam un latviešu tautai, un nav pelnījis nonievāšanu, ko viņš tagad saņem. Bez tam neaizmirstiet, ka pirmā pulka kaŗavīru lielākā un labākā daļa ir ar savu pulka komandieri.«

Kad 1943. g. novembrā beigās plkv. Veiss tika nozīmēts par brigādes kājnieku priekšnieku, tad, apsveicis viņu ar iecelšanu amatā, lūdzu darīt iespējamo, lai nesaskaņas starp pulkiem novērstu. Pirms tam biju saņēmis plkv. Veisa iesniegumu atvaļināt viņu no amata. Veiss gan zināja, ka ne viņa iecelšana amatā, ne arī atvaļināšana no amata no manis nav atkarīga, bet iesniegums bija uzskatāms kā protests pret mani un Leģiona stābu, kas viņu neaizstāvēt pret 2. pulka komandieņa uzbrukumiem un vispār viņa nopelnus neatzīstot.

Uz manu vēstuli plkv. Veisam, viņš 1943. g. 8. decembrī man atbildeja:

»Augsti cienītais ģenerāļa kungs! Ļoti atvainojos, ka atbildu uz Jūsu laipno vēstuli ar nokavēšanos. Iespēja viņu nosūtīt radās tikai pašlaik ar kapt. Grāveli ... Sirsnīgi pateicos par novēlējumiem man jaunajā amatā un par Jūsu dāvāto uzticību, kuŗu centīšos ar savu darbu attaisnot. Savu ierosināto aiziešanu no dienesta, god. ģenerāļa kungs, atstāju Jūsu izlemšanai.

Nekādā ziņā nav arī mana vēlēšanās radīt kādu plaisu jeb pārpratumus mūsu, t. i. vecāko virsnieku, starpā ... Ar L. esmu visu pārrunājis, un starp mums valda pilnīga saprašānās un savstarpējs atbalsts. To uzturēt ir mūsu abu griba ... Pašlaik esam nodarbināti ar rūpēm par iesaucamo un brigādes rīcībā ieskaitāmo jauno cīnītāju novietošanu un apmācību. Šī jautājuma kārtošana arī uzticēta man. Grūtības būs apmācības pār-raugot, jo novietojums būs plašs, kā Gatčina, Luga un Siverskaja ...

Godāts ģenerāļa kungs, ceru kādu dienu būt Rīgā, lidojot komandējumā uz Vāciju. Tad varēšu ziņot sīkāk. Vēlreiz atļaujiet pateikties par Jūsu laipno vēstuli un novelēt Jums spēkus Jūsu lielajā darbā. Ar patiesu cieņu

pulkv. Weiss«

Šo, tāpat kā pirmo — leitn. O. vēstuli minēju, lai parādītu, ka arī savstarpējās attiecsmes vienību starpā dažbrīd visai saasinājas. Un tikai vairākkārtējās pārrunās un vēstuļu apmaiņās izdevās pārpratumus novērst un nesaprašanos izlīdzināt.

Viens no vēlākiem pulku komandieriem O. centās redzami pasvītrot, ka viņš ir pakļauts vācu vadībai, ne Leģiona ģenerālinspekcijai, kā tas faktiski arī bija. Mana apmeklējuma moments viņa stābā frontē Kurzemē 20.10.1943. sakrita ar divīzijas stāba 1-a virsnieka (kapteiņa dienesta pakāpē) apmeklējumu. (Divīzijas stāba 1-a ir faktiski divīzijas stāba priekšnieks jeb kaut kas starp to un stāba operatīvo adjutantū.) Pulka komandieris, nepiegrīzdams nekādu vērību manam apmeklējumam, visu uzmanību veltīja vācu kapteinim N., to pavadot līdz automobilim, atkārtoti viņam klanoties un roku spiežot, kas norisinājās turpat telpas logu priekšā. Ieradies atpakaļ viņš gan aptvēra situāciju un taisnojās.

Tanī pat apmeklējumā viens no jaunākiem pulku komandieriem it kā lepodamies man sarunā pateica, ka pret viņa iecirkni arī boļševiku pusē darbojoties latviešu vienības. Viņš tomēr latviešus gūstā neņemot ... Teicu, ka es tam nekādā ziņā piekrist nevaru, un nekādu varonību un jēgu tur neredzu. Uz to jaunais pulkvedis atbildeja — kāpēc tad viņi, latvieši, nepārnākot pie Leģiona vienībām? Atbildeju, ka tas tik viegli no turienes, kur spiegu un čekistu tik daudz, nemaz nav iespē-

jams. Un es domāju, ka arī no viņa pulka nebūtu tik viegli pāriet pie bolševikiem.

Visi minētie vienību priekšnieki bija varonīgi kaņavīri un labi vienību priekšnieki, un vissiltākās jūtas mani pārņēma, atceroties viņu pašreizējā darbu frontē, kur ne vienmēr varēja rīkoties pēc saviem ieskatiem un Latvijas armijas tradīcijām. Nevienprātība bija arī aizmugurē, kas pie visām grūtībām kauju laukos piepilināja klāt ne vienu vien rūgtu pilienu rūgtajā biķerī, ko leģionāriem nācās tukšot dien dienā toreiz un kas jātukšo viņiem vēl tagad. Varonīgais Veiss savu pašreizējību un dzimtenes mīlestību apliecināja ar savu varoņa nāvi. Pulkvedis Lobe, tāpat kā pulkvedis Janums, upurējuši savus vienīgos dēlus šīs nevienādajās, izmisuma pilnajās cīņās par būt vai nebūt Latvijai un latvju tautai. Šī dziļā drāmatisma pilno cīņu nozīmi, jēgu un nepieciešamību neizprata daudzi tautieši toreiz, to negrib jeb nespēj izprast viena tautiešu daļa arī tagad. Nebija viegli vienību priekšniekiem veikt savu uzdevumu, ejot kopsolī ar vācu okupācijas karaspēku pret vienu un to pašu ienaidnieku.

ĢENERĀLINSPEKTORA STĀBS

JAU atzīmēju divdomīgo stāvokli, kāds bija radies sakarā ar to, ka Pārdaugavā ģen. Hansens organizēja savu Leģiona formēšanas stābu pēc tam, kad bija paziņojis manu iecelšanu par 1. divīzijas komandieri, bet plkv. Silgaili par tās stāba priekšnieku, pie kam, pēc tā paša Hansena vārdiem, man piekristu arī Leģiona komandēšana. Kaut kāds stābs Leģiona formēšanai tika organizēts un sastādīts bez manas un bez plkv. Silgaila ziņas, un mēs abi palikām ārpus visa tā. Mums pat darba telpas netika ierādītas.

Lai zinātu, kas notiek ģen. Hansena stābā un iespējami ietekmētu tā darbību mums vēlamā virzienā un vispār lai būtu Leģiona organizācijas kursā, savu stāba priekšnieku ar dažiem darbiniekiem centos novietot turpat Hansena stāba ēkā, kas arī izdevās. Pats, dabūjies nelielu istabiņu ar tālruni Iekšlietu ģenerāldirekcijā, ar dažu tur strādājošo bij. kaŗavīru palīdzību izveidoju nelielu stāba nodaļu. Tā sākās mani un mana »stāba« pirmie soļi.

Varbūt mums ar plkv. Silgaili būtu bijis ilgi jāpaliek izolētā stāvoklī, ja nenāktu notikums ar pirmo 1000 jaunekļu nosūtīšanu uz fronti, kad vācu militārai vadībai nācās griezties pie manis ar lūgumu panākt zināmu nomierinājumu, kā arī mans enerģiskais protests pret vācu izrīcību. Iznāca, ka arī ar mums jārēķinās, sevišķi vēl pēc mana pirmā frontes brauciena, kur ar frontes komandējošo vadību nodibinājās vislabākās attiecības. Pamazām sāka izveidoties atsevišķi Latviešu leģiona ģenerālspektora stābs, bet bij. ģen. Hansena nodibinātais Leģiona formēšanas stābs kļuva tikai par Latviešu 1. divīzijas stābu. Laikam jau arī ģen. Jekelnam nebija patīkama kāda atsevišķa Leģiona formēšanas stāba izveidošanās, jo, kā jau minēts, virsvadību par latviešu vienībām aizmugurē viņš negribēja izlaist no savām rokām.

Tikko ģenerālspektora stābs kaut cik sāka darboties, tā priekšnieku plkv. Silgaili pārvietoja uz Latviešu 1. divīziju par

divīzijas komandiera palīgu jeb divīzijas kājnieku priekšnieku. Līdz ar viņu uz divīziju pārgāja arī daļa jau inspektora stābā ieskaitīto virsnieku. Es paliku atkal ar tiem pašiem Iekšlietu ģenerāldirekcijā esošiem virsniekiem, kuŗi man izpalīdzēja pašā sākumā.

Tā kā pulkvedis Plensners pēc Zemes pašpārvaldes izveidošanās patlaban likās brīvs un pārvietojies uz laukiem, nolēmu par sava stāba priekšnieku uzaicināt viņu (īstenībā P. tai laikā strādāja Izglītības un kultūras ģenerāldirekcijā, — red.). Ar Plensneru biju pazīstams kopš strēlnieku laikiem pirmā pasaules karā, kad viņš bija 4. Latviešu strēlnieku pulka operatīvais adjutants. Šo pulku es īsu laiku komandēju 1917. g. janvāra kaujās, kuŗās 4. pulkam iekrita ļoti svarīga loma pie pretinieka iebrukuma likvidēšanas. Pēc tam mūsu sakari bija pārtrūkuši, jo manas tālākās dienesta gaitas mani noveda Sibīrijā un Tālos austrumos, un tikai atgriezies 1921. g. rudenī Latvijā, atkal ar Plensneru satikos. Kādu laiku viņš bija laikraksta »Latvijas Kareivis« redaktors, bet īsi pirms otrā pasaules kara — Latvijas militārais atašejs Berlīnē. Būdams Berlīnē, es arī tur viņu apmeklēju. Pazīdams Plensneru kā drošsirdīgu karavīru, lielu patriotu un goda vīru, es ne brīdi nešaubījos uzaicināt viņu par savu palīgu resp. par Leģiona ģenerālinspektora stāba priekšnieku.

Latvijā Plensners atgriezās no Vācijas kopā ar pltn. Deglavu, un vienu laiku likās, ka viņš izvirzīsies pretboļševiku Latvijas valdības priekšgalā. Īsu laiku viņš arī atradās Merķeļa ielā Latviešu biedrības namā, kur sākumā izveidojās zemes pašpārvalde. Pēc Deglava nāves arī Plensneram no Merķeļa ielas bija jānozūd.

Kad tīri nejauši pēc Silgaiļa aiziešanas viņu satīku uz ielas, tūliņ liku priekšā pārnākt pie manis par stāba priekšnieku. Pēc neilgas apdomāšanās Plensners manu priekšlikumu pieņēma un 30. aprīlī stājās amatā.

Pulkvedim nācās stābu veidot pilnīgi no jauna. Lielas grūtības radīja kā telpu, tā arī noteikumu trūkums par ģenerālinspektora paša kompetenci un darbības apjomu, kā arī stāba štatu trūkums.

Iekšlietu ģenerāldirekcija ar nepacietību gaidīja, kad mēs telpas atbrīvosim, bet tās ricībā nebija nekādu citu telpu, ko ģenerālinspekcijai ierādīt. Tās bija jāpieprasa no vācu iestādēm.

Ar lielām grūtībām tās beidzot arī dabūjām Andreja Pumpura ielā, kur stābs palika līdz pat pārceļšanai uz Liepāju 1944. g. 10. oktobrī, t. i. 3 dienas pirms Rīgas krišanas bolševiku rokās.

Stāba izveidošanu plkv. Plensners izdarīja ļoti lietpratīgi, vadoties no praktiskas nepieciešamības, bez kādas noteiktas iepriekšējas shēmas. Viena pēc otras radās attiecīgas stāba nodaļas tikai tad, kad esošās nodaļas jaunradušos darbu sekmīgi veikt nevarēja.

Tāpat kā ģenerālinpektora paša, tā arī viņa stāba priekšnieka stāvoklis nebija viegls. Formējamo kaņaspēka vienību priekšnieki, virsnieki un kareivji gaidīja, lai visi trūkumi, kādu nebija mazums, tiktu novērsti, bet ģenerālinspekcijai nekādas faktiskas varas un noteikšanas nebija. Enerģiskāka iestāšanās par vienu vai otru lietu pie vācu vadības izsauca pēdējās, galvenokārt gan tikai ģen. Jekelna, neapmierinātību un zināmus pretsoļus.

Tā kā es pats vācu valodu nepārvaldīju, tad sarunās ar vācu amatpersonām vienmēr ņēmu līdzi stāba priekšnieku — plkv. Plensneru, bet vēlāk plkv. Silgaili. Ar abiem pulkvežiem ļoti labi sapratāmies, un darbība stābā noritēja saskaņoti.

Vissīvākās cīņas un asākie protesti iekrita ģenerālinspekcijas darbības sākumā, resp. pirmajā tās darbības gadā (10.4.43.—30.4.44.), tāpēc ģen. Jekelns bija tanīs domās, ka manu kā ģenerālinpektora protestu neatlaidībā lielā mērā vainojams stāba priekšnieks plkv. Plensners.

Jekelnam nebija noslēpums, ka arī no plkv. Veisa puses tika celti iebildumi pret plkv. Plensneru kā stāba priekšnieku, jo, lūk, viņš neesot bijis frontē un esot bez kādas kaujas prakses, kaut gan arī Veisam pašam nekādas lielas kaujas prakses vēl nebija (īstenībā V. bija ciešāk saistījies ar »Pērkoņkrustu«, kuŗa vadība jau kopš vācu okupācijas sākuma apkaroja Deglavu un Plensneru, — red.).

Jekelns jau kādreiz 1943. gada beigās un 1944. g. sākumā pāris reizes izteicās, ka plkv. Plensneram vajadzētu pieņemt komandēšanā kādu no policijas pulkiem. Sakarā ar intensīvu stāba darbību šos Jekelna priekšlikumus noraidīju, teikdams, ka jau reiz man stāba priekšnieku noņēma intensīvā darba laikā ar visiem stāba darbiniekiem, tagad iznāktu tas pats.

Toreiz Jekelns vairāk neuzstāja šo jautājumu atrisināt pēc sava prāta, bet pēc kāda laika atkal pie tā atgriezās.

Ģen. Bangerskis ar
pavadoņiem frontē
1944. gada vasarā
novēro ienaidnieku

Apšpriede ģenerāļinspektora stābā, kam bieži nācās nodarboties arī ar civilo iedzīvotāju rūpēm. No kreisās — ģen. Jekelnā pikomandētais sakaru virsnieks, stāba priekšplkv. Plensners, ģen. Bangerskis, galda galā plkv. Zeniņš-Dzenītis, pltn. Meija, pltn. Grapmanis

Tā sarunā ar ģen. Jekelnu 21.3.44., pēdējais izteicās, ka daudzas grūtības un nesaprašanās būtu novērstas, ja viņš un ģenerālinspektors varētu sarunāties tieši bez starpnieka. Tagad turpretim viņam, lai sarunātos ar ģenerālinspektoru, esot jāizvēloties tie retie brīži, kad viņš vai ģenerālinspektors, kas tikpat ļoti aizņemts, varot atlicināt brīvu laiku. Tālāk ģen. Jekelns paziņoja, ka viņš nodomājis arī ģen. Krīgeram (Krüger) dot par palīgu latviešu virsnieku, kas jau kaujās piedzīvojis un varētu iedarboties uz robežapsardzības pulku garastāvokli.

Par šādu latviešu virsnieku robežapsardzības pulku vadībā viņš esot izvēlējis plkv. Veisu. Šai sakarā viņš jau runājis ar ģenerālpulkvedi Modlu, kurš šai domai piekritis. Griežoties pie plkv. Plensnera, ģen. Jekelns teica, ka tas būtu gan zināmā mērā viņa, t. i. Plensnera, apiešana, un viņš šim postenim labprāt būtu vēlējis viņu, kāpēc jau savā laikā gribējis uzlikt viņam frontes pieredzes iegūšanai policijas pulka vadību. Diemžēl toreiz to, iesaukšanas darbu dēļ, nebijis iespējams realizēt, bet tagad šie darbi lielā mērā nobeigti, kāpēc plkv. Plensneru tagad būtu iespējams izlietot arī citādi.

Sarunas noslēgumā ģen. Jekelns izteica nojautu, ka starp viņu un ģenerālinspektoru draudot iestāties zināma plaisa. Viņš to ļoti nožēlotu, jo tā nāktu par labu tikai trešajiem, kas to vēlas un uz to kūdot. Ko viņš īsti uzskatīja par kūdītāju, tas sakarā ar iepriekš plkv. Plensneram teikto bija diezgan skaidrs.* (Tāds sarunas veids, pārejot no glaimīgā uz draudīgo, bija J. dabā, — red.)

Visus šos Jekelna aizrādījumus par Plensnera kaujas prakses nepieciešamību ignorēju, jo ne man pašam, ne manam stābam kādu komandējošo funkciju nebija, nebija arī nekādu rīcības tiesību aizmugures vienību apmācības ziņā. Kāda nozīme te varēja būt ģenerālinspektora stāba priekšnieka kaujas praksei? Plensneram bija vērojumi mūsu un citās armijās, augstākā militārā izglītība. Nekādas nopietnas kaujas prakses ne arī nopietnas militāras izglītības nebija pašam ģen. Jekelnam. Tomēr Jekelns neatlaidās, un beidzot plkv. Plensneram nācās aiziet. Ne jau »kaujas prakse«, bet »uzticība« resp. paklausība bija tā, kas Jekelnu interesēja.

* Skat. arī lapp. 118, 121, — red.

Ja nemaldos, tad 1944. g. marta sākumā Leģiona stābā pienāca grāmatu apgāda »Kontinents« raksts ar paziņojumu, ka SS hauptamts caur šo apgādu paredzējis izdot latviešiem žurnālu »Nākotne« Latviešu leģiona ģenerālinspektora protektorātā. Bija prasīta mana piekrišana. Pieprasīju stāba priekšnieka atsaukumi, vai stābam būs iespējams ar izdevniecības lietām nodarboties. Stāba priekšnieks izteicās negatīvi, un es apgādam nosūtīju noraidošu atbildi.

Otrā vai trešā dienā stābā ieradās apgāda īpašnieks atv. pulkv. Freimanis kopā ar kādu no paredzētiem »Nākotnes« redakcijas kollēģijas locekļiem, protestējot pret manu noraidošo atbildi. Lūk, SS hauptamts esot paredzējis visām tautībām izdot attiecīgu tautu valodās žurnālus turpat Berlīnē. Bet viņam izdevies pārliecināt hauptamta preses daļas darbinieku sturmbannfireru Geslingu (Gössling) atļaut latviešiem žurnālu izdot Latvijā, jo Vācijā izdotam žurnālam nebūšot piekrišanas. Hauptamts beidzot tam piekritis, bet ar noteikumu žurnālu izdot ģenerālinspektora protektorātā. Viss jau esot izplānots, projekts veselam gadam izstrādāts, redakcijas kollēģija sastādīta, un arī pirmais numurs jau salikts, ģenerālinspekcijai nekas nebūšot jādara, tikai jādod piekrišana protektorātam.

Atbildēju, ka tādas protektorāta formas periodiskas preses izdevniecības lietās es nepazīstu un redzu, ka man kā ģenerālinspektoram pie žurnāla nebūs nekāda līdzrunāšana vai noteikšana; būs tikai mans vārds, kam es piekrist nevaru. Jau ievadam vien pirmajā numurā es nepiekrītu, un tā tad savu piekrišanu apgāda priekšlikumam dot nevaru. Es varētu piekrist tikai tad, ja man būtu tiesība iecelt kā galveno redaktoru, tā arī dažus redakcijas kollēģijas locekļus, ja man būtu tiesība redaktorus un kollēģijas locekļus atcelt, nomainīt vai sodīt; citādi manā vārdā rīkosies citi, kam piekrist nevaru. Apmēram tādus pašus iebildumus ļoti noteikti izteica arī stāba priekšnieks.

Pēc kādas nedēļas apgāda »Kontinents« īpašnieks ieradās stābā kopā ar no Berlīnes atbraukušo SS sturmbannfireru Geslingu, kurš apstiprināja visu plkv. Freimaņa agrāk teikto par panākto SS hauptamta piekrišanu izdot žurnālu Rīgā; tas panākts ne bez grūtībām, un būtu žēl, ja šo latviešu lietu izjauktu. Viņš lūdza nolikt plašāku apspriedi, piedaloties visiem redakcijas kollēģijas locekļiem, pret ko iebildumus necēlu.

Apspriede notika pēcpusdienā, un tanī pārrunāto vairs ne-

atceros. Prātā tikai, ka es atkārtāju jau agrāk teikto un piebildu: »Ļoti cienījamie redaktoru kungi! Man ne pret vienu no jums nekādu iebildumu nav, bet, atskaitot vienu vai divus, es jūs redzu pirmo reizi; kā gan es varu, jūs nemaz nepazīdams, nest kaut tikai morālu atbildību par jūsu darbu? To es nevaru, un jūs nebūsiet arī atbildīgi man, bet no vienas puses SS hauptamtam, un no otras — tā pilnvarniekam Rīgā apgāda Kontinents īpašniekam.«

Savu noraidošo ieskatu, ka ģenerālinspekcija nevar saistīties ar izdevumu, ko gatavo citi un kas var sabiedrību nevis tuvināt, bet atsvešināt, bija izteicis arī stāba priekšnieks asākā vārdu pārmaiņā ar Freimani un Ratnieku. Apspriedes dalībnieki izklīda, bet sturmbannfīrers Geslings apsoliņās pienākt pie manis vēl otrā dienā.

Otrā dienā Geslings piekrita, ka galveno redaktoru un dažus redakcijas kollēģijas locekļus nozīmēju es, un tad es kā ģenerālinspektors parakstos vairs ne kā protektors, bet kā žurnāla »Nākotne« izdevējs, un ar to sturmbannfīrers Geslings aizbrauca.

★

Biju drusku saslīmīš un uzturējos savā dzīvoklī, kur stāba priekšnieks ieradās ar ik dienas kārtējo informāciju un izklāstu. Viņš atveda arī slēgtu slepenu un steidzamu aploksni ar ģen. Jekelna zīmogu. Tajā atradām divus zīmīgus dokumentus.

Pirmais bija priekšraksts, ar kuŗu reichsfīrera vārdā pulkvedis Plensners tiek nekavējoties komandēts uz fronti par pulka komandieri. Viņš pats, Jekelns, izlidojot uz fronti un tuvākās dienās nebūšot runājams. Acīm redzot, tas bija teikts, lai es nemēģinātu pirms Plensnera aizkomandēšanas Jekelnu satikt. Ne man, ne plkv. Plensneram nebija zināms, kāda pulka komandēšana pēdējam ir jāuzņemas, jo brīvu pulku nebija. Tikai vēlāk izrādījās, ka arī plkv. Lobi bija paredzēts pamazām nobīdīt pie malas, sākumā gan iecelot par 19. divīzijas kājnieku priekšnieku plkv. Veisa vietā, un plkv. Plensners maija vidū uzņēmas 2. pulka komandēšanu.

Otrs dokuments skanēja šādi:

Saturs: Laikraksta izdošana latviešu tautai

Pēc notikušās vienošanās ar SS-Sturmbannführer'u Gössling'u par laikraksta izdošanu latviešu tautai no ģenerāl-

inspekcijas puses SS-Hauptamt'am iesniegti daži jauni priekšlikumi.

SS-Hauptamt'a priekšnieks SS-Gruppenführer's Berger's tagad paziņo, ka saskaņā ar notikušo vienošanos redakcijai jāpaliek Ratnieka kunga rokās. Pērējiem iesniegtiem priekšlikumiem SS-Hauptamt's piekrīt.

Jeckeln's

SS-Obergruppenführer's

Pilns sašutuma, vispirms nodiktēju telegrammu SS hauptamta priekšniekam grupenfirerem Bergeram ar norakstu ģen. Jekelnam apmēram šāda satūra:

»Pēc vairākkārtējām pārrunām ar SS sturmbanfīreru Geslingu bija panākta vienošanās par noteikumiem, uz kādiem es biju ar mieru piedalīties žurnāla Nākotne izdošanā. Kā no augstākā SS un policijas vadītāja raksta redzams, tad šie noteikumi vairs nav spēkā, kāpēc es no katras līdzdalības žurnāla izdošanā atsakos.

R. Bangerskis

Latviešu leģiona ģenerālinspektors

Biju gatavs tikpat katēgoriski protestēt arī pret plkv. Plensnera atņemšanu man, bet, pārrunājot šo jautājumu ar pulkvedi pašu, nācām pie slēdziena, ka šoreiz labāk piekāpties. Pulkvedis no frontes nevairījās un, ja nebija turp devies jau agrāk, tad tāpēc, ka darba bija pilnas rokas arī stābā, kuŗu viņš pats bija noorganizējis un izveidojis. (Reiz nu ģenerālis par šo lietu runā, tad varbūt būs pareizi atzīmēt, ko viņam šai sakarā teicu. Proti, ka kādiem protestiem šai lietā nebūs tā kā tā ilgstošāku panākumu. Protams, ka kādam tur reichsfīreram par kādu tur Plensneru nav ne ziņas, ne darišanas, bet darītājs ir Jekeln, jau sen uz mani ieēdies. Pie gatavām pakulām būs tagad uguni piegrūduši no jauna Freimanis, Ratnieks un, varbūt, arī sturmbanfīrers Geslings. Šajos apstākļos nevar zināt, kas būs pret mani vēl turpmāk. Katrā ziņā — arī ģenerālis pats to redzējis — fronte man nav kāds bubulis. Turp braucu daudz labprātāk nekā palieku šeit, kur man jau no pirmās dienas centās pielikt klāt komisāru, bet pienesēju ir bez tā netrūkst. Varbūt mana

aiziešana ģenerālinspekcijas darbu ar vāciešiem pat atvieglos. Vismaz kādu laiku. A. P.)

Plensnera vietā par stāba priekšnieku pieprasīju atpakaļ pulkvedi Silgaili, kaut gan, kā likās, ģen. Jekelnam bija prātā citi kandidāti šim postenim. Tomēr mana prasība tika ievērota un pēc nepilna mēneša, apmēram maija vidū, notika stāba priekšnieku maiņa. Bez tādu stāba priekšnieku atbalsta un palīdzības, kādi bija Plensners un Silgailis, man būtu bijis neiespējams veikt arī to, kas paveikts. Saskaņoti darbojās un atbalstīja arī visi pārējie stāba darbinieki.

Domāju, ka pēc manas noteiktās telegrammas SS hauptamta priekšniekam ģen. Jekeln, pārliecinājies, ka nez' vai bez plkv. Plensnera tās lietas ies labāk, vairs tūlītēju viņa došanos uz fronti neprasīja, bet lika pat palikt manā vietā, līdz es kļūšu vesels. Šo ziņu man atveda ģen. Jekeln personīgi, ieradies mani apmeklēt. (Īstenībā Plensnera atstāšanu uz laiku bija savā ierosmē panācis pltn. N. Karlsons, ģenerālinspekcijas sakaru virsnieks pie Jekelna, norādot, ka, ģenerālim slimojot un Plensneram aizbraucot, ģenerālinspekcija paliek pilnīgi bez vadības. Arī tā kandidāta, kuŗu Jekeln bija iecerējis stāba priekšnieka un varbūt pat paša ģenerālinspektora vietā, pēkšņi pietrūka. — Red.).

Beidzot piekāpās arī SS hauptamts žurnāla lietā, un es par galveno redaktoru iecēlu sava stāba virsnieku virsl. Dr. jur. Hugo Vītolu. Par redakcijas kollēģijas locekļiem nāca pltn. E. Grapmanis, pltn. N. Karlsons, prof. L. Liberts, prof. J. Vītols, prof. P. Jurevičs, mag. oec. E. Raisters un Fr. Ašmanis.

Jau iespiestajos žurnāla pirmajos numuros nācās apmainīt tikai ievadraksta un nobeiguma lappuses, pārējo saturu atstājām negrozītu.

DIENESTA ATZĪMES

Leģiona vienību apmeklējumi to formēšanas stadijā

I

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinspektors, brigādes vadītājs un ģenerālltn. Bangerskis 1943. g. 29. jūlijā Cēsīs pārbaudīja tur esošā kājnieku pulka sastāvu, novietojumu, apbruņojumu, apmācības un apgādi, un konstatēja:

1. Pulka sastāvā pašlaik 40 virsnieku, 77 instruktori un 980 kareivju. Pulka formēšana sākusies š. g. 12. jūlijā, kad Cēsīs ieradās pulka komandieris ar 12 virsniekiem; nākošās dienās ieradās pirmie instruktori un kareivji. 15. jūlijā bija jau 430 kareivju. Š. g. 1. augustā, paredzams, pulkā ieradīsies vēl 691 kareivis. Pagaidām jūtams instruktoru trūkums.
Pulka komandieris izvēlējies pulka nosaukumu »5. Jelgavas pulks«, un pirmo bataljonu nosaucis par Cēsu bataljonu.
2. Pagaidām viss pulks novietojies Cēsu jaunajās kazarmās, pulka stābs un ambulance Bērzainē. Tuvākās dienās atbrīvosies arī bijušā artilērijas pulka kazarmas, kur varēs novietot vismaz vienu bataljonu, tāpat pārējās pagaidām vācu kaŗaspēka aizņemtās telpas Bērzainē. Telpas iekārtotas visumā labi, inventārs pagaidām pietiekams. Vērojams gan dzeramā ūdens trauku trūkums kareivju telpās.
3. Pulka apbruņojums pagaidām nav pilns. Pašlaik katram kareivim ir šauteņi, bet, kad tuvākā laikā (1. augustā) nāks klāt jauns kareivju iesaukums, šauteņu skaits būs nepietiekams. Ložmetēju pagaidām nav; mašīnpistoļu pašlaik nav pietiekamā vairumā (40 gab.), tāpat tikai daži granātmetēji. Divīzijas komandieris, inspicējot pulku 28. jūlijā, gan izteicies, ka jau vistuvākā laikā būs ieroču papildinājums.
4. Apmācības gaita norit sekmīgi. Traucējumus gan rada tas, ka jaunie un neapmācītie kareivji pulkā ierodas pakāpe-

niski; tā vienības sastāvā daļa kareivju jau nedaudz apmācīta, daļa nemaz. Pulka vienības pašlaik izveda ierindas apmācības ar un bez šautenēm: pamatstāja, pagriezieni, šauteņu paņēmieni, kustību uzsākšana un pārtraukšana, ierindas veidi u. t. t. Katram pulka bataljonam piekomandēts vācu instruktors — apmācītājs, kurš seko mācību gaitai, dodot savus norādījumus. Būtu nepieciešams, lai vācu instruktori nākošās dienas apmācību vielu iepriekš pārrunātu ar latviešu instruktoriem, tādā veidā radot saskaņotu un vienveidīgu apmācību.

Tāpat apmācītājam nepieciešams paskaidrot kareivjiem apmācību nolūku. Labas sekmes apmācību gaitā vērojamas stāba rotā. Pulka rīcībā divi šaujamlauki, kuņģos var izdarīt šaušanas apmācības visos attālumos, pat ar mīnu metēju.

5. Viens otrs trūkums vērojams apgādē, piem. jau pieminētais dzeramā ūdens trauku trūkums, veļas mazgāšanas jautājumā, virtuves iekārtojumā un c. Pagaidām kaņavīri saņēmuši tikai vienu pāri veļas, tuvākā laikā gan paredzēts otrs pāris; bez tam kareivji valkā arī privāto veļu. Atklāts pašlaik jautājums par veļas mazgāšanu un dezinficēšanu. Nepieciešamības gadījumos būtu vajadzīgi trīs pāri veļas, jo dezinficēšanu var izdarīt tikai Rīgā. Virtuves personālā pēc štatiem paredzētas 30 sievietes, bet darba spēka trūkuma dēļ pagaidām nodarbinātas 8. Būtu iespējams izmantot virtuves mašīnas, ja varētu iegādāties motoru šo mašīnu darbināšanai.

Pusdienās 29.7.43: kāpostu zupa ar grūbām.

Vakariņās 29.7.43: piena nūdeļu zupa.

Maizes klaipu, kuņa svars caurmērā 1400 gr., izsniedz dienā uz diviem cilvēkiem. Pašlaik jūtams svaigu sakņu trūkums. Ietērpa jautājums visumā nokārtots; trūkst nacionālo krāsu vairodziņu, kuņģus tuvākā laikā nepieciešams piegādāt no Rīgas apm. 3200 gabalu.

6. Pulka ambulance pamazām iekārtojas Bērzinē agrākajās ambulances telpās. Pašlaik ambulancē iespējams ievietot vispārējā nodaļā 12 slimnieku, ādas slimību nodaļā arī apm. 12. Smagākos saslimšanas gadījumos slimniekus transportē uz Rīgu. Medikamentu un medicīnisko instrumentu pietiekami. Pašlaik pulka ārsts izdara potēšanu pret asinsērgu.

7. Pulks 17.7.43 saņēmis 42 zirgus puslīdz labā stāvoklī.
8. Pulks izmanto savām vajadzībām 2 privātās pirtis, kur vienlaicīgi var mazgāties 130 personu.
9. Brīvlaikā svētdienās pulka vienības nododas dažādām sporta spēlēm, notiek dziedāšanas apmācības, pastaigas gājieni tuvākā apkārtnē u. t. t.
10. Pirms aizbraukšanas no pulka ģenerālinspektors uzdeva sapulcināt visas vienības un griezās ar uzrunu atsevišķi pie jaunatnācējiem leģionāriem, tad visiem latviešu instruktoriem, dodot tiem savus norādījumus.

II

*Dienesta atzīme
par 266 E btl. inspekciju 4.8.1943.*

1. Inspicēja ģen. Bangerskis. Braucienā piedalījās pltn. Meijs un kapt. Ziemeļis.
266 E btl. komandē maj. Tiltiņš, kuŗš patlaban slimo. Viņa vietā btl. komandē kapt. Kaliņš; btl. adjutants kapt. Cīrulis.

Bataljonā ietilpst:

- a) stābs
- b) apvienotā rota
- c) 1. un 2. veselības atgūšanas rota (Vilandes ielā II)
- d) vadu komandieŗu kursi
- e) instruktoru kursi
- f) ambulance.

Pēc saraksta uz 4.8.43 bataljonā ir 76 virsnieki, 307 instruktori un 779 kareivji.

2. Ierindas apmācībā pieturas pie latviski tulkotā vācu kājnieku apmācības reglamenta, kuŗu gan maz var pielietot, jo ieroči (patšautenes, ŗautenes) ir citas sistēmas nekā reglamentā. Tāpat neiznāk vienādība pagriezienos. Reglaments visvairāk noderīgs kā kaujas apmācības reglaments.
3. Konstatējama ietērpa daudzveidība. Plkv. Knechts izteicies, lai btl. nēsānot latvieŗu zīmotnes, bet nav iespējams apzīmēt piem. majora dienesta pakāpi. Būtu vēlamas policijas btl. vācu formas un vācu dienesta pakāpju apzīmējumi, lai arī

»ārzemieki« respektētu dienesta pakāpes, ko nevar katreiz teikt par latviešu dienesta pakāpju apzīmējumiem.

4. Vadu komandieņu kursi: Ir 73 kursanti, kuŗi sadalās pēc izglītības:

pab.augstskola	— 1	pēc dien. pak.:	pēc ieroču šķ.:
nep. „	— 11	v. v.	— 37
vidusskola	— 33	v. serž.	— 9
nep. „	— 20	serž.	— 19
pamatskola	— 8	kapr.	— 8
	-----	-----	-----
	73	73	73

No plkst. 08.00 — 09.00 taktikas stunda, pasniedzējs kapt. Rudzītis. Iztirzāja rotas izšķirīgu aizstāvēšanos, aplūkojot laika aprēķinu, mūsu spēkus un ienaidnieka spēkus. Uzdevuma sagatavošanai kursantiem dotas šādas dienesta pavēles:

- 1) vispārējais stāvoklis,
- 2) priekšpavēle,
- 3) pavēle izlūkošanai un pozīciju ieņemšanai,
- 4) pavēle aizstāvēšanās pozīcijas ieņemšanai.

Kursantiem bija dota arī btl. smago ieroču uguns plāna tabula, kuŗu mācību gaitā tiem pašiem nācās papildināt. Mācības noorganizētas visumā labi, kursantu atbildes labas. Klases telpas par šaurām — vēlams galdus novietot brīvā dabā.

No ģenerāļa Bangerska uzrunas: vēlams vēl lielāku vērību piegriezt partizānu cīņām grupas, vada un rotas mērogā, kā arī slēpņiem. Priekšniekiem jādod priekšzīme pakļautajiem, jāapkaŗo dzeršana, jābūt stingriem, bet taisnīgiem.

5. Instruktoru kursi: Priekšnieks vltņ. Ozols. Kopskaitā 70 kursanti, no kuŗiem piedalījušies partizānu cīņās un frontē 62. Instruktoru vada kursanti guļ 2 kārtās nārās diezgan saspīesti.
6. Ieroču noliktavā kārtība laba. Kurpnieku darbnīca cīnās ar materiālu trūkumu. Drēbnieku darbnīcā strādā 2 drēbnieki. Ieroču un galdnieku darbnīcas atrodas kopējās telpās. Man-

- tu un veļas noliktavās vērojama nekārtība, jo tikko izdotas mantas un veļa jaunpienākušajiem kaŗavīriem.
7. Ambulanci apmeklē ap 30 cilvēku dienā. Ir 7 gultas, patlaban ambulancē 2 slimnieki.
  8. Virtuvē vēlama vēl lielāka tīrība. Nav ūdens krāna telpā, kur mazgāt šķīvjus. Trauku dvieļu nav — netiekot izsniegti. Produktu noliktavā maize pelot. Btl. uzturu saņem pēc 3 devu sadalījuma. Maize uz cilvēku dienā 700 gr., tās pietiekot. Pusdienās: olu zupa — uz kar. 3 olas, 30 gr. rīsa un 100 gr. burkānu. Ēdamtelpa laba. Uzturā skaitās 1108 kaŗavīru. Ēd trīs maiņas, jo ir tikai ap 200 šķīvju, pārējie ēd no personīgiem traukiem.
  9. Sardzes telpa: Patronas glabājas pie sargmaīņa, kuŗš tās izsniedz sargiem uz posteņa ejot, katram 5 gabalas. V. v. Tīrelis jau atrodas apcietinājumā 13 dienas saskaņā ar SD rakstu. Viņš izsakās, ka nezinot apcietināšanas iemeslu.
  10. Vada komandieŗu kursu, kā arī instruktoru kursu ilgums apmēram 3 mēneši. Abi kursi sākušies 15. jūnijā un beigsies: vada komandieŗu kursi — 9. septembrī, instruktoru kursi — 4. septembrī. Sākumā kursus 2 nedēļas mācīti tikai džiu-džitsa (tuvcīņas) paņēmieni. No plkst. 09.00 līdz 11.00 katru dienu tagad notiek peldēšanās Lielupē. No labākiem peldētājiem sastāda »stipro« grupu, ko apmāca vācu instruktors. Tika gatavota lēktuve un demonstrēta nepeldētāju transportēšana pāri ūdens šķēršļiem. Btl. kazarmās patlaban formējas 280 b un 282 a bataljoni no C grupas un aprinča policijas darbiniekiem.

(Paraksts)

III

Dienesta atzīme

Sakopot no apskates rezult. un atzīmēm ziņas par ieroču trūkumiem un pieteikt.

Gen. Bangerskis

Latviešu leģiona ģenerālinpektors ģen. Bangerskis 1943. g. 13. septembrī apskatīja bij. Artilērijas kazarmās sardžu batal-

jona apmācības gaitu. Skatē bija klāt SS-Staf. Theuermann's un ltn. Zēgners.

1. Agrākā sardžu rota saformējusies par bataljonu, kuŗu komandē maj. Rubenis. Btl. sastāvā pašlaik 3 rotas. Kaŗavīri nākuši no dažādiem divīzijas pulkiem, izlasot gaŗākos, brašākos un veselīgākos. Minimālais augums pēc divīzijas pavēles ir 175 cm, tomēr ne vienmēr to var ievērot, jo no pulkiem ierodas daudzi kaŗavīri ar mazāku augumu, piem. 160 cm.

Tā ka btl. pašlaik vēl atrodas formēšanās stadijā, tad katru mēnesi no pulkiem nāk klāt caurmērā 30 cilvēku. Dažādu apstākļu dēļ klāt nāk neveseli, sodītie, mazi augumā u. t. t. kuŗi pakāpeniski jāatkomandē atpakaļ uz pulkiem, katrā atsevišķā gadījumā norādot atkomandēšanas iemeslus.

Ģen. Bangerska piezīme: Neveselos vajadzētu ārstēt, bet ne atkomandēt uz pulkiem.

Instruktoru kadrs radies no bij. policijas btl. pašā Sardžu btl. formēšanas sākumā. Arī pēdējā laikā no pulkiem līdz ar kareivjiem atkomandēti instruktori un virsnieki. Sardžu btl. sastāvā ir mūzikantu vads, kuŗam trūkst instrumentu. Tādēļ tas piedalās ierindas mācībās.

2. Mācības līdzekļu ziņā vēl arvien jūtams trūkums, ko pamazām cenšas novērst. Mācības patronu vēl arvien nav: iegūts viens bij. armijas šaušanas apmācību sastatnis.
3. Apbruņojuma ziņā vēl daudz ko varētu vēlēties. Pilnā mērā apbruņota tikai 1. rt. ar vācu ieročiem.
  2. rt. apbruņota tikai pa daļai ar vācu un franču šautenēm (no 87 otrās rotas šautenēm tikai 15 vācu).
  3. rt. pašlaik nav nekāda apbruņojuma. Ložmetēji btl. tikai franču parauga, daži nolietotā stāvoklī un bojāti, ir šaušanai nederīgi. Tāpat patšautenes franču parauga. Pagājušā nedēļā saņemti arī vieglie mīnmetēji.
4. Apmācības izved plānveidīgi, cik mācības līdzekļi un ieroči atļauj. 1. rt. izdara šaušanas apmācības ar patšautenēm un mīnmetējiem; 2. rt. — kaujas mācības: izlūkošanu un aizstāvēšanos; 3. rt. — ierindas apmācības.
5. Telpas varētu būt plašākas, trūkst atsevišķas ēdamtelpas. Tāpat būtu vēlams remonts.
6. Ar apgādi kaŗavīri apmierināti. Pusdienā 13.9.43: gulašs ar

makaroniem (katrai personai 50 gr. gaļas ar kauliem un 150 gr. makaronu). Kaņavīri līdz 21 gadu vecumam saņem vēl papildus porcijas.

2. un 3. rt. pagaidām nav mēteļu, bet vajadzības gadījumos tādus var saņemt. Katram kaņavīram izsniegti 2 pāri veļas. Varētu vēlēties možāku kaņavīru garastāvokli.

(Paraksts)

IV

Dienesta atzīme

Piezīme:

Ltn. Zēgneram.

Vajadzēja fiksēt arī braucienu, sarunas Abrenes kazarmās, lai

būtu redzams, kā jaunieši nokļuva Artilerijas kazarmās.

Gen. Bangerskis

5.11.43.

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1943. gada 4. novembrī Artilerijas kazarmās apskatīja jauniesauktos leģionārus, kuŗi pirms mēneša atgriezās no darba dienesta Vācijā. Klāt bija plkv. Silgailis un ltn. Zēgners.

1. Jauniesauktos darba dienesta vīrus tagad ieskaita Leģionā, kur sadalīšanu, apģērbšanu u. t. t. kārtu pltn. Kozlovskis, vlt. Grīnbergs un virsserž. Tomsons.
2. Jau ieradušies 167 jauniesaucamie, kuŗi pa lielākai daļai jau ietērpti Leģiona formā. Tērpus visi saņēmuši jaunus, ar retiem izņēmumiem. Katrs saņēmis 2 maiņas veļas. Kazarmās visi ieradušies privātās drēbēs, kuŗas pēc ietērpšanas formā tiks nogādātas atpakaļ piederīgiem.
3. Jaunkareivji novietoti iespējami labās telpās, kuŗas pa daļai kurina. Dežūranti telpās no pašu jauno vidus.
4. Paredzēts, ka sestdien 6.11.43., kad būs sanākuši un apģērbti visi paredzētie 260 vīri, tie izbrauks uz instruktoru apmācībām uz Vāciju.
5. No darba dienesta Vācijā pirms mēneša atgriezušies 800 vīru, kuŗus tagad iesauc Leģionā; tie sadalīti šādi:

260 — Artilerijas kazarmās izbraukšanai uz instruktoru apmācībām Vācijā (labākie un spējīgākie);

- 300 — Bolderājā instruktoru skolā;
 240 — iesaukti papildus bataljonā Jelgavā sadalīšanai
 pa pulkiem.

6. Pēc jaunkareivju izteicieniem tie, kuŗi ieradušies kazarmās 1. novembrī, šo pirmo dienu iztikuši ar savu uzturu. Siltu ēdienu saņēmuši 2. novembrī pusdienā.
7. Kaŗavīriem nekādu sūdzību neesot, tomēr garastāvoklis ne visai moŗs. Jūtams, ka tie nelabprāt brauc uz Vāciju.
8. Ģenerālinpektors uzrunāja kaŗavīrus, izsakot savu prieku par labajām atsauksmēm, ko viņš dzirdējis par tiem kā darba dienesta vīriem. Ģenerālinpektors uzaicināja kaŗavīrus mācīties un piesavināties visu labo, jo pēc sekmīgām attiecīgo apmācību beigām viņus paredzēts paaugstināt par virsniekiem. Ģenerālinpektors pieminēja jaunformējamo Latviešu korpusu un to, ka jaunais korpusa komandieris šodien jau bijis pie ģenerālinpektora. Ģenerālinpektors šķīrās no kaŗavīriem cerībā dzirdēt par viņiem tik pat labas atsauksmes kā līdz šim, un novēlēja tiem labas sekmes.

(Paraksts)

V

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinpektors ģen. Bangerskis 1943. g. 26. novembrī izbrauca inspekcijas braucienā uz 3. (Apmācības) pulku Paplakā, 4. pulku Vaiņodē u. c.

Ģenerālinpektoru pavadīja kapt. Ziemelis un ltn. Zēgners.

Paplakā 32. grenadieru pulkā ģenerālinpektors ieradās plkst. 12.10, kur viņu sagaidīja pulka adjutants kapt. Hāznars. Pulka komandieris plkv. Krīpens pašlaik atrodas Liepājā pie pret-tanku lielgabalu vienības, kas, beidzot apmācības, izdara skates šaušanu.

Pulka kom. vietn. pltn. Viksna pavadīja ģenerālinpektoru uz II bataljona novietojumu. 4. rt. (kapt. Ābeltiņš) telpās notika ieroču mācības. Apskatīja vācu 42. g. mod. patšauteni (sekmīga uguns 7—800 m, kadence — 1500 šāviņi minūtē, kārtā — 7 šāviņi). Mācības noritēja labi. 1. rt. (kapt. Līdums) aplūkoja patšautenes materiālo daļu, bet telpas akustikas un daudzo apmācības grupu dēļ apmācītāji viens otru traucēja.

Vienā telpā nav pieļaujama vairāku apmācītāju vienlaicīgs darbs. 2. rt. (ltn. Skujenieks) aplūkoja tās pašas patšautenes (42. g. mod.) materiālo daļu. Apmācības noriteja spraiģi — arī kareivju atbildes labas. 3. rt. (vlt. Jaunkalns) apmācīja pie 34. g. mod. 8 cm granātmetēja (šauš. tālums 2400 m.).

Plkst. 15.00 ģenerālinspektors apskatīja vienkopus visu pulku, kas bija sapulcēts »Jāņkalniņā«.

Skatē bija vērojams:

1. Mēteļi nav attiecīgi pielāgoti augumiem — dažiem tie līdz papēžiem, dažiem virs ceļiem. Tāpat mēteļu apakšējās malas nav nolīdzinātas (ļoti spurainas un nevienādas). Vienību komandieris paskaidroja, ka mēteļi izdoti priekš nedaudz dienām, ka mācību laikā neesot iespējams to izlabošanu veikt, bet vakaros ātri iestājas tumsa. Noliklavās vēl esot mēteļi, bet visi mazmēriģi. Noliklavās trūkst rezerves pogu, kāpēc daži mēteļi bez pogām. Nepieciešams pielāgot mēteļus augumiem (samainīt) btl. vai pulka mērogā.
2. Ļoti daudziem trūkst vidus jostu. Arī krājumā noliklavās nav.
3. Cepures lielai daļai kaŗavīru par mazām. Lielāku krājumā neesot. Tāpat cepurēm trūkst emblēmu.
4. Grūtības rada apavu trūkums. Apm. 500 kareivjiem apavu neesot nemaz ko izsniegt, bez tam daļai apavi par maziem, var ieaut tikai vienu pāri zeķu; tāvad ziemas apstākļiem nepiemēroti. Pašreizējās telpās grūti iekārtot slapjo drēbju un apavu žāvēšanu.
5. Visiem kaŗavīriem izsniegts viens pāris adītu cimdu.
6. Lielākai daļai kaŗavīru gaŗi, neapgriezti mati, kas izskaidrojams ar frizieru un matu griežamo mašīnu trūkumu.

Ģenerālis uzrunāja kaŗavīrus, norādot uz nopietno laiku, kādā dzīvojam, frontes tuvošanos mūsu zemes robežām. Mūsu divīzijai jādas uz pierobežas apgabalu, kur, paredzams, ieradīsies arī brigāde no Volchovas. Ģenerālis norādīja uz nepieciešamo satīcību starp vācu un latviešu kaŗavīriem, uz alkohola postošo iespaidu un dažādiem pārkāpumiem, kas daudzkārt tiek izdarīti alkohola skurbumā.

Uzrunas laikā no komandējuma uz Liepāju ieradās pulka kom. plkv. Krīpens.

Sarunā ar pulka kom. plkv. Krīpenu noskaidrojās šādi ap-gādes un apmācību trūkumi:

1. Divīzija bija solījusi saformēt pulkam sapieņu vadu. Šādam nolūkam pulks komandējis uz divīziju labākos instruktorus un kareivjus kursu iziešanai. Tagad turpretim noskaidrojies, ka šie piekomandētie atpakaļ uz pulku nenāks, bet pulkam pašam sev jāformē sapieņu vads. Tā ka pulkam pašam nav sapieņu virsnieku (ir viens virsnieks, kas beidzis 3 mēn. sapieņu kursus), instruktoru un vispār speciālistu, tad pulks nav spējīgs pats sapieņu vadu saformēt. Tāpēc būtu nepieciešams prasīt sapieņus pulkam no divīzijas sapieņu btl.
2. Pulkā priekš 2 nedēļām ieradušies 1500 jaunkareivju. No tiem 2 ned. apmācību baudījuši 1000 jaunkareivju, bet 500 nav nemaz lauku apmācībās bijuši, jo trūkst 500 pāru apavu. Bija cerība šinīs dienās saņemt no divīzijas intendantanta trūkstošos apavus, bet parīt pulka I ešelonam jau jābrauc projām.
3. Jaunkareivji šāvuši tikai vienu šaušanas vingrinājumu ar šautenēm. Ar smagiem ieročiem nav nemaz šāvuši.
4. Pulka sakaru vads pilnīgi neapmācīts; sakaru līdzekļus pulks saņēmis priekš dažām dienām.
5. Intendantūrai nav katliņu izsniegšanai katram kareivim, tāpēc dots rīkojums, ka jāiztiek diviem ar vienu katliņu. Tomēr no intendantūras saņemti tikai daži katliņi. Tāpat nav krūziņu un ūdens pudeļu.
6. Kājnieku pulkam Paplakā oktobrī bijis vairāk nekā 2000 komplektu labu drēbju paredzēto jaunkareivju ietērpšanai. Oktobra beigās nācis divīzijas intendantanta rīkojums nodot atpakaļ intendantūrai šos 2000 kompl. drēbju, kas arī izdarīts. Kad pēc pāris nedēļām Paplakā ieradās jaunkareivji, nebija drēbju to ietērpšanai. Tad steigā savāktas drēbes no Liepājas, Vaiņodes u. c., pie tam daudz sliktākas par intendantūrai nosūtītām. Pašlaik piemērotu drēbju krājumā nav. Trūkst uzpleču un zīmotņu, tāpat nacionālo vairodziņu.
7. Vēla visiem divi pāri, tāpat zeķes.
8. Pulkam nemaz nav snaipeņu šauteņu. Nepieciešams tādas pieprasīt no divīzijas.
9. Pulks saņēmis no Liepājas policijas bataljona 25 mūzikan-tus, dodot pretim 20 kareivju dienestam policijas bataljonā

- (pieteikušies brīvprātīgi). Tādā veidā pulkam būs savs orķestris.
10. Pulkā pašlaik trūkst 180 instruktoru. Daļu no tiem aizstāj pašu sagatavotie instruktoru vietnieki (nav paaugstināti — pašlaik »Sturmmann« dienesta pakāpē).
26 virsnieki pulkā lieki, tāpat pēc saraksta apm. 300 karēivju. (Karēivju — pēc visu vienību papildināšanas un slimo un prombūtnē esošo izslēgšanas — nebūs daudz lieku, tomēr ap 120).
  11. Pēc pulka izbraukšanas, telpas un atlikušo inventāru un cilvēkus Paplakā pārņemšot divīzijas Feldersatz-bataljons (rezerves bataljons), kuŗu komandē maj. Šmits.
Arī pulka 26 liekos virsniekus pārņems šis bataljons.
  12. Pulka slimos uzņem Marine Lazarett Liepājā. Pašlaik tur atrodas apm. 50 slimnieku, pa lielākai daļai slimo ar difteriju. Tagad saņemtas difterijas potes un sākusies potēšana.
  13. Kaŗavīru kantīnes degvīnu dzeŗ kopējos draudzības vakaros, sapulcējoties ēdamtelpās viena jeb divas rotas ar visiem priekšniekiem; bieŗi klāt arī pulka komandieris. Šādas draudzības vakarus kuŗlina paŗu kaŗavīru sagatavota programma.
  14. Pulka komandieris vēlas saņemt apliecību, ka iekŗējā dzīvē pulks var lietot nosaukumu »Liepājas pulks«.
  15. Paplakā 27. novembrā rītā atgriezusies pulka smagā maŗina no Rīgas bez kravas, kaut gan pulka komandieris gaidīja zābakus no intendantūras.

1943. gada 27. novembrī plkst. 08.00 visi sapulcējās btl. un rt. kom. virsnieku klubā; ģenerāļinspektors deva norādījumus par audzināšanu, apmācībām un priekŗā stāvoŗo izbraukŗanu.

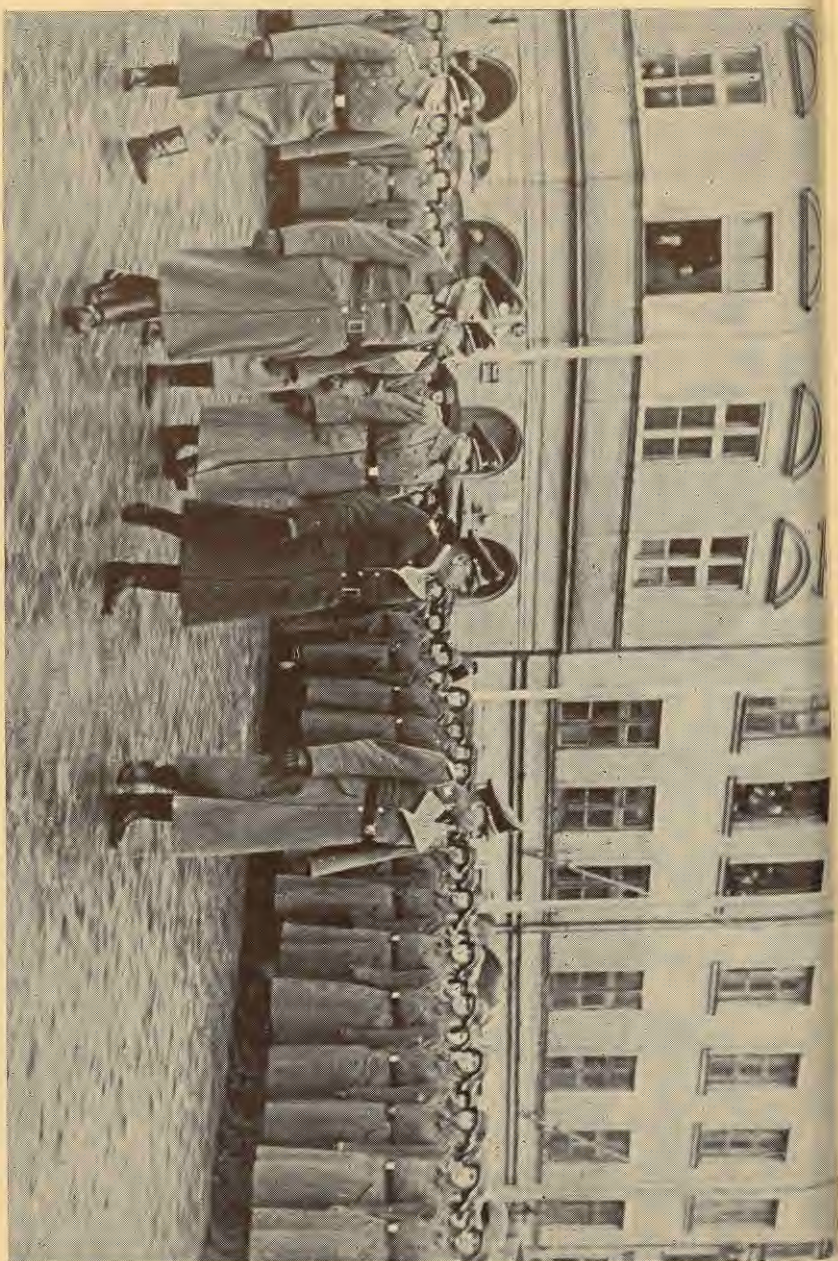
Plkst. 09.00 ģenerāļinspektors no Paplakas devās uz Vaiņodi inspicēt 4. kājnieku pulku.

★

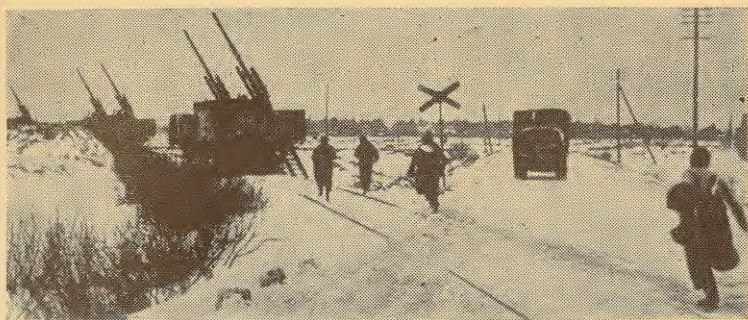
27. novembrī 1943. g. plkst. 10.15 ģenerāļinspektors ieradās Vaiņodē 33. grenadieru pulkā, kur viņu sagaidīja pulka komandieris plkv. Janums. Inspekcijas skatē (bija nostādīts viss pulks) noskaidrojās sekojoŗais:

1000 jaunekļu 29. 3. 1943.g. dodas uz parādi Doma laukumā. 30. 3. tos nosūtīja uz fronti

Pirmo iesaukto 1000 latviešu parādē Rīgā Doma laukumā 29. 3. 1943. g. Parādi pieņem Ogruf. Jeckeln's. Pēdējā rindā no labās ģen. Bangerskis, Brigadeführer's Hansen's, plkv. Silgailis. Jaunekļu nosūtīšana uz fronti izsaucā nopietnus sarežģījumus

Trauksme kādā zenīrtalerijas baterijā — karavīri steidz pie ieročiem.
Pretgaisa aizsardzībā iesaistīja daudzus iesauktos latviešu jaunekļus

Mūsu jaunieši —
Vācijas bruņoto
spēku izpalīgu
rindās

Kārtības sargu bataljons kā viena no pirmajām vienībām 1941. g. dodas uz fronti

319-F bataljona 4. rotas karavīri Lubānas rajonā Rugājos 1943. g. vasarā

1. Lielākai daļai kaņavīru trūkst uzpleču un zīmotņu. Noliktavās arī nav.
2. Apavi daudziem par maziem, var ieaut tikai vienu pāri plānu zeķu, daži pat nevienu pāri. Daļa kareivju staigā privātos zābakos. Bez tam zābaki ļoti slikti izstrādāti un no slihta materiāla, jau pēc 3 nedēļu valkāšanas zoles pilnīgi atkrīt un papēži izjūk. Pulkā tikai 4 kurpnieki, kas nespēj savlaicīgi izlabot visus bojātos apavus.
3. Mēteļi tikko saņemti un izsniegti, tie dažiem par gašiem, dažiem par īsiem. Mēteļiem nav uzpleču, nav arī materiāla, no kā tos izgatavot. Trūkst rezerves pogu, kāpēc arī daži mēteļi bez pogām. Daudziem arī bikses par mazām, tāpēc tie valkā privātās bikses.
4. Lielākai daļai kareivju trūkst vidus jostu, noliktavā arī to nav.
5. Sardžu dienestam izdoti 2 kažoki uz rotu. Siltas veļas pagaidām nav, ir tikai puloveri. Visumā II btl. slikti apģērbts, I btl. labāk.
6. I btl. sakomplektēts jau 10. XI 43. un pašlaik mācās jau trešo apmācību nedēļu. Ir bijuši 2 šaušanas vingrinājumi ar šautenēm (vācu sist.).
II btl. sakomplektēts 17. XI 43. un pašlaik mācās pirmo apmācības nedēļu. Šāvis tas vēl nav nemaz.
Ar patšautenēm, ložmetējiem un granātmēteļiem šāvis nav neviens bataljons.
7. Pulks ieročus saņēmis nesen, piem. granātmētejus pirms 3 dienām. Vispār vācu apgādes virsnieks SS-Ostuf. Mickalik's piegriež maz vērības apgādes jautājumam.
8. Pulks sakaru līdzekļus saņēmis pirms 2 dienām, kas nekavējoties izsniegti btl. Par sakarnieku apmierinošu apmācību nevar būt runas. Pašlaik izdara viselementārāko apmācību ar sakaru līdzekļiem (piem. telef. aparātu uzstādīšana un pievienošana līnijai). Pašlaik pulkā 15 sakarnieku, vajag 130.
9. Pulkam nav arī sapieņu vada. Pašam pulkam trūkst sapieņu virsnieku, tāpēc pulks nevar sapieņu vadu saformēt. Būtu jāpieprasa no divīzijas sapieņu btl., kas arī solīts.
10. Nepieciešams snaipeņu šautenes un snaipeņu apmācības reglaments.
11. Pulka sastāvā trūkst 7 virsnieku un 255 instruktoru.

12. Pašlaik atklāts jautājums par pulka krusttēvu.

Pēc skates ģenerālspektors deva norādījumus visiem sapulcētiem pulka virsniekiem, dodot padomus audzināšanas, apmācības u. c. jautājumos, kā arī par priekšā stāvošo izbraukšanu.

Sekoja atsevišķas pārrunas ar pulka vācu virsniekiem.

★

Ģenerālspektors 27.11.43. ieradās Prettanku 15. divizionā Liepājā. Prettanku btl. kom.kapt. Trēziņš ielūdza ģenerālspektoru uz svinīgu sēdi, kuŗā Liepājas saimnieciskās un administratīvās organizācijas uzņēmās šefību par prettanku btl., tuvākās dienās pasniegšot arī karogu. Uzrunu teica sēdes vadītājs pilsētas vecākā vietnieks Dr. Neimanis. Pateicās kapt. Trēziņš. Uzmundrinošus vārdus sacīja ģenerālspektors, apliecinot prieku par liepājnietu gatavību atbalstīt savus leģionārus gan morāli, gan materiāli.

★

28.11.43. plkst. 08.30 ģenerālspektors ieradās Liepājā pie SS latviešu Flak. 2. brigādes zenīrtanterijas divizona, kuŗu komandē kapt. Rudzītis.

Sis divizons sācis formēties 14.X.43., kad no kursiem Vācijā atbraukuši pirmie kadri. Divizionā ir 7 virsnieki, 18 instruktori un 145 kareivji.

Jaunkareivji divizionā ieradušies pakāpeniski no Artilerijas pulka Jelgavā, sākot ar novembra sākumu. Starp pirmiem jaunkareivjiem bijuši ļoti daudzi ar zemu izglītības līmeni, tāpēc nepiemēroti zenīrtanterijas dienestam. Tie pakāpeniski apmācīti pret piemērotiem. Pēdējie 208 jaunkareivji ieradušies pag. nedēļā, atsevišķi cilvēki tikai pirms 2 dienām. Pašlaik skaits pilns — ir visi paredzētie 685 kareivji.

Ģenerālspektors apskatīja telpas; tās visumā apmierinošas, pa daļai par šaurām. Kareivji guļ divstāvu koka gultās. Nedaudziem kareivjiem nav gultu un guļamtelpu. Tie guļ uz salmu pinumiem koridorā.

Ģenerālspektors devās arī uz netālo apmācību laukumu, kur pašlaik notika apmācības.

Skatē bija vērojams:

1. Kareivju sastāvs visumā ļoti labs. Apģērbti samērā labi. Nepieciešams vēl labāk pielaikt mēteļus, lai dažiem tie nebūtu par gaļu, dažiem par īsu. Trūkst uzpleču, zīmotņu un nacionālo vairodziņu. Tāpat trūkst vidus jostu. Ziemas apģērbu nav. Trūkst jaunu puloveru (ir tikai plāni, veci, novalkāti).
2. Vajadzētu 21 virsnieka, bet ir tikai 7, no kuŗiem 3 atrodasursos Vācijā. Štatā paredzēts 115 instruktoru, pašlaik ir 18. Daļu varēs aizpildīt ar kareivjiem, kas bijušiursos Vācijā (tādu ir 145).

Steidzīgi nepieciešami virsnieki, kaut vai bijušie ložmetējnietieki.

3. Apavi ne visai labā stāvoklī, ļoti daudzi jālabo. Noliklavā ir zābaki, bet neatbilstoša lieluma — par maziem. Tuvākās dienās apgādes virsnieks brauks uz Karalaučiem gādāt par apģērbiem, apaviem u. t. t. Apgādes ziņā talkā nāk pret-tanku divizons, kuŗš jau nodevis zenītartilērijas divizionam 50 pārus zābaku un pēc vajadzības vēl palīdzēs.
4. Daudzi slimo — pašlaik ir 39 slimnieki, visus nevar ambulancē ievietot.
5. Visi ieroči saņemti novembra sākumā. Šautenes ir visiem, bet kaŗavīri vēl nav neviena vingrinājuma šāvuši.

Divizionam ir	4 gab.	8,8 cm zenitlielgabali
	11 gab.	2 cm lielgabali (38. g. mod.)
	(no tiem 2	četrstobreņi, t. s. »vierlingi«)
	9 gab.	3,7 cm lielgabali.

Bez tam ir visas attiecīgās automatiskās mērišanas palīgierīces, strāvas ražotāji u. t. t.

Trūkst jebkādu transporta līdzekļu. Visi šie modernie lielgabali paredzēti piekabināšanai spēkratiem, tomēr pēdējie līdz šim nav vēl saņemti. Tātad vienība pašlaik nav kustības spējīga.

6. Trūkst pašlaik jebkādas kaujas municijas, tāpat nav apmācības šāviņu.
7. Nesen saņemtas 2 lauku virtuves, piekabināmas pie automašīnām un 3 virtuves ar dzelzs apriepojumu.

Visumā kareivji kā lielgabalu apkalpes darbojas ļoti veikli. Par to ģenerālinpektors, sapulcinājis visu pulku, izteica pateicību, uzrunā norādīdams arī, starp citu, ka līdz pilnīgai kaujas gatavībai vēl daudz jāmacās.

Pēc tam 28.11.43. plkst. 10.30 ģenerālinpektors ieradās pie prettanku divizionā, kur viņu sagaidīja divizionā komandieris kapt. Trēziņš.

Cilvēku skaits divizionā pilns. Pēdējie 70 jaunkareivji saņemti 26.11. no rezerves bataljona Jelgavā.

Nepieciešams mēteļus labāk pielaiķot pēc augumiem un apakšējo malu nolīdzināt. Dažiem trūkst uzpleču un nacionālo vairodziņu. Noliktavās vēl 300 mēteļu, kurus vajadzības gadījumā varēs izsniegt brigādes zenīrtalerijas divizionam. Tāpat krājumā vēl apavi; 50 pāri jau izsniegti zenīrtalerijas divizionam. Prettanku divizionam trūkst 74 šoferu.

Divizionam līdz šim nav izsniegta neviena šautene.

1. rt. komandē kapt. Lūsis; 2. rt. komandē vlt. Sproģis.

Ģenerālinpektors uzrunāja kaŗavīrus, norādot uz nopietno laiku, uzaicinot kaŗavīrus mācīties un brīdinot no alkohola lietošanas un dažādiem pārkāpumiem.

Pēc tam ģenerālinpektors devās ceļā uz Ventspili, nakti pavadot Alšvangas pag. Reģu muižā.

★

29.11.43. plkst. 10.15 ģenerālinpektors ieradās Ventspilī, kur īsu brīdi pārrunāja dažus jautājumus ar apriņķa priekšnieku. Pēc tam ģenerālinpektors ieradās 15. divīzijas izlūku bataljonā, kas novietojies Ventspils ģimnazijas telpās un citur. Bataljona stābs atrodas Ventspilī, Saules ielā 19.

Ģenerālinpektorū sagaidīja btl. komandieris kapt. Lapainis. Pārrunās ar btl. kom. un inspekcijas skatē noskaidrojās dažādi trūkumi kā apgādes, tā apmācību ziņā.

1. Bataljons sācis formēties jūlijā, kad pirmie kadri — 10 virsnieki un 54 instruktori devušies uz Brombergu Vācijā uz kursiem; tie beigušies 6. novembrī (kursa ilgums 10 ned.). Pēc tam Ventspilī 12. novembrī sākusies faktiskā izlūku btl. formēšana. Pirmie jaunkareivji ienākuši 14. novembrī. Visi jaunkareivji iestājušies dienestā brīvprātīgi. Tomēr sastāvs ne visai labs — liela daļa kareivju iestājušies dienestā brīvprātīgi sakarā ar sarežģījumiem privātā dzīvē, dažos gadījumos tie ar zināmā mērā tumšu pagātni u. t. t.

2. Bataljona cilvēku sastāvs nav pilns: pēc štatiem jābūt 14 virsniekiem, bet ir 11; instruktoriem jābūt 111, ir tikai 26; kareivjiem jābūt 576, bet ir 355.
Btl. trūkst ārsta un apgādes virsnieka.
3. Btl. paredzēti 150 zirgi, pagaidām nav saņemts neviens.
4. Paredzētos ieročus btl. saņēmis, bet vēl nav paspējis izdarīt šaušanu. Municija šaušanai ir, tāpat šaujlauks pieejams.
5. Drēbju un apavu noliktavas btl. pārņēmis no aizbraukušā 5. kājnieku pulka. Pagaidām kareivjiem izsniedz vecākas drēbes, bet pirms izbraidīšanas varēs apģērbt jaunās drēbes, jo krājumā ir pietiekami daudz labu drēbju. Tāpat apavi labi. Uzpleču nav, gatavo paši. Velas ir 2 maiņas, tāpat zeķes un cimdi. Vidus jostas ir. Cepures lielākai daļai par mazām.
6. Trūkst katliņu, ūdens pudeļu, krūzīšu.
7. Līdz šim bataljonam nav bijis pašam savas virtuves, ēdienu saņēmis no sapieņu btl. virtuves. Tagad saņēmuši 3 lauku virtuves (pārvietojamas ar zirgiem) un, sākot ar 1. decembri, ēdienu gatavos paši.
8. Gultiņas ir tikai vienai rotai, pārējie gul uz grīdas.
9. Sakarā ar pārvaldes virsnieka trūkumu, kadra kaņavīri 3 mēnešus nav saņēmuši kantīnes devu un pēdējās 2 dekadas arī algu. Līdz šim algu maksājis sapieņu btl. pārvaldes virsnieks, bet ļoti nekārtīgi.

Pēc inspekcijas skates ģenerālinspektors uzrunāja kaņavīrus.
Btl. virsnieku sastāvs šāds:

Btl. komandieris	kapt. Lapainis
btl. adjutants	vlt. Makovskis
sev. uzd. virsn.	lt. Krimelis
1. rot. kom.	kapt. Priedītis
2. „ „	lt. Krūka
3. „ „	vlt. Groza
4. ložm. rt. kom.	vlt. Āboliņš
vadu komand. 1. rt.	lt. Eglavs
„ „ 2. rt.	lt. Krebs
„ „ 3. rt.	lt. Redelis
„ „ 4. rt.	lt. Grebers.

29.11.43. plkst. 12.30 ģenerālinspektors ieradās pie divīzijas sapieņu btl., kas novietots kazarmās Ventspilī, Vasarnīcu ielā.

Ģenerālinspektoru sagaidīja btl. komandieris kapt. Kļaviņš.

1. Btl. sācis formēties jau augusta beigās, bet vairums kareivju ieradušies septembra beigās un oktobra sākumā. Ventspilī btl. atrodas kopš 2 nedēļām. Pašlaik sastāvā trūkst 130 kareivju un apm. 25 instruktoru.
2. Telpas visumā ļoti labas. Visiem dzelzs gultiņas, dažās telpās 2 stāvu.
3. Drēbes labas. Vidus jostas ir. Trūkst uzpleču un nacionālo vairodziņu. Veļa un zeķes katram 2 pāri. Zābaki labi. Trūkst ziemas drēbju.
4. Trūkst ūdens pudeļu un katliņu.
5. Apbruņojumā trūkst šauteņu un mašīnpistoļu.
6. Sapieņu piederumi saņemti ļoti nepilnīgi ar daudziem trūkumiem. Nav saņemts neviens zirgs, kaut gan paredzēti 95 zirgi.
7. Pusdienās 29.11.43. sakņu zupa — laba. Pēc btl. kom. izteicieniem uzturs visumā tomēr esot slikts.

Pēc skates ģenerālinspektors uzrunāja kaņavīrus un tad pār-
runāja dažus jautājumus ar vācu virsniekiem — apmācītājiem.

Plkst. 13.45 ģenerālinspektors devās atceļā un Rīgā iebrauca
plkst. 18.00.

(Paraksts)

VI

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1943. g. 4. decembrī izbrauca apskatīt divīzijas sakaru bataljonu Tukumā. Līdzī brauca kapt. Ziemeļis un ltn. Zēgners.

Ģenerālinspektors Tukumā ieradās plkst. 07.40, kur viņu btl. stābā sagaidīja btl. adjutants ltn. Lejnieks.

Pēc īsa brīža ieradās btl. kom.kapt. Ziebergs.

Pārrunās ar btl. kom. noskaidrojās:

1. Btl. sācis formēties Tukumā š. g. 1. augustā, kad pēc kursu beigšanas ieradās virsnieku kadrs — 13 virsnieki un daži instruktori. Pārējie instruktori ieradušies pakāpeniski vēlāk, tāpat kareivji; pēdējie nāk klāt visu laiku, katru nedēļu

zināms skaits. Šāda pakāpeniska jaunkareivju ierašanās stipri traucējusi apmācības gaitu.

2. Btl. novietojies Tukumā šādi:

Btl. stābs — Tukumā

Vieglā sakaru kolonna — Tukumā

Radio rota — Tilās

Telefonu rota — Jaunmokās

3. Štatos paredzētais cilvēku skaits pilns, kareivju apm. 10% vairāk. Trūkst viena virsnieka. Būtu ļoti vēlams btl. iedalīt dažus bij. Latvijas armijas sakaru virsniekus. Instruktoru nav pilns štats — trūkst 32 instr. Ir gan daļa instruktoru kandidātu (Unterführer-Anwärter).

4. Apbruņojums btl. kā paredzēts.

5. Līdz šim nav saņemta silta veļa. Šodien, paredzams, pieņāksot 2 vagoni ar siltu veļu. Tā ka btl. saņēmis divīzijas pavēli visas mantas nogādāt stacijā uzlādēšanai līdz 5.12.43 plkst. 06.00, tad silto veļu šeit Tukumā kaņavīriem neizdalīs, bet abus vagonus piekabinās ešelonam. Apavi visiem labā stāvoklī.

Uz katriem 2 kareivjiem iznāk viens katliņš (bez tam vēl paliek katliņi rezervē). Ūdens pudeļu nav nemaz. Virtuves piederumus btl. saņēmis vakar. Lauku virtuves ir, bet tanīs līdz šim ēdiens nav vārīts.

6. Zirgi btl. visi, bet tos btl. saņēmis tikai vakar vakarā — 3. decembrī. Visumā zirgi labi, novietoti Jaunmokās. Tā kā zirgi saņemti tikko, tad tie vēl nav sapāroti un iejāti. Btl. ir 2 kalēji, kuņi šodien, 4.12.43., zirgus apkaļ. Zirgu lietas un aizjūgi gan saņemti agrāk, bet daudzu piederumu trūka. Tikai tagad sākusies aizjūgu sakomplektēšana un zirgu aizjūgšana.

7. Btl. trūkst motorizēto transporta līdzekļu, ir tikai 3 smagās mašīnas; no tām viena 0,5 t. Ir tikai 2 vieglās mašīnas (sliktā stāvoklī), un tikai 3 motocikli.

8. Radiostacijas saņemtas pirms nedēļas. Apmācībām bija citas radiostacijas. Jaunās radiostacijas nav vēl sakomplektētas un praktiski pārbaudītas. Ir divas lielās radiostacijas, kuņi uzdevums uzturēt sakarus ar divīziju, korpusu un lidmašīnām. Tomēr tikai vienai ir paredzētā automašīna.

9. Btl. ārsts — Dr. Avotiņš. Ambulancē pašlaik ievietoti 5 slimnieki ar angīnu. No pārsnienamiem līdzekļiem trūkst individuālo pakešu. Kaņavīriem asinsgrupas nav noteiktas.
10. Visumā btl. apgāde, atskaitot spēkratu trūkumu, ļoti laba. Būtu tikai nepieciešams vēl zināms laiks apmācībai, jo liela daļa sakaru piederumu saņemta pēdējā laikā.

Pēc tam ģenerālinspektors apskatīja telefonu rotu Jaunmoķās. Pašlaik tur notika rotas pārvietošanās uz staciju, lai ielādētos vilcienā. Vācu instruktori ierādīja zirga lietu sakomplektēšanu un aizjūgšanu.

Btl. trūkst īsta aizjūgu mantziņa (Schirrmeister). Telpas un inventāru — gultas, gultu maisus u. t. t. pārņems Tukuma komandants.

Ģenerālinspektors apskatīja arī radio rotu Tilās. Kareivju skaits rotā pilns — 154 kar., no kuriem pēdējās 3 nedēļās ieradušies 43 kareivji, kuŗus pagūts ļoti maz apmācīt. Rotā 8 latviešu un 5 vācu instruktori. Iztrūkst vēl 6 instruktori.

Rotas kareivjiem samērā zems izglītības līmenis. Telpās kareivji dzīvo samērā saspiesti. Daļu kareivju, kuŗi ieradušies pēdējā laikā, iedala šoferu skaitā, jo daudziem ir agrākās šoferu apliecības, jānoliek tikai attiecīgie pārbaudījumi, lai iegūtu SS šoferu tiesības.

Ģenerālinspektors sarunās ar kareivjiem noskaidroja, ka izglītības līmenis visumā vidējs — gandrīz visiem pilna pamatskolas, dažiem arī vidusskolas un komercskolas izglītība.

(paraksts)

VII

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1943. g. 2. decembrī izbrauca uz Jelgavu apskatīt artilērijas pulku. Līdz brauca ltn. Zegners.

Jelgavā ģenerālinspektors ieradās plkst. 11.45, kur artilērijas pulka stābā viņu sagaidīja pulka komandieris plkv. Skaistlauks.

Pārrunās ar pulka komandieri noskaidrojās sekojoši trūkumi:

1. Pulks saņēmis no divīzijas 1.12.43 pavēli uzlādēties sekojošā kārtībā:

1. divīzions 2.12.43. — 4.12.43.

- P. stābs, st. btr. un II divīzions 5.12.43. — 8.12.43.

Tiem seko III divīzions. Katra ešelona uzlādēšanās laiks noteikts 8 stundas.

2. Pulks pašlaik novietots ne tikai Jelgavā, bet atsevišķās vietās Jelgavas apkārtnē:

2. btr. — Bemberos,
3. btr. — Siera muižā,
7. btr. — Svīpos,
8. btr. — Brankā,
9. btr. — Annas muižā un Viļakos,
- 10., 11. un 12. btr. — Jelgavā, artilērijas kazarmās,
2. divīzions — Iecavā.

3. Pulka smagajam (III) divīzionam pēc štatiem 3 btr., katrā būtu jābūt 4 smagiem lielgabaliem; tātad pavisam 12 lielgabaliem. Pašlaik ir tikai 6 lielgabali. Šie smagie 6 lielgabali saņemti tikai priekš 3 nedēļām. Apraksti resp. lielgabalu reglamenti līdz šim nav saņemti. Vācu instruktors-virsnieks (Instruktionsführer Art.) šīs sistēmas lielgabalus nepazīst un nav varējis dot nekādus norādījumus par Lielgabalu samontēšanu. Mēģināts pašu spēkiem to izdarīt, bet tas nav pilnīgi izdevies, piem. nevar dabūt vajadzīgo pacēlumu u. c. Lielgabali tikko nākuši no fabrikas ar ne visai precīzu konstrukciju, kas daudzos gadījumos prasa vienā otrā vietā pievilēt un izlabot; to savukārt nav iespējams izdarīt piemērotas ieroču vai mehāniskas darbnīcas un darba rīku trūkuma dēļ.

Ar smagajiem lielgabaliem šaušana līdz šim vēl nav notikusi.

4. Pārējiem 3 vieglajiem divīzioniem vieglie lielgabali arī saņemti priekš 3 nedēļām, bet lielgabalu apraksti resp. reglamenti saņemti tikai vakar, 1.12.43. Šaušana arī ar šiem vieglajiem lielgabaliem līdz šim nav bijusi iespējama.
5. Līdzšinējās apmācības visos divīzionos izdarītas ar citas sistēmas lielgabaliem, kas tagad nodoti atpakaļ divīzijai. Vieglajiem lielgabaliem materiālajā daļā neesot bijusi liela starpība, salīdzinot agrākos ar tagadējiem. Pēdējā laikā pagūts izdarīt apkalpes apmācības pie atsevišķiem lielgabaliem. Ar btr. kopdarbību kareivjus nav bijis vēl iespējams iepazīstināt, jo visu laiku trūkst telefonu, mērķēšanas ierīču, mērīšanas aparātu un vispār artilērijas instrumentu.

6. Arī ar iepriekšējiem lielgabaliem šaušana izdarīta tikai vienu reizi ar vienu bateriju, jo trūka artilērijas instrumentu. Izdarīta tikai apkalpes numuru apmācība.
7. Artilērijas pulks zirgus saņēmis tikai pagājušā nedēļā. Iztrūkst vēl 50 zirgu. Sākumā nebijis staļļu zirgu novietošanai, kaut gan staļļus būvbataljoni būvējuši jau visu vasaru. Šī apstākļa dēļ zirgi novietoti atsevišķos punktos Jelgavas apkārtnē.
8. Zirgu lietas un aizjūgus pulks saņēmis tikko. Sakarā ar ielādēšanos un izbraukšanu nav iespējams zirgu lietas sakomplektēt un pielaiķot. Nav arī neviena speciālista, kas noteikti pārzinātu vācu parauga zirgu lietas un aizjūgus. Pirmais divīzions, kas šodien uzlādējas, novieto visas atsevišķās aizjūgu siksnīņas vagonos, nepagūstot sakomplektēt. Artilērijas aizjūgi franču parauga; slejas lielākā daļā par īsām, tāpēc nepieciešams tās pagarināt, ko var izdarīt tikai pāršujot. Tam tomēr trūkst laika un materiālu. Vilkšņi nav ne tērauda trosi, ne atbilstoša numura virves, bet vienkārši tievi striķi, kuŗi pēc divīziona kom. pltn. Grieķa izteicieniem jau pie vidēji sliktiem ceļiem pārtrūks. Tā kā aizjūgi saņemti tikko, tad baterijas līdz šim nav vēl bijušas aizjūgtas. Tāpēc pulks vēl tuvākā laikā nav kustības spējīgs. Saņemtie aizjūgi nav jauni, bet lietoti. Bez tam aizjūgu piederumu un riku arī vēl trūkst.
9. Zirgi nav vēl ne iebraukti, ne sapāroti, ne arī apjāti. Tāpat braucēji pilnīgi neapmācīti, nav pat jājuši, ir ļoti daudz pilsētnieku, kuŗi neprot zirgus aizjūgt. Jau tagad 1. ešelona, aizbraucot no mītnēm līdz stacijas rampai, dažiem zirgiem sabeigtas krūtis.
10. Visam pulkam nav neviena kalēja. Pakaviem trūkst radzes. Pulks savus kalējus ar divīzijas pavēli nosūtījis uz kalēju kursiem, bet pēc kursu beigšanas uz artilērijas pulku tie vairs nav atsūtīti atpakaļ. Tāpēc pašlaik zirgi neapkalti, ja tuvākā laikā uznāk sals, tie ir kustības nespējīgi.
11. Pulks līdz šim izdarījis 3 instruktoru izlaidumus, bet tā kā zirgu nebija, tad neviens no šiem instruktoriem nav apmācīts pie zirgiem.
12. Nesen visiem kareivjiem izsniegti vācu sistēmas karabini, tomēr daļu vācu karabinu bijis jānodod atpakaļ, vietā saņemot čehu sistēmas.

13. Pulka sakarnieki nav gandrīz nemaz apmācīti, jo visu laiku nebija nekādu sakaru līdzekļu. Dažās pēdējās dienās pulks saņem daudz visādu sakaru līdzekļu. Tos nepieciešams sakomplektēt un ar to pielietošanu kareivji vēl jāapmāca. Trūkst laika to izdarīt, trūkst arī attiecīgu apmācītāju, tā ka pašlaik kareivji daudzus sakaru līdzekļus nemaz nepazīst un neprot tos lietot.
Vispār pulks dažās pēdējās dienās saņem visādas mantas kaudzēm, tā ka nav iespējams tās pārredzēt, sakomplektēt un attiecīgi sadalīt pa vienībām. Tāpēc ļoti iespējams, ka ceļā un pie izlādēšanās daudz kas var sabojāties vai pat iet zudumā.
14. Pulka radiostacijas saņemtas nesen, pie kam daudzām (sevišķi lielajām, kas uztur sakarus ar lidmašīnām) trūkst attiecīgo piederumu, lai tās varētu darboties.
15. Apgādes ziņā pulks lielāko daļu mantu saņem pašlaik — liela daļa vēl stacijā vagonos (4 vagoni). Tā pirmais ešelons, kas izbrauc jau šodien, 2.12.43., šeit mantas nespēj saņemt.
16. Visam pulkam pagaidām 200 pāru gaŗo zābaku jāšana, vajadzētu vismaz divreiz vairāk. Siltus ziemas apģērbu piederumus pulks saņem šodien šādā daudzumā:

1770 pārus salmu virszābaku,
 550 pārus salmu kurpju — lietojamas telpās,
 2530 galvas sildītāju,
 1950 ceļgalu sildītāju,
 katram kareivim — pulsa sildītājus,
 krūšu sildītājus,
 otru segu.

Tūbas zābaku katrai baterijai 85 pāri.

Dūraiņu cimdi katram, bez tam otrs pāris cimdu, velkami pirmiem virsū.

Katram kareivim izsniedz 3 pārus veļas. Kaŗote, dakšiņas ir katram. Uz katriem 5 cilvēkiem viens katliņš.

Lauku virtuves ir. Pirms izbraukšanas vajadzētu sagatavot salmu pinumus gulēšanai.

17. Pēc ŗtatiem pulkam trūkst 300 kareivju, jo apmēram tik daudz atrodas patvaļīgā prombūtnē, komandējumos un slimo. Kareivju skaits būtu bijis pietiekams, bet nesen daļa nosūtīta uz brigādes zenīrtalerijas divizionu Liepājā.

18. Ziņots, ka 2.12.43. pulku apskatīt ieradīšoties vācu artilērijas inspektors.
19. Pulkam pēc štatiem trūkst viena ārsta. (Bez tam vecākais pulka ārsts ilgāku laiku slimo un nevar dienesta pienākumus veikt.) Tā kā viens ārsts izbrauc ar pirmo ešelonu, tad pulkā pašlaik pārējiem 3 divizioniem paliek tikai viens ārsts. Pulka feldšēji ļoti slukti apmācīti. Bez tam 13 feldšēji ar visai zemu izglītības līmeni.

Kopslēdziens:

Līdz šim apmācību laika bijis pietiekami, bet visu laiku trūcis artilērijas piederumu, sakaru un citu apmācības līdzekļu. Arī komplektēšanas veids (jānod vienmēr cilvēki projām citām vienībām) visu laiku stipri traucēja apmācību gaitu. Vēl nepieciešama vismaz 8 nedēļu apmācība.

Pašlaik pulks kustības nespējīgs un kaujas darbībai nesagatavots.

Pie pirmā ešelona ielādēšanās, kas izbrauc jau šodien, novērojami šādi trūkumi:

1. Pavēle ielādēties saņemta iepriekšējā vakarā, kuŗā noteikts, ka ielādēšanās jāuzsāk 2.12.43. plkst. 06.00 un jānobeidz plkst. 14.00. Agrāk minēto apstākļu dēļ divizionam, kuŗam jāuzlādējas, nav kustības spējīgs un nevarējis laikā uzsākt uzlādēšanos. Tā sāka plkst. 08.00.
2. Jelgavas stacijā nav bijis pietiekamā vairumā vagonu un vēl plkst. 14.00 nebija padoti 8 vagoni zirgiem.
3. Pirmā ešelonā jāuzlādē visa pulka municija (6 vagoni), kas sakarā ar transporta līdzekļu trūkumu ļoti apgrūtināts uzdevums. (Divizionam nav nevienas smagās automašīnas.)
4. Aizbraucošam ešelonam nevar dot līdzī pienākošos elpi, jo noliktavās tās nav. Sienu saņem $\frac{1}{2}$, salmus $\frac{2}{3}$ no vajadzīgā daudzuma.
5. Dzelzceļi nevar padot piemērotus vagonus kareivju transportam — nevar iekārtot nāras gulēšanai. Vienā vagonā pat bijusi 10 cm bieza kaļķu kārta.
6. Katrā vagonā jāielādē pa 8 zirgiem, bet nav iespējams sagatavot šķērskokus.
7. Nav pieejami nekādi ratu piesaistīšanas materiāli, stieples vai taml.

Bez tam ģenerālinspektors pārrunāja ar pulka komandieri jautājumam par instruktoru, virsnieku vietnieku un bijušo kadetu paaugstināšanu par leitnantiem.

Rīgā ģenerālinspektors atgriezās plkst. 15.30

(paraksts)

VIII

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1943. g. 21. decembrī apskatīja Lilastē divīzijas zenītartilērijas divizionu. Līdzī brauca kapt. Ziemelis un ltn. Zegners.

Divīzijas zenītartilērijas divizionu komandē kapt. Bergs.

Bateriju komandieri: I btr. vlt. Spāde,
 II btr. kapt. Vinters,
 III btr. kapt. Bite,
 St. btr. kapt. Brošs.

Apskates laikā divizona I btr. izdara šaušanas apmācību, II un III btr. izdara lielgabalu apkalpes apmācības, un stāba btr. — lielgabalu apkalpes un sakarnieku apmācības radiotelegrafijā. Apskatē noskaidrojās sekojošais:

1. Kareivju skaits divizionā pilns. Lielākā daļa jaunkareivju (50—60 %) ieradies tikai novembra sākumā. Caurmērā jaunkareivju izglītības līmenis zems — daudzi pat ar nepilnu pamatskolas izglītību. Tāpat liela daļa jaunkareivju maza auguma un tāpēc tie pilnīgi nepiemēroti dienestam pie smagiem zenītlieģabaliem.
2. Divizionam pašlaik kareivju-speciālistu un amatnieku trūkums. 1943. g. 20. dec. gan ieradušies no Paplakas nedaudzi speciālisti (14 kar.): šoferi, vulkānizētāji, smalkmechaniķi, sanitāri u. c., tomēr nepietiekamā skaitā. Trūkst, piemēram, drēbnieku un kurpnieku. Visvairāk jūtams šoferu trūkums. Katrā baterijā ap 25 šoferu, tātad divizionam trūkst vismaz 100 šoferu. Turpmāk gan paredzēts šoferus apmācīt uz vietas. Nepieciešams sniegt ziņas ģenerālinspektora stābam, cik un kādu speciālistu, resp. amatnieku pēc štatiem trūkst, lai varētu iedalīt no jauniesaucamajiem.

3. Tāpat divizionam pašlaik jūtams virsnieku un instruktoru trūkums. Esošais virsnieku un instruktoru sastāvs labs — tie sagatavojušies zenītartilērijas skolā Lilastē. Divīzija 1943. g. oktobrī paziņojusi, ka divizons var komandēt 5 spējīgus instruktorus uz vadu komandieņu kursiem Bolderājā sagatavošanai par virsniekiem. Divizona komandieris tomēr nevienu nav komandējis uz šiem kursiem.

Nepieciešams sniegt ģenerālinpektora stābam šādas ziņas:

- a) cik un kādu virsnieku pēc štatiem trūkst,
  - b) cik ir tādu kadetu un virsn. vietnieku, kuŗus var paaugstināt par virsniekiem,
  - c) cik bij. Latvijas armijas instruktoru ar vidusskolas un augstāko izglītību,
  - d) kāpēc nav sūtīti instruktori uz vadu komandieņu kursiem Bolderājā,
  - e) vai instruktori, kuŗi beiguši vadu komandieņu kursus Vācijā, stādīti priekšā paaugstināšanai par virsniekiem.
4. Tā kā ieročus (lielgabalus) divizons pilnā skaitā saņēmis tikai priekš nedēļas, tad īstas jaunkareivju apmācības pie lielgabaliem arī ilgušas tikai apm. nedēļu. Ar 2 cm zenītlielgabaliem kareivji veikuši dažus šaušanas vingrinājumus. Ar 8,8 cm zenītlielgabaliem līdz šim šāvuši nav. Daži lielgabali apmācībai bijuši jau agrāk, tāpēc apkalpes pie lielgabaliem darbojas veikli.
5. Pašlaik divizona apbruņojums pēc štatiem gandrīz pilns. Trūkst: 11 patšautenes, 2 mašīnpistoles, 8 pistoles.
6. Vissāpīgāk divizons izjūt spēkratu trūkumu. Divizionam pienākas 151 automašīna un 57 motocikli, pašlaik ir tikai 8 automašīnas un 2 motocikli, tā ka iztrūkst 143 auto un 55 motocikli. Šī apstākļa dēļ paredzētā termiņā 15.1.44 uz austrumiem varēs izbraukt tikai viens vads.
7. Pašlaik divizons novietojies vasaras barakās, kuŗās iebūvētas krāsnis, piemērojot tādā veidā barakas apdzīvošanai ziemā. Visumā barakas labas — siltas, dažas no iekšpuses izklātas ar baltām ģipsa platēm, diezgan gaišas. Ir arī elektriskā apgaismošana. Iekārtotas divstāvu koka gultiņas. Gultas maisiem salmi pietiekamā vairumā.

Divizionam telpas par šaurām: atsevišķās barakās novietots caurmērā divreiz vairāk kareivju nekā normālos apstākļos varētu novietot — piem. barakā, kur būtu telpas 45 kareivjiem, ievietoti 88.

8. Telpu trūkuma dēļ divizona ārstam Dr. Zālītem nav bijis iespējams iekārtot piemērotu ambulanci. Ļoti mazā izolācijas telpā iekārtotas 4 gultas saslimušiem ar lipīgām slimībām. Tur ievietoti 4 slimnieki ar cūciņu. Pašlaik Dr. Zālīte izdara potēšanu pret asinssērgu un tīfu. Smagākos saslimšanas gadījumos slimniekus transportē uz slimnīcu Rīgā. Tā kā divizionam pašam sanitārās mašīnas nav, tad saziņā ar Rīgas SS-Leitstelle pēc slimnieka izbrauc no Rīgas sanitārā mašīna.
9. Lieli trūkumi divizionam jūtami apgādes ziņā:
  - a) Siltas drēbes divizons saņēmis tikai apm. 40 % kareivju.
  - b) Katram kareivim ir 2 krekli. Nemaz nav saņemtas apakšbikses un kabatas lakatiņi; liela daļa karavīru valkā privāto veļu.
  - c) Daļai kareivju trūkst uzpleču un zīmotņu, dažiem arī nacionālo vairodziņu.
  - d) Ļoti jūtams rakstāmmašīnu trūkums. Divizionam nav nevienas šujmašīnas, trūkst arī matu griežamo mašīnu.
  - e) No intendantūras saņemtie puloveri sliktā stāvoklī, ļoti novalkāti.
  - f) Katram kareivim izdots viens pāris apavu. Zābaki caurmērā par maziem — kareivji nevar ieaut tajos biežākas zeķes. Arī virszābaki par maziem — daudzos gadījumos nav iespējams tos uzvilkt tankiem.
  - g) Nepietiekamā daudzumā ziepju un ziepju pulvera veļas mazgāšanai. Nepieciešams nekavējoties pieprasīt veļu no divīzijas intendantūras.
10. Pirts divizionam pieejama pie 42. zenītartilērijas skolas Lilastē. Kareivji mazgājas pirtī reizi nedēļā. Veļu mazgā paši pirtī.
11. Divizionam pašam sava atsevišķa virtuve. Uz katlu 21.12. 43. skaitās 762 karavīri.

IX

Dienesta atzīme

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1943. g. 22. decembrī izbrauca uz Bolderāju pārbaudīt apmācību gaitu grupu un vadu komandieņu kursus. Līdzī brauca kapt. Ziemelis un ltn. Zegners.

Instruktoru un vadu komandieņu skolā ģenerālinspektors ieradās plkst. 11.50 un viņu sagaidīja skolas priekšnieks pltn. Jansons. Pārrunās ar viņu noskaidrojās sekojošais:

1. Skolā pastāv 2 kursi — grupu komandieņu un vadu komandieņu kursi. Abi kursi sākušies 1943. g. 1. novembrī un tos paredzēts beigt 1944. g. 1. februārī. Pēc skolas priekšnieka domām 3 mēneši nav pietiekami ilgs laiks, lai jaunķareivjus apmācītu par instruktoriem — grupu komandieņiem. Būtu ļoti vēlams kursu apmācības laiku pagarināt vismaz par 1 mēnesi.
2. Skolas štati līdz šim vēl nav apstiprināti. Apmācību centra vadītājs vācu pltn. Garthe aizbraucis šo jautājumu kārtot uz Berlīni un vēl nav atgriezies.
3. Grupu komandieņu kursā 235 kursanti, vadu komandieņu kursā 177 kursanti. Kursanti uz skolu atkomandēti no divīzijas pulkiem un atsevišķām divīzijas vienībām. Pēc Ziemsvētkiem notiks zināšanu pārbaude. Paredzams, ka vadu komandieņu kursu sekmīgi beigs apm. 100 kursantu. Ap 15 kursantu ļoti labi pārvalda vācu valodu; daļa — vidēji. Vācu valodas skolotājs Akmeņkalējs pasniedz kursantiem vācu valodu 5 stundas nedēļā.
4. Saimnieciskā ziņā skola sākumā bijusi piedalīta kādam vācu saimniecības btl., turpretim tagad pašiem savs saimniecības priekšnieks SS-Ostuf. Rieck's un patstāvīga saimniecība. Sakarā ar to uzlabojies arī kaŗavīru uzturs un apgāde.
5. Mācības līdzekļu ziņā būtu nepieciešami daudzi papildinājumi. Visai skolai ir tikai 2 patšautenes (43. g. mod.), tātad daudz par maz. Vidējo granātmētēju — 4 gab., vieglo granātmētēju (kal. 5 cm) 6 gab., bet tos izņem no apgrozības. Mašīnpistoles 26 gab. — pietiekami, tāpat pistoles. Ir olveidīgās rokas granātas, bet trūkst kāta rokas granātu. Instruktoru kursā visiem ir šautenes (vācu sist.), bet vadu komandieņu kursā tikai 60 šautenes, jo pulki daudziem in-

Pie Ļeņingradas 1942./1943. g. ziemā. Labajā spārnā 21. latv. pol. btl. ltn. Rabenko blakus — kāds vācu virsnieks, un btl. karavīri

Pirmajās policijas vienībās daudzi karavīri vēl nesa Latvijas armijas ietērpu. Attēlā — latviešu cīnītājs Ļeņingradas frontē 1942. g. ziemā pielaiķo apgērbu

Latviešu 21. policijas bataljona kareivji ar sagūstītajiem sarkanarmiešiem Ļeņingradas frontē 1942. gada ziemā

- struktoriem, atkomandējot tos uz skolu, nav devuši līdzī šautenes. No brigādes tieši nav neviens komandēts uz šiem kursiem. Ir 10 bij. brigādes kaŗavīri, kuŗi uz kursiem atkomandēti no veselības atgūšanas rotas.
6. Kursantu apgāde visumā laba. Visiem ir 2 pāri zābaku, 2 pāri veļas, puloveris, katram 2 segas. Nav palagu un galvas maisu pārvalku. Kaŗavīru veļas mazgāšanu uzņēmusies kāda veļas mazgātava Rīgā. Dažiem kaŗavīriem trūkst nacionālo vairodziņu. Atsevišķiem kaŗavīriem mēteļi par gaŗu vai par īsu. Vērojama nevienādība uzkabē.
  7. Skolai savs ārsts un neliela ambulance, pēdējā gan daudz par mazu. Trūkst sanitāro pakešu. Izolācijas kamerā ievietoti 5 slimnieki ar cūciņu. Trūkst zobārsta.
  8. Skolas bibliotēkā apm. 400 grāmatu. Laikrakstus saņēm pietiekami.
  9. Virtuve visumā iekārtota labi. Pusdienā 22.12.43. izsniedza vakariņu devu — manna piena zupu. Tā kā 22.12.43. paredzēts eglītes vakars, tad vakariņās izsniegs pusdienu devu — gulašu ar kartupeļiem un biešu salātiem.

Pēc pārrunām ar skolas priekšnieku ģenerālinpektors ieradās apvidū pie instruktoru kursa, kas pašlaik beidza kaujas mācības — triecienu grupas apmācību. Ģenerālinpektors uzrunāja kaŗavīrus, aizrādīdams, ka viņi pēc kursu beigām būs karēivju tuvākie priekšnieki — grupu komandieŗi, kas uzliek ļoti lielus pienākumus — proti, atbildēt par citu cilvēku veselību un pat dzīvību. Tāpēc nepieciešams uzcītīgi mācīties un piesavināties visu labo, ko apmācītāji sniedz.

Vadu komandieŗu kurss pēc mācībām jau bija atgriezies telpās.

Rīgā ģenerālinpektors atgriezās plkst. 13.45.

(paraksts)

X

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinpektors ģen. Bangerskis 1943. g. 30. decembrī ieradās Jelgavā apskatīt rezerves btl. novietojumu, tā formēšanu un apmācības. Līdzī brauca ltn. Zegners.

Jelgavā ģenerālinpektors ieradās plkst. 12.15, kur rez. btl. stābā viņu sagaidīja btl. kom. kapt. Melcers.

Apskatē noskaidrojās sekojošais:

1. Rez. btl. divas veselības rotas; novietotas — kazarmās Rūpniecības ielā, Jaunatnes ielā, Bisenieka ielā; 3. rt. un ložm. rt. — Gintermuižā; lauku apmāc. rt. — Romas kazarmās; btl. ambulance — Tērvetes ielā; 1. un 2. rt. — Zaļeniekos; soda (disciplinārais) vads — šo vadu komandē ltn. Ozols — Ozolniekos.
2. Sakarā ar btl. izklaides novietojumu (piem. Zaļenieki apm. 20 km no btl. stāba) btl. komandierim grūti atsevišķas vienības pārskatīt, jo sevišķi arī satiksmes līdzekļu trūkuma dēļ. Vienīgā btl. kom. vieglā automašīna sabojājusies un lietošanai nederīga. Tāpēc pārrunāts jautājums par vienas ģenerālinpektora stāba mašīnas nodošanu rez. btl. kom. lietošanā. Arī vienību apgādi traucē transporta līdzekļu trūkums, jo btl. tikai viena smagā mašīna.
3. Apmācības btl. vienībās izdara plkst. 08.00 — 12.00 un plkst. 14.00 — 18.00. Tas, ka jaunkareivji nav ieradušies vienlaicīgi, bet pakāpeniski, traucē apmācību gaitu.
4. Rez. btl. virsnieku pašlaik pietiekami, trūkst instruktoru.
5. Apgādes ziņā sevišķu trūkumu nav. Apgērbi visumā labi, arī apavi visiem, kam izdoti, labi. Arī uzturs labs.
6. Latviešu brigāde Volchovā pieprasījusi papildinājumus — 475 kar. no rez. btl. Divos ešelonos līdz šim jau nosūtīti 194 kar. Trešā ešelona 150 kar., kuņi nosūtīti uz Rīgu 29.12. 43. tālāk sūtīšanai uz Volchovu, neesot pieņemti. Kareivju pieņēmējs SS-Hstuf. Burchard's, kuņš atbraucis no brigādes Volchovā pieņemt papildinājumus, telefonējis, ka no trešā ešelona 150 kar. varot pieņemt tikai 8, pārējos sūtīšot rez. btl. atpakaļ, jo tie uzdevušies par krieviem, kaut arī esot Latvijas pavalstnieki. Tā kā divīzijas artilērijas pulkam vēl vajadzīgi apm. 400 kar., tad šo atpakaļsūtīto transportu un vēl citus krievus varēs nodot artilērijas pulkam. — Pašlaik rez. btl. apm. 500 šādu krievu, poļu, kā arī čigānu un citu tautību piederīgo kareivju. Jautājums, ko ar tiem darīt?
7. Otrā veselības rotā (kom. kapt. Dolfijs) telpas šauras. Rotas 228 kar. novietoti atsevišķā ēkā 4 stāvos. Trūkst galvas maisiņu.
8. Jaunās btl. ambulances telpas Tērvetes ielā pašlaik vēl beidz remontēt. Paredzēts iekārtot līdz 70 gultu. Telpas pēc remonta būs labas un piemērotas vajadzībai. Ambulances in-

ventāram pagaidām trūkst madraču un palagu, kuŗu sagādāšanai btl. kom.kapt. Melcers lūdz ģenerālinspektora atbalstu. Bez tam ģenerālinspektors pārrunāja ar SS-Ostuf. Garthe un kapt. Melceru jautājumu par jaunas rez. brig. formēšanu. SS-Ostuf. Garthe tikko atgriezies no SS galvenā stāba Vācijā ar pavēli formēt rez. brigādi latviešu divīzijai un brigādei. Formēšanas pavēli parakstījis SS-Obergruppenführer's Jüttner's. Tā kā rezerves brigādei formējamās 19 rotas, tad būšot vajadzīgi apm. 40 — 50 latviešu virsnieki, tāpat daudz instruktoru un dažādu speciālistu. Garthe solījās 3. janvārī ierasties pie ģenerālinspektora ar projektu, kādi virsnieki, instruktori un speciālisti būtu iesaucami tieši rez. brig. vajadzībām, kā arī lūdza pašlaik kareivjus rez. brigādei neiesaukt līdz brig. rotu saformēšanai. Pēc tam, kad rez. brig. būs savas pamatvienības saformējusi, tā varēs uzņemt līdz 4000 jaunkareivju apmācībai un tālāk nosūtīšanai uz latviešu divīziju un brigādi.

Pie ģenerālinspektora norādījuma, ka tiks iesaukti 1916. g. un 1917. g. dzimušie virsnieki un instruktori, jo divīzija pieprasījusi 33 virsniekus un 300 instruktorus, un arī brigādei Volchovā trūkstot apm. 50 virsnieku, rez. brig. kom. pltn. Garthe paskaidroja, ka pēdējā laikā no rez. btl. uz brigādi Volchovā jau nosūtīti 17 virsnieki un 4. janvārī 1944 g. vēl brauks apm. 20 virsnieki. Tāpat pltn. Garthe lūdza ievērot pie virsnieku sadalīšanas, ka rez. brig. vajadzībām paredzami 40 — 50 virsnieki.

Uz jautājumu, kā nokārtojusies SS skolas Bolderājā problēma, pltn. Garthe sākumā paskaidroja, ka to izšķiršot SS stābs Berlīnē, varbūt skolu pārceļšot uz Braunšveigu. Vēlāk tomēr pltn. Garthe teica, ka šo skolu esot nodibinājusi latviešu divīzija, un ka Berlīnei ar to neesot nekāda darīšana. Divīzijas komandieris aizbraucot esot viņam tikai uzticējies šīs skolas pārvaldīšanu un uzdevis viņam, pltn. Garthe, izdarīt 1944. g. 1. februārī abu kursu nobeigumu. Pēc tam viņš esot nodomājis skolu pakļaut rez. brigādei. Viņam neesot nekādu pilnvaru šādas skolas dibināšanai vai vadīšanai. Tāpat rez. brig. organizācijā tāda nav paredzēta.

Ģenerālinspektors aizkāra jautājumu par soda jeb disciplinārās rotas dibināšanu. Pltn. Garthe paskaidroja, ka rez. brig. organizācijā gan tāda neesot paredzēta, tomēr šādas

rotas nodibināšana esot nepieciešama. Rez. btl. jau pašreiz pastāvot soda vads, kuŗu vajadzības gadījumā varētu paplašināt līdz rt. (apm. 200 cilv.). Tuvākā laikā pltn. Garthe nākšot pie ģenerālinspektora ar projektu par šādas rotas dibināšanu.

Ģenerālinspektors uzsvēra, ka viņš esot ierosinājis ģenerālkomisāram nodibināt pie ģenerālinspektora stāba sevišķu tiesu uz lauku kara tiesas principiem, kas tiesātu tos, kuŗi izvairījušies no iesaukšanas Leģionā. Ja nebūtu šādas tiesas, tad tie, kuŗi izvairījušies, nododami apgabaltiesai, un lietas iztiesāšana vilktos ilgi. Tāpēc šī jaundibināmā tiesa tiesātu ātri, bez ilgas izmeklēšanas, un piespriestu nevis cietuma sodu, bet pārmācības rt. Tāpēc būtu vajadzīga arī šāda pārmācības rt. pie rez. brig.

Pltn. Garthe paskaidroja, ka Vācijā arī tiem, kuŗiem piespriēžot pat cietuma sodu, to nosacīti atlaižot līdz kara beigām un vainīgos nosūtot uz fronti.

Ģenerālinspektors aizrādīja, ka ar latviešiem tas tomēr tā nenotiekot un daudzi sēdot, piem. Salaspilī, kopā ar komunistiem, vai atrodoties cietumā un gaidot uz savas lietas caurskatīšanu.

Pltn. Garthe izteicās, ka neesot nekāda vajadzība ar šo priekšlikumu griezties piem. pie ģenerālkomisāra vai policijas ģenerāļa Jeckeln'a. Tāpat kā viņš, pltn. Garthe, esot tieši pakļauts SS stābam Berlīnē, tā arī ģenerālinspektors esot tieši pakļauts SS-Reichsführer'am, un tāpēc visi priekšlikumi būtu iesniedzami pēdējam, tāpat norādījumi arī saņemami tikai no turienes.

XI

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1944. g. 4. 2. pltn. Bulles un kapt. Ziemeļa pavadībā apmeklēja jaunformējamo Liepājas robežaizsardzības pulku Bolderājā. Par pulka kom. paredzēts plkv. Grosbergs, stāba priekšnieku kapt. Luturs. Pārējie virsnieki nāks no policijas savrupdienesta. Pulkam līdz sestdienai, 5. 2., jābūt saformētam un »marša kārtībā«. Pulkā paredzēti 4 btl., un tajā ietilpinās 22., 25., 313. un 316. polic. btl., arī ap 80 vīru no 268. btl., kuŗš tiks izformēts. Arī no 266 E btl. pulkam nodos 44 latviešu un 24 krievu kareivjus,

kuņi pienākuši no izpalīgiem, un bez tam vēl 300 cilvēku, kopā 368 cilvēku.

266 E btl. tagad ietilpst:

vadu kom. kursi	— ap	50 cilv.
instr. kursi	— ap	50 cilv.
apvienotā rt.	— ap	500 cilv.
sakarnieki	— ap	49 cilv.

Kopēja kazarmu priekšnieka Bolderājā nav. Pēc plāna uz Bolderāju jāsūta 2500 jauniesaukto. Kā caurejas novietojums šīs kazarmas Bolderājā neizdevīgas, jo nav nokārtota satiksme (varbūt ar kuģīšiem?).

Novietošanas iespējas — Lielajās kazarmās 600 cilv.
 Stāba ēkā 200 cilv.
 Ķēmdzijas fabrikā 200 cilv.
 Bolderājas skolā 500 cilv.

—————
 1500 cilv. maksimāli.

22. pol. btl. kom. kapt. Vanags (agrāk pltn. Gerbers).

Sastāvs: 425 kar. un instr., 11 virsn. Jau saņemti 79 kar. no 268. pol. btl.

Šodien jānotiek ieģērbšanai jaunās policijas formās.

25. btl. kom. pltn. Plikauss, adj. kapt. Šteinbriks.

Sastāvs: 302 kar., 96 instr., 11 virsn. Visi grib pāriet Leģionā. Notiek pārbēgšana ar visiem ieročiem. Aizejot Marijas ielā 16 un komisijā piesakoties kā nedienējuši. Visi cenšas tikt uz aktīvām vienībām — Leģiona divīziju un brigādi. Ģen. Bangerskis vēlas, lai btl. sniedz sarakstus par instruktoriem, kuņi cienīgi tikt tūlīt paaugstināti par leitnantiem un kuņi paaugstināmi pēc īslaičīgu kursu beigšanas. Paredzēts vācu apbruņojums, bet tas nav saņemts.

No ģen. Bangerska runas: Gribu pateikt paldies par līdz šim veikto. Jums pienāktos atpūta, bet robežas jāsargā. Visi latvju vīri ies ar ieročiem rokās cīnīties. Ērtību nav — ir jācīnās, un nav jāgaida palīdzība no citas puses. Mums pašiem jākarā kopā ar Lielvācijas armiju, kuņa mūs cīņā pabalsta.

(paraksts)

XII

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinpektors ģen. Bangerskis 1944. g. 29. febr. izlidoja uz Liepāju kopā ar aviācijas ģenerālleitn. Unger'u un vācu aviācijas skolas Liepājā priekšnieku maj. Ender'u. Ģenerālinpektorū pavadīja maj. Mednis un ltn. Zegners.

1944. g. 1. martā plkst. 12.00 Liepājas aerodromā svinīgo solījumu nodeva pirmā latviešu aviācijas eskadriļa, ko komandē kapt. Salenieks, un pārējie latviešu leģionāri, aviācijas skolas audzēkņi. Leģionārus uzrunāja skolas priekšnieks maj. Ender's, ģenerālleitn. Unger's un ģen. Bangerskis.

Pēc tam AS prezidents Roja pasniedza pirmaj latviešu aviācijas eskadriļai karogu. Eskadriļai pēc 20 dienām paredzams doties uz fronti.

Ģenerālinpektors ģen. Bangerskis un ģenerālleitn. Unger's iepazīstina ar jauniesaukto latviešu leģionāru — skolas audzēkņu apmācības gaitu. Pašlaik izdārija ierindas apmācību. Jaunkareivju stāja ļoti laba, mācības ritēja spraigi.

Jaunkareivju skaits pašlaik ap 400 — braša auguma jaunekļi; 11 audzēkņi, kas nākuši no darba dienesta Vācijā, jau paaugstināti par dkar. un veic apmācītāju pienākumus. Lielākā daļa ar arodskolas vai tehnikuma un augstāku izglītību.

Apgērbis un pārējā apgāde laba. Kaŗavīru telpas iekārtotas labi — gultām arī palagi un spilvenu pārvalki.

Pēc tam ģenerālinpektors noskatījās dažādās sporta spēlēs un pakavējās dažas stundas draudzīgās pārrunās ar leģionāriem pie kopēja vakariņu galda.

*

1944. g. 1. martā plkst. 09.00 ģenerālinpektors ieradās pie 19. divīzijas zenīrtalerijas divizionā Liepājā. Divizionu komandē kapt. Rudzītis.

1. Divizionā kareivju skaits pilns. Iztrūkst dažī virsnieki. Divizionā skaitās 18 virsnieku, pašlaik ierindā 15 virsnieku, 1 virsnieks komandējumā Vācijā, 1 komandējumā pēc sakaru līdzekļiem Rīgā, 1 izbraucis kā vietraudzis janvāra mēnesī uz 19. divīziju, bet nav vēl atgriezies. Divizionā ārsts — Dr. Ginters.

Trūkst speciālistu tehnisko darbnīcu vajadzībām. Divizona saimniecības priekšnieks — vācu SS-Ostuf. Schwanweber's. Bez tam ir 5 vācu instruktori — garažu priekšnieki, kuņi pārzina kaujas ratus.

2. Apgādes ziņā sevišķi lielu trūkumu nav. Kaņavīri ietērpti labi. Katram kareivim 2 krekli, 2 bikses, cimdī un 1 pāris siltās veļas. Siltais apģērbs (tūbas zābaki, īss kažociņš, kapuce) pietiekamā skaitā noliktavās, bet vēl nav izsniegts. Uz-turs labs.

Lielāki trūkumi transporta līdzekļu ziņā. Pēc sarakstiem divizionam pienāktos 180 dažādu automašīnu. Pašlaik ir 90. Tas būtu gan pietiekami, lai divizons varētu pārvietoties (ieskaitot lielgabalus), bet trūkst mašīnu municijas apgādei un darbnīcām. Sakarā ar nepietiekamo auto skaitu, divizonam nav vieglās kolonnas, kas piegādā municiju. Bez tam jūtams municijas trūkums.

3. Apmācības izdarītas ar visiem lielgabaliem. Grūtības radījis apmācības lidmašīnu trūkums. Tomēr dažas reizes bijis iespējams arī tādu sagādāt. Šāvuši gan maz, tomēr ar visiem lielgabaliem. Pilnā mērā apmācības nav izdarītas pie 8,8 cm lielgabaliem, jo īstās mēru ierīces tikai tagad saņemtas.
4. Divizons saņēmis pavēli izbraukt uz fronti. Jau 1944. g. 2. martā jāuzlādē pirmais ešelon — 3,7 un 2 cm baterijas. Otrā ešelonā 8,8 cm un stāba btr. Uzlādēšanās paredzēta Liepājas kaņostā, kur pietiekami liela rampa. Pēc divizona komandieņa kapt. Rudziņa aprēķina transportam pavisam būtu nepieciešami 114 dzelzceļa vagoni.
5. Divizons sagatavo sarakstus par instruktoriem, kuņus varētu paaugstināt par virsniekiem bez sagatavošanas, un sarakstus par tiem, kuņi būtu sūtāmi uz īslaicīgiem kursiem.

★

1944. g. 2. martā plkst. 09.30 ģenerālinspektors ieradās 15. divīzijas apmācības pulkā Paplakā. Apmācības pulku komandē plkv. Apsītis.

Apskatē ģenerālinspektors konstatēja sekojošo:

1. Apmācības pulka sastāvs uz 2.3.1944:
38 virsnieki, 209 instruktori, 2102 kareivji.

I btl. kareivji Paplakā ieradušies visagrāk — daļa jau janvāra beigās, pārējie februāra sākumā.

II btl. kareivji ienākuši visu februārī, apm. pa 100 atsevišķās dienās. Katrā btl. ir apm. 25 krievu tautības kareivji. Pulkam pašlaik ir tikai viens ārsts, kas nespēj tikt ar visu galā. Pulkā saformēta instruktoru rota, kuŗā pašlaik 182 kursanti.

2. Apgādes ziņā nepieciešams novērst daudzus trūkumus.

I un II btl. ieģērbti gandrīz pilnīgi. III btl. ietērpa nav nemaz. Tāpat trūkst apavu visam III btl., bet I un II btl. apavu trūkst katrā apm. 15 kareivjiem. Saņemts nedaudz materiāla apavu labošanai un steidzamā kārtā ierīko apavu darbnīcas.

Katram kareivim 2 maiņas veļas, siltais puloveris. Trešā veļas maiņa vēl noliktavās.

Apkurināšanai pašlaik sagatavo un pieved sausu malku, kādas līdz šim trūka.

Pulka transporta līdzekļi — 3 smagās mašīnas (viena bojāta); bez tam 4 zirgi, kuŗus atstājis plkv. Krīpena pulks aizbraucot. Ļoti nepieciešams vairāk zirgu; esot apsoluti 156 zirgi, bet vēl līdz šim nav saņemti.

Ierīkotas dušu pirtis, kuŗas vienlaicīgi var mazgāties 60 personu. Vislielākās grūtības sagādā ūdens trūkums. Garnizona robežās būtu lietošanai derīgas divas akas, bet sūkņu motori sabojājušies, tā ka februārī tās tikai 4 dienas spēja dot ūdeni. Pēdējā laikā ūdeni pieved šķūtnieki mucās no apkārtējām akām. Paplakā gan novietojusies Bauleitung der Waffen-SS und der Polizei, kā arī būvbataljons, bet tie neko nedara ūdensvada lietā.

Otrs svarīgs jautājums ir veļas mazgāšana. Pašlaik kareivji to mazgā paši. Apmācības pulks atvedis no Rīgas vairākus Bauleitung apgādātus katlus veļas mazgātuves ierīkošanai. Kaut piemērotas telpas katlu uzstādīšanai ir, tomēr Bauleitung neko šinī lietā nedara, un katli jau labu laiku stāv neizmantoti.

3. Ieroču pulkam ļoti maz. Pašam pulkam ir 274 šautenes, no kuŗām 47 bojātas, pārējās izmanto sardžu dienestam. Bez tam ir 10 mašīnpistoļu un 1.3.44. saņemtas 50 šautenes un 4 granātmētēji. Municija: 30.000 patronu, kuŗu tikko pietiek ieroču piešaudei.

4. Apmācības ierobežotas, jo trūkst ieroču. Praktiski apmācības varēs sākt tikai tad, kad pulks būs saņēmis ieročus. Virsnieku un instruktoru mācības paredzētas līdz š. g. 4. aprīlim.
5. 15. lauku apmācības btl. (maj. Šmits) rīcībā bijis sanitārais vāģis, ko btl. pārvaldes virsnieks SS-Ostuf. Sprung's, btl. aizbraucot, nodevis Bauleitung der Waffen-SS und der Polizei rīcībā, kaut gan pēdējai tikai ap 20 cilvēku. Turpretim apmācības pulkam ar vairākiem tūkstošiem cilvēku nav nevienas sanitārās mašīnas. Tā kā minētā mašīna ir 15. divīzijas īpašums, tad nesaprotama ir SS-Ostuf. Sprung'a rīcība, nododot mašīnu Bauleitung vajadzībām.
6. No 15. divīzijas uz Paplaku atkomandēts SS-Hstuf. Bestmann's, it kā sakaru virsnieks. Pēdējais tomēr jo bieži iejaucas pulka komandiera kompetencēs. Būtu nepieciešams SS-Hstuf. Bestmann'am noteikt viņa darbības robežas un kompetences.

Sakarā ar inspekciju ziņojumā minēt:

I Ģen. Jeckeln'am:

- a) Par Bauleitung der Waffen-SS und der Polizei pasīvitāti Paplakā, nerūpējoties par ūdensvada sakārtošanu un veļas mazgātuves iekārtošanu.
- b) Kāds sakars Sonderstab'a priekšniekam SS-Staf. Hierthes'am ar 15. divīzijas apmācības pulku Paplakā, jo Hierthes's piesūta apmācības pulkam pavēles par pulka uzstādīšanu un formēšanu.
- c) Atkal aizkart jautājumu par disciplinārās pāraudzināšanas btl. dibināšanu.

II 15. divīzijas kom. SS-Oberführer'am Heilmann'am:

- a) Par ieroču trūkumu apmācības pulkam un apmācības traucējumiem ieroču trūkuma dēļ.
- b) Par SS-Ostuf. Sprung'a rīcību un divīzijas interešu neaizstāvēšanu sakarā ar divīzijas sanitārās mašīnas nodošanu Bauleitung rīcībā.
- c) Par SS-Hstuf. Bestmann'a kompetencēm Paplakā.

1944. g. 2. martā plkst. 12.00 ģenerālinspektors ieradās 19. divīzijas 2. apmāc. pulkā Vaiņodē, kuŗu komandē pltn. Ape-rāts.

Apmācības pulka I btl., kuŗu komandē pltn. Taube, pēc pa-veles jau 2.3.44. jāizbrauc uz austrumiem. Pašlaik notiek uz-lādēšanās, kuŗa pabeidzama līdz plkst. 16.00.

1. Izbrauc btl. sastāvā 6 virsnieki, 1 ārsts, 18 instruktoru, 491 kareivis.
2. Izbraucošie apgādāti labi — visiem 2 pāri veļas, siltie pulo-veŗi, bruņu cepures, gāzmaskas.
3. Btl. līdz iet 480 šauteņu, 10 patšauteņu, dažas mašīnpistoles un 10.000 šauteņu patronu.
4. Aizbraucošie apmācīti apm. 6 nedēļas. Notikuši 4 šaušanas vingrinājumi.

Pēc btl. aizbraukšanas 19. divīzijas 2. apmācības pulka sa-stāvs uz 2.3.1944. g. ir šāds:

1. 27 virsnieki, 1 ārsts, 52 instruktori, 1900 kareivju.
2. Pulka transporta līdzekļi: 1 smagā automašīna, 2 vieglās automašīnas, zirgu nav.
3. Pulka ieroči — 437 šautenes, gāzmasku nav. Pārējie ieroči esot pienākuši Kēnigsbergā, uz kuriem jābrauc pakal.
4. Kareivji pulkā ieradušies jau apģērbti. Tā kā pulkam ne-kādu noliktavu nav, tad apģērba ziņā rodas traucējumi — nav kur apmainīt. Rīgas noliktavās kaŗavīriem drēbes ne-tiek īsti labi pielāgotas, paskaidrojot, ka pēc aizbraukšanas Vaiņodē varēšot apmainīt un pielaiķot, kas tomēr nesaietas ar patiesību. Daudziem trūkst vidusjostu. Apgāde nenokār-tota apavu ziņā; ļoti daudziem apavu nemaz nav. III btl. apavi par maziem, trūkst 166 pāru apavu un 523 vidusjostu. Uztura ziņā sevišķu trūkumu nav. Vēlams 2. apmācības pul-kam kultūrālām vajadzībām izsniegt naudas līdzekļus. Ap-stākļu sagadišanās dēļ pulka kaŗavīri 3 nedēļas nav saņēmuši alģu.

Plkst. 14.20 ģenerālinspektors pārbaudīja III btl. 9. rotas (kapt. Laumanis) apmācības — ierindas apmācības. Rotas kaŗavīru apģērbs — mēteļi nepielaiķoti, malas nenolidzinā-tas, daudziem trūkst vidusjostu un nacionālo karodziņu.

Rotas vadu komandieři — instruktori, daļa nākusi no frontes vienībām, daļa tikko iesaukti. Kā vadu, tā grupu komandieři nav pietiekami sagatavoti un instruēti, un, piemēram, neprot paskaidrot pagriezienus pēc vācu reglamenta. Vispār mācībās trūkst sistēmas. Vēlams sūtīt uz Vainodi ārstu komisiju vēlreizējai kareivju veselības pārbaudei, jo daži iedalīti, piem., ar zaudētu redzes spēju (vienu aci), nenormāli u. t. t.

Pēc I btl. (kas izbrauc uz austrumiem) telpu apskates ģenerālinspektors uzrunāja uz fronti aizbraucošā btl. kaņavīrus, aizrādot, ka boļševiki tagad pievirzījušies apm. 30 — 40 km pie mūsu robežām un ikviena uzdevums ir iet cīņā par savu dzimteni. Novēlēdams visu labu frontē, ģenerālinspektors uzsvēra 3 lietas, kuņas tagad jāievēro katram latviešu kaņavīram:

1. vienmēr uzturēt labas attieksmes ar vācu kaņavīriem,
2. izsargāties no alkohola lietošanas pār mēru,
3. neaizmirst atrakstīt vēstules uz mājām saviem piederīgajiem.

Rīgā ģenerālinspektors atgriezās plkst. 21.10.

(paraksts)

XIII

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis izdarīja inspekciju 1944. g. 14. 9. Bolderājā novietotajos III un IV apmācības bataljonos.

1. III apm. btl. 1. un 3. rota izdara apmācības — vingrošanu, šaušanas un kaujas mācības. 4. rota un arī daļa kaņavīru no citām rotām nosūtīta uz sapulcēšanās vienību artilērijas kazarmās ietēpa saņemšanai resp. apmaiņai.

Apmācības kavē pilnīgs apbruņojuma trūkums un samērā vāji sagatavotais instruktoru kadrs, kas lielāko daļu pats sastādās no jauniešajiem. Šo iemeslu dēļ apmācībās izpaužas zināms mīkstums un nenoteiktība. Cilvēku sastāvs labs.

III btl. uzturu saņem no 266 E policijas bataljona.

2. No IV apmāc. btl. Bolderājā ieradušās 1. un 2. rota ietērpta, izņemot daļu instruktoru, 2. rota ietērpta pa daļai. 1. rota 14.9.44. priekšpusdienā izdarījusi ierindas apmācības, bet 2. rota nodarbojas ar iekārtošanos.
Abas rotas pilnīgi bez apbruņojuma.
IV btl. uzturu sāk gatavot patstāvīgi.
3. Abos btl. slikts apgādes stāvoklis, trūkst: mēteļu; segu; salmu, siena vai skaidu, ar ko pildīt gultas maisus; gultas maisu; virtuves piederumu un trauku; malkas ēdiena gatavošanai; ēdiena trauku kareivjiem; laikrakstu; kaujterpu.

Slēdziens: III un IV bataljoni nevar izdarīt kārtīgi mācības absolūta apbruņojuma trūkuma dēļ un daļēja ietērpa trūkuma dēļ. Minēto iemeslu dēļ apmācībās pavadītais laiks neraksturo bataljonu kaujas gatavību.

- Piezīme:* 1) Rīgas pilsētas vecākais piesolījis virtuves iekārtas slimmīcai. Varbūt iespējams ar tām izpalīdzēt III un IV apm. btl.
- 2) Kāda iestāde, laikam Slokas fabrika, piesolījusi kartupeļu miltus ēdiena uzlabošanai.

(paraksts)

Gen. Bangerska rezolūcija:

VI korpusa komandieris atsakās šos bataljonus pieņemt. Viņš pārņem tikai 1000 cilvēku no Lilastes, lai papildinātu savu Feldrekruten-Depot-Div., un 250 instruktorus. Jekelns gribētu pārējos nosūtīt uz Dundagu.

17. IX 1944.

II daļa
PAŠPĀRVALDE PĀRŅEM
IESAUKŠANU

2. No IV spala 36. Sadržaj: ...

... (faint text)

3. ... (faint text)

... (faint text)

... (faint text)

2) ... (faint text)

(pauza)

... (faint header)

... (faint text)

12. 12. 1945

IZŠKIRIGĀS SĒDES

1943. g. 10. novembrī piedalījos dzejnieces Aspazijas izvadīšanā uz Meža kapiem. Kad bērū procesija bija tikko pagājusi pa Valdemāra ielu garām Kara ministrijas ēkai, pie manis pienāca ģenerālis Dankers un paziņoja, ka vācieši pieprasot iesaukt Leģionā 10 gada gājumus, proti no 1915. līdz 1924. gadam dzimušos jaunekļus. Rīkojums nācis it kā no Berlīnes, un ģenerālkomisārs Drekslers izteicis vēlēšanos, lai iesaukšanu izdarītu latviešu Zemes pašpārvalde.

Zemes pašpārvalde patlaban neesot pilnā sastāvā, jo izglītības ģenerāldirektors Prīmanis saslimis un dzīvokli atstāt nevarot. Dažs esot izbraucis, bet jautājums ļoti svarīgs. Viņš mēģināšot sameklēt vēl dažus ģenerāldirektorus un sasaukšot sēdi pie Prīmaņa dzīvoklī, tad sastāvs iznākšot pilnīgāks. Viņš lūdzot arī mani ierasties uz šo sēdi pie ģenerāldirektora Prīmaņa ap pl. 18 vakarā.

Atbildēju, ka vispirms esmu solījis būt Baltezerā pie ģen. Peniķa, un domāju, ka varēšu ierasties tikai ap pl. 19 vai nedaudz vēlāk. Varbūt līdz tam sapulcējušies var apskatīt kādus citus jautājumus. Pie tā arī palikām.

Kad ap pl. 19 ierados Prīmaņa dzīvoklī, priekšā atradu iekšlietu ģenerāldirektoru Dankeru, izglītības ģenerāldirektoru Prīmani, tehnikas un satiksmes ģenerāldirektoru Lēmani, latviešu darba pārvaldes direktoru Reinhardu, pašpārvaldes sekretāru Skreberu un vēl kādu, laikam no kaņavīriem, kuŗa vārdu neatceros.

Ģenerālis Dankers informēja mani par sēdes līdzšinējo gaitu un rezultātiem. Sēdes sākumā ģenerālis Dankers atkal bijis izsaukts pie ģenerālkomisāra vietnieka Dr. Dr. Borkes, kuŗš jautājis, cik tālu esot atrisināts iesaukšanas jautājums.

Pēc tam apspriede šeit nākusi pie slēdziena, ka vācieši tā kā tā minētos 10 gada gājumus iesaukšot arī tad, ja Zemes pašpārvalde tur nepiedalītos. Tāpēc jautājums ir tikai par to, kāda

pieeja vislabāk saglabātu mūsu tautas dzīvo spēku un veicinātu zemes pasargāšanu no lielinieku iebrukuma. Sapulcējušies atrodot, ka Zemes pašpārvaldei nav tiesības iesaukšanu izdarīt, jo tādu pilnvaru neesot, un kas tādas pilnvaras varētu dot, arī neesot zināms.

Pēc šīs informācijas es izteicu savas domas, aizrādot, ka šā vai tā Zemes pašpārvalde ir Latvijas iedzīvotāju interešu aizstāve, un tai ir jāizlemj, vai cīnīties pret boļševikiem, vai arī laist tos bez cīņas savā zemē. Ģenerālkomisārs un vispār vācu okupācijas vara nevar pavēlēt Zemes pašpārvaldei iesaukšanu izdarīt, ne arī Zemes pašpārvalde var iesaukšanu izdarīt vācu pilnvarojumā. Runa varētu būt tikai par to, vai okupācijas vara atļauj šo iesaukšanu izdarīt, un vai mēs no vāciešiem dabūsim municiju un visu citu cīņai nepieciešamo.

Ja Zemes pašpārvalde pati nevarētu izšķirties par to, vai organizēt cīņu pret boļševikiem vai ne, tad iespējams saaicināt tautas pārstāvjus uz pārrunām un pajautāt iedzīvotāju domas šinī lietā.

Manam viedoklim kā pirmais tūlīt pievienojās Leimanis, pēc tam arī Prīmanis un pārējie sēdes dalībnieki. Tomēr nolēma jautājumu vēlreiz aplūkot Pašpārvaldes sēdē pilnā ģenerāldirektoru sastāvā.

Sakarā ar manu ieteikumu pārrunāt zemes aizsardzības svarīgo jautājumu ar iedzīvotāju pārstāvjiem, iekšlietu ģenerāldirektors 15. novembrī bija noteicis visu apriņķu vecāko, apriņķu pilsētu vecāko, apriņķu lauksaimniecības vadītāju, apriņķu policijas priekšnieku, centrālo iestāžu vadītāju un atsevišķu sabiedrības pārstāvju sanāksmi.

Pārrunājot desmit gadu gājumu iesaukšanu 14. novembra sēdē, tieslietu ģenerāldirektors Kviesis nepiekrita manam viedoklim, ka Zemes pašpārvaldei pašai jāizšķir par to, vai aicināt cilvēkus cīnīties, vai ne. Viņš atrod, ka Pašpārvalde iesaukšanu savā vārdā nevar izdarīt, jo tādas kollēģiālas iestādes kā Zemes pašpārvalde nemaz neesot, bet esot gan tikai atsevišķi ģenerāldirektori. Nevarot iesaukšanu izdarīt arī pēc Latvijas likumiem, jo tos boļševiki atcēlušī (Sic!). Pēc Kviesša domām revolūcionārs ceļš nebūtu ejams. Ģenerālkomisāra pilnvarojums adresēts iekšlietu ģenerāldirektoram, un tikai viņam tiesība to darīt ģenerālkomisāra pilnvarojumā. Gadījumā, ja tāda iesaukšanas vajadzība tiktu atzīta, iekšlietu ģenerāldirek-

Leģiona pulku komandieru svinīgais solījums 1943. g. martā Rīgā Saemas namā, uzņemoties pienākumus. No kr. — plkv. Apsītis, plkv. Kripiņš, plkv. Janums, ģen. Dankers, ģenerālkomisārs Drechsler's, plkv. Skaistlauks, Ogruf. Jeckeln's, ģen. Bangerskis, Brigadeführer's Schröder's, Brigadeführer's Hansen's, pltn. Lobe; plkv. Silgailis; aizmugurē vācu virsnieki

Paplakā 1943. gada vasarā, 32. gren. pulka apmeklējumā. Priekšā pulka komandieris plkv. Krīpens, aiz viņa no kreisās — pulka kom. adjutants kapt. Hazners, kapt. Caunītis, kar. Kristovskis un kapt. Vīdzirkste

1943. gada augustā Paplakā — 32. gren. pulka instruktoru rota apmācībās

tors to nevarētu izdarīt Pašpārvaldes uzdevumā, bet varētu atsaukties uz ģenerāldirektoru piekrišanu.

Izcēlās plašākas debates, kurās ģenerāldirektors Skujevics iesaukšanu darīja atkarīgu no mūsu militāro prasību izpildīšanas. Pirmānis atgādināja, ka no agrākās prakses zināms, ka nekādas prasības tik drīz izpildītas netiks, bet briesmas ir lielas, un arī mūsu atbildība liela. Leimanis uzsvēra, ka nopietnais brīdis prasa aktivitāti, ka likumiskā puse nav izšķirīgā, mūsu jauneklus tā kā tā paņems, jā rūpējas vismaz, lai pie šo lietu kārtotāšanas arī mēs varētu būt klāt.

Es vēl no savas puses piebildu, ka ienaidnieks ir jau pie vārtiem, ka citas varas, kas varētu to aizturēt, izņemot vācu armiju, nav. Lieki tagad debatēt, vai mums pašiem ir tiesības iesaukšanu izdarīt, vai arī atzīt, ka šādas tiesības ir citiem, kuŗu uzdevumā tad nu mēs rīkosimies.

Ģenerāldirektors ģen. Dankers, kuŗa stāvoklis, kā redzams, nebija viegls, noslēgumā atsaucoties uz debatēs izteiktiem dažādiem viedokļiem, teica, ka viņš nevar uzņemties atbildību par neko nedarišanu zemes aizsardzības lietā tik nopietnā brīdī un, kaut gan ģenerālkomisāra raksts adresēts viņam personīgi, viņš lūdz pārējo ģenerāldirektoru piekrišanu, bez kuŗas tas smago pienākumu uzņemties nevar.

Beidzot apspriedē atzina, ka iekšlietu ģenerāldirektora rīkojums par iesaukšanu pamatojams uz ģenerālkomisāra pilnvarojuma un visu Pašpārvaldes ģenerāldirektoru piekrišanas, bet līdz ar iekšlietu ģenerāldirektora paziņojumu ģenerālkomisāram, ka tas uzņemas rīkojuma izsludināšanu par desmit gada gājumu pakļaušanu karaklausībai, ģenerālkomisāram iesniedzams arī visu ģenerāldirektoru parakstīts raksts ar nosacījumiem, bez kuŗu izpildīšanas Pašpārvalde neuzskata par iespējamu turpināt savu darbu.

Nākošā sēdē 15. novembrī Zemes pašpārvalde bija pieņēmusi šādu lēmumu:

»Sakarā ar paredzēto desmit gadagājumu iesaukšanu atzīt, ka, lai neatstātu mūsu jauneklus bez latviešu vadības, iesaukšanai būtu pakļaujami arī virsnieki, neatkarīgi no viņu vecuma, un uz ģenerāldirektora Kvieša priekšlikumu lūgt ģenerālkomisāra rakstisku pilnvarojumu šādam solim.«

Mans viedoklis bija, ka pilnvara nav pavēle, nav uzspiests akts, un, ja kāds izprasa pilnvaru, tad viņš ir atbildīgs līdz ar

pilnvaras devēju. Tātad Zemes pašpārvalde ne sabiedrības, ne tiesas priekšā nevarētu mazgāt rokas nevainībā un teikt, ka vācieši piespieduši izdarīt iesaukšanu. Vienīgi varbūt kaņā cietušo kaņ�avīru stāvoklis būtu sliktāks tad, ja iesaukšanu izdarītu Zemes pašpārvalde uz savu iniciātīvu, bet ne uz vācu okupācijas varas rīkojumu vai pilnvaru pamata.

Tā kā šis pēdējais jautājums netika ne ierosināts, ne apskatīts, tad pēcpusdienas sanāksmē Universitātes aulā starp ģenerāļa Dankera un manu uzrunu ir maza disonance, par ko savu neapmierinātību izteica tieslietu ģenerāldirektors Kviesis, tūlī pēc sanāksmes iznākot no aulas.

AKTS UNIVERSITĀTES AULĀ

UNIVERSITĀTES AULĀ 1943. g. 15. novembrī paziņoja lēmumu par 1915.—1924. g. dzimušo vīru un jaunekļu iesaukšanu Latviešu leģionā.

Šī izšķirīgā lēmuma paziņojuma aktā pēc laikraksta Tēvija atreferējuma bija ieradušies Latvijas pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers ar ģenerāldirektoriem prof. M. Pīrmani, inž. O. Leimani, A. Kviesi un J. Skujevicu, pašpārvaldes iestāžu galvenie vadītāji un direktori ar citām departamentu vadītājām amatpersonām, apriņķu vecākie, apriņķu lauksaimniecības vadītāji, apriņķu priekšnieki, mūsu lielāko pilsētu prefekti, Rīgas kārtības dienesta priekšnieks, dzelzceļu policijas priekšnieks, pilsētu vecākie, Universitātes padomes locekļi, izdevniecības Tēvija dir. plkv. Kreišmanis, LJO vadītājs kapt. Mateass, sporta un fiziskās padomes vadītājs R. Plūme, Tautas palīdzības prezidijs un Latviešu karavīru palīdzības vadība ar priekšnieku B. Pavasaru, kā arī citas latviešu sabiedrības redzamākās personas kopā ar preses un radiofona pārstāvjiem. Latviešu karavīrus aktā pārstāvēja Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģenerālis Bangerskis, ko pavadīja stāba priekšnieks pulkv. Plensners, pulkv. Zeniņš un plkv. ltn. Grapmanis ar Leģiona vienību komandieriem — pulkv. Silgaili un Kripēnu, Leģiona policijas — latviešu aizsardzības vienību vadība un citi latviešu augstākie virsnieki.

Pēc A. Kalniņa atskaņotās ērģeļu prelīdes iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers devās uz runātāju katedru.

Ģenerāļa Dankera runa

»Esmu jūs aicinājis še,« sacīja ģen. Dankers, »lai pavēstītu jums lēmumu, par kuŗu esmu izšķīries pēc ģenerālkomisāra aicinājuma un Latviešu pašpārvaldes vienprātīgas piekrišanas:

iesaukt Latviešu leģionā vīrus un jaunekļus, kuņi dzimuši laikā no 1915. līdz 1924. gadam.

Tā kā pēdējie divi gadi — 1923. un 1924. jau nesen iesaukti ar ģenerālkomisāra rīkojumu, tad mans lēmums patiesībā skar no 1915. līdz 1922. gadam dzimušos. Par iesaukšanas gaitu, ko paredzēts izdarīt pakāpeniski, tuvāki norādījumi sekos.

Kā latviešu pašpārvaldes vadošiem darbiniekiem un kā latviešu sabiedrības redzamiem pārstāvjiem šodien daru jums zināmu pašu šo faktu un vispārējos iemeslus, kas lika man izšķirties par tik svarīgu lēmumu.

Pirmajā brīdī tas būs pārsteigums, un ir iespējams, ka daži to uzņems ar dalītām jūtām, jo tūkstošus cilvēku nu sauks pienākums atstāt savu māju, siltos pavardus, kļūt kaņavīriem un pēc zināma apmācību laika stāties līdzās citiem cīnītājiem frontē, kas tur, ierakušies tālos mežos un mukulājos, gadiem un mēnešiem miglā, lietū un salā modrīgi vēro ienaidnieku, spītēdami nāvei un nicinādami elli, kas trako ap viņiem. Latvijas vārdu un vairogu nesdami uz rokām, tie izgājuši kaujas laukos, lai liktu atmirdzēt vīru garam, ko rūsai un sārņiem likt saēst, izdzēst un izdeldēt velti bija gribējis boļševiku nežēlības gads, slepkavodams, spīdzinādams ar varmācību un viltu.

Nereti ar gluži pārcilvēcīgu spēku un elpu aizraujošu varonību šo cīnītāju zobeni atkal raksta latviešu kaņavīru leģendāro slavu, ko nodibinājuši mūsu senči, kuņi, muguras sagriezdami, cirtušies viens pret septiņkārtīgu pārspēku, un ko pauž lāčplēšu saime par mūsu pirmajām brīvības cīņām.

Mūsu leģionāru sīkstums un drosme, ko redz augstajās atzinības zīmēs pie kaņavīru atlokiem, un dārgie asins upuņi — Brāļu kapi austrumos — apliecina, ka baigā gada rūsā ir nodzēsta, sārņi nošķīstīti, un tagad, nezvēra taustekļiem no jauna stiepjoties uz mūsu zemi, Latvijas un visas Eiropas liktenīgajās dienās, tautas skati, cerību un ticības pilni, var vērsties uz saviem kaņotājiem.

Bet viņu ir maz, un briesmas ir lielas. Ienaidnieks stāv netālu no mūsu robežām un — vai mums — ja viņš tajās ielauzīsies! Šajās dienās Staļins Maskavā to jau ir pateicis:

»Tūkstoši un tūkstoši padomju pilsoņu vēl arvien gaida uz atbrīvošanu no verdzības. Pie tiem pieder latvieši, igauņi, lie-

tuvieši, kas ar ilgām gaida šo dienu. Viņu atbrīvošana nāks drīz.»

Nē, tas vairs nedrīkst notikt! Tie ir tie paši liekulīgie kapa zvani mūsu tautai kā 1940. g. jūnijā. Jauni mocekļi vairs nedrīkst gulties čekas upuru kapenēs, sievu un bērnu asaras vairs nedrīkst līt Sibīrijas trimdas ceļos, Latvijas zemi vairs nedrīkst mīdīt zemcilvēku soļi un latviešu tautas godu nebūs aptraipīt šo »atbrīvotāju« zaimiem! Mums visiem atkal no jauna ir jāapzinas, ka ir tikai viens ceļš — cīņas ceļš.

Tādēļ, ka stāvoklis tik nopietns, ir jāiesauc šie jaunie gada gājumi, lai tie istā laikā būtu tur, kur tiem jābūt — uz austrumu robežas, cīņā pret boļševismu. Vēl nav par vēlu, lai mēs, ja tas būtu vajadzīgs, visi stātos pie ieročiem cirsties par savas tēvzemes robežām. Jo mūsu brīvība pieder mums pašiem tāpat kā mūsu dzīvības!

Ja kādam rastos šaubīšanās un neziņa, vaicājumi un spriedelēšana par šī soļa nozīmi vai lietderīgumu, tad lai tāds atceras divi lietas: mūsu jau līdz šim nestos lielos materiālos un asins upurus cīņā pret boļševismu, un mūsu pirmās brīvības cīņas.

Ir tikpat stindzinoša migla un tumsas pilni apvāršņi kā tajās novembra dienās pirms 25 gadiem, kad ar Latvijas sauleszīmi pierē un vīru garu sirdis izgāja mūsu pirmie brīvības cīnītāji, lai ar zobeniem izcirstu savas tēvzemes robežas:

*Aiz jums ir bangojoša jūra,
Bet priekšā nakts un ienaidnieks,*

— tā par viņu ceļu teica latvju varonības dzejnieks Virza, un viņi paši to vislabāk var apliecināt. Bet pie viņu upuriem, ko svētī Latvija — Māte Brāļu kapos, pie viņu slavas, ko trejās zelta zvaigznēs augstu paceltu tur Brīvības dieve savās rokās virs Brīvības pieminekļa, mēs visi sasildām savas sirdis pelēkajā novembra miglā, kuŗā gaiši atblāzmo tuvā un reizē tālā 18. novembra vārds.

Toreiz, pirms 25 gadiem, tas atmirdzēja kaŗavīru cīņās un tautas darba upuros. 1940. gada 17. jūnijā to izdzēsa varmācība, kuŗai pretī mēs tagad atkal griežamies ar tautas un kaŗavīru vienotu fronti. Baigā gada 40.000 upuru — noslepkavotie un aizvestie — ir pirmais avangards šajā frontē, kas, garīgi spītēdams boļševismam vai likdamies tam bīstams esam, vispār-

liecinošāk apgāž vēl šodien dzirdētos Maskavas melus, ka mūsu tauta »vislielākā vienprātībā un sajūsmā« iekļāvusies Pad. sa- vienībā.

Tālāk — mūsu partizānu cīņās nestie upuri un varonības piemēri, kur daži vīri, steigā visai vāji apbruņojušies, uzbruka un trieca desmitiem un simtiem ar moderniem ieročiem apkrautus sarkanarmiešus un čekistus. Daļa varoņu zaudēja dzīvības, lai tautai dotu drīzāku drošību, aizkavētu postīšanu un atvieglotu vācu armijas tālākgājienu.

Tad — mūsu materiālie devumi fronteī šajā gandrīz divi un pus gadu laikā. Tie labības kalni, lopu bari un tūkstošiem sviesta mucīņu, ko zemnieki nodevuši pašreizdzīvīgā, sūrā darbā pie strādnieku un nepieciešamo materiālu lielā trūkuma, tas intensīvais darba laiks un virsstundas fabrikās, lielā piepūle visiem strādājošiem pilsētās pie normētajām pārtikas devām — vai viss tas ir mazums, ko mūsu tauta līdz šim nesusi frontes un līdz ar to savas drošības labad? Vai tādēļ tik sūri un grūti kalpots gadiem, kad briesmas bija daudz tālāk, lai tagad, tām tuvāk nākot, izvairītos vai ticētu brīnumam, ka citi visu izdarīs mūsu labā? Ka kāds nāks ar palmu zaru trakajai aukai pretī un pateiks: »Rimsties!«, vai ar burvju zizli apvilks mūsu krustcelēm ugunīgu loku, pie kuŗa šķaudīdami attapsies visi elles gari? — Nē, par velti nekad nekas netiek dots, un tik skarbos brīžos brīnumi nenāk. Mums pašiem bijis, ir un būs jācīnās ar ieročiem rokās par savas tautas un tēvijas nākotni. Tieši mazās tautas, kuŗu dzīvotgriba un brīvības mīlestība ir tikpat liela kā citiem, savu dzīvības un brīvības tiesību ir pirkušas visdārgāk. Visās likteņcīņās tās vienmēr ir nesušas relā- tīvi lielākos upurus.

Lūk, tas viss ir līcis man izšķirties un saukt latviešu dēlus ņemt rokās senas slavas kaltos zobenus, lai stātos viltus atbrī- votājam — boļševisma nezvēram pretī.

Notecējušos divi gados ir sakrājies daudz jautājumu, kuŗi gaida savu neatliekamu atrisinājumu, un Zemes pašpārvalde no- lēmusi tos no jauna celt priekšā ģenerālkomisāram.

Esmu pārliecināts, ka manu aicinājumu sapratis un klausīs visi, ka nebūs glēvuma, šaubīšanās un izvairīšanās, jo tas ir tēvzemes aicinājums, kad ienaidnieks pie vārtiem. Tā ir mūsu mirušo senču, kritušo kuŗa biedru, visu dzīvo tautiešu un mūsu vēl nedzimušo paaudžu mūžīgā aicinātāja balss:

*Tēvu zemei grūti laiki,
Dēliem jāiet palīgā!*

Tie neies iekarot pasauli, bet sargāt to, kas ir viņu daļa, kas tiem pieder pēc tiesas un taisnības.

Un viņi uzvarēs, jo Dievs raksta uzvaru taisnības karogā!

Tad mužam varēs dzīvot Latvija, mūsu dārgā tēvija, Dieva svētīta.

Dievs, svēti Latviju!»

Ērģeļu un akta dalībnieku balsu skaņām saplūstot, aulas augstajam jumolam pretim cēlās himnas vārdi, kas aizvien — dienās un nedienās pauduši un izsaka latviešu tautas ticību, cerību un pašāvību nākotnei, — piebilst laikraksts Tēvija.

Ģenerālinpektora runa

»Jūs tikko noklausījāties mūsu zemes pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektora ģenerāļa Dankera paziņojumu par izšķirēju lēmumu — iesaukt aktīvā karadienestā Latviešu leģionā vīrus un jaunekļus, kuŗi dzimuši laikā no 1915. g. līdz 1924. gadam. Šai sakarā kā Latviešu leģiona ģenerālinpektoram un varbūtējam iesaukšanas faktiskam izriķotājam arī man jums kāds vārds sakāms. Man nebūs vairs sevišķi jāuzsver, ka esam izšķīrušies par ļoti svarīgu lietu, kas skārs desmitiem tūkstošu mūsu lielās tautas jauniešu likteni, sāpīgi atbalsosies daudzās ģimenēs un nevarēs palikt bez zināma apgrūtinājuma arī mūsu saimnieciskās un kultūrālās dzīves līdzšinējā norisē. Tāpat man nebūtu te pašlaik ko runāt par visiem skaidri saredzamiem apstākļiem, kas likuši pieņemt šo lēmumu, uz to tiesību un pienākumu pamata, kas ir ikvienai dzīvai radībai — aizstāvēt sevi prer. zbruceju; vēl vairāk šī tiesība ir tautai, kuŗu apdraud tāds ienaidnieks kā boļševisms, kas gribētu mūs pakļaut ne tikai savai politiskai varai, bet arī mūs garīgi un fiziski iznīcināt. Ka tas tā, par to mums vairs nav jāsecina no tādiem vai citādiem notikumiem ārpus mūsu zemes.

Diemžēl, mēs to visā baismīgumā esam pieredzējuši mūsu pašu zemē. Lai taupītu dzīvības, mūsu valsts vadība jau reizi atteicās no pretošanās Padomju Krievijai, bet, neraugoties uz šo

nepretošanos, mūsu tauta gada laikā zaudēja desmittūkstošiem noslepkavoto vai spaidu darbos aizvesto cilvēku. Par šiem aizvestiem mēs neesam saņēmuši līdz šai dienai nevienu ziņu, neviena no tām valstīm, kuŗu atbalstam mēs kādreiz ticējām, nav centusies vai varējusi noskaidrot viņu likteni. Mēs nezīnām, cik viņu vēl dzīvi, kāda ir viņu dzīve, un vai viņu lēnā nomocišana ir labāka par ātru nāvi. Mēs nezīnām arī, cik liels būtu mūsu tautai atrauto, noslepkavoto, trimdā un spaidu darbos aizvesto skaits līdz šai dienai, ja Padomju Krievijas vara nebūtu padzīta no mūsu zemes pēc viena gada. Mēs nezīnām, cik no tiem, ko mēs tagad sauksim pie ieročiem, jau būtu noslepkavoti, cietumos vai trimdā nomocīti, cik daudzas ģimenes, kas tagad varbūt ar skumjām šķirsies no sava tuvinieka, lielnieku varai turpinoties, būtu šo tuvinieku jau sen apraudājušas kā mocekļa nāvē mirušu vai Sibīrijas purvos aizvestu. Bet zinām, ka, ja lielnieku varai te būtu lemts vēl reizi ienākt, neviens no tiem, ko iesauksim, ne arī no tiem, kas vēl paliks neiesaukts, nebūtu paglābts no čekas izrēķināšanās vai — labākā gadījumā — no Staļina mobilizācijas, kur tiem būtu jācīnās nevis *par*, bet *pret* savas tautas interesēm. Ka Staļins ne pavisam nav tas, kas tauptu cilvēkus un asinis, tas mums visiem jau pārāk labi zināms.

Tātad mums nav cita ceļa kā cīnīties, lai, cik vien mūsu spēkos, censtos pasargāt mūsu tautu no vēl lielākas nelaimes nekā tā, kas to jau piemeklējusi. Un to mēs darām pārliecībā, ka kopā ar Lielvācijas armiju un pārējām lielnieku apdraudētām vai lielniecisma briesmas saskatījušām tautām mēs šo grūto uzdevumu arī veiksīm un nodrošināsim mūsu tautai un zemei mieru un labāku likteni.

Es gribētu vēl uzsvērt šī soļa, par ko tagad izšķīrusies mūsu Zemes pašpārvalde, vispārējo nozīmīgumu. Pirmkārt, ar to, ka mēs paši sev ņemam tiesības saukt pie ieročiem mobilizācijas ceļā latviešu vīrus, mēs atkal kaut vai šinī ziņā atgūstam savai tautai tās suverēnitātes tiesības, kas tai bijušas kopš 25 gadiem, un kuŗas tai boļševiki varmācīgi atņēma. Ar to būtu sperts pirmais solis uz tā ceļa, kuŗu latviešu tauta gāja savā patstāvības laikmetā.« (Šos vārdus klausītāji pavadīja pēkšņiem un spēcīgiem aplausiem.)

»Otrkārt, mēs visi dziļi ticam, ka ar šo soli pierādīsim visai pasaulei, draugiem un ienaidniekiem, ka mēs paši esam tie, kas grib un spēj pulcēties zem saviem karogiem tai cīņai, kuŗai

jāizšķir mūsu tautas un zemes nākotne. Mēs būsīm pierādījuši, ka mūsu griba cīnīties par savu pastāvēšanu un boļševisma iznīcināšanu ir mūsu pašu, nelokāma un negrozāma.

Un, treškārt, ar to mēs būsīm devuši skaidru un nepārprotamu atbildi tiem pasaules sadalītājiem un mazo tautu apspiedējiem, kuri mūsu zemi un tautu jau paspējuši iedalīt Padomju savienībā ne vien bez mūsu ziņas, bet arī pretēji mūsu gribai. Bet līdz ar to mums arī jāzina, ka fronte būs stipra un cīņas spējīga tikai tad, ja vienota un stipra būs tās aizmugure. Nesaraujamām un veselīgām jābūt tām saitēm, kas vieno fronti un aizmuguri, no kurienes kaŗavīrs smel dzīvinošos morālos spēkus. Kaŗavīrs frontē jutīsies labi un droši un būs spējīgs veikt varoņdarbus tikai tad, ja viņš jutīs, ka aizmugurē viss ir kārtībā, ka tur valda stāvokļa izpratne, patriotisms, disciplīna, ka viņš un viņa piederīgie nav aizmirsti, ka tauta par viņiem ir nomodā. Mums jāapzinās, ka no visiem tautiešiem še, dzimtenē, šinī nopietnajā un izšķirošajā brīdī tiek prasīta mūsu varoņu un upuŗu frontē cienīga stāja, ka šai stājai jāizpaužas vienotībā, dziļā nopietnībā, patriotismā un gatavībā arī še nest vislielākos upuŗus frontes stiprināšanai un frontes cīnītāju atbalstīšanai.

Mēs nedrīkstam ne uz mirkli piemirst, ka cīnītāji frontē pilda pienākumu, kas ir augstākais un svētākais cilvēku dzīvē, ka viņi stāv un krīt par savu dzimto zemi, par savu tautu, bet ka par savu mierīgo dzīvi še, dzimtenē, mēs vienīgi viņiem esam pateicību parādā.

Šī pateicība tad arī mums jāpierāda ar savu stāju, ar saviem darbiem un vārdiem še, dzimtenes frontē.

Lai šo mūsu dzimtenes fronti vājinātu un grautu, ienaidnieka propaganda visādiem līdzekļiem mēģina radīt nedrošību, šaubas un šķelšanos mūsu starpā. Ienaidnieku aģentu palaištās baumas kāri uztver dažādi mazdūšīgie pašu zemes »patrioti«, un, izplatidami tās tālāk, neapzinīgi kļūst par ienaidnieka rokas pušiem.

Es nešaubos par to, ka arī no jums daudzi būs dzirdējuši visfantastiskākos plānus par mūsu tautas glābiņu no boļševisma briesmām, bez kā pašiem būtu nopietni jāstājas cīnītāju rindās.

Tā man ir nācies dzirdēt domas, kuŗas īsumā, bet arī visā kailumā, varētu formulēt tā: mēs gribam savu valsti, bet mēs gribētu, lai to mums iedotu gatavu un nodrošinātu, jo mūsu pašu ir par maz un mūsu asinis par dārgām, lai tās izlietu.

Mani kungi, es uzskatu domu, kas gribot negribot noved pie tāda slēdziena, ne vien par politisku nejēdzību, bet arī par amorālu. Tautai, kuŗai būtu tāda mentalitāte, nevarētu būt nākotnes. Tautu tiesības neiegūst biržās un spekulācijās, bet pasaulē lietu kārtība vēl vienmēr ir tāda, ka šīs tiesības jāapzīmogo ar sarkano asins zīmogu, lai cik dārgas ir šīs asinis. Domāt, ka kāda cita tauta, vienalga, vai tas būtu »Ziemeļu bloks« vai cits kāds mistisks veidojums, atrastu savas asinis par lētākām un ar tām gribētu aizstāvēt mūsu dzīvības un tiesības, būtu uz neko nepamatots mūsu glēvuma, bet citu varonības apgalvojums.

Tā sauktajam »Ziemeļu blokam« ir bijusi izdevība parādīties jau vismaz trīs reizes, pie tam šo bloku daudz tiešāk skaņošos gadījumos nekā lielinieku iebrukums Latvijā. Tomēr mazā un varonībā nepārspētā somu tauta uz savām pārāk garajām robežām jau četrus smagus gadus cīnās vēl vienmēr — tikai vācu asiņu atbalstīta.

Es ticu, ka ziemeļu tautu simpatijas pieder Latvijai, un tās nebūt nevēlas lielinieku iebrukumu še, tāpat kā mēs to nenovēlam viņām. Bet izmēģināt roku kaŗa laimē viņas gan šurp, diemžēl, nenāks. Neiedomāsimies tāpēc īstenību nevienā virzienā tādu, kāda tā mums liekas patīkamāka, bet raudzīsimies tai acīs tādai, kāda tā ir.

Tikai tādā veidā mēs varēsim atskarst pareizo ceļu, lai cik grūti ejams tas būtu.

Jums, mani kungi, kā Latvijas pašpārvaldes vadošiem darbiniekiem un latviešu sabiedrības redzamākiem pārstāvjiem šinī apziņā jāvieno un jāpastiprina mūsu tauta, kas divreiz jau par daudz cietusi no boļševikiem, lai ar pretestības un cīņas gara mazināšanu tai vēl trešo reizi neliktu izbaudīt nāvējošos boļševisma skāvienus. Baumu izplatītāji ar saviem fantastiskiem prātojumiem cenšas mazināt mūsu varonīgo cīnītāju nopelnus kaŗa laukos un grauj viņu garīgos spēkus.

Rūpes par kaŗavīru ģimenēm

Tāpat jāatzīmē, ka frontes cīnītājs ļoti jūtīgs pret dažādām neveiksmēm mājās un ģimenē, sevišķi, ja šinīs neveiksmēs viņam pamats vainot ne apstākļus, bet gan līdzcilvēkus un personas,

kam par kaŗavīru ģimenēm jārūpējas un jāgādā. Viņa uztverē — gluži pamatoti — dzimtenei ir jābūt tai, kas ar palīdzīgu roku un tēvzemes mīlestībā kvēlojošu sirdi rūpējas un gādā par viņu piederīgajiem mājās, kad viņš pats to nevar.

Dažādas ir palīdzības iespējas un to veidi. Talkā aicināts ikviens tautas loceklis, kam rūp savu kaŗavīru liktenis kaujas laukos, kā arī par tēvzemes drošību kritušā piederīgo nākotne.

Rūpes par kaŗavīriem un viņu ģimenēm ir rūpes par mūsu tautu un tās nākotni. Mūsu tauta gan arī šai ziņā jau daudz darījusi, un būtu nepareizi, ja es te neatzīmētu to lielo materiālo atbalstu un naudas ziedojumus, kas bagātīgi ziedoti leģionāru vajadzībām, gan caur ģenerālinpektora stābu, gan caur Tautas un Latviešu Kaŗavīru palīdzību, gan arī tieši kaŗaspēka vienībām. Par to leģionāru vārdā jums, kungī, un visiem ziedotājiem sirsnīgs paldies. Nav šaubu, ka šobrīd mūsu cīnītājiem visvairāk nepieciešams morālais atbalsts. Mums jāstiprina viņu garīgie spēki, lai tie spētu godam pārvarēt grūtības, kas vēl ir ceļā uz galīgo uzvaru.

Dzimtenes mīlestībā mums jādeg arī pašiem, lai šī liesma no dzimtenes sasniegtu arī cīnītājus frontē, dotu tiem spēku pārnest mājās uzvaru un līdz ar to laimīgu mieru savai tautai. Tas apmēram būtu viss, ko es kā kaŗavīrs pie šī jautājuma būtiskās puses varētu teikt.

Iesaukšanas reālizēšana

Kas attiecas uz priekšā stāvošo iesaukšanu pašu, tad te daudz kas atkarīgs no jūsu visu morālā un faktiskā atbalsta. Nekad neaizmirsīsim, ka tā ir visu kopēja lieta, kā tanī ziņā, kas attiecas uz pareizu informāciju, tā arī uz pareizu izpildīšanu. Ja iesaukšana būs uzdota man, tad man pirmkārt jālūdz visplašākais mūsu pašvaldības un policijas iestāžu atbalsts. Kā jūs zināt, mani kungī, tad mums vairs nav tā iesaukšanas aparāta, kas pastāvēja agrāk, proti, mūsu kaŗa apriņķu pārvalžu. Es tāpēc esmu nodomājis šo aparātu atvietot ar mūsu apriņķu priekšniekiem un pilsētu prefektiem, paredzot nodot viņiem kaŗa apriņķu priekšnieku tiesības un pienākumus, cik tas uz iesaukšanu attiecas. Par to sekos vajadzīgie rīkojumi un instrukcijas, visu pēc iespējas vienkāršojot. Šī procedūra nebūs sarežģīta, kaut

gan tā uzvels daļai no jums, mani kungi, kas jau tā esat darba apkrauti, vēl jaunu uzdevumu. Es lūdzu to uzņemt ar labu prātu un atsaucīgu sirdi, apzinoties šī pienākuma milzīgo svarīgumu.

Kā jūs, droši vien, zināsiet, mūsu kaŗa klausības likums paredz zināmu atbrivošanu no aktīvā kaŗa dienesta. Es vēl patlaban nevaru pateikt, vai šo amatu skaits tiks samazināts vai paplašināts. Bet vienu gan es varu teikt, ka šai ziņā jāvalda nesaudzīgā taisnīgumam. Tur, kur viens tiek iesaukts aizstāvēt savu tēvijū, riskējot ar savu veselību un dzīvību, nedrīkst būt nekādas piekāpības pret otru. Nebūtu nekā demoralizējošāka par tādu rīcību, ja tāda gadītos.

Es, taisnīguma un kaŗavīru morāles uzturēšanas labā, esmu principā pret neatvietojamām personām. Nežēlīgā nāve ir pierādījusi, ka tādu nav. Lai kāds speciālists būtu viens vai otrs, nāve pienāk dabiska vai nedabiska, un izrauj to no mūsu vidus. Līdzīgi tam jābūt arī ar kaŗa klausību. Protams, dažreiz nav viegli atrast pilnvērtīgu atvietotāju, bet, vieglāk vai grūtāk, to tomēr var atrast. Bez tam mēs iesaucam tikai samērā jaunus gadus. Piedzīvojušākie paliek. Tāpēc taisnīguma labā ir parēizāk, ja neatvietojamo šinīs gados, ko mēs tagad iesauksim, nemaz nebūtu. Kas ir vesels un var veikt savu pienākumu kaŗa dienestā, lai to veic tāpat kā pārējie viņa gada biedri. Protams, tas varbūt pilnā mērā neattieksies uz dienestu, kas jau pēc būtības atbilst kaŗa dienestam. Bet arī tur vajadzētu būt visstingrākiem ierobežojumiem.

Kas ir jaunāks un tiek iesaukts, lai iet armijā. Viņu atvietos vecāks. Es uz šo jautājumu skatos kā uz ārkārtīgi svarīgu. Labāk lai nāk kāds gads mazāk, bet visi, kas veseli, nekā kāds gads vairāk un tikai tie, kas nav paspējuši vai nav gribējuši nobruņoties pret kaŗa dienestu. Es negribu veicināt chaosu, demoralizāciju un lieku rūgtumu. Ja man to neizdosies realizēt visā stingrībā, es iesaukšanu neuzņemšos.

Latviešu leģiona tapšana un gaitas

Tagad dažus vārdus par to, kā radās mūsu Latviešu leģions, un, cik to atļauj kaŗa noslēpums, par tā pašreizējo stāvokli.

Kā jau mums visiem zināms, līdz ar Lielvācijas armijas iešošanu mūsu zemē, arī mūsu tauta, negribēdama palikt tikai

skatītājas lomā, ķērās pie ieročiem, lai tos, kas tik daudz posta un nelaiimes gada laikā bija mums atnesuši, jo drīzāk padzītu no mūsu zemes. Tā kā ieroču bija pavisam maz, tad šī spontānā tautas griba cīnīties izpaudās nelielu partizānu pulciņu darbībā dažādos mūsu dzimtenes stūpos. Kā no šiem partizānu pulciņiem radās daudzi latviešu brīvprātīgo bataljoni, vēlāk nosaukti par policijas bataljoniem, tas, mani kungi, jums pašiem vislabāk zināms, jo šo bataljonu nodibināšanā aprīņķu priekšniekiem un citiem pašpārvaldes un sabiedriskiem darbiniekiem uz vietām ir vislielākā daļa. Šis pirmās latviešu vienības, izkaisītas visā plašajā austrumu frontē, ar savu drošsirdīgo stāju un cīņas sparpu izpelnoties savu cīņas biedru uzticību un priekšniecības atzinību, radīja priekšnoteikumus lielākai latviešu vienību formēšanai zem kopējā Latviešu leģiona nosaukuma.

Latviešu leģionam pamatus šī gada marta mēnesī lika pirmās trīs brīvprātīgo vienības, kas Ļeņingradas frontē izveidoja pirmā Latviešu leģiona pulka kodolu. Drīz pēc tam arī trīs citi bataljoni lika pamatus otram Latviešu leģiona pulkam, un abi šie pirmie pulki sastādīja pirmās lielākās vienības — Latviešu SS brigādes kodolu. Brigādes papildināšanai vēlāk tur ietilpināja vēl divi brīvprātīgo bataljonus un citus papildinājumus no aizmugurs.

Līdz ar brigādes formēšanu frontē arī še, Latvijā, sākās lielāku latviešu vienību formēšana, kuŗām nācās daļu savu apmācīto kaŗavīru nodot brigādei, jo tai pašai sagatavot sev papildinājumus, atrodoties frontē, nebija iespējams. Par brigādes vienību varonīgajām cīņām agrāk Ļeņingradas, tagad Volchovas frontē mēs visi lasām laikrakstos viscildinošākās atsauksmes no brigādes priekšniecības, un dzirdam arī pašu leģionāru nostāstos. Latvju leģionārs tur godam ir nostājies līdzās Lielvācijas armijas un citu tautu kaŗavīriem. Jāsaka, priekš dažiem mēnešiem nāca rīkojums, ka zem Latviešu leģiona nosaukuma jāsaprot kā ieroču SS latviešu vienības, tā bijušie brīvprātīgo jeb vēlākie policijas bataljoni. Šis apstāklis nav visiem vēl gluži skaidrs, tāpēc vēl aizvien no policijas bataljoniem ienāk lūgumi par viena vai otra kaŗavīra pārskaitīšanu Leģionā, kaut gan viņš jau tanī skaitās. Kas attiecas uz palikušajiem policijas bataljoniem, tad daļa no tiem ir sakopota vienā lielākā vienībā — policijas pulkā, pārējos lielākās vienības vēl nav izdevies apvienot. Arī mūsu Leģiona policijas vienī-

bas uzticīgi stāv savās sargu vietās un pašreizdzīgi veic viņām uzticētos grūtus un atbildīgos pienākumus. Gigantiskā cīņā arī no šiem bataljoniem prasa ārkārtīgu piepūli un upurus.» Šai vietā ģenerālis piebilda, — raksta Tēvija, — ka, nākot šurpu, viņš saņēmis paziņojumu par to, ka Latviešu leģiona policijas vienības atrodas cīņā pret ienaidnieku apmēram 50 km no Latvijas robežām.

»Lielā titāniskā cīņā,« teica tālāk ģenerālinspektors, »kuŗā iesaistītas mūsu vienības, bez upuriem nav iedomājama, bet, kā to jau vairākkārt man nācies pasvītrot, šo par savas zemes un savas tautas drošību nesto upuru skaits ir vēl simtkārt mazāks nekā baigā gada upuru skaits.

Uzaicīnu klātesošos godināt mūsu partizānu, brīvprātīgo bataljonu, policijas, aizsargu un Leģiona kritušo varoņu piemiņu ar piecelšanos.»

Pēc īsā, svētsvinīgā godinājuma mirkļa ģenerālis Bangerskis, raksta Tēvija, runu nobeidza šādiem vārdiem:

»Tiem visiem, kuŗi savas tautas drošībai ziedojuši jau savas dzīvības, lai mūsu un arī vēlāko audžu visdziļākā pateicība un godinājums. Tāpat lai nekad neatslābst mūsu gādība un rūpība par viņu piederīgiem, jo tām ģimenēm, kuŗas kā tēvijas upuri zaudējušas savus apgādniekus, apgādnieku vietā ir jāstājas viņu tuvākai sabiedrībai un visai tautai.

Latvju kaŗavīru gods ienaidnieka priekšā nav cietis. Arī viņu morālie spēki krasi atšķīras no dažādu tenkotāju un viszinātāju čukstiem, ko, diemžēl, tik bieži var sastapt aizmugurē. Ja kāds netikums no aizmugures vienam otram kaŗavīram šad un tad ir pielipis, tad tas ir mūsu tautā tagad bieži sastopamais dzeršanas netikums un ar to saistītā izlaidība. Mani kungi, arī šai ziņā jums piekrit liels uzdevums kā pašu labā paraugā, tā audzināšanas ziņā, jo armija saņem to, ko tauta tai dod.

Kas attiecas uz mūsu ieroču SS vienību apbruņojumu, tad ar to mēs varam būt mierā. Tas ir modernākais, ko šis laiks devis. Vienīgi tā papildināšana līdzšinējā komplektešanas veida dēļ nav gājusi pietiekami ātri uz priekšu, bet jaunā kārtība sola novērst trūkumus, kas šai ziņā bija sastopami.

Tā es ticu, ka ar kopējām pūlēm, aizmugurei un fronteī ejot roku rokā, vienai negurstoši gādājot un atbalstot, bet otrai varoņīgi aizstāvot, mēs pārvarēsim visas grūtības, lai kādas tās vēl rastos, un ar visu spēku pielikdami plecus šai kaŗa izšķirējā

posmā, mēs novelsim no savas tautas attīstības ceļa to kapa akmeni, ko mums grib uzvelt Padomju savienība.

Šo ticību mēs rodam kā mūsu tautas veselīgā paš aizsargāšanās instinktā, tā citu pret lieliniekiem cīnošos tautu atbalstā. Šai ticībā un latviešu karavīra pienākuma apziņā es aicinu jūs, mani kungi, uz kopēju darbu un, kur vajadzīgs, uz kopēju cīņu, jo daudzi no jums tagad, kad ienaidnieks cīnās ne vien frontē, bet iesniedzas arī tālu aizmugurē, paši stāvat atbildīgos un apdraudētos kaujas posteņos. Šķirsimies mēs šodien tāpēc, 18. novembra tuvumā, pacilātā apziņā par mūsu bruņotā spēka pavairošanas iespēju pieaugumu. Par cik lielāks būs mūsu bruņotais spēks, par tik lielāka būs mūsu drošība un pārliecība, ka boļševisma asiņainais vilnis pār mūsu zemi vairs nepārvelsies!»

Ģenerāļa runai, raksta laikraksts Tēvija, klausītāji atbildēja ar ilgiem aplausiem un — ģenerālim atgriežoties savā vietā, akta dalībnieku vidū, — ar slavinājumu sirmajam latviešu karavīram, kuŗš uz saviem pleciem uzņēmies tik svarīgu un liktenīgu atbildības nastu mūsu tautas grūtajā pārbaudījuma laikā. Vēl atskanēja ērģeļu skaņas un pār aulu plūda himnas Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils pirmo pantu vārdi. Tiem rimstot, iekšlietu ģenerāldirektors pasludināja Latvijas pašpārvaldes rīkoto vēsturisko sanāksmi par slēgtu.

LATVIEŠU SABIEDRĪBAS NOSTĀJA

PAR TĀ noskaņojuma maiņu, kas radās iedzīvotājos vācu politikas dēļ, jau runāts. Lielinieku jaunā apdraudējumā radās jautājumi: vai doties cīņā, kaut arī jāiet kopā ar vāciešiem, kuŗi iedzīvotāju cerības nebija attaisnojuši un nemaz neuzvedās kā glābēji, vai izturēties pasīvi, cīņā nepiedaloties, vai arī organizēt cīņu pret abiem okupantiem?

Pēdējais viedoklis, manuprāt, bija pilnīga nejēdzība, jo ja jau boļševiku valdīšanas Baigajā gadā, kad vēl bija ieroči armijai un aizsargiem, viss tika panests un paciests, ko vien boļševiku režīms uzspieda, kā varēja cīnīties pret abiem okupantiem, kad vairs nekādu ieroču pašiem, nekādu cīņas līdzekļu nebija?

Šo jautājumu rezultātā radās dažādu ceļu gājeji. Aktīvākais elements, bijušie kaŗavīri un vairāk no boļševikiem cietušie aizsargi jau kā partizāni uzsāka cīņu pret boļševikiem līdz ar pirmo austrumu kaŗa dienu, lai iespējami drīzāk padzītu viņus no mūsu zemes. Neievērojot apvainojošo vācu rīkojumu par pirmo vienību likvidēšanu, daudzi bij. partizāni pieteicās slēgtajās policijas vienībās un brīvprātīgo bataljonos, kad sākās to formēšana. Tie galvenokārt sastādījās no bijušiem kaŗavīriem, aizsargiem un policijas darbiniekiem.

Tikai vācu vadības nepareizās rīcības dēļ brīvprātīgo pieteikšanās drīz vien izbeidzās. Tomēr bez sevišķu spaidu pielietošanas šādu slēgto policijas un brīvprātīgo bataljonu 1943. g. sākumā bija saformēts pāri par 30.

Atturības propagandētāji ne tikai paši vairījās no kaŗadienesta, bet centās atturēt no tā arī citus. Pēc tam, kad bija izsludināta ap 10.000 vīru iesaukšana Leģionā, man bija saruna ar kādu no bij. augstākām amatpersonām Latvijas neatkarības laikā, juristu un bij. kaŗavīru, kuŗš izteicās, ka viņš katram iesaucamam ieteicot neklausīt pavēlei, bet doties mežā.

Izteicu savu izbrīnu, ka viņš, prātīgs cilvēks, var tādu padomu dot vēl nepiedzīvojušiem jauniešiem. »Kur lai viņi tur

Latviešu frontes teātris ceļā pie leģionāriem pirms izbraukšanas no Rīgas

Paplakā 1943. gada vasarā, kādā no 32. grenadieru pulka apmeklējumiem

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1943. g. septembrī inspicē sardžu bataljona apmācības Artilerijas kazarmās Rīgā. No viņa pa labi — btl. kom-ris maj. Rubenis un vltņ. Juraidis — apmācību vadītājs

Ar ievingrinātu skatienu ģenerālis inspekcijā pārbauda kaņavīru ietēpu un ieročus

Sarunā ar kādu par droširdību vairākkārt apbalvotu kaņavīru. Vidū — maj. Rubenis

Ģenerālinspektors vēro sardžu bataljona ierindas mācības 1943. g. Rīgā

Inspekcijā uz Liepāju, apmeklējot pirmo latviešu aviācijas eskadriļu; no kr. — vācu aviācijas ģen. Unger's, maj. Mednis, ģen. Bangerskis

No labās — 19. divīzijas kājnieku priekšnieks plkv. Veiss (nāvīgi ievainots 7. 4. 1943. g.) ar tās pašas divīzijas komandieri Oberführer'u Schuldt'u (kritis 15. 3. 1943. g.) inspekcijas braucienā Volčovā

Imantas (43. gren.) pulka komandieris pltn. Lobe ar savu adjutantu kapt. N. Veļikaju upes krastā 1944. gada martā pie pulka komandpunkta. No šejienes aprīlī VI korpusā pārvietoja uz Opočku

mežā paliek?» jautāju. »Nu, es arī varētu kādu paslēpt savā saimniecībā.« — »Jūs varētu paslēpt kādu, bet iesaukti tiek 10.000. Mežā viņi kļūs par nastu un postu iedzīvotājiem, viņiem būs jāklūst arī par laupītājiem, lai paēstu. Un tad viņus vajās un ķers latviešu policija, vācu žandarmērija un arī boļševiki viņu ieņemtajos apgabalos.« — »Latviešu policija viņus neaizkars, tā zinās, kas tie par vīriem.« — »Jūs maldāties, 10.000 kļaidoņu nevar paslēpties mūsu mežos, lai būtu nemānīti. Nekādos apstākļos nav iespējama viņu apgāde ar pārtiku, bez kā tiem nebūtu jāķeras pie laupīšanas. Un tad viņi kļūs iedzīvotāju briesmas, no kuŗām vairīsies tāpat kā no ienaidniekiem.« (Skat. arī lapp. 149, red.)

Šāda dažu tautiešu nostāja nodarīja mūsu jauniešiem daudz ļauna, jo mulsināja viņu prātus un daudzus noveda kaŗa tiesā.

Paklausot mulsinājumiem, daži arī izvairījās no iesaukšanas, bet tādi nesa samērā mazāku atbildību nekā dezertieŗi no kaŗaspēka vienībām. Gadījās, ka atvaļinājumā atbraukušu kaŗavīru pierunāja vairs atpakaļ nebraukt, bet palikt mājās un slaptīties. Dažreiz centās to apreibināt ar alkoholu tik tālu, ka kaŗavīrs alkohola skurbumā atvaļinājumu par dažām dienām nokavēja un pēc tam baidījās atgriezties savā vienībā. Atlika noslēpt ieročus, municiju un ietēru un tad slaptīties. Rezultātā — koncentrācijas nometne vai nāves sods, sevišķi, ja vēl pie arestēšanas izrādīja pretošanos.

Pavisam neapdomīgi rīkojās daži pretestībnieki, kuŗu darbība galvenā kārtā izteicās dažādu propagandas lapiņu izplatīšanā. Neko praktiski pozitīvu nedodot, šīs lapiņas radīja neuzticību arī pret mūsu bruņotām vienībām frontē, ar ko lielā mērā izskaidrojama arī 15. latviešu grenadieru divīzijas sadalīšana pa vācu vienībām, tās lielie zaudējumi un beidzot nepieciešamība to pilnīgi formēt no jauna jau Vācijā. Ne tikai šīs lapiņas nonāca vācu rokās, bet samulsinātie jaunieši jau atļāvās bravūrīgi dziedāt: »Mēs sitīsim, mēs sitīsim, vispirms tos utainos, pēc tam tos zili pelēkos.« Protams, ka tas nepalika pašu starpā vien sadzirdēts.

Bez liekas paskaidrošanas jāsaprot, ka šāda nepārdomāta darbība bija dunča dūriens mugurā Leģionam, kas pašizliedzīgi cīnījās frontē, ne jau kādu savtīgu interešu dēļ.

Bija arī tādi, kuŗi domāja, ka ir pilnīgi pielaižama sadarbība ar vācu okupācijas civilās pārvaldes iestādēm, var arī ieņemt

visādus amatus, saņemot pensijas un pabalstus, bet tikai nedrīkst sadarboties cīņā pret boļševikiem frontē. Tā kāds Latvijas neatkarības laika augstāks politisks un sabiedrisks darbinieks bija dabūjis izcilus tirdzniecības koncesiju Latvijā, bet vēlāk, Vācijā būdams, vadīja Austrumu ministrijai pakļauto Lettische Leitstelle, un bija tanī pārliecībā, ka viņam, lūk, neviens neko nevarot pārņemt, bet man, ģenerālim Bangerskim, gan, jo esot sadarbojies ar vācu okupācijas varu!

Bija arī tādi, kuri no paša sākuma domāja, ka visam Latvijā ir beigas un, paliekot dzimtenē, nekas labs nav sagaidāms, nekāds glābiņš iespējams. Tāpēc vienīgā izeja ir meklēt ceļu uz ārzemēm, kas vāciešu repatriēšanās laikā dažiem arī izdevās. Atkarīgi no situācijas, manuprāt, viss okupācijas laiks sadalāms trijos periodos:

- I Boļševiku okupācijas laiks, kad tautā valdīja vislielākā vienprātība — cīņas spars pret boļševikiem.
- II Vācu uzvaras gājiens uz austrumiem, kad vairs nebija vienprātības — pretestība cīņai.
- III Jauni boļševisma draudi, sākot ar 1943. gadu, kad diezgan vienprātīgi atkal paceļas sauciens pēc intensīvākas cīņas.

Apstāsimies galvenokārt pie šī pēdējā perioda un palūkosimies, kā raudzījās uz cīņu pret boļševikiem mūsu sabiedrības pārstāvji, kaut arī šai cīņā bija jāsardabojas ar vāciešiem un ne tikai jāsadarbojas, bet arī jāsaņem viss cīņai nepieciešamais.

Ierosinājums formēt kā policijas, tā arī Leģiona vienības — ir nācis no vāciešiem. Vācu SS un policijas vadītājs Latvijā ģenerālmajors Šrēders 1942. g. 3. novembrī uzaicināja pie sevis ģen. Dankeru, plkv. Kripeni, Silgaili, pltn. Veisu un Osi. Pēc plašām debatēm 1942. gada 4. novembrī Zemes pašpārvaldes sēdē konstatē, ka principā leģions cīņai pret lieliniekiem vēlams, bet neredz iespēju tādu uzstādīt no nepieciešamo politisko, saimniecisko un juridisko priekšnoteikumu viedokļa.

1942. g. 16. novembra sēdē ģenerāldirektors A. Valdmanis paziņo, ka viņš ar savu parakstu iesniedzis ģenerālkomisāram plašāku memorandu, kuŗa noslēgumā liek priekšā — atjaunot Latvijas patstāvību, līdz ar ko tā varētu piedalīties ka sabiedrotā cīņā pret lieliniekiem.

Cik atceros, tad par šo savu iesniegumu Valdmanis man pastāstīja (vai pat nolasīja dažas vietas), ka Latvijas valsts atzīšanas gadījumā būtu noslēdzams atsevišķs līgums ar Vāciju par kara spēka caurlaišanu uz un no frontes, un ka cīņā varētu iesaistīt arī lielākus Latvijas spēkus. A. Valdmanis prasīja manas domas, vai mēs varētu uzstādīt 100.000 vīru lielu kara spēku, un vēl 25.000 slēgtās policijas vienībās.

Atbildēju, ka tas nebūtu iespējams kadru trūkuma dēļ, un vēl šo to minēju. Iesnieguma projektu sīkumos neatceros.

Varbūt sakarā ar šo A. Valdmaņa iesniegumu viņš 1943. g. 8. februāra sēdē atgādināja, ka savā laikā paši piedāvājam leģionu, bet pamazām iestājušies apstākļi, kas dara neiespējamu leģiona uzstādīšanu . . .

Līdz 1943. g. 2. martam cīņu kā pret leģiona dibināšanu bez politiskiem priekšnoteikumiem resp. bez Latvijas suverēnitātes atzīšanas, tā par to, lai leģiona komandējošais sastāvs būtu latvieši, Zemes pašpārvalde turpināja viena pati, bez atklātas sabiedrības pārstāvju līdzdalības. Ģenerāldirektors Dankers 2. martā ziņoja, ka iepriekšējā dienā pie viņa ieradusies Lāčplēša kara ordeņa biedrības delegācija un izteikusies par leģionu resp. par tā formēšanu.

Tanī pat 2. marta sēdē noskaidrojās divi nozīmīgi fakti, pret kuriem Zemes pašpārvalde varētu ar pilnu krūti uzstāties tikai tad, ja visa latviešu sabiedrība būtu pret leģiona formēšanu. Bet tā tas nebija. Bez tam šinī sēdē dir. A. Silgailis paskaidroja, ka Hitlera pavēle par Latviešu leģiona dibināšanu datēta ar 10. februāri, bet kādam mūsu kārtības sargu bataljonam pie Ļeņingradas jau 4. februārī pavēle atzīmēts par Leģiona nodibināšanu. (Pēdējais apstāklis laikam izskaidrojams ar to, ka pavēli par Leģiona dibināšanu vispirms devis Himmlers un jau pēc tam Hitlers.)

Jo vairāk stāvoklis frontē kļuva draudošāks, jo vairāk sabiedrībā pacēlās balsis par vēl aktīvāku iesaistīšanos cīņā, pieprasot gandrīz vai totālu ieročus nest spējīgo mobilizāciju.

Bet līdz ar to, tāpat kā A. Valdmanis prasīja savā memorandumā, arī tagad tika prasīta Latvijas patstāvības atjaunošana, lai Latvija, kā Vācijas sabiedrotā pret lieliniekiem, sekmīgāk varētu iesaistīties cīņā pret Pad. savienību.

Pirmais iesniegums no sabiedrības puses bija 1943. g. 16. oktobrī adresēts man kā ģenerālinšpektoram, un tas skanēja šādi:

Sabiedrisko darbinieku iesniegums

Augsti godājamam

Latviešu leģiona ģenerālspektora kungam.

Kā Jums, augsti godātais ģenerāļa kungs, labi zināms, sakarā ar kara joslas tuvošanos Latvijas robežām, plašus latviešu tautas slāņus pārņēmis atkal liels nemiers un bažas, ka eventuālas vēl tālākas frontes saīsināšanās gadījumā mūsu zemi atkal varētu pārpludināt boļševiku masas, kas nozīmētu visas mūsu dzīves izpostīšanu un latviešu tautas bojā eju. Sakarā ar to daudzi mūsu sabiedrības pārstāvji domā, ka ir pienācis brīdis, kad vajag nopietni ķerties pie mēģinājuma organizēt latviešu tautas pašaizsardzību, ka Jūs, augsti godājamais ģenerāļa kungs, dabiski būtu tā persona, kuŗai šai svarīgā lietā vajadzētu uzņemties iniciatīvu. Pēc šo daudzo sabiedrības locekļu domām būtu nepieciešams jau vistuvākā laikā saukt pie ieročiem visus, kas tos spēj nest, lai izveidotu pēc iespējas lielāku latviešu armiju ar precīzu uzdevumu aizstāvēt latviešu zemes robežas pret boļševikiem resp. krieviem. Ir pats par sevi saprotams, ka šī organizēšanās un arī pati cīnīšanās pret boļševikiem varētu notikt tikai ar vācu armijas atbalstu un ciešā sadarbībā ar to.

Lai šo uzdevumu sekmīgi veiktu, tomēr būtu iepriekš jāņem vērā un jāapmierina zināmi psiholoģiski priekšnosacījumi. Lai gan tautā pastāv bažas, tomēr līdzšinējos apstākļos mobilizācija nebūtu populāra un nedotu pilnīgi apmierinošus rezultātus ne skaita, ne kvalitātes ziņā, jo var paredzēt, ka daudzi mēģinātu izvairīties, un arī tie, kas neizvairītos, būtu zināmā mērā depresijas stāvoklī, jo tos nomāktu apziņa, ka viņiem nav pozitīva mērķa cīņai. Ja aizrādītu, ka šāds mērķis varētu būt vienkārši dzīvības glābšana, tad var paredzēt, ka atradīsies tādi, kas domās, ka to spēj labāk panākt paši uz savu roku, veicinot tādā kārtā vispārēju demoralizāciju.

No otras puses tām aprindām, kuŗas labi saprot stāvokļa nopietnību un gribētu darboties tai virzienā, kā stāvoklis to prasa, rokas ir saistītas, un tās nevar izlietot savu morālisko autoritāti, lai ar visu krūti iestātos par šo svarīgo aizsardzības organizēšanu, jo, tā kā aizrādījuma uz briesmām vien nepietiek, tām nav citu pietiekami spēcīgu argumentu, kuŗiem, lai varētu tautu pārliecināt, vajadzētu būt balstītiem kādos pozitīvos mērķos. Ja

minētās aprindas šādos apstākļos mēģinātu ierosināt plašāku kustību cīņas gara kāpināšanai, tad vairāk vai mazāk sarūgtinātā un neuzticības pilnā tauta redzētu viņos tikai personīgi ieinteresētus vācu aģentus un uzlūkotu viņu runas par parasto svešas intereses aizstāvošas propagandas izpausmi, kuŗai netiek piegriezta vērība un kuŗa nerod vajadzīgo atbalstu. Tāpēc šī pašai aizsardzības organizēšana var cerēt uz pilnu panākumu tikai tad, ja tiktu apmierinātas tās mūsu tautas visu šķiru ilgas un vēlēšanās, kuŗu piepildīšanās sagaidīšana lika visiem latviešiem ar tādu sajūsmu apsveikt vāciešu ienākšanu Latvijā 1941. g. Šī visu mūsu tautas locekļu vienmēr degošā un neatvairāmā dvēseles prasība, bez kuŗas piepildīšanas tie nejūtas spējīgi dzīvot cilvēku cienīgu dzīvi un tāpēc ir garā nospiesti, ir, kā jums labi zināms, Latvijas valsts suverēnitātes faktiskā restaurācija, kuŗu ar viltu un varmācību nomāca boļševiki. Vienīgi, ja tiktu atkal atjaunota Latvijas valsts, kas juridiski nekad nav pārstājusi pastāvēt, tas dotu visiem latviešiem pozitīvus centienu mērķus, pildītu to sirdis ar entuziasmu un liktu tiem ar lielu sparību iet cīņā pret saviem mūža ienaidniekiem — boļševikiem.

Tā kā visu šo norādīto latviešu vajadzību un vēlēšanos apmierināšana atkarīga no vācu okupācijas varas, tad mēs domājam, ka būtu lietderīgi griezties pie tās pārstāvjiem ar attiecīgu ziņojumu.

16. 10. 1943. g., Rīgā.

Vairāk nekā 40 parakstītāju vidū

Prof. P. Jurevics,
Prof. K. Straubergs,
Jūlijs Roze,
Inž. Arturs Ozols,
Gen. V. Tepfers,
Prof. E. Blese,
J. Zalcmanis,
A. Skrebers,
Dr. V. Ginters,
Dr. Ed. Šturms,
Ārk. prof. L. Āboliņš,
Aug. Kuraus,

Ārk. prof. K. Abele,
Mariss Vētra,
Ārk. prof. Fr. Gulbis,
A. Kaktiņš
Inž. A. Bulle,
Prof. P. Starcs,
Prof. T. Celms,
Edv. Mednis,
Kārlis Skalbe,
Prof. K. Kundziņš,
Prof. L. Liberts un citi

Nododot šo iesniegumu ģenerālim Jekelnam, savā 27. oktobra pavadrakstā uzsvēru, ka latvju tautas izcilus personu izturēšanās

pret Legionu ir dziļi iepriecinoša, un ka iesniegumā izteiktai domai, ka būtu darāms viss iespējama, lai cīņā pret ienaidnieku iesaistītu spēku maksimu, būtu piegriežama vislielākā vērība.

Gribēdams panākt kaut cik labvēlīgu izturēšanos pret iesniegumu un iesniedzējiem no augstākā SS un policijas vadītāja puses, es atsaucos uz mūsu iepriekšējām pārrunām, rakstīdams:

»Jau reiz tiku Jums izteicis savu pārliecību, ka mūsu kopējā lieta cieš no tā, ka ar latviešu sabiedrības iespaidīgākām aprindām nav atrasta vajadzīgā saprašanās. Ciešāka saskaršanās ar tām aprindām, kuŗu pārstāvji šo iesniegumu parakstījuši, kaut arī mutiskā pārrunā ar Jums, būtu ļoti ieteicama, un es būtu Jums ļoti pateicīgs, ja Jūs pie izdevības būtu ar mieru piekrist šādai pārrunai ... Tādēļ nododu Jums šo iesniegumu ieskatam un eventuālai tālākai rīcībai.«

Redzēdams, ka no ģen. Jekelna puses nekas netiek darīts iesnieguma lietā un ka arī reichsfirera Himmlera septembra beigās izteiktie it kā kaut ko sološie vārdi ir palikuši tikai vārdi vien, nolēmu griezties pie okupācijas civilvaras pārstāvjiem. To līdz šim vairījos darīt, lai nejauktos Zemes pašpārvaldes kompetencēs.

Kopā ar stāba priekšnieku pulkvedi Plensneru 23. decembrī 1943. g. ieradāties pie ģenerālkomisāra. Pēc dažu citu jautājumu iztirzāšanas, starp kuŗiem bija arī ģenerālinspekcijas iebildumi pret vācu praktizēto iesaukšanas kārtību, protests pret Latvijas iedzīvotāju apzīmēšanu pasēs par PSRS pilsoņiem un protests pret politiskām apcietināšanām, pārgāju pie Latviešu zemes pašpārvaldes jautājumiem.

Teicu, ka latviešu tautas vēl vienmēr neatrisinātais politiskais un tiesiskais stāvoklis ir ievērojams traucējums latviešu pilnvērtīgākai iesaistīšanai cīņā. Atgādināju, ka no dažiem, kaut arī neskaidriem solījumiem, kas nāca no vācu autoritāšu puses pirms kāda laika, latvju tautas cerības ievērojami palielinājās. Tagad redzot, ka nekas nepiepildās, jūtama vilšanās, kas nepaliek bez ietekmes arī uz kuŗavīru popularitāti tautā.

Izteicos, ka pēc manām domām ģenerālkomisāram kā okupācijas varas pārstāvim būtu daudz vieglāk sadarboties ar pilntiesīgu un atbildīgu Latvijas ministru kabinetu nekā ar tagadējo Zemes pašpārvaldi, kuŗa faktiski ir bez kādām tiesībām. Ja arī pilnīga šī jautājuma atrisināšana nebūtu vēl tik drīz iespējama,

tad tomēr Latviešu pašpārvaldes tiesības būtu tūlīn paplašināmas, koordinējot tās darbību atbildīga premjera vadībā.

Uz to ģenerālkomisārs, brīdinot, ka viņš izsakoties pilnīgi konfidenciāli, atbildēja, ka pilnīgi piekrītot ģenerālinspektora viedoklim un no savas puses esot gatavs darīt visu iespējamo, lai šādu priekšlikumu realizētu, bet zināmas aprindas izrādot ļoti sīvu pretestību pret katru mēģinājumu okupēto apgabalu vietējo zemes pašpārvalžu tiesības paplašināt. Tomēr SS aprindās esot personas, kuŗas stāvokli redzot pareizā gaismā, un viena no tām esot obergruppenfīrers Bergers, uz kuŗu ģenerālinspektors varot paļauties. Lai nezaudējot cerību, daudz kas vēl varot grozīties.

Dažus mēnešus vēlāk sekoja jauns sabiedrisko darbinieku iesniegums šai jautājumā.

Vēl viens iesniegums

Kad 6. martā 1944. g. parakstīju savu iesniegumu Rozenbergam, (par to ir runa ģen. Bangerska memuāru citā vietā turpmāk, — red.) tad jau kopš divām dienām niknas cīņas risinājās Latvijas pievārtē — Veļikajas upes pozīcijās, kuŗu aizstāvēšanā visaktīvāk bija iesaistītas arī abas Latviešu leģiona vienības — 15. Latviešu divīzija un 2. Latviešu brigāde, kuŗu dažas dienas vēlāk izveidoja par 19. Latviešu divīziju.

Sakarā ar to un arvien lielākām vācu neveiksmēm Krievijas dienvidos, kur tie zaudēja vienu pozīciju pēc otras, radās nopietnas bažas, vai drīz tas nenotiks arī ziemeļu frontē, kas līdz ar to novestu Latviju pie jaunas boļševiku invāzijas ar visu Baigajā gadā pārciesto briesmu atkārhošanu.

Tas nevarēja neuztraukt Latvijas iedzīvotājus, un par vēl efektīvāku bruņošanu iestājās arī tās aprindas, kuŗas līdz tam pret cīņu frontē bija izturējušās negatīvi, saredzot tanī vienīgi Vācijas ekspansijas politikas atbalstīšanu.

Marta vidū pašā spraigo cīņu laikā no frontes ģenerālinspekcijā ieradās 19. divīzijas kājnieku priekšnieks pulkvedis Veiss un konfidenciālā sarunā mani informēja, ka viņam kļuvis zināms, ka man kā ģenerālinspektoram tikšot iesniegts kāds memorands, kuŗa tālākvirzīšana varot stipri negatīvi atsaukties uz latviešu cīnītājiem. Pēdējā laikā jau tā kā tā vācu vadība sākot raudzīties uz Leģionu ar zināmu neuzticību, kam par iemeslu

esot dažādas baumas aizmugurē par gaidāmo latviešu uzstāšanos pret vāciešiem. Tāpēc viņš visas 19. divīzijas kaņavīru vārdā lūdzot man iesniegto memorandu, kuŗa saturu gan viņš nezinot, tālāk nevirzīt. Memoranda fotokopija jau esot pārsūtīta pār robežu uz ārzemēm.

Es Veisu nomierināju, sacīdams, ka neko citu viņam nevaru solīt, kā tikai to, ka rīkošos pēc labākās apziņas, ko vienmēr esmu darijis līdz šim, bet ka pagaidām par tādu memorandu neko neesmu dzirdējis.

Otrā vai trešā dienā pēc Veisa aizbraukšanas pie manis ieradās kāds mans bijušais kaŗa biedrs un paziņoja, ka sakarā ar Latvijai atkal draudošām boļševiku invāzijas briesmām visplašākās latviešu intelligēnces aprindas — Saeimas deputāti, zinātnieki, rakstnieki, augstākie garīdznieki, vecākie Latvijas armijas virsnieki un sabiedriskie darbinieki — nolēmuši iesniegt caur mani kā ģenerālinspektoru prasību spert aktīvākus soļus mūsu zemes aizsardzībai un līdz ar to lūgt restaurēt Latvijas valsts suverēnitāti, bez kā efektīvāka latviešu iesaistīšanās cīņā neesot iespējama.

Patlaban minētajam memorandam tiekot vākti jau iepriekš apsolītie paraksti, un kad tas būšot paveikts, tad ģenerālinspekcijā ieradīšoties speciāla delegācija man to pasniegt. Būtu vēlams pasniegšanas aktam piešķirt zināmu svinīgumu, uzaicinot arī kādu preses pārstāvi un fotografu.

Atbildēju, ka tikko priekš kādas nedēļas par mūsu lietām esmu iesniedzis gaŗāku rakstu ministram Rozenbergam un tāpēc, pirms dot piekrišanu delegācijas pieņemšanai, vēlētos ar memoranda saturu iepazīties. Lūzdu man tā uzmetumu vai vēl labāk norakstu iesniegt visdrīzākā laikā.

Tās pašas dienas pēcpusdienā es arī saņēmu minētā memoranda norakstu, kuŗš skanēja šādi:

*Latviešu leģiona ģenerālinspektoram
R. Bangerska kungam.*

Ļoti godātais ģenerāļa kungs!

Ienaidnieks no austrumiem atkal draudoši tuvojas Latvijas zemei. Tas ir tas pats ienaidnieks, kuŗa bruņotie spēki 1940. g. 17. jūnijā militāri okupēja Latvijas republiku, tā pati vara, kas

drīz pēc okupācijas izdeva it kā mūsu tautas vārdā Latvijas Saeimas vēlēšanu likumu, bet pēc tam pati šo pēc formas it kā demokratisko vēlēšanu likumu neievēroja, rupji to pārkāpa, pieļaujot tikai vienu komunistu un viņu līdzskrējēju sarakstu un turklāt vēl viltoja balsošanas rezultātus. Iznākums, protams, nevarēja dot un nedeva tautas pārstāvjus, bet krievu okupācijas varas ieceltņus.

Šie ieceltņi lēma un lūdza Padomju Savienību neatkarīgo Latvijas republiku uzņemt tās sastāvā. Pēc tam paziņoja visai pasaulei, ka Latvijas republika brīvprātīgi tai pievienojusies. Tas pats, tādā pašā veidā un tanī pašā laikā notika ar neatkarīgo Igaunijas un Lietuvas republiku.

Latvijas varmācīgā pievienošana Padomju Savienībai izdarīta, rupji pārkāpjot Latvijas republikas satversmi un laužot Latvijas un Padomju Savienības savstarpējos līgumus, Tautu Savienības paktu un veselu virkni starptautisku līgumu. Latvijas pievienošana Padomju Savienībai nav arī atzīta starptautisko tiesību nozīmē.

No sacītā neapstrīdami izriet, ka pēc starptautiskām tiesību normām Latvijas republika tiesiski turpina pastāvēt. Tāpēc Padomju Savienības valdības un preses oficiālam viedoklim, kā arī dažu ārvalstu laikrakstu paustam uzskatam, it kā Latvija būtu Padomju Savienības sastāvdaļa un tāpēc tā tagad atkal būtu no jauna iekļaujama Padomju Savienībā, nav nekāda tiesiska pamata. Tāpat neapšaubāmi izriet, ka nepamatota ir arī pašreizējā vācu okupācijas varas nostāja, it kā Latvija būtu bijusi Padomju Savienības sastāvdaļa. Šīs nostājas praktiskā izpaušme konstatējama visā vācu okupācijas varas politiskā un saimnieciskā rīcībā. Šāds viedoklis nav arī savienojams ar vācu okupācijas varas uzdevumā izdarīto Latvijas iedzīvotāju mobilizāciju Vācijas bruņotiem spēkiem. Tāda vācu okupācijas varas rīcība dziļi aizvaino mūsu tautu un rada tanī dibinātu neapmierinātību.

Latvijas nācijas tiesiskai apziņai un nacionālai pašcieņai atbilstu tāda mobilizācija Latvijas armijai, kas būtu izsludināta Latvijas valsts likumīgo organu vārdā un Latvijas valsts aizsardzībai. Tikai tāda mobilizācija lietderīgi veidotu mūsu militāro spēku, ievērojami veicinātu un kāpinātu tā kaujas spējas.

Pēc mūsu izpratnes otrā pasaules kara tagadējā norisē ir tiešām pienācis brīdis, kad apdraudēta mūsu tautas dzīvība, pati tautas esamība — pienācis liktenīgais brīdis: būt vai nebūt.

Pēc visiem dabas un cilvēcības likumiem neviens mums nevar apstrīdēt tiesības aizstāvēties, ja tiek apdraudēta mūsu nācija un tās esamība.

Pamatojoties uz šīm atziņām, mēs deklarējam Latvijas tautas gribu un gatavību aizstāvēt visiem mums iespējamiem spēkiem un līdzekļiem Latvijas valsts robežas pret uzbrūkošo ienaidnieku.

Sacīto ievērojot, mēs, apakšā parakstījušies, Latvijas nācijas vārdā deklarējam sekojošo mūsu tautas vienoto gribu:

1. Nekavējoties atjaunojama Latvijas republikas faktiskā suverēnitāte.
2. Sastādāma, saskaņā ar spēkā esošo Latvijas republikas 1922. g. satversmi, Latvijas valdība uz koalīcijas pamatiem, kas pulcētu ap sevi visu Latvijas tautu.
3. Latvijas valdības tuvākiem galveniem uzdevumiem jābūt: valsts aparāta un Latvijas armijas atjaunošana, Latvijas valsts teritorijas aizstāvēšana pret draudošo Padomju Savienības armiju iebrukumu un — cik tālu tas kara apstākļos iespējams — diplomātisko sakaru nodibināšana ar ārvalstīm un pirmā kārtā ar tām, kas atzītu šo mūsu deklarēto nācijas gribu un atbalstītu priekšā stāvošo militāro uzdevumu — Latvijas valsts aizsargāšanu.

Pēc mūsu ieskata sekmējama arī ciešas savienības nodibināšana ar Igauniju un Lietuvu un šīs savienības pārveidošana Baltijas valstu konfederācijā, ja minētās valstis tam piekristu.

Deklarējot šo mūsu tautas nepārprotamo viedokli par savas suverēnitātes juridisko esamību un gribu atjaunot mūsu valsts faktisko suverēnitāti, kā arī apņēšanās visiem spēkiem un visiem iespējamiem līdzekļiem sargāt Latvijas valsti pret uzbrucēju, mēs pagodināmies Jūs, augsti godātais ģenerāļa kungs, lūgt darīt zināmu šo mūsu nācijas nepārprotamo viedokli un nesatricināmo gribu tām varām, kas Latvijas republikas faktiskās atjaunošanas nozīmi un nepieciešamību varētu objektīvi saprast

un kas gribētu un spētu atbalstīt Latvijas republikas cīņu par valsts neatkarības un teritorijas nodrošināšanu.

Parakstot šo deklarāciju, mums ir gods izteikt Jums, ļoti godātais ģenerāļa kungs, mūsu dziļas cieņas apliecinājumu.

Latvijas galvaspilsētā Rīgā, 1944. g. 22. martā.

1. P. Kalniņš, pēdējās Latvijas Saeimas priekšsēdētājs;
2. K. Pauļuks, pēdējās Latvijas Saeimas I vicepriekšsēdētājs;
3. Bīskaps Rancāns, pēdējās Latvijas Saeimas II vicepriekšsēdētājs;
4. P. Juraševskis, bij. ministru prezidents, ministrs un II, III un IV Saeimas deputāts;
5. F. Cielēns, bij. Saeimas deputāts, ārlietu ministrs un sūtnis Parīzē un Madridē.

(Oriģināls saturēja pavisam 188 parakstus. R. B.)

Uzmanīgi pārlasot šo dokumentu, tūlī uzstādīju sev jautājumu, kas man pēc tā saņemšanas būtu tālāk darāms. Kā un kur rast tās varas, kas Latvijas republikas faktiskās atjaunošanas nozīmi un nepieciešamību varētu *objektīvi saprast un kas gribētu un spētu atbalstīt Latvijas republikas cīņu* par valsts neatkarības un teritorijas nodrošināšanu.

Pat vislabākos apstākļos šāda vispusīga Latvijai draudzīgu valstu stāvokļa izpratnes, gribas un spēju noskaidrošana prasītu visa valsts diplomātiskā aparāta ilgstošus pūliņus. Dotajos apstākļos Leģiona ģenerālinspekcijai tādu iespēju taču nebija un nevarēja būt.

Anglija un ASV, saprotams, spētu Latvijas neatkarības cīņu atbalstīt, bet nekādu cerību nebija, ka tās, būdamas Padomijas sabiedrotās, varētu *objektīvi saprast* Latvijai no austrumiem draudošās briesmas un to novēršanai *gribētu* Latvijas cīņu pret boļševikiem atbalstīt. Pret Vācijas minētās lielvalstis cīnījās jau tā kā tā.

Vācijas okupētajām vai arī tikai apdraudētajām valstīm bija diezgan rūpju pašām par sevi, par savu likteni, lai *tās spētu* arī Latvijas cīņu par neatkarību atbalstīt, lai gan nebija šaubu, ka latvju tautas stāvokli tās ļoti labi saprastu un varbūt arī labas gribas palīdzēt tām netrūktu.

Kas attiecas uz Latvijas nācijas vārdā deklarēto latvju tautas vienoto gribu, kas izteikta memoranda trijos noslēguma punk-

tos, tad liktos, ka, iesniedzot memorandu svešām, kaut arī draudzīgām varām, pirmais punkts, vismaz sākuma stadijā, izslēdz abus pārējos, jo it kā prasa ārvalstu iejaukšanos suverēnas Latvijas valsts iekšējā un sevišķi sīki ārējā politikā, kuŗas veidošana atkarīga arī no citu valstu un tautu gribas un iespējamībām.

Arī no šī viedokļa raugoties, nevarēju iedomāties, kur un kam gan es varētu šo labi domāto memorandu tālāk iesniegt. Vai tas būtu Vācijas ārlietu ministrs Ribbentrops, jeb varbūt pats Vācijas vadonis Hitlers? Bet tad jau memorandu vajadzēja adresēt ne ģenerālinšpektoram, bet tieši šim Vācijas politikas noteicējam autoritātēm, un delegācijai tas bija jāved uz Berlīni.

Atceroties pulkveža Veisa vārdus par to, ka memoranda fotokopijas jau pārsūtītas uz ārzemēm, sapratu, ka mīļie tautieši, kas šo pārsūtīšanu ir izdarījuši, baidīdamies no varbūtējām vācu represijām, nolēmuši kā aizsegu izmantot ģenerālinšpektoru. Memorands taču adresēts ģenerālinšpektoram, un ja tas ir nokļuvis ārzemēs, tad tā ir ģenerālinšpektora darīšana, kādā ceļā viņš to turp aizsūtījis.

Kļuva saprotamas arī pulkveža Veisa bažas par Leģiona vienību likteni. Slepenu bezcenzūras sarakstīšanos ar ārzemēm vācu drošības iestādes pielīdzināja spionāžai. Un ja nu šādā nodarījumā tiktu sakompromitēts arī Leģiona ģenerālinšpektors, vai gan viņš vairs varētu uzstāties kā savu kaŗavīru un arī savu tautiešu aizstāvis, un vai ar to vēl vairāk netiktu pastiprinātas latviešu un Latviešu leģiona nelabvēļu pozīcijas?

Kad otrā vai trešā dienā mans kaŗa biedrs ieradās pēc atbildes, es viņam uzstādīju divus jautājumus:

1. Vai ir taisnība, ka memoranda fotokopija jau nosūtīta uz ārzemēm? No atbildes, kuŗa nebija ne gluži apstiprinoša, bet nekādā ziņā arī noliedzoša, bija skaidrs, ka fotokopija ir tikusi nosūtīta.
2. Kas pēc memoranda sastādītāju domām man ar šo dokumentu būtu darāms, kur un kam tas būtu iesniedzams? Kuŗas būtu tās Latvijai un latvju tautai labvēlīgās varas, kas gribētu mūs saprast, mums palīdzēt, un būtu arī spējīgas palīdzēt?

Uz šo jautājumu mans kaŗa biedrs nevarēja dot nekādu noteiktu atbildi, bet aprobežojās ar norādījumu, ka par to varēšot pārrunāt ar delegāciju, kuŗa man memorandu nodošot.

Es uz to neiegāju, teikdams, ka, ja memorands būtu domāts Vācijas valdībai, tad to vajadzētu vest uz Berlīni un nodot tur. Ja tas, turpretim, ir domāts kādas citas valsts valdībai, tad man, diemžēl, ir ņemta katra iespēja memorandu tai nodot. Tāpēc, atdodams memoranda norakstu, no kuŗa savukārt bija ņemts noraksts, teicu, ka delegāciju pieņemt nevarēšu.

Mans kaŗa biedrs, ļoti neapmierināts ar manu atbildi, aizgāja, solīdams vēl pārrunāt ar citiem memoranda iesniegšanas iniciātoriem un tad vēl šinī lietā mani traucēt.

Pēc pāris dienām kaŗa biedrs atkal bija klāt un visādi centās mani pārliecināt, ka būtu netaktiski no man pieteiktās latviešu delegācijas pieņemšanas atteikties. Svarīgi esot delegāciju pieņemt, un es pasniegto memorandu varot arī nekur tālāk nesūtīt, bet paturēt sava galda atvilknē.

Pēdējā piezīme man galīgi atklāja memoranda iesniedzēju kartis, un es noteikti atteicos delegāciju pieņemt, sacīdams, ka labāk jau nepieņemt pašu delegāciju nekā noraidīt tās pasniedzamo memorandu, par kuŗa tālākvirzīšanu nav skaidrībā arī paši tā autori.

Pēc pāris dienām — 6. aprīlī — memoranda autoru pārstāvis F. Cielēns vēlreiz ieradās pie manis un, mēģinot mani pārliecināt, lai es delegāciju tomēr pieņemtu, paziņoja, ka memoranda autori esot ar mieru, ka šo dokumentu nodotu reichsfīreram Himmleram līdz ar šādu viņu izgatavotu pavadrakstu:

»Visu savu dzīvi esmu bijis kaŗavīrs un tikai kaŗavīrs. Ar politiku neesmu nodarbojies, un tā manu prātu nekad nav saistījusi. Par politiku esmu interesējies vienīgi tik daudz, cik tas kaŗavīram, kas domā ne tikai taktikas, bet arī stratēģijas virzienā, ir neizbēgams un nepieciešams. Tāpēc, nevēlēdamies ne mazākā mērā līdzī spriest un lemt par politiku, tomēr es dziļi saprotu lielā meistara Clausewitz'a vārdus: »Der Krieg ist die Fortsetzung der Politik, nur mit anderen Mitteln.« No šīs teorētiskās tezes, kuŗas lielo vērtību manās acīs ir pastiprinājuši manas dzīves pieredzējumi, nepārprotami izriet, ka bez labas politikas nav un nevar būt laba kaŗa. Bez labas politiskas psiholoģijas tautā un līdz ar to armijā nav labu taktisku panākumu kaŗa laukā, un vēl vairāk — bez labas politiskas stratēģijas

bieži vēsturē ir izpalikuši politiskie rezultāti pat ļoti labai militārai stratēģijai.

Vienīgi tikai kā karavīram, kas domā šādā militārā virzienā, man ir gods celt Jūsu Ekselences labieskatam priekšā kādu politisku deklarāciju, ko uz mana vārda iesnieguši 189 latvieši, kas sava personīgā nozīmīguma ziņā tiešām reprezentē manas nācijas ietekmīgāko izlasi un var paust tās gribu, jo viņi bez konfesiju un politisko uzskatu izšķirības ir spējuši vienoties vienā politiskā gribā, vienā latviskā domā — glābt latvju tautu no briesmām, kas tai patlaban draud no austrumiem. Šīs deklarācijas iesniedzēji mani lūdz darīt to zināmu »varām, kas Latvijas republikas faktiskās atjaunošanas nozīmi un nepieciešamību varētu objektīvi saprast, un kas g r i b ē t u un s p ē t u atbalstīt Latvijas republikas cīņu par valsts neatkarības un teritorijas nodrošināšanu.«

Kā karavīrs nemaz negribu izteikties pēc būtības par to, kas teikts šai deklarācijā, tomēr turu par savu pienākumu iepretim savai tautai darīt zināmu Jums, ļoti godātais ministra kungs, šo deklarāciju, jo Vācija ir vienīgā valsts, kas, sargājot sevi un Eiropu, var arī sargāt Latviju un pārējās Baltijas valstis pret draudošām briesmām.

Cerībā, ka Jūs, ļoti godātais ministra kungs, sapratīsiet, ka es nevarēju noraidīt šo manu tautiešu man un līdz ar to SS vadībai parādīto uzticību un piešķirto godīga starpnieka stāvokli šai lietā, man ir gods izteikt

Jums manas dziļas cieņas apliecinājumu.«

Tā kā memoranda autoru man paredzētā zibeņu novedēja loma man jau bija pietiekami skaidra un es to spēlēt nevēlējos, kā arī nevēlējos pasliktināt latviešu cīnītāju stāvokli frontē, tad savu negatīvo nostāju attieksmē uz svinīgo delegācijas pieņemšanu negrozīju un no tās pieņemšanas atteicos.

Tā kā jau pēc neveiksmēm pie Staļingradas bija redzams, ka Vācija kaļā neuzvarēs, tad man personīgi nelikās svarīgi, vai Vācija Latvijas suverēnitāti atzīst vai ne. Faktiski bruņoto spēku rīcība paliktu tā pati līdzšinējā, jo kaļā, kā jau Cicerons 52. g. pr. Kr. teicis: »Silent leges inter arma« (ieroču troksnī klusē likumi). Neapšaubāmi mūsu cīnītāju un varbūt arī mūsu trimdinieku stāvoklis būtu daudz grūtāks pēc kaļā, vismaz pirmajā laikā, ja Latvija būtu cīnījusies kā Vācijas oficiālā sabiedrotā.

(Sakarā ar šo iesniegumu notika F. Cielēna un atbildīgāko kaŗavīru priekšnieku, to vidū frontes pārstāvju ar plkv. Veisu priekšgalā apspriede pie ģenerālinpektora. Noklausijies formālo noraidījumu, kas nāca sevišķi no frontes pārstāvjiem (Veisa), bet citādi pilnīgo saskaņu nacionālās prasībās, F. Cielēna kungs tomēr izteicās, ka apspriedē izskanējušās kaŗavīru domas viņu pilnam apmierinājušas. Red.)

MOBILIZĀCIJAS

VISVAIRĀK pārpratumu radās sakarā ar kaņavīru rekrutēšanu. Dibinot Latviešu leģionu, vācieši paši bija atzinuši, ka brīvprātīgo vākšana viņu radītajos apstākļos nedos panākumus. Tāpēc viņi bija spiesti ķerties pie piespiedu iesaukšanas. Visu jauniešu iesaukšanu kara dienestā 1943. gadā izdarīja tikai vācu darba pārvalde uz darba klaušu noteikumu pamata ar īpaši nozīmētu komisiju palīdzību uz vietām. No kādām amata personām sastādījās minētās iesaukšanas komisijas, es nezinu; zinu tikai, ka tajās piedalījās arī vācu iesaukšanas iestādes Ersatzkommando pārstāvis, kuŗa uzdevumā ietilpa nokārtot iesaukšanas militāri-formālo pusi. Bija paredzēts, ka darba pārvaldes saaicinātām personām iesaukšanas komisijas liks priekšā izšķirties: a) vai nu iestāties vācu armijā kā izpalīgiem (Hilfswillige), t. i. tikt sadalītiem pa vācu vērmachta vienībām un nokļūt dažādās frontēs un kara laukos, b) vai arī tikt iedalītiem speciālās frontes darbu vienībās un līdzīgi pirmajiem kļūt izklīdinātiem, c) vai arī iestāties Leģionā un dienēt latviešu virsnieku vadībā. Īstenībā iesaukšanas komisijas šo »brīvprātīgās izvēles« principu ievēroja visai maz, bet rikojās pēc saviem ieskatiem un iepriekš izdarītiem aprēķiniem. Pēc notikušas izvēles vai pēc komisijas nosacījuma, kur iesaucamais iedalīts, Ersatzkommando pārstāvis jauniešiem izsniedza iesaukšanas pavēles ar norādījumu, kad un kur ierasties.

Kādreiz 1943. gada septembrī manas prombūtnes laikā Ersatzkommando bija iesākusi izsniegt iesaukšanas pavēles ar ģenerālinspektora stūŗa štampu: »Generalinspekteur der Lettischen Legion.« Pēc mana enerģiska protesta, kuŗu plašākas informācijas un steidzošākas iedarbības nolūkos adresēju ne tikai Ersatzkommando priekšniekam pulkvedim Hirtesam, bet arī ģenerālim Jekelnam, ģenerālkomisāram Dreksleram un Zemes pašpārvaldei, vairākos tūkstošos eksemplāru nodrukāto pavēļu stūŗa štampu redakcija bija grozīta, strīpojot »Generalinspekteur« un iespiežot »Ersatzkommando«, kāpēc iznāca, ka turp-

Kādas drupas Volčovā; latviešu leģionāri tās dēvēja par Alkazaru

Austrumu frontē kritušo latviešu kaņavīru kapi Volčovā 1943. g. ziemā

Leģionāri Krievijā novēro ienaidnieka pozīcijas

Kauju starpbrīdī uz triecienlielgabala Krievijā

Sprunguļu ceļš Volčovā — vienīgā satiksmes iespēja ar aizmuguri

Plkv. Veiss atvadās no krituša leģionāra

Ienaidnieka apšaušana ar metēju uguni

Pazemes bunkurs Volchovas frontē 1943.g.

Karavīru pārvietošanai Volchovas frontē
kalpoja īpašs šaursliežu dzelzceļš

Ģen. Bangerskis Jelgavas stacijā 1943. gada 2. decembrī pie ešelona, 15. divīzijas artilērijas pulka I divizionam izbraucot uz austrumu fronti

Ģenerālinspektors ģen. Bangerskis izvada latviešu virsniekus uz fronti. No kreisās — kapt. Bābris, vltņ. Bumbeks, ltņ. Leimanis, ltņ. Goba, vltņ. Riduss, vltņ. Zāmuēlis, vltņ. Zunde, vltņ. Palmbachs, ar muguru — vltņ. Skujiņš

māk iesaukšanu izdara »Ersatzkommando der Lettischen Legion«, kāda iestāde faktiski nepastāvēja.

Vispār iesaukšana radīja lielu neapmierinātību tautā un kara-vīros gan ar tiem paņēmienu, kādus pielietoja iesaukšanas iestādes, gan arī ar to, ka latviešu pašu iestādēm un priekšniekiem bija ņemta katra iespēja iesaukšanas lietās līdzrunāt un kaut ko darīt acīm redzamu trūkumu un nepareizību novēršanai. Vācu iestādes noteica, kādos gados dzimušos iesaukt, ko un kādu iemeslu dēļ no karadienesta atbrīvot, cik un kur iesauktos iedalīt. Vācu tiesas arī bija tās, kas par atraušanos no iesaukšanas jauniešus sodīja.

Cerībā, ka varbūt izdosies novērst vismaz daļu ļaunuma iesaukšanas lietās, Zemes pašpārvalde piekāpās vācu okupācijas varas neatlaidīgo prasību priekšā — pašai pārņemt iesaukšanu savās rokās, pilnvarojot ģenerālinšpektoram izkārtot iesaukšanas tehnisko pusi. Tomēr vācu Ersatzkommando nepiekāpās un kopā ar darba pārvaldi turpināja īstenot savu gribu. Tad es griezos ar sūdzību pie SS hauptamta Berlīnē, kuŗa kompetencē pēc Ersatzkommando priekšnieka plkv. Hirtesa vārdiem ietilpa arī iesaukšanas lietas. Par spīti tam, ka hauptamta priekšnieks ģenerālis Bergers sarunās par Latviju un latviešiem atsaucās labvēlīgi un arī iesaukšanas lietās it kā atzina mūsu sūdzību pamatotību, soloties uzdot trūkumus novērst, vietējās okupācijas varas iestādes savu nostāju tomēr negrozīja. Cīņa ar Ersatzkommando izbeidzās ar to, ka 1944. gada februāra vidū ģenerālis Jekelns savu dienesta vietu izsludināja par »Ersatzinspektion Ostland«, tas ir — par augstāko iesaukšanas iestādi, un nodibināja arī 7 kara apriņķu pārvaldes Latvijā. Ar to stāvoklis vēl vairāk sarežģījās un pasliktinājās. No vācu civilo iestāžu puses iesaukšanas lietas arī pašā sākumā kārtoja reichskomisārs Loze un ģenerālkomisārs Drekslers caur viņiem pakļautām iestādēm tieši ar Ersatzkommando, bet pēc ģenerāļa Jekelna 1944. gada februāra rīkojuma — ar Ersatzinspektion Ostland. Bez tam, neievērojot it kā jauno kārtību, Ersatzinspektion centās panākt savus nolūkus, tieši vadot kara apriņķu pārvaldes ar tur novietoto uzticības personu palīdzību, bet, kad pēc mana protesta tās aizvēca, tad arī bez šīm personām — caur vācu civilo iestādēm. Ts. UK/Stellung'u piešķiršanai, kas nozīmēja pagaidu jeb pavisam atbrīvošanu no iesaukšanas, ne-

vienai latviešu iestādei nebija noteikšanas tiesību, vācu iestādes tās neatlaidīgi paturēja savās rokās.

(Apstrādāšanai sagatavoto materiālu vidū ģenerāļa atstātajos papīros atrodams arī Leģiona stāba priekšnieka *plkv. Silgaiļa* apskats par Leģiona tapšanu, kurā tieši mobilizācijai pievērsta izcila vērtība. Šajā manuskriptā starp citu teikts, red.):

Ar Staļingradas katastrofu nāca liels pagrieziens austrumu kara vadībā. 18.2.1943. g. Berlīnes sporta pilī valsts propagandas ministrs Gebelss uzstādīja vācu tautai pazīstamos 10 jautājumus, uz kuriem viņš izspieda atbildi, ka vācu tauta vēlas totālu karu. Totālās kara vešanas ietvaros vajadzēja tikt iesaistītām arī 3 Baltijas tautām. Vācieši šim nolūkam bija paredzējuši iesaistīt kaujās kā arī palīgdarbiem kaŗaspēkā latviešu vīriešu jaunāko ģenerāciju. Tā kā latviešu iedzīvotājos pret vācu okupācijas politiku jau valdīja liels sarūgtinājums, tad nebija nekādu izredžu, ka latviešu tauta brīvprātīgi aktīvi piedalīsies totālā karā.

No šī viedokļa izejot, vācu okupācijas vara nolēma ķerties pie iesaukšanas spaidu kārtā. Šai sakarā kā pirmie soļi, starp citu, jāuzskata Adolfa Hitlera 10.2.1943. g. pavēle par latviešu SS brīvprātīgo leģiona radīšanu. Neraugoties uz daudzajiem protestiem un iebildumiem, kas nāca no latviešu puses pret apzīmējumu »brīvprātīgais« un sevišķi pret pakļautību Ieroču SS, kas neatbilda lietas patiesajiem apstākļiem, vācieši tomēr palika pie sava lēmuma un oficiālā apzīmējuma »Lett. SS Freiwilligen Legion«. Vārds »brīvprātīgais« bija vāciešu apzinīgi izvēlēts, lai aizplīvurotu pretēji tautu tiesībām izdarīto piespiedu rekrūtēšanu. Kas attiecas uz pakļautību »SS« un līdz ar to pašu apzīmējumu »SS«, tad tā bija tikai formālas dabas. Latviešus, kas bija Latvijas brīvvalsts pilsoņi, un kas sevi vēl tagad par tādiem turēja, nevarēja spaidu kārtā ietilpināt vācu vērmachtā. Patstāvīgu nacionālu vadību Latviešu leģionam vācieši arī negribēja atļaut: 1) viņi latviešiem neuzticējās, 2) tas varēja tikt iztulkots par Latvijas kā suverēnas valsts atzīšanu.

Tādēļ šī izeja — formāla pakļautība kādai ārpus vērmachta pastāvošai militārai organizācijai; tāda bija »Ieroču SS«. Arī pasaules uzskata un partijas politikas ziņā Leģionam nebija nekā

kopēja ar nacionālsociālismu. Nevienš Leģiona piederīgais nebija nacionālsociālistu partijas biedrs, nedz arī biedrs kādā no tās daudzajām organizācijām, un tātad nevarēja piederēt arī pie ieroču SS. Nevienam Leģiona piederīgākam nebija SS numura, kā tas bija īstajiem SS piederīgajiem. Leģionā nenotika nekāda pasaules uzskata audzināšana vai mācīšana nacionālsociālisma vai tml. izpratnē. Kā vispār zināms, nacionālsociālisms un īpaši ieroču SS noliedza reliģiju un baznīcu. Turpretim Leģionā tā bija godā. Katrai daļai bija savs mācītājs, katoļiem katoļu mācītājs. Latviešu leģionāru zvēresta formula pamatā atšķīrās no ieroču SS zvēresta formulas. Latviešu leģionāri nodeva savu zvērestu »Dieva vārdā« un zvēreja paklausību vācu vērmachta virspavēlniekam *tikai* cīņā pret boļševismu.

Ārpus visa tā pastāvēja vēl tīri ārejas atšķirības starp Latviešu leģionu un ieroču SS. Latviešu leģionam SS zīmotņu vietā bija latviešu nacionālās zīmotnes: vai nu vecā latviešu rūnu zīme (19. latv. divīzijai), vai bij. Latvijas armijas nozīme — uzlēcošā saule (15. latv. div.). Bez tam latviešu leģionāri nēsāja uz labās rokas augšdelma Latvijas nacionālās krāsas ar uzrakstu »Latvija«. Arī no vācu puses vienmēr tika uzsvērts, ka mēs, latvieši, nekādi SS vīri neesam, bet gan tikai leģionāri, vai, kā vēlāk oficiālais apzīmējums skanēja, »ieroču grenadierī«. Sakarā ar SS hauptamta pavēli, Latviešu leģiona piederīgiem bija pat noliegts nēsāt ieroču SS zīmotnes. Arī Latviešu leģiona piederīgo dienesta pakāpju apzīmējumi atšķīrās no ieroču SS piederīgo. Pirms īstās ieroču SS pakāpes apzīmējuma parasti tika likti burti SS. Piem. SS-Unterscharführer, SS-Hauptsturmführer, utt. Turpretim leģionāru dienesta pakāpes parasti tika apzīmētas: Legions-Scharführer, Legions-Standartenführer, vēlāk Waffen-Scharführer, Waffen-Untersturmführer utt. Latviešu leģionā iekšējā satiksmē parasti dienesta pakāpes apzīmēja pēc agrākās Latvijas armijas apzīmējumiem, piem. pulkvedis, kapteinis utt. Arī vērmachta vienībās uzrunāja Leģiona piederīgos ar armijas dienesta pakāpēm un ne ar ieroču SS.

Jau 1943. gada februāra otrajā pusē Latvijas ģenerālkomisārs Dr. Drekslers bija uzdevis darba pārvaldei sagatavot iesaukšanai (Anmusteren) no 1919. g. — 1924. g. dzimušos. Šo savu rīkojumu viņš pamatoja ar okupēto austrumu apgabalu reichsministra pavēli no 19.12.1941. par vispārēju darba pienākumu okupētajos austrumu apgabalos. Šie 6 gada gājumi sastādīja

apm. 50.000 vīru lielu kontingentu. Pēc vācu okupācijas varas lēmuma no šiem iesaucamajiem 25.000 bija jāizvieto kā izpalīgi (Hilfswilligen) vācu vērmachtā, 15.000 jaunuzstādāmajā latviešu divīzijā un 10.000 jāiesaista darbos, g. k. Todt'a organizācijā. Pret šo rīcību, kas bija pret visām tautu tiesībām, no latviešu puses tika iesniegts ass protests. Tomēr okupācijas iestādes pastāvēja uz šīs iesaukšanas izdarišanu viņu paredzētajā veidā.

Uz SS hauptamta pavēli 1943. gada februārī, Rīgā tika ierīkots vācu Ersatzkommando SS standartenfirera Hirtesa vadībā, kuram tad nu vajadzēja izdarīt pašu iesaukšanu. Tā kā šī iesaukšana bija pilnīgi pretrunā Hāgas konvencijai un, lai tā neizskatītos pēc mobilizācijas, tad iesaucamo izraudzīšanu nodeva darba pārvaldei, kamēr pašu iesaukšanu veica SS-Ersatzkommando.

Oficiāli iesaucamajiem bija dota iespēja pašiem izvēlēties iesaistīšanas veidu. Īstenībā tikai retais šo iespēju varēja izmantot. Visu trīs iesaistīšanās veidu iesaukšanas nenotika vienlaicīgi, bet gan pakāpeniski — šo 6 gada gājumu iesaukšanas vilkās līdz 1943. g. vēlam rudenim.

Arī no vācu puses paredzētā 10.000 vīru iesaistīšana civīlos darbos pēc manām domām bija paredzēta tikai tādēļ, lai aizplīvurotu šo gada gājumu iesaukšanu tīri militāriem nolūkiem. Pieņemšana sākās 1943. g. marta mēneša 3. dekadā. Ap 25.3. 1943. g. tika iesaukti pirmie 1000 vīru un nozīmēti Leģionā. Tūlīt pēc ieģērbšanas un nozvērīnāšanas, bez jeb kādas apmācības, šie vīri 29.3. 1943. tika nosūtīti uz fronti pie Ļeņingradas. Tikai tagad latvieši uzzināja, ka uz SS hauptamta rīkojumu bez uzstādāmās divīzijas vēl tiks uzstādīta viena latviešu brigāde, proti, cīņai pie Ļeņingradas; tur esošai SS brigādei vajadzēja tikt izformētai un tās vietā no jauna jāuzstāda viena latviešu brigāde. Šim nolūkam vajadzēja izlietot frontes ziemeļu sektorā jau cīņā atrodošos latviešu policijas bataljonus, pastiprinātus ar papildinājumu no 1919.—1924. gada gājumu iesaucamajiem.

Vienā laikā ar 1919.—1924. gada gājumu iesaukšanu tika iesaukti arī vecāko gadu gājumu virsnieki. Virsnieku iesaukšana notika individuāli, jo bija vajadzīgi arī augstāku dienesta pakāpju virsnieki un tād arī gados vecāki nekā iesaukšanai paredzētie.

Paredzētās latviešu divīzijas uzstādīšanu vajadzēja izdarīt kādam vācu stābam. Tomēr izrādījās, ka SS hauptamts nebija

noskaņots divīzijas vadību atstāt latviešiem. Jau sāktā divīzijas stāba uzbūve tika atcelta un vācu stābs, kas sākumā bija paredzēts kā uzstādīšanas stābs, kļuva par divīzijas stābu. Šī jaunā viltība, kā arī dotā solījuma neturēšana, ka jauniešiem tikai pēc 6 mēnešu pamatīgas apmācības dzimtenē iesaistāmi frontes dienestā (pilnīgi neapmācīto 1000 vīru nosūtīšana uz fronti 29.3.1943. g.) izsauca visās iedzīvotāju šķirās lielu sašutumu, kuŗa sekas bija grūti pārredzamas.

Divīzijas uzstādīšana gāja samērā lēni uz priekšu. Trūka novietojumu, ietērpa, apbruņojuma, kā arī apmācītāju. Tādēļ 1943. gada martā sazīmēto gada gājumu iesaukšana, kā jau minēts, notika pakāpeniski un vilkās līdz 1943. gada vēlām rudenim. Bez tam divīzijai arī piekrita uzdevums apmācīt papildinājumus latviešu brigādei. Tā kā 1943. g. vasarā un rudenī brigādes zaudējumi gan kaŗā, gan no dezertēšanas bija ļoti lieli, tad divīzijai arvien vajadzēja jau apmācītos vīrus nodot brigādei. Tas noveda pie tā, ka divīzija pēc 6 mēnešu apmācības, pati nepietiekami apmācīta un apbruņota, nonāca frontē un cieta nevajadzīgi lielus zaudējumus.

Pa divīzijas apmācības laiku visiem tās piederīgajiem uz divīzijas vadības pavēli tika zem kreisās rokas augšdelma ietetovētas asinsgrupas zīmes. (Pēdējās no sabiedroto iestādēm vēlāk pilnīgi nepamatoti tika iztulkotas kā pierādījums piederībai pie nacionālsociālistiskā Ieroču SS). Tetovēšana tika uzsākta, pamatojot to kā drošību smaga ievainojuma gadījumā, kad nepieciešama steidzama asins pārlišana un kad kaujas apstākļi nepieļauj izdarīt iepriekšēju asins izmeklēšanu. Visās divīzijas vienībās un Leģiona daļās šī tetovēšana gan netika izdarīta. Tā, piem., latviešu brigādē (vēlāk 19. latviešu divīzijā), kas visu laiku atradās kaujās, tetovēšana netika izdarīta. Cik man zināms, tad daudzos gadījumos arī koncentrācijas nometņu iemītniekiem tikušas ietetovētas šīs asins grupu zīmes.

Kad pret 1943. g. gada beigām martā pieņemtie gada gājumi bija izsmelti un austrumu fronte bija pārvietojusies tuvu Latvijas robežām, uz ģenerālkomisāra Dr. Drekslera rīkojumu izsludināja vispārēju mobilizāciju. Mobilizācijas tehniskā izkārtošana tika uzdots Latviešu leģiona ģenerālinšpektoram. Šim nolūkam ierīkoja īpašu iesaukšanas dienesta vietu ar nosaukumu »Ersatzkommando Lettland«. Tā bija tieši pakļauta »Ersatzinspektion Ostland«. »Ersatzinspektion Ostland« šefs bija Aus-

trumzemes augstākais SS un policijas vadītājs un policijas ģenerālis Jekelns, kas vadīja visu kara spēka papildinājumu sagādi Austrumzemē. Ģenerālinspektors ģen. Bangerskis pēc ilgākām pārdomām smagu sirdi pieņēma savu atbildīgo uzdevumu, lai tikai pasargātu savus tautiešus un vācieši tos nepārtvertu. Pateicoties tam, ka viņš iejaucās, vāciešiem neizdevās savai izmisuma cīņai latviešu cilvēku materiālu visā pilnībā izmantot. Ģenerālinspektors 1944. gadā no katras tālākās iesaukšanas pat pilnīgi atteicās.

Kad 1943./1944. g. ziemā austrumu frontes kauju smagpunkts pārvietojās uz šīs frontes ziemeļu daļu un vācieši bija spiesti savu fronti no Leningradas un Starajas Rusas atvilkt, Latvijā valdīja liels uztraukums. Tas bija zināmā mērā pamats rīkojumam par jaunu gada gājumu iesaukšanu, kuŗas nolūks bija uzstādīt latviešu robežapsardzības pulkus; viņu uzdevums būtu uzņemties tiešo Latvijas robežu aizsardzību. Tomēr jau drīz pēc šo robežapsardzības pulku uzstādīšanas tie tika atkal izformēti un to sastāvs kā papildinājums piedalīts cīņā esošām vienībām. Bijušie Latvijas armijas virsnieki tika iesaukti līdz 1884. gada gājumam, bet bijušie instruktori — līdz 1892. gada gājumam. Ar šīm iesaukšanām robežapsardzībai 1944. g. pavasarī beidzās lielāka mēroga iesaukšanas.

Tomēr 1944. g. augustā papildinājumam 15. latviešu divīzijai tika iesaukti 1925./26. gada gājumi. Bez tam vēl 1944. g. kā gaisa spēku izpalīgi tika iesaukti iepriekšējās pieņemšanās par »darbos izlietojamiem« (a. v. — arbeitsverwendbar) vai »pa daļai kara izlietojamiem« (b. k. v. — bedingt kriegsverwendbar) atzītie latviešu vīri. Visus šos latviešus pārveda uz Vāciju un iesaistīja kā gaisa spēku zemes personālu. Tā paša 1944. g. augustā un septembrī iesauca arī vēl 1927. g. dzimušos latviešu jauniešus — arī dienestam gaisa spēku izpalīgos. Taču tos vairs neiesauca Latviešu leģionam pakļautās kara apriņķu pārvalžu komisijas (Wehr-Bezirks-Kommando).

Daži chronoloģiski dati

Ģenerālis Bangerskis Latviešu leģiona dibināšanai un formēšanai, kā arī mobilizāciju gaitai devis šādu chronoloģisku datu uzskaitījumu:

1. 3.11.1942. Jautājumu par Latviešu leģiona dibināšanu pirmo reizi ierosina vācu SS un policijas vadītājs Latvijā ģen. Šrēders (Latviešu zemes pašpārvaldes prot. Nr. 65).
2. 8.12.1942. Ģenerāldirektors ģen. Dankers ziņo Latviešu zemes pašpārvaldes sēdē par vācu kaŗaspēka daļās iesaukto izpalīgu bēdīgo stāvokli attieksmē uz ziemas apģērbu un apiešanos ar tiem. Obligātā iesaukšana notikusi jau pirms Leģiona oficiālās dibināšanas pavēles. Iesauktos iedalīja vācu kaŗaspēka daļās kā izpalīgus laikā no 1941.—1942. g. un 1943. g. 26. 2. (Skat. arī p. 8., red.).
3. 26.1.1943. Ģen. Šrēders atkārtoti iestājas par Latviešu leģiona dibināšanu, bet panākt pretimnākšanu no latviešu puses viņam neizdodas.
4. 5.2.1943. Uz ģen. Šrēdera rīkojumu laikrakstos izsludināta virsnieku un instruktoru reģistrēšana.
5. 6.2.1943. Augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē ģen. Jekelns paziņo latviešu pārstāvjiem ģenerāldirektoram ģen. Dankeram un citiem, ka Latviešu leģions jau faktiski esot nodibināts no latviešu kārtības sargu bataljoniem pie Ļeņingradas, un tas pagaidām ietilpstot kā pulks 2. SS brigādē.
Leģiona dibināšana arī notikusi pirms oficiālās Hitlera pavēles saņemšanas 1943. g. februāra pirmajās dienās, bet Hitlera pavēle par Latviešu leģiona dibināšanu dota 10.2.1943. g.
6. 10.2.1943. Adolfs Hitlers parakstījis pavēli par Latviešu leģiona dibināšanu.
7. 15.2.1943. Ģenerālkomisārs Dr. Drekslers paziņo pie viņa uzaicinātiem Latviešu zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoriem, ka, pamatojoties uz izsludinātajiem noteikumiem par darba pienākuma iekārtošanu, paredzēts iesaukt 1919.—1923. g. dzimušos jaunekļus (prot. Nr. 84).
8. 23.2.1943. Ģenerāldirektors ģen. Dankers paziņo Pašpārvaldes sēdē, ka no 1919.—1924. g. dzimušie jaunekļi saņēmuši no vācu darba pārvaldes

uzaicinājumu ierasties 26. februārī uz iesaukšanu (prot. Nr. 85).

9. 23.2.1943. Lai latviešu kaņavīri nepaliktu bez latviešu virsnieku vadības, Latviešu zemes pašpārvalde Latviešu leģiona komandiera amatam izbīda ģen. Bangerska kandidātūru.
10. 27.2.1943. Direktors plkv. A. Silgailis ziņo ģenerāldirektoru sēdē par vācu darba pārvaldes 26. februārī uzsākto iesaukšanas gaitu un rezultātiem, kā arī par latviešu iestāžu pūlēm panākt iesaukšanas atlikšanu studentiem, kuŗi beidz kursu, kā arī vidusskolu audzēkņiem (prot. Nr. 87).
11. 4.3.1943. Rīgā ieradies vācu SS brigādefīrers P. Hansens ar pilnvarām pārzināt Latviešu leģiona formēšanu.
12. 5.3.1943. Latviešu zemes pašpārvaldes sēdē kontroles šefs Vanags izsakās, ka nav pielaižama iesaucamo piespiedu ieskaitīšana armijā, bet ka tiem būtu jādod brīva izvēle, kur dienēt. (Iesaucamiem faktiski nekādas brīvas izvēles nebija, bija jāiesaistās tur, kur nozīmēja).
13. 20.3.1943. SS brigādefīrers P. Hansens nolasa pavēli par ģen. Bangerska iecelšanu par 1. Latviešu leģiona divīzijas (vēlākās 15.-Waffen-Grenadier-Division der SS, Lettische N. 1) komandieri, un plkv. Silgaiļa iecelšanu par tās pašas divīzijas pirmo ģenerālstāba virsnieku (stāba priekšnieku).
14. 26.3.1943. No 26. februārī par kaŗa dienestam derīgiem atzītiem jaunekļiem 1000 cilvēku sapulcināti Kazaku ielas kazarmās, lai sagatavotos 28. martā paredzētai demonstrācijas parādei.
15. 28.3.1943. Demonstratīva parāde 1000 jauniešiem Rīgā Doma laukumā; jauniešus komandē tikai vācu virsnieki un instruktori.
16. 29.3.1943. Pārsteidzošā ziņa par iepriekšējā dienā parādē bijušo neapmācīto jaunekļu nosūtīšanu uz fronti.

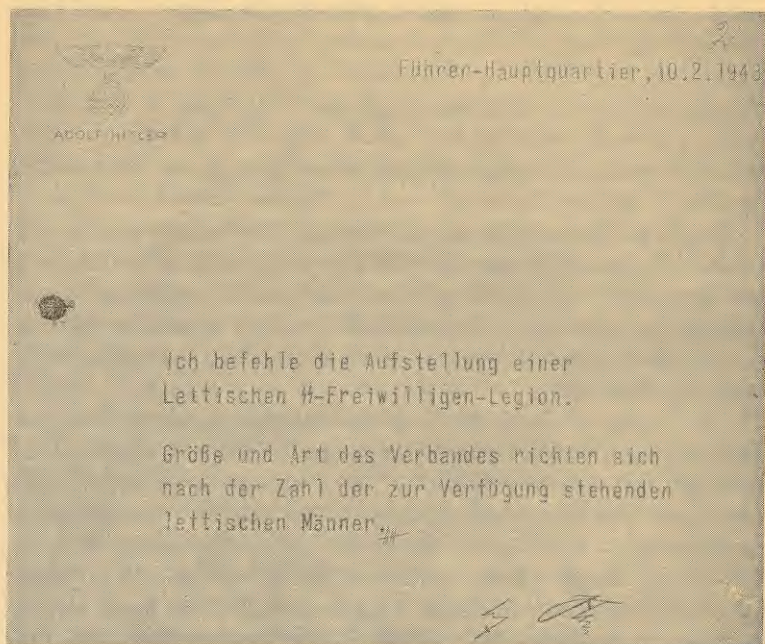
17. 29.3.1943. Ģen. Bangerskis ar protestu pie ģen. Hansena un ģen. Jekelna, prasa dot iespēju apmeklēt jaunekļus tuvāko 10 dienu laikā.
18. 31.3.1943. Ģen. Bangerskis ziņo Zemes pašpārvaldei par apstākļiem, kādos notikusi 1000 jauniešu nosūtīšana uz fronti un par to, ka Leģiona komandiera un arī divīzijas komandiera amatā nāk ģen. Hansens pats, bet viņam, ģen. Bangerskim, paredzēts piedāvāt Leģiona ģenerālinspektora posteni.
19. 7.4.1943. Ģen. Bangerskis dodas uz fronti, lai noskaidrotu, kur atrodas un kas noticis ar 29. martā no Rīgas izbraukušiem 1000 jaunekļiem.
20. 13.4.1943. Atgriezies no frontes, ģen. Bangerskis ziņo Zemes pašpārvaldei, ka 1000 jauniešu atradis Leņingradas iecirknī nodibinātās latviešu 2. SS brigādes komandiera rīcībā Leņingradas piefrontē.
21. 18.5.1943. Latviešu zemes pašpārvalde noklausās ģen. Bangerska, plkv. Plensnera un plkv. Silgaila ziņojumu par virsnieku un instruktoru iesaukšanas gaitu.
22. 5.10.1943. Ģen. Bangerskis iesniedz protestu ģen. Jekelnam un ģenerālkomisāram Dreksleram pret iesaukšanas rīkojumu (pavēļu) izsūtīšanu ģenerālinspektora vārdā un informē par to Zemes pašpārvaldi.
23. 10.11.1943. Ģenerālkomisārs Drekslers paziņo ģenerāldirektoram ģen. Dankeram un darba departamenta direktoram, ka Vācijas valsts vadonis noteicis 1915.—1924. g. dzimušo vīriešu iesaukšanu karadienestā Latvijā un Igaunijā. Rīkojums saņemts caur Austrumu reichsministriju (prot. Nr. 144).
24. 27.1.1944. Austrumzemes SS un policijas vadītājs ģen. Jekelns paziņo pie viņa saaicinātiem latviešu pārstāvjiem, ka Leņingradas-Novgorodas iecirknī padomju karaspēks iedragājis vācu fronti un nopietnais stāvoklis prasot arī latviešu spēku pavairošanu Latvijas robežu nodrošināšanai.

Tāpēc ģen. Jekelns uzskatot par nepieciešamu iesaukt papildus ap 20.000 vīru Latvijā un tikpat Igaunijā. Rikojums par 1914.—1906. g. dzimušo vīru iesaukšanu jau nodots izpildīšanai (prot. Nr. 160).

25. 8.2.1944. Latviešu zemes pašpārvalde iepazīstas ar reichskomisāra Lozes norādījumiem ģenerālkomisāram Dreksleram, kādu uzņēmumu darbinieki atbrīvojami no iesaukšanas; no tā redzams, ka tie ir galvenokārt tādi, kuŗi strādā vācu uzņēmumos.
26. 14.6.1944. Ģen. Bangerskis iepazīstas ar Jelgavas apriņķa policijas 1944. g. 9. jūnija ziņojumu par Jelgavā notikušo Vācijas valsts darba dienesta (RAD) Werbeführer'a priekšsapulci iesaukšanai un lūdz ģenerāldirektoru ģen. Dankeru celt ģenerālkomisāram Dreksleram iebildumus pret latviešu jaunekļu iesaistīšanu valsts darba dienestā piespiedu kārtā.
27. 15.7.1944. Austrumzemes augstākais SS un policijas vadītājs ģen. Jekelns paziņo pie viņa sapulcētiem latviešu pārstāvjiem, ka ar Hitlera 12. jūlija rikojumu viņš iecelts par Baltijas valstu teritorijas aizstāvēšanas organizācijas vadītāju un ka viņš nolēmis izsludināt totālu mobilizāciju Baltijas aizsargvalņa celšanai un iesaukt jaunus gada gājumus (prot. Nr. 194).

28. Iesaukšanas dati	<i>Gada gājumi</i>	<i>Iesaukšanas laiks</i>
	1) 1919.—1924. g.	26. februāris 1943. g.
	2) 1923.—1924. g.	Oktobra sākumā 1943. g.
	3) 1915.—1924. g.	10. novembris 1943. g.
	4) 1906.—1914. g.	27. janvāris 1944. g.
	Totālu mobilizāciju pieteic ģen. Jekelns	15. jūlijā 1944. g.

Iesaukšanas lietas visu laiku kārtu vācu iestādes. Arī darba dienestā jauniešus iesauc piespiedu kārtā.

Die Eidesformel der Lettischen Legion

— ar šādu nosaukumu apzīmēts zemāk sniegtais Latviešu leģiona zvērests, kurā nepārprotami ir runa par cīņu pret bolševismu, bet ne pret citiem Vācijas ienaidniekiem. Augšā savukārt sniegta Hitlera pavēle par Latviešu leģiona dibināšanu, red.

Lettisch   »Dieva vārdā es svinīgi apsolos cīņā pret bolševismu vācu bruņoto spēku virspavēlniekam Adolfam Hitleram neierobežotu paklausību un kā drošsirdīgs kaņavīrs būšu vienmēr gatavs par šo zvērestu atdot savu dzīvību.«

Übersetzt ins

Deutsche   »Ich schwöre bei Gott diesen heiligen Eid, dass ich im Kampf gegen den Bolschewismus dem Obersten Befehlshaber der deutschen Wehrmacht, Adolf Hitler, unbedingten Gehorsam leisten und als tapferer Soldat bereit sein will, jederzeit für diesen Eid mein Leben einzusetzen.«

Sarunas ar vācu vadību. Iesniegumi.

S l e p e n i

Dienesta atzīme*

Ģenerālinspektora sarunas Berlīnē 1944. g. 7., 8. un 10. janvārī.

Sākarā ar Ersatzkommando vadītāja SS-Standartenführer'a Hierthes'a paziņojumu, ka SS-Obergruppenführer's Berger's gribētu iesaukšanas lietas pārrunāt ar ģenerālinspektoru, ģenerālinspektors, ievērojot, ka sakrājušies samērā daudzi jautājumi, ko vajadzētu noskaidrot, sava stāba priekšnieka pavadībā 7. 1. izlido uz Berlīni.

1. Tūlīt pēc ierašanās Berlīnē, Obergruppenführer's 7. 1. vakarā pieņem ģenerālinspektoru. Sarunās ir klāt bez abiem minētiem vēl arī Gruppenführer's Juer's (Berger'a palīgs), plkv. Plensners, Staf. Hierthes's un Stubaf. Brill's (Gruf. Juers'a stāba priekšnieks).

Obergrf. Berger's sarunu ievada ar to, ka viņš gribējis ar ģenerālinspektoru pārrunāt iesaukšanas lietu. Kāpēc no apm. 11.000 pārbaudīto iesaukti tikai 5.000? Ģenerālinspektors paskaidro, ka pārējie ir vai nu frontes dienestam nederīgi, vai viņu iesaukšana atlikta saimniecisku apstākļu dēļ (UK), kas ļoti plaši praktizēts, tā ka varēts iesaukt tikai nepilnus 40 %. Berger's iesaucas, ka »UK« taču atcelti. Uz ģenerālinspektora paskaidrojumu, ka šai lietā galvenokārt rīkojies Ersatzkommando, Berger's pārmet Hierthes'am, ka tas neko neziņojot. Hierthes's taisnojas.

Berger's: Tagad iesaukšana jānoorganizē kārtīgi. Jānodibina Latvijā zināms skaits Wehrkreiskommando ar attiecīgu skaitu Meldeamt'u pie katra, kā tas esot Vācijā. Wehrkreiskommando lai būtu pakļauti Hierthes'am un darbotos pēc Vācijas prakses un likumiem. Ģenerālinspektoram piekristu vispārējā uzraudzība. Nevarot ģenerālinspektoru atraut no viņa lielajiem pienākumiem un apkraut ar sīkumiem.

Ģenerālinspektors: Piekrīt Wehrkreiskommando nodibināšanai, kas atbilstu agrākām Latvijas kara apriņķu pārvaldēm. Tādu pārvalžu būtu apm. 6—7. Nepiekrīt, ka tās būtu pakļaujamas Ersatzkommando resp. Ersatzinspektion. Norāda, ka ie-

* Šī dienesta atzīme, diemžēl, ģenerāļa atstātajos materiālos saglabājusies nepilnīgā veidā, resp. bez nobeiguma, red.

saukšana Latvijā pārdzīvojuši kādas 3 fazes. Vispirms brīvprātīgie, tad piespiešana iestāties Leģionā vai izpalīgos (Tos mēs visus dabūsim atpakaļ, — iesaucas Berger's). Tagad iesaukšana nostādīta uz atklātiem, tiesiskiem pamatiem, piesaistot pie tās ģenerālkomisāra pilnvarā Zemes pašpārvaldi. Zemes pašpārvalde nodevusi iesaukšanu izdarišanu ģenerālinspektoram. Iesaukšana izdarāma saskaņā ar Latvijas karaklausības likumiem. Lai iesaukšanu nodrošinātu, paredzēts noorganizēt sevišķu kara tiesu to sodīšanai, kuŗi no iesaukšanas izvairās. Grozīt šo kārtību nozīmētu panāktā vietā radīt atkal agrāko sajukumu. Tagadējais nokārtojums darīts kopējās lietas labā. Noārdot to, nozīmētu ne tikai radīt agrāko sajukumu, bet to vēl pavairot, jo cilvēki to saprastu tā, ka iesaukšana nav vairs pašu latviešu lieta, ka no tās latviešu iestādes novēršas.

Pēc ilgākām pārrunām — kuŗās Ogruf. Berger's un viņa palīgs cenšas vēlreiz norādīt uz ģenerālinspektora it kā tiešajiem pienākumiem latviešu karavīru cīņas spara celšanā un galīgās uzvaras panākšanā, bet ģenerālinspektors norāda uz savām šaurajām faktiskajām iespējām šai ziņā un uz to, ka iesaukšana acumirkļi ir vienīgā iespēja, kur viņš uz ģenerālkomisāra un Zemes pašpārvaldes lēmuma pamata var iedarboties — vienojas par zināmu kompromisu, ko Ogruf. Berger's formulē:

Iesaukšanu izdara ģenerālinspektora dienesta vieta, nodibinot vajadzīgo skaitu (apm. 6—7) kara aprinķu pārvalžu (Wehrkreiskommando). Hauptamt's caur Ersatzinspektion nosaka tikai skaitu un vietu, uz kuriem iesauktie nosūtāmi. Tāpat Ersatzinspektion ir noteicēja kara saimniecisko uzņēmumu darba spēka nodrošināšanā. Kas attiecas uz visām pārējām iesaukšanas atlikšanām (pašpārvaldes un kultūras iestādes, saimnieciskie un ģimenes apstākļi), tad izšķirēja ir ģenerālinspektora dienesta vieta pati, kas šos apstākļus labāk pārzina.

Attiecīga rikojuma projektu izstrādās rītu (t. i. 8. 1.) pie Gruf. Juers'a, piedaloties ģenerālinspektora stāba priekšniekam.

Dažas raksturīgākās vietas pārrunās:

Obergruppenführer's Bergers: Viņš ir kompetents tikai iesaukšanas jautājumā. Bez tam viņš ir piedalīts arī Austrumministrijai, tā kā var panākt zināmu iespaidu uz mūsu lietām.

Uz ģenerālinspektora mēģinājumu attēlot apstākļus, kādos viņam jādarbojas, Berger's to pārtrauc: »Ticības vien par maz, vajag būt pārliecībai«. Tad pats turpina — viņi (domājams, SS vadība) gribējuši jau mūs tūlīt nostādīt pavisam citā politiskā situācijā, parādot latviešiem vajadzīgo pretimnākšanu (Zugeständnisse). Tas nav sekmējies, bet latvieši varot būt pārliecināti, ka to, ko SS gribot, agrāk vai vēlāk arī panākot. Tas vēl neesot īstenots tāpēc, ka Eiropas jaunuzbūves pamatiem vajadzīgs vienveidīgs (einheitlich) plāns. Katra tauta, kuŗa lējusi jaunuzbūves panākšanai savas asinis, piemēram latvieši un igauņi, dabūšot savu tiesu.

»Bet leišu kungi, ar tiem būs citādi,« izsaucas Berger's. Būšot dažas kopīgas lietas — einheitliche Führung. Piemēram ārpolitika, kaŗaspēks, muitas robeža. Varot būt droši, latviešu virsnieki arī viņiem turpmāk būšot vajadzīgi, jo viņi paši nevarot apmācīt latviešu kaŗavīrus jau valodas grūtību dēļ vien. Saimnieciski, kultūrāli un tiesu lietās latvieši būšot autonomi, tāpat valodas lietošanas ziņā. Protams, par to vēl jāprotot klusēt, bet viņš varot teikt, ka pienākšot diena, kad arī nekādu komisāru mums vairs nebūšot! Nekādu vergu viņiem nevajagot. Vismaz par tādiem viņi negribot pārvērst latviešus. Viņi gribot, lai jauna pārbaudījuma priekšā jaunā Eiropa varētu stāvēt stipra un viengabalaina. Lai nedomājot, ka mūs gribot apkrāpt, tikai tagad izlietojot, piemēram, ģenerālinspektoru kā maskēšanas līdzekli. Pret to viņš, Berger's, esot ar visu pārliecību. Ģenerālinspektoram esot liels uzdevums — iesaistot latviešu tautu, panākt kopējo uzvaru.

Uz ģenerālinspektora jautājumu, ar kādiem līdzekļiem lai viņš to sekmē, ja viņam nav nekādu tiesību un ja grib atņemt vēl vienīgo reālo tiesību, kas viņam piešķirta caur Zemes pašpārvaldi, resp. iesaukšanu — Berger's nekādu noteiktu norādījumu nedod. Ģenerālkomisāram un Zemes pašpārvaldei iesaukšanas lietā nekas neesot sakāms. Vadonis pavēlēšot, piemēram, iesaukt 1925. gadā dzimušos un tas būšot jādara. Viņš, Berger's, gribot panākt stāvokli, kad vadonim varēšot ziņot, ka vismaz 7 % latviešu tautas iesaistīta cīņā. Tad varēšot uzskatīt, ka pienācis laiks arī politisku jautājumu nokārtošanai. »Jūs esat spiesti cīnīties vēl vairāk nekā mēs. Mēs varam atkāpties, bet kas būs ar jums?«

Ģenerālinspektors aizrāda, ka laukstrādnieku trūkums bijis arī agrāk un ka arī boļševiku laikā daudzi tūkstoši iedzīvotāju gājuši zudumā. Berger's nekā nezina, ka mums katru gadu trūcis laukstrādnieku. Nezina arī, ka pie mums iepludināts tik daudz krievu: »Nu, tad skataities, lai viņi jums nesataisa bērņus!« Uz mūsu repliku, ka bērņus viņi mums netaisis, bet bandītus gan, — Berger's saka, ka jārūpējas par aizsargu apbruņošanu.

Berger's atzīst, ka mūsu pašreizējā piedalīšanās kaŗā ar apm. 50.000 cilvēkiem esot sasniegums. Jēdziens Latviešu leģions vairs nepastāvot — »ist längst überholt«. Esot tikai attiecīgas vienības — divīzija, brigāde.

Sarunas noslēgumā Berger's saka: »Ak, cik grūti ar jums sarunāties un cik jūs aizdomu pilni (misstrauisch).«

Pēc novietošanās viesnīcā (Russischer Hof) Hierthes's stāsta, ka Berger's gribējis viņu jau atlaist. Viņš paturēts tikai uz Ogruf. Jeckeln'a iestāšanos.

★

Otras dienas rītā plkst. 9.00 nolikta apspriede noteikumumu izstrādāšanai pie Gruf. Juers'a (Saarlandstr. 36).

Stāba priekšniekam un Hierthes'am ierodoties, Gruf. Juers'a vēl nav. Stubaf. Brill's iepazīstina ar dažās rindās uzņemtiem vakardienas sarunu rezultātiem. Stāba priekšnieks ceļ iebildumus pret formulējumu, ka visas »UK« piešķiršanas piekrīt Ersatzinspektion un norāda uz faktisko nokārtojumu šai lietā vakar, pēc kuŗa Hierthes'am piekrīt tikai kuŗa saimnieciski uzņēmumi, bet pārējais ģenerālinspektoram. Brill's saka, ka tas runātu pretim Reichsführer'a noteikumiem. Stāba priekšnieks atbild, ka to viņš nezina, bet, cik tālu ir runa par vakardienas apspriedi, tad tā fiksējama tā, kāda tā bijusi.

Pirms plkst. 10.00 ierodas Juers's un sāk no jauna norādīt, ka ģenerālinspektoram piekrīt citi uzdevumi, ka mēs laikam lāgā neizprotam jēdzienu »ģenerālinspektors«. Ģenerālinspektors nevarot pārvērsties par Ersatzinspektoru.

Stāba priekšnieks norāda, ka ģenerālinspektora jēdziens pie mums tiešām nav nekur noskaidrots, nekur viņa tiesības un pienākumi vēl nav fiksēti. Latviešu sabiedrība skatās uz viņu kā uz savu augstāko pārstāvi visos jautājumos. Tādā pašā garā ģenerālinspektora uzdevumus ir paskaidrojis arī Ogruf. Je-

ckeln's, teikdams, ka viņš nav centies panākt ģenerālinspektora tiesību un pienākumu noteikšanu, jo dzīve tās jau būtu pārniegusi (überholt). Viņš, Jeckeln's, skatoties uz ģenerālinspektoru kā uz potenciālu Latvijas kaŗa ministru, ja tā varētu teikt. Arī Zemes pašpārvalde, nokārtojot iesaukšanas lietu, ir šīs tiesības iesaukšanas ziņā, saskaņā ar Latvijas kaŗa un kaŗaklausības likumiem, ģenerālinspektoram piešķirusi. Dodot iesaukšanai likumīgu, no pašas latviešu pašvaldības izejošas un uz latviešu kaŗa un kaŗaklausības likumiem pamatotas mobilizācijas veidu, bijis gribot negribot jāatrisina jautājums, kam piekriēt šais likumos paredzētās kaŗa ministra un armijas virspavēlnieka pilnvaras. Tātad Latviešu leģiona ģenerālinspektors ir tiešām kas vairāk nekā tikai inspicējoša amatpersona.

Hierthes's parāda attiecīgo punktu Zemes pašpārvaldes 25. novembra rīkojumā.

Juers's: Viņš nezina, kā Ogruf. Jeckeln's to domājis, bet attieksmē uz iesaukšanu arī Ogruf. Jeckeln'am neesot nekas sakāms. Te noteicējs esot vienīgi SS-Hauptamt's. Ģenerālinspektors pie Hauptamt'a nepiederot. Viņš tur vispār neskaitoties. Ģenerālinspektors esot pilnīgi neatkarīgs. Ja viņš gribētu izdarīt iesaukšanu, tad būtu pārskaitāms Hauptamt'ā. Iesaukšanai jānotiekot nevis pēc latviešu, bet vācu likumiem. Latvija nevarot būt nekāds izņēmums. Visā vācu valstī (Reich'ā) iesaukšana notiekot pēc vieniem un tiem pašiem noteikumiem.

Stāba priekšnieks: Latvija vēl nav Reich'ā formāli ieskaitīta un tāpēc izņēmums ir nepieciešams. Mēs, latvieši, jau esam izņēmums tai ziņā, ka esam, laikam, vienīgā okupētā zeme, kas izdara kārtīgu mobilizāciju. Iespējama un sabiedrībai pieņemama tā ir tikai uz pašu latviešu likumu pamata un ar pašu latviešu starpniecību. Galvenais taču ir — dabūt cilvēkus. Cits viss liktos blakus lieta. Tāpēc ir jāsaprot vietējie apstākļi.

Juers's: Jūs neesat vienīgie, kas mobilizē. To dara arī rumāņi un ungāri. To darīs arī Igaunija, norveģi un citi. »Taču ne pēc vācu likumiem?« ieminas stāba priekšnieks.

»Jā, pēc vācu likumiem!«

Stāba priekšnieks norāda, ka tāda veida iesaukšana, kāda ir nokārtota tagad, dod panākumus, bet citāda, piemēram no Ersatzinspektion puses un pēc vācu likumiem jau tā par maz populāro iesaukšanu padarīs vēl nepopulārāku. Tad Gruf. Juers's saka, ka tādā gadījumā viņš nāk ar šādu priekšlikumu:

Austrumu frontē 1943./1944. g. ziemā — art. pulka stāba btr. latviešu
kaŗavīri ar ltn. Timrotu un ltn. Kisli pie ceļa zīmes Novo Sokolņiki

Austrumu frontē 1943./1944. g. ziemā — no kreisās maj. Hazners, pltn.
Griķis, plkv. Krīpens un maj. Rubenis. Pedējais pa labi — ltn. Matisons

Ģen. Bangerskis 33. kājn. pulka iecirknī Bardovas pozīcijā 8. 6. 1944. g.

Ģenerālis ar savu stāba priekšnieku vplkv. Silgaili frontē 8. 6. 1944. g. Borčavicos, 33. pulka komandpunktā. Pa kreisi — 33. p.kom. plkv. Janums

Iesaukšanu izdara ģenerālinpektors. Ģenerālinpektors attieksmē uz iesaukšanu tiek pakļauts Hauptamt'am. Ersatzinspektion tiek likvidēta.

Ar vācu noteikumiem saistīto formālītāšu nokārtošanai ģenerālinpektora stābam Hauptamt's piekomandē attiecīgus palīgus (Führungsstab).

Vai ar šādu atrisinājumu mēs būtu mierā?

Stāba priekšnieks atbild, ka pēc viņa domām ģenerālinpektoram pret šādu atrisinājumu principiālu iebildumu nebūs. Stubaf. Brill's vēl liek priekšā, lai arī ģenerālinspekcija piekomandētu kādus virsniekus Hauptamt'am latviešu lietu kārtošanai. Stāba priekšnieks atrod, ka arī tas būtu ļoti vēlams.

Gruf. Juers's: Par tādu atrisinājumu viņam tomēr vispirms jāsazinās ar Ogruf. Berger'u. Viņš tūlīt arī piezvana un, acīm redzot, saņem noraidošu atbildi. Juers's ziņo, ka Ogruf. Berger's teicis, ka tas nekādi neesot iespējams, jo tad ģenerālis Bangerskis būtu vispirms jāuzņem vācu pavalstniecībā.

Stubaf. Brill's uzmet savu projektu, kas ir visumā tāds, kādu to izgatavo arī vēlāk.

Stāba priekšnieks ceļ pret to iebildumus un iesniedz priekšlikumu:

1. Iesaukšana Latvijā visām ieroču SS un policijas vienībām piekrīt Latviešu leģiona ģenerālinpektoram.
Bez ģenerālinpektora piekrišanas Latvijas teritorijā nevar notikt nekāda cita iesaukšana.
2. Iesaukšanas tehniskai izdarīšanai ģenerālinpektors nodibina 6—7 kaŗa apriņķu pārvaldes (Wehrbezirkskommando). Kaŗa apriņķu pārvaldes pakļautas tieši ģenerālinpektoram un ietilpst ģenerālinspekcijas štātā.
3. Iesaukšanas notiek atbilstoši attiecīgajiem Latvijas likumiem.
4. Ģenerālinspekcija saņem Ersatzinspektion norādījumus, cik iesaukto, kad un uz kuriem jābūta.
Ersatzinspektion nosaka »UK« kaŗa saimniecības uzņēmumos.

Dienesta atzīme
21.3.1944., Rīgā

Saruna ar ģen. Jeckeln'u

Šodien plkst. 16.00 ģen. Jeckeln's pieņēma ģenerālinspektoru viņa stāba priekšnieka pavadībā. Sarunā bija klāt Gruppenführer's Krüger's — jaunais ieroču SS pavēlnieks Austrumzemē, un Oberführer's Giesecke — kārtības policijas komandieris Austrumzemē.

Pirms sarunas sākuma ģen. Jeckeln's norādīja uz abiem pavēlniekiem, kuŗus viņš lūdzis būt klāt pie sarunas, lai aizkartos jautājumus pie gadījuma tūlīt izšķirtu.

I

Ģenerālinspektors: Pašreizējais laiks ir tāds, ka ģenerālinspektora autoritāte visvairāk būtu atbalstāma un ceļama.

Pirmkārt — latviešu iesaukšana karaspēkā tagad notiek mobilizācijas, bet ne brīvprātības veidā. Brīvprātīgajos gāja cilvēki, kuŗi labprātīgi iesaistījās vienībās, un viņu pārliecināšanai nebija tik lielas nepieciešamības. Tagad cilvēkus iesauc piespiedu ceļā, un tāpēc morāliska iedarbība uz tiem jau pati par sevi kļūst nepieciešama.

Otrkārt — tas veids, kādā mobilizācija, neatkarīgi no ģenerālinspektora gribas, tika izdarīta, nekādā ziņā neveicināja iesaucamo sajūsmu. Mobilizācijas sasteiguma, daudzo tikko nodibināto komisiju un daudzo iestāžu iejaukšanās dēļ iesaukšanai nebija vienveidības. Ir notikušas kļūdas un pārsteidzības, kuŗas cilvēki izskaidro kā ļaunprātību vai zināmu sistēmu mantīgākām aprindām par labu. Tā mobilizācija tika sabojāta ne ģenerālinspektora vainas dēļ, aiz kuŗa muguras rikojās citi. Ģenerālinspektoram atņemta arī tiesība šīs kļūdas izlabot.

Treškārt — sakarā ar frontes tuvošanos pacēļ galvas spēki, kuŗi līdz šim bija snaudošā stāvoklī. Tie rod atbalstu gūstekņos, no Krievijas izvāktajos daudzajos krievu bēgļos, izpletņu lēcējos un taml. Nupat ienākusi ziņa, ka kādā Latvijā novietota Leģiona vezumnieku nodaļa savā apkārtnē aizturējusi 15 krievu izpletņu lēcējus un bandītus, kuŗi bija tērpušies vācu lidotāju uniformās. Uzdodamies par vācu karavīriem, tie bija pieprasī-

juši pajūgus un krievu gūstekņus, lai ar tiem papildinātu savas rindas.

Šī aktivitāte prasa aktivitāti arī no mūsu puses, un ģenerālinspektoram būtu enerģiski jādarbojas, lai šos ļaunos ietekmējumus paralizētu. Diemžēl, viņa autoritāte tiek grauta arī no pašu vācu iestāžu puses.

Robežapsardzības pulkiem piekomandētie vācu sakaru virsnieki aizliedz informēt ģenerālinspektoru un uzmetas par faktiskiem pulku komandieriem, liekot — kā tas, piemēram, noticis 2. robežsargu pulkā — pretēji ģenerālinspektora dienesta vietas rīkojumam, nosūtīt uz fronti arī tos, kuŗi pēcpārbaudē atzīti par kara dienestam pilnīgi nederīgiem, pat kropliem. Tāpat ģen. Jeckeln'a pavēle, ar kuŗu robežapsardzības pulkiem paziņots, ka ģenerālinspektoram nav nekādu tiesību iesaukt atbrīvošanā, grauj ģenerālinspektora cieņu.

Ģenerālinspektors tāpēc izvairījās apmeklēt robežapsardzības pulkus, jo viņš zina, ka skaisti vārdi vien tur nekā nepalīdzētu, bet vajadzētu rādīt, ka ģenerālinspektors var arī rīkoties. Bet ģenerālinspektoram nekad vēl nav pateikts, kādas būtu viņa tiesības, turpretim viņam gan norāda, ko viņš nedrīkst.

Tagad arī viena robežapsardzības pulka cilvēki nosūtīti kā papildinājums VI korpusa vienībām, ģenerālinspektoram par to pat nekā nepasakot, lai gan viņš šos cilvēkus iesaucis. Cilvēki nosūtīti bez latviešu virsniekiem un instruktoriem, svešu vācu virsnieku vadībā, kuŗi arī nevarēja uzlabot šo cilvēku jau tā slikto garastāvokli, jo šie cilvēki jūtas maldināti.

Šodien pat pie ģenerālinspektora ir griezušies cilvēki ar jautājumiem, kāpēc robežapsardzības vienības nosūtītas uz Poliju it kā poļu nomierināšanai?

Ģenerālinspektors domā, ka tās ir tikai baumas, bet viņš nav varējis šiem cilvēkiem nekā pateikt, jo patiesībā viņš arī tiešām neko nezina par to, kas ar robežapsardzības pulkiem notiek un kā domāts tos izlietot. Tā ģenerālinspektoram ņemta iespēja kaŗot pret dažādām baumām, ja tās ir tikai tenkas.

Ģen. Jeckeln's: Mobilizācijas nepieciešamību un apstākļus, kādos tā notika, radīja frontes stāvoklis. Savā laikā viņam ar ģenerālinspektoru jau bija saruna, kuŗā uz šo stāvokli norādīts, kā arī uz bažām, kas no tā izrietēja.

Normāli jau būtu, ka iesaukšana varētu būt noritējusi tā, kā tas miera laikā izplānots, noorganizēts un sagatavots, t. i. ka

visi iesaucamie būtu savlaicīgi reģistrēti, ka uz vietas jau atastos vajadzīgie kadri, ietēri, ieroči, pārtika un taml., un cilvēkus varētu iesaukt pēc noteikta plāna, iedalot katru jau iepriekš paredzētā un sagatavotā vietā.

Apstākļi prasījuši citādu rīcību. Vajadzēja izšķirties — vai nu iesaukšanu labi noorganizēt un sagatavot, riskējot, ka tā nāks par vēlu un to nemaz nevarēs izdarīt, vai arī saukt tikai iekšā, lai būtu sasaukti cilvēki vienkopus kā zināma drošība, kaut arī to vajadzēja darīt lielā steigā un pavisam improvizētos apstākļos. Viņam no paša sākuma bijis skaidrs, ka tas radīs zināmas grūtības, ka būs sastrēgumi, ka nebūs tā vai cita, ka būs trūkumi pat novietošanas un paēdināšanas ziņā. Bet šos trūkumus un skaistuma kļūdas vajadzējis pieciest kā nenovēršamu piedevu. Un viņam tomēr jāsakot, ka gan viņam, gan viņa palīgiem dienām un naktīm strādājot, visus brēcošākos trūkumus izdevies novērst un viņš nupat varējis parakstīt vadonim ziņojumu, ka kopš decembra mēneša ir iesaukti 32.000 latviešu.

Viņam, starp mums runājot, jāsakot, ka ne visur viņa pūles — iesaukt un apbruņot latviešus — atrodot simpātiskas atsauksmes un pretimnākšanu. Viņš un Reichsführer's tomēr esot pastāvējuši uz sava un raduši vadoņa atbalstu.

Viņš esot pārliecināts, ka vadonis šo latviešu tautas nostāju kara laikā prātīšot novērtēt un neaizmirsīšot. Viņš negribot izteikties pārāk daudz. Šinī ziņā viņš — runājot vācu parunas vārdiem — esot kā bērns, kuŗš jau apdedzinājis pirkstus un baidoties tos otrreiz grūzt ugunī. Tā savā laikā viņš brīvāk izrunājies ar latviešu virsniekiem frontē. Tas kļuvis zināms vietām, kuŗām šai ziņā esot citi ieskatī, un viņam nācies pieredzēt daudz nepatīkšanu. Tāpēc viņš tagad vairoties no izteikšanās šādā virzienā. Bet viņš negribot grozīt savu nostāju un zinot arī Reichsführer'a viedokli un to, kā vadonis reaģē uz patiesas uzticības pierādījumiem. Viņš neesot atmetis arī savu darbošanos šinī virzienā.

Tā, nupat Bavārijā esot, viņam esot bijusi saruna ar kādu visai augstu valsts ministru — tas neesot Rosenberg's — mūsu lietās, kuŗu viņš informējis un kuŗam esot pastāvīga pieceja pie vadoņa. Viņš ticot, ka šīs sarunas sekas būšot jūtamas jau visai drīzi.

Kļūdām un trūkumiem esot tāpēc jātiek novērstiem. Šai ziņā varot paļauties uz viņa pilnīgu atbalstu.

Viņš zinot arī, ka pašā iesaukšanā ne viss bijis kā vajadzīgs. Tā viņam pienākot daudzas sūdzības, ka, piemēram, komisijās notikusi kukuļošana, ka iesaukti vienīgi nemantīgie, bet mantīgie varējuši atpirkties un taml. Tā pati noskaņa redzama no daudzajiem cenzūras izrakstiem no leģionāru vēstulēm.

Generālinpektors: Noskaņa tiešām ir slikta, pieņemšanas komisijās tiek vainota ļaunprātība. Var jau būt, ka dažās vietās viens otrs gadījums pieskaitāms arī objektīvitātes trūkumam vai pat ļaunprātībai. Patiesībā tomēr šie apvainojumi lielum lielā daļā dibinās uz maldiem, jo pie šāda iespaيدا rašanās ir vainojamas ne tik daudz iesaukšanas komisijas vai to ļaunprātība, kā pati iesaukšanas sistēma.

Iesaukti un pārbaudīti tika 14 gadu gājumi ar apm. 120.000 pārbaudāmo. Tā kā no tiem bija atļauts un paredzēts iesaukt tikai apm. 25.000 cilvēku (patiesībā iesaucot tomēr pāri par 30.000), tad komisijas bija nostādītas izvēles priekšā — no katriem 4 iesaucamiem ņemt tikai 1, bet pārējos 3 atlaist. Šis izvēles radīšanai bija doti dažādi noteikumi no dažādām pusēm, pie kam ģenerālkomisāra priekšraksts paredzēja ārpus rūpniecības izņēmumiem arī dažādu lauku tirdzniecības, pārvaldes un saimniecības vadītāju atstāšanu. No tīri saimnieciskā viedokļa tas būtu pareizi, bet no psiholoģiskā tas tomēr ir greizi. Protams, ka tāda izvēle radīja iespējas arī zināmai labvēlībai vai nelabvēlībai attieksmē uz vienu otru iesaucamo vai atstājamo. Bet lai cik objektīvi iesaukšanas komisija — kas gan parasti bija neiestrādājusies — būtu rīkojusies, tas fakts vien, ka no 3 — 4 iesaucamajiem ņem tikai vienu, vienmēr šim vienam radīs iespaidu, ka viņam nodarīta pārestība, salīdzinot ar citiem, un tas meklēs šīs pārestības izskaidrojumu kukuļošanā vai tamlīdzīgi. Tāpēc ģenerālinpektors jau pašā sākumā aizstāvēja viedokli, ka vajadzētu ņemt mazāk gadu, bet šais gados iesaukt visus, varbūt tikai retus, faktiski darbā neatvietojamus, atstājot. Šis ģenerālinpektora viedoklis, protams, vairs nebija īstenojams, reiz no tik liela iesaucamo skaita vajadzēja ņemt tikai ierobežotu daudzumu. Kļūda tāpēc ir pašā sistēmā un tā tagad visai grūti labojama, jo tad vajadzētu atgriezties pie tāda principa, ka jaunākos gadus ņem visus, bet vecākos atlaiž uz mājām. Tomēr tikai tādā veidā jūtama kļūdu labošana būtu iespējama.

Gen. Jeckeln's un ģen. Krüger's piekriņ, ka tāds iesaukšanas veids, kur no 3 — 4 jāņem tikai viens, gluži dabīgi rada sarūgtinājumu.

Gen. Jeckeln's norāda arī, ka jautājumu par Ersatzkommando funkcijām viņš vēl apspriedis un izšķīrs. Pie pārējiem ģenerāļinspektora skartajiem jautājumiem, piem. pie pavēles Nr. 1 robežsargu pulkiem un robežsargu nosūtīšanas uz VI korpusu *ģen. Jeckeln's* pēc būtības nepieskaņas, bet saka, ka daudzas grūtības un nesaprašanās būtu novērstas, ja viņš un ģenerāļinspektors varētu sarunāties tieši, bez starpnieka. Tagad turpretim viņam, lai sarunātos ar ģenerāļinspektoru, esot jāizvēlas tie retie brīži, kad viņš vai ģenerāļinspektors, kuŗš ir tikpat aizņemts, varot atļacināt vairāk brīva laika. Lai to zināmā mērā novērstu, viņš lūgtu ģenerāļinspektoru nozīmēt pie viņa kādu sakaru virsnieku, uzticības personu, kuŗš labi pārvalda abas valodas, inteliģentu cilvēku, kuŗš varētu pie viņa pieklūt, tā sakot, »pa durvju spraugu« ik brīdī starp citu amata personu ziņojumiem, un kuŗam viņš varētu pateikt savus nodomus un ģenerāļinspektors savus.

Ģenerāļinspektors tam piekriņ un aizrāda, ka tādu sakaru virsnieku viņš robežapsardzības vienību stāba priekšniekam jau piedāvājis agrāk, bet tas noraidīts, atsaucoties uz to, ka šai stābā jau ir virsnieki, kuŗi protot abas valodas.

Ģen. Jeckeln's paziņo, ka viņš nodomājis arī *ģen. Krüger'am* dot par palīgu latviešu virsnieku, kuŗš jau kaujās piedzīvojis un varētu iedarboties uz robežapsardzības pulku gara stāvokli.

Par šādu latviešu priekšnieku robežapsardzības pulku vadībā viņš esot izvēlējis plkv. Veisu. Šai sakarā viņš jau runājis ar ģenerāļpulkvedi Model'u — Oberbefehlshaber der Heeresgruppe Nord, — kuŗš šai domai piekritis. Griežoties pie plkv. Plensnera, *ģen. Jeckeln's* saka, ka tā būtu zināmā mērā viņa, plkv. Plensnera, apiešana, un viņš šim postenim labprāt būtu vēlējis viņu, kāpēc jau savā laikā gribējis uzlikt viņam frontes pieredzes iegūšanai policijas pulka vadību. Diemžēl toreiz to, iesaukšanas darbu dēļ, nav bijis iespējams realizēt, bet tagad šie darbi lielā mērā nobeigti, kāpēc plkv. Plensneru tagad būtu iespējams izlietot citādi.

Attiekmē uz latviešu priekšnieka nozīmēšanu robežapsardzības vienībām, resp. plkv. Veisa kandidātūru, *ģen. Jeckeln's* gaidīšot ģenerāļinspektora lēmumu.

II

Ģenerālinpektors pievēršas virsnieku papildināšanas jautājumam.

Virsnieku trūkums abās lielajās ieroču SS kaujas vienībās ir tik liels, ka tur jau rotas komandē instruktori, bet vadus kareivji, kuŗi paši zināmā mērā uzskatāmi par jaunkareivjiem. Virsnieku rezerve izsmelta, bet jaunu virsnieku sagatavošanā, neievērojot ģenerālinpektora priekšlikumus un atgādinājumus, nekas nav darīts. Tādā veidā mēs visi drīz panāksim stāvokli, ka kareivji vēl būs, bet virsnieku nebūs.

Policija savā laikā sagatavoja zināmu skaitu virsnieku, no kuŗiem apm. 50 tagad ir ieroču SS vienībās, un tas uzskatāms par apmierinošu sasniegumu. Tomēr arī šo virsnieku sagatavošanā un paaugstināšanā iestājusies zināma nenoteiktība. Piemēram, 15. rezerves un apmācības brigāde neatzīst šo virsnieku dienesta pakāpi. Lielais jauno virsnieku trūkums prasa radikālu atrisinājumu. Virsnieku vietnieki, kuŗus Latvijas armijā kaŗa gadījumā tā kā tā izlietotu virsnieku vietās un paaugstinātu leitnanta dienesta pakāpē un kuŗi uzskatāmi par labākiem nekā ilgāku laiku ārpus dienesta bijušie rezerves virsnieki, paaugstināmi vai nu tūlīn, vai pēc kāda īsāka kursa. Caur paātrinātiem virsnieku kursiem jāizlaiž arī daļa piemērotu instruktoru. Šie virsnieki jāgatavo tepat Latvijā, jo citur to traucē valodas grūtības.

Ir jau saprotama griba panākt zināmu vienveidību virsnieku sagatavošanā visu ieroču SS ietvaros, bet tagadējie apstākļi prasa ārkārtējus līdzekļus. Bez tam šie virsnieki būtu uzskatāmi par kaŗa laika virsniekiem, un ja tie gribētu palikt virsnieku amatos arī miera laikā, tad tiem būtu jāabsolvē papildu kursi, kā tas bija savā laikā arī bij. Krievijas armijā.

Ģen. Jeckeln's un ģen. Krüger's šim uzskatam pilnā mērā pievienojas.

Ģen. Jeckeln's paskaidro, ka virsnieku paaugstināšanas pārtraukšana policijas līnijā esot zināmā sakarā ar mūsu pašu, t. i. ģenerālinpektora un arī *ģen. Jeckeln'a* iesniegumu *Reichsführer'am*, lai ar virsnieku paaugstināšanu policijā frontes kaŗavīri netiktu apieti.

Reichsführer's tāpēc licis šo paaugstināšanu pārtraukt un visu virsnieku paaugstināšanu centralizēt SS-Hauptamt'ā. Tā nu panākta zināma vienlīdzība, bet aizvērtas durvis tai iespējai, kuŗa

te vēl pastāvēja virsnieku paaugstināšanai caur policijas vienībām.

Tā kā SS-Hauptamt's, protams, ar šo lietu netiek galā visas Eiropas mērogā, tad viņš (ģen. Jeckeln's) centīšoties panākt, lai viņam dotu tiesības paaugstināt virsniekus līdz leitnanta vai pat virsleitnanta dienesta pakāpei. Viņš uzdod ģen. Krüger'am un Oberführer'am Giesecke'm katram savā nozarē nākt ar priekšlikumiem ātrākas virsnieku sagatavošanas lietā.

III

Ģenerāļinspektors norāda uz trūkumiem papildinājumu sagatavošanas lietā. Tagad pastāv 3 papildinājumu sagatavošanas vietas: Apmācības un rezerves brigāde Jelgavā un bez tam vēl skaitliski apm. līdzvērtīgi un tagad pat lielāki apmācības pulki 15. div. Paplakā, bet 19. div. — Vaiņodē.

Nav ne kopējas rezervju apmācības vadības, ne sistēmas, ne arī vienotas apgādes.

Ieroču, apģērba un apavu trūkuma dēļ pulki Vaiņodē un Paplakā apmācības var izdarīt tikai ļoti ierobežotā veidā. Laiks paiet, cilvēki nīkst, atrauti produktīvam darbam, bet divīzijas un Berlīne domā, ka rezerves tiek sagatavotas. Ieroču trūkums apmācības vienībās rada sliktu psiholoģisku ietekmi arī tautā, jo no tā spriež par latviešu vienību apbruņojumu vispār.

Ģen. Krüger's saka, ka viņš tāpēc tagad sūtīts uz šejieni, lai šos trūkumus novērstu.

Ģenerāļinspektors vēl piemetina, ka tādā pat sliktā stāvoklī atrodas arī policijas rezervju sagatavošana Liepājas rajonā (Rucavā, Nīcā u. c.).

IV

Ģenerāļinspektors jautā, kā paredzēts izlietot robežapsardzības vienības. Tā 2. robežapsardzības pulks, piemēram, nosūtīts vienkārši kā papildinājums VI A. K. Vai pārējos paredzēts apvienot lielākās vienībās, piem. brigādē, divīzijās un taml., vai izlietot pa atsevišķiem pulkiem vai vēl citādāk?

Ģen. Jeckeln's: Šis jautājums ir vēl izveidošanās stadijā, vispirms bija svarīgi ļaudis savākt kopā pulkos, tos ietērt un apbruņot un sākt apmācības.

2. pulks nosūtīts kā papildinājums tāpēc, ka VI korpusam bija vajadzīgi daudz maz apmācīti cilvēki, un 2. pulks bija uzskatāms par ietērpšanas un noorganizēšanas ziņā tālāk tikušu.

Viņš katrā ziņā grib novērst, ka latvieši tiktu izlietoti atsevišķu bataljonu veidā un tāpēc tūlīt stājies pie pulku organizācijas. Kādā veidā tie tiks izlietoti, tas lielā mērā atkarīgs no stāvokļa, taču viņus izlietos savas dzimtenes aizsardzībai, un runāt par nosūtīšanu piem. uz Poliju ir pilnīga neјēdzība.

V

Ģenerālinpektors ziņo, ka 15. rezerves un apmācības brigāde neņem pretim tos, kuŗus no cietuma gribētu dot atpakaļ Leģionam.

Jautājums par tādas vienības noorganizēšanu, kuŗa tos pieņemtu un kur varētu nosūtīt arī event. Sevišķās kaŗatiesas notiesātos, vēl vienmēr ir atklāts. Kamēr tāda vienība resp. bataljons nebūs noorganizēta, Sevišķā kaŗatiesa nevar uzsākt savu darbību.

Ģen. Jeckeln's: Tāds bataljons jānodibina. Viņš gribētu, lai tādā bataljonā būtu gan vajadzīgā stingrība un daži ierobeņojumi, bet nebūtu nekā pazemojoša un apvainojoša. Pat tā nosaukumam nevajadzētu atgādināt, ka tas ir soda bataljons. Lūdz paziņot personu, kuŗa varētu būt par tāda bataljona komandieri.

VI

Ģenerālinpektors atgācina kapt. Praudiņa lietu. *Ģen. Jeckeln's* uzdod adjutantam noskaidrot, kādā stāvoklī šī lieta patlaban ir. Cik viņš atceroties, Praudiņa lieta esot izprasīta no tiesas, jo attiecīgais uzraksts viņam paliekot uz tiesas sprieduma.

VII

Mācītāju jautājumā *ģen. Jeckeln's* paskaidro, ka Reichsführer's piekritis vienam ev.-lut. mācītājam uz divīziju un vienam katoļu mācītājam uz korpusu. Lūdz viņam iesniegt apstiprināšanai kandidātus, turklāt tādus, kuŗi nebūtu uzstājušies pret vāciešiem. Tas sevišķi zīmējoties uz katoļu mācītāju.

VIII

Ģen. Jeckeln's nobeigumā saka, ka viņam liekoties, ka starp viņu un ģenerālinpektoru draudot iestāties zināma plaisa. Viņš to ļoti nožēlotu, jo tā nāktu par labu tikai trešajiem, kuŗi to vēlas un uz to kūda. — Vai ģenerālinpektors vēl pastāv uz braucieni pie Reichsführer'a?

Ģenerālinspektors atbild, ka šis brauciens nebūtu patlaban vairs vajadzīgs, jo lielākā daļa jautājumu noskaidrota ar ģen. Jeckeln'u.

Ģen. Jeckeln's piebilst, ka viņš labprāt sekmēs ģenerālinspektora tikšanos ar Reichsführer'u, varbūt pat pats tanī piedalīsies.

Ģen. Krüger's atvadoties piebilst, ka viņš un ģenerālinspektors kā veci kaŗavīri labi sapratīsies.

★

PS. Runājot par izpalīgiem, ģen. Jeckeln's izteicās, ka izpalīgus nevarēsot visus pārskaitīt Leģionā, bet vienīgi tos, kuŗi paši vēlēšoties.

Izpalīgu (Hiwi — Hilfswillige der Wehrmacht) nosaukumu nolemts grozīt, izpalīgus pārdēvējot par »kaujas izpalīgiem« — Kampfhelfer der Wehrmacht.

Tos nolemts sapulcēt vienkopus pie katras divīzijas pa apm. 600 cilvēkiem ar vienu latviešu virsnieku kā aizgādni (Betreuer).

(paraksts)

Dienesta atzīme

Pārrunas pie SS-Ogruf. Berger'a SS-Hauptamt'ā Berlīnē
12.6.1944.

Pārrunās sākumā piedalās SS-Obergruppenführer's Berger's, ģen. Bangerskis un pltn. Karlsons; vēlāk arī SS-Sturmabführer's Rössler's kā Ersatz-Inspektion vadītājs Austrumzemē.

Ogruf. Berger's:

Vācu armijas ziemeļu grupas virspavēlnieks ģenerālpulkvedis Lindemann's apciemojis VI korpusu un visai sīki apjautājies pie latviešu vienību komandieriem par garastāvokli, cīņas gribu un stāju latviešu kaŗavīros cīņā pret kopējo ienaidnieku. Izvirzījušies vairāki apstākļi, kuŗi stipri ietekmējot latviešu kaŗavīru garastāvokli:

- a) uz aplamajiem principiem dibinātā iesaukšana kaŗa dienestā — atstājot mantīgās šķiras locekļus mājās un iesaucot nemantīgos;
- b) pārāk gausā un nevižīgā latviešu kaŗavīru ģimeņu apgāde;
- c) dažādi citi iemesli.

Ģen.-plkv. Lindemann's savu ziņojumu, apejot SS ieroču vadību un Reichsführer'u, iesniedzis tieši ģen.-feldmaršalam Keitel'am, kuŗš to savukārt pieteicis tieši vadonim. Vadonis par šiem apstākļiem bijis visai satraukts, izsaucis steidzami pie sevis Reichsführer'u, sabāris to un katēgoriski pavēlējis viņam novērst nebūšanas un nevēlamās parādības attieksmē uz latviešu vienībām. Bez tam vadonis izdevis Reichsführer'am ģenerālpilnvaru gādāt par to, lai latviešu korpuss būtu spējīgs pienācīgi reprezentēt latviešu tautas kaŗavīru stāju. Turklāt vadonis esot piezīmējis, ka neesot svarīgi, vai tagad, lai savestu kārtībā latviešu kaŗavīru ģimeņu apgādi, izlietotu 2 — 4 milj. RM vairāk nekā tas normālos apgādes apstākļos būtu bijis vajadzīgs; galvenais esot latviešu kaŗavīru ģimeņu apgādes jautājumu nokārtot steidzami un radikāli.

Sakarā ar to Reichsführer's, pamatodamies uz viņam doto ģenerālpilnvaru nokārtot un pārzināt latviešu un igauņu vienības, izdevis sekojošu rīkojumu (nolasa pa punktiem rīkojumu Nr. II 753/44), sevišķi uzsverot pēdējo, 7. pkt. teikumu: »Pieņākumam uzticīgajam . . .«, piezīmējot, ka, cik viņam zināms, šī esot pirmā reize, kad Reichsführer's arī ne tīri ģermaniskām vienībām veltījis šādus vārdus.

Tāpat Reichsführer's uz viņam doto pilnvaru pamata esot vienojies ar Reichsminister für die besetzten Ostgebiete Rosenberg'u par kopēja rīkojuma izdošanu, uz kuŗa pamata katram latviešu kaŗavīram pēc kuŗa, ja viņš to vēlētos, būtu tiesība saņemt 10 ha zemes Latvijā, kas būtu brīva no jebkādiem apgrūtinājumiem. Ja Latvijā šim nolūkam pietrūktu platības, tad latviešu kaŗavīrs zemi varēšot saņemt vai nu Baltrutēnijā vai Lietuvā, pieslēdzoties Latvijas teritorijai. Esot pats par sevi saprotams, ka šāda tiesība uz zemi kaŗavīra nāves gadījumā pārietu uz viņa ģimeni.

Šai sakarā Reichsführer's arī noteicis, ka Latviešu leģiona ģenerālinspektora institūts visādā ziņā paturams un ka ģenerālinspektors esot »atbildīgs par latviešu leģionāru iekšējo un ārējo stāju« (verantwortlich für die innere und äussere Haltung der Legionäre). Vistuvākā laikā arī tikšot izdoti noteikumi, kuŗi noteikšot un nostiprināšot ģenerālinspektora stāvokli.

Tālāk Ogruf. Berger's norāda, ka viņš jau pagājušajā gadā rūpējies un gribējis panākt, lai Latvijai un Igaunijai tiktu piešķirta autonomija vismaz 1/2 gada laikā. Tagad nu esot pagājis

vairāk nekā $\frac{1}{2}$ gads, bet nekas neesot noticis. Viņš ļoti nožēlojot, ka tā iznācis, bet tur neko nevarot darīt. No otras puses esot gan jāatzīst, ka autonomija tagadējos kara apstākļos praktiski maz izpaustos. Tomēr varētu lielā mērā paplašināt pašvaldības kompetences, it sevišķi — nokārtot Rīgas pilsētas jautājumu. Visas šīs lietas būtu bijis viegli un bez traucējumiem īstenot dzīvē. Lai tomēr nezaudējot pacietību, reiz šīs lietas nokārtošot.

Viņš arvienu esot bijis kaņavīrs un tāpēc cienot tīras attieksmes kaņavīru starpā, t. i. atklātību un savstarpēju izpalīdzēšanos. Izejot no šī viņa uzskata, viņš arī runājis pilnīgi atklāti par visām lietām. Tomēr viņš lūdzot par šīs sarunas tematu un saturu nevienam tālāk nestāstīt, jo pretējā gadījumā tas atkal visu sabojātu.

Atgriežoties pie Reichsführer'a norādījumiem, viņš esot norīkojis nosūtīt uz Latviju vairākus virsniekus, kuŗi pārbaudīšot apstākļus leģionāru ģimeņu pabalstu izsniegšanas ziņā un cerot, ka šīs jautājums vistuvākā laikā tiksot nokārtots. Tāpat esot paredzēts iecelt komisiju, kuŗa pārbaudītu pagājušās iesaukšanas apstākļus un UK piešķiršanas lietas. Ja tiksot atrasta ļaunprātība, vainīgos stingri sodīšot.

Gen. Bangerskis: Izsaka gandarijumu, ka Latviešu leģiona jautājums — lai gan arī tikai ļoti šaurā plāksnē (t. i. vienīgi sakarā ar ģimeņu pabalstu kavēšanos un sakarā ar neapmierinošiem pēdējās iesaukšanas apstākļiem) — nonācis līdz vadonim, un ka vadonis uz patiesi nevēlamām parādībām tik enerģiski reaģējis. Tomēr viņam esot jāpiezīmē, ka ģimeņu apgādes nefunkcionēšana un pēdējā iesaukuma nepareiza nostādīšana esot tikai viena maza daļa no tiem iemesliem, kuŗu dēļ garastāvoklis Leģionā pasliktinājies. Tam esot vēl daudz citu iemeslu. Arī viņš kā ģenerālinspektors esot nostādīts tādā stāvoklī, ka esot nolēmis atteikties no amata, ja apstākļi negrozītos.

Ogruf. Berger's: Viņš par to jau esot dzirdējis un zinot. Šī lieta nākotnē tiksot katrā ziņā nokārtota un ģenerālinspektors tiksot nostādīts pienācīgā stāvoklī. Viņš nosakot, kas arī vēl tiksot apstiprināts rakstiski, ka ģenerālim reizi mēnesī jāierodas uz pārrunām pie viņa Berlīnē, un proti — uz tiešām sarunām, bez citu starpnieku vidutājības.

Tālākās sarunās piedalās arī Ersatz-Inspektion vadītājs SS-Stubaf. Rössler's.

Ģen. Bangerskis: Ievērojot šāsdienas sarunas, viņš negribot apstāties pie visiem tiem notikumiem, par kuriem gribējis ziņot. Tas šodien aizvestu par tālu. Viņš tikai sava stāvokļa raksturojumam gribētu minēt gadījumu, kāds nesen norisinājies ar viņa izdoto atvaļinājuma apliecību. Pie viņa griezies kāds robežapsardzības pulka virsn. vietn. un lūdzis pagarināt atvaļinājumu; viņš bijis atlaists mājās sakarā ar sievas slimību un citām ģimenes likstām. Tagad viņam pēkšņi nomiris tēvs, un saimniecība palikusi bez vadītāja. Ģenerālspektors līcis savam stābam apstākļus pārbaudīt un atradis par vajadzīgu pagarināt minētā virsn. vietn. atvaļinājumu uz 1 nedēļu saimniecības lietu nokārtošanai. Virsn. vietn. ar šo apliecību aizgājis uz Leitstelle. Tur kāds instruktors to apskatījis un pateicis: »Aha, tā ir ģenerāļa Bangerska banda, gan es tai parādīšu.« Minētais instruktors ģen. Bangerska izdoto un parakstīto apliecību paturējis un līcis virsn. vietn. atnākt nākamā dienā, kad virsn. vietn. šo apliecību saņēmis atpakaļ — tā bijusi pārsvītrotā un uz tās uzrakstīts, ka apliecība anulēta un virsn. vietn. nekavējoties sūtāms atpakaļ uz savu vienību. Anulēšanu izdarījis kāds kapteinis vai virsleitnants.

Tā ir pret viņu — Bangerski — kā pret ģenerāli un latviešu kaņavīru augstāko pārstāvi tāda izturēšanās, pēc kuŗas viņš vairs tajā pulkā, pie kuŗa piederīgs minētais virsn. vietn., vairs nevar rādīties. Tādi un līdzīgi gadījumi ir par iemeslu tam, ka ģenerālspektors robežapsardzības pulkos vispār neierodoties un nevarot neko darīt, lai tur celtu latviešu kaņavīru garastāvokli.

Ogruf. Berger's: Uzdod Stubaf. Rössler'am šo gadījumu atzīmēt, noskaidrot un nekavējoties pieteikt, jo tā esot skandaloza rīcība.

Pltn. Karlsons: Pie šī gadījuma jāpiezīmē, ka vispār latviešu vienību vācu vadība noliegusi latviešu virsniekiem un komandieriem griezties savās bēdās un rūpēs pie ģenerālspektora, jo tas graujot vadības prestižu.

Ogruf. Berger's: Tāds rīkojums nav pielaižams. Katram latviešu kaņavīram jābūt tiesībai griezties, apejot savas vienības vācu vadību, ikvienā lietā pie savas latviešu vadības augstākā pārstāvja — ģenerālspektora. Uzdod Stubaf. Rössler'am to atzīmēt ievietošanai pavēlē par ģenerālspektora tiesībām. Uzdod Stubaf. Rössler'am kopā ar pltn. Karlsonu sastādīt pa-

vēles projektu par ģenerālinpektora pienākumiem un tiesībām, izejot no principa, ka visa latviešu kaŗavīru garīgā un morālā vadība atstājama latviešu pašu pārstāvim — ģenerālinpektoram.

Gen. Bangerskis: Šinī sakarā būtu arī jārunā par virsnieku un instruktoru sagatavošanu, uz kuŗu viņam, diemžēl, neesot nekāda iespaids. Ja tuvākā laikā netiks sperti izšķirīgi soļi, tad korpuss drīzumā paliks pilnīgi bez virsniekiem. Valodas grūtības tomēr ir tik lielas, ka Vācijā sagatavot vajadzīgo virsnieku skaitu neesot iespējams, un bieži vien tieši labākie cilvēki vācu valodas neprāšanas dēļ spiesti palikt atpakaļ un arī skolās nespēj sekot mācībām. Tādēļ viņš paliekot pie agrākā viedokļa, ka virsnieki jāsgatavo latviešu kaŗa skolās vaiursos.

Ogruf. Berger's: Reichsführer's tomēr esot ieskatos, ka nākamie Eiropas virsnieki jāsgatavo vienādos apstākļos, t. i. vienā skolā, kāda domāta Töltz'ā.

Gen. Bangerskis: Töltz'a nespēs vajadzīgā laikā apmierināt mūsu prasības. Mums vajadzīgi tūlīt 300 virsnieku. Ja Töltz'a var tik daudz uzņemt, tad lieta varētu iet. Pretējā gadījumā jāatver kursi, nevis tādi kā tagad uz 3—4 nedēļām, bet gan uz 3—4 mēnešiem, kuŗos jaunekļi tiktu pamatīgi apmācīti.

Ogruf. Berger's: Uzdod tūlīt sastādīt un iesniegt viņam sarakstu par šiem 300 jaunekļiem. Ja tad nevarēsot panākt, ka šiem jaunekļiem attiecīgus kursus rīko SS-Hauptamt's tad visādā ziņā būšot iespējams šādus kursus nodibināt pie VI korpasa.

Gen. Bangerskis: Ārstus ieskaita Leģionā leitnanta dienesta pakāpē, arī ja viņiem tādas Latvijas armijā nav bijis. Šinī sakarā radušies daži iebildumi. Tomēr nebūtu vēlams tādus ārstus tagad pazemināt.

Ogruf. Berger's: Ārsti visādā ziņā atstājami dienesta pakāpēs, kādās viņi iesaukti. Ja vajadzīgs, viņš tos varot vēl speciāli apstiprināt un, ja viņi to pelnījuši, arī paaugstināt nākamā dienesta pakāpē.

Gen. Bangerskis: Ierosina jautājumu par virsnieku atbrīvošanu no dienesta: gan no divīzijām, gan no citām vienībām ienāk ierosinājumi atvaļināt dažādu iemeslu dēļ virsniekus no dienesta. Rodas jautājums, kas atvaļināšanu izdara — ģenerālinpektors, Befehlshaber's vai SS-Hauptamt's, resp. Ersatz-Inspektion?

Ogruf. Berger's: Atvaļināšana jāizdara SS-Hauptamt'am, pie kam, lai šo jautājumu drīzāk nokārtotu, atvaļināmos varot viņam paziņot telegrafiski, un viņš tad jautājumu tūliņ izšķiršot. — Uzdod Ersatz-Inspektion ciešā saziņā ar ģenerālinspektoru nokārtot jautājumu par UK-Stellung. Attiekmē uz jautājumu, vai UK stāvokļa izlemšana kara rūpniecības darbiniekiem atstājama vācu iestādēm, atzīst, ka itin visas, arī kara rūpniecības UK-Stellung lietas izlemjamas vienā vietā.

Stubaf. Rössler's: Galīga UK-Stellung'u izlemšana piekristu papildinājumu inspekcijai.

Gen. Berger's: Galīga izlemšana atstājama ģenerālinspektoram, jo pretējā gadījumā viņš kļūstot lieks. Piekrīt, ka šeit pastāv pretruna: viņš domā, ka UK jautājumu izlemšanā galvenam noteicējam esot jābūt latviešu dienesta vietai, t. i. ģenerālinspektoram.

Stubaf. Rössler's: Vai praktiski būtu iespējams iesaistīt latviešu sievas un jaunavas Vācijas Sarkanā krusta dienestā?

Gen. Bangerskis: Uzaicināt jau var, bet ja uzaicinās dienestam Vācijas Sarkanā krustā ārpus dzimtenes, tad pieteiksies ļoti maz.

Stubaf. Rössler's: Domāts vācu māsas no slimnīcām Rīgā atvietot ar latvietēm, jo lielāko tiesu šinīs slimnīcās jākopj latviešu karavīri.

Ogruf. Berger's: Principā šādam nokārtojumam piekrīt un atstāj jautājuma noskaidrošanu uz vietām Rīgā saziņā ar ģenerālinspektoru.

(paraksts)

Der Reichsführer-SS

RF/M

Geheime Kommandosache

Tgb. Nr.: II 753/44 g. Kdos.

9.6.1944.

Augstākajam SS un policijas vadītājam Austrumzemē

Rīgā

Man ienākušie ziņojumi par notikušajām nebūšanām pie mobilizācijas Latvijā spiež mani noteikt sekojošo:

1. Visas UK stāvokļa lietas nekavējoties jāpārbauda vācu komisijās, pieturoties pie visstingrākās mērauklas. Visi neliku-

- mīgi par UK atzītie 14 dienu laikā ievietojami Latviešu SS frontes divīziju lauku papildinājumu bataljonos.
2. Kara aprinķu pārvalžu virsnieki un darbinieki, kuŗi izrādītos par vainīgiem nelikumīgā rīcībā attieksmē uz UK stāvokļa piešķiršanu, nododami sevišķai tiesai.
  3. Kara Klausības pārraudzīšanu Latvijā es tagad uzdoðu SS-Ersatzinspektion Ostland.
  4. Rases un noņemšanas galvenās pārvaldes šefam tiek uzdots vienas nedēļas laikā nosūtīt uz Latviju pietiekami lielu aizgādības virsnieku komandu, lai nekavējoties ar plašu vērienu likvidētu latviešu frontes cīnītāju ģimeņu postu, kādu izsaukusi nolaidība un pienākumu aizmiršana. Līdz ar to viņam tiek uzlikta atbildība par apgādi un aizgādību arī nākotnē.
  5. SS robežapsardzības pulki Latvijā, kuŗi tika uzstādīti kā pārejas formācijas, līdz 1944. g. jūlijam izformējami un iekļaujami frontes divīzijās. Līdz ar to izformējami arī šo vienību dzimtenes stābi. Tomēr atstājams Latviešu leģiona inspektors kā manis pavēlēta dienesta vieta.
  6. Visi dezertēšanas un patvaļīgas prombūtnes gadījumi to latviešu godīgo kara vīru interesēs, kuŗi priekšzīmīgi veic savu pienākumu frontē, bez žēlastības vajājami caur SS tiesu un sodāmi.
  7. Pienākumam uzticīgajam latviešu frontes kara vīram, tāpat kā visiem SS vīriem, pieder mana sevišķa atzinība un sevišķa aizgādība.

H. Himmler's

SS galvenās pārvaldes šefam
 SS vadības galvenās pārvaldes šefam
 Rases un noņemšanas galvenās pārvaldes šefam
 SS saimniecības pārvaldes galvenās pārvaldes šefam
 Valsts drošības galvenās pārvaldes šefam
 SS brigādes komandierim Fegelein'am
 SS virspulkvedim Rode'm
 SS pulkvedim Bender'am

piesūtu norakstu zināšanai.

Grothmann's
 SS pulkvežleitnants
 un adjutants

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerālinspektors

Rīgā, 6. jūlijā 1944.
Nr. M/C

Saturā: Klāsts par Latviešu SS brīvprātīgo leģiona pašreizējo stāvokli attieksmē uz iesaukšanu.

Norāde: Jūsu rīkojums Tgb. Nr. II 753/44 g. Kdos.

Reichsfirerem SS.

Apzinādamies, ka rūpes par daudziem un plašiem uzdevumiem aizņem visu Jūsu laiku, esmu vairījies Jūs personīgi traucēt, bet visus mani kā Latviešu leģiona ģenerālinspektoru skarošus jautājumus un lietas, par cik tas bijis iespējams, esmu centies nokārtot uz vietas ar Jums pakļautām iestādēm. Tomēr Jūsu š. g. 9. 6. Tgb. Nr. II 753/44. g. Kdos. uz Leģionu attiecinātais rīkojums, ar kuŗa saturu tiku iepazīstināts pārrunās ar SS-Obergruppenführer'u Berger'u Berlīnē, spiež mani griezties tieši pie Jums ar šo klāstu.

No minētā rīkojuma nepārprotami jāsecina, ka Latviešu leģiona apstākļi vispār, bet sevišķi ar iesaukšanu saistītie jautājumi Jums nav pareizi apgaismoti. Jums ir radies iespaids, ka pieteiktās negatīvās parādības radušās iesaukšanas iestāžu nepareizās, jā — pat nelikumīgās darbības dēļ.

Šāds ieskaits neatbilst lietas patiesiem apstākļiem, kādēļ es pret šādiem arī pret mani un man pakļautām iestādēm vēršiem pārmetumiem esmu spiests ieņemt stāvokli. Neapmierinātība latviešu tautā un sevišķi iesauktajos leģionāros radusies galvenokārt plašās UK-Stellung'u pielietošanas, bet ne man pakļauto iestāžu tehniskās darbības dēļ. Iesauktie leģionāri ir neapmierināti ar to, ka viņiem — mazākai daļai no iesaukšanai pakļautiem vīriem — jāiet cīnīties, bet lielākā daļa no tiem pašiem iesauktiem gadiem paliek mājās. Tas arī pilnīgi saprotams, jo nāves priekšā visi jūtas vienādi, vai nu tas būtu nabags vai bagāts, vairāk vai mazāk izglītots.

Par manis ieņemto viedokli UK-Stellung'u ziņā un par to piešķiršanas kārtību atļaujos ziņot sekojošo:

Jau 1943. g. pavasarī, iesaucot Leģionā uz darba klaušu likuma pamata, radās neapmierinātība piešķirto UK dēļ. Sagatavojot pāreju no iesaukšanas darba klausības kārtībā uz mobilizāciju, tika solīts, ka iesaukšanu izdarīs Latviešu zemes paš-

pārvalde caur Latviešu leģiona ģenerālinспекtoru. Ticot šim solījumam un zinot latviešu tautas un leģionāru noskaņojumu, es pirms iesaukšanas sākuma publiski deklarēju savus uzskatus, ka iesaukšanu izdarīs pēc stingri noteiktiem principiem un taisnīgi, neatzīstot nekādas neatvietojamības; iesauks mazāk gada gājumu (jaunākos gadus), bet visus. Ar to būtu panākts taisnības un vienlīdzības princips un pakalpot arī saimniecībai, jo jaunākos gada gājumos ir maz tiešām grūti atvietojamu speciālistu. Par šo manu deklarāciju es saņēmu gan atzinības pilnus vārdus arī no vācu iestādēm un vadītājām amatpersonām, bet praktiski viss izveidojās pavisam citādi. Kad Latviešu zemes pašpārvalde un es bijām parakstījuši iesaukšanas rīkojumu, visu faktisko izrīcību savās rokās tomēr paturēja vācu iestādes. Tās noteica, kādi gada gājumi jāpakļauj iesaukšanai un kam jāpiešķir UK. Sevišķi krasi tas izpaudās, formējot robežapsardzības pulkus 1944. g. februārī. Šajā gadījumā es paredzēju iesaukt no 1914. g. līdz 1910. g. dzimušos vīriešus, lai iegūtu vajadzīgo leģionāru skaitu. Bet faktiski iesaukšanai pakļāva visus vīriešus, kuŗi dzimuši 1914. g. līdz 1906. g. Tādā kārtā izveidojās stāvoklis, ka, saskaņā ar noteikto iesaucamo skaitu, tika iesaukti tikai apm. 30 % no visiem iesaukšanai pakļautajiem cilvēkiem, bet pārējiem 70 % iesaukšanas komisijām bija jāpiešķir UK, vai iesaukšanas komisija to gribēja vai ne. Arī UK-Stellung'u piešķiršanā ne man, ne arī kādai latviešu iestādei nebija noteikšanas tiesību, nebija pat noteiktas iespējas līdzī runāt. No civilo iestāžu puses iesaukšanas kārtoja Reichskommissar's, Generalkommissar's un attiecīgo apgabalu komisāri caur viņiem pakļautām vācu dienesta vietām tieši ar Ersatzkommando Ostland, resp. vēlāk ar Ersatzinspektion Ostland.

Neērtības un nesaskaņotību radīja vēl tas, ka daļu rīkojumu īstenoja, kad iesaukšana bija jau iesākta un dažos novados rīkojumi nebija savstarpēji saskaņoti. Piemēram: 5. februārī nāca rīkojums, kas nosacīja atbrīvojamo procentuālo skaitu rūpniecības uzņēmumos. Bet 9. februārī nāca rīkojums, kuŗš atbrīvojamo grupas pārkārtoja, līdz ar ko atbrīvojamo procents mainījās. Un 11. februārī nāca vēl tālāki rīkojumi, kuŗi attiecās galvenokārt uz pašvaldības dienesta personu atbrīvošanu. Sekas šādaī ricībai bija tās, ka vienā vietā tika iesaukti tādi cilvēki, kādus citās vietās atbrīvoja.

Nezinot visu dažādo atbrīvojumu pamatiemeslus, tauta visu vainu pierakstīja iesaukšanas komisijām. Radās baumas it kā par brēcošām nelikumībām un kukuļošānām iesaukšanas komisijās u. t. t. Esmu pūlējies šīs baumas noskaidrot, bet nevienu konkrētu gadījumu, izņemot jau gluži individuāla krimināl-rakstura pārkāpumus — piem. zīmogu un dokumentu viltošanu — neesmu varējis konstatēt. Bez tam komisiju kukuļošānai arī nebija sevišķas nozīmes, jo UK-Stellung'as tās nepiešķīra, bet tikai ņēma vērā citu iestāžu piešķirtās. Gadījumā, ja kukuļošana būtu tikusi izdarīta šajās iestādēs, tad tās gan pieder civīlajam sektoram. Man kā Latviešu leģiona ģenerālinšpektoram un vecam kaņavīram, kuŗš bauda savos kaņavīros kā arī tautā pietiekami lielu autoritāti un uzticību, nācās šo kaņavīru un tautas priekšā visas šīs parādības segt ar savu personu. Es nevarēju teikt, ka iesaukšanas rīcību faktiski noteic un kārtu vācu iestādes. Ja es to būtu darījis, es būtu grāvis vācu iestāžu autoritāti. Es pat nevarēju solīt, ka nodarītās kļūdas izlabos, jo man ņemta resp. nav dota iespēja apstākļus ietekmēt vēlāmā virzienā. Šādu vecam kaņavīram ne sevišķi glaimojošu duālistisku stāvokli es biju spiests izturēt, vienīgi būdams uzticīgs savam zvērestam, lai darītu visu mūsu lietas labā. Tikai pateicoties šādai manai nostājai arī iesaukšana, par spīti visam iepriekš teiktajam, deva apmierinošus rezultātus, ko neviens nevar noliegt.

Piezīmēju, ka Jūsu 9.6.1944. g. rīkojuma 2. pantā minētās kara apriņķu pārvalžu amata personas izdarītās iesaukšanas laikā vēl nemaz nebija ieceltas, jo minētās pārvaldes tika nodibinātas tikai ar 15. februāra rīkojumu. Iesaukšanas izdarīja steidzami organizētas komisijas apriņķa policijas priekšnieka vadībā.

Tāds stāvoklis, bez šaubām, nav ciešams un to nav iespējams paturēt. Tas, atstājot pilnīgi malā manus personīgas dabas iebildumus, kompromitē visu Latviešu leģiona lietu un stipri nevēlami ietekmē kaņavīru cīņas gribu. Jūsu rīkojuma 3. pantā teikts, ka turpmāk visa kaņaklausības pārraudzība (Überwachung) Latvijā uzdots Ersatzinspektion Ostland. Ar šo rīkojumu lieta pēc maniem ieskatiem nebūt nav atrisināta, jo nav noteikts, kādas funkcijas piekrīt Ersatzinspektion Ostland, un kādas man kā Ersatzkommando Lettland komandierim. Bez

tam šāds stāvoklis jau pastāvēja arī agrāk. Kopējās lietas labā ir nepieciešams skaidri noteikt, kas un kā turpmāk iesaukšanu kārtos.

Pastāv divas iespējas:

1. Iesaukšanas visā pilnībā izdara Ersatzinspektion Ostland, bez mana vārda kā izkārtnes, kas arī atklātībā jādeklarē, vai arī
2. iesaukšanu un iedalīšanu kaŗaspēka vienībās izdaru es kopā ar latviešu iestādēm, nosakot arī, kas atbrīvojams un kas ne, bet Ersatzinspektion Ostland tikai norāda, cik daudz jāiesauc, atkarīgi no attiecīgo vienību uzņemšanas spējas un iesaukto apgādes iespējamībām.

Pēc mana ieskata pareizākais būtu pēdējais atrisinājums, ievērojot politiskās un psiholoģiskas dabas motīvus. Tas arī būtu viens no priekšnoteikumiem, lai es varētu veikt šādu uzdevumu — būt atbildīgam par latviešu leģionāru morālo stāju un cīņas gribu. Pakļaušos Jūsu lēmumam par vienu vai otru variantu, bet duālisms nedrīkst turpināties, jo tad es būšu spiests vilkt latviešu kaŗavīra ētikai atbilstošas konsekvences.

Šo paziņojumu iesniedzu Jums nevis lai sūdzētos vai lai Jūsu priekšā taisnotos. Es vienīgi gribēju Jums parādīt īstā gaismā visus apstākļus, lai Jūs, ievērojot tos, varētu pieņemt savu lēmumu. Atļaujos piezīmēt, ka ne vien iesaukšanas un papildinājumu lietās man ir lielas grūtības, bet arī vispār pret visu Latviešu leģionu mans stāvoklis ir neskaidrs un kļūmīgs, jo mani pienākumi un tiesības līdz šim vēl nav fiksēti. Līdz šim visa darba rezultāti ir atkarīgi no tā, cik lielu pretimnākšanu katra vācu dienesta vieta individuāli man parāda. Nekas neatstāj uz manu darba sekmēm tik negatīvu ietekmi kā tas, ka leģionāriem vai to piederīgajiem griežoties pie manis jebkādā jautājumā, nevaru neko citu atbildēt kā tikai to, ka tas nav no manis atkarīgs un ka viņu lietu var izšķirt tikai tāda un tāda vācu iestāde.

Tomēr mana vienīgā vēlēšanās ir kalpot mūsu kopīgai cīņai un novērst visus šķēršļus, kuŗi traucē sadarbību un savstarpējo uzticību, kamdēļ lūdzu izlemt kā svarīgāko šo iesaukšanas jautājumu.

Generālis Bangerskis

Pārskati par iesaukšanu un zaudējumiem

Noraksts

Ziņas par 1906. — 1924. g. dzimušo vīriešu
iesaukšanas rezultātiem

	1.4.1944.	10.6.1944.
Pakļauti iesaukšanai	181.439	181.439
Pārbaudīti	138.728	142.697
Neieradušies (nav saukti)	42.711*	38.742*
Iesaukti	42.634	43.223
Iesaukšana atlikta saimniecisku vai darba apstākļu dēļ uz noteiktu laiku	11.964**	15.999
Iesaukšana atlikta saimniecisku vai darba apstākļu dēļ līdz turpmākam	23.328**	34.510
Atvaļināti līdz sevišķam rīkojumam		2.079
Atvaļināti veselības uzlabošanai:		
a) pa termiņiem	8.749	5.063
b) nozīmēti izmeklēšanai pie ārstiem- speciālistiem	4.744	
Atzīti par nederīgiem kara dienestam ...	15.168	18.772
Atzīti par derīgiem ārrindas dienestam ..	21.015	23.051

Par noraksta pareizību:

V. Reinfelds
virsleitnants

* Uzdotajā neieradušos skaitā ietilpinātas šādas grupas:

Dzelzceļnieki, kārtības un SD policijas dienestā sastāvošie, cietumu apsardzībā un muitas un robežapsardzības dienestā sastāvošie, kuŗi no ierašanās uz medicīnisko apskati bija atbrīvoti. Bez tam minētā skaitlī ietilpināti aizsargi, kuŗi pārskaitīti policijas bataljonos bez medicīniskas apskates, daļa vācu armijas izpalīgu, šķūtīti un darbos norīkotie, un slimības dēļ uz medicīnisko apskati neieradušies.

Visu datu pārbaudīšanu var izdarīt vienīgi sarakstīšanās ceļā, kas tagadējos apstākļos prasa ilgāku laiku, un kara apriņķu pārvaldes, kuŗas noorganizējas tikai martā, šo lielo darbu nav spējušas nobeigt. Ziņas par tiem, kuŗi atrāvušies no iesaukšanas, nāks tikai vēlāk.

** Uz š. g. 1. aprīli ziņas par atbrīvotiem darba vai saimniecisku apstākļu dēļ, Rīgas pilsētas kara apriņķa pārvalde nevarēja sniegt un tās nav uzrādītas.

Übersicht zum 1.7.1944
über die Teilnahme der lettischen Staatsbürger am aktiven
Kampf gegen den Bolschewismus

I Lett. SS-Freiw. Legion

a) SS-Einheiten

<i>Truppenteil</i>	<i>Führer</i>	<i>Unter- führer</i>	<i>Mannsch. Zusammen</i>	<i>Bemerkungen</i>
15. Waffen-Gren. Div.-SS	387	1.475	9.675	11.537
Felders. Btl. 15	17	57	723	807
Ausb. Rgt. 3 (Paplacken)	17	67	723	807
19. Waffen-Gren. Div.-SS	266	1.323	8.203	9.792
III u. IV/Art. Regt. 19	50	165	1.435	1.650
Panzerj. Abt. 19	5	22	451	478
Pi. Btl. 19 Prag	12	38	328	378
SS-Ers. Brig. 15 Mitau	92	384	3.390	3.866
Zbv. Btl. 1	19	70	295	384
Let. Wachkomp. 1 (1/274 Btl.)	2	20	210	232
Let. Wachkomp. 2	1	—	136	137
Let. Wachkomp. 3	1	—	186	187
Let. Wachkomp. 4	1	—	100	101
<i>Zusammen</i>	890	3.751	26.805	31.446

z. V. B. d. W.-SS, Ost.
z. V. Kom. Seelag
Dundangen

Truppenteil	b) Grenzschutz-Einheiten		Mannsch. Zusammen	Bemerkungen
	Führer	Unterführer		
Grenzschutz-Rgt. 2	62	320	1.024	1.406
Grenzschutz-Rgt. 3	46	255	2.747	2.775
				z.V.15.W-Gren. Div.-SS i. Front
Grenzschutz-Rgt. 4	65	225	2.048	2.338
Grenzschutz-Rgt. 5	46	255	2.884	3.185
Grenzschutz-Rgt. 6	69	278	2.067	2.414
Zusammen	288	1.333	10.497	12.118
	c) Polizeieinheiten			
Geschl. Polizei-Einheiten	390	2.520	11.974	14.884
Schutzm. d. Einzeldienstes	707	2.058	2.475	5.340
Hilfspolizei-Selbstschutz	898	2.444	18.920	22.262
Zusammen	1.995	7.022	33.369	42.386
	d) Verschiedene Einheiten			
Stab d. Generalinspektors	25	31	45	101
Ersatzkommando Lettland	20	23	56	99
Pi-Btl. 672	21	70	681	772
Luftwaffe	36	124	468	628
Zusammen	102	248	1.250	1.600

II Verschiedene Einheiten ausserhalb der Legion

Truppenteil	Führer	Unterführer	Mannsch.	Zusammen	Bemerkungen
Hilfswill. d. Deutschen Wehrm.	—	—	—	12.159	
Deutsche Grenzschutz Einh.	—	—	—	717	
Deutscher Seedienst	—	—	—	900	
Org. Todt	—	—	—	450	
Sicherheits Pol. Btl. 3 u. 4	41	196	610	847	
Einh. der Russ. Volkszugehör	—	—	—	7.671	
Zusammen	41	196	610	22.744	
Insgesamt	3.316	12.550	72.531	110.294	

F.d.R.d.A.

V. Reinfelds
Waffen-Obersturmführer

Abschrift

Verluste der Lett. SS-Freiw. Legion
bis zum 1.7.1944
die der Generalinspektion amtlich bekannt sind:

	<i>Gefallene</i>	<i>Vermisste</i>	<i>Zusammen</i>
SS-Einheiten	3.046	1.234	4.280
Geschlossene Polizei-Einheiten	868	128	996
Insgesamt	3.914	1.362	5.276

F.d.R.d.A.

V. Reinfelds
Waffen-Obersturmführer

Abschrift

Einberufen vom 1.7. bis 18.8.1944

1) kv befunden und einberufen	
a) Jahrgang 1925/26	7.122
b) Jahrgang 1919 — 1924	938
c) Jahrgang 1906 — 1918	2.245
d) für diverse Einheiten, wie LW, Flak, SD u. dgl.	1.130
Offz. Stellevertreter	154
Zusammen	11.589
2) av und bkv die der Luftwaffe zur Verfügung gestellt wurden	1.744
Zusammen	13.333

F.d.R.d.A.

V. Reinfelds
Waffen-Obersturmführer

(Lapp. 133 — 137 sniegtie dati par iesaukšanas rezultātiem, latviešu līdzdalību cīņā pret boļševismu un Leģiona zaudējumiem ir viss, kas ģen. Bangerska atstātajos materiālos kaut cik raksturo vispārējo ainu skaitļos. Tuvāki norādījumi par atsevišķu iesaukšanu rezultātiem, atbilstoši mobilizāciju periodiem, nebija atrodami, — red.)

Dažas ģen. Bangerska atzīmes:

1944. g. jūnijā — rīkojums par Meijera batalj. uzstādīšanu no sodītajiem, par ko es neatlaidīgi iestājos ne vienu reizi vien. Beidzot piekāpšanās. (Kāds mācītājs sarakstījis laikrakstā ap-lamības).

Kapt. Meijera bataljoni:

I btl. formējās 1944. g. jūnijā no Centrālcietuma un Salaspils iemītniekiem — 500 cilvēku. Izgāja uz pozīcijām Buļļu ielā Pārdaugavā.

II btl. saformējās 1944. g. septembrī no Centrālcietuma un Termiņcietuma iemītniekiem. Izbrauca 1944. g. 10. oktobrī uz Vāciju.

1944. g. 23. augustā — augstākā SS un policijas vadītāja rīkojums: formēt no Salaspilī ieslodzītajiem vēl vienu būv-bataljonu ar nosaukumu 6. latviešu būvbataljons. 14 virsnieku, 58 instruktori, 563 kareivji.

GAISA SPĒKU PALĪGDIENESTS

Pārskats

par 1927. un 1928. g. dzimušo latviešu iesaukšanu un brīvprātīgu iesaistīšanu gaisa spēku palīgdienestā un viņu turpmāko aprūpi.

Jautājums par latviešu jaunekļu iesaistīšanu gaisa spēku palīgdienestā no vācu vadības puses tika ierosināts 1944. g. pavasarī, bet, tā kā šinī jautājumā nepanāca konkrētu vienošanos, tad tas līdz turpmākam palika atklāts.

Pamatojoties uz pirmā un iekšlietu ģenerāldirektora ģen. Dankera 1944. g. 27. jūlija rīkojumu par 1927. g. dzimušo latviešu jaunekļu iesaistīšanu gaisa spēku palīgdienestā un viņa rīkojumu par 1928. g. dzimušo jaunekļu iesaistīšanu GSP dienestā, LJO stābs nekavējoties stājās pie šī rīkojuma izpildīšanas. Iesaukšana bija jāizdara visīsākā laikā, dažos apriņķos rīkojumu par iesaukšanu stābs saņēma dažas dienas pirms datuma, kurā jau jaunekļiem bija jāierodas iesaukšanas komisijā. Bez tam iesaukšanas bij jāizdara arī dažos ienaidnieka apdraudētos apriņķos — Bauskas, Madonas un Latgales. Stābs veica nepieciešamos priekšdarbus iesaukšanai:

1. Kopā ar vācu vietējās gaisa flotes vadību izstrādāja noteikumus, zem kādiem latviešu jaunekļi iesaistāmi GSP dienestā un iesniedza pirmam un iekšlietu ģenerāldirektoram ģen. Dankeram pieņemšanai.
2. Izdeva 1944. g. 28. jūlijā izpildnoteikumus pie 1944. g. 27. jūlija rīkojuma par 1927. g. dzim. latviešu jaunekļu iesaistīšanu gaisa spēku palīgdienestā.
3. Veica informācijas un propagandas darbu par gaisa spēku palīgdienestu ar preses, radiofona un filmas palīdzību.
4. Izstrādāja iesaukšanas plānu, instruēja un sagatavoja darbiniekus iesaukšanas darba veikšanai.
5. Noorganizēja iesaukšanu.

Iesaukšana

Iesaukšanu stābs uzsāka jau ar 1944. g. 2. augustu un pabeidza 9. septembrī.

Iesaukšanu izdarīja šādos apriņķos, apriņķu minētā kārtībā ar zemāk minētiem rezultātiem:

1. Rīgas pilsēta	1543	iesaukto
2. Rīgas apriņķis	702	—
3. Madonas apriņķis	142	—
4. Bauskas apriņķis	102	—
5. Cēsu apriņķis	472	—
6. Valmieras apriņķis	674	—
7. Valkas apriņķis	343	—
8. Jēkabpils apriņķis	42	—
9. No pārējiem apriņķiem (viens ieradies bez iesaukšanas)	120	—

kopā .... 4139 iesaukto

No minētā iesaukto kopskaita brīvprātīgi pieteikušies — 562.

No visu iesaukto kopskaita

1. Par derīgiem atzīti	3614
2. Iesaukšana veselības dēļ vai svarīgu saimniecisku apstākļu dēļ atlikta	353
3. Nederīgi	94
4. Slimības vai citu apstākļu dēļ nav varējuši komisijā ierasties, vai nosūtīti uz slimnīcu	78

Iedalīti kara spēka palīgu pārraudzībā un aprūpībā, saskaņā ar LJO norādījumiem.

- Sakarā ar Latvijas evakuāciju, veikta no LJO stāba puses GSP pārvešana uz Lielvāciju un nepareizību novēršana un labošana, kas bija pielaistas pie GSP pārvietošanas no Rīgas uz Liepāju un tālāk uz Lielvāciju.
- Uzsākta uz Vāciju pārvietoto GSP reģistrācija un jauno dienesta vietu atzīmēšana jaunas centrālās kartotēkas iekārtošanai.

(E. Rullis)
Stāba šefs

(Ģenerāļa gādību par gaisa spēku izpalīgos un Vācijas kara flotē iesaukto latviešu jauniešu likteni atspoguļo šādi viņa materiālos atrodamie dokumenti, red.:)

Latviešu leģiona stāba administratīvi-personālās daļas darbības apraksts:

	Raksta Nr.
21. un 22. nov.	Majoram Mednim Liepājā uzdots stāties sakaros ar kapt. Rupneri, kurš pārzina 1927. g. dzimušos latviešu zēnus — zenīrtātilerijas izpalīgus Latvijā, un noskaidrot šo jaunekļu reģistrēšanas jautājumu. 161
	Šo pašu jautājumu plkv. Plensneram uzdots noskaidrot pie vācu zenīrtātilerijas vadības Egerā, par Vācijā esošiem 1927. g. dzimušiem latviešu zenīrtātilerijas izpalīgiem. 154
23. nov.	Baltijas jūras 2. admirāļa dienesta vietas Izvietošanas daļai Kīlē lūgts piesūtīt Leģ. stābam ziņas pēc klātpievienotā parauga par visiem Lielvācijas kara flotē iesaistītiem latviešu tautības jūrniekiem, norādot arī viņu līdz šim ciestos zaudējumus (kritušos, mirušos un bez vēsts pazudušos) pēc stāvokļa uz š. g. 1. decembri. Turpmāk uz katra mēneša 1. datumu tiek lūgts iesniegt ziņas par notikušām pārmaiņām latviešu jūrnieku sastāvā. 200/D

Dancigā, 1944. g. 29. novembrī.

(paraksts)

Pulkvedis-leitnants

Latv. SS brīvpr. leģ. ģenerālinsp. stāba
Administratīvi-Personālās daļas priekšnieks

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
 ģenerālinspektora stābs
 Aprūpības daļas priekšnieks
 Dancigā, 1944. g. 3. decembrī

Stāba priekšniekam
 Ziņojums

Š. g. 25. novembrī ierados Eger'ā, lai izpildītu Jūsu rīkojumu attiecībā uz tur ev. atrodošos latviešu gaisa spēku izpalīgu apstākļu noskaidrošanu.

Ierodoties Eger'as Fliegerhorst'ā, iesniedzu savu apliecību Fliegerhorst'a komandierim un lūdzu viņa informāciju. Viņš man paskaidroja, ka latviešu kā gaisa spēku izpalīgu (Luftwaffenhelfer) viņa padotībā ne arī kur citur Egerā pie gaisa spēkiem neesot. Fliegerhorst'ā gan atrodoties vairāki simti latviešu vecumā no 14—24 gadiem, kuŗus esot savervējusi Austrumministrija tāpat kā citu austrumu tautu piederīgos. Šie cilvēki esot viņam — Fliegerhorst'a komandierim — pakļauti tikai saimnieciski. Visādā citā ziņā viņi atrodoties Austrumministrijas padotībā, kur viņiem pastāvot sevišķa vieta Hauptbannführer'a Nickel'a vadībā (Berlin, Klosterstr.-Ostministerium). Šeit Fliegerhorst'ā novietotais latviešu un citu tautību darba spēks esot tieši pakļauts Oberbannführer'am Knoll'am.

Ierados pie pēdējā, kuŗš man paskaidroja apmēram to pašu, t. i. ka šeit nometnē esošie latvieši atrodas Dienststelle Hauptbannführer Nickel'ā, atrodoties Troppau'ā (Sudetijā). Latviešu jaunekļi, kuŗi atrodoties šeit, esot daļa no tiem, kuŗus kā gaisa spēku izpalīgus (Luftwaffenhelfer) savā laikā viņu rīcībā nodevusi Latviešu jaunatnes organizācija. Arī tās vadītājs (Führer der L.J.O.) Rullis atrodoties Troppau'ā.

Šī nometne Eger'ā esot uzskatāma kā uztverošā (Auffangslager). Uzdevums — ietērpšana, reģistrēšana (kartotēka) un personas dokumentu (Ausweis) izsniegšana. Lielākā daļa latviešu esot nākusi no t. s. Fabich'a b-na (Ausb. Btl. Fabich). Līdz 25.11. no nometnes jau aizsūtīti kā Luftwaffenhelfer'i uz dažādām gaisa spēku daļām 1012 jaunieši. Pa lielākai daļai tie novietoti Thūringen'ā, daļa arī Niederfino (Berlines tuvumā). Paliekot vēl apm. 800, bet viņš cerot vēl saņemt latviešus, jo viņi cenšoties panākt, lai caur šo nometni ietu visi latviešu

jaunekļi, kuņi paredzēti Nickel'a dienesta vietai. Patlaban Eger'ā esot jaunieši no apm. 20 dažādām tautībām — latvieši, igauņi, ungāri, holandieši un no padomju Krievijas tautībām (krievi, ukraiņi, baškiri, u. t. t.). Viņš gribētu krievus no šīs nometnes dabūt pavisam projām, jo citiem sadzīvē ar tiem iznākot starpgadījumi, kaut gan, piemēram, krievu kadeti, kuņi nākuši no Belgrades, esot viņa nometnes elite. Pie latviešiem esot viņu jaunatnes vadītāji ar ltn. *Kažociņu* priekšgalā. Viņš cenšoties arī, lai gaisa spēkiem nododamiem jauniešiem būtu līdzīgi viņu jaunatnes vadītāji tādā attiecībā:

uz katriem 300 jauniešiem — viens jaunatnes vadītājs (Führer)

uz katriem 100 jauniešiem — viens jaunatnes instruktors (Unterführer)

uz katriem 20 jauniešiem — viens jaunatnes instruktors (Unterführer)

Novietojums šeit līdz šim bijis diezgan saspīests, bet, tā kā telpas tagad esot atbrīvojušās, tad nupat šodien notiekot latviešu izkārtošana labākās telpās. Tā kā agrāk daļa latviešu jauniešu saslimusi ar lipīgām slimībām (tīfu), tad vajadzējis tos, kuņi atradušies sakaros ar slimiem, ievietot karantīnā. Tur vēl esot ap 200 jaunekļu, bet arī karantīnas laiks patlaban izbeidzoties, un karantīnā bijušie varēšot atgriezties vispārējās mītnēs. Nodarbināti tiekot jaunieši pa lielākai daļai dažādiem izbūves darbiem. Apmācības šeit notiekot samērā maz, izņemot audzināšanas un dziedāšanas stundas, bet viņi gribot panākt, lai varētu izdarīt arī zināmā mērā ierindas mācības, kaut gan apmācības vispār tiekot atstātas tām vienībām, kuņās jauniešus iedalīs. Princips esot tāds, ka visus ierindai derīgos gribot nodot kaņaspēkam (gaisa spēkiem vai ieroču SS) un kā darba spēks paliktu tikai ierindas dienestam nepiemērotie. Latviešu vecums svārstoties no 15—18 gadiem. Vecāku par 18 gadiem esot tikai ļoti nedaudz. Ar latviešu zēniem viņš esot apmierināts. Gara stāvoklis esot labs un 18. novembri viņi esot atzīmējuši sevišķi svinīgi. Bijusi svinīga junda, parāde un kopējs sarīkojums pilsetā (nometne atrodas dažus kilometrus ārpus tās), kur paši zēni uzstājušies ar priekšnesumiem, kas esot ļoti labi izdevušies.

Iepazīnos arī ar kartotēkas iekārtojumu. Reģistrācijas kartītēs uzņemtie dati pietiekami. Kartītes pēc izpildīšanas nosūta uz Troppau'u, kāpēc visas izziņas par gaisa spēku izpalīgiem resp. visiem latvju jaunatnes organizācijā ietilpstošiem adresējamas turp (Dienststelle Hauptbannführer Nickel, Troppau (Sudeteten), Eichendorfplatz-Hauptkartei).

Jauniešu piederīgie nekādus pabalstus nesaņem. Paši viņi saņem drēbes (gaisa spēku), uzturu un Rpf. 30 dienā. Igauni un latvieši pagaidām vēl skaitās kā Luftwaffenhelfer'i, bet pārējo tautību jaunieši kā SS audzēkņi (SS-Zöglinge). Arī latvieši un igauņi gribot, lai viņus skaitītu par SS audzēkņiem, jo tad dabūjot papirosus. Kā vēlāk noskaidroju sarunās ar jauniešiem, tad viņi grib jo drīzāk, jo labāk tikt pārskaitīti uz latviešu frontes vienībām vispār, bet daļa zēnu vēl ļoti jauni (14 gadus veci). Noskaidrojot ar ltn. *Kažociņu* un jaunatnes audzinātāju *Osi*, kā notikusi zēnu ieskaitīšana, tie pastāstīja, ka daļa zēnu pieteikusies brīvprātīgi (jaunākie), bet vecākie mobilizēti. Mobilizāciju izdarījusi Latviešu jaunatnes organizācija ģenerāļa Dankera uzdevumā. Virtuve tīra, ēdamistaba gaiša, ir arī klavieres, tie, kas prot spēlēt, var vingrināties. Vispār redzama cenšanās mītnēm dot latvisku izskatu. Zēni ļoti labi atsaucās par savu līdzšinējo priekšnieku — kādu lidotāju kapteini, kurš par tiem ļoti rūpējies un gādājis. Sarunā ar mani šis kapteinis savukārt ļoti atsaucās par zēniem. Protams, esot arī izņēmumi, bet reti. Pēc šī kapteiņa vārdiem gaisa spēku tiešā interese par zēniem tagad izbeidzoties, jo tie pārejot Nickel'a padotībā. Ko viņi (t. i. gaisa spēki) vēl varējuši, to esot pievākuši (apm. 1000 jauniešu). Kas notikšot ar pārējiem, to viņš nezina.

Slēdziens:

- 1) *Eger'ā* novietoto latviešu jauniešu stāvoklis patlaban nav neciešams. Ietērps visumā labāks nekā mūsu kaŗaspēka vienībās.
- 2) Par jauniešu turpmāko izvietošanu pilnu skaidrību man tomēr neizdevās iegūt. Lielākā daļa no līdz šim *Eger'ā* novietotajiem (1012) nosūtīta kā izpalīgi dažādām gaisa spēka vienībām *Thüringen'ā* un *Niederfino*.
- 3) No latviešu puses pie jauniešiem, arī tiem, kas nosūtīti gaisa spēku vienībām, ir Latvju jaunatnes organizācijas pārstāvji.

- 4) Reģistrācija — vismaz *Eger*'ā — tiek izdarīta pietiekami labi, un ziņas par to, kur katrs atrodas — dabūjamas caur *Troppau*'u (adrese minēta ziņojumā). Arī *Eger*'ā vēl esošais jaunatnes pārstāvis (ltņ. *Kažociņš*), kuŗam liku priekšā periodiski informēt par latv. jauniešu kustību *Eger*'ā ģenerālinspektoru — no tiešas informācijas atteicās un norādīja uz *Troppau*'u.
- 5) Uz *Troppau*'u būtu komandējams kāds virsnieks, lai noskaidrotu, cik jaunatnes organizācijas brīvprātīgo un mobilizēto pārvests uz Vāciju, un kā tie patlaban sadalīti.

Pulkvedis /Plensners/
Paraksts

DARBA DIENESTS

III iec. A.

Noraksts

Uzaicinājums

Pils. Bangerski Kārli, dz. 4.11.1926. g., dzīv. Rīgā, Adolfa Hitlera ielā 13, dz. 11, uzaicinu ierasties Rīgā, Lielā Ģildē uz Valsts darba dienesta vervēšanas sanākumi 1944. g. 30.1. plkst. 8.00 līdz ar šo aicinājumu un pasi.

Ierašanās obligātoriska.

Rīgā, 1944. g. 25. 1.

V. Kolmars

Rīgas prefekta v.

Piezīme: Uzaicinājuma dienā jauneklīm bija tikai 17 gadu, 2 mēn. un 21 diena. Es kā Kārļa Bangerska aizbildnis protestēju pret šādu rīcību un piezīmēju, ka tikai 1944. g. oktobrī jauneklis beigs Arodskolas III kursu, bet pilnu kursu tikai 1945. g. maijā, tomēr protests nelīdzēja, un jauniešiem Lielā Ģildē atņemtas pasas, kuņģis iespiests zīmogs, ka viņi ir iesaukti darba dienestā.

R. Bangerskis

GĀDĪBA PAR APCIETINĀTAJIEM

PIE LEĢIONA ģenerālinspekcijas griezās arī vecāki, kuŗu dēli — jaunekļi bija apcietināti par »polītisku« darbību. Nevienam netika atteikts, bet attiecīgos lūgumus virzīja tālāk. Tā, sakarā ar 16 jaunekļu apcietināšanu (plkv. Grosbarda un plkv. Neimaņa dēli, Platais un citi) iesniedzu lūgumu par viņu atbrīvošanu. Sākumā atbrīvoja tikai 6 vai 8 jaunekļus. Pēc tam vairākkārt griezos kā pie ģen. Jekelna, tā Dr. Langes, prasot arī pārējo atbrīvošanu, bet bez rezultātiem. Ar ģen. Jekelnu man bija arī vairākas sarunas jauniešu lietās: »Man parasti nākas runāt ne tikai ar kaŗavīriem, bet arī ar latvju tautas pārstāvjiem. Ko lai es atbildu viņiem uz aizrādījumu, ka es taču aicinot cīnīties par Latviju, par latvju tautas interesēm, bet par šo pašu nacionālo domu izpausmi nevainīgās pārrunās vai raktos vācu iestādes šos jauniešus tur ieslodzījumā? Jauniešu vecāki visi ir cienījami pilsoņi, daži ir pat atbildīgos amatos, bet viņu dēliem kā noziedzniekiem laupa brīvību. Notiek pat šādi kuriozi: tēvu vajā kā komunistu līdzjutēju, bet dēlu tur apcietinājumā par nacionālu pārliecību.« Ģenerālis Jekelns atbildeja: »Es jau 8 apcietinātos liku atbrīvot, pārējiem vēl kāds laiks jāsež, viņu lietas ir smagākas. Man šeit Latvijā jāatbild par drošību frontes aizmugurē. Te mikstčaulība nevietā.« Es atteicu: »Vai jūs, ģenerāļa kungs, viņu lietas esat paši skatījuši cauri un zināt viņu noziegumus? Tie taču visi vēl skolas zēni, kuŗi audzināmi, bet ne pazudināmi!«

Ģenerālis Jekelns: »Man ir jātic maniem darbiniekiem, es pats nevaru visās lietās iedziļināties. Pēc kāda laika viņu lietas varēs vēlreiz pārbaudīt.«

Dažas nedēļas vēlāk griezos atkal pie ģenerāļa Jekelna, no devu viņam šai lietā rakstisku iesniegumu un pieteicu arī, ka viņa uz manu lūgumu atbrīvotie jaunekļi ir priekšzīmīgi beiguši instruktoru kursus un izrādījušies par teicamiem kaŗavīriem; tas man dod tiesības atkārtoti lūgt arī pārējo manā iesniegumā minēto jauniešu atbrīvošanu. Saruna pieņēma ner-

vozu raksturu, un man negribot saskrēja asaras acīs. Tad ģenerālis Jekelns sacīja: »Nu, ja jau nu jums šie jaunieši tik tuvi un tāda interese par viņiem, tad es pats izskatišu viņu lietas, bet dodiet man pāris nedēļu laika.«

Tā mēs šķīrāmies. Pagāja divas, pagāja četras nedēļas, bet atbildi es nesaņēmu. Toties konfidenciālā kārtā uzzināju, ka vēl divi jaunieši esot atbrīvoti, bet no viņiem Dr. Lange* ņēmis parakstu, ka šo jauniešu nolūks bijis izdarīt Latvijā bruņotu sacelšanos. Stāstītājs bailojās, ka pēc šādas liecības nodošanas pārējie jaunieši netikšot atbrīvoti un viņš esot visai norūpējies par savu dēlu, kuŗam ļoti vāja veselība. Dr. Lange arī no viņa ņēmis parakstu, ka viņš turpmāk nekādus iesniegumus vairs neizdarišot ne ģen. Jekelnam, ne man, ne arī ģenerālkomisāram, jo citādi sava dēla likteni tikai pasliktināšot. Stāstītājs lūdza mani pagaidām par viņa dēlu neko neminēt pārrunās ar ģen. Jekelnu. Arī atbrīvotie jaunieši brīdināti »turēt muti«, pretējā gadījumā viņš, Dr. Lange, šos jaunekļus atrādīšot, lai kur viņi atrastos. Vēlāk no jauniešu tuviniekiem dabūju dzirdēt vēl arī par Neimaņa, Grosbarda un Platā atbrīvošanu. Tātad beigu beigās apcietināto vairākums atbrīvots gan tika, bet pēc ilgām cīņām, ilgas vilcināšanās un ar draudiem no vācu puses.

Leģiona inspekcija gādāja arī par citiem cietējiem. Reiz pie manis vēl manas darbības sākumā ieradās divas jaunavas, no kuŗām viena raudādama stāstīja, ka viņas brālis notiesāts uz nāvi un lūdza palīdzēt, lai viņu glābtu. Par nelaimīgā aizstāvi bija pielaists zvērināts advokāts Turks. Pa tālrūni lūdzu Turku nekavējoties uzrakstīt apžēlošanas lūgumu un apsoliļos par to samaksāt honorāru. Notiesātā māsa man pateica, ka advokāts prasījis no viņas 1000 RM. Šī summa gan man likās pārāk augsta, bet pārrunās noskaidrojās, ka augstākā instancē Vācijā, kurp lieta nosūtīta, kādam darbiniekam par mūsu lūgumu tālākvirzīšanu esot jādod kāda atlīdzība, jo lietu tur esot ļoti daudz un katrai jāgaida sava kārtā. Pasteidzināšana mūsu gadījumā bija visai svarīga un nekādas naudas nebija žēl.

Jaunekļa vaina bija smaga no militārā viedokļa. Viņš bija dezertējis no savas kaŗaspēka vienības un slapstījies pilsētā. Viņam gan bijis piešķirts atvaļinājums, bet draugi viņu piedzirdījuši un, kad dzērumā atvaļinājums jau bijis nokavēts, pierunājuši slēpties jūrmalā un Rīgā. Apmeklējot Rīgu, viņš ap-

* SS sturmbannfirers, Drošības policijas un SD komandieris Latvijā.

cietināts un vests uz komandantūru, bet stacijas vai cirka tuvumā izrāvis ieroci un divus vācu patruļniekus sašāvis.

Jauniešiem šādu »draugu«, kuŗi pamudināja uz neatbildīgu rīcību, radās daudz, un savu nodomu īstenošanai tie gāza kaŗavīrus postā. Kāds padzīvojis nopietns kungs, advokāts ar augstu stāžu valsts darbā, atklāti atzinās, ka iesaucamiem jauniešiem ieteicot iet mežā. Uz manu jautājumu, kas tad viņus tur apgādās, kur lai viņi mežā paliek, šis cienījamais vīrs atbildēja, ka viņš »arī varētu kādu paslēpt«. Es iebildu, ka mežā var iebēgt simts, daži simti, bet tur nevar slapstīties desmit tūkstoši. Ja to darītu, viņiem dabīgi būtu jāpārvēršas par laupītājiem, jo pārtikt no kaut kā taču vajadzēs. Viņus uzskatīs par bandītiem kā latvieši, tā vācieši un arī boļševiki, ja tie ienāktu Latvijā. Šie jaunekļi un viņu tuvinieki būs nelaimīgi. Tiešām, arestēto skaits bija ļoti liels, bija arī zināms procents notiesāto, un Turkam nācās ne vien rakstīt lūgumrakstus, bet arī izbaukt uz Vāciju pie kaŗa tiesas pārvaldes. Par katru apzēlošanas lūgumraksta sastādīšanu un lietas virzīšanu Turks saņēma atlīdzību uz manu rīkojumu no ģenerālinspektora rīcībā ziedotām summām.

Kādreiz pie manis griezās arī kādas Pērkonkrusta grupas pārstāvis, lūdzot spert soļus šīs grupas atbrīvošanai no apcietinājuma. Viņi esot strādājuši SD kartotēkā un tur kopojuši ziņas ne tikai par latviešiem vien, bet sastādījuši nelegālu kartotēku arī par vācu okupācijas varas darbiniekiem, un kāds viņus esot nodevis. Arī šai gadījumā nācās izpalīdzēt, rakstīt un pieprasīt izziņas. Vēlāk atbrīvoto pārstāvis man par to pateicās.

Kad apcietināja bij. valsts prezidenta Čakstes dēlus Mintautu un Konstantinu, par tiem iesniedzām īpašu lūgumu; norakstu no tā iedevu Mintauta Čakstes kundzei. Nepietika ar rakstisku iesniegumu, vairākkārt arī personīgi runāju ar Jekelnu un Šrēderu. Beidzot Mintautu arī atbrīvoja, bet par Konstantinu man Jekelns pateica, ka tā neesot viņa viena paša, bet veselas grupas lieta, kuŗā iejaukti arī ārzemnieki, un izmeklēšana prasīšot ilgāku laiku. Esot aizdomas par spiegošanu. Grūtības visos manos iesniegumos radīja tas, ka absolūti nebiju informēts apcietināto lietās un tāpēc nevarēju ne ar kādiem nopietniem argumentiem viņus aizstāvēt.

Kādā dienā pie manis ieradās bij. satiksmes ministra Einberga kundze un uztraukta jautāja, ko viņai darīt viņas vīra labā un

ko darīt pašam Einbergam, kuŗu meklējot Gestapo ierēdņi. Patlaban tie atrodoties Einberga dzīvoklī un gaidot viņu pārnākam, bet Einbergs esot noslēpies un zinot, ka arestēšanas gadījumā viņš atbrīvots vairs netikšot. Tas bija jau 1944. g. otrā pusē. Bolševiki jau bija Jelgavā un Tukumā. Einbergs bija fabrikas Lenta direktors-rikotājs, un grūti bija saprast viņa vajāšanas iemeslus. Pirms tam kādā sapulcē, kuŗu bija sasaucis iekšlietu ģenerāldirektors, Einbergs bija teicis runu, bet tajā nevarēja saklausīt nekā diskriminējoša. Viņš iestājās par lielākām latviešu iestāžu tiesībām un kaŗaspēka izveidošanu par Latvijas armiju, kas latviešiem dotu arī daudz lielākas bruņošanās iespējas. Man toreiz nācās aizrādīt, ka komandējošā sastāva trūkums neatļauj mums veidot vēl kādas jaunas vienības, bet citādi arī es varēju visam sacītajam piekrist. Manas domas bija, ka Einbergam pilsētā grūtāk uzturēties nekā kaut kur uz laukiem un ka varbūt labāk būtu, ja viņš ar kuģīti, kas no Rīgas gāja uz Kurzemes piekrasti — Kolkas ragu vai citur, lūkotu nokļūt dziļākā frontes aizmugurē. Tad varētu rast attaisnojumu, kāpēc Einbergs neierodas fabrikā, kuŗa atrodas viņa vadībā. Biju tajās domās, ka iestāšanās Leģionā vien nepasargās Einbergu no apcietināšanas. Lūkoju no kundzes izdibināt viņas vīra meklēšanas iemeslus, bet viņa neko pateikt nevarēja vai nevēlējās. Kundze aizgāja ar nodomu ieteikt vīram izbraukt uz Kurzemi.

Pēc kādām nedēļām Einberga kundze ieradās atkal un paziņoja, ka vīrs vēl vienmēr slapstoties. Uz Kurzemi viņš baidījies braukt, jo viņu ostas kontrolē vai ceļā pazītu tā kā tā un, apcietināts ceļā, viņš atrastos varbūt tādā stāvoklī, kad viņu varot arī nošaut un pie tam nostādīt lietu tā, ka tas noticis bēgot. Kundze lūdza izpildīt viņa vēlēšanos un uzņemt Einbergu Leģiona dienestā. Atbildēju, ka stāvoklis nu jau ir sliktāks nekā pirms nedēļām, ka labāk būtu katrā ziņā nokļūt Kurzemē, tur pieteikties pie kāda aprinča priekšnieka un atrunāties, ka nevar tikt uz Rīgu. Tagad vācieši viņu var jau arestēt kā dezertējušu no uzņēmuma, neuzdodot pat aresta īstos iemeslus. Pārrunājusi vēlreiz ar vīru, kundze tomēr lūdza uzņemt viņu Leģionā. Tad, apspriedis šo jautājumu ar stāba priekšnieku, kā arī ar Einberga draugu plkv. Bulli, piekritu Einberga lūgumam, aizrādot tomēr, lai ir piesardzīgs arī dienestā. Ieskaitīts dienestā un Leģiona stābā, Einbergs kā valodu pratējs un labs organizātors saņēma stāba priekšnieka uzdevumu uzņem-

ties kādus pienākumus izlūkošanas dienestā, pie kam Einberga dienesta vieta būtu bijusi ārpus Rīgas — kaut kur Tīnužu rajonā.

Kādā nejaukā dienā uzzināju, ka Einbergu tomēr Gestapo apcietinājusi. Gestapo ierēdņi ieradušies Einberga dzīvoklī (kur pēdējais uzturējies visvairāk, bet Tīnužos parādījies maz), un likuši pārģērbties civilās drēbēs, pēc kam aizveduši. Biju par tādu bezkaunību ļoti sašutis un gribēju piekļūt Jekelnam tūlīt otrā dienā, bet viņš nebija sastopams. Kad pēc dažām dienām izteicu savu protestu pret Gestapo rīcību, Jekelns atvainojās, ka vaina esot viņa, Jekelna, — esot piemirsis mani informēt un brīdināt par gaidāmo Einberga apcietināšanu. Bet viņš esot spiests man pateikt, ka ja kāds vācu virsnieks būtu izdarījis to, ko vrsl. Einbergs, tad tas sen jau būtu nošauts. Ko Einbergs izdarījis, man tā arī neizdevās noskaidrot. Klīda baumas, ka esot noklausīta Einberga telefona saruna, kurā viņš izteicis nožēlu, ka atentāts pret Hitleru neesot izdevies. Cik tur bija patiesības, nezinu, bet Einbergu atbrīvot neizdevās. Bija cerība, ka, aizvestus uz Vāciju, politiskos apcietinātos atbrīvos.

Arī bij. sūtņa Sējas lietā iesniedzu ģen. Jekelnam protestu, norādot, ka vācieši viņu uzaicinājuši izbraukt uz ārzemēm nolāst dažas lekcijas par bolševismu. Sēja atbildējis, ka vācu uzdevumā viņš to nevar darīt, jo viņam neticēs. Viņš varētu gan to darīt, piemēram, Zviedrijas valdības vai sabiedrības pārstāvju aicināts. Sakarā ar to it kā notikusi sūtņa Sējas sarakstīšanās ar Zviedriju, un no Latvijas sūtņa Zviedrijā it kā saņemts aicinājums Sējam ierasties Zviedrijā. Rezultātā sūtņi Sēja apcietināts.

Dienesta atzīme

Latviešu SS brīvprātīgo Leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1943. g. 7. decembrī izbrauca uz Darba un audzināšanas nometni Salaspilī (Arbeits- un Erziehungslager Salaspils) apskatīt notiesātos un nometnē ievietotos Leģiona kaŗavīrus. Līdzī brauca pltn. Karlsons, SS-Hstuf. Tofahrn's (SS-Richter d. R.) un ltn. Zegners.

Neilgi pēc iebraukšanas Salaspilī, plkst. 08.45 ieradās nometnes komandants SS-Ostuf. Krauss. Pēc sazināšanās ar Droši-

bas policijas komandieri Latvijā Dr. Langi (Kommandeur der Sicherheitspolizei u.d.S.D. Lettland, SS-Stubaf. Dr. Lange) noņemnes komandants parādīja ģenerālinspektoram notiesāto Leģiona kaŗavīru telpas, kopējo virtuvi u. t. t.

Pēc noņemnes komandanta ziņām, pašlaik noņemnē esot ievietoti pavisam 204 notiesātie kaŗavīri, no kuriem 101 latvietis — 70 no Leģiona SS vienībām un 31 kaŗavīrs no policijas btl. Pārējie 103 — igauņi un leiši.

Darba un audzināšanas noņemne bija agrāk padota tieši Rīgas pilsētas komandantam, turpretim sākot ar 1943. g. augusta mēnesi tā padota Reichssicherheits-Hauptamt'am Berlīnē.

Līdz šim divīzijas kaŗavīrus un citus, kas izdarījuši pārkāpumus Latvijas teritorijā, tiesāja SS- und Polizeigericht XVI Rīgā, Lāčplēša ielā (Nodaļa — Zweigstelle — ts. »Vācu ordeņa gatvē« iepretim Drāmas teātrim). Arī turpmāk šī tiesa paliek Rīgā un iztiesās kaŗavīru pārkāpumus šeit uz vietas.

Brigādes kaŗavīru pārkāpumus iztiesā Hauptamt SS-Gericht un notiesātie sodu izcieš Dancigā (Danzig-Matzkau).

Kaŗavīri, kuŗi pašlaik vēl atrodas Rīgas Centrālcietumā, skaitās SS- und Polizeigericht XVI rīcībā.

Centrālcietumu pārzina Drošības policijas komandieris Dr. Lange.

Parasti notiesātiem viss piespriestais soda mērs nav jāizcieš, bet apm. puse vai mazāk. Pārējo soda daļu nosacīti atliek Gerichtsherr; tāds pie SS- und Polizeigericht XVI skaitās Obergruppenführer's Jeckeln's.

Ierosināts jautājums visus, kam soda mērs mazāks par 3 mēnešiem, nesūtīt uz Salaspils noņemni, bet gan uz disciplināro rotu, kāda dibināma pie divīzijas.

Kaŗavīri novietoti atsevišķā barakā, tomēr viņus pilnīgi izolēt, lai tiem nebūtu jānāk saskarē ar politiskiem ieslodzītiem, nav iespējams. Tāpēc vispār nebūtu vēlams šinī noņemnē kaŗavīrus ievietot. Tomēr sakarā ar to, ka noņemne Danzig-Matzkau ļoti pārpildīta, sodītie bija jāievieto šeit.

Būtu vēlams atsevišķa noņemne tikai kaŗavīriem, lai notiesātiem būtu iespējams zināmu laiku nodarboties ar militāro apmācību.

Kaŗavīru barakās cilvēki sadalīti 3 vados, kuŗiem vecākie ir no pašu vidus. Arī darbā tie iziet atsevišķās kolonnās, ne kopā ar politiskajiem.

Neatkarīgi no darba, ko kaŗavīri strādā, no metnes komandants visus kaŗavīrus ieskaitījis ilga vai smaga darba strādnieku grupā, kāpēc viņi saņem uztura papilddevas.

Kaŗavīri saņem dienā:	gaļu	— 50 gr.
	taukvielas	— 22 gr.
	maizi	— 330 gr.
	kartupeļus	— 150 gr.

Piederīgie kaŗavīriem tieši paciņas nodot nevar, bet var piesūtīt pa pastu.

Sarunā ar no metnes komandantu ģenerālspektors izteica domu, ka kaŗavīri būtu arī šķirojami ne tikai pēc soda ilguma, bet arī pēc nodarījuma rakstura, jo piem. biedra apzagšana ir daudz smagāks pārkāpums nekā piem. neatļauta šaudišana iereibušā stāvoklī.

/paraksts/

Abschrift

Geheim

15. Dezember 1943.

038/43

B/G

An den

Höheren SS- und Polizeiführer für das Ostland

SS-Obergruppenführer und General der Polizei

Jeckeln

Riga

Nachrichtlich an: Generalkommissar in Riga

Durch Zufall ist es mir bekannt worden, dass die wegen ihrer nationalistischen Tätigkeit festgenommenen 36 jungen Letten von KZ Salaspils ins Reich überführt worden sind.

Unter der Bevölkerung wird herumgesprochen, dass gegen die Obengenannten Massnahme »B« angewendet worden sei.

Um diesbezügliche Gerüchte zu vermeiden und die Gemüter zu beruhigen wäre es erforderlich, den Angehörigen der In-

haftierten die Möglichkeit zu geben, über den wahren Zustand in dieser Angelegenheit sich zu überzeugen.

/Bangerskis/
SS-Gruppenführer und
Generalleutnant der Waffen-SS

Abschrift

*Der Generalkommissar in Riga
Tagebuch Nr. 2203/43. g.*

Riga, 17.12.1943.
Geheim

*An den
Herrn Generalinspekteur
der Lett. SS-Freiwilligenlegion
SS-Gruppenführer und Generalleutnant
der Waffen-SS Bangerskis
Riga.*

Durch Rückfrage habe ich festgestellt, dass aus bestimmten Gründen, die einem von Ihnen Beauftragten vom Kommandeur der Sicherheitspolizei im einzelnen dargelegt werden können, eine Überführung aus dem KZ Salaspils in ein KZ im Reich tatsächlich vorgenommen worden ist.

Selbstverständlich entbehrt das Gerücht, dass gegen wegen ihrer nationalistischen Tätigkeit festgenommene Letten eine Exekution angewendet worden sei, jeglicher Grundlage. Um den Angehörigen der Inhaftierten die Möglichkeit zu geben, sich hievon zu überzeugen, wird der Kommandeur der Sicherheitspolizei schnellstens den Inhaftierten die Möglichkeit geben, ihre Angehörigen über ihren jetzigen Aufenthalt zu unterrichten.

Ich wäre Ihnen dankbar, wenn auch Ihrerseits Gerüchten über die angebliche Exekution der Inhaftierten entgegengetreten würde und bitte Sie, falls böswillige Verbreiter dieses Gerüchts Ihnen bekannt werden sollten, gegen diese einzuschreiten.

In Vertretung

/Unterschrift/
/Dr. Dr. von Borcke/
Bezirksdirektor

*Generalinspekteur
der lettischen SS-Freiwilligen
Legion*

Januar 1944

Ka/Pe

Betr.: Polit. Häftlinge der sogen. »lett. nationalen Gruppe«.
Bezug.: diess. Schreiben vom 15.12.43. Nr. 038/43 geh.
dorts. Schreiben vom 17.12.43. Tgb. Nr. 2203/43
mündl. Rücksprache am 23.12.43.

*An den
Herrn Generalkommissar, Staatsrat Dr. Drechsler
in R i g a*

Bezugnehmend auf unsere Rücksprache vom 23.12.43, möchte ich hiermit Ihnen nochmals meinen verbindlichsten Dank für die mir gebotene Gelegenheit, mit Ihnen verschiedene vordringliche Fragen durchsprechen zu können, übermitteln.

Zugleich erlaube ich mir nochmals auf die Frage der vom SD inhaftierten politischen Häftlinge aus den Kreisen der lett. bürgerlichen Jugend zurückzukommen.

Wie ich Ihnen vortrug, ist vom SD eine ganze Anzahl lett. Jünglinge und Mädels, hauptsächlich Studenten und Schüler, inhaftiert worden. Diese sitzen jetzt schon viele Monate. Anfangs waren sie im Arbeits- und Erziehungslager Salaspils untergebracht, sind jedoch jetzt zum grössten Teil ins Reich überführt. Insgesamt sind es ungefähr 60 Personen, die überwiegend aus lett. bürgerlichen Kreisen stammen. Ihnen wird zur Last gelegt, dass sie auf diese oder jene Art an einer lettischen nationalen Bewegung teilgenommen hätten.

Es sind diese zumeist Jünglinge, die in der Bolschewistenzeit den Bolschewisten aktiven Widerstand leisteten und nach der Befreiung des Landes durch die deutschen Truppen sich zum Kampfeinsatz gemeldet hatten. Von den deutschen Stellen abgewiesen und zur Untätigkeit verurteilt, haben sie sich dann auf eigene Hand ein Tätigkeitsfeld gesucht. Dass sie dabei vielleicht auf ein falsches Gleis geraten sind, liegt einzig daran, dass sowohl die lett. Jugend, als auch das ganze Volk bis jetzt gänz-

lich ohne Führung gelassen worden ist, in einer Zeit, wo man eine Führung am allerwenigsten vermissen dürfte.

An sich entspricht die Bestrebung seinem Volke ein national freies Land zu sichern, den Grundsätzen eines jeden Letten. Diese Bestrebung hat auch der Reichsführer-SS in einem Gespräch mit mir voll anerkannt und als Herzensangelegenheit eines jeden Letten bezeichnet.

Umsomehr wirkt es im lett. Volke befremdend, dass man heutzutage seine Energie vergeudet, indem man Elemente bekämpft, die gerade die unversöhnlichsten Feinde der Bolschewisten sind. Diese setzt man hinter Schloss und Riegel und holt dagegen die Bolschewisten, derer man in Form von Kriegsgefangenen, Flüchtlingen und dergl. habhaft geworden ist, zu Kampfformationen, Arbeitskommandos usw. heran.

Die Verhaftungen in den Kreisen der lett. Jugend hat eine starke Erregung im Volke ausgelöst, die sich bis jetzt nicht gelegt hat.

Im Frühjahr 43 hatte ich mich an den Höheren SS- und Polizeiführer, SS-Obergruppenführer Jeckeln gewandt und gebeten, die verhafteten Jünglinge für die Legion freizugeben. Es wurden daraufhin 8 Jünglinge aus der Haft entlassen. Sämtliche von diesen, die gesundheitlich für den Wehrdienst tauglich befunden und in die Reihen der Legion aufgenommen wurden, haben sich als überaus gute Soldaten erwiesen. Der grösste Teil dieser Gruppe ist bereits zu Unterführern befördert und zur Ausbildung der jüngeren Kameraden herangezogen.

Ferner äusserte ich mich Ihnen gegenüber, dass meiner Ansicht nach auch die anderen Jünglinge, die heute noch vom SD festgehalten werden, ihren Mann in den Kämpfen gegen den Bolschewismus stehen werden. Es wäre durchaus rationeller die Männer zum Kampfeinsatz freizugeben, als sie wegen irgendwelcher, meines Erachtens im heutigen Weltgeschehen belangloser, Vergehen zu isolieren. Auch politisch gesehen wäre es richtiger die jungen Menschen freizugeben, da fast ein jeder der Inhaftierten einen seiner Angehörigen bei der Legion hat, die hierdurch psychisch beträchtlich belastet werden, was auch auf ihre Umgebung bzw. ihre Kameraden auswirkt.

Bei unserer Unterredung versprochen Sie sich für diese Angelegenheit freundlichst verwenden zu wollen. Aus diesem Grunde erlaube ich mir hierdurch nochmals auf diesen Teil

unseres Gesprāches zurüczzukommen und Sie zu bitten, sich für die Freigabe der Häftlinge einsetzen zu wollen.

/R. Bangerskis/

SS-Gruppenführer und Generalleutnant der Waffen-SS

*Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerālinpektora stābs*

5. jūnijā 1944

KI/G

*SS un policijas vadītājam Latvijā
SS brigādefireram un policijas ģenerālmajoram
Šrēderam*

Pie manis griezušās vairākas latviešu sabiedrībā pazīstamas personas ar lūgumu mirušā Latvijas valsts prezidenta J. Čakstes dēlu — Mintauta un Konstantina — lietā spert soļus, lai viņi tiktu atbrīvoti no apcietinājuma.

Abu Čakstes kungu apcietināšanas iemesli man nav zināmi, tādēļ šai lietai pēc būtības nevaru pieiet. Bet tā kā Čakstes ģimene un stāvoklis, kuŗu šīs ģimenes piederīgie latviešu sabiedrībā ieņem, man ir zināms, es esmu pārliecināts, ka viņu apcietināšanai pamatā nav liekams kāds pašlabuma iemesls, nedz kāda negodīga rīcība. Šī pārliecība, kā arī tas apstāklis, ka abi apcietinātie ir pirmā Latvijas valsts prezidenta dēli un kā tādi bauda latviešu sabiedrībā zināmu populāritāti, dod man pamatu pievienoties lūgumam Konstantina un Mintauta Čakstes atbrīvošanai no apcietinājuma. Ja gadījumā viņu noziegums prasītu viņu nodošanu tiesai, tad vismaz viņus varētu atļaut brīvībā līdz tiesas dienai, jo nav nekāda pamata šaubīties, ka viņi izvairīsies no tiesas un atbildības nešanas. Abu Čakstu apcietināšana ir izsākusi dzīvu diskusiju latviešu apmindās un dod arī pietiekami daudz materiāla ienaidnieka pagrīdes propagandas darbībai. Arī šis pēdējais apstāklis runā par labu Čakstu atbrīvošanai, jo šinī izšķirošā cīņā jādara viss, lai izvairītos no tādām parādībām, kuŗas tautas noskaņu slikti ietekmē.

Tā kā Jūs, Brigadeführer, pašreiz esat vienīgais, pie kuŗa es šinī sakarā varu griezties, tad lūdzu Jūs neliegt savu atbalstu šinī lietā.

R. Bangerskis

Tiklīdz par šo notikumu (Mintauta un Konstantina Čakstes apcietināšanu, red.) uzzināju, tā tūlīt, bez kāda pamudinājuma, ne tikai aiz dziļas cieņas un sirsnības pret lielā valstsvīra prezidenta Čakstes piemiņu, bet arī kā latviešu patriots centos darīt iespējamo, lai abus apcietinātos Čakstes kungus atbrīvotu.

Lai sekmīgāk varētu iestāties par apcietināto atbrīvošanu, tad virspirms centos ievākt kādas ziņas par apcietināšanas iemesliem. Nekādu informāciju man tomēr neizdevās iegūt ne no Čakstes paziņām, nedz no abu apcietināto dzīves biedrēm. Arī no vācu iestāžu un amatpersonu puses Leģiona stābam to uz zināt neizdevās.

Par to, ka Konstantins Čakste bijis LCP (Latvijas centrālās padomes, red.) vadītājs, un par to, ka viņa uz Zviedriju sūtīta informācija no vācu izlūkošanas iestādēm Igaunijā pārķerta, uzzināju tikai, trimdā būdams. Tāpēc arī savā iesniegumā varēju atsaukties tikai uz apcietināto — kā bijušā valsts prezidenta dēlu — sabiedrisko stāvokli un pārliecību, ka nekādu graujošu noziegumu viņi nevarēja būt izdarījuši un arī, ka no izmeklēšanas un tiesas viņi neizvairīsies.

Līdzīgu rakstu adresēju arī ģenerālim Jekelnam dažas dienas vēlāk, bet papriekšu gribēju nodrošināt savam lūgumam ģenerāļa Šrēdera atbalstu. Bez rakstveida iesnieguma vairākkārt griezos pie abiem ģenerāļiem minētajā lietā arī personīgi.

Sliktākais bija tas, ka bieži vien nebija zināms, kāds īsti pārkāpums vai noziegums apcietinātam tiek piedēvēts, kāpēc grūti bija viņa labā iestāties un piedēvēto vainu atspēkot. Tā tas bija arī Mintauta un Konstantina Čakstes gadījumā.

Kad Mintauts Čakste jau bija brīvībā, tad atkārtoti griezos pie ģen. Jekelna ar jautājumu, kāpēc arī Konstantins Čakste netiek atbrīvots. Beidzot ģen. Jekelns atbildēja, ka Mintauta Čakstes atbrīvošanu viņš varējis panākt, jo pret viņu celtie apvainojumi izrādījušies nepamatoti. Bet kas attiecas uz Konstantinu Čaksti, tad viņa lietu kārtojot pretizlūkošanas iestādes, jo tai esot sakars ar spiegošanu, t. i. — ar ziņu sniegšanu ārzemēm un to nodošanu tālāk pretiniekam. Tur viņa varā neesot ko darīt.

Der Kommandeur
der Sicherheitspolizei u.d.SD
— Lettland —

Riga, den 17. September 1944
Moltkestr. 1

Abt. IV ib. B. Nr. . . . . *

An den Befehlshaber der Sipo u.d.SD — Ostland —
in Riga

Betr.: Ehem. lettischen Verkehrsminister Bernhard Einbergs, geb. 23.1.1893 in Riga, wohnh. Riga, Adolf Hitlerstr. 4/6, W. 16.

Bezug.: Mein Schreiben vom 2.9.44.

Einbergs, der bis 1939 lettischer Verkehrsminister und seit 1940 Direktor der Textilfabrik »Lenta« war, wurde am 11.9.44 festgenommen. Nachdem bekannt geworden war, dass Einbergs verschiedentlich defaitistische Äusserungen, insbesondere in Bezug auf die Ergebnisse des 20. Juli ds. J. getan hatte, wollte ich ihn bereits am 28. Juli ds. J. festnehmen lassen. E. hatte jedoch an diesem Tage seinen Betrieb im Stich gelassen und sich auch in der Folge ohne Abmeldung oder Übergabe seiner Dienstgeschäfte versteckt gehalten. In dieser Zeit betrieb Einbergs unter Umgehung des üblichen Weges über die Meldeämter seinen Eintritt in die lettische SS-Legion, wo er am 28.8.44 angenommen und als Legions-Obersturmführer eingekleidet wurde. Erst an diesem Tage hat E. seinem Betrieb brieflich von seinem »Ausscheiden« Kenntnis gegeben, ohne sich dort noch einmal gezeigt zu haben. Darüber hinaus hat Einbergs laufend englische Rundfunksendungen abgehört und diese weiter verbreitet und mit Bekannten eingehend erörtert.

Während Einbergs das unentschuld bare Verlassen des Betriebes und das Abhören feindlicher Sender zugibt, ist er bestrebt, die Äusserungen in Bezug auf den 20. Juli in ein günstigeres Licht zu rücken und bestreitet zunächst staatsfeindliche Äusserungen.

* Šis dokuments, acīm redzot, nokļuvis ģen. Bangerska rīcībā pēc tam, kad B. Einberga apcietināšana jau bijusi aprakstīta, taču savu tekstu 151. lapp. viņš vairs nav paguvis atbilstoši grozīt, red.

Ich bitte beim Höheren SS- und Polizeiführer zu erwirken, dass Einbergs aus der Legion entlassen wird, damit er dem Sondergericht zur Bestrafung überstellt oder mit sicherheitspolizeilichen Massnahmen gegen ihn vorgegangen werden kann.

(Unterschrift)

SS-Obersturmbannführer

*Generalinspekteur
der lettischen SS-Freiwilligen
Legion*

Riga, den 25.9.1944.

Tgb. Nr. ....

Betr.: Verhaftung des Oberleutnants B. Einbergs

*An den Kommandeur der Sicherheitspolizei
und des SD Lettland*

Am 28. August wurde der Oberleutnant Bernhards Einbergs in die Lettische SS-Freiwilligen Legion einberufen, da er selbst den Wunsch geäußert hatte, in den Reihen der Legion aktiv gegen den Bolschewismus zu kämpfen. Es wurde bei seiner Einberufung geplant, seine umfangreichen allgemeinen und Sprachkenntnisse für den gemeinsamen Kampf zu verwenden, ja er wurde sogar für besondere Aufgaben vorgesehen. Jetzt habe ich erfahren, dass im September d. J. Einbergs von der Sipo verhaftet worden ist. Grund der Verhaftung ist mir nicht bekannt, doch da ich Einbergs als eine ehrliche Person und als einen Menschen mit unbescholtener moralischer Haltung kenne, glaube ich, dass seine Verhaftung nach einer falschen Information erfolgen konnte. Besonders schmerzlich ist es mir über die Verhaftung Einbergs zu erfahren, wenn ich seine Einstellung für die Teilnahme des lettischen Volkes an dem Kampf gegen den Bolschewismus in Betracht ziehe. Schon mehrmals hat E. seine Ansicht in dieser Frage öffentlich bekanntgegeben und anerkannt, dass das lettische Volk alle seine Kräfte für diesen Kampf einzusetzen hat und die Ertragung der Härten dieses Krieges mit der tapferen deutschen Wehrmacht teilen muss.

In Anbetracht des eben Gesagten kann ich mir keine Übertretung seitens Einbergs vorstellen, die eine so schwere Aktion gegen ihn wie seine Verhaftung erfordert.

Deshalb wende ich mich an Sie mit der Bitte, B. Einbergs von der Verhaftung zu entlassen und ihn bis zum Abschluss der Untersuchung unter Aufsicht seiner Vorgesetzten zu stellen. Meinerseits kann ich versichern, dass E. sich keineswegs der Verantwortung für die ihm inkriminierten Übertretungen entziehen wird, sondern zum angesetzten Termin sich vor die Behörden stellen wird, falls dieselben für nötig erachten würden, ein Gerichtsverfahren gegen ihn anzusetzen. Könnte aus irgendwelchen Gründen die Freilassung Einbergs nicht stattfinden, bitte ich Massnahmen für seine Sicherheit treffen zu wollen und ihn ins Reich zu überführen.

(Bangerskis)

SS-Gruppenführer und
Generalleutnant der Waffen-SS

GĀDĪBA PAR IEDZĪVOTĀJIEM

JAU pieminēju, kāda cīņa norisinājās sakarā ar Leģiona inspekcijas rūpēm par vienību nodrošināšanu ar medicīnisko personālu. Tamlīdzīgas lietas gadījās arī citus darbiniekus meklējot. Tā kādā Zemes pašpārvaldes sēdē, kuŗā norisinājās debātes par virsnieku iesaukšanu, iekšlietu ģenerāldirektors, kuŗš kādreiz pasvītvoja, ka viņš ir Leģiona dibināšanas iniciātors, aizrāvās līdz izsaucienam: »Nu tad likvidējiet savu Leģionu, bet pulkvežleitnantu N. es jums dot nevaru. Es tā jau daudz virsnieku esmu devis.«

Cienijamais iekšlietu ģenerāldirektors bija aizmirsis, ka vairumu darbinieku savā resorā kā bijušais divīzijas komandieris viņš bija komplektējis no virsniekiem ...

Lai nu kā, ar latviešu iestādēm, amatpersonām un vispār tautiešiem Leģiona ģenerālinspekcija sapratās labi un ar uzdevumiem tika galā. Ne tā ar vācu iestādēm un amatpersonām. Pārrunās un sarakstē ar tām pagāja daudz laika, tika patērēts arī daudz nervu un enerģijas, bieži vien bez izredzēm kaut ko panākt. Tomēr Leģiona inspekcija no šīs cīņas nevairījās arī tādos gadījumos, kuŗi neietilpa tās kompetencē un uzdevumos.

Tā Leģiona ģenerālinspekcija iesniedza vairākus protestus ts. »Dundagas akcijas« lietā. Proti, Dundagas rajonā no vairāku simts kvadrātkilometru lielas platības bija pavēlēts izvākties visiem iedzīvotājiem, lai tur it kā ierīkotu tanku apmācību laukumu. Lauksaimniekiem solīja ierādīt zemi un mājas citur, izliekot no mājām nekārtīgos nodevu maksātājus un arī māju rentniekus. Kas no Dundagas rajona izliktajiem nevēlēšoties saņemt zemi, tam par atsavināto īpašumu atlīdzināšot naudā.

Kad ar saviem protestiem vietējām iestādēm biju jau pārāļ apnicis, kāds no Vācijas atbraukušais ģenerālis — tanku speciālists ieradās arī pie manis un centās pierādīt, ka Dundagas rajona atbrīvošanas pamatā esot tikai militāra rakstura apsvērumi, bet ne kādi politiski nolūki. Apvidus esot izdevīgs tanī ziņā, ka apsardzība no jūras puses neesot vajadzīga, tā ka at-

liekot apsargāt apmācību rajonu tikai no divām pusēm. Šiem apgalvojumiem tauta tomēr neticēja, bet zemes atsavināšanu uzskatīja par kolonizācijas sākumu, par ko vienu otru reizi atklātāk ierunājās arī vācu prese. Stāstīja arī, ka no Vācijas jau ieradušies agrākie vācu baroni, kuŗi rīkojoties Dundagas apkārtnē, un zeme laikam tikšot piešķirta viņiem.

Savos protestos es aizrādīju, ka apzinīgie latviešu saimnieki būtu ar mieru izvākties no mājām pagaidām līdz kara beigām, bet nepiekrīt viņu nekustamo īpašumu atsavināšanai. Pēc kara viņi vēlas atgriezties savās sētās atpakaļ. Uz to ģen. Jekelns aizrādīja, ka tas nebūšot vairs iespējams, jo daudzas ēkas tikšot nopostītas, laukumi vietām izbetonēti, ierīkoti arī nocietinājumi u. t. t. Viņš arī esot panācis, lai zemniekiem atsavināto īpašumu vietā ierādītu citus līdzvērtīgus īpašumus citā vietā, bet ne atlīdzinātu naudā, kuŗai varbūt nebūšot nekādas vērtības.

Lielu brīnumu tai pašā laikā radīja tas, ka nedaudzās jau atsavinātās saimniecībās vācieši ierīkoja kaut ko līdzīgu kolchoziem, ievietojot tanīs no Pad. savienības ievestos krievus, ne pavisam nesteidzoties ar tanku apmācību laukuma izbūvi.

Leģiona ģenerālinspekcijā pastāvīgi ieradās viena delegācija pēc otras ar lūgumu kaut ko darīt, lai novērstu Dundagas rajonā notiekošās patvarības. Ieteicu nevienam labprātīgi savas mājas neatstāt un zemnieku sūdzības ar savu protestu sniedzu tālāk arī Berlīnei.

Asie protesti tomēr īpašumu atsavināšanu palīdzēja novilcināt, un aizceļoja tikai neliels daudzums saimnieku, kuŗus citautiešu strādnieki ar varu burtiski iznesa no viņu mājām, iesēdināja ratos un aizveda. Labprātīgi no savām tēvu sētām neviens negāja projām. Kad 1944. g. no Vācijas ieradās ģen. Krīgers — sākumā kā SS spēku pavēlnieks, vēlāk kā VI korpusa komandieris, kuŗš teicās esam tanku ieroču kuŗavīrs, — viņš norādīja, ka Dundagas rajons esot pilnīgi nepiemērots tanku apmācībām, jo tur esot izņēmuma apstākļi, kādos tankiem parasti nenāksoties darboties Eiropas kara apstākļos. Dziļajā smiltī tanki iegrimšot, apkārtējo mežu iznīcināšana prasītu lielas pūles un atstātu tādu līdumu, kāds tanku apmācībām neder.

Tātad visai Dundagas akcijai laikam gan bija cits nolūks, kam nebija nekā kopēja ar tanku apmācībām.

Sevišķi asu protestu Leģiona ģenerālinspekcija iesniedza ģene-

rālim Jekelnam pret Latgales iedzīvotāju izsūtīšanu no viņu dzīves vietām. Par pirmo 3000 latgalešu izsūtīšanu dabūju zināt tikai 1943. g. 11. septembrī jau pēc notikušā fakta. Gadījās, ka starp izsūtītajiem bija arī dažu frontē esošo leģionāru pieredzīgie. Tas mani ļoti saniknoja un deva arī pamatu asākam protestam nekā citos gadījumos.

Bez rakstveida protesta šajā lietā es personīgā pieteikumā izteicos, ka pārdzīvojamais moments ir pārāk nopietns, lai es noklusētu un nerunātu vaļsirdīgi par parādībām, kuŗas uzskatu par negatīvām, lai cik nepatīkami tas varbūt būtu:

»Tagad jāievēro liela uzmanība katrā rīcībā, bet tā akcija, kas izdarīta Latgalē un par kuŗu es neesmu bijis informēts, liekas izdarīta tā, ka vēl vairāk satraukusi pierobežas iedzīvotāju prātus. Esmu jau iesniedzis jums (ģen. Jekelnam, red.) kāda būvuzņēmēja rakstu, kuŗš ziņo par iespaidu, kādu šī akcija atstājusi uz viņa strādniekiem pat Pleskavā. Tāpat esmu iesniedzis jums kāda leģionāra ziņojumu attieksmē uz rīcību ar šī leģionāra sievu. Kā no šiem iesniegumiem redzams, ieinteresētās personas arī šādos gadījumos griežas pie manis, lūdzot gādību šādu parādību novēršanai. Es kā ģenerālinspektors jūtos šai lietā iesaistīts arī tāpēc, ka akcija izdarīta ar Leģionārietilpstošo policijas vienību daļēju palīdzību.«

Ģenerālis Jekelns taisnojoties paskaidroja, ka minētais raksts viņam pieteikts. Šai lietā viņam esot jāsaka: Latgales pierobeža ļoti ciešot no bandītu iebrukumu radītas nedrošības. Pēc drošības dienesta jau kopš mēnešiem sniegtām ziņām daļa vietējo krievu iedzīvotāju atbalstot bandītus, sniedzot tiem informāciju, uzturu, pajūgus un pajumti. Viņš, ģenerālis Jekelns, uzdevis noskaidrot tādu bandītu atbalstītāju vārdus un par tiem sniegto materiālu individuāli un rūpīgi pārbaudīt. Šīs pārbaudes rezultātā ne vien no SD, bet arī no policijas un novada komisāra iestāžu puses noskaidrojies, ka šie iedzīvotāji ne tikai atbalsta bandītus, bet arī nemaz nepilda viņiem uzliktās nodevas. Viņš, ģen. Jekelns, tāpēc griezies pie ģenerālkomisāra ar priekšlikumu šos cilvēkus no pierobežas aizvākt un novietot darbos citur. Ģenerālkomisārs sākumā šai akcijai nav piekritis un to noraidījis.

Tikai kad ģen. Jekelns šai lietā apbruņojies arī ar apgabala komisāra atbalstu, ģenerālkomisārs beidzot piekritis un akcija izdarīta laikā no 25.—28. augustam. Tā notikusi, cieši pieturo-

ties pie sarakstiem un skarot tikai daļu no tiem, ko patiesībā vajadzētu skart kā bandu atbalstītājus un tīšus nodevu nepildītājus. Tā akcija skārusi apm. 3000 cilvēkus, kuŗi patlaban novietoti Salaspils nometnē un pēc tam tikšot novietoti darbos drošākos rajonos.

Akciju izdarījis SD ar policijas vienību atbalstu. Šo akciju nekādā ziņā nevarot uzskatīt par vērstu pret Latgales iedzīvotājiem, jo tādā gadījumā iznāktu ne 3000, bet 300.000. Tā kā aizvākti vienīgi krievi, tad viņam, Jekelnam, liekoties, ka latviešu iedzīvotāji šo parādību varot tikai apsveikt, kā tas arī patiesībā esot, jo taisni latviešu iedzīvotāji un arī policijas iestādes nepārtraukti norādījušas uz šādu elementu bīstamo un sevišķi latviešus apdraudošo rīcību. Šī akcija skārusi tikai daļu noziedzīgā elementa un nekādā kārtā neaizkarot Latgales labāko iedzīvotāju intereses, bet gan tās atbalstot. Ļoti iespējams, ka starp aizvāktiem krieviem vienai otrai atsevišķai ģimenei dēls vai kāds piederīgais esot Leģionā. Ģenerālis Jekelns esot devis rīkojumu, lai leģionāru vecākus vai tuvākos piederīgos, kuŗi iekļuvuši šajā skaitā, nosūtītu atpakaļ uz viņu dzīves vietām un atdotu tiem to agrāko iedzīvi.

Uz šo gaŗo ģen. Jekelna paskaidrojumu es aizrādīju, ka no tā vien, ka iedzīvotāji dod bandītiem pārtiku, pajumti, pajūgos vai citu, ko tie prasa — nevar vēl spriest par viņu nostāju, jo ko tad neapbruņoti un terorizēti iedzīvotāji tādā gadījumā lai darītu?

Teicu, ka savā laikā esmu jau ziņojis ģenerālim Šrēderam, ka Latgalē pierobežas joslā bandītiem ir lielāka vara nekā pret viņiem iesaistītiem policijas bataljoniem, kuŗi sava skaitliski necīgā sastāva un vājā apbruņojuma dēļ nevar iedzīvotājus pret bandītiem nosargāt. Tāpēc vispirms jānovērš bandu darbības un terora iespējas.

Mūsu protests līdzēja, un turpmākas iedzīvotāju masu izsūtīšanas no Latgales izpalika, kaut gan, kā Jekelns pats izteicās, tikai daļa no sarakstos uzņemtiem neuzticamiem elementiem esot izsūtīta.

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerāļinspektors

Rīgā, 29. augustā 1944

Attiecas uz: Latviešu iedzīvotāju evakuāciju
Reichsführer'am SS H. Himmler'am

1944. gada jūlijā ienaidnieks pārgāja Latvijas robežas un tagad jau ir okupējis gandrīz pusi no tās teritorijas. Iedzīvotāji bēg uz aizmuguri resp. uz vēl neokupētiem apgabaliem, vedot sev līdzī evakuēto personīgo un saimniecisko mantu. Diemžēl brīvā telpa kļūst ar katru dienu mazāka un veido tagad jau pa lielākai daļai tikai vēl šauru piekrastes joslu, kurā cilvēki tiek saspiesti arvienu ciešāk. Ir pilnīgi dabīgi, ka pie šiem apstākļiem visus nospiež vienas lielas rūpes — kur lai glābjas no boļševikiem, ja tie iespiestos vēl dziļāk mūsu zemē.

Latviešu tauta jau no paša sākuma ir stāvējusi par kopēju cīņu pret boļševismu. Un var nepārspīlējot teikt, ka, relātīvi savam lielumam, latviešu tauta savas iesaistības ziņā kopējā cīņā pret boļševismu blakus Vācijai visu pārējo Eiropas tautu vidū stāvējusi un vienmēr vēl stāv pirmā vietā. No otras puses — nav šaubu, ka gadījumā, ja boļševikiem izdotos pakļaut sev latviešu tautu kaut arī tikai uz pavisam īsu laiku, tie veltītu visas pūles, lai to iznīcinātu.

Mēs gan visi ceram un cīnāmies pārliecībā, ka rezultātā izdosies boļševikus atturēt un satriekt. Tomēr nav izslēgts, ka boļševikiem līdz tam izdodas kaut uz laiku okupēt visu Latvijas teritoriju. Tāpēc jau pie laika jāuzstāda un jāapsver jautājums, ko darīt ar latviešu tautu šajā visļauņākajā gadījumā. Atstāt tautu boļševikiem nozīmētu, kā jau teicu, tās bojāeju. Šādu likteni mūsu tauta nav pelnījusi un tāpēc pamest tautu šī likteņa varā būtu netaisni.

Patlaban tā saucamām »visprominentākām« personām resp. to piederīgajiem dota iespēja pēc dažādu diezgan sarežģītu formālītāšu nokārtošanas un pēc attiecīgu Durchlasschein'u saņemšanas izbraukt uz Vāciju. Taču eksponētības ziņā pret lieliniecismu gandrīz visi latvieši ir vienādā stāvoklī, jo gandrīz visi vienādā mērā ir atbalstījuši kopējo cīņu vai nu ar ieročiem rokās vai citādi, un tāpēc visi vienādi pakļauti iznīcības briesmām. Tāpēc tagadējo evakuācijas kārtību — ar izbraukšanas atļauju

palīdzību un taml. nepavisam nevar uzskatīt par evakuācijas problēmas atrisinājumu.

Evakuācijas problēmu tās visumā var atrisināt vienīgi tādā veidā, ka pie tālākās latviešu telpas sašaurināšanās visiem iedzīvotājiem, kuŗi to vēlas, tiek dota iespēja ar savu mantu un iedzīvi (pajūgiem, lopiem, personīgām mantām u. t. t.) un bez liekām formālītātēm pārcelties uz Vāciju un tur pagaidām apmesties. Šis jautājums, resp. šī iespēja jāapsver un jāizšķir jau tagad, lai būtu iespējams jau pie laika spert vajadzīgos soļus evakuācijas sagatavošanai briesmu gadījumam.

Es atļaujos Jums, Reichsführer, kā manas tautas un tās kara-vīriem palīdzīgam labvēlim iesniegt šo klāstu par latviešu iedzīvotāju evakuāciju un lūgt Jūsu drīzu lēmumu un tālāku gādību šajā lietā.

Ģenerālis R. Bangerskis

VOLCHOVA

VOLCHOVAS upe savieno Ilmeņa un Ladogas ezerus Krievijas ziemeļrietumos. Abās pusēs upei plaši purvi, un tikai paši krasti drusku paaugstināti, visvairāk gan labais resp. austrumu krasts. (Upe, iztecēdama no Ilmenes ezera, tek uz ziemeļiem). Sekojot atkāpjošāmiem krieviem, vācu bruņotie spēki daļu sarkano spēku bija ielenkuši Volchovas kreisā krasta purvājos un pēc nīknām cīņām sagūstījuši. Sagūstīto vidū bija arī ģenerālis Vlasovs, kurš vēlāk organizēja »Krievijas tautu atbrīvošanas komiteju« un šīs komitejas karaspēku Vācijas okupācijas telpā. (Vēlāk lasīju, ka Vlasovs Padomijā sodīts ar nāvi.)

Pēc krievu spēku likvidēšanas vācieši bija izvirzījušies līdz Volchovas upei. Vācu ziemeļu frontes ziemeļu sektorā frontes līnija gāja no Ilmenes ezera gar Novgorodas austrumiem, gar Volchovas upi un tālāk, ar likumu rietumu virzienā apņēmot Leņingradu no dienvidiem, pievirzījās Somu jūras līcim. Tomēr visa Somu jūras līča piekraste nebija vācu rokās, jo rietumos no Strelņas, iepretim Kronštadtes cietoksnim, piekraste atradās krievu rokās ar stipru Kronštadtes tālšāvējas artilērijas atbalstu. 1943. g. vasarā no 1. līdz 5. maijam no Leņingradas-Duderhofas iecirkņa uz Volchovu bija pārvietota 2. latviešu brigāde. Ar saņemtajām vēstulēm par Volchovas pozīcijas apstākļiem nāca visuztraucošākās ziņas, kāpēc pie pirmās izdevības devos turp, drīz pēc tam, kad tur agrāk bijušās vienības bija pilnīgi nomainītas. Jau pēc Leņingradas iecirkņa apmeklēšanas aprīļa sākumā man vācu vadības stratēģiskā doma nebija izprotama, vēl neskaidrāka tā kļuva, pirms došanās uz Volchovu iepazīstoties pēc kartes ar ziemeļaustrumu frontes sektora stāvokli.

No stratēģiskā viedokļa raugoties, pozīcija bija ārkārtīgi neizdevīga tanī ziņā, ka no Leņingradas-Staraja Rusas iecirkņa, kas pats par sevi jau bija trūcīgs ar ceļiem piefrontē, uz aizmuguri veda tikai divas komunikācijas maģistrāles, un proti: no Leņingradas uz Narvu un no Staraja Rusas uz Pleskavu.

Neviena ceļa uz rietumiem starp Ļeņingradas-Pleskavas maģistrāli un Peipusa ezeru! Trūcīgi bija ar ceļiem arī starp Volchovu un minēto Ļeņingradas-Pleskavas maģistrāli, bet ar dažādu koka jeb sprunguļceļu izbūvi kaļaspēka daļas kaut kā izlīdzējās, kaut gan ārpus šiem ceļiem kustības nekādas nebija iespējamās, sevišķi slapjā laikā.

Pie tādiem apstākļiem, ar Peipusa ezeru aizmugurē, Ļeņingradas sektorā esošās kaļaspēka daļas atrastos pilnīgi maisā, ja vien krieviem izdotos apdraudēt Lugas ceļu mezglu ar uzbrukumu no Novgorodas puses, vai izrauties no Staraja Rusas uz Pleskavu. Par kādu plānveidīgu atiešanu tad vairs nevarētu runāt. Novgorodai un Staraja Rusai piekrita izcila nozīme, sevišķi pirmāi no tām. Krievu divīziju atrašanās piekrastē dienvidos no Kronštates savukārt apdraudēja Ļeņingradas-Narvas maģistrāli. Starp citu, bija arī dzirdams, ka austrumos no Peipusa ezera un arī Lugas apkārtnē darbojoties partizānu grupas, kas frontes aizmugures satiksme zināmā mērā traucēja. Bija lielāki iecirkņi, kur atsevišķu auto satiksme bija liegta: vajadzēja salasīties zināmam skaitam automašīnu ar noteiktu skaitu automatisko ieroču, lai kolonna varētu virzīties tālāk.

No taktiskā viedokļa Volchovas pozīcijas nebija daudz labākas par Ļeņingradas pozīcijām. Vienīgais pozitīvais bija tas, ka aizmugure bija vairāk segta, jo viss purvs bija apaudzis ar mežu. Jau aiz Lugas sākās kustība pa kokiem klāto ceļu, kas brauciena gaitu ārkārtīgi palēnināja. Tur, kur koka klājs bija tieši virs zemes, ceļš bija pietiekami plašs, lai nerastos grūtības pārmijoties ar pretim braucējiem. Citādi bija tur, kur koka klājs tiltveidīgi pacelts 0,5 — 1 m virs purva līmeņa. Tur bieži vien pārmijas bija iespējamās tikai sevišķi ierīkotās vietās. Šis paugstinātais ceļš radīja lielas grūtības kustībām, un auto pa to virzījās tikai 10—12 kilometru ātrumā. Daudzās vietās, kur ceļš bija bojāts, notika labošanas darbi; tur tad bija jāgaida un vēl lieki jākavē laiks. Pa labi un pa kreisi purvā gulēja iegrimuši gan apdeguši, gan vienkārši sarūsējuši tanki, lielgabali, auto mašīnas. Stāstīja arī, ka tālāk no ceļa purvs esot pilns kritušo ģindeņiem.

Vāciešiem nebija izdevies izvīzīties līdz pašai Volchovas upei, krievi turēja savās rokās arī upes kreiso krastu. Tas deva iespēju krieviem novietot kaļaspēku arī dziļumā. Turpretim vācu priekšējā līnija gāja pa upes kreisā krasta paaugstinājuma

malu, bet rezerves bija jānovieto vai nu purvā, vai turpat gandrīz pašā priekšējā līnijā. Dziļuma nekāda nebija. Patiesībā arī nekādas pozīcijas, kādas ierakumu vai nocietinājumu līnijas, Volchovas purvā nonākot, latvieši neatrada. Priekšējā uguns līnija bija apzīmēta ar nospraustiem zariem, kas kaut cik maskēja vācu resp. tagad latviešu ieņemto joslu. Aiz šīs zaru līnijas bija viena vienkārša, lauku mājas aploka sētai līdzīga drāšu sēta, ar 3 vai 4 stieplēm. Priekšā bija izmētātas mīnas — pa daļai vācu, pa daļai krievu ražotas. Nekādu aizsardzību ne sēta, ne zaru režģis nedeva, kāpēc posteņiem, kuŗi arī bija faktiskie pozīcijas sargi un aizstāvji, vietvietām bija ierīkota paaugstināta velēnu ligzda. Satiksme gar priekšējo līniju un tāpat no aizmugures uz priekšējo līniju un atpakaļ katru dienu prasīja upuru kā no snaiperu šauteņu, tā mīnmetēju uguns. Kādu gabalu braucot platformā pa šauro dzelzceļu, arī mūs tikko nekāra tuvumā sprāgstošās mīnas. Visumā kaut cik organizētas uguns līnijas nebija. Dzīvojamie bunkuri bija iegrimuši dziļi zemē un sastāvēja no vienkāršas apaļu koku būves, vienrindas apaļu koku griestiem, ar diezgan irdenu velēnu pārklāju. Latviešu karavīru pūles kaut cik uzlabot savas pozīcijas un novietnes vēl bija tikko jūtamas, jo gaŗas kaujas līnijas ieņemšanai nebija pietiekami daudz cilvēku, kāpēc atlicināt pozīcijas izbūves darbiem neko daudz nevarēja. Tomēr priekšnieki un apakšnieki darīja iespējamo un bija cerība, ka pēc dažām nedēļām stāvoklis krasi grozīsies. Pārrunājot ar pulku un bataljonu komandieriem, bija nolemts radīt aizsargvalni no purva velēnām, lai pozīcijas aizstāvjus segtu kaut no novērošanas un novērstu ikdienišķos veltos zaudējumus. Pie dzīvojamo bunkuru uzlabošanas ķērās bunkuru iemītnieki bez liekas skubināšanas, bet arī šis darbs prasīja laiku.

DIENESTA ATZĪMES

par Latviešu leģiona ģenerālinspektora apmeklējumiem frontē

XIV

Dienesta atzīme

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis izbrauca 1943. g. 27. septembrī inspekcijas braucienā uz 2. latviešu brigādi Volchovas apkārtnē. Ģenerālinspektoru pavadīja plkv. Theuermann's, kapt. Ziemelis un ltn. Zegners.

No Rīgas ģenerālinspektors izbrauca 27. septembrī plkst. 07.10; Austrumzemes un kara joslas robežu šķērsoja plkst. 11.40. Pleskavā ģenerālinspektors iebrauca plkst. 12.15 un apmeklēja drošības policijas vadītāju Pleskavā SS ieroču pltn. Traut'u.

Tālākais ceļš veda uz Lugu, kur ģenerālinspektors iebrauca plkst. 17.15. Ar Lugas komandanta gādību apmešanos un pārnakšņošanu nokārtoja pie Wirtschaftskommando Luga — maj. Müller'a. Pēdējais pie vakariņām stāstīja, ka iepriekšējā dienā, 26.9.43., Lugā viesojusies kāda latviešu frontes trupa, bet tā sastāvējusi tikai no krievu tautības māksliniekiem. Sastāvā bijusi tikai viena latviete. Trupas dalībnieki savā starpā sarunājušies tikai krieviski.

Ģenerālinspektora piezīme: Noskaidrot, kas par teātri. Lūgt attiecīgās iestādes bez ģenerālinspekcijas piekrišanas teātriem izbraukšanas atļaujas nepiešķirt. Norakstu TP un arodbiedrību sav.

*

Ģenerālinspektors 28.9.43. turpināja braucienu caur Batetska-ju, Mojku līdz Roglīziem, kur apmeklēja korpusa komandieri ģen. Herzog'u.

Latviešu SS brigādes stābā Krečno ziemeļu nometnē ģenerālinspektors ieradās plkst. 13.40, kur to sagaidīja brigādes komandieris, ar Ozollapu vainagu pie Dzelzs krusta bruņinieku pakāpes apbalvotais ieroču SS pulkvedis Schuldt's.

Pēc pārrunām par stāvokli un inspekcijas iespējām, ģenerālinspektors apmeklēja brigādes galveno pārsiešanas punktu — slimnīcu, kurū vada Dr. Morovskis.

1. Bez Dr. Morovska slimnīcā strādā vēl Dr. Īve un Dr. Rublovskis, kā arī piecas latviešu žēlsirdīgās māsas.
2. Kaut grūtos apstākļos, Dr. Morovskis izveidojis galveno pārsiešanas punktu par īstu lauku lazareti, ar iespējām uzņemt līdz 100 slimnieku. Pašlaik tajā ārstējas 40 ievainoto.
3. Dr. Morovskis izdarījis daudzas sarežģītas operācijas, tomēr pēdējā laikā tas viņam aizliegts. Būtu vēlams arī turpmāk atļaut ārstam šeit izdarīt operācijas, pirms ievainoto transportēšanas uz aizmuguri.

Gen. Bangerska piezīme: Jādomā, ka sakarā ar paredzamo evakuāciju.

4. Medicīnisko instrumentu papildināšanai būtu nepieciešams elektriskais chirurga operāciju nazis. Tāpat jūtams ziepju trūkums. Pašlaik pietiekamā vairumā ir palagi, bet trūkst galvas spilvenu un to pārvalku. Ļoti vēlams būtu sienu balināšanai krīts vai kaļķis.

Gen. Bangerska piezīme: Nazi vēlams dabūt. Lūgt Kaņavīru palīdzību. Veļu solīja dot Pavasars, vai tas izdarīts?

5. Apgādes ziņā — virtuvē nepieciešami kartupeļi, dažādas vircas, arī īsta pupiņu kafija.

★

1943. g. 29. septembrī ģenerālinspektors izbrauca drezīnā brigādes komandiera pavadībā uz 1. pulka stābu, kur ieradās plkst. 08.15. Pēc pārrunām un vispārējā stāvokļa apsvēruma pie 1. pulka komandiera pltn. Veisa, brigādes komandieris pasniedza ģenerālinspektora klātienē 1. pulka kaņavīriem piešķirtos Dzelzs krustus. Kaņavīrus uzrunāja brigādes komandieris, kā arī ģenerālinspektors, norādot uz stāvokļa nopietnību un pateicoties par dienestu un kaujās parādīto izturību un varonību, kas par latviešu kaņavīru labo slavu atkal reiz liek runāt ārpus mūsu dzimtenes robežām.

Pēc tam ģenerālinspektors brigādes komandiera, 1. pulka komandiera un plkv. Theuermann'a pavadībā izgāja apskatīt 1. pulka III bataljona komandpunktu un kādas rotas pozīcijas.

1. 1. pulka kaŗavīru garastāvoklis visumā labs. Ar apgādi kaŗavīri apmierināti, uzturs samērā labs. Tagad uzturā saņem arī kartupeļus, kuŗu līdz šim trūka.
2. Pēc pulka komandiera izteicieniem, katram kaŗavīram esot 3 pāri veļas. Praktiski tas tomēr nepierādījās, jo ģenerālinpektors sastapa kaŗavīrus, kuŗiem bija tikai viens pāris veļas. Veļu kaŗavīri mazgā pa daļai paši, pa daļai to veic krievu darba spēks. Apavu savlaicīgai labošanai būtu piegriežama lielāka vērība.
3. 1. pulka zaudējumi pēdējās septembra kaujās — apm. 70 kritušu un apm. 350 ievainotu.

Pēc pusdienām ģenerālinpektors plkst. 13.45 ieradās 2. pulka stābā pie pulka komandiera pltn. Lobes.

Ceļā uz pulka stābu, braucot ar drezīnu gandrīz paralēli galvenai kaujas līnijai, apm. 40 metros no drezīnas krita 4 ienaidnieka smagās mīnas.

2. pulka stābā pulka komandieris sniedza vispārējā stāvokļa pārskatu un ziņojumu par pulka kaujas darbību. Brigādes komandieris pasniedza pltn. Lobem piešķirto 1. pakāpes Dzelzs krustu.

Pēc tam brigādes komandieris ģenerālinpektora klātienē pasniedza pārējiem 2. pulka kaŗavīriem piešķirtos Dzelzs krustus. Kaŗavīrus uzrunāja brigādes komandieris un ģenerālinpektors. Pēc tam ģenerālinpektors brigādes komandiera, 2. pulka komandiera un plkv. Theuermann'a pavadībā izgāja apskatīt 2. pulka 1. rotas novietojumu un pozīciju. Šinī laikā sākās diezgan spēcīga ienaidnieka automatisko ieroču un mīnmetēju uguns, kas ilga 20 min. Parādījās arī 4 ienaidnieka lidmašīnas.

Plkst. 18.45 ģenerālinpektors ieradās 2. pulka III bataljona komandpunktā un apskatīja 9. un 11. rotas kaŗavīrus. Šīs rotas novietotas pulka rezervē, lai vajadzības gadījumā varētu izdarīt prettriecienus. Rotu un vadu komandieri izlūkojuši prettriecienu virzienus un var ar savām vienībām ierasties g. k. 1. vēlākais 30 minūšu laikā.

1. 2. pulka kaŗavīru garastāvoklis labs. Ar apgādi kaŗavīri apmierināti. Ēdiens labs un pietiekamā vairumā.
2. Veļas katram kaŗavīram 2 pāri, zeķu 3 pāri. Veļu kaŗavīri mazgā paši, ziepes ir pietiekami; arī apavi labā stāvoklī.

3. Pulka zaudējumi pēdējās septembra kaujās — 73 krituši un 288 ievainoti.

Vakarā plkst. 20.20 ģenerālinspektors ieradās brigādes stābā.

★

30.9.43. plkst. 09.00 ģenerālinspektors ieradās pie 2. pulka 9. veckareivju rotas.

Rotas sastāvā daudz ļoti jaunu kaŗavīru — 18 gadus veci, bet jau piedalījušies daudzās kaujās.

Ģenerālinspektors uzrunāja kaŗavīrus, pateikdamies par kauju nopelniem un ieteica arī turpmāk būt par priekšzīmi un paraugu jaunaĵiem, neliedzot tiem padomus un aizrādījumus no saviem kaujas pieredzĵumiem.

Pēc tam ģenerālinspektors apskatĳja 1. un 2. rotas 280 jaunatnākušos kaŗavīrus no divĳzijas pulkiem, kuŗi šeit ieradušies pirms daŗāam dienāam.

1. Pašlaik notika ierindas apmācĳba. Vĳrojams, ka jaunkaŗevĳji vĳl nav piesavinājušies ĳsto kaŗavĳra stāju, piem. soļošanā.
  2. Arĳ garastāvoklis kaŗavĳriem liekas nedaudz nospiests, kas varbūt izskaidrojams ar jaunaĵiem un nepierastāĵiem apstākļiem.
  3. Bez tam šis papildināĵums, kas ieradies no divĳzijas, apgādes ziņā nav pilnĳgi nodrošināts no divĳzijas pulku puses, kāpēc šeit brigādei jāizsniedz daudzi papildināĵumi apgĳrbam un kaujtĳrpam.
  4. Nebūtu vĳlams sūtĳt uz brigādi kaŗavĳrus, kuŗi daŗāadu pārkaŗpumu dĳļ vairākkārt sodĳti vai kuŗiem stāv priekšā neiztiesātas lietas. Tāpat nav vĳlams sūtĳt krievu tautĳbas kaŗavĳrus.
- Ģen. Bangerska piezĳme: Rakstu divĳzijas komandierim.*
5. Apmācĳbas gaitu traucĳ piedzĳvojušu ĳnstruktoru trūkums. Daudzi apmācĳtāĵi paši nav beĳguši ĳnstruktoru kursus, bet tikai dienestā policĳijas bataljonos paaugstināti par ĳnstruktoriem.
  6. Būtu ļoti vĳlams sagatavot ĳnstruktorus no tiem spĳjĳgākāĵiem leĳionāriem, kuŗi beĳguši darba dienestu Vācĳjā.

7. Velams ievērot vairāk vienveidību pie apmācībām apgērba ziņā, novēršot, piem., dažu kaņavīru patvaļīgu ietērpšanos.
8. Brigādes kom. norādīja uz vajadzību jaunkareivjiem apmācībās vairāk vērības piegriezt cīņai ar tankiem, parādot praktiski, kā šauras dziļas bedres pasargā no tankiem. Svarīgi esot kareivjos novērst bailes no tankiem. Tāpat vairāk vērības piegriezt ierakšanās darbiem un pozīcijas izbūvei.
9. Ģenerālinpektors uzrunāja jaunkareivjus, norādot uz nepieciešamību mācīties un cīnīties par mūsu nākotni.

Plkst. 09.40 ģenerālinpektors ieradās Olchovkā pie 1. pulka jaunkareivju apmācības rotas (300 jaunkareivji — komandē vlt. Šeibelis). Ģenerālinpektoru šeit sagaidīja 1. pulka kom. pltn. Veiss.

1. Pašlaik izdarīja kaujas apmācības — priekšlauka novērošanu un aprakstīšanu. Jaunkareivjiem pēc ierašanās brigādē šī bija 4. apmācības diena. Pēc 10 dienu apmācības jaunkareivji tikšot sadalīti pa rotām starp veckareivjiem tālākai apmācībai.
2. Par apgādi izteicās atsevišķi kaņavīri, ka maizes deva par mazu. Veļas katram kaņavīram 2 pāri, tā pašiem nav jāmazgā. Olchovkas komandantam ir iespēja sagādāt krievu darba spēku veļas mazgāšanai, malkas piegādei un citiem saimnieciskiem darbiem.
3. Jaunkareivju telpas varētu būt labākā stāvoklī. Jumtu segšanai nepieciešams segmateriāls, piem. pape, lai rudens lietum sākoties, jumti nelaistu ūdeni cauri. Ģenerālinpektors sarunājās ar kādu kareivi — dieninieku, kuŗš dienējis sarkanarmijā, saņemts gūstā un tagad dien Leģionā.
4. Būtu vēlams apmācības izdarīt vairāk vienkopus, jo atsevišķu vadu izkliešanās vairāku kilometru attālumā traucē rotas komandierim pārraudzīt mācības gaitu.
5. Ģenerālinpektors uzrunāja jaunkareivjus, aicinādams centīgi mācīties un cīnīties, ņemot priekšzīmi no veckareivjiem. Kaujā katrs kaņavīrs sajūt bailes; galvenais ir — ar savu gribas spēku šo baļu sajūtu pārvarēt.

Turpat netālu ģenerālinpektors apmeklēja un uzrunāja 1. pulka 6. un 7. rotas kaņavīrus, kuŗi visvairāk piedalījušies ne-

senajās kaujās, kā arī cietuši vislielākos zaudējumus un pašlaik atrodas rezervē.

Pēc tam brig. kom. ģenerālinspektora klātienē apbalvoja vēl 11 1. pulka kaņavīrus ar Dzelzs krustu.

Plkst. 11.50 ģenerālinspektors ieradās pie atsevišķā artilērijas divizionā 3. baterijas, kur viņu sagaidīja divizionā kom. kapt. Grāvelis un baterijas kom. kapt. Kessels.

1. Katrā baterijā 4 lielgabali. 3. baterijā pašlaik 3 lielgabali, bet drīzumā saņemšot arī ceturto. Lielgabali labi un moderni, ļoti labā stāvoklī — gandrīz jauni. Par to saņemšanu jāpateicas bij. brigādes kom. ģen. Scholtz'am. Lielgabalu kalibrs 10,5 cm, sniedz līdz 12 km. Kadence — 6 šāvieni minūtē. Granātas labas, nesprāgstošas nav novērotas.
2. Municijas pietiekami daudz. Pēdējās septembra kaujās izlietoti 8000 šāviņu. Iepriekšējai artilērijas sagatavošanai pirms trieciena bijis paredzēts tikai 140 šāviņu.
3. Pēc divizionā kom. datiem divizionam trūkst:

5 virsnieku, 61 instruktors, 164 kareivju.

Ģen. Bangerska piezīme: Rakstu divīzijas k-rim. Skaistlaukam ir virskomplekts kareivju. Vai divīzija var dot vai ne?

Katrā baterijā pašlaik 6 — 8 instruktori, bet pēc štatiem vajadzīgi 30. Tātad pašlaik tikai apm. 1/5 instruktoru.

Zirgu divizionā pašlaik 182, trūkst vēl 353 zirgu.

Latviešu veterinārārsts divizionam ir — Dr. Baltiņš.

Apgādes ziņā kaņavīri apmierināti. Ešana ir laba, maize nedaudz pelē. Pa kaujas laiku brigāde saņem apgādes papildinājuma paciņas (Grosskampfulage). Saturā — cigāretes, šokolāde, biskviti, konfektes, degvīns.

Jaunpienākušajiem maizes porcijas esot nedaudz par mazu.

Agrāk trūkuši garie zābaki, tagad visi saņēmuši labus garos zābakus, veļas visiem 3 pāri.

Brigādes kom. pasniedza vltu. Holanderam kā pirmam artilērijas virsniekam piešķirto Dzelzs krustu.

Ģenerālinspektors nodeva kapt. Grāvelim sveicienus visiem tiem divīzijas kaņavīriem, kušus personīgi nevar apmeklēt.

Tad ģenerālinspektors atgriezās brigādes stābā un pēc pārrunām ar brigādes kom. par inspekcijas rezultātiem plkst. 15.30

izbrauca uz korpusa stābu Roglizi pie ģen. Herzog'a. Pārrunās ar korpusa kom. ģen. Herzog'u pēdējais izteica prieku, ka viņam padotā korpusā ietilpst tik kaujas spējīga un drošsirdīga vienība kā latviešu SS brīvprātīgo brigāde.

1.10.43. plkst. 07.45 ģenerālinspektors izbrauca uz Lugu. Plkv. Theuermann's izbrauca atpakaļ uz brigādi, lai sīkāk noskaidrotu latviešu kaņavīru vajadzības un sekotu jaunkareivju apmācībām.

Pa ceļam ģenerālinspektors apmeklēja kādu lauku lazareti Šarpzi, kur ārstējās apm. 30 latviešu ievainotie leģionāri.

Lugā ģenerālinspektors ieradās plkst. 15.00 un apmeklēja armijas korpusa galveno ārstu, lai pārrunātu jautājumu par latviešu ievainoto transportu. Tādi gadījumi kā latviešu ievainoto nosūtīšana uz Viļņu vai citām Polijas pilsētām turpmāk vairs neatkārtotos, bet visi ievainotie pēc iespējas tikšot sūtīti ārstēšanai uz Latviju. Varbūt tomēr būtu nepieciešams Pleskavā kāds ārsts vai virsnieks, kuŗš kārtotu ievainoto evakuācijas lietas.

Pēc tam ģenerālinspektors apmeklēja kādu lazareti Pleskavā (Kriegslazarett 916), kur strādā 2 latviešu ārsti — Dr. Osītis un Dr. Līcis, kā arī 15 latviešu žēlsirdīgās māsas. Divas latviešu žēlsirdīgās māsas — māsa Gašjunas Katrīna un Raudzeps Aleksandra izteica vēlēšanos braukt drīzāk pie latviešu ievainotajiem lazaretē Krečno.

Vakarā ģenerālinspektors apmeklēja drošības policijas komandieri Pleskavā SS ieroču pltn. Traut'u un pakavējās pāris stundas pārrunās ar to.

Slēdziens: Apgādes ziņā 2. p. nepieciešams novērst dažādus trūkumus:

1. Pulkā sevišķi jūtams instruktoru trūkums, jo arī pēdējās kaujās vislielākie zaudējumi bijuši starp instruktoriem. Nepieciešams visdrīzākā laikā rūpēties par instruktoru kadru papildinājumu.
2. Pulkam pēc štatiem pienākoties 830 zirgu, bet pašlaik ir tikai 100. Tāpat trūkst aizjūgu un ratu.
3. Pulkā stipri sajūtams transporta līdzekļu trūkums, jo grūti izvadāt pa atsevišķām pulka vienībām pat no dzimtenes sūtītās paciņas.
4. Pēc noteikumiem katram kaņavīram vajadzētu saņemt zābakus (gaŗos), un auklu zābakus, tomēr tie līdz šim vēl nav

saņemti. Bez tam auklu zābaki (tanki) Volchovas apstākļos pilnīgi nepiemēroti; derīgi tikai gaŗie zābaki. Vēlams katram kaŗavīram divus pārus gaŗo zābaku.

5. Nepieciešama atpūta kadram, kas nāk no policijas bataljoniem, jo tas nav atpūties kopš kaŗa sākuma.
6. Ievainoto iznešanai no g. k. l. trūkst nestavu. Nepieciešams tās visdrīzākā laikā sagādāt, vai arī gumijas riepju ratiņus.
Ģen. Bangerska piezīme: Rakstu Kaŗavīru palīdzībai resp. Tautas palīdzībai.
7. Ieroču ziņā pulks pietiekami apgādāts.
8. Laikrakstu trūkums lazaretēs.

Ģenerālinspektors 2.10.43. izbrauca atpakaļ uz dzimteni un Rīgā ieradās plkst. 12.45.

XV

*Dienesta atzīme**Brigādes sanitārā punkta apskate Krečno*

28. sept. 1943. g.

Sanitāro punktu vada Dr. Aleksandrs Morovskis — jauns, daudzsološs chirurģs. Sanitārais punkts pakļauts brigādes sanitārai rotai, kuŗu komandē Dr. Rublovskis — bij. Balvu slimnīcas priekšnieks. Šinī sanitārajā punktā novietoti smagi ievainotie, kuŗi nepanes transportu un kuŗiem jāizdara operācija.

Smagi ievainotie iekšējos organos novietoti otrā brig. sanit. punktā, kas atrodas Tesovo Strojā. Arī šis sanit. punkts pakļauts sanitārās rotas kom., kuŗš savukārt pakļauts brigādes vecākajam ārstam. Sanitārā rota sastāv no 3 vadiem. Rotā ap 300 kaŗavīru. Tie transportē slimos un ievainotos kaŗavīrus, veic dažādus darbus, būvē jaunās barakas un apkalpo sanit. punktus.

Brig. sanit. punktā Krečno darbojas 3 ārsti, praktizē 3 medicīnas studenti un 5 māsas — latvietes. Arī sanitāri ir latvieši. Sanit. punktā ir 105 gultas, patlaban aizņemtas 40 gultas. Ir 3 operācijas galdi. Lidz šim visas sarežģītās operācijas ar sekmēm veic Dr. Morovskis. Tā uz 15 galvas smadzeņu operācijām ir 1 miršanas gadījums. Tagad ar korpusa pavēli aizliegts Krečno sanit. punktā operēt galvas smadzenes. Būtu vēlams panākt šī aizlieguma atcelšanu, vismaz attieksmē uz latviešu kaŗavīriem,

jo, piemēram, transportējot galvā ievainoto ar lidmašīnu uz aizmuguri, daudzreiz var jau būt par vēlu.

Ievainotais kaņavīrs Ķemeris Ernests meklē savu brāli Žani, dzim. 5.3.22., kušš atrodoties latviešu brīvprātīgo vienībās. Septembra kaujās ievainotais ltn. Apse sveicina savu ģimeni Rīgā.

Gen. Bangerska piezīme: Rakstiski paziņot.

Ievainoto miršanas gadījumā tos guldot zārkā, ar pajūgu aizvedot uz kapsētu »Lager Süd« un tur apglabājot (bez militāra goda).

Ir sava atutošanas iestāde — pirts, kur 20 min. laikā dezinficē no g. k. I. nākošo kaņavīru drēbes. No apaļiem kokiem purvā izbūvēta arī virtuve un produktu noliktava. Ir arī koka barakas — ārstu un māsu dzīvokļi iekārtoti, cik iespējams, labi. Nav uguns dzēšamo aparātu, bet noliktavās ir pildāmas ūdens mucas. Ir pašiem savs elektriskās strāvas avots — benzīna motors; katru vakaru visās sanit. punkta barakās deg elektrība līdz plkst. 23.00

Korpusa (122. div.) lazarete Šarpi sādžā

Lazareti vada Dr. Maibier's. Laz. Feldpost Nr. 43328. Šeit ievietoti bez vācu un igauņu ievainotiem arī 13 latviešu ievainotie un 17 slimie kaņavīri. Ievainotajam 2. k. p. kar. Adamovičam no Ventspils arī tēvs un 2 brāļi cīnoties 279. polic. btl. Ir vācu un igauņu māsas. Latviešu personāla nav.

Ievainotajam Simsonam brālis ltn. Simsons esot kritis pie Dņepropetrovskas, bet kar. Puksis Richards sūdzējās, ka viņa ģimene Rīgā nesaņemot ģimenes piemaksu.

Gen. Bangerska piezīme: Ziemeļim — nokārtot.

Vēlu nemainot laikā. Šo trūkumu galvenais ārsts solījās novērst. Labi nostādīts lazaretē zobārstniecības kabinets, kur pagatavo mākslīgus zobus ar modernākiem līdzekļiem. Latviešu avižu un grāmatu nav — šo trūkumu solīja novērst redaktors Krastiņš.

Gen. Bangerska piezīme: Vai tas nokārtots?

»Ortslazarett 2 Luga« ievietoti 440 ievainotie vācu, igauņu, ukraiņu un latviešu kaņavīri. Latviešu — ap 40 ievainoto. Ir vairākas igauņu māsas un viena latviešu māsa Marta Sniķere,

kuŗa darbojas zobārstniecības kabinetā. Šeit guļ ievainots arī 2. kursa students — inž. Svika. 2. k. p. kar. Akmens, Francis, kuŗam amputēta kāja, vēlas, lai viņu pārvietotu uz Rīgu. Vispār šeit pacienti paliek tik ilgi, kamēr tie ir transportspējīgi pārsūtīšanai uz tālāko aizmuguri. Telpas labas, ēdiens arī esot labs. Grāmatas un laikrakstus nesāņemot, par to redaktors Krastiņš solījās rūpēties.

Gen. Bangerska piezīme: Vai padarīts?

Lazarete 916, III bloks — Pleskavā

Lazaretē galvenais ārsts — chirurģs Dr. Osītis. Bez tam vēl darbojas ārsts Richards Līcītis. Šinī slimnīcā 15 latviešu māsu. Pavisam Pleskavā darbojoties ap 80 latviešu māsu. III blokā ir 300 gultu. 9 latviešu kaŗavīri 2. oktobrī pārsūtīti uz Rīgu. No Leģiona palikuši tikai vēl 2 ievainotie. Liela daļa slimnīcas inventāra jau iesaiņota evakuācijai. Šeit novietoti ļoti daudzi krievu ievainotie kaŗavīri. Ir arī kaukāzieši un kazachi. Krievi nedisciplinēti un neietur kārtību. Ļoti labi šeit jūtas ievainotie igauņu kaŗavīri, kuŗu stāja ir priekšzīmīga. Avižu un grāmatu pietiekami.

Heeresgruppe Nord, Oberquartiermeister 4 b Pleskavā tika solīts, ka došot rīkojumu par to 50 latviešu ievainoto kaŗavīru, kuŗi atrodas Viļņā, pārvešanu uz Latviju. Tāpat solīja rūpēties, lai turpmāk latviešu ievainotos, pēc iespējas, sūtītu ar sanitārvilcienu virzienā uz Latviju.

XVI

Dienesta atzīme

Pamatojoties uz Latviešu leģiona ģenerālinpektora ģen. Bangerska rīkojumu, pltn. Karlsons un kapt. Ziemelis 6.2.1944. izbrauc no Rīgas virzienā Pleskava-Luga, lai ievāktu ziņas par 2. latviešu brigādi. No Rīgas izbrauc plkst. 06.00.

Jau pie Igaunijas robežas sastop atkāpjošos vezumnieku un auto kolonnas. Arī netālu no Pleskavas sastopam vienu latviešu brigādes vezumnieku kolonnu. Pleskavā iebraucam ap plkst. 11.00 un dodamies pie Ostuf. Traut'a, kur sastopam arī 2 virsniekus no latviešu brigādes darbnīcu rotas. Vispārējos vilcienos

noskaidrojas stāvoklis, kuŗš pēdējās dienās visumā nostabilizējies. Atkāpšanās sākusies ar to, ka 28. divīzija nav spējusi pie Dolgovo-Ossijas aizturēt ienaidnieka iebrukumu savā iecirknī. Tāpēc vajadzējis steigties palīgā plkv. Veisa grupai, kuŗa ienaidnieku atturējusi un vēlāk ar kaujām atkāpusies ZV virzienā. 28. Jägerdivision tagad komandējot Oberführer's Schuld't's, bet latviešu brigādi plkv. Veiss. Brigāde atrodoties Batetskajas, Oredeša rajonā, un tās uzdevums aizturēt ienaidnieku tik ilgi, kamēr caur Lugu paspēj atkāpties kaŗaspēka daļas no Čudovo un Gatčinas virzieniem. Pašlaik visvairāk rūpes dara kreisais spārnš līdz Peipusa ezeram, kuŗš esot pilnīgi atklāts, un Gdovā jau esot redzēti 36 krievu tanki.

Virzienā Pleskava-Gdova darbojoties tikai viena divīzija apm. 1 pulka stiprumā. Šeit par stāvokli nav skaidrības, jo pēdējās dienās gaisa izlūkošana slikta laika dēļ nav bijusi iespējama.

Ap plkst. 13.00 izbraucam no Pleskavas virzienā uz Lugu. Visur nāk pretim atkāpjošos vezumnieku un auto kolonnas. Ceļi slikti, slideni un apledojuši. Var braukt ap 10 — 15 km stundā. Visu laiku salst — dienu ap 5°, naktī līdz 10°. Partizāni ļoti aktīvi, esot redzētas bandas ar pāri par 100 vīru. Viņi spridzina tiltus, liek mīnas un apšauda kolonnas. Gar ceļa malām guļ nošauti zirgi, salauzti rati, ragavas un kritušu partizānu liķi. Arī krievu lidmašīnas posmā Pleskava-Luga uz kolonnām met bumbas un apšauda ar ložmetējiem.

7.2.44. jau novērojam, ka vācu lidmašīnas šinī posmā patulē gaisā un kolonnas pavada bruņoti automobiļi un 2 cm prettanku lielgabali, lai atvairītu eventuālus partizānu uzbrukumus. Arī dzelzceļu posmā Pleskava-Luga bieži spridzinot un apšaudot, tā ka vilcieni jāpavada gar malām ejošām strēlnieku ķēdēm.

Ceļā uzņemam kādu ltn. no 58. div., kuŗas stābs atrodas Strugi-Krasnoje. Divīzija pārsviesta no Idricas rajona — 2 pulki uz Strugi-Krasnoje, bet 1 pulks uz Narvu, lai saglābtu stāvokli. Narva degot, jo krievi to apšaudot ar artileriju.

★

6.2.44. vakara krēslā iebraucam Novoseljē, kur paliekam pa nakti. Dienu iepriekš D no Novoseljes bijis atsists partizānu uz-

brukums kolonnai, pie kam vairāki partizāni krituši. Tai pašā dienā partizāni uzbrukuši apm. 25 km no Pleskavas auto kolonnai, un cīņā krituši 23 vācu karavīri. Nakts Novoseljē paiet mierīgi. Guļam uz grīdas vācu karātiesā — Ludonskajas skolā. Šī karātiesa gatavojas pārcelties uz Raiskuma mežsaimniecības skolu Cēsis.

7.2.44. no rīta gribam tikt uz Lugu. Dzirdam šaudišanu apm. 2 km no Novoseljes. Šauj arī automatiskie ieroči un prettanku lielgabali. Noskaidrojas, ka partizāni uzspridzinājuši tiltu un uzbrukuši vezumnieku kolonnai, bet atsisti. Kolonnas zaudējumi — 8 nošauti zirgi, 5 ievainoti zirgi, 3 ievainoti braucēji.

Pievienojamies pirmajai auto kolonnai, kuŗa dodas no Novoseljes uz Z. Ir apm. 30 tukši smagie auto. Mēs braucam kā 5. vāģis, skaitot no kolonnas sākuma. Tā kā mūsu kolonna brauc kā pirmā, tad apm. 1 km Z no Novoseljes uzbraucam uz mīnām, kuŗas pa nakti izlikuši partizāni. Tās sprāgst 3. vāģa priekšā, un vāģis sagriežas šķērsām ceļam. Kolonna apstājas. No meža atskan šāvieni. Šoferi un daži līdzbraucēji kareivji atklāj uguni. Arī pltn. Karlsons un šoferis Meierovics ieņem pozīciju ar ūdeni pilnā grāvī. Kapt. Ziemelis no auto izšauj ar mašīnpistoli vairākas reizes, pēc tam, nogūlies aiz auto riteņiem, vēl dažas reizes. Šāviņi mežā attālinās. Pienāk ziņa, ka viss ceļš priekšā ir mīnēts. Mēs aizbraucam pie Novoseljes komandanta un ziņojam par šo gadījumu.

Dodamies Pleskavas virzienā, kuŗu sasniedzam ap plkst. 14.00. Pie SS-Ostuf. Traut'a satiekam dažus vācu virsniekus no latviešu brigādes darbnīcu rotas, kuŗi no Opekalna un Trapenes dodas uz brigādi vai otrādi. Nododam vēstuli līdzņemšanai plkv. Veisam. Arī brigādes sanitārās rotas jau atrodoties Opekalnā, Trapenē un Apē. Noskaidrojas vispārējais stāvoklis.

Fronte no Ilmeņa ezera Z no Šonskas vispārējā virzienā iet uz Batetskaju, Oredešu, Strečno ezeru, Verestu un tālāk uz Gdovu pie Peipusa ezera. Iecirkni no Batetskajas līdz Oredešai tur Kampfgruppe Schuldt, kuŗā ietilpst latviešu 2. brigāde, kuŗu komandē plkv. Veiss, kā arī 28. divīzija un citas vienības. Schuldt'a grupa pakļauta 38. korpusam, kuŗa stābs atrodas Stopos. Latviešu 2. brigādes stābs ir Gorodņā. D no Lugas nostādīta vissmagā artilērija, kuŗa piedalās kaujā.

Latviešu brigāde no savām labi izbūvētām pozīcijām Spasckaja Polist iecirknī janvāra beigās atkāpusies caur Krečno uz

Kerestju, Gusiem, bet nav tālāk tikusi, jo krievi jau ieņēmuši ceļu pie Radoniem un Zabolotjes. Tāpēc tālākais atkāpšanās ceļš gājis uz Ragovku, Finevu, Lugu, Vdizko, Zapolji, Oredešu.

Kas nav varēts paņemt līdzī, tas saspridzināts un sadedzināts. Līdzī paņemti 8 prettanku lielgabali, jo bijušas tikai 5 vilcējmašīnas. Arī liekās drēbes, sakaru līdzekļi un pat pārsienamais materiāls pamesti. Pārsienamie līdzekļi vēlāk nomesti no lidmašīnām. Šī brigādes daļa bez lielākām sadursmēm forsētā gājienā sasniegusi Oredešu. Samērā daudziem noberztas kājas.

Apm. 50 % no sava sastāva zaudējusi Veisa grupa, — tā sastāvējusi no apm. 2 btl. vai kopā 1200 cilv. no abiem latviešu pulkiem, — kuŗa steidzās noslēgt iebrukuma vietu pie Podberezes, Nekochovo. Pēc plāna no D vajadzējis vienlaicīgi uzbrukt gaisa spēku divīzijai, kuŗa aizstāvēja Novgorodu, bet tā pie Nekochovo nav ieradusies un cīņu veikuši latvieši vieni paši.

Plkv. Veiss ar kauju atspiedis boļševikus līdz Nekochovo, līdz ar to aiziedams aizmugurē tiem boļševiku spēkiem, kuŗi jau atradušies pie Ossijas un Dolgovo. Pie Nekochovo plkv. Veiss saņemts ar stipru lielgabalu uguni un, pārspēka spiests, ar kauju gājis atpakaļ gar ceļu uz Totino Bf., no kurienes sācis uzbrukumu par jaunu un niknās mežu cīņās atspiedis krievus līdz Dolgovo, kur krievus atkal pabalstījusi stipra artilērijas uguns no tanki, pret kuŗiem neko nav varēts uzsākt, tāpēc nācies gar dzelzceļu atiet uz Kerestjas Hp.; no turienes pa brigādes atkāpšanās ceļu sasniedzis pārējo latviešu brigādi. Bijis jāatkāpjas arī tāpēc, ka daļa krievu caur Podubji, Radoniem bijusi jau nokļuvusi labā flankā. Arī krieviem šinī meža kaujā bijuši smagi zaudējumi, daudzi krituši.

Meža kaujā pie Dolgovo no Veisa grupas noklīdušie spēki līdz vada stiprumam, kopā ap 2 rotas, caur Volnoju Gorku, Ragliziem vēlāk atkāpušās uz Batetskaju.

Veisa grupas zaudējumi ir smagi, bet vairums ir vieglāk ievainoto. Vln. Graumaņa rotai izgājuši no ierindas visi virsnieki un instruktori, tā ka rotu komandējis kāds dižkareivis. Slikti bijis, ka pirmās 24 st. no ierindas izgājuši 3 ārsti, kas ievainoti.

Veisa grupas nopeln tas, ka, aizturot ienaidnieku, tā devusi iespēju latviešu brigādei netraucēti atkāpties.

7.2.44. plkst. 22.00 atgriezāmies Rīgā.

(paraksts)

XVII

Dienesta atzīme

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1944. g. 16. februārī devās inspekcijas braucienā uz 15. latviešu SS divīziju frontē. Braucienā ģenerāli pavadīja kapt. Mednis, kapt. Ziemelis un ltn. Zegners. Vienlaicīgi uz 15. SS divīziju devās arī divīzijas kājnieku priekšnieks virspulkv. Silgailis.

No Rīgas ģenerālinspektors izbrauca 16.2.44. plkst. 11.15 un ieradās Pleskavā plkst. 16.20, kur pārnakšņoja.

17.2.44. plkst. 09.00 ģenerālinspektoram bija saruna ar ziemeļu armijas grupas virspavēlnieku ģenerālpulkvedi Modelu. Pēdējais izteica ierosinājumu — 2 latviešu būvbataljonus, kuŗi pašlaik atrodas ziemeļu armijas grupas rīcībā, nodot Latviešu leģionam. Bataljonus nodotu ziemeļu armijas grupas stāba 1 b nodaļas vadītājs. Nepieciešams nozīmēt personu, kuŗa bataljonus pārņemtu. Bez tam ģenerālpulkvedis apsolijs rūpēties par jo drīzu 15. un 19. latviešu divīzijas apvienošanu korpusā, kā arī gādāt par apģērbiem robežapsardzības pulkiem.

Plkst. 09.15 ģenerālinspektors izbrauca tālāk virzienā uz Pochovu, kur ieradās plkst. 13.10. Cauri Dedovičiem ģenerālinspektors iebrauca 15. divīzijas stābā Jamnā plkst. 16.20.

Divīzijas stābā ģenerālinspektors apspriedās ar divīzijas komandieri SS virspulkvedi Heilmann'u. Sarunās bija klāt divīzijas kājnieku priekšnieks virspulkv. Silgailis un kapt. Mednis.

18.2.44. plkst. 10.00 ģenerālinspektors ieradās 32. grenadieru pulka stābā pie plkv. Krīpena un informējās par pulka stāvokli.

Plkv. Krīpens paskaidroja, ka no viņa pulka vienības 260 vīriem kapt. Līduma vadībā, kuŗi palikuši Neveles sektorā, tikko atgriezušies 14 kareivji, pie kam tiem pirms izbraukšanas uz pulku atņemti visi automatiskie ieroči, kā arī visas kaŗavīru mantas; atstāts tikai tas, kas mugurā.

Pēc tam ģenerālinspektors apskatīja un pārbaudīja pulka stāba rotas kaŗavīru apģērbus, informējās par apbruņojumu u. c.

Plkst. 10.15 ģenerālinspektors apskatīja Artilērijas pulka smagā divizionā 10. btr. (vlt. Purmalis) un 12. btr. (kapt. Pabērs) pozīcijas, kā arī smagā divizionā komandiera pltn. Šēla komandpunktā informējās tuvāk par divizionā apgādi, ieročiem, šaušanas plānu u. c.

Smagajam divizionam pašlaik tikai 2 smagās automašīnas.

Ļoti maz municijas: uz btr. 70 — 80 šāviņu. Ja pienāk visa paredzētā municija, nav iespējams pārvietoties spēkratu trūkuma dēļ.

Apgādē trūkst kartupeļu un sakņu. Zirgiem trūkst elpes.

Plkst. 12.30 ģenerālinpektors ieradās 33. grenadieru pulka stābā pie plkv. Januma un jo sīki informējās par pulka izlūku btl., ko komandē kapt. Lapainis, pēdējām kaujām.

Pulka apbruņojumā trūkst rokas granātu. Pēdējā laikā pasliktināties uzturs, jo vispārējās produktu normas samazinātas.

Naktī no 16. uz 17.2.44. pulka iecirknī izlūku btl. no aizmugures uzbrucis kāds krievu pulks (apm. 400 cilv.) un viens slēpotāju btl. (100 cilv.). Uz laiku boļševikiem izdevies ielauzties bunkuros un g. k. l. Vēlāk tomēr, pievelkot papildspēkus — pulka instruktoru rotu vln. Endziņa vadībā — izdevies stāvokli atjaunot.

No pulka virsniekiem pēdējās kaujās ievainoti kapt. Indulēns, vln. Endziņš, ltn. Kubuliņš, ltn. Vāliņš.

Kājniekiem ļoti labu atbalstu devuši latviešu artileristi.

Plkst. 14.00 ģenerālinpektors ieradās izlūku btl. komandiera kapt. Lapaiņa komandpunktā, lai sīkāk iepazītos ar iepriekšējo dienu kaujām.

No izlūku btl. kaņavīriem kritis 2. rt. kom. a. p. i. virsn. vietn. Ciunelis, ievainoti ltn. Grebers (4. rt. kom.) un ltn. Rēdelis. Jebkādu ziņu trūkst par 33 izlūku btl. kaņavīriem.

Nesaprašanos dažreiz kā valodas grūtību, tā citu iemeslu dēļ radījis tas, ka starp latviešu vienībām g. k. l. bijis iesaistīts vācu soda btl. kapt. Kahlen'a vadībā. Pēdējā komandētā sektorā iesaistītie trieciena lielgabali pārskatīšanās dēļ atklājuši uguni pret izlūku btl. kaņavīru bunkuriem. Raksturīgs ir fakts, ka ne plkv. Janums, ne kapt. Lapainis nebijuši informēti, ka kaujā piedalīsies vācu trieciena lielgabali. Grūtības kājniekiem pēdējās kaujās radījis minicijas un jo sevišķi rokas granātu trūkums. Par spīti nogurumam un zaudējumiem, kaņavīru noskaņojums un garastāvoklis labs.

Pēc tam ģenerālinpektors apmeklēja artilerijas pulka komandieri plkv. Skaistlauku viņa komandpunktā, starp citu arī pateikdamies artilerijas pulka komandierim par latviešu artileristu precīzo šaušanu un ļoti labo atbalstu kājnieku atvairīšanas cīņās.

Plkst. 19.30 pie ģenerālinpektora uz pārrunām ieradās divi-

zijas kājnieku priekšnieks virspulkv. Silgailis, plkv. Krīpens, plkv. Janums un plkv. Skaistlauks. Tika pārrunāti daži svarīgi organizācijas jautājumi, virsnieku rezervju sagādāšana u. c.

Plkst. 20.00 ģenerālinspektors ieradās atvadu vakariņās pie divīzijas komandiera virspulkv. Heilmann'a. Starp citu pārrunāja pulku mācītāju jautājumu. Virspulkv. Heilmann'a ieskats ir, ka bez Reichsführer'a-SS piekrišanas nav iespējams SS vienībās oficiāli iesaistīt mācītājus. Virspulkv. Heilmann's gan mēģināšot šo jautājumu citādā ceļā pozitīvi atrisināt.

19.2.44. plkst. 07.30 ģenerālinspektors devās atpakaļceļā. Caurbraucot Pleskavai noskaidrojās, ka iepriekšējā vakarā, 18. 2.44., Pleskava piedzīvojusi krievu gaisa uzbrukumu, un pilsēta diezgan stipri cietusi.

Rīgā ģenerālinspektors atgriezās 19.2.44. plkst. 23.30.

(paraksts)

XVIII

Dienesta atzīme

Pārrunas 15. divīzijas stābā Jamnā

18.2.44. plkst. 19.30

Plkv. Skaistlauks: Artilērijas pulkam trūkst virsnieku; lūdz pulkam dot kapt. Broku.

Ģenerālinspektors: Artilērijas pulks vairākus virsniekus atvaļinājis kā nepiemērotus; nav iespējams tik daudz jaunu virsnieku dot vietā, jo virsnieku rezerves drīz būs izsmeltas.

Plkv. Krīpens: Kapt. Vidzirkste pēc viņa domām bijis labs saimniecības virsnieks, bet nav varējis satikt ar pulka vācu saimniecības virsnieku.

Virsplkv. Silgailis: Kapt. Kaukulim plkv. Krīpens piedāvājis pulka adj. un btl. kom. posteņus, bet viņš atteicies. Tagad divīzijai vairs nav brīvu btl. kom. vietu, lai nāk komandēt rotu.

Ģenerālinspektors: Visas virsnieku rezerves tikpat kā izsmeltas. Tagad pulku komandieriem jādomā, no kā radīt jaunus virsnieku kadrus.

Virsplkv. Silgailis iesniedz ģenerālinspektoram sarakstu par tiem instruktoriem, kurus varētu tūlīņ paaugstināt par virsniekiem.

Ģenerālinspektors: Kaut gan drīzumā ieradīsies 250 jauni virsnieki, tomēr jau tagad vismaz 50 kandidātu jānosūta uz kursiem. Kāda izpalīga lietā noskaidrojies, ka pastāv vācu divī-

zija, kuŗā 48 % latvieŗu izpalīgu, bet nav neviena latvieŗu virsnieka. Arī robeŗapsardzības pulkos vēl trūkst daudz virsnieku. Jāpaziņo 19. divīzijai, ka tai vairs jaunus virsnieku papildinājumus nevarēsim dot, bet tai pašai jāŗūpējas par virsnieku sagatavoŗanu, sūtot pēc iespējas vairāk cilvēku uz kuršiem.

Viršplev. Silgailis: Par instruktoriem jāŗūpējas katram pulkam pašam un jāiesniedz ģenerālinšpektoram kandidātu saraksts to sagatavoŗanai par virsniekiem.

(paraksts)

XIX

Dienesta atzīme

Maj. Mednim

- 1) Lūdzu iepazīstināt attiecīgos nodaļu priekšniekus.
- 2) Steidzami sagatavot izvilkumu augst. SS un policijas vadītājam
R. B.

Latvieŗu leģiona ģenerālinšpektors ģen. Bangerskis 29. martā 1944. devās inspekcijas braucienā uz fronti uz latvieŗu VI SS brīvprātīgo korpusu Ostrovas rajonā.

Ģenerālinšpektoru braucienā pavadīja pltn. Dr. Puriņš, maj. Mednis un ltn. Zegners.

Līdzī brauca laikraksta Tēvija pārstāvis Baltkājs.

No Rīgas ģenerālinšpektors izbrauca 29.3.44. plkst. 08.00, Ostrovā iebrauca plkst. 14.30 un VI korpusa stābu Veljē sasniedza plkst. 15.15.

Pēc īsas sarunas ar korpusa komandieri SS-Obergruppenführer'u Pfeffer-Wildenbruch'u ģenerālinšpektors devās uz 19. divīzijas stābu Zachodos pie divīzijas tagadējā komandiera SS-Staf. Bock'a. Par faktisko divīzijas komandieri iecelts SS-Oberführer's Streckenbach's, kuŗš vēl nav ieradies.

19. divīzijas pulku stābu novietojumi sekojoŗi:

42. SS gren. pulks — maj. Galdiņš — Vilju sādžā,

43. SS gren. pulks — pltn. Lobe — Nov-Putu sādžā,

44. SS gren. pulks — maj. Kociņš — Podlipenkas sādžā.

Divīzijas galvenais pārsieŗanas punkts — Gorajas sādžā, divīzijas lazarete — Lisionu sādžā.

Divīzijas sastāvs uz 29.3.44.:

42. SS grenadieru pulks:

I btl.	— 270 cilvēku	
II btl.	— 230	—
III btl.	— 265	—
13. rt.	— 79	—
14. rt.	— 68	—
15. rt.	— 67	—

Kopā .... — 979 cilvēki

43. SS grenadieru pulks:

I btl.	— 79 cilvēki	
II btl.	— 39	—
III btl.	— 77	—
13. rt.	— 62	— Gandrīz pagalam
14. rt.	— 57	—
15. rt.	— 26	—

Kopā .... — 340 cilvēku

44. SS grenadieru pulks:

II btl.	— 70 cilvēku	
III btl.	— 171	— Vēl mazāk
13. rt.	— 37	—

Kopā .... — 278 cilvēki

19. div. izlūku (Füsilier) btl. — 333 cilvēki (kom. pltn. Taube).

Līdzšinējie kopējie zaudējumi laikā no 1.3.44. — 25.3.44.:
7 virsnieki, 592 instruktori un kareivji.

19. divīzijai trūkst šāda skaita virsnieku pēc ieroču šķirām un speciālitātēm:

kājnieku	— 74	
sapiešu	— 21	(Cik varētu ņemt no robežsargiem? R.B.)
prettanku	— 18	

zenītartilerijas (no tiem 1 ieroču) ..	— 9	
sakaru	— 4	
artileristu (virsnieki Vaiņodē nav ņem- ti vērā)	— 60	(Noskaidrot, cik ir artil. virsnieku Vaiņodē, R.B.)
kājnieku lielgabalu	— 4	
ārstu	— 7	
zobārstu	— 7	
piegādes dienestā ..	— 5	
braucēju kolonnās .	— 2	

—————
Kopā 211 virsnieku

Gen. Bangerska atzīme: Noskaidrot, cik tagad aizgāja virsnieku un virsn. vietn. ar robežsargu pulku.

Plkst. 17.30 ierodas 19. divīzijas kājnieku priekšnieks plkv. Veiss. Pārrunājot vēl sīkāk divīzijas zaudējumus, noskaidrojas, ka vissāpīgākais ir divīzijas virsnieku jautājums.

19. divīzijai pašlaik ir 2 artilērijas divīzioni — viens, kuŗu komandē maj. Grāvelis, un otrs — vācu policijas artilērijas divīzions. Līdz 28.3.44. divīzijai bijis padots vēl viens artilērijas divīzions no 15. divīzijas artilērijas pulka, bet tas atdots tagad 15. divīzijai atpakaļ.

Vācu policijas artilērijas divīziona kaŗavīri maijā braukšot atpakaļ uz Vāciju, bet divīziona lielgabali palikšot šeit. Šim divīzionam tad paredzēta latviešu apkalpe un vēlāk šo divīzionu event. izveidotu par korpasa artilēriju.

19. divīzijas artilērijas pulkam šinīs dienās saņemti ieroči — lielgabali, kuŗi tiekot nosūtīti uz Vaiņodi.

Arī kājnieku apbruņojumam saņemti papildinājumi — šautenes un 450 ložmetēji, no kuŗiem apm. 200 nāk frontes vienībām, bet pārējie apmācības pulkam Vaiņodē. Visus ieročus Rīgā pieņem SS-Hstuf. Burchard's.

Cilvēku papildinājumus 19. divīzija pēdējās 14 dienās nav saņēmusi. Tagad divīzija pieprasījusi:

- 1) No Jelgavas — 250 kar., 30 instr. un 10 virsn.
- 2) No Vaiņodes — I btl. (700 cilv.).

Plkst. 19.00 ģenerālinspektors atgriezās korpasa stābā.

*

30.3.44. plkst. 08.00 ģenerālinpektors ieradās pie 44. grenadieru pulka II btl. — vltm. Vilka. Ģenerālinpektoru visos šīs dienas apmeklējumos pavadīja plkv. Veiss. Btl. pēdējo dienu cīņās zaudējis no sava sastāva apm. 100 kaņavīru. Pašlaik btl. sastāvs — 3 virsn., 6 instr. un 55 kar.

Ģenerālinpektors uzrunāja kaņavīrus, pateicās par dienestu un pasniedza 69 kaņavīriem piešķirtos Dzelzs krustus.

Plkst. 09.45 ģenerālinpektors ieradās pie 44. grenadieru pulka komandiera pltn. Kociņa viņa komandpunktā Podlipenkas sādžā.

Pārrunāja jautājumu par virsnieku vietnieku paaugstināšanu par leitnantiem. Pulks pēdējās kaujās zaudējis 4 rotu komandierus.

Plkst. 10.30 ģenerālinpektors ieradās pie 42. grenadieru pulka komandiera maj. Galdiņa viņa komandpunktā.

Plkst. 12.15 ģenerālinpektors ieradās pie artilērijas divizionā komandiera maj. Grāveļa. Ar kājnieku priekšnieku plkv. Veisu un artilērijas divizionā komandieri maj. Grāveli ģenerālinpektors pārrunāja 19. divīzijas artilērijas pulka event. virsnieku sastāvu.

Maj. Grāvelis: Būtu vēlams, lai artilērijas virsnieki vispirms atnāktu uz kādu laiku uz fronti un tad ietu atpakaļ uz Vaiņodi turpināt pulku formēšanu.

Nepieciešams, lai SS-Hstuf. Burchard's, 19. divīzijas sakaru virsnieks Rīgā, dotu ģenerālinpektora stābam informāciju par šauteņu un pārējo ieroču sastāvu un paredzēto sadalīšanu.

Pēc tam ģenerālinpektors apskatīja artilērijas divizionā pusdienu devu 30.3.44. — garšīga, taukvielām bagāta zupa pietiekamā vairumā.

Plkst. 12.45 ģenerālinpektors apskatīja artilērijas divizionā 1. btr. novietojumu un pozīcijas. Btr. komandē kapt. Jaunsils. Ģenerālinpektors sarunājās ar atsevišķiem kaņavīriem — lielgabalu apkalpes locekļiem.

Plkst. 13.25 ģenerālinpektors apskatīja 19. divīzijas zenītartilērijas divizionā 8,8 cm bateriju, kuņu komandē kapt. Jaunliniņš.

Plkst. 14.00 ģenerālinpektors atgriezās 19. divīzijas stābā pie SS-Staf. Bock'a. Pārrunāja jautājumu par atpūtas nama iekār-

tošanu divīzijai 30 — 40 km aizmugurē, kur kaņavīri dažas dienas varētu atpūsties, sakārtoties u. t. t. Šī nama iekārtošanas darbā varētu iesaistīt LKP, kas dotu atpūtas namam nepieciešamo sieviešu personālu u. c. Atpūtas nama pārzinātājs varētu būt virsnieks, kuŗš nav vairs piemērots frontes dienestam.

Plkst. 15.15 ģenerālinspektors ieradās kājnieku priekšnieka plkv. Veisa komandpunktā apskatīt Vācijas valsts propagandas ministra un latviešu sabiedrības dāvanas 19. divīzijas kaņavīriem (starp citu fabrikas »Vairogs« dāvētas 2 nelielas kaņavīru bibliotēkas).

Plkst. 16.15 ģenerālinspektors ieradās divīzijas galvenajā pārsiešanas punktā Gorajā, kuŗu vada Ustuf. Dr. Morovskis. Ģenerālinspektors sarunājās ar katru ievainoto kaņavīru, pasniedzot katram paciņu no dzimtenes. Pavisam pašlaik galvenajā pārsiešanas punktā atrodas 70 ievainoto.

Punktā strādā 3 latviešu žēlsirdīgās māsas, arī lazaretē, kuŗu vada ārsts kapt. Rode, strādā 3 žēlsirdīgās māsas. Ievainotos no šiem punktiem transportē tālāk uz Abreni, Balviem un Viļaku. Abrenes slimo kopšanas punktā (Krankensammelstelle) pašlaik nav neviena ārsta.

Galvenā pārsiešanas punkta vadītājs lūdz sagādāt punkta vajadzībām:

Palagus — 400 gab., segas — 350 — 400 gab., spilvenu pārvalkus — 200 gab., gultas maisus — 100 gab., gultas riņķus — 5 — 6 gab., operācijas cimds — dažus pārus, un lignīnu.

Ģen. Bangerska atzīme: Aizgādības virsniekam kopā ar Dr. Puriņu noskaidrot Kaņavīru palīdzībā, vai tas iespējams.

Bez tam 19. divīzijai trūkst:

12 ārstu, 5 zobārstu, 2 māsu, 30 — 40 feldšeru.

Plkst. 19.00 ģenerālinspektors atgriezās korpusa stābā, kur ar korpusa komandieri SS-Obergruppenführer'u Pfeffer-Wildenbruch'u un stāba priekšnieku Staf. Sommer'u pārrunāja jautājumu par jaunu virsnieku un instruktoru sagatavošanu.

Korpuss pēdējā laikā saņēmis papildinājumus: no robežapsardzības pulka 2000, no rez. Jelgavā 990 cilvēku.

*

31.3.44. ģenerālinspektors plkst. 09.30 ieradās 15. divīzijas galvenajā pārsiešanas punktā Sujevo-Gorā. Ceļā bija novēro-

jams vācu stukas uzbrukums ienaidnieka galvenai kaujas līnijai. Sujevo-Gorā novietojusies 1. sanitārā rota, kuņu komandē ārsts-kapteinis Eggerts. Klāt bija arī divīzijas ārsts SS-Stubaf. Tiedjen's. Pašlaik ievada ievainotos no galvenās kaujas līnijas.

Ārsti chirurģi Dr. Osītis un Dr. Bākulis nepārtraukti strādā operācijas telpā pie ievainoto operēšanas.

1. sanitārai rotai šādi trūkumi:

1. Pēc štatiem pienākas 2 smagās un 3 vieglās automašīnas, kuņu nav.
2. Rotai ir 38 zirgi un 24 divjūgu rati. Tā kā ratu svars 918 kg., tad 2 zirgiem tie par smagiem.
3. Trūkst operāciju veļas, lignīna, spirta, injekcijas adatu, operācijas cimdu, chirurģisko diegu.
4. Tā kā nepietiekamā daudzumā saņem destilēto ūdeni, būtu nepieciešams lauku destilācijas aparāts vai skārda kannas (20 — 30 l tilpuma) destilēta ūdens transportam.
5. No medikamentiem trūkst: asins konservu, sulfonamida ampulu, eubasīna, sulfopiridina, leukoplasta, hansaplata u. c.

Ģenerālinpektors apmeklēja katru ievainoto atsevišķi un sarunājās ar tiem.

Plkst. 12.00 ģenerālinpektors ieradās 15. divīzijas vietējā lazaretē Morozovo sādžā. Līdzī brauca divīzijas ārsts SS-Stubaf. Tietjen's. Šeit stacionēta divīzijas 2. motorizētā sanitārā rota, kuņu komandē ārsts-ltn. Jansons. Ģenerālinpektors apmeklēja un sarunājās ar katru ievainoto.

Lazaretei trūkst operāciju veļas. Par maz saņem laikrakstus.

Pēc tam ģenerālinpektors atgriezās korpusa stābā noskaidrot tuvāk 15. divīzijas vienību apmeklēšanas iespējas. Korpusa stābā 1 a paskaidroja, ka 15. divīzija iepriekšējā naktī pa daļai atvilkta no g. k. l. un divīzijas stābs pašlaik atrodas aizmugurē, apm. 6 — 8 km aiz Morozovo sādžas.

Aizbraucot norādītā vietā, izrādījās, ka šeit vēl nav ierasdusies neviena 15. divīzijas vienība, ne arī divīzijas stābs.

Ģenerālinpektors devās uz līdzšinējo divīzijas stābu Krjuku sādžā, kur satikās ar 15. divīzijas komandieri SS-Oberführer'u Heilmann'u un maj. Augstkalnu.

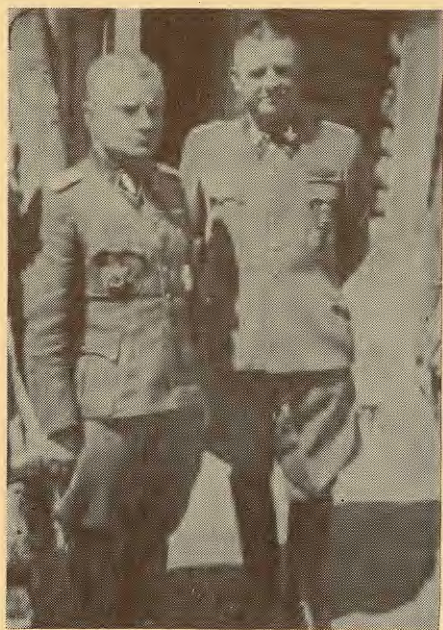
Pašlaik 15. divīzija operatīvā ziņā padota 13. Luftwaffen-

Gen. Bangerskis 34. kājnieku pulka II btl. kaujas iecirknī Bardovas pozīcijā 8. 6. 1944. gadā novēro ienaidnieka kustības. Otrs pa labi no ģenerālinspektora — pulka komandieris pltn. Viksna, pa kreisi — II btl. komandieris maj. Ķīlītis, aiz viņa kapt. Ziemeļis, priekšā vltm. Vītols

Kājnieku lielgabalu btr. novietnē 34. pulka iecirknī Bardovas pozīcijā 8. 6. 1944. g. Paskaidrojumus sniedz btr. komandieris ltn. Bergtāls; no kreisās — maj. Ķīlītis, kapt. Ziemeļis, vplkv. Silgailis, pltn. Viksna

19. div. kājnieku priekš-
nieks plkv. Lobe ar div.
kom. ģen. Streckenbach'u

Pilnā apbruņojumā pa sa-
tiksmes eju ceļā uz galveno
kaujas līniju

Felddivision. Paredzēts nākošā naktī (no 1. uz 2. aprīli 1944.) izvilkt 15. divīzijas vienības no g. k. l., atstājot g. k. l. tikai 33 grenadiēju pulku, izlūku (Füsilier) btl., kā arī artilērijas pulku un zenītartilērijas divizionu.

13. Luftwaffen-Division sastāvs apm. 500 cilvēku.

SS-Oberführer's Heilmann's izteicās, ka saņemts SS-Reichsführer'a rīkojums pulku trešos bataljonus apgādāt ar ieročiem. Sakarā ar to ieroči apmācības pulkam jau pienākuši Lilastē un šinīs dienās tiek nosūtīti uz Paplaku. Uz btl. paredzēti:

3 vieglie un 4 smagie ložmetēji, 2 granātmetēji, 3 pašautenes.

Bez tam Oberführer's Heilmann's devis stingru rīkojumu, ka visi vācu virsnieki Paplakā pakļauti apmācības pulka komandierim plkv. Apsītim. Arī sanitārās mašīnas lieta Paplakā esot nokārtota (skat. Dienesta atzīmes 57. lapp., red.).

Divīzija sūta uz kursiem pie armijas:

10 kareivjus	—	uz artilērijas priekšējo novērotāju kursiem,
20	—	— uz sapieņu kursiem,
50	—	— uz instruktoru un vadu komandieņu kursiem,
180	—	— uz divīzijas kaujas skolu (instruktoru rota divīzijas mērogā).

No g. k. l. līnijas izvilkti pulkiem (32. un 34. gren. pulkiem) paredzēta 14 dienu ilga atpūta, lai pulkus par jaunu uzpildītu, saformētu un apmācītu. Uzpildīšanai paredzēti divi robežapsardzības pulki.

Sastāvs uz 29.3.44.:

34. grenadiēju pulks:

	Virsn.	Instr.	Kar.
Stābs	5	1	7
Stāba rota	1	1	18
Apvienotā rota (Zusammen- gefasste komp.)	2	2	72
I btl.	4	13	79
II btl.	2	4	43

Kopā 14 21 219

III/32.

Stābs	2	4	24
9. rota	1	6	87
10. rota	1	12	87
11. rota	2	12	85
12. rota	2	10	75
	<hr/>		
Kopā	8	44	358
Izlūku (Füsilier) btl.	6	18	199
Pz. Jäg. trauksmes rota	1	9	82
Artil. trauksmes grupa	1	1	74

33. gren. pulks:

I btl. apm. 150 cilv.,

II btl. apm. 300 cilv.

Ieradīšoties viens būvbataljons (600—700 cilv.), kas sastāv no latviešiem un kuŗu iesaistis 2. līnijas izbūvei.

SS-Oberführer's Hailmann's izteica priekšlikumu nodibināt no latviešiem, kuŗi prot krievu valodu, kādu bataljonu ar uzdevumu darboties krievu aizmugurē ar sabotāžu.

Pārrunāja arī jautājumu par divīzijas atpūtas nama ierīkošanu tuvākajā divīzijas aizmugurē.

Plkst. 22.00 ģenerālinspektors atgriezās korpusa stābā. Ceļā notika mašīnu sadursme uz šosejas Osruva-Opočka. Ģenerālinpektora pavadoņu automašīna »Steyr«, kuŗā brauca pltn. Puriņš un korespondents Baltkājs, sadūrās ar kādu vācu apvidus vāģi. Rezultātā ģenerālinspekcijas mašīna sadega. Cilvēku upuŗu nebija.

*

1.4.44. plkst. 08.45 korpusa stābā ieradās maj. Augstkalns.

Starp citu pārrunāja arī jautājumu par 15. divīzijas sektorā iesaistīto kaŗa ziņotāju pasīvitāti. Nepieciešams dot norādījumus kaŗa ziņotāju rotas komandierim SS-Ostuf. Gössling'am, lai pēdējais rūpētos, ka kaŗa ziņotāju vidū būtu vairāk latviešu un tie ietu arī uz g. k. l. un dotu vairāk vielas latviešu preseī.

Korpusa stābā nepieciešami 3 latviešu sakaru virsnieki. Korpusa stābs steidzīgi pieprasa 10 tulkus.

Plkst. 10.20 ģenerālinspektors ieradās pie 15. divīzijas artilērijas pulka komandiera plkv. Skaistlauka viņa komandpunktā Sarino sādžā. Artilērijas pulks operatīvā ziņā pašlaik pakļauts korpusa artilērijas priekšniekam.

Pie artilērijas pulka komandiera ieradās Luftwaffe's artilērijas pulka komandieris plkv. Klemmer's.

Plkst. 13.30 ģenerālinspektors atgriezās korpusa stābā atvaļināties no korpusa komandiera SS-Obergruppenführer'a Pfeffer-Wildenbruch'a. Ar armijas komandiera atļauju korpusa komandieris nodeva vieglo mašīnu ģenerālinspektora rīcībā atpakaļceļam uz Rīgu.

No korpusa stāba ģenerālinspektors izbrauca plkst. 14.20 un Rīgā ieradās plkst. 21.15.

(paraksts)

XX

Dienesta atzīme

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektora ģen. Bangerska inspekcijas brauciens frontē 6.6. līdz 9.6.44.

Ģenerāļa pavadībā kapt. Ziemeļs, virsl. Vītols, serž. Krasņņiņš, ziņnesis kar. Lubeniņs un divi šoferi — kapr. Strepmanis un kar. Ozerinskis.

Braucēji atstāj Rīgu otrdien 6. jūnijā plkst. 7.25, dodoties caur Krustpili — Atašieni — Varakļāniem — Viļāniem — Rēzekni — Kārsavu uz austrumu robežām. Pēdējais ceļa posms ļoti slikts. Dzird dažus krievu lidmašīnu rūkoņu un Rēzeknes bombardēšanu. Plkst. 15.35 pārbrauc robežu. Ligamonu ciemā — robežas tuvumā lauku žandarmu aizture apvaicājas par brauciena mērķi un dara zināmu, ka sakarā ar partizānu darbību tālākā braukšana līdz Pr. Krasnoje iespējama vienīgi kolonnās, kuņās sagrupētas vismaz 15 šautenes. Ceļa malās bezcerīgi pelēkas padomju sādžas ar noplukušiem melnipelēkiem salmu jumtiem. Izbraukuši cauri Opočkai, kas kaŗa darbībā stipri cietusi, nogriežamies no Opočkas-Novorževas ceļa, dodoties uz austrumiem — uz Duchново, kur noskaidrojas, ka korpusa stābs atrodas Chaņino ciemā. Tur ierodamies plkst. 19.10.

Ģenerāli pieņem stāba priekšnieks — Standartenführer's Sommer's, kuŗš telefoniski pieteicis ģenerāļa ierašanos Gruppenführer'am von Treuenfeldt'am. Vēlēdamies vakarā būt divīzijas

stābā, lai jau rīta agrumā apmeklētu pozīcijas, ģenerālinpektors ierosina nekavējoties turpināt ceļu uz 19. divīzijas stābu. Ģenerāļa ierašanos telefoniski pieteic divīzijas komandierim Oberführer'am Streckenbach'am.

Oberführer's sagaida ģenerālinpektoru ceļa malā Alolā, aicina to savā mītnē un pie kartēm iepazīstina ar divīzijas novietojumu, kas sniedzas no Aljo ezera Z līdz Kamennija ezera Z (putna lidojumā apm. 20 km).

Divīzijas komandieris atstāj ģenerāļa rīcībā savu guļamistabu un, lāvis tam noskalot ceļa putekļus, aicina vakariņās glīti iekārtotā virsnieku klubā. Ģenerālis liek pasniegt Oberführer'am no Rīgas līdzatvesto ciema kukuli — kasti žāvētu zušu.

Iebaudījuši vakariņas Oberführer'a un viņa tuvāko līdzstrādnieku sabiedrībā un dabūjuši zināt, ka šīs dienas rītā starp plkst. 5 un 6 sākusies invāzija rietumos, dodamies pie miera. Ģenerālis vēl drusku kavējas pie kādas grāmatas. Plkst. 23.00. Kuņas dzelzs krāsns. Nakts klusumu un lakstīgalu pogašanu šad un tad pārtrauc nevienmērīga lielgabalu dunoņa.

7.6.44. Oberführer's Streckenbach's lūdz ģenerāli un viņa padomoni vln. Vītolu brokastīs turpat divīzijas komandieŗa mītnē, tad iepazīstina ar sava stāba virsniekiem, kuŗi nostājuŗies frontē pie virsnieku kluba. Pēc tam ģenerālinpektors Oberführer'a un pltn. Taubes vadībā dodas uz 19. divīzijas novietojumu. Atstājuŗi Alolas ciemu plkst. 7.45, ierodamies 42. (1. latvieŗu pulka) stābā Koŗino ciemā pie Ostrovnoja ezera, kur ģenerāli sagaida kapt. Reinholds — II btl. komandieris, pulka komandieŗa plkv. Galdiņa vietnieks.

Kapt. Reinholds norāda, ka jūtams labu zābaku un drēbju trūkums kaŗavīriem. Ģenerālis pieprasa ziņas par pulka zaudējumiem. Pulka komandieŗa vietnieks atbild, ka krituŗo, ievainoto un pazuduŗo vārdus nāksies grūti rekonstruēt, jo pie atkāpŗšanās nācis rikoŗjums pulka pavēles sadedzināt.

Plkst. 10.30 ģenerāli pie sava bunkura sagaida plkv. Plensners. 43. pulka galvenā kaujas līnija atrodas starp Leanko un Tropino, 3 km no Borovno ezera, kur iekārtota pulka komandieŗa mītnē (starp Borovno un Kudevera ezeriem). Divi bataljoni atrodas priekŗējās līnijās, viens bandu apkaŗoŗanā aizmugurē. Pulka komandieris ziņo, ka robeŗsargi, kuŗi iedalīti pulkā, samierinājuŗies. Jūtams cilvēku trūkums. Ieroču diezgan. Tur, kur divīzijā vajadzētu būt 14.000 — 15.000 cilvēku, ir

tikai 10.500 un, atskaitot dažādās apmācībās esošos, uz vietas ir tikai 8000. Papildinājumi nāksot no 3. robežapsardzības pulka. Iesaukšana apturēta novietošanas grūtību dēļ. Jūlijā korpusā pienāksot 3.000 jaunu kaņavīru. Oberführer's Streckenbach's saka, ka būtu labi, ja slēgtās policijas vienības nodotu Leģiona pulkiem divus noteiktus gadagājumus. 6., 7. un 8. gadagājumus varētu nodot policijai. Jautājums pārrunājams ar Obergruppenführer'u Jeckel'n'u. No Jelgavas būtu jādabū vecie pulku kaņavīri, kuŗi tur nokļuvuši pēc ievainojumu dziedināšanas.

Pulka komandieris ziņo, ka atvaļinājumā iet 10 % pulka sastāva. Liels ļaunums tas, ka ievainotajiem slimnīcas nepiešķir atvaļinājumus veselības uzlabošanai tieši no slimnīcas vai caur ģenerālspekciju. Tas veicina patvaļīgu prombūtni.

Jaunās zīmotnes — latviešu ugunskrusts SS burtu vietā — ievestas divīzijā ar pavēli sākot ar 1. jūniju. Vairodzīņi pāršūjami no labās rokas uz kreiso zem Vācijas suverēnitātes zīmes. Visas SS vienības līdz ar to sadalītas 3 lielās grupās: Vecās vācu SS vienības ar SS zīmotnēm, brīvprātīgo SS divīzijas (Viking un Nordland) ar »Wolfsangel« uz zīmotnes, un, beidzot, ieroču grenadieru SS divīzijas (divas Ungārijas vācu divīzijas, latviešu un igauņu) ar ugunskrustu uz zīmotnes.

Uzturs pavājš. Piegāde notiek vakaros, reizi dienā, un kaņavīri savu pusdienas devu, kas domāta nākamai dienai, notiesā jau tajā pašā vakarā. Devas varētu būt lielākas. Maizes 700 gr pietiktu. Divīzijas komandieris paskaidro, ka aprīļa beigās kaņavīri palikuši 4 dienas bez maizes ārkārtīgi slikto ceļu dēļ, kā arī tādēļ, ka 20.000 maizes klaipu gājuši bojā bumbu uzlidojumā.

Plkst. 12.25 ceļā uz 44. pulku, ģenerālis ierodas pie smagās artilērijas pulka 12. (Šēla divizionā) baterijas ugunspozīcijās, kur to saņem ltn. Bumbiers (plkv. Šēls atvaļinājumā). Ģenerālis ieiet arī baterijas kaņavīru bunkurā »Pie baigā zilnieka«, nogaršo maizi un apvaicājas, kā kaņavīri apmierināti ar pārtiku. Sviestu saņem 50 gr. dienā, maizi — kukuli uz divām dienām. Bateriju iepriekšējā vakarā apmeklējušas ar veltēm Zaļenieku pagasta pārstāves, jo Zaļenieku pagasts ir šīs baterijas krusttēvs. Ģenerālis apmeklē arī nākošo bunkuru — »Noasa šķirsts«.

Plkst. 12.20 ģenerālis ierodas Vidrino ciemā, kur viņu sagaida plkv. Skaistlauks, artilērijas grupas komandieris, un pltn. Kociņš, 44. (3. latviešu) pulka komandieris. Pulks ieņem fron-

tes sektoru no Tropino līdz Ostrovito ezera Z pie Porečjes. Pltn. Kociņš licis nostādīt skatei vienu sava pulka bataljonu, kas patlaban atrodas rezervē. Ģenerālis uzrunā kaņavīrus, starp citu sacīdams: »Nesu jums dzimtenes sveicienus un dzimtenes pateicību. Dzimtene tic, ka vecie kaņavīri būs par priekšzīmi jauniesauktajiem. Tautas, kuņām nav varoņu, nolemtas iznīcībai. Mēs neesam glēvuļi, un tādēļ stājamies pretim boļševikiem, kuņi jau trešo reizi apdraud mūsu zemi. Ja pretiniekam izdotos pārvarēt pozīcijas, kuņās jūs pašreiz atrodaties šajā ezeriem bagātajā apvidū, tad viņš savā ceļā uz mūsu zemi vairs nesastaptu citu dabisku robežu. Doma, ka mums būtu jācīnās tikai uz mūsu etnografiskām robežām, ir aplama. Tos jaunekļus, kuņi nevēlētos cīnīties, iesauktu ienaidnieks savās rindās, un viņiem būtu jācīnās pret savu tautu. Jūs redzat, cik grūti nākas pat Lielvācijas armijai cīnīties pret boļševiku armiju. Divdesmit gadus boļševiki gatavojušies šim kaņam, pārvēršot kolchozos zemnieku sētas. Tā ir tā dēvētā paradīze, kuņu mēs varētu saukt tikai par elli. Kur boļševiki pāriet pāri, tur nekas vairs nepaliek. Mēs to zinām no mūsu baigā gada, zinām, ko zaudējam. Es jums pateicos par jūsu stāju. Nāks papildinājumi. Dievs jums dos kaņavīru laimi arī turpmāk.«

Pulka komandieris izsauc vienības priekšā Oberscharführer'u Kāpostiņu un kareīvi Porieti, kuņiem par varonību piešķirts Dzelzs krusts. Ģenerālis tiem piesprauž goda zīmi un apsviecotos. Tad ģenerālis aicina bataljonu uzsaukt »lai dzīvo« par godu savam gādīgajam un sirsnīgajam divīzijas komandierim. Pulka komandieris savukārt aicina bataljonu uzsaukt trīskāršu »lai dzīvo« mūsu latviešu kaņavīru vienotājam ģenerālspektoram ģen. Bangerskim.

Ģenerālis brīdi sarunājas ar kādu piecpadsmitgadīgu zēnu, kuņš atbēdzis uz fronti un gribot cīnīties, jo viņa māte notiesāta par zādzību un aizbēgusi uz Lietuvu, bet tēvs, kuņu meklē policija — pazudis. Zēns runā latviski, krieviski un vāciski, beidzis Rīgas 28. pamatskolu. Ģenerālis apsola noskaidrot zēna identitāti.

Plkst. 13.30 ģenerālis ierodas Lopotino ciemā Ratnojes ezeriņa krastā plkv. Skaistlauka stābā. Te, starp citu, kāds mākslinieks-kaņavīrs dažās minūtēs portretē ģenerāli. No Lopotino ģenerālis dodas uz Medvedjevo, kur iekārtota divīzijas lazarete. Tajā patlaban atrodas 58 slimi un 10 ievainoti kaņavīri. Laza-

retē ir 5 māšas, starp kuņām arī pirmā latviešu sieviete, kuņa apbalvota ar Kuņa nopelnu krustu. Lazaretē vadītājs apliecina, ka lazaretē patlaban labākais novietojums, kāds jebkad bijis. Lazaretē 2 chirurģi. Ģenerālis apstaigā visus ievainotos un slimos, spiežot viņiem rokas un nododot dzimtenes sveicienu un pateicību. Ģenerāli pavada lazaretē chirurģs Dr. Morovskis. Sanitāro rotu komandē kapt. Rode, iekšējo nodaļu vada Dr. Skuja. Lazarete atstāj gandrīz vai sanatorijas iespaidu. Tajā iekārtota pat telpa kino izrādēm. Aptiekā medikamentu netrūkst. Nepienāk Daugavas vanagi un Nākotne. Vācu avižu toties pienāk ļoti daudz.

Lazaretē vadītājs lūdz šeit strādājošiem universitātes asistentiem frontē pavadīto laiku ieskaitīt zinātniskā stāžā. Ģenerālis apsola par to rūpēties.

Kopā ar divīzijas komandieri ģenerālis plkst. 16.00 ierodas Alolā.

Virsnieku klubā, kur sapulcējušies stāba virsnieki un visu pulku komandieri, divīzijas komandieris sirsnīgiem vārdiem apsveic ģenerāli. Plkst. 18.05, divīzijas komandiera izvadīts, ģenerālis atstāj Alolas ciemu, dodoties uz 15. divīziju.

15. divīzijas komandiera Oberführer'a Heilmann'a bunkuru pilsētā, netālu no Bordovo ciema, ģenerālis ierodas plkst. 19.15. Oberführer's apsveic ģenerāli pie sava bunkura, ģenerālis liek tam savukārt pasniegt līdzpaņemto ciema kukuli — kasti žāvētu zušu. Virspulkv. Silgailis uz divīzijas komandiera aicinājumu sniedz ģenerālim paskaidrojumus par divīzijas dislokāciju 28 km platā frontē, no kuņiem 16 km aktīvi.

Ceturtdien, 8.4. plkst. 7.15, ģenerālis, virspulkv. Silgaila pavadīts, atstāj Bardovo ciemu un pēc pusstundas sasniedz plkv. Zeniņa (34. pulka) bunkuru pie Siņicino ciema. Ģenerāli saņem pltn. Viksna, kuņa pavadīts viņš izjāj uz 4 km attālo Sivcevo ciemu, D no Kamennoje ezera, kur atrodas bataljona komandiera mītne.

Plkst. 18.40 ģenerālis sasniedz »Priedaini« — btl. komandiera Ķiliša stābu, bet plkst. 09.00 — priekšējo novērošanas posteni. Virspulkv. Silgailis dod pavēli atklāt divizionu uguni pa mērķi 150 Stechnovo, 500 m no izbīdītā novērošanas punkta. Pavēle tiek izpildīta tikai plkst. 09.09. Viens no šāviņiem krīt gradus 7 no mērķa. Komandu kauju beigt dod plkst. 09.15. Virspulkv. Silgailis neapmierināts ar šo nosebošanos.

Ģenerālis dodas uz priekšējiem ierakumiem, kur vaicā kādam kareivim: »Vai bail ir?« Atbilde: »Nebūt nav!«

Ierakumi labi izbūvēti. Ierakumu rakšanu vada vltņ. Zūkulis. Ģenerālis apmierināts un saka: »Labāk zaudēt sviedrus nekā asinis.« Ģenerālis ieskatās arī bunkurā »Grenadieru klosteris.«

Atceļā uz btl. komandiera mītni sastop kādu kareivi, kuŗš izrādās dzimis Omskā, strādājis kolchozā par atslēdznieku un 1942. g. pārnācis Latvijā.

Btl. komandiera mītnē ģenerālis ar Dzelzs krustu apbalvotiem kareivjiem piesprauž viņu goda zīmes, uzrunā skatei nostādīto vadu un apsveic maj. Ķīliti.

Plkst. 10.50 ģenerālis atstāj btl. komandieri un jāšus atgriežas 34. pulka mītnē plkst. 11.30, kur bunkurā »Maizes tēvs« ietur azaidu. Bunkurs izklāts dažādām avīzēm un žurnālu atēliem. Plkst. 11.55 ģenerālis atstāj pulka stāba mītni un dodas uz Detkovo tuvumā novietoto »Florenču btr.« — smago haubiču (franču) btr., kuŗu nepārvieto līdz vienībām. Pavēli atklāt uguni pa iepriekš noteiktu mērķi btr. izpilda ātri. Ģenerālis pārbauda tēmējumu — tas precīzs. Plkst. 12.45 atstāj »Florenču btr.«.

Plkv. Januma (33.) pulku ģenerālis sasniedz plkst. 12.47. Pulka stābs atrodas pie Borčaviciem, mežā. Pulka komandieris stāsta, ka kāda trieciiena sākumā trieciennieki iegājuši aiz ienaidnieka dzeloņstieplu žogiem. Cits citu gribēdami glābt, vairāki kaŗavīri cietuši mīnu laukā, 4 miruši, 8 ievainoti.

Stāba mītni ģenerālis atstāj plkst. 13.10, dodoties uz priekšējām vienībām. Rotās pa 45 cilvēkiem. Tie naktīs atrodas ierakumos, dienās atpūšas. Pa segtu satiksmes eju, kuŗas ūdens pilnais dibens izklāts salmiem, ģenerālis dodas uz 33. pulka izbīdīto novērošanas punktu. Šo punktu ienaidnieks piešāvis ar mīnmetēju. Kilometros piecos no novērošanas punkta ir ceļš, pa kuŗu var redzēt ienaidnieka kustību. Pulka komandieris šo satiksmes ceļu neliek apšaudīt, jo tādā kārtā dabū zināt visu, kas tam jāzina par lielākiem pārvietojumiem ienaidnieka aizmugurē. Trūkums — pat btl. komandierim nav tālskata.

Pa Feģino — novērošanas punkta priekšā — tiek atklāta smago mīnmetēju uguns. Šāviņi svilpodami pārlido novērošanas punktu un gulstas mērķī.

Atgriežoties btl. komandiera bunkurā »Miera stūrītis«, pulka komandieris stāsta, ka daudzi krievi nepadodas, bet izmisīgā

brīdī liek sprāgt savām rokas granātām virs pašu galvas. Tie dara propagandas nostāstu dēļ, kas iegalvo, ka mūsējie gūstekņus spīdzinot, tad nošaujot. Ģenerālis apciemo arī radio staciju ar 15 km darbības radiju, tad plkst. 14.25 dodas tālāk, ceļā inspicējot kājn. btr. un tās bunkuru.

Ģenerālis ierodas plkv. Kripena (32. pulka) stābā 2 km DR no Bol. Ostrijes ezera plkst. 16.05. Pārrunā jautājumu par paciņu piegādāšanu kaņavīriem, kuņas no savākšanas punktiem reizi nedēļā varētu nogādāt kaņavīriem frontē. Pēc azaida ģenerālis uzrunā skatei nostādītās vienības, personīgi apsveicot 4 ar Dzelzs krustu apbalvotos.

Plkst. 19.30 ģenerālis ierodas 15. divīzijas galvenajā pārsiešanas punktā Sočichino, kur pieiet pie katra kaņavīra gultas, aprunājoties ar ievainotajiem un slimajiem un pateikdamies par viņu stāju. Operācijas telpā patlaban operē kādu no frontes atvestu galvā ievainotu kaņavīru. Ārsts-ltn. Plakāns žēlojas, ka ievainotos galvenajā pārsiešanas punktā atved par vēlu, pēc 13 — 15 stundām. Galvenā pārsiešanas punktā pienākuši 30 suņi (10 aizjūgi) ievainoto izvešanai no kaujas līnijas. Tiem liek demonstrēt savu māku. Vieglām plakanām laiviņām līdzīgie, uz viegļiem riteņiem montētie ratiņi ar vadītāju 3 suņiem viegļi pārvietojami.

Sočichino ģenerālis atstāj plkst. 20.12, izsakot pārmetumu ārstam par alkohola lietošanu.

Gar kādas liesmojošas mājas pamatiem ģenerālis dodas uz Bardovo, kur priekšējā pārsiešanas punktā apmeklē ievainotos un slimos. Pēc tam kavējas gaņākā sarunā ar ārstu-ltn. Osīti par apstākļiem pārsiešanas punktā. Bardovo trūkst elektrības. Ja jāoperē vakarā vai naktī, tad tas jādara pie petrolejas gaismas. Karbida lampas nevar lietot, jo, lietojot kā narkozi ēteri, var rasties eksplozija. Žēlsirdīgo māsu 15. divīzijas pārsiešanas punktā nav. Māsas ir ārkārtīgi vajadzīgas. Dr. Osītis izsaka aizdomas, ka dažī kareivji sirgst ar mākslīgi izsauktu dzelteno kaiti, ko panāk, lietojot tolu.

Plkst. 21.30 ģenerālis ierodas divīzijas stābā, kur virsnieku kluba bunkurā divīzijas komandieris Oberführer's Heilmann's ar savas divīzijas stāba virsniekiem aicina ģenerāli vakariņās.

Nākošās dienas rītā ģenerālis dod radio interviju par savu inspekciju un sarunu ar kapr. Belti, kuš izbēdzis no boļševiku gūsta,

Nakts mītni ģenerālis atstāj plkst. 10.00. Apkopēja — vietēja krieviete — ģenerālim pasniedz ceriņus. »Jums ir tik labs ģenerālis,« viņa saka ģenerāļa pavadoņiem. Ģenerālis vēl pameklē Bordovo pārsiešanas punktā esošos slimos un zobārstniecības kabinetu. Par uzturu nevar žēloties. Slimnieki saņem pat saldumus. Grūtāk ir ar diētu. Grūts ir telpu jautājums, jo starp Opočku un Bardovo nav nevienas starpstacijas.

Plkst. 10.30 ģenerālis atstāj Bardovo, ierodoties korpusa stābā Čaņino ciemā plkst. 12.00, kur ilgāku laiku kopā ar virspulkv. Silgaili konferē ar stāba priekšnieku SS-Staf. Sommer'u.

Plkst. 14.00 atstāj Čaņino, lai dotos atceļā uz Rīgu.

No Krasnoja līdz Ljamonijam 28 km garā joslā pastāv »Geleitzwang«. Gar ceļa malām ik pa kilometram sēd krievu zemnieki, kuri atbildīgi par to, lai ceļš netiktu mīnēts. Izbraucot cauri sādžai ar gluži simbolisku nosaukumu Goliševo, sasniedzam Latvijas robežu plkst. 18.07. Satumsušās debesis paceļas kā aizkars, vakara saule apspīd Latvijas lapainos ciematus un civilizētos ļaudis. Caur Rēzekni izbrauc plkst. 18.56. Ceļā ģenerālis saslimst un spiests apmeklēt Sarkanā krusta slimnīcas direktoru Tepferu, kurš izaicina Dr. Kalniņu, lai izdarītu ģenerālim iešļircinājumus.

Ierašanās Rīgā 10. jūnijā plkst. 03.45.

(paraksts)

XXI

*Dienesta atzīme**

Latviešu leģiona ģenerālinpektors ģen. Bangerskis maj. Augstkalna un kapt. Ziemeļa pavadībā 31.7.44. plkst. 14.15 izbrauca uz VI SS brīvpr. A. K.

Korpusa stābā, kas atrodas Dzelzavā, ieradās 30.7.44. plkst. 19.30. Sarunās ar korpusa komandieri Obergruppenführer'u Krüger'u noskaidroja tuvāk pārrunājamos jautājumus.

31.7.44. ģenerālinpektors apmeklēja visu 19. div. kājnieku pulku kompunktus un uzrunāja sapulcētos virsniekus. Pie 44.

* Šai dienesta atzīmei, diemžēl, trūkst nobeiguma, red.

k. p. bija ieradušies arī 19. div. II art. div. un 15. div. IV art. div. virsnieki, bet pie 42. k. p. — 15. div. sapieŗu btl. virsnieki.

Uzrunājot virsniekus, ģenerālspektors norādīja:

1. Virsnieki nedrīkst pakļauties baumām un pesimismam, bet jācīnās pret tā izplatīšanos vienībās;
2. virsniekiem jāpaskaidro kareivjiem, ka kara darbības apstākļos var rasties dažādas nevēlamas parādības, bet tās nav »jākar pie lielā zvana«;
3. virsniekiem vienmēr un visur jāatbalsta augstākās priekšniecības rīcība;
4. visiem jāsaprot, ka, kamēr vien paši nespējam aizstāvēt savu zemi, jo ciešāk jāsaslēdzas ar vācu cīņās biedriem, jāpadziļina savstarpējā uzticība un biedriskums.

Brauciena laikā noskaidrojās, ka kaujas vienības sastāvs pēdējās nedēļas laikā pieaudzis. Ir bijuši tikai daži atsevišķi desertēšanas gadījumi.

31.7.44. plkst. 17.30 ģenerālspektors atceļā ieradās pie korpusa kom. un pieteica gūtos iespaidus. Ģenerālspektors noskaņojumu atrada par labu. Korpusa komandieris izteica vēlēšanos, lai ģenerālspektors viņam palīdz šādos jautājumos:

1. Nosūtīt tiešām brīvprātīgos, apm. 500 cilvēkus (sabotāžai ienaidnieka aizmugurē, red.);
2. palīdzēt kārtot iedzīvotāju evakuāciju;
3. palīdzēt izvākt lopus, lai vācu iestādēm nebūtu jāiejaucas;
4. ierunāt skaņu platē uzrunu 19. div. kaŗavīriem.

43. k. p. kom. izsakās, ka noskaņojums labs. Pēdējā laikā neviens nav konstatēts patvaļīgā prombūtnē — viens kaŗavīrs it kā pārgājis pie savas vienības, 42. k. p.

Uzturā skaitās:

Virsn.	instr.	kar.
33	188	943

Kaujas stiprums:

Virsn.	instr.	kar.
21	103	514

Bijuši gadījumi, kad vācu kaŗavīri rīkojušies brutāli — nosēdinājuši sievietes no vezumiem un paņēmuši zirgus. Mājās atņemtas mantas.

44. k. p. incidentu nav bijis, bet sašutums ir, jo vācu vienības bieži laupa. Sevišķi OT vīri un vlasovieši. Pēdējie apm. pirms nedēļas paņēmuši 98 zirgus no Baikavas pag. Civiliedzīvotāji sakot, ka bailes doties ceļā, jo vācu vienības laupot, sevišķi zirgus.

Uzturā skaitās:

Virsn.	instr.	kar.
29	93	725

Kaujas stiprums:

Virsn.	instr.	kar.
23	68	458

42. k. p.

Uzturā skaitās:

Virsn.	instr.	kar.
36	195	1007

Kaujas stiprums:

Virsn.	instr.	kar.
27	140	810

Kāda ģen. Bangerska atzīme:

Ir daudz raksturīgu piemēru par latviešu vienību izturēšanos pret iedzīvotājiem Krievijas teritorijā. Šeit kāds no kapt. Vīdzirkstes nostāstiem:

Kādā par partizānu apdraudētu apgabalu izdaudzīnātā rajonā ienāk 15. latviešu divīzija. Kā par brīnumu, partizāni pazūd, ko vācieši pieraksta partizānu bailēm no latviešiem. Bet, tuvāk noskaidrojot, izrādās, ka latvieši uz krievu iedzīvotājiem skatās kā uz līdzcilvēkiem, un krievi atmaksā lojālītāti un cilvēcīgumu ar to pašu, savus līdzšinējos atriebības darbus izbeidzot un naktīs mierīgi paliekot mājās. Turpretim reaģējot uz brutālu apiešanos, mierīgie iedzīvotāji naktīs pārvēršas partizānos. Tā, piemēram, kapt. Vīdzirkste dzīvojis krievu zemnieka mājas vienā galā, bet otrā mitinājies pats zemnieks ar ģimeni. Ieradies vācu SD virsnieks ar patruļu, kuņai ir gandrīz līdzīga forma kā ieroču SS kaņavīriem; virsnieks sācis kliegt uz Vīdzirksti, pārmezdam viņam nepielaižamu kopdzīvi ar krievu. Kad Vīdzirkste atbildējis, ka zemnieks esot lojāls un pretimnācīgs un piegādājot viņam arī pārtikas līdzekļus, tad dabūjis SD virsnieka atbildi: »Kas par piegādāšanu! Viss, kas te ir — ir jūsu. Tas ir kaņa laupījums.« Kad Vīdzirkste protestēdam ko iebildis, viņam piedraudēts ar apcietināšanu. Vīdzirkste bija spiests no divīzijas aiziet un ieradās Leģiona stābā meklēt aizsardzību.

Latviešu kaņavīriem*

Kaņavīri! Cīņa par mūsu tēvzemes būt vai nebūt ir iegājusi izšķirīgā posmā. Daļu mūsu tēvzemes jau min ienaidnieks, daļu pārklāj kaņa putekli. Šis brīdis prasa no mums, latviešu kaņavīriem, vislielāko cīņas gatavību, vislielāko cīņas gribu. Neviens kaņavīrs nedrīkst atstāt savu vienību vai savu posteni. Tikai visasākā cīņā kopā ar vācu kaņavīriem mēs varam cerēt pasargāt no kaņa posta un boļševisma šausmām mūsu tēvzemes atlikušo daļu, varam cerēt atbrīvot jau ieņemto.

Tagadējais brīdis prasa visciešāko saslēšanos ar vācu cīņu biedriem, jo tikai kopā ar viņiem mums var būt izredzes gūt cīņā panākumus. Šodien nekādi sīkumi nedrīkst traucēt un apgrūtināt līdzšinējās cīņās nodibināto biedriskumu. Dažādi kaņa darbības apstākļi var izraisīt vienu otru pārpratumu, bet tam nav būtiskas nozīmes. Un arī šo pārpratumu izsaucēji bieži vien var būt arī ienaidnieka diversanti, kuņi šādā vai tādā veidā nokļuvuši mūsu aizmugurē vai pat mūsu vienībās. Arī vācu kaņavīrs cīnās par mūsu tēvzemes likteni, jo pašreizējais stāvoklis visus ir sasaistījis tik cieši kopā kā vēl nekad. Kopīgajā ieroču cīņā jāpadziļina vēl jo vairāk savstarpējā uzticība un biedriskums.

Virsnieki un instruktori, mūsu kaņavīru rindas kļuvušas re-tākas. Tas uzliek par pienākumu palikušajiem vēl enerģiskāk nekā līdz šim veikt jūsu priekšnieku pienākumus. Jums jābūt klāt visur, kur tas vajadzīgs, ar savu padomu, ar savām rūpēm par padotajiem un arī ar priekšnieku stingrību, sevišķi kritiskos brīžos. Īpaši stingri un asi jāvēršas pret atsevišķiem formas tērpā apkārt klistošiem cilvēkiem, lai novērstu ienaidnieka aģitatoru un bandītu darbību mūsu vienību rajonā.

Virsnieki un instruktori, jūs ar savu stāju esat vienmēr bijuši priekšzīme kareivjiem. Tādiem jums jābūt vēl vairāk tagad. Ar savu darbību jums jāatbalsta augstākā vadība. Jūs paši vislabāk zināt, ka sekmes atkarīgas no saskaņotas darbības, no pareizas un noteiktas pavēļu izpildīšanas.

Latviešu kaņavīri, turiet stingri ieroci savās stiprajās rokās, mūsu tēvzemes liktenis ir atkarīgs no jums un vācu kaņavīriem!

* Gen. Bangerska uzsaukums ar viņa atzīmi: Ierunāts 3.8.44. platē VI korpusa vajadzībām. (Skat. Dienesta atzīmi XXI 203. lapp., red.)

AIZSARGU ORGANIZĒŠANA

XXII

Dienesta atzīme

Latviešu leģiona ģenerālinpektors ģen. Bangerskis 5.2.44. plkst. 10.00 ieradās ģen. Schröder'a stābā Kalpaka ielā Nr. 1 pārrunāt dažus jautājumus par aizsargu organizāciju. Pārrunās piedalījās ģen. Bangerskis, ģen. Schröder's, maj. Vitenbergs un ltn. Zegners.

Sarunu ievadīja ģen. Bangerskis, uzsvērdams, ka sakarā ar iesaukšanas paplašināšanos arvienu akūtāks kļūst jautājums par zemes iekšējo drošību. Ļoti daudzās mājās pēc jaunām iesaukšanām paliek tikai pusaudži, vecāki cilvēki un sievietes, bez tam daudzie krievu tautības iedzīvotāji, kuņi evakuēti no austrumu apgabaliem, un daudzi aizdomīgi elementi. Sakarā ar to būtu nepieciešams pilnā mērā atjaunot aizsargu organizāciju, turklāt tā, lai tās darbība neaprobežotos vienīgi ar kultūrālu mērķu īstenošanu vai kanceļijas darbu. Arī pēc ģen. Jeckeln'a izteicieniem, pat sievietēm — aizsardzēm būtu nepieciešams zināt daudz ko par mājas pavarda aizstāvēšanu.

Ģen. Bangerskis norādīja, ka pēc viņa domām aizsargu vadība nebūs pareizi nokārtota, ja Iekšlietu ģenerāldirekcijai padotā Vadības departamenta 1. nodaļas vadītājs būs aizsargu priekšnieks ar tikai vienu referentu aizsargu lietās. Šim nodaļas vadītājam jau tā būs pilnas rokas darba ar tiešo nodaļas vadību, un tas aizsargu lietai varēs ziedot maz laika. Tāpēc arī vienīgais viņa referents aizsargu lietās nespēs visus šos darbus veikt. Būtu nepieciešams iecelt augstāku aizsargu vadītāju, kuņš būtu padots vai nu ģen. Schröder'am vai iekšlietu ģenerāldirektoram, vai arī Leģiona ģenerālinpektoram. Ģenerālinpektors nebūt necenšas, lai šāds aizsargu šefs tiktu piesaistīts viņa stābam; varbūt vislabāk būtu, ja tas būtu pakļauts iekšlietu ģenerāldirektoram. Šādam aizsargu šefa postenim pēc ģenerālinpektora domām būtu piemērots pltn. Dzeniņš.

Ģen. Schröder's izteicās, ka tādas esot arī viņa domas — pltn. Dzeniņš vakar (4.2.44.) jau bijis pie viņa, esot savus līdz-

šinējos pienākumus (kā Jelgavas apriņķa priekšnieks) nodevis un tūliņ stājies pie Vadības departamenta nodaļas vadītāja pienākumu veikšanas. Ja ģen. Bangerskis domājis, ka pltn. Dzeniņa atbrīvošana no Vadības departamenta nodaļas vadītāja pienākumiem, uzdodot viņam tikai aizsargu vadību, nāktu visai aizsargu lietai par labu, tad viņš, ģen. Schröder's šim priekšlikumam piekritot un to atbalstot. Pēc ģen. Schröder'a domām vislabākais būtu, ja šāds aizsargu priekšnieks būtu pakļauts iekšlietu ģenerāldirektoram. Bet tā kā ģen. Jeckeln's savā laikā esot izteicies, ka aizsargu vadība operatīvā ziņā varētu būt pakļauta ģen. Bangerska kontrolei, tad šāds aizsargu šefs varētu tikt event. arī pakļauts ģen. Bangerskim.

Ģen. Bangerskis atkārtoti uzsvēra, ka viņš nebūt necenšas pēc goda, lai šis aizsargu šefs būtu viņam pakļauts, bet varbūt tas nāktu par labu visai aizsargu lietai. Tad ģen. Bangerskis izteicās, ka šim aizsargu šefam, par kādu viņš labprāt redzētu pltn. Dzeniņu, vajadzētu nelielu stābu — pāris virsnieku un rakstvežu — instruktoru, kā arī šoferi un vieglo auto mašīnu, jo viņa uzdevums būtu jo bieži izbraukt uz dažādām pusēm pārbaudīt un kārtot aizsargu lietas.

Šādam nodomam ģen. Schröder's pilnīgi piekrita. Bet, starp citu, viņš gribot ģen. Bangerski informēt tieši par atsauksmēm, kādas viņš dzirdējis no Jelgavas apgabala komisāra Medema par pltn. Dzeniņu. Pievienojot viņa paša — ģen. Schröder'a — ieskatu, viņš varot teikt:

1. Pltn. Dzeniņš esot piedzīvojis, ļoti spējīgs un drošsirdīgs karavīrs.
2. Pltn. Dzeniņš esot liels komunistu ienaidnieks.
3. Cik viņam zināms, pltn. Dzeniņš pēc vācu karaspēka ienākšanas Latvijā 1941. gadā tūliņ stājies partizānu rindās un daudz palīdzējis vācu karaspēkam.
4. Bet pltn. Dzeniņš neesot sevišķi labos ieskatos par baltvāciešiem un par to bij. Baltijas vāciešu darbību, kuŗi tagad esot iesaistīti vācu civilās pārvaldes darbā.

Sakarā ar šo pltn. Dzeniņa viedokli Jelgavā esot radušās ne sevišķi labas attiecības starp apgabala komisāru Medem'u un pltn. Dzeniņu — Jelgavas apriņķa priekšnieku.

Tāpēc apgabala komisārs Medem's pašlaik attīstot zināmu propagandu pret pltn. Dzeniņu, nemaz nezinādams, ka viņš — ģen. Schröder's — esot pltn. Dzeniņu paredzējis par aizsargu šefu. Apgabala komisārs Medem's pltn. Dzeniņu uzskatot par latviešu šovinistu. Pēc ģen. Schröder'a domām pltn. Dzeniņš gan laikam esot bijis tikai pārāk maz diplomātisks.

Uz to ģen. Bangerskis paskaidroja, ka viņš personīgā sarunā pltn. Dzeniņam došot norādījumus, ka tagadējais laiks neatļauj cilāt jautājumu par baltvāciešu event. grēkiem pret latviešiem, bet jācenšas panākt visciešāko kontaktu un sastrādāšanos ar vācu iestādēm ciņā pret mūsu kopējo ienaidnieku. Ģenerālinspektors izteicās, ka viņš cerot ar pltn. Dzeniņu labi sadarboties.

Ģen. Schröder's teica, ka vislabāk būtu, ja ģen. Bangerska priekšlikumu par aizsargu šefu iesniegtu ģen. Jeckeln'am, norakstu piesūtot viņam — ģen. Schröder'am. Ģen. Jeckeln's tad varētu arī izšķirt, kam tieši būtu pakļauts aizsargu šefs.

Tālāk ģen. Bangerskis jautāja ģen. Schröder'am sakarā ar tuvākā laikā paredzamām lielākām iesaukšanām, kā viņš domā, jot nokārtot telpu jautājumu jauniesaucamiem, jo viņam kā ģenerālinspektoram jau tagad jādod norādījumi iesaukšanas komisijām, uz kurieni un cik lielā skaitā sūtīt jauniesaucamos.

Ģen. Schröder's paskaidroja, ka šie jautājumi jau esot atrisināti saziņā ar apgabalu komisāriem. Pulkvedim Hierthes'am esot sīkas ziņas par to, kuŗās pilsētās ir brīvas telpas un cik lielu kaŗavīru skaitu uz katru var nosūtīt. Tā kā acumirkļi pie plkv. Hierthes'a esot plkv. Plensners, tad arī viņi šo jautājumu sīkāk pārrunā jot.

Ģen. Bangerskis pieskārs arī jautājumam par apģērbu un apbruņojumu jauniesaucamajiem. Cik viņam esot zināms, arī policijas 22. un 25. btl., kuŗi atbrauca no frontes ar krievu ieročiem, vēl arvienu nav saņēmuši vācu apbruņojumu. Tāpat 316. btl. Bolderājā bijis paredzēts izsniegt vācu ieročus, bet tie nupat saņēmuši krievu karabīnus, turklāt ļoti sliktā stāvoklī. Grūtības radot arī apavu jautājums.

Attieksmē uz virsnieku kadriem ģen. Bangerskis paskaidroja, ka virsnieku rezerves gandrīz visas būs izsmeltas, vēl varbūt labākā gadījumā varēs dabūt apm. 150 — 200 virsnieku. Pēdējie ir tādi, kuŗi jau ļoti sen (ap 1920. gadu) atstājuši aktīvo dienestu un tāpēc nepiemēroti.

Ģen. Bangerskis kādā no saviem inspekcijas braucieniem 20. 8. 1944. gadā apmeklē 19. divīzijas lazareti Jaunpiebalgā

Savos Leģiona vienību apmeklējumos ģen. Bangsksis rūpējās gan par karavīru apbruņojumu un ietērpu, gan par viņu apgādi

Pēc ģen. Bangerska domām virsnieku kadru papildināšanai būtu vēlams par virsniekiem paaugstināt tos instruktorus, kuŗi beiguši vada komandieŗu kursus Bolderājā, bet līdz šim nav vēl paaugstināti.

Ģen. Schröder's paskaidroja, ka par tēriem, apaviem un vācu sistēmas apbruņojumu jau esot gādāts. Pašlaik krājumā esot vācu apbruņojums 25.000 kaŗavīriem, tāpat apavi un tēri.

Arī pēc ģen. Schröder'a domām virsnieku trūkums esot sāpīgi sajūtams. Gadījumā, ja nebūšot iespējams dabūt pietiekami latviešu virsniekus, būšot jāiesaista vācu virsnieki. Jautājumu par vadu komandieŗu kursu beigušo paaugstināšanu un arī visus pārējos jautājumus ģen. Schröder's tūliņ pieteikšot ģen. Jeckeln'am.
(paraksts)

ZEMES PAŠPĀRVALDES PROTOKOLI

(Izvilkumi)

Protokols Nr. 65 — 4. novembrī 1942. g.

p. 1. Ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka vakar, 3. novembrī, viņš kopā ar pltn. Veisu, pulkv. Kripenu, pulkv. Silgaili un pltn. Osi uzaicināti pie vācu SS un policijas vadītāja Latvijā ģenerālmajora Schröder'a, kurš teicis, ka igauņi uzstādot Igaunijas leģionu, ka arī mēs vēl varētu to panākt, ja mēs grieztos ar lūgumu pie vācu augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē ģen. Jeckelna, kurš varbūt vēl būtu šini lietā runājams. Ģenerāldirektors Dankers atbildējis, ka patreizējos apstākļos labvēlīgais noskaņojums šādam pasākumam stipri kritis, nav ne mazāko cerību realizēt brīvprātīgi šādu akciju, un būtu labāk šādos apstākļos jautājumu nemaz necilāt. Ģenerālmajors Schröder's tad ieminējies, ka varbūt varētu iesaukt dažus gada ģājumus, lai mēs griežoties vēl šodien pie ģenerāļa Jeckeln'a, kuram esot jāizlido atpakaļ uz fronti.

Ģenerāldirektors Dankers lūdz par šo jautājumu izteikties.

Dankers: — tātad principā leģions cīņai pret lieliniekiem vēlams, bet neredz iespēju tādu uzstādīt, nav nepieciešamo politisko, saimniecisko un juridisko priekšnoteikumu.

Nolemj informēt ģenerālmajoru Schröder'u par mūsu viedokli, bet pie ģenerāļa Jeckeln'a pagaidām negriezties.

Protokols Nr. 84 — 16. februārī 1943. g.

p. 6. Ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka vakar viņš kopā ar ģenerāldirektoriem Prīmani, Zāgaru un Valdmani bija uzaicināts pie ģenerālkomisāra, kurš paziņojis, ka, pamatojoties uz izsludinātiem noteikumiem par darba pienākumu ievēšanu, paredzēts iesaukt no 1919.—1925. gadam dzimušos jaunekļus. Tautas informēšanai esot sagatavots uzsaukums, kurū vajadzētu parakstīt ģenerālkomisāram, vietējam vācu kaŗaspēka pavēlnie-

kam un iekšlietu ģenerāldirektoram. Plkst. 16 ģenerālkomisārs vēlreiz lūdzis pie sevis ģenerāldirektoru Dankeru kopā ar ģenerāldirektoru Valdmani un paziņojis, ka uzsaukums un arī iesaukums no Berlīnes esot apturēti, esot sagaidāma mūsu tiesību ievērojama paplašināšana un varot pat iznākt, ka mēs varēsim izdarīt iesaukšanu savā vārdā. Priekšdarbi esot jāturpina, pie kam iesaucamiem došot iespēju izvēlēties starp latviešu SS leģionu, vācu kaŗaspēku vai darbu kaŗam svarīgos uzņēmos. Par kaŗaspēku vēl neesot skaidrības, vai iesaistīšana paredzēta izklaidus, vai arī vienkopus atsevišķās vienībās ar latviešu virsniekiem. Ģenerāldirektors Zāgars norāda, ka reichskomisārs ar savu rīkojumu jau pārkāpj ar Austrumu reichsministra rīkojumu nodibināto darba klaušu apjomu, bet ģenerālkomisārs iet vēl vienu soli tālāk, pārvēršot ar savu izpildrīkojumu pirmatnējās darba klaušas, būtiski ņemot, par iesaukšanu kaŗaspēka vienībās, kam trūkst tiesiska pamata. Aizvakar izstādē reichskomisāra politiskās daļas vadītājs Pröhl's stāstījis, ka reichskomisārs zvaniņjis no Berlīnes, ka paredzēta reprīvatizācija, pārtikas devas tikšot pielīdzinātas Vācijai, atkritīšot vācu noteikšana saimnieciskā laukā, esot atmesta doma par jauktu pārvaldi, paredzēta Pašpārvaldes tiesību paplašināšana un Igaunijā, Latvijā un Lietuvā būšot jāuzstāda pa vienai divīzijai. Vakar priekšpusdienā ģenerālkomisārs vēl lietoja pavisam citu valodu, tam, domājams, šis Berlīnes ziņas vēl nebija.

Vakar plkst. 15 esot sanākusi iesaukšanas tehniskās sagatavošanas komisijas sēde, kur pateikts, ka stāvoklis mainījies, varot iznākt, ka iesaukšanas komisijas, kas bija paredzētas vācu, pārņemšot latvieši, bet pagaidām jāturpinot priekšdarbi līdzšinējā veidā. Ģenerāldirektors Zāgars pieprasījis katrā iesaukšanas komisijā pa vienam latviešu virsniekam, lai varētu vismaz sniegt iesaucamiem informāciju par izvēles iespējām, kam sanāksmē galu galā piekritusi. Ieroču SS vienībām gribot dabūt 16. — 17.000 cilvēku, policijas kārtības sargu bataljoniem 5—6.000, vācu kaŗaspēkam 25.000, kaŗam svarīgiem darbiem 10.000.

Protokols Nr. 85 — 23. februārī 1943. g.

p. 1. Ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka no 1919.—1924. gadam dzimušie jaunekļi saņēmuši no vācu darba pārvaldes uzai-

cinājumu ierasties 26. februārī uz iesaukšanu, lai gan pirms dažām dienām ģenerālkomisārs bija izteicies, ka iesaukšanu laikam izdarīs latviešu iestādes, uzdodot tām jau veikt visus nepieciešamos priekšdarbus. Notikušajās sarunās ģenerālis Jekeln's piekritis, ka uzstādāmā leģiona apmācībai būtu jānotiek Latvijā un tā izlietošanai — mūsu zemes tuvumā; ka pulku komandieri būtu latvieši, akceptējot arī domu, ka arī divīzijas komandierim jābūt latvietim, un solījis arī pēc iespējas rūpēties par mūsu kārtības sargu bataljonu atpakaļsūtīšanu uz Latviju. Ģenerālmajors Schröder's izteicies, ka Lietuvā jau pieteikušies leģionā ap 30.000 vīru, ko gan Lietuvas pirmais ģenerālpadomnieks Kubļunas, uzturoties pirms dažām dienām Rīgā, nav apstiprinājis. Mums jātiek skaidrībā, kādu stāvokli ieņemt pret šīm iesaukšanām, jo daudzi prasa padomu.

Protokols Nr. 87 — 27. februārī 1943. g.

p. 1. Noklausās ģenerāldirektora Dankera ziņojumu, ka viņš līdzparakstījis ģenerālkomisāra uzsaukumu latvju tautai iesaistīties cīņā, bet ka šī uzsaukuma tekstu nevarot uzskatīt par atbilstošu latvju tautas mentālītai, un būtu jāpadomā, vai Pašpārvaldei nevajadzētu nākt ar savu uzsaukumu.

p. 2. Noklausās direktora Silgaiļa ziņojumu par vācu darba pārvaldes vakar uzsāktās iesaukšanas gaitu un rezultātiem un par mūsu iestāžu pūlēm panākt iesaukšanas atlikšanu studentiem, kas šogad var beigt universitāti, un vidējo mācības iestāžu audzēkņiem. Atzīst, ka nepieciešama latviešu virsnieku iesaistīšana, lai iesaukto vadība paliktu latviešu rokās.

p. 3. Ģenerālkomisāra propagandas nodaļas vadītājs Dressler's vispirms konstatē, ka nevarot noliegt, ka Leģiona uzstādīšanas jautājumā pielaistas kļūdas; ka viņa iestāde tikai tagad iesaistījusies šinī lietā; ka pareizi būtu bijis, ja sākumā sniegtu informāciju par Leģionu un tad tikai stātos pie iesaukšanas; ka tas tagad nodevis laikrakstam »Tēvija« paziņojumu, ka fifiers, atzīstot latvju tautas nopelnus cīņā pret lielniecismu, nolēmis nodibināt Latviešu leģionu; ka tikšot izsludināti arī tuvāki iestāšanās noteikumi; ka pret direktora Silgaiļa apgalvojumu,

ka angļu un amerikāņu pieminēšana ģenerālkomisāra uzsaukumā vienā plāksnē ar lieliniekiem nav piemērota latviešu mentalitātei, varot iebilst, ka Anglija un Ziemeļamerikas Savienotās Valstis mums nekad palīgā nenākšot, un ka nepieciešams Zemes pašpārvaldes uzsaukums, kurā latvisko varētu vairāk ņemt vērā.

Ģenerāldirektors Prīmanis aizrāda, ka līdzšinējā pieeja izsaukusi veselu sašutuma vētru, ka Pašpārvaldes uzsaukums varētu nākt, bet iepriekš nepieciešama skaidrība.

Ģenerāldirektors Valdmanis konstatē, ka visi ir vienisprātis, ka jāatbalsta vienību uzstādīšana cīņai pret lieliniekiem, bet pašreizējās rīcības veids atstājis katastrofālu iespaidu uz tautas noskaņojumu, un ja vēl Rīgā šis tas izdodas attieksmē uz Leģionu, laukos, kur jauneklīm vienkārši liek parakstīt kādu papīru, valda pārliecība, ka šeit notiek vēl daudz lielāka krāpšana nekā ar »C« grupas vīriem. Nepieciešama informācija par Leģionu un tā vadošiem vīriem, jo lieta grozās ne tikai ap 1919. līdz 1924. gadā dzimušiem, bet arī ap virsnieku brīvprātīgu iesaistīšanu. Lielinieki uzstāda kaņaspēka daļas, kurās, varbūt, ir 90 % kirgizu, bet nosauc tās latviešu vārdā; vāci uzstāda vienības, kurās 100 % latviešu, bet nekas nav dzirdēts, ka tās ietu zem latviešu karoga. Mūsu kārtības sargi izmantoti Baltkrievijā un Ukrainā pavisam citiem uzdevumiem nekā tiem, kuriem tie bija pieteikušies; ne katrs var būt eksekūcijas komandas loceklis; mūsu cilvēki negrib būt policisti, bet kaņavīri. Mums nepatīk arī izpalīgi; mēs gribētu izvēlēties starp strādniekiem vai kaņavīriem, bet, ja tā neiet, mēs vēlētos, lai mūsu izpalīgi būtu apvienoti bataljonos, līdzīgi Todta organizācijai, un nevis izkaisīti pa vienam starp vācu vienībām.

Kontroles šefs Vanags aizrāda, ka jā rūpējas, lai arī lauku sētas nepaliktu bez darba rokām.

Ģenerālkomisāra propagandas daļas vadītājs Dressler's no jauna uzsver, ka istā noskaņojuma radīšanai nepieciešams jau parīt, piektdien, Pašpārvaldes uzsaukums, otrdien ģenerāldirektors Dankers varētu sniegt interviju preseī.

Protokols Nr. 105 — 1. jūnijā 1943. g.

p. 3. Noklausās ģenerāļa Bangerska ziņojumu, ka no viņa pieprasīts atbalstīt 3000 iesaucamo jaunekļu, kas pieteikušies

Latviešu brīvprātīgo leģionā, pārskaitīšanu armijas izpalīgos un kārtības sargu bataljonos, un atzīst, ka nav attaisnojama iesaucamiem dotā solījuma laušana.

p. 4. Pieņem zināšanai, ka vēl arvienu nav skaidrības par ģenerāļa Bangerska pakļautību, un ka vācu iestādes bieži kavējas ar pieteikušos latviešu virsnieku ieskaitīšanu Leģionā.

Protokols Nr. 144, — 10. novembrī 1943. g.

p. 2. Ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka viņš vakar, 9. novembrī, kopā ar Darba departamenta direktoru Reinhardu bija uzaicināts pie ģenerālkomisāra Drechsler'a, kurš paziņojis, ka Vācijas valsts vadonis noteicis no 1915. līdz 1924. gadam dzimušo vīriešu iesaukšanu karadienestā Latvijā un Igaunijā. Šis rīkojums saņemts caur Austrumu reichsministriju, un esot vēlams, ka iesaukšanu izdarītu Zemes pašpārvalde. Uz ģenerāldirektora Dankera atbildi, ka latvju tauta jau iesaistīta cīņā ar lieliniekiem un apņēmies šo cīņu arī turpināt, bet tā saistāma ar latvju tautas ilgu piepildīšanos, ģenerālkomisārs paskaidrojis, ka viņam šis mērķis, cīņa par Latviju, ir zināms, viņš domā, ka mums esot jau doti diezgan tālejoši solījumi, arī šis akts nostiprināšot mūsu pozīcijas, un mēs, droši vien, iegūšot savu patstāvību. Ģenerāldirektors Dankers tad tālāk pateicis, ka gadījumā, ja mēs uzņemšoties iesaukšanas izdarīšanu, tai būtu pakļaujami arī kara spēka daļās izkaisītie latviešu izpalīgi, dažādās vācu iestādēs un uzņēmumos strādājošie, kas līdz šim arvien uzskatīti kā neatvietojami, iesaukšana arī faktiski būtu jāizdara latviešu iestādēm, un kārtības policija būtu nododama Zemes pašpārvaldei, uz ko ģenerālkomisārs atbildējis, ka viņš piekritot šādām prasībām, bet to izlemšana neesot atkarīga no viņa, un arī uzņēmumos būšot jāatstāj līdz 20 % no iesaucamo skaita kā neatvietojami. Uz direktora Reinharda jautājumu par ārpus Latvijas dažādās akcijās iesaistīto latviešu kārtības sargu bataljonu atsaukšanu pašu zemes sargāšanai, ģenerālkomisāra vietnieks Dr. Borcke atbildējis, ka to varētu mēģināt panākt.

Atzīstot, ka, no vienas puses, ienaidnieka iebrukuma draudi pieauguši un vienību uzstādīšana zemes aizsardzībai visai nepieciešama, bet no otras puses, ievērojot vācu okupācijas varas

viedokli par mūsu zemes tiesisko stāvokli, mums nav tiesības iesaukšanu izdarīt, apspriede, ievērojot, ka tanī klāt tikai divi ģenerāldirektori, nolemj jautājuma svarīguma dēļ sasaukt vakarā jaunu sēdi.

Protokols Nr. 145 — 10. novembrī 1943. g.

p. 4. Iepazīstas ar Latviešu leģiona ģenerālinpektora ģenerāļa Bangerska rakstu Austrumzemes SS un policijas augstākam vadītājam, kurā tas ceļ iebildumus pret aizsargu iesaistīšanu slēgtās vienībās ārpus viņu apriņķu un pat valsts robežām, veicinot ar to nedrošības pieaugšanu laukos, un pārrunā arī citas nevēlamas paradības, kas negatīvi iespaido iekšējo drošību.

p. 6. Ģenerāldirektors Dankers atreferē savu vakardienas apmeklējumu pie ģenerālkomisāra, kurā pēdējais līcis priekšā iesaukt desmit gadagājumus, un nolasa no ģenerālkomisāra saņemtu rakstu:

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA

Persönlich

Riga, 9. November 1943.

An den Generaldirektor des Innern,
Riga.

Ich beziehe mich auf die heute stattgefundenene mündliche Unterredung und erteile Ihnen die Ermächtigung Anordnungen über die Wehrerfassung und die Musterung der Jahrgänge 1915 bis 1924 im Generalbezirk Lettland zu treffen. Bei der Durchführung dieser Anordnung wird Ihnen jede Unterstützung durch die deutschen Dienststellen gewährt.

Drechsler

Nupat ģenerāldirektors Dankers bijis steidzami uzaicināts pie ģenerālkomisāra vietnieka Dr. Borcke's, kurš interesējies, kā esot ar iesaukšanas jautājumu, pie kam piebildis, ka šis nebūtu

īstais brīdis uzstādīt kādas prasības, jo tas varētu tikai sabojāt labos uzskatus par mūsu tautu vācu vadošās aprindās. Dr. Borcke esot runājis ar Austrumzemes bruņoto spēku virspavēlnieku par izpalīgu nodošanu Leģionam, kas praktiski, laikam, nebūšot izdarāms. Sīkāku datu par iesaucamo gadagājumu paredzēto izlietošanu tam neesot, šo lietu kārtošana esot ieroču SS iestāžu uzdevums. Solīts, ka iesaucamie domāti Latviešu leģionam, un ka ieroču SS-Ersatzkommando pie iesaukšanas izpildīšot tikai blakus pienākumus.

Atzīstot, ka iesaukšanu izdarīs neatkarīgi no tā, vai pašpārvalde tanī piedalās vai ne, debatēs paceļas jautājums, kāda pieeja vislabāk saglabātu mūsu tautas dzīvo spēku un veicinātu zemes pasargāšanu no lielinieku iebrukuma. Pretim izteiktiem tiesiskas dabas apsvērumiem, bez kuŗu noskaidrošanas iesaukšana formāli nav iespējama, ģenerālis Bangerskis nostāda reālo apdraudējumu no austrumiem, kuŗš mums dod tiesību ķerties pie ieročiem savas tautas un zemes aizstāvēšanai, negaidot ģenerālkomisāra rīkojumu, kādu tam nav tiesību dot, jo pietiek, ja viņš šādu soli tikai pieļauj. Ģenerāļa Bangerska viedoklim pievienojas visi pārējie apsprendes dalībnieki un jautājuma galīgu izšķiršanu atliek uz sēdi, kuŗā varēs piedalīties visi ģenerāldirektori.

Protokols Nr. 146 — 12. novembrī 1943. g.

p. 3. Pārrunā jautājumu par desmit gadagājumu pakļaušanu karaķlausībai un pieņem zināšanai, ka Iekšlietu ģenerāldirektors šinī sakarā nolīcis 15. novembrī visu apriņķu vecāko, apriņķu pilsētu vecāko, apriņķu lauksaimniecības vadītāju, apriņķu policijas priekšnieku, centrālo iestāžu vadītāju un atsevišķu sabiedrības pārstāvju sanāksmi.

Protokols Nr. 147 — 14. novembrī 1943. g.

p. 2. Pārrunā desmit gadagājumu iesaukšanas jautājumu, pie kam ģenerāldirektors Kviesis uzsver, ka Pašpārvalde to savā vārdā nevar izdarīt, jo tādas kolleģiālas iestādes nav, bet gan tikai atsevišķi ģenerāldirektori; ka nevar iesaukšanu arī izdarīt

pēc Latvijas likumiem, jo tos lielinieki atcēlušī, ka revolūcionārs ceļš nebūtu ejams, ka ģenerālkomisāra pilnvarojums izdarīt iesaukšanu adresēts iekšlietu ģenerāldirektoram, un tikai tam tiesība to darīt ģenerālkomisāra pilnvarojumā, un ka gadījumā, ja tāda iesaukšanas vajadzība vispār tiktu atzīta, iekšlietu ģenerāldirektors to nevarētu izdarīt Pašpārvaldes uzdevumā, bet varētu gan atsaukties uz ģenerāldirektoru piekrišanu.

Ģenerāldirektors Skujēvics atgādina, ka ir daudz sasāpējušu jautājumu, kuŗus divu gadu laikā esam veltīgi centušies atrisināt, ka aizsardzības spēku uzstādīšana ir nepieciešama, bet ka tā būtu saistāma ar mūsu militāro prasību uzstādīšanu, kuŗu neizpildīšanas gadījumā visiem ģenerāldirektoriem būtu jāatkāpjas. Ģenerāldirektors Prīmanis atsauca uz daudzajiem agrākajiem iesniegumiem; jāreķinās, ka arī tagad uzstādītās prasības tik drīz netiks izpildītas; ko tad darīt, briesmas ir lielas un arī mūsu atbildība liela. Ģenerāldirektors Leimanis uzsver, ka nopietnais brīdis prasa aktivitāti; likumiskā puse nav izšķirīga, mūsu jaunekļus tā kā tā paņems, jā rūpējas vismaz, lai mēs pie šo lietu kārtošanas varētu būt klāt. Ģenerālis Bangerskis aizrāda, ka ienaidnieks pie vārtiem, ka pašlaik nav citas varas, kas to varētu aizturēt, kā tikai vācu armija, ka lieki iesaukšanas jautājumā debatēt, vai mums uz to tiesības, jeb atzīt šādas tiesības citiem.

Noslēgumā ģenerāldirektors Dankers, atsaucoties uz apspriedē izteiktiem dažādiem viedokļiem, deklarē, ka viņš nevar uzņemties atbildību par nekā nedarišanu zemes aizsardzības lietā tik nopietnā brīdī un, kaut arī ģenerālkomisāra raksts attiecībā uz iesaukšanu adresēts viņam personīgi, tas lūdz pārējo ģenerāldirektoru piekrišanu, bez kuŗas viņš šo smago pienākumu uzņemties nevar.

Apspriedē atzīst, ka iekšlietu ģenerāldirektora rīkojums par iesaukšanu pamatojams uz ģenerālkomisāra pilnvarojumu un visu pašpārvaldes ģenerāldirektoru piekrišanu, un ka līdz ar iekšlietu ģenerāldirektora paziņojumu ģenerālkomisāram, ka tas uzņemas rīkojuma izsludināšanu par desmit gadagājumu pakļaušanu kaŗaklausībai, ģenerālkomisāram iesniedzams arī visu ģenerāldirektoru parakstīts raksts ar norādījumiem un priekšnoteikumiem, bez kuŗu izpildīšanas Pašpārvalde neuzskata par iespējamu turpināt savu darbu.

Protokols Nr. 148 — 15. novembrī 1943. g.

p. 2. Sakarā ar paredzēto desmit gadagājumu iesaukšanu atzīst, ka, lai neatstātu mūsu jaunekļus bez latviešu vadības, iesaukšanai būtu pakļaujami arī virsnieki un instruktori, neatkarīgi no viņu vecuma, un uz ģenerāldirektora Kvieša priekšlikumu nolemj lūgt ģenerālkomisāra rakstisku pilnvarojumu šādam solim.

Protokols Nr. 160 — 28. janvārī 1944. g.

Ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka vakar Austrumzemes SS un policijas vadītājs ģenerālis Jeckeln's kādā apspriedē, kurā no mūsu puses piedalījušies ģenerālis Bangerskis un pulkvedis Plensners, paziņojis, ka Ļeņingradas — Novgorodas rajonā padomju kaŗaspēkam izdevies vairākās vietās iedragāt vācu frontes līnijas, stāvoklis esot nopietns un jādomā par mūsu spēku pavairošanu mūsu robežu nodrošināšanai. Ģenerālis Jeckeln's uzskatot par nepieciešamu iesaukt papildus ap 20.000 vīru Latvijā un tikpat Igaunijā, kam ģenerālkomisārs jau piekritis un pirms dažām minūtēm pie ģenerāldirektora Dankera ieradies vācu SS un policijas vadītājs Latvijā ģenerālmajors Schröder's un nodevis viņam šāda satura rakstu:

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA

Persönlich

Riga, den 28. Januar 1944.

An den

Herrn Generaldirektor des Innern

R i g a

Ich erweitere meine bisherige Ermächtigung vom 9. November 1943 auf die Erfassung und Musterung der Jahrgänge 1914 — 1906 zur Lettischen SS-Legion und Grenzschutz.

In Vertretung:

/ Schröder /

SS-Brigadeführer und Generalmajor
der Polizei.

Pulkvedis Plensners atreferē vakardienas sanāksmes gaitu pie ģenerāļa Jeckeln'a, kuŗš pēc lielinieku sekmju konstatēšanas ziemeļu frontē paziņojis, ka, nerēķinoties ar varbūtējiem jauniem teritoriāliem zaudējumiem, jaunas kaŗaspēka rezerves austrumfrontei nav paredzētas, un tāpēc mums pašiem pastiprinātā kārtā jāiesaistās zemes aizstāvēšanā. Pēc viņa — Jeckeln'a — domām mēs varētu uzstādīt papildus ap 20.000 vīru, par kuŗu ietērpšanu un apbruņošanu viņš gādātu un kuŗi tad līdzīgi tam, kā tas viņam nesen Neveles telpā ar latviešu policijas pulku jau izdevies, varētu uztvert ienaidnieka spiedienu, ja tam kur izdotos caurlauzties un nokļūt Latvijas robežu tuvumā. Šos spēkus paredzēts izlietot tikai Latvijai un Igaunijai piegulošā frontes joslā un pirms kārtīgas apbruņošanas tos ciņā neraidīšot.

Uz mūsu iebildumiem, ka, ievērojot lielākās daļas pilsētu darba spēku iesaistīšanu kaŗam svarīgos uzņējumos, sagaidāms, ka galvenais kontingents būtu jādod laukiem, līdz ar ko vēl jo vairāk samazinātos ražošanas iespējas un pavairotos nedrošība iekšzemē, — ģenerālmajors Schröder's izteicies, ka pēc 2 — 3 mēnešiem šie cilvēki varēšot atgriezties savās darba vietās, ko gan tas noteikti apsolīt nav varējis. Ģenerālis Jeckeln's teicis, ka izlidošot sakarā ar šo jautājumu uz Igauniju un lūdzis atbildi līdz ar iesaukšanas plānu 24 stundu laikā, uzdodot ģenerālmajoram Schröder'am nokārtot jaunā uzdevuma formālo pusi, ko tas, domājams, uzskata par izpildītu ar nupat iesniegto ģenerālkomisāra rakstu.

Kas attiecas uz iesaukšanas tehnisko jautājumu kārtošanu, SS iestādes paredz nodibināt Rīgā »Ersatz« inspekciju, kuŗa būtu pakļauta tieši ģenerālim Jeckeln'am, pašu iesaukšanas izdarīšanu gribot atstāt Leģiona ģenerālinšpektoram.

Ģenerāldirektors Kviesis atgādina, ka mēs novembrī, nerēķinoties ar lietas tiesisko pusi, piekritām iesaukšanai, ticībā, ka mēs paši arī to varēsim pēc iespējas taisnīgi izdarīt, bet nupat no Ersatzkommando un no ģenerālkomisariāta ar Bezirksoberat'a Schmutzler'a parakstu saņemtie raksti no jauna liecina, ka mēs tiekam atstumti no praktiskas līdzdarbības, mūsu rīkojumi tiek anulēti, un visu noteikšanu patur vācu iestādes. Ja ir vajadzīgas robežapsardzības daļas, tanīs var ietilpināt mūsu līdzšinējos policijas bataljonus, bet nevar prasīt, lai mēs uzstādām arvien jaunas vienības, kur lauku mājās mums tagad jau bieži

vairāk krievu nekā latviešu. Mēs neesam arī vēl saņēmuši atbildi uz mūsu 16. novembra iesniegumu.

Ģenerāldirektors Prīmanis saka, ka nevar noliegt, ka esam bieži piedzīvojuši vilšanos, bet mūsu doma pie Leģiona dibināšanas bija radīt katram gadījumam zināmu apbruņotu kodolu, un vai tagad nebūtu laiks pienācis to pēc iespējas paplašināt. Attiecībā uz mūsu 16. novembra iesniegumu, ģenerālkomisārs mutiski jau izteicies, ka uz dažiem jautājumiem atbildi var dot tikai Berlīnē, un ka viņš cerot drīz tādu saņemt. Ja mēs novembrī varējām piekrist iesaukšanai, tagad būtu grūti motivēt atteikšanos. Varbūt pietiktu ar pieciem gada gājumiem.

Ģenerāldirektors Leimanis norāda, ka pašas vācu iestādes, kā tas redzams no saņemtiem rakstiem, noraida mūsu plānveidīgu iesaistīšanos iesaukšanas izdarīšanā un, kamēr nav skaidrības, nav brīnums, ka daudzi izvairās no iesaukšanas; līdz ar to tie, kas rīkojumam paklausa, bieži tiek nostādīti par muļķiem.

Pulkvedis Plensners paskaidro, ka salīdzinot ar frontē esošo vācu vienību skaitlisko sastāvu un ievērojot līdzšinējos piedzīvojumus, nebūtu pārāk zemu jānovērtē kaņaspēka nozīme, kādu mēs varētu uzstādīt, īpaši, ja tajā ietilptu apmācīti un labi apbruņoti kaņavīri. Jāpanāk, saprotams, Pašpārvaldes autoritātes uzturēšana, lai atsevišķas vācu iestādes nevarētu no malas iejaukties lietu kārtošana. Arī pret rīkojuma projektu par Sevišķas kara tiesas nodibināšanu vācu augstākā SS vadība Minchenē esot cēlusi iebildumus, jo tas nozīmējot latviešu kara jurisdikcijas nodibināšanu. Mūsu līdzšinējie zaudējumi samērā ciešami, liktos, ka būtu jācinās pret iebrukuma draudiem, ja jau mēs piesakām savas tiesības uz šo zemi. Pret augošo nedrošību laukos ģenerālis Jeckeln's sola apbruņot aizsargus un pakļaut tos Leģiona ģenerālinšpektoram, pie kam nepaklausības gadījumos katrs saimnieks lai šaujot uz vietas gūstekņus nost, viņš tādu rīcību pilnīgi segšot. Tiem, kas līdz šim izvairījušies no kara dienesta, ģenerālis Jeckeln's esot paredzējis amnestiju. Labāki būtu, ja mēs paši iesauktu, mēs varam izvēlēties kara dienestā bijušos gada gājumus, kamēr vācieši vairāk grib turēties pie jaunākiem gada gājumiem, kuņus darbā vieglāk atvietot.

Kontroles šefs Vanags izsakās, ka pirms nav skaidrības par mūsu tiesisko stāvokli, mums nav praktiskas iespējas ko darīt, jo pie pašreizējās kārtības katra vācu amatpersona mums var

dot rīkojumus. Ja vācu pārvalde mums nevar uzticēties, mēs nevaram savā vārdā uzņemties jaunas iesaukšanas.

Ģenerāldirektors Dankers uzsver, ka arvien no jauna piedzīvotā vilšanās un grūtības nedrīkst ļaut mūsu personīgām sarūtinājumam ņemt virsroku, bet mums katrā atsevišķā gadījumā objektīvi jāapsver, kas vairāk atbilstu mūsu tautas interesēm — atstāt lietas viņu pašplūsmā, vai mēģināt ko darīt, lai panāktu iespējami labāko atrisinājumu.

Protokols Nr. 164 — 2. februārī 1944. g.

p. 1. Ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka šodien pēc pusdienas saņēmis šādu ģenerālkomisāra rakstu:

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA

Riga, den 2.2.1944.

An den

Herrn Generaldirektor des Innern

Riga

Auf Ihre Eingabe vom 16. November 1943 erwidere ich Ihnen, dass die von Ihnen angeschnittenen Fragen, soweit sie nicht rein militärische Angelegenheiten betreffen, von mir wie folgt beantwortet werden:

Soweit die einberufenen Jahrgänge tauglich sind, sollen sie als Angehörige der Lettischen Legion mittelbar oder unmittelbar zum Schutze ihrer lettischen Heimat gegen Angriffe der Sowjet-Union oder ihrer Verbündeten eingesetzt werden.

Die lettische Ordnungspolizei ist in der Übergabeverhandlung beim Höheren SS- und Polizeiführer, bei der Sie selbst zugegen waren, in die landeseigene Verwaltung eingegliedert worden.

Ich habe bereits wiederholt den SS-Gruppenführer Bangerskis in seinen Bemühungen unterstützt, die Einziehung von Angehörigen des Generalbezirks Lettland nur auf dem Wege der regulären Musterung vorzunehmen, sowie eine Lösung des Problems der ausserhalb der Nordfront kämpfenden lettischen Schutzmannschaftsbatallione sowie der Hilfwilligen herbeizuführen. Diesen Bemühungen ist, wie auch Ihnen bekannt ist, besonders in der letzten Zeit der Erfolg nicht versagt geblieben.

Ich bin ermächtigt, Ihnen mitzuteilen, dass durch die Besetzung des Generalbezirks Lettland durch die deutsche Wehrmacht Lettland nicht mehr als Bestandteil der Sowjet-Union anzusehen ist.

Des weiteren bin ich ständig bemüht, eine möglichst durchgreifende Aufbesserung in der Versorgung der Bevölkerung mit Lebensmitteln und Gebrauchsgütern im Rahmen des Möglichen herbeizuführen.

Drechsler

Protokols Nr. 194 — 17. jūlijā 1944. g.

p. 1. Noklausās ģenerāldirektora Dankera ziņojumu par š. g. 15. jūlijā notikušo sēdi pie ģenerāļa Jeckeln'a, kuŗas gaitā noskaidrojies: ģenerālis Jeckeln's ar Führer'a rīkojumu no 12. jūlija iecelts par Baltijas valstu teritorijas aizstāvēšanas organizācijas vadītāju, ka viņš nolēmis izsludināt totālu mobilizāciju Baltijas aizsargvalņa celšanai, un iesaukt zem ieročiem jaunus gada gājumus; iesaucamo neaizvietojamības izlemšanu uzdošot ģenerālim Bangerskim, nekādā gadījumā neatzīšot par neatvietojamiem 1920. gadā un vēlāk dzimušos; nocietinājumu celšanas organizēšanai pie ģenerāļa Jeckeln'a nodibināts »darba stābs« / Arbeitsstab /; par sakarnieku ar šo stābu iecelts darba departamenta direktors Reinhards; par ģenerāļa Jeckeln'a pilnvaroto Latvijas pašpārvaldes ģimeņu evakuācijai nozīmēts Dr. Fuchs's, ar kuŗu uzturēt sakarus uzdots pulkvedim-leitnantam Karlsonam.

p. 2. Uz tieslietu ģenerāldirektora Zvejnieka priekšlikumu pieņem lēmumu neattiecināt ģenerāldirektoru š. g. 18. aprīļa apspriedē apstiprināto sarakstu no iesaukšanas aktīvā kara dienestā atbrīvojamām amatpersonām, kā arī ģenerāldirektoru š. g. 8. februāŗa apspriedes lēmumu par 50 % paturēšanu no iesaucamo skaita uz 1920. gadā un vēlāk dzimušiem.

Protokols Nr. 195 — 21. jūlijā 1944. g.

p. 3. Pilnvaro Latviešu SS leģiona ģenerālinpektoru ģenerāli Bangerski izdarīt 1925. un 1926. g. dzimušo vīriešu iesaukšanu

Latviešu SS leģiona dienestā ar nosacījumu, ka iesauktā kontingenta nosūtīšanas gadījumā apmācībai uz Lielvāciju tam visādā ziņā piedalāmi latviešu instruktori, virsnieki un komandieri, reizē plaši informējot latviešu tautu par šāda soļa nepieciešamību.

DAŽI NIRNBERGAS PRĀVAS DOKUMENTI

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Kopie des Dokumentes No. 1787 (Fortsetzung)
(Seite 3 des Originals) (Stempel)

Geheim!

Der Reichsführer-SS

Führerhauptquartier

Betr.: Aufgaben des Chefs des SS-Hauptamtes in den germanischen Ländern.

Dem Chef des SS-Hauptamtes übertrage ich in den germanischen Ländern folgende Aufgaben, die er über das Amt VI des SS-Hauptamtes, Germanische Freiwilligen-Leitstelle, zu lösen hat:

1. Werbung, Ergänzung für die Waffen-SS, Legionen, Polizeiverbände, Wachbataillone.
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. Die Höheren SS- und Polizeiführer in den germanischen Ländern übernehmen im Auftrag des Chefs des SS-Hauptamtes die Dienstaufsicht über die Ausführung obengenannter Aufgaben und sind in dieser Funktion dem Chef des SS-Hauptamtes unterstellt.

(stenographierte Notiz)

b. 6.III.42

»A Certified True Copy«

End

Document No. NO — 1479

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Der Reichsführer-SS   Berlin-Wilmersdorf I, den 29.1.43
Chef des SS-Hauptamtes   Postschiessfach 58
Amt II/Roe./Prz.

An alle Ergänzungsstellen
.....

7. Die Einberufung erfolgt durch das SS-Hauptamt, Amt VI/2, dem die vollständigen Einstellungsunterlagen laufend einzureichen sind .....

I. A.

gez. Unterschrift
SS-Sturmbannführer

ror

Verteiler:

Alle Ergänzungsstellen
und SS-Ersatzkommandos je 3

»A Certified True Copy«
End

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Kopie des Dokumentes No — 3302

/ Stempel / GEHEIM!

Persönlicher Stab Reichsführer-SS

Schriftgutverwaltung

Akt. Nr. Geh. / 13

— — hssupf riga nr 607 19/2/43 — —
 an rf-ss, feldkommandostelle — —
 geheim —

ss-gruf berger gab mir nachricht über gerüchte, die aufstellung der lett. bzw. lit. legion betreffend, ich melde hierzu: zwischen wehrmachtsbefehlshaber ostland dem beauftragten des gauleiters saukel und mir herrscht bestes einvernehmen. in wenigen tagen werden durch gemischte kommissionen musterungen der jahrgänge 1919 bis 1925 erfolgen. alle brauchbaren männer kommen in erster linie zur legion, minder brauchbare erhält der wehrmachtsbefehlshaber als hilfsdienstwillige für heeresgruppe nord, arbeitsfähige werden dem gauleiter saukel überstellt. hoffe aufstellung der lett. bzw. lit. division in stärke von je 15.000 mann in kurzer zeit bewerkstelligen zu können. stimung der letten hat sich wesentlich gebessert, einsatzbereitschaft allenthalben festzustellen.

reichskommissar lohse nicht in riga anwesend, wird jedoch heute erwartet. es soll dann sofort im einvernehmen mit den vorgenannten dienststellen, dem generalkommissar lettland und der landeseigenen verwaltung aufruf erfolgen. landeseigene verwaltung ist an aufstellung der legion weitgehendst interessiert.

ss-gruppenführer berger wird heute von mir gebeten, die eigenen führer für musterungskommission sofort nach hier in marsch zu setzen. —

hssupf ostland
 gez. j e c k e l n
 ss-obergruppenführer

— — 19/2 1800 eine nr. 607 — vhw d / wolff — —

»A Certified True Copy«

End

Document No. NO — 3379

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Persönlicher Stab Reichsführer-SS
Schriftgutverwaltung
Akt. Nr. Geh./ 113

Der REICHSFÜHRER-SS
Chef des SS-Hauptamtes
Cd SS HA/Be. Ra. — Az. 2—
Bitte in der Antwort vor-
stehendes Geschäftszeichen
und Datum angeben.

Berlin-Wilmersdorf I,
den 17.4.1943,
Hohenzollerndamm 31,
Postschliessfach 58

Betr.: Ersatzlage des Ersatzkommandos Ostland, Riga
An den
Reichsführer-SS und
Chef der Deutschen Polizei
Berlin SW II
Prinz-Albrecht-Str. 8

Reichsführer!

Erfasst wurden mit dem Stichtag 15.4.1943:

15 025 Letten und

6 455 Esten

Zur Truppe einberufen sind:

2 478 Letten und

2 850 Esten.

Ich merke, dass Besprechungen im Gange sind, aus Lettland nicht nur eine Division sondern *ein Korps* aufzustellen. Ich bitte, es bei der Aufstellung einer Division und einer Brigade, die aus SS-tauglichen besteht, bewenden lassen zu wollen, da sonst Nachersatz gefährdet.

gez.: G. Berger
SS-Gruppenführer

Persönlicher Stab
Reichsführer-SS
Eingang: am 19. April 1943
Tgb. Nr.: 36/105/43 g

»A Certified True Copy«
End

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Kopie des Dokuments No. NO — 3303*

/Stempel/

Der Reichsführer-SS
Chef des SS-HauptamtesPersönlicher Stab Reichsführer-SS
SchriftgutverwaltungCdSSHA/Bo/Ra./Vs-Tgb. Nr. 3564/43 g. Akt. Nr.Geb./ 113
Chefadjtr. Tgb. Nr. 1783/43 g.

Betr.: Ersatzlage Ostland

Berlin Wilmersdorf, den 4.5.43
Hohenzollerndamm 31
Postschiessfach 58An den
Reichsführer-SS
Chef der Deutschen Polizei/Stempel/ GEHEIM!
/handschriftlich/
Brief von Gruf. Pueckler
v. 8.6. an RF gegeben Br./BrandtBerlin SW II
Prinz-Albrecht-Str. 8

Reichsführer!

Um wirklich klar sehen zu können, habe ich auf Grund Ihres Befehls vom 26.5.1943 die Ersatzlage überprüft und den SS-Standartenführer *Hierthes* nach Berlin befohlen.

1. Das Nichtvorangehen der Musterung in Lettland kommt daher, dass nicht weniger als vier Stellen Befehl gegeben haben:

1. der Höhere SS- und Polizeiführer Ostland,
2. der Chef des SS-Führungshauptamtes,
3. der Generalkommissar in Lettland,
4. der Chef des SS-Hauptamtes.

Hierthes versuchte, die Befehle von mir durchzuführen. Es wurde ihm aber klar bedeutet, dass diese Befehle durch solche des Reichsführer-SS überholt seien und dass bei Nichtbefolgung der örtlich gegebenen Befehle er Ostland sofort zu verlassen hätte. Damit konnte *Hierthes* nur noch mithelfen, keinesfalls selbständig entscheiden. Der einzige Fehler, den

* Skat. arī dokumentu No. No. — 3308, Bangerskis, Mana mūža atmiņas II, 302. lapp.

er gemacht hat, war der, dass er aus einer gewissen Furcht heraus mich persönlich nicht
(Seite 2 des Originals)
laufend unterrichtet hat.

2. *Ersatzlage:*

a) für lettische Legion wurden erfasst	20 827 Mann
davon	525 Offiziere
einberufen	8 125 Mann
davon	300 Offiziere

Hiervon gelangen 1000 Mann zu einem von Reichsführer-SS befohlenen Austausch mit der Polizei.

b) Estland	erfasst	8 734 Mann
	einberufen	6 224 Mann

In Estland wurde nicht dazwischen regiert, daher ist dort die Sache auch schön vorangegangen.

Dass in Lettland nicht mehr einberufen wurden, ist bedingt durch den Mangel an Unterkünften und Ausbildungspersonal.

3. SS-Standartenführer *Hierthes* wurde von mir angewiesen ohne Rücksicht auf Verluste die Gesamtergänzung in dem Raum Ostland in die Hand zu nehmen und verantwortlich zu leiten. Entschuldigungen irgendwelcher Art würden von mir in Zukunft nicht mehr angenommen werden.

gez. G. Berger
SS-Gruppenführer

/ Stempel /

»A Certified True Copy«
End

Document No — 2271

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

An Ostbannf. Mrumert(?)
 durchgeben bg. 12/10 931
 oue SS d-hssupf riga nr 235
 12/10 1155 —

DRINGEND

Stempel / Persönlicher
 Stab Reichsführer-SS
 Schriftgutverwaltung
 Akt. Nr. 318
 Abl. / B. 13.10.

an

- 1./ rf SS, feldkommandostelle
- 2./ SS-obergruppenführer b e r g e r
 SS-hauptamt

— g e h e i m —

reichsführer,

ich ersuche, ihren wunsch, 5000 männer für die lettische SS-division ausheben zu lassen, sofort in die tat umzusetzen.

durch entscheidung des reichsministers für die besetzten ostgebiete — besprechung mit SS-obergruppenführer b e r g e r — sollen nunmehr sogar 8000 männer gestellt werden.

ich verfüge, dass 6000 aus jahrgang 1919 — 1924 und 2000 aus jahrgang 1912 — 1918 auszumustern seien.

durch gute und schnelle zusammenarbeit meiner dienststellen mit ersatzkommando ostland konnte die musterung schon am 4. oktober 1943 beginnen.

den massnahmen meiner dienststellen wird nunmehr von der wehrwirtschaftsinspektion und dem wehrmachtsbefehlshaber ostland schärfster widerspruch entgegengesetzt, eine vielzahl zum teil alter erlasse schützen angeblich bestimmte fertigungen und dienststellen, reichsminister speer verfügte durch fernschreiben vom 6.10.1943, dass durch einberufung zur lettischen SS die rüstungswirtschaft nicht beeinträchtigt werden dürfe.

ich stehe nach wie vor auf dem standpunkt, dass jahrgang 1919 — 1924 im rahmen der lettischen legion als waffenträger notwendiger ist, und aufhebung der uk.-stellung mit ausnahme von 20—30 % schlüsselkräfte auch der wehrwirtschaft und der wehrmacht gegenüber vertreten werden muss. die landwirtschaft stellte bei bisherigen aushebungen 2/3, muss daher jetzt bis abschluss der bestellerzeiten weitgehendst geschont bleiben.

jetziger zustand, dass rüstungs- und wehrmachtsdienststellen die

aufforderung, zur musterung zu erscheinen, zu untersagen drohen, ist unerträglich und führt zur untergrabung der ordnung. erbitte schnellste einschaltung zwecks aufhebung der bestehenden sperrerlasse.

weil durchführung der von mir gegebenen weisung sonst nicht möglich ist und die gewünschte anzahl männer für die legion nicht gestellt werden kann.

riga, den 12. oktober 1943

gez. dr. d r e c h s l e r,
generalkommissar in riga. —

überm. d. rvst blh —

1545 eins nr 135 12.10.45 erh/peters/ vhw d — — —

Stempel: Befördert durch F.S.

12.10. 17.00 Uhr

Pers. Stab /D/ ?

»A Certified True Copy«

End

Document No. NO — 5775

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Vfg.
Wiederholung, da Urschrift
im Luftangriff umgekommen.
/handschriftlich/ : P 65e/44 g 270

Berlin, den 4. Februar 1944

G E H E I M !

1./   *Aufzeichnung*

ueber ein Gespraech mit Reg. Praes. D a r g e l, dem
Vertreter des Reichskommissars Ukraine, Koch

fuer den Chef des Fuehrungsstabes
SS-Obergruppenfuehrer G. B e r g e r.

Betr.: Waffeneinsatz slawischer Voelker

..... Warum lassen wir die slawischen Voelker nicht auch fuer uns zu ihrer eigenen Befreiung die Waffen gegen die Sowjets erheben, um deutsches Blut zu sparen? Was fuer einen merkwuerdigen Ehrgeiz haben wir, jeden Tropfen Blutes, der im Osten vergossen werden muss, unbedingt selbst zu vergiessen? Wo beispielsweise ein Ukrainer faellt, muss schon kein Deutscher fallen. ....

/ Seite 3 des Originals /

..... Ein ganz besonders wichtiger Gesichtspunkt scheint mir aber der zu sein, dass am Ende dieses Krieges das deutsche Volk von allen europaeischen Voelkern die schwerste Blutslast getragen und seine kampf- und arbeitsfaehigen maennlichen Jahrgaenge am schwersten gelichtet hat, nicht zuletzt, dass zahllose Wittwen und nie zur Ehe kommende Maedchen uebrig bleiben. Angesichts unserer biologischen Schwaechen (wir sind als ein noch nicht wieder wachsendes Volk mit den immer schwaecher werdenden Geburtsjahrgaengen der Nachkriegszeit in diesen 2. Weltkrieg eingetreten!) ist dieser Aderlass besonders folgenschwer, waehrend Polen, Tschechen usw. biologisch nicht nur unangetastet bleiben, sondern sogar Aufschwung nehmen. Waere es da nicht gut, wenn auch die biologisch ueberstarken

Ostvoelker der Sowjetunion in eigener Sache und zu unserer Hilfe entsprechend am Aderlass teilnehmen, um durch ihn nicht nur zum Sieg zu helfen, sondern gleichzeitig auch das so sehr bedrohte biologische Gleichgewicht zwischen uns und den Ostvoelkern wenigstens etwas wieder herzustellen?

Ich meine eben .....

2./ Abschrift an:

3./ z.d.A.

/ Originalunterschrift : / Kinkelin

/ handschriftlich : / zu I/ ab am 9/3.44 Fr.

z.d.A. .... unleserlich

»A Certified True Copy«

End

Document No. NO — 5618

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

VS-Tgb. Nr. 106/44 g. Kdos.   Jetzt
 Od SS HA/Be/We.   Berlin/Grünewald, den 8.2.44
 Adjtr-Tgb. Nr. 89/44 g. Kdos.   Douglasstr. 7/11

3 Ausfertigungen   Geheime Kommandosache.
 2. Ausfertigung

Betrifft: Zusammenschluss der Rechtsverbände in Frankreich
Bezug: Dorts. Schreiben vom 24.I.1944 — 29/44 g. Rs.

An den

Höheren SS- und Polizeiführer beim Militärbefehlshaber
 Frankreich
 SS-Gruppenführer und Generalleutnant der Polizei
 O b e r g
 Feldpost — Nr. 03069 DH

Lieber Kamerad O b e r g!

Ich habe heute durch Kurier Ihr .....
 (Seite 2 des Originals)

Ich selbst, — das möchte ich Ihnen ganz persönlich sagen —
 stehe auf dem Standpunkt, dass es ein Verbrechen ist, bei der
 heutigen Zeit nicht alle Kräfte einzusetzen, die irgendwie bereit
 sind, für uns zu kämpfen. Für jeden Fremdländischen, der fällt,
 weint keine deutsche Mutter. ....

In alter Kameradschaft

Heil Hitler!

Ihr

G. Berger
 SS-Obergruppenführer

Persönlicher Stab;
 Eingeg. II.2.44
 Tgb. Nr. 1870/44
 RF

»A Certified True Copy«
 End

Document No. NO — 3308

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Der Reichsführer-SS
Chef des SS-Hauptamtes
VS-Tgb. Nr. 828/44 geh.
Cd SS HA/Be/We.
Adjtr.-Tgb. Nr. 340/44 geh.

Stempel / Persönlicher
Stab Reichsführer-SS
Schriftgutverwaltung
Akt. Nr. Geh. 113

Bitte in der Antwort Geschäftszeichen
und Datum anzugeben. Berlin-Wilmersdorf 1,
Hohenzollerndamm 31,
Postschliessfach 58,
jetzt: Berlin-Grünewald, den 16.2.1944
Douglasstr. 7/II

Betrifft: Einberufungen in Estland und Lettland.

GEHEIM!

An
Reichsführer-SS
und Reichsminister des Innern
Berlin SW II
Prinz-Albrecht-Str. 8

Reichsführer!

- 1) In Estland befanden sich am 13.2.1944 insgesamt
28.500 Man in den Kasernen.
- 2) Lettland — wie schon gemeldet:
am 13.2.1944
einberufen: 2. 039 Mann
somit insgesamt
einberufen. 8. 500 Mann

Persönlicher Stab . . . .
Eingeg.: 18. Feb. 1944
Tgb. Nr. 36128/44 g.
RF

G. Berger
SS-Obergruppenführer

»A Certified True Copy«
End

...

Im Jahre 1711...
...

...

...

...

...

...

III daļa

LATVIEŠU CIŅA PAR SAVĀM TIESĪBĀM

Latviešu cīņa par savām tiesībām ir cīņa par tautas brīvību un neatkarību. Tā ir cīņa par tiesībām dzīvot, strādāt un mācīties saskaņā ar savām vērtībām un tradīcijām. Tā ir cīņa par tiesībām būt pilnvērtīgi cilvēki starptautiskajā kopienībā.

Latviešu cīņa par savām tiesībām ir cīņa par tiesībām dzīvot saskaņā ar savām vērtībām un tradīcijām. Tā ir cīņa par tiesībām būt pilnvērtīgi cilvēki starptautiskajā kopienībā.

Latviešu cīņa par savām tiesībām ir cīņa par tiesībām dzīvot saskaņā ar savām vērtībām un tradīcijām. Tā ir cīņa par tiesībām būt pilnvērtīgi cilvēki starptautiskajā kopienībā.

1. Latviešu cīņa par savām tiesībām ir cīņa par tiesībām dzīvot saskaņā ar savām vērtībām un tradīcijām. Tā ir cīņa par tiesībām būt pilnvērtīgi cilvēki starptautiskajā kopienībā.
2. Latviešu cīņa par savām tiesībām ir cīņa par tiesībām dzīvot saskaņā ar savām vērtībām un tradīcijām. Tā ir cīņa par tiesībām būt pilnvērtīgi cilvēki starptautiskajā kopienībā.
3. Latviešu cīņa par savām tiesībām ir cīņa par tiesībām dzīvot saskaņā ar savām vērtībām un tradīcijām. Tā ir cīņa par tiesībām būt pilnvērtīgi cilvēki starptautiskajā kopienībā.

THE GAZETTE

LATVIAN CIVIL SERVICE

MEMORANDUM

LATVIEŠU CIŅA PAR SAVĀM TIESĪBĀM

NEATKARĪGI no pieņēmuma, vai Vācija kaŗā uzvarēs vai zaudēs,* latvieši visus okupācijas gadus, sākot ar tās pirmajām dienām, ir neatlaidīgi cīnījušies par tiesībām pašiem veidot savu dzīvi, kārtot savus saimnieciskos, politiskos un kultūras jautājumus.

Šis cīņas rezultātā jau tūlīņ pēc boļševiku padzīšanas 1941. gada jūlija pirmajā pusē latviešiem izdevās noorganizēt valsts tehnisko aparātu, bet gada beigās izveidojās arī šī aparāta virsbūve — Latvijas zemes pašpārvalde.

Tās konstrukciju un kompetences noteica »Vadlīnijas pārvaldes vadībai Latvijas ģenerālapgabālā«, izsludinātas Austrumu Reichsminister'a 7. 3. 1942. gada rīkojumā — Ordnungserlass Ostland Nr. 2 šādā redakcijā:

I. Pārvaldes struktūra:

1. Ģenerālkomisārs, reichskomisāra vadībā, iedzīvina vācu suverēnitātes tiesības un politisko vadību ģenerālapgabālā. Zināmas lietas viņš var pārņemt vācu civilās pārvaldes ziņā, izņemot tās no Pašpārvaldes kompetences; sevišķi tas zīmējas uz saimnieciskām lietām, cik to prasa četrgadū plāns.
2. Zemes pārvaldi šo noteikumu ietvaros realizēs pašu organi, iestādes un pašu amata personas, kuŗu vadība atrodas ģenerāldirektoru rokās. Pēdējos iecel ģenerālkomisārs ar reichskomisāra piekrišanu. Iekšlietu ģenerāldirektors pārstāv pašpārvaldi principiālos jautājumos iepretim ģenerālkomisāram.
3. Apriņķu vecākais vada visa apriņķa pārvaldi, to iecel ģenerālkomisārs pēc apgabala komisāra un ģenerāldirek-

* B. Zemgals — Dienās baltās, nebartās 52., arī 80. lapp., R. B.

tora uzklausišanas. Rīgas pilsētai paredzēti sevišķi no-
teikumi.

4. Apgabala komisārs ģenerālkomisāra vadībā realizē vācu suverēno varu apriņķī. Viņš dod padomus apriņķu vecākiem un pārtrauga tos, un ir pakļauts vienīgi vācu pārraudzības iestādēm. Apgabala komisāram ir tiesības katrā laikā aizkavēt vai atcelt Pašpārvaldes rīkojumus, vai steidzīgos gadījumos pašam spert vajadzīgos soļus.

5. Tieslietas ģenerālapgabālā kāрто vācu un Pašpārvaldes tiesas. Tiesnešiem lietu izšķiršanai nav dodami nekādi norādījumi.

Ģenerālkomisārs var izdot tuvākus rīkojumus Pašpārvaldes tiesu lēmumu pārbaudei vācu tiesās.

II. *Tiesisku priekšrakstu un pārvaldes rīkojumu izdošana*

1. Ģenerāldirektori var izdot rīkojumus savās apgaitās, kas nav nokārtotas no reichskomisāra un ģenerālkomisāra puses, un lietās, kas nav rezervētas vācu iestādēm. Šo rīkojumu izdošanai vajadzīga ģenerālkomisāra piekrišana.

2. Sev pakļautām iestādēm ģenerāldirektori var izdot norādījumus. Ģenerālkomisārs šo norādījumu izdošanu var darīt atkarīgu no savas piekrišanas un noliegt Pašpārvaldes rīkojumu izpildīšanu.

III. *Pašpārvaldes iestāžu un amatpersonu stāvoklis*

1. Ģenerālapgabals ir tiesību un pienākumu nesējs. Tiesiskā satiksmē to pārstāv ģenerālkomisārs vai ģenerāldirektori, par cik to atrod par vajadzīgu ģenerālkomisārs.

2. Finanču ģenerāldirektors sastāda Latvijas ģenerālapgabala budžetu, to noteic ar ģenerālkomisāra rīkojumu. Finanču ģenerāldirektoram ir tiesības izdot rīkojumus par publiskiem nodokļiem, par cik ģenerālapgabalam piešķirti savi nodokļu avoti.

3. Pašpārvaldes amata personas iecel iekšlietu ģenerāldirektors — izņemot ģenerāldirektorus, pārējo centrālo iestāžu vadītājus un apriņķu priekšniekus. Pilsētu, pagastu un pagastu apvienības amatpersonas iecel ģenerāldirektors ar ģenerālkomisāra piekrišanu.

Ģenerālkomisārs var padarīt atkarīgas no sava lēmuma vai rezervēt sev atsevišķas vai visas iecelšanas.

4. Vajadzības gadījumos zināmas Pašpārvaldes iestādes, ieskaitot pagastu valdes, var tikt pārvaldītas komisāriski ar sevišķu pilnvarnieku palīdzību. Ciktāl šīs iestādes tad izņemtas no Pašpārvaldes ziņas, noteic ģenerālkomisārs.
5. Oficiālā valoda vācu un Pašpārvaldes starpā ir vācu, Pašpārvaldes iestāžu starpā — latvju.
6. Pašpārvaldes dienesta satiksmi noteic ģenerālkomisārs.
7. Pašpārvaldes organiem un iestādēm ir savas dienesta zīmes un zīmogi, kuņu lietošanu un veidu noteic ģenerālkomisārs.

Kā redzams, tad Ordnungserlass Ostland 2 tiesiski fundē tikai vācu civīlpārvaldes tiesības Latvijas ģenerālapgabālā, kas aptver visas publiskās dzīves nozares.

Ģenerālkomisāram ir tiesības pēc saviem ieskatiem izņemt no Pašpārvaldes kompetences un nodot vācu civīlpārvaldei katru nozari pēc saviem ieskatiem (I, 1.).

Latvijas ģenerālapgabala nodokļu avotus nosaka ģenerālkomisārs (III, 2.).

Ģenerālkomisāram dotas tiesības rezervēt sev visas amatpersonu iecelšanas un atcelšanas (III, 3.).

Ģenerālkomisārs var aizliegt izpildīt jebkuņu Pašpārvaldes lēmumu (II, 2.).

Ģenerālkomisāram ir tiesība rezervēt sev vai vācu iestādēm jebkuņa resora kompetences (II, 1.).

Latvijas ģenerālapgabala Pašpārvaldes tiesu lēmumus var pārkārtot vācu tiesas (I, 5.).

Īsi saņemot, latviešu Pašpārvaldei ir tikai tik daudz tiesību, cik ģenerālkomisāram labpatīk tai piešķirt. Pati Pašpārvalde nevienā jautājumā, ievērojot šo Ordnungserlass'u, nevar pamatot nevienu tiesību, kuņu iedzīvināšanu tā varētu tiesiski prasīt un pastāvēt uz to ievērošanu.

Ka ar savu austrumu politikas nenoteiktību vāciešiem neizdevās arī pusotra gada laikā pēc ienākšanas Latvijā radīt kaut cik apmierinošu kārtību tās pārvaldes sistēmā, tas jo spilgti izpaudās 1943. g. 29. janvāra apspriedē ģenerālkomisāriātā*:

* B. Zemgals — Dienās baltās, nebaltās, 92. lapp., R. B.

Pie 4. darba kārtības punkta par Latviešu pašpārvaldes stāvokli prof. Primanis deklarēja, ka ģenerāldirektori jau vairākkārt pārrunājuši savu atkāpšanos. Pirms dažiem mēnešiem viņi to ziņojuši arī ģenerālkomisāram. Tālāk viņš saka: »Ģenerāldirektoru stāvoklis ir tiešām neapskaužams, sabiedrībā viņi pamazām zaudē savu labo vārdu. Reiz par visām reizēm taču vajadzētu dabūt skaidrību Pašpārvaldes jautājumā, sevišķi kompetenču jautājumos. Tagad, piem., neviens nezina, vai tāda saimniecības ģenerāldirekcija pastāv, vai ne.«

Interesanta ir ģenerālkomisāra atbilde, ka arī viņš ar pašreizējo Zemes pašpārvaldes stāvokli ļoti neapmierināts. Un turpat tālāk »ģenerālkomisārs stingri norāda, ka nav nekādas Latviešu pašpārvaldes kā kolleģiāla organa ar it kā kādu prezidentu priekšgalā«. Neesot nekāda prezidenta, tāda amata piedēvēšana ģen. Dankeram ir nevietā, jo citādi latviešu ģenerāldirektori kādreiz pat apgalvošot, ka viņš, ģenerālkomisārs, indirekti atzinis latviešu valdību.

Kā redzams, tad ar stāvokli nav apmierināti ne latvieši, ne arī vācu civilvaras augstākais pārstāvis Latvijā — ģenerālkomisārs, kuŗš gan visdrīzākā laikā sola skaidrību šinī jautājumā. Tomēr arī tuvākajos mēnešos nekādas pārmaiņas nenotiek, un kaulēšanās un cīņas no latviešu puses pastāvīgi atkārtojas.

Leģiona ģenerālinspekcijas iejaukšanās

Šai cīņā kopš 1943. gada visaktīvāk piedalījās arī Latviešu leģiona ģenerālinspekcija, un turpināja to, kamēr vien vēl bija Latvijas zemes stūrītis, kuŗa aizstāvēšanā pret uzbrūkošām sarkanajām briesmām varonīgi cīnījās latviešu nacionālās kara spēka vienības.

Iesaukts 20. martā kara dienestā, es par kāda stāvokļa ienēmšanu valsts civilās pārvaldes lietās nedomāju, jo uzskatīju, ka tās visas kārtu Latviešu zemes pašpārvalde, kuŗas autoritāti arī no savas puses centos izcelt. Tā, kad 30. aprīlī Leģiona un divīzijas komandiera amatu vietā man tika piedāvāts Leģiona ģenerālinspektora postenis, es atteicu, ka nekādu atbildi nevaru dot, pirms neesmu runājis ar Latviešu zemes pašpārvaldi, kas mani aicinājusi Leģiona komandiera amatam. —

Bet drīz vien Leģiona ģenerālinspekcijā sāka ienākt sūdības

un lūgumi lietās, kuŗās Zemes pašpārvalde nav varējusi šo sūdzību un lūgumu iesniedzējiem palīdzēt. Pirmie šādi iesniegumi ienāca apcietināto jauniešu lietās, un Leģiona ģenerālinpektora pirmais iesniegums augstākam SS un policijas vadītājam Ostland'ē ar prasību šos jauniešus atbrīvot, nes 1943. gada 30. aprīļa datumu.

Vieni pēc otra radās arī daudzi citi sāpīgi jautājumi, ar kuŗiem iedzīvotāji griezās Leģiona ģenerālinspekcijā, meklējot tur padomu un palīdzību. Tas viss norādīja uz to, ka valsts pārvaldes aparātā kaut kas nav kārtībā un ietekmēja ģenerālinpektoru runāt par to gan ar vietējām vācu okupācijas varas autoritātēm, gan arī griezties pie centrālās varas pārstāvjiem Austrumzemes ministra Rozenberga un reichsfīrera Himmlera.

Pirmā saruna ar ģenerāli Jekelnu šinī virzienā notika 1943. gada 11. septembrī pēc ģenerālinpektora protesta pret 3000 Latgales iedzīvotāju izsūtīšanu no viņu vietām uz Salaspili un pret Dundagas 2000—3000 saimniecību iznīcināšanu it kā tanku apmācību poligona vajadzībām.

Divas stundas ilgušo debašu noslēgumā ģenerālis Jekelns paziņoja, ka svētdienas rītā viņš izbraukšot uz galveno mītni pie reichsfīrera. Ja mums tur būtu pārrunājami kādi jautājumi, tad lai tos iesniedzot līdz pulksten 12 sestdien.

Es aizrādīju, ka starp šiem jautājumiem varētu būt arī tas, ka latviešiem nav pietiekami autoritātivas pašpārvaldes, kas varētu apvienot sabiedrisko domu, izkliegt visādas tenkas un radīt spirtāku nostāju tautā visu spēku iesaistīšanai cīņā pret boļševikiem. Teicu, ka pēc manām domām tāda iestāde vai orgāns būtu radāms, un tādēļ būtu lietderīgi sasaukt sabiedrības uzticību baudošu personu apspriedi.

Ģenerālis Jekelns atbildēja, ka šīs lietas ietilpstot ģenerālkomisāra kompetencē, pie kuŗa jau pastāvot Zemes pašpārvalde un kuŗš, jādāmā, esot jau zināmā kontaktā ar visiem pozitīvajiem slāņiem. Viņš tomēr apsoliņās šo ierosinājumu pārdomāt un pārrunāt ar reichsfīreru.

Varbūt sakarā ar šo Jekelna un reichsfīrera pārrunu, pēdējais, būdams 23. septembrī 1943. g. Rīgā, sarunā ar ģenerālinpektoru cildinādams latviešu kaŗaspēka vienību darbību frontē, izteicās, ka »pats vadonis, informēts par to, norādījis, ka tauta, kuŗā ir tik krietni cīnītāji, ir pelņijusi savu ceļu nolīdzinājumu (?)«. Viņš, reichsfīrers, varot teikt, ka latviešu bri-

gādes cīņas ir latviešiem nolīdzinājušas ceļu tam, ko viņš, reichsfīrers, pazīst kā visu latviešu sirsnīgāko vēlēšanos — Latvijas valstij, kā arī tās vietai jaunajā Eiropā . . . (Ģenerālis šo Hitlera izteicienu uzsvēris vairākkārt. Skat. arī 246. lapp., red.)

Dienesta atzīme

23. 9. 1943.

Šodien plkst. 15. ģenerālinpektors Bangerskis kopā ar stāba priekšnieku bija aicināti pie austrumapgabalu augstākā SS un policijas vadītāja ģen. Jeckeln'a uz kafiju, kurā notika arī priekšā stādīšana Reichsführer'am Himmler'am. Pēc priekšā stādīšanas Reichsführer's lūdza ģenerālinpektorū un ģenerālinpektora stāba priekšnieku pie sava galda, kur bija klāt arī vēl ģen. Jeckelns un ģen. grāfs von Pueckler's. Pirms Reichsführer'a piesēšanās ģen. Jeckeln's uzaicina ģenerālinpektorū apmeklēt viņu tā komandpunktā sakarā ar ievadīto akciju pret bandītiem. Tas būtu ģenerālinpektoram interesanti arī tai ziņā, ka šai akcijā piedalās latviešu policijas vienības (pulks un 2 bataljoni). Vienojas, ka tas būs izdarāms pēc ģenerālinpektora atgriešanās no frontes, ap 4.—5. oktobri. Par dienu, kad ģenerālinpektors varēs izbraukt, ģen. Jeckeln's lūdz savlaicīgi paziņot, lai varētu preti izsūtīt pāris »Storchu«.

Reichsführer's, piesēžoties pie galdiņa, pēc dažiem laipnības vārdiem norāda: Viņam būtu pāris lietu, ko paziņot. Pirmkārt — viņš rūpēšoties, lai tie iesauamos gados esošie, kas tagad nodarbināti kaŗa saimniecības uzņēmumos, tiktu atbrīvoti iesaukšanai Leģionā, un brigāde, kā arī divīzija tādā ceļā iegūtu apm. 5000 leģionāru.

Ģenerālinpektors: Ar šiem dažiem tūkstošiem vien nepietiks. Tāpēc būtu jācenšas, lai atbrīvotu vispirms tos pāri par 12.000 latviešu, kas ieskaitīti vācu kaŗaspēkā kā izpalīgi un šinī laikā jau ieguvuši zināmu militāru apmācību.

Reichsführer's: Tā ir arī viņa vēlēšanās. Viņš jau panācis caur vadoni attiecīgu rīkojumu. Diemžēl, tā izpildīšana prasa zināmu laiku. Latviešu izpalīgi jāapmaina pret citiem. Bez tam latviešu izpalīgi ir nodarbināti ne tik vien kā braucēji un darba spēks, bet lielā vairumā arī kā cīnītāji. Viņu priekšniecība ir ar tiem mierā un negrib tos izdot. Bez tam viņš, Himmlers, grib paziņot tālāk, ka brigāde tiks atvilкта no kaujas iecirkņa

un pārvērsta par divīziju. No abām divīzijām, kuņas novietotas frontes otrā iecirknī kopā, izveidos korpusu.

Ģenerālspektors: Tas ir silti apsvēicams solis. Bet kas attiecas uz izpalīgiem, tad apiešanās ar tiem nav vienāda. Dažās vienībās valodas grūtību dēļ tiem jācieš apvainojumi, jo arī visprātīgākais cilvēks, nesaprazdams valodu, var izskatīties pēc muļķa. Bez tam latvieši izkaisīti visā austrumu frontē. Vienības pārvietojot uz citu fronti, piemēram Eiropas vakariem, šie izpalīgi nonāk ļoti smagā stāvoklī un tāpēc bieži dezertē. Viņam šo cilvēku liktenis esot tuvs, jo tie ne no ļaunas gribas, bet apstākļu dēļ nonāk zem smagas apsūdzības. *Tāpēc dodams rīkojums, ka tām vienībām, kuņas no austrumu frontes tiek pārvietotas citur, jāatstāj savi latviešu izpalīgi šeit.*

Reichsführer's: Viņš saprotot šo cilvēku stāvokli, kuņas aizved tālu prom no savas dzimtenes. Bet ir arī grūti vienībām, kas tiek pārceltas, izdalīt no sevis dažus simtus cilvēku. Viņš tomēr gādās, lai tie izpalīgi, kas aizvesti no dzimtenes, piemēram uz Franciju vai citur, tiktu atsūtīti atpakaļ. Viņam tikai vajadzētu zināt, cik izpalīgu ir, un kur tie atrodas. Rodas jautājums, kā šis ziņas iegūt.

Ģen. grāfs Pückler's: Te ir izpalīgu Leitstelle, viņš mēģinās šīs ziņas neuzkrītošā kārtā iegūt tur.

Ģen. Jeckeln's: Ģenerālspektoram vajadzētu būt iespējai sakopot ziņas par visiem latviešiem, kas ar ieroci rokās cīnās pret lieliniekiem. Tāpēc pie ģenerālspekcijas jānodibina arī izpalīgu kartotēka.

Reichsführer's (uz ģenerālspektora stāba priekšnieka piezīmi, ka kaņaspēka vienības nedos vajadzīgās ziņas): Ziņas varētu iegūt no piederīgiem. Lai tie uzdod izpalīgu vārdu un lauku pasta numuru.

Ģen. Jeckeln's: Varbūt tāda veida uzaicinājumu varētu publicēt pat laikrakstos.

Ģenerālspektors vēl piezīmē, ka viņš savā laikā iesniedzis ģenerālim Jeckeln'am ierosinājumu nozīmēt pie lielākām vienībām latviešu sakaru virsniekus, kas varētu rūpēties par izpalīgu kultūras un citu vajadzību apmierināšanu.

Reichsführer's atzīst šādu ierosinājumu par labu un rūpēšoties, lai vismaz pie katras armijas, ja ne korpusa, būtu tāds sakaru virsnieks.

Reichsführer's: Latviešu brigādes darbība frontē ir sīki pār-

baudīta virspavēlnieka stābā, kur tā ieguvusi vienprātīgu atzinību kā uzbrukumu, tā aizstāvēšanas posmos. Pats vadonis, informēts par to, izteicies, ka tauta, kuŗā ir tik krietni (anstāndīge) cīnītāji, ir pelnījusi savu ceļu nolīdzinājumu. Viņš, Reichsführer's, var teikt, ka latviešu brigādes cīņas ir latviešiem nolīdzinājušas ceļu tam, ko viņš, Reichsführer's, pazīst kā visu latviešu sīrsnīgāko vēlēšanos — Latvijas valstij, kā arī tās vietai jaunajā Eiropā.

Ģenerāļinspektors pateicas par šo atzinību kā no vadoņa, tā no Reichsführer'a puses. Par Reichsführer'a labvēlību un atbalstu viņam jau ir bijusi izdevība vairākkārt dzirdēt no ģen. Jeckeln'a.

Reichsführer's: Viņš cienot katru, kuŗš cīnoties pret lieliniekiem un ne vien pret lieliniekiem, bet arī pret krieviem vispār, neatkarīgi no tā, kas būtu viņu priekšgalā. Viņam esot zināms, ka tāds esot arī latviešu uzskats, t. i., ka latviešiem ir bīstami ne vien lielinieki, bet krievi ar savu ekspansiju vispār.

Ģenerāļinspektors: Katrā ziņā tāda ir latviešu tautas lielā vairuma nostāja. Savi izņēmumi ir katrā tautā.

Reichsführer's: Cienīdams šo nostāju, viņš esot ņēmis latviešu lietu tieši savās rokās. Viņš esot radījis latviešu bataljonus, tagad gribot izveidot korpusu. Viņš gribot panākt, lai visi latvieši cīnītos vienkopus un pie savas zemes robežām. Tāpēc viņš latviešu korpusa izvēršānu esot paredzējis otrā līnijā, tieši aiz Latvijas robežām, kur tam sagatavotās pozīcijās nāksoties uztvert daļu paredzamā krievu ziemas uzbrukuma. Šis rajons būšot apmēram pretī Veļikije Luki. Viņš nešauboties, ka lielinieki vēl ziemā atkārtosot savu ziemas ofensīvu ar visu, ko viņi varētu sadabūt. Vasaras ofensīvā viņi zaudējuši pie 2 milj. cilvēku. Iespējams, ka ar visām sieviešu rezervēm tie sadabū ziemas ofensīvai vēl līdz 4 milj. Tas tomēr būtu pēdējais mēģinājums. Kas attiecoties uz mums, latviešiem, tad mēs esot uz pareiza un laba ceļa, un latviešu karavīrs varot būt pārliecināts, ka viņš cīnoties par savu zemi, savu Latviju.

Ģenerāļinspektors: Kas attiecas uz nocietinājumiem, tad pēc viņa ieskata spēku taupīšanas nolūkā tiem piegriežama lielāka vēriba nekā viņš varējis līdz šim novērot. Brigādes pozīcijas bijušas ļoti primitīvi izbūvētas. Tikai ar pietiekamu pozīciju izbūvi var panākt spēku ietaupīšanu.

Reichsführer's: Tas esot tiesa. Tagad tam piegriežot lielāku

vēribu. Kas attiecoties uz brigādes iecirkņa nostiprināšanu, tad viņš jau šiem uzdevumiem devis 1000 strādniekus, pa lielākai daļai no sagūstītiem bandītiem. Brigādes iecirknī tiekot izbūvēta ne tik vien galvenā kaujas līnija, bet arī otrā un trešā josla. Lidzīgā kārtā tiekot izbūvēta tā līnija, kas paredzēta ziemeļos uzbrukumu atvairīšanai.

Saruna, kas ilga apm. $\frac{3}{4}$ stundas, izbeidzās ar Reichsführer'a vēlreizēju uzsvērumu, ka latviešu lieta ir uz laba ceļa. Sarunā ar ģen. grāfu Pückler'u pēc tam noskaidrojās, ka latviešu korpusa komandieris jau izraudzīts. Bez tam Reichsführer's pavēlētājs arī visiem Leģionā esošiem vācu virsniekiem nest uz labās rokas latviešu vairodziņu ar uzrakstu »Latvija«.

*

Savas prasības par Latvijas valsts suverēnitātes atzīšanu, par aktīvo patriotu atbrīvošanu no apcietinājuma un par dažādu citu okupācijas varas nevēlamu aktu pārtraukšanu kā latviešu sabiedrības pārstāvji, tā arī Leģiona ģenerālinspekcija pamatoja ar nepieciešamību darīt visu iespējamo, lai cīņā frontē vaiņagotos panākumiem.

Šādi motivētu prasību pēc Latvijas valsts suverēnitātes faktiskās restaurācijas, 40 latviešu zinātnes, saimniecības un sabiedrisko darbinieku pārstāvju parakstītu, 25. oktobrī 1943. g. man iesniedza speciāla delegācija ar lūgumu virzīt tālāk attiecīgām vācu iestādēm. (Iesnieguma pilns teksts līdz ar ģenerāļa R. Bangerska komentāriem sniegts 85. lapp., gan ar citu datumu, red.)

Nododot šo iesniegumu ģenerālim Jekelnam, savā 27. oktobra pavadrakstā uzsvēru, ka latvju tautas izcilus personu izturēšanās pret Leģionu ir dziļi iepriecinoša un ka iesniegumā izteiktai domai, ka būtu darāms viss iespējamais, lai cīņā pret ienaidnieku iesaistītu spēku maksimu, būtu piegriežama vislielākā vēriba.

Gribēdams panākt kaut cik labvēlīgu izturēšanos pret iesniegumu un iesniedzējiem no augstākā SS un policijas vadītāja puses, es atsaucos uz mūsu iepriekšējām pārrunām, rakstīdams:

»Jau reiz tiku Jums izteicis savu pārliecību, ka mūsu kopējā lieta cieš no tā, ka ar latviešu sabiedrības iespaidīgākām aprindām nav atrasta vajadzīgā sapraššanās. Ciešāka saskaršanās ar tām aprindām, kuŗu pārstāvji šo iesniegumu parakstījuši,

kaut arī mutiskā pārrunā ar Jums, būtu ļoti ieteicama, un es būtu Jums ļoti pateicīgs, ja Jūs pie izdevības būtu ar mieru piekrist šādai pārrunai . . . Tādēļ nododu Jums šo iesniegumu ieskatam un eventuālai tālākai rīcībai.»

Redzēdams, ka no ģen. Jekelna puses nekas netiek darīts iesnieguma lietā un ka arī reichsfirera Himmlera septembra beigās izteiktie it kā kaut ko sološie vārdi ir palikuši tikai vārdi vien, nolēmu griezties pie okupācijas civīlvaras pārstāvjiem. To līdz šim vairījos darīt, lai nejauktos Zemes pašpārvaldes kompetencēs.

Kopā ar stāba priekšnieku pulkvedi Plensneru 23. decembrī 1943. g. ieradāties pie ģenerālkomisāra. Pēc dažu citu jautājumu iztirzāšanas, — starp kuņiem bija arī ģenerālinspekcijas iebildumi pret vācu praktizēto iesaukšanas kārtību, protests pret Latvijas iedzīvotāju apzīmēšanu pasēs par PSRS pilsoņiem un protests pret politiskām apcietināšanām, — pārgāju pie Latviešu zemes pašpārvaldes jautājumiem.

Teicu, ka latviešu tautas vēl vienmēr neatrisinātais politiskais un tiesiskais stāvoklis ir ievērojams traucējums latviešu pilnvērtīgākai iesaistīšanai cīņā. Atgādināju, ka no dažiem, kaut arī neskaidriem solījumiem, kas nāca no vācu autoritāšu puses pirms kāda laika, latvju tautas cerības ievērojami palielinājās. Tagad redzot, ka nekas nepiepildās, jūtama zināma vilšanās, kas nepaliek bez ietekmes arī uz karavīru populāritāti tautā.

Izteicos, ka pēc manām domām ģenerālkomisāram kā okupācijas varas pārstāvim būtu daudz vieglāk sadarboties ar pilntiesīgu un atbildīgu Latvijas ministru kabinetu nekā ar tagadējo Zemes pašpārvaldi, kuŗa faktiski ir bez kādām tiesībām.

1944. g. 7. janvārī, būdams kopā ar stāba priekšnieku Berlinē, ģenerālinspektors sarunā ar obergruppenfireru Bergeru piešķārās arī Latviešu pašpārvaldes nenoteiktajam stāvoklim (skat. arī Dienesta atzīmi nodaļā Mobilizācijas, 108. lapp, red.). Uz to Bergers atbildēja, ka viņš gan esot kompetents tikai iesaukšanas jautājumā. Bet viņš esot piedalīts arī Austrumu ministrijai un tāpēc varot caur to panākt zināmu iespaidu arī uz mūsu politiskām lietām. Tālāk viņš saka, ka viņi (jādomā SS-vadība) gribējuši mūs, latviešus, nostādīt tūliņ pavisam citā politiskā situācijā, parādot latviešiem vajadzīgo pretimnākšanu (Zugeständnisse). Tas neesot sekmējies, bet mēs varot būt pārliecināti, ka to, ko gribot SS, agrāk vai vēlāk arī panākot. Minētais jau-

tājums vēl nav tieši atrisināts tāpēc, ka Eiropas jaunuzbūves pamatam vajadzīgs vienādīgs (einheitlich) plāns. Katra tauta, kas lējusi Eiropas jaunuzbūvei savas asinis, kā piemēram latvieši un igauņi, dabūšot savu tiesu.

Nedēļu pēc atgriešanās no Berlīnes sarunā ar ģenerāli Jekelnu 18. janvārī ģenerālinspektors atkal ierosināja to pašu saspējušos Zemes pašpārvaldes jautājumu, aizrādot, ka latviešu tautas politiski-tiesiskā stāvokļa nokārtošana ir izsaukusi nevēlamu depresiju tautā.

Ģenerālis Jekelns atbildēja, ka ģenerālinspektors zina reichsfirera ieskatus šai jautājumā, kā arī viņa — Jekelna — pūles šai ziņā neesot noslēpums.

Ja viss tas neesot sekmējies tādā veidā, kā gribētos, tad tūlīt neesot jākrīt rezignācijā. Kas pazīstot reichsfireru tā, kā viņš, tas zinot, ka tas neesot tas vīrs, kuŗš novirzāms no nodomātā ceļa. Ko viņš nolēmis, to viņš arī panākšot, un gala rezultāts esot tikai laika jautājums. Reichsfirera loma pie firera esot ļoti liela un vēl pieaugšot. Gan viņš pratišot novirzīt pie malas traucējošus iespaidus. Pagaidām tomēr gribētais neesot izdevies.

Ģenerālinspektors aizrādīja, ka, ja nav izdevies panākt plašākas tiesības, tad vismaz jau tagad pastāvošos ietvaros vajadzētu dot lielāku rīcības brīvību ģenerāldirektoriem, dot viņiem atbildīgu vadītāju, kas izraugās savus kolēģas. Līdz ar viņu tiesību un pienākumu paplašināšanos pieaugtu arī viņu atbildība. Sabiedrība tad nevarētu katrā grūtībā, ko tai uzliek kaŗa apstākļi, vainot tikai vācu iestādes.

»Jā, mēs jau gribējam ne vien to, bet vēl vairāk. Es esmu bezspēcīgs pārveidot kaut ko arī jau pastāvošos politiskos ietvaros«, atbildēja ģen. Jekelns. Bet kas attiecoties uz viņa rīcības apjomu, t. i. uz SS un policijas darbību, tad tā turpināšoties reichsfirera ievirzītā ceļā. Jau tagad latviešu policijas nodošana lielā mērā pašu latviešu vadībā esot pirmais lielākais solis šai ziņā, kas varēšot noderēt kā priekšzīme . . .

MĒGINĀJUMS SASTĀDĪT LATVIEŠU VALDĪBU

KĀDU DIENU, 1943. g. beigās vai 1944. g. sākumā — datumu vairs neatceros, man no Jelgavas piezvanīja mans kara biedrs pulkvedis Grīnbergs un paziņoja, ka mani gribot apmeklēt Jelgavas apgabala komisārs brīvķungs fon Medems, lai pārrunātu kādu ļoti svarīgu jautājumu.

Norunājām satikšanos manā dzīvoklī tanī pašā vai otrā dienā ap pēcpusdienas kafijas laiku. Noteiktā laikā abi minētie viesi arī bija klāt, un pie tases kafijas sākās mūsu pārrunas.

Medems deklarēja, ka viņš runāšot ar mani pagaidām vēl pilnīgi konfidenciāli ģenerālkomisāra vārdā un uzdevumā — tādā lietā, par kuru ģenerālinšpektoram ar ģenerālkomisāru pārrunas jau bijušas, proti par Latvijas valdības dibināšanu. Esot jau sastādīts arī valdības locekļu kandidātu saraksts un viņš, Medems, gribētu zināt manas domas šinī jautājumā un arī dzirdēt atsauksmes par sarakstā uzņemtiem kandidātiem.

Izrādījās, ka sastādītajā sarakstā ir paredzēts ne tikai viss kabinets resp. ministru prezidents un resoru vadītāji — ministri, bet arī departamentu direktori un pat daži pēdējiem pakļautie augstākie ierēdņi.

Par ministru prezidentu bija paredzēts Dr. Vankins, par iekšlietu ministru — Bauskas apriņķa vecākais, kuŗa vārdu tāpat kā citu ministru vārdus vairs neatceros. Kaut kāds postenis finanču resorā bija paredzēts arī nelaiķim J. Miezim.

Atbildēju, ka:

1. Latvijas valdības dibināšanu jo silti apsveicu un to apsveiks arī visi Latvijas iedzīvotāji. Teicu, ka par tās nepieciešamību esmu runājis ne vien ar ģenerālkomisāru, bet arī ar ģenerāli Jekelnu un ģenerāli Bergeru Berlīnē.
2. Nevaru tomēr piekrist kabineta un arī valdības aparāta sastādīšanas veidam. Runa varētu vienīgi būt par valdības galvas — ministru prezidenta izvēli, kuŗš tad pats izvēlas

savus ministrus un pēdējie savukārt departamentu direktorus. Te turpretim jau jāstopas ar rīcību paredzētā ministru prezidenta vārdā, it kā jau iepriekš viņam neuzticētos. Dažus sarakstā minētos darbiniekus pazīstu no labākās puses, bet tas nenozīmē, ka es tos varētu uzspiest izvēlētam ministru prezidentam.

3. Mans galvenais iebildums ir pret Dr. Vankina kandidātūru, kas latviešiem nebūs pieņemama.

»Bet kāpēc gan ne?« izsaucās nepatīkami pārsteigtais Medems. Dr. Vankins esot ļoti labs cilvēks un arī par mani viņš atsaucies labi un soloties labprāt ar mani sastrādāt.

Atbildēju, ka personīgi kā pret cilvēku man absolūti nekas pret Dr. Vankinu nav, bet kandidātūrai ministru prezidenta amatam runā pretim politiskie notikumi Latvijas tapšanas laikā, kad Dr. Vankinam nācies piedalīties pasākumā, ko latvju tauta novērtējusi negatīvi. Bieži gadās, ka iepriekšējā politiskā darbība ir šķērslis turpmākām iespējamībām. Var būt, ka arī ar mums tas tā būs.

Bet ko tad es liktu priekšā Dr. Vankina vietā? Viņš personīgi stāvēt par Dr. Vankinu, un arī ģenerālkomisāram tas būtu pieņemams.

Atbildēju, ka, kaut gan par valdības dibināšanu esmu vairākkārt runājis, tomēr jautājums par ministru prezidenta personu man ir nācis negaidīts, un tāpēc patlaban dot atbildi uz to nevaru. Domāju, ka to varēšu sniegt pēc dienām trim. Ar to mēs arī šķīrāmies, un es apsolījos ar atbildi ierasties pie fon Medema Jelgavā, iepriekš par to paziņojot pa tālruni caur pulkvedi Grīnbergu.

Jautājums, kuŗa priekšā biju nostādīts, nebija viegls un bija arī diezgan delikāts. Steidzamība un jautājuma konfidencialais raksturs izslēdza kādas plašākas apspriedes sasaukšanu, lai pārrunātu iespējamās ministru prezidentu kandidātūras. Izlemt šo svarīgo jautājumu arī neuzskatīju par iespējamu man vienam pašam. Un bija jautājums arī, vai izvēlētais kandidāts dos savu piekrišanu.

No iespējamiem kandidātiem man personīgi ienāca prātā bijušais tieslietu ģenerāldirektors Teodors Zvejnieks, kuŗu līdz tam pazinu maz, bet par kuŗu biju dzirdējis vislabākās atsauksmes.

Otrā dienā ar stāba priekšnieku pulkv. Plensneru un vēl da-

žiem darbiniekiem un tautiešiem sākām pārrunāt, ko varētu likt priekšā no vēl Latvijā palikušajiem tautas pārstāvjiem.

Vairs lāga neatceros, kādā kārtā un kāpēc mēs nonācām pie 3 kandidātiem — diviem bijušiem Zemes pašpārvaldes tieslietu ģenerāldirektoriem Teodora Zvejnieka un Alfreda Valdmaņa, un pie profesora Teodora Celma.

Tā kā pēdējo divu kandidātu sameklešana prasītu ilgāku laiku un bija arī šaubas, vai profesors Celms būs ar mieru no zinātniskā darba lauka pāriet uz politisko, nolēmām vispirms pārrunāt ar Teodoru Zvejnieku, kuŗš bija viegli sasniedzams.

Ar ieradušos Zvejnieka kungu vispirms pārrunājām mūsu valsts un tautas baigo stāvokli un varbūtējās iespējas kaut ko darīt, lai notikumu gaitu un tautas likteni ievirzītu kaut cik labvēlīgākā gultnē. Tad informēju viņu par sarunām ar brīvungu fon Medemu Latvijas valdības dibināšanas lietā. Beidzot jautāju viņam, vai viņš būtu ar mieru uzņemties grūto un atbildības pilno ministru prezidenta amatu, ja nodibinātos patiešām atbildīga Latvijas valdība, bet ne jauna beztiesīga pašpārvalde; ja nodibinātos valdība, kuŗa visu latviešu dzīves kārtošanu ņemtu savās rokās, lai vadības vieta nebūtu tukša arī varbūtējā likteņa pagrieziena brīdī.

Pēc vispusīgām pārrunām, kuŗās, starp citu, aizrādīju, ka sarežģītajos apstākļos, kādos okupētās Latvijas valdībai nāksies darboties, būtu ļoti vēlams, lai valdības stūre atrastos viņa, Zvejnieka, kā piedzīvojuša jurista drošās rokās, Zvejnieks deva piekrišanu viņa kandidātūras uzstādīšanai.

Pēc trim dienām devos uz Jelgavu pie Medema, kuŗš tur apdzīvoja atsevišķu glītu māju. Arī Medems bija licis servēt kafijas galdū, pie kuŗa tad arī notika mūsu sarunas turpinājums.

Kad Medems atkal sāka runāt par Dr. Vankinu un centās mani pārliecināt par viņu kā vispieņemamāko un pat vienīgo kandidātu, ķēros pie man tik pretīgiem glaimiem.

Teicu, ka Medems Jelgavā un savā Zemgales apriņķī ir ieguvis zināmu populāritāti tautā un sabiedrībā, kuŗu viņš katrā ziņā zaudētu, ja noskaidrotos, ka Latvijas valsts grūtajās dienās visatbildīgākā postenī viņš, Medems, izbīdījis personu, kuŗai Latvijas tapšanas laikmetā nācies līdzdarboties pasākumā, par kuŗu Latvijas vēsturē un tautas atmiņā, kā jau to biju teicis pie mūsu pirmās tikšanās, ir saglabājies negatīvs spriedums. Atkārtoti arī savus agrāk teiktos vārdus, ka pret Dr. Vankinu kā

cilvēku man nekas nav pretim, bet ka par viņu kā politiķi neņemos priest un tāpēc kaut kādā veidā atbalstīt viņa kandidātūru neuzņemos.

Vai nu nevēlēšanās zaudēt savu »populāritāti«, vai arī mana pretestība spieda Medemu piekāpties. Ar tomēr manāmu neapmierinātību viņš iejautājās: »Nu labi, kādi tad ir jūsu kandidāti?«

Atbildēju, ka esmu gan domājis par trim kandidātiem, bet tā kā iespēja aprunāties man ir bijusi tikai ar vienu, tad tikai šo vienu arī varu pateikt, un tas ir Teodors Zvejnieks.

Uzzinājis, ka Zvejnieka kungs ir bijušais tieslietu ģenerāldirektors, Medems, padomājis, teica, ka pēc viņa domām pret Zvejnieka kandidātūru nekādu iebildumu laikam nevarēsot būt arī ģenerālkomisāram.

No savas puses apstiprināju, ka Teodoru Zvejnieku latviešu sabiedrība pazīst kā goda vīru un īstu patriotu un katrā ziņā viņam savu uzticību dāvās. Un kā jurists viņš arī būs spējīgs vieglāk atrisināt visus komplicētos jautājumus, kas neizbēgami tik sarežģītā politiskā situācijā, kādā valdībai nāksies darboties.

Teicu, ka Zvejnieks savu kandidātūru neliedz, bet tikai ar noteikumu, ka viņš būs patiešām pilntiesīgs — lemt un rīkoties tiesīgas — valdības galva.

Medems atbildēja, ka viņš mūsu sarunu rezultātus pieteikšot ģenerālkomisāram, kuŗš tad šo lietu virzišot tālāk. Bet tūliņ arī iejautājās, kādi varētu būt mani pārējie kandidāti, lai katram gadījumam kāds būtu arī rezervē.

Kā nākošo kandidātu minēju profesoru Teodoru Celmu, piezīmēdams, ka ar viņu runājis neesmu, jo nezinu, kur viņš patlaban atrodas un tāpēc arī nezinu, vai profesora kungs piekristu viņa kandidātūras izvirzīšanai. Medems iejautājās, vai Teodors Celms neesot tas pats profesors, kuŗš kādreiz lasījis priekšlasījumu arī Vācijā. Kad atbildēju, ka laikam gan, tad Medems pateica, ka par viņu esot dzirdējis un domājis, ka arī prof. Celma kandidātūra varētu tikt akceptēta.

Beidzot uz Medema jautājumu nosaucu arī savu trešo kandidātu — Alfredu Valdmani. Uz to Medems, pielēcis kājās, iesaucās: »Valdmanis lūk pa šīm pašām durvīm no manis izdrāzās laukā, un jūs nākat pie manis ar Valdmani.«

Atbildēju, ka bijušo Latvijas ministru Alfredu Valdmani pa-

zīstu kā ļoti spējīgu personu, kurš katrā ziņā ar šo uzdevumu tīktu galā.

»Nē, nē un nē. Tikai ne Valdmani. Paliksim pie jūsu pirmā kandidāta Zvejnieka kunga.«

Ar to mūsu sarunas noslēdzās.

Pēc dažām dienām ģenerālkomisārs lūdza mani pie sevis, piebilzdams, lai tikai es ierodoties bez stāba priekšnieka, jo tulks viņam būšot pašam.

Te jāpiezīmē, ka acīm redzot ģen. Jekelna ietekmē, arī ģenerālkomisārs pulkv. Plensneru uzskatīja par pārāk krasu nacionālistu, kurš arī mani noskaņojot negatīvi pret vācu okupācijas varu, un ka tāpēc labāk runāt ar mani vienu pašu, resp. kāda vācu tautības tulka palīdzību. (Ģenerālkomisāram nemaz nebija vajadzīga Jekelna ietekme pret mani, jo tieši no šīs puses bija nācis pirmais protests pret manis izraudzīšanu par stāba priekšnieku, tikko tas bija uzziņāts. Uzziņāšana bija notikusi jau pēc nozīmēšanas, otrā dienā, kāpēc centās izlīdzēties ar stāba priekšniekam piekomandētu uzraugu, A. P.)

Atbildēju, ka ja nevaru ņemt stāba priekšnieku līdzi, tad katrā ziņā pie mūsu sarunām jābūt klāt stāba atjutantam, jo esmu parādis oficiālu sarunu rezultātus pēc tam atzīmēt, un tas ir mana tulka uzdevums.

Ģenerālkomisārs tam piekrita, un es ierados pie viņa kopā ar majoru Medni.

Diemžēl, šis svarīgās sarunas atzīmes nav manā rīcībā. Daži vēsturiski materiāli ir gājuši zudumā. Nav arī man atzīmēts datums, kad šī mūsu saruna notika. Bet tai vajadzēja būt vai nu 1943. gada beigās vai 1944. gada pirmajā ceturksnī, pulkvedis Plensners vēl bija stāba priekšnieks. Maijā viņš jau pārņēma 43 Waffen-Grenadier'u (Latviešu 2.) pulka komandēšanu 19. divīzijā.

Ģenerālkomisārs Dr. Drekslers tūlī atgriezās pie mūsu kādreizējām sarunām par valdības dibināšanu un pie brīvkunga fon Medema un manis panāktās vienošanās, un apliecināja, ka no viņa puses pret T. Zvejnieka kandidatūru ministru prezidenta amatam nekādu iebildumu neesot, un viņš cerot, ka tā lieta varēšot iet.

Arī ģenerālkomisārs brīdināja pagaidām par mūsu vienošanos klusēt, lai neizsauktu kādu pretakciju, jo ne visi esot tādos ieskatos par Baltijas valstīm kā viņš. Kā labvēlīgi mūsu lietai

noskaņotu viņš atkal minēja obergruppenfireru Bergeru, SS hauptamta priekšnieku.

Ministra Alfreda Rozenberga nostāja

Kad 1944. g. februārī Rīgā ieradās reichsministrs Rozenbergs, ģenerālkomisārs uzaicināja arī mani un stāba priekšnieku uz ministram par godu sarīkotām pusdienām.

Iepazīstoties, ministrs izteicās, ka mēs varēšot sarunāties arī krieviski, jo viņš šo valodu pārvaldot. Arī viņa padomnieks Breitigams (Bräutigam) pārvaldīja krievu valodu.

Aicinādams pie galda, ģenerālkomisārs pateica, ka pēc pusdienām pie kafijas došot iespēju mums ar ministru parunāties. Tāda izdevība mums arī tika sagādāta. Kad ministrs ar savu pavadoni Breitigamu pāris galdiņu jau bija apstaigājuši, viņi pienāca pie mums un uzkavējās daudz ilgāk nekā pie pirmajiem diviem.

Par ministra ierašanos mēs iepriekš informēti nebijām un uz sarunām ar viņu nebijām sagatavojušies. Varbūt tāpēc es savas domas pārrunās ar ministru formulēju ne visai diplomātiski, bet vajadzīgo visumā tomēr pateicu.

Neatceros vairs, kā saruna sākās; centos pasvītrot, ka Vācijas austrumu politika neveicina panākumus cīņas frontē, ka arī mazās valstis varētu vairāk ko darīt šai ziņā, ja to iedzīvotāji zinātu, par ko viņu dēli cīnās. Par Latvijas un arī pārējo Baltijas valstu iedzīvotājiem to nevar teikt — nākotne ir miglā tīta — arī uzvaras gadījumā.

Kad ministrs aizrādīja, ka Vācija un tās sabiedrotie, arī latvieši, cīnās par jauno Eiropu, cīnās pret austrumu barbarismu, es atbildēju, ka mēs šīs jaunās Eiropas kontūras nevaram saskatīt, lai kā to gribētu. Vienīgais, kas latviešus spiež cīnīties, ir ministra minētais austrumu sarkanais barbarisms, ar ko jau pietiekami esam iepazīnušies.

Uz to ministrs piezīmēja, ka kontūru nospraūšana patlaban neesot iespējama, jo tā tūliņ izsauktu cīņas Balkanos, kur viena valsts tīkojot paplašināt savu teritoriju uz citas valsts rēķina.

Atbildēju, ka ministrs mani ir pārpratis. Neesmu domājis kādas teritoriālas kontūras, bet gan idejiskās, resp. jaunās Eiropas konstrukcijas kontūras. Ja, teiksim, vairākas ģimenes vienotos

celt sev kopēju mītni, kopēju dzīvojamo ēku, tad taču katra ģimene gribēs zināt arī, kur un kāds dzīvoklis šinī celtnē tai piederēs. Gribēs zināt, vai tas būs vidus stāvos, pagraba stāvā, bēniņos, saules pusē vai ēnā. Tikai visu to zinot, būve veiksies netraucēti, un arī pēc tās pabeigšanas dzīve jaunajā celtnē ritēs mierīgi, bez sarežģījumiem un pārpratumiem. Tā tas ir arī ar tautām, kuŗām jācīnās par šo jaunās Eiropas celtni. Arī mēs, latvieši, cīnāmies, bet savu vietu šinī jaunajā Eiropā saskatīt nevaram.

Ministrs atbildēja, ka, ja es ķeroties pie argumentiem no būvniecības nozares, tad arī viņam tas pats jādarot. Es laikam zināšot, ka Holande, atkaŗojot zemes platības jūrai, esot apjuzusies ar drošības valni, lai jūra tai atkaroto nepārpludinātu. Katrs Holandes lauksaimnieks esot kungs savā īpašumā, pilnīgi neatkarīgs un suverēns, bet šis drošības valnis viņa suverēnitāti ierobeŗojot. Viņš ne tikai nedrīkstot to kaut kā sabojāt, bet viņam tas obligāti jāuzraugot un arī jāuzturot vislabākā kārtībā. Tā tas būšot arī ar jaunās Eiropas valstīm — zināma suverēnitāte, bet arī zināma ierobeŗotība. Latvieši par daudz skatoties atpakaļ, par daudz domājot par pagātņi ar tās simboliem — sarkanbaltsarkano karogu, pagātņes pieminekļiem un citu. Vēstures rats grieŗoties uz priekšu, ne atpakaļ.

Teicu, ka, ja cilvēki pie šī rata ķeras, tad viņiem tas jāgrieŗ tā, lai vēstures kuŗģis neuzskrien sēklim vai klintīm. Domāju, ka ir pagājis pietiekami ilgs laiks kopš Vācijas — Francijas kara faktiskās izbeŗģšanās un arī kopš vairāku Eiropas valstu okupācijas, lai no tām būtu jau izveidojies vai sācis veidoties priekšzīmīgs jaunās Eiropas kodols, kuŗam tad, ieinteresētas, arī pārējās valstis varētu pieslēgties.

Piemetināju, ka es biju pārsteigts, lasot laikrakstā, ka kādā preses konferencē uz žurnālistu jautājumu kādam augstam Vācijas valstsvīram par to, kādas ir Vācijas attieksmes ar Franciju, sekoja atbilde: »Kas par jautājumu? Nu tādas, kādas var būt uzvarētājam pret uzvarēto!« Pēc manām domām, izejot no idejas par jauno Eiropu, vajadzēja atbildēt: »Kas par jautājumu? Mēs bijām ienaidnieki, mēs karojām, bet nu mēs gribam būt draugi un mēģinām visu bijušo par labu griezt lielās, svētīģās vienotās Eiropas idejas vārdā.« Jā, kopā ar šo rietumu kaimiņu, kuŗam ir pāri par 40 miljonu iedzīvotāju, tad varbūt arī vāja-

Inspicējot kara lazaretēs un pārsiešanas punktus, ģenerālinpektors parasti apmeklēja ikvienu ievainoto un slimo personīgi, nododot dzimtenes sveicēnus un veltes, kā arī uzklausa viņu vēlmes un privātās rūpes

Ģen. Bangerskis sarunājas ar ievainotu leģionāru kādā kara slimnīcā

Latviešu 1. Rīgas policijas pulka rezerves un apmācības bataljonā 1944. g. aprīlī Nīcas skolā. No kreisās 3. — vltņ. Celinskis, 4. — kapt. Kronis

Papildinājumu apmācība ar automatiskiem ieročiem aizmugures vienībās

dzēja sākt šo jauno Eiropas celtni celt, vai vismaz likt tai pamatus.

Uz to ministrs piezīmēja, ka lai no ienaidniekiem kļūtu par draugiem, esot nepieciešams ilgāks laika sprīdis, un tas neatkarājoties no viena parta vien, vajadzīga abu laba griba un vēlēšanās sadarboties.

Pēc kāda brīža ministrs aizgāja, bet Breitigams palika un pasāktā saruna turpinājās. Breitigams teica, ka viņi jau ar ministra kungu vairākkārt pārrunājuši Baltijas valstu suverēnitātes atjaunošanu, bet tūlīt rodoties daudzi grūti atrisināmi jautājumi, starp citiem arī valūtas jautājums. Latvija prasīšot savu latu, Lietuva — litu, Igaunija savu kronu. Tas viss jautājuma atrisināšanu apgrūtinot.

Atbildēju, ka valūtas jautājums, pēc manām domām, nemaz nav tik akūts. Kamēr kaŗš turpinās, tikmēr visā Vācijas Eiropas kaŗa jomā varētu būt apgrozībā vienāda valūta — Vācijas reichsmarka līdzīgi tam, kā mārciņa ir apgrozībā Lielbritānijas apvienotajā karalistē. Bet katrā ziņā Vācijas uzvara lielā mērā atkarīga no citu lielu un mazu Eiropas valstu un tautu labas gribas ar Vāciju sadarboties un kopā cīnīties. Spaidi vien dažkārt mērķi nesasniedz. Šinī ziņā Baltijas telpā politiskā atmosfera nav cīņai un uzvarai labvēlīga.

Sarunā minēju vēl piemēru ar šķērsli — lielu akmeni — karavānas ceļā, kuŗu kopīgiem draudzīgiem spēkiem varētu viegli dabūt no ceļa nost. Bet ja viens no ceļiniekiem, kuŗam vairāk kamieļu, uzmetīsies par bargu rīkotāju un komandētāju, tad pārējie nodomās: nu ja tu tā proti komandēt, tad laikam velt ar proti. Nu tad vel viens pats un tā šķērslis tik drīz likvidēts netiks. Tā, man liekas, arī Vācija ar draudzīgu aicinājumu un atsevišķo valstu suverēnitātes ievērošanu panāktu daudz vairāk nekā ar bardzību un spaidiem.

Par mūsu konfidencialajām pārrunām ar ģenerālkomisāru par Latvijas valdības dibināšanu un par panākto vienošanos par tās ministru prezidenta kandidātūru netiku minējis ne sarunā ar ministru, nedz arī ar Breitigamu, jo nezināju, cik tālu šo lietu ģenerālkomisārs ir pavirzījis un kādu virzienu tai devis. Diezgan skaidri ģenerālkomisāram biju pateicis, ko latvieši no Vācijas valdības sagaida, un ģenerālkomisārs bija ievadījis šo latviešu ilgu reālizēšanu praktiskā gultnē, pat ministru prezidents bija izraudzīts. Vai drīkstēju riskēt ar nepārdomātu soli, runājot

par panākto vienošanos bez ģenerālkomisāra piekrišanas, visu lietu sabojāt?

Tā kā sarunā ar Rozenbergu nekādu konkrētu atbildi nesaņēmu un arī vienošanās ar ģenerālkomisāru par valdības dibināšanu palika bez rezultātiem, tad 1944. g. 6. martā adresēju ministram Rozenbergam, kā papildinājumu mūsu pārrunām, šāda satura rakstu:

Rīgā, 1944. g. 6. martā

*Okupēto austrumapgabalū reichsministram
Alfredam Rozenbergam kungam.*

Reichsministra kungs,

Jūsu pēdējā apciemojuma laikā Rīgā man bija reta izdevība Jūsu personā iepazīties ar vienu no redzamākiem Lielvācijas politiskiem vadoņiem un tai pašā laikā vienu no rezolūtākiem idejiskiem bolševistiskā pasaules uzskata pretiniekiem.

Taču personīgā domu apmaiņa sabiedriskās satiksmes ietvaros viesmīlīgajā ģenerālkomisāra Dr. Drechsler'a namā nebija pietiekama, lai izsmēlīgi iztīrātu diskutējamās problēmas, problēmas, kas neatvairāmi izriet no kopējas cīņas pret bolševismu, ko izcīna varonīgā vācu tauta un tās sabiedrotie, pie kuņiem pieder arī latvieši.

Atļaujiet man šai sakarā nodot atklātu atzišanās apliecinājumu. Mani dziļi sāpina — un es domāju šais jūtās dalāmiem ar saviem tautiešiem un manas tautas draugiem — ka Jūs, reichsministra kungs, savā mani pagodinātājā sarunā ar mani un vispār savā apciemojuma laikā ne ar vārdu nepieminējāt latvju tautu, kas jau kopš divi ar pus gadiem ar arklū un zobenu, frontē un dzimtenē, piedalās varenā cīņā austrumos, un sagaidīja atbilstošu atzinību no augstākā Lielvācijas politiskā pārstāvja Austrumzemē. Cerībā, ka Jūs manu atklātību nepareizi neiztulkosit, nedz to ļaunā ņemsit, es atļaujos turpmāk pāriet pie mūs interesējošā jautājuma kodola.

Vispārīgo stāvokli Jūs pareizi raksturojāt svinīgajā Austrumzemes NSDAP Landesleitung sanāksmē: »Šodien paceļas briesmas kādā eiropiskā jautājumā, proti, mēģinājumā radīt bolševistisku Eiropu.« Šo briesmu lielumu vislabāk izpazinuši Padomju Savienības mazie kaimiņi, kas pie pašu miesas un pašu kultūras jau divi reizes izbaudījuši bolševisma ārdītāju ietekmi.

Ir arī skaidrs, ka no boļševiku puses pasludinātam satversmes grozījumam manevram, illūzijas radišanai par tautu pašnolemšanas tiesību atzīšanu, galu galā jākalpo vienīgi boļševistiskās iznīcināšanas gribas realizēšanai.

Šim apsvērumam tad arī jābūt noteicējam politiskās pretrīcības izvēlē un iedarbībā.

Šai sakarā es atļaujos atkārtot to, ko man jau bija gods Jums mūsu pārrunu laikā pasvītrot, proti, ka es ieņemu stāvokli ne kā politiķis, bet kā kaņavīrs, kuŗu interesē vienīgi cīņas gala iznākums — uzvara. Šai iznākumā ieinteresēts esmu ne vien es, bet katrs tautietis, jo Latvija atrodas uz Eiropas sliekšņa un ir no Padomju Savienības tieši apdraudēta.

Vērojot savstarpējo politikas un stratēģijas mijietekmi, politikai jārada un jāveicina izdevīgi pamati un noteikumi stratēģijai. Par šo atziņu man jāpateicas ne vien savām teorētiskajām studijām Kaŗa skolā un Kaŗa akadēmijā, bet arī personīgiem piedzīvojumiem kaŗa dienestā; jau krievu-japāņu kaŗa laikā, ķīniešu — japāņu attieksmes pēc Simoncseki miera nebija nekādas draudzīgās, un tomēr japāņu kaŗa vadība bija pratusi iemantot ķīniešu simpatijas ar to, ka tā, pretēji krievu parašām, respektēja ķīniešu tradīcijas, svētumus un īpašumus. Šīs politikas panākumi neizpalika: ķīnieši atbalstīja japāņu stratēģiskos soļus katrā iedomājamā veidā — brīvprātīgo spiegošanu neizslēdzot — ar ko krievu operācijas ķīniešu teritorijā tika ievērojami apgrūtinātas un kavētas.

Kaŗā, ko patlaban izcīnām, politikas uzdevumi ir vēl grūtāki un izšķirīgāki nekā agrāk, jo kaŗa dalībnieki ir ne vien, kā senāk, ilgāku laiku apmācītais kaŗaspēks, kas pats sastāda tikai nelielu tautas daļu, bet visa tauta. Šādos apstākļos kaŗa iznākums atkarīgs no kaŗotāju masu morāles, sajūsmas un upurētības gribas, un pēdējā savukārt — no masu psiholoģijai atbilstošiem kaŗa mērķiem. Jo augstāki un cēlāki šie mērķi, raugoties no tīrās cilvēcības viedokļa ir, jo vairāk tie atbilst tautas vēlmēm un cerībām, — jo lielākas būs uzvaras garantijas un izredzes. Politikas uzdevums ir visiem līdzekļiem stiprināt cīņas morāli. Tādēļ neapstrīdāms ir vācu kaŗa vadības uzskats, ka izšķirīgā vērtība kaŗā ir cilvēks, jo, lai arī cik pilnīgi ieroči būtu, cilvēks ir tas, kas tos rada un vada. Arī no šī viedokļa uzvaras nodrošināšanai pirmkārt jāceļ un jāizkopj kaŗa dalībnieku morāle un cīņas gatavība.

Visu to es pieminu tādēļ, ka esmu stingri pārliecināts, ka boļševisms kā pasaules uzskats nevar tikt uzveikts ar ieroču varu vien. Arī bez tankiem un lielgabaliem, bez lidmašīnām un ložmetējiem boļševisms ir nāvīga inde tautas morālei, sevišķi tām tautām, kas boļševismu napazīst no personīgiem piedzīvojumiem un tādēļ nav pret šo indi immūnizētas. Boļševisms tādēļ kā maldu mācība jāapkaņo un jāpieveic arī ar garīgiem ieročiem, kas ņemti no politikas ieroču krātuves.

Vadītājai varai cīņā pret boļševismu — Lielvācijai — tādēļ piekrīt iemantot citu Eiropas tautu sirdis, lai ciešā garīgā saslēgtībā atvairītu Padomju Savienības plānu reālizēšanu. Pedējā savus taustekļus un tīklus izstiepj tālu pāri savām robežām, lai iegūtu nevācu tautu uzticību un simpatijas, lai šīs tautas atsvešinātu vācu tautai un lai ievadītu Eiropas boļševizēšanu.

Šajā garīgajā cīņā par Eiropas tautu dvēseles iemantošanu un šo tautu ierindošanu pretboļševistiskajā frontē jāievēro katras tautas individuālās tieksmes un rakstura īpašības, īpatnības, ko Jūs, reichsministra kungs, savā pamācīgajā grāmatā »Der Mythos des XX Jahrhunderts«, zīmējoties uz lielākām tautām, raksturojat ar markantiem vārdiem: Krievijas dvēseles satvars izteicas vārdos — »Svjataja Russj«, Francijas — »Belle France«, Anglijas — »Old England«, Vācijas — »Deutsche Treue«. Ja nu būtu jānosauc Lielvācijas līdzcīnītāju, latviešu, jūtu un tieksmju būtība, tad tā ir sociālā un nacionālā taisnība. Mūsu, kaut arī mazā tauta, savas vēstures patstāvības īsajā laikā pārliecinājusies, ka tā savus sociālās un nacionālās taisnības ideālus var reālizēt vienīgi kārtīgā un stingri izveidotā patstāvīgā valsts veidojumā (Staatswesen). Līdz ar to arī dota atbilde uz Jūsu jautājumu, reichsministra kungs, kādēļ Latvijā tik daudz runā par valsti un valstisko dzīvi un ar ko izskaidrojama cīņa, kādu Latvijā parāda saviem valsts simboliem (sarkanbaltsarkanam karogam, brīvības piemineklim, tautas himnai).

Bet tauta stāv tālu no tā, lai pretendētu uz kādu »splendid isolation« stāvokli. Tā vēlas būt vienīgi valstiski organizēta nacionāla vienība jaunās Eiropas tautu kopībā ar atbilstošiem pienākumiem un tiesībām. *Latvijas valstiskās patstāvības atzišana* tikko minētos ietvaros būtu tā, kuŗas dēļ latvju tauta labprātīgi uzņemtos smagākās cīņas un smagākos upurus.

No šī viedokļa raugoties, mūsu zemē patlaban valdošie apstākļi nav piemēroti stiprināt cīņas gribu pret boļševismu.

Ar bolševisma negāciju vien nevar veicināt sajūsmu un uzupurēšanās gribu, ja netiek skaidri formulēti pozitīvi kara mērķi. Šī mērķu spraušana no vācu vadības puses vēl nav notikusi, respektīvi pasludināta. Dažām tautām (Slovākijai, Kroatijai) gan piešķirta valstiska patstāvība, kādas tām līdz 2. pasaules karaam nebija; bet Latvija, kas pašradītā valstī nolikusi savu gatavības pārbaudījumu kā militārā, tā arī saimnieciskā, administratīvā un kultūras ziņā, līdz šim vēl apieta klusējot. Tieši tāds pat ir politiskais stāvoklis pārējās Baltijas valstīs.

Es personīgi esmu piedzīvojis bēdīgo galu kādam lielā militārā mērogā ievadītam pasākumam, kas politisku kļūdu dēļ cieta neveiksmi. Es šeit domāju admirāļa Kolčaka Krievijā pasākto un militāri spīdoši ievadīto akciju pret bolševismu. Kolčaka armija gan zināja *pret* ko, bet ne *par* ko, par kādiem kara mērķiem tā cīnās. Baltās armijas vadoņi paskaidroja, ka par kara mērķiem lemšot satversmes sapulce — *pēc* uzvaras. Bet satversmes sapulce bija nepazīstams lielums, kas tautai nespēja dot nekādas garantijas par savu vēlmju iedzīvināšanu. Paredzamās Satversmes sapulces vēlēšanas taču varēja dot pat bolševistisku vai monarchistisku vairākumu. Mērķu nenospraušana vēlāk rūgti atriebās un izvertās par pamata cēloni Kolčaka akcijas sabrukumam.

Šo vēstures pamācību nedrīkstētu aizmirst. Tur, kur cīnās par *visu*, tur *puslīdzekļi* nelīdz, tie drīzāk kaitē.

No teiktā jāsecina, ka patlaban Latvijā pastāvošais civilpārvaldes tiesiskais veidojums neatbilst laika prasībām, kad mēs, savu vēsturisko misiju pildot, stājamies pie latvju tautas mobilizācijas.

Pie stāvokļa novērtēšanas ievērojams vēl kāds apstāklis: mēs esam spiesti pirmkārt iesaukt tos iesaucamos, kuŗi kaut arī grūti, kara rūpniecībā un lauksaimniecībā tomēr var tikt atvietoti. Citiem vārdiem, Latviešu leģiona formācijās pirmkārt tiek ierindoti mazturīgi ļaudis, personas, kuŗām nepieder nekustams īpašums, kuŗām nav augstākas tehniskas izglītības, un kuŗas tādēļ — kaut arī maldīgi — var pieņemt, ka citos apstākļos bolševiki tās atstātu neskārtas, jā, tām pat ierādītu zināmas priekšrocības uz turīgāko iedzīvotāju lēses. Šim mazturīgākām iedzīvotāju šķirām nebija izdevības par savu maldīšanos pārliecināties, jo bolševiki tām no vecsaimnieku zemes īpašumiem bija piešķīruši līdz 10 ha zemes ar piederīgo inventāru. No otras

pusēs, boļševiku valdīšanas laiks bija par īsu, lai lielākos apmēros pasāktu mazo rentnieku, pusgraudnieku, kalpu, mazo amatnieku u. c. izsūtīšanu un individuālās saimniecības aizstāšanu ar kolektīvām saimniecībām.

Ja nu šiem mazturīgiem robežapsardzības locekļiem, kuriem materiālā ziņā nav ko zaudēt, neuzstāda skaidri saskaņamus brīvības domai atbilstošus nacionāli-polītiskus mērķus, tad tos nevadīs tā cīņas griba un sajūsma, ko mēs citādi no mūsu tautas piederīgiem varētu sagaidīt. Jau XIII gadsimtā chronisti izteikuši atzinību latvju kaŗavīriem; arī jaunlaiku vēsturē mēs atrodam apstiprinājumu šai atsauksmei, un ne pēdējā vietā — ziņojumos par latvju brīvprātīgo cīņām austrumu frontē.

Lai man šai sakarā būtu ļauts citēt sekojošos Führer'a vārdus: »Lielas jaunradītājas idejas trūkums visos laikos nozīmējis cīņas spēka samazinājumu« (Adolf Hitler, Mein Kampf, München 1942, 590. lp. p.). Dotajā gadījumā mums visi savi prāti un visas sirdis, bez ierobežojuma un puslīdzekļiem, jābruņo izšķirējai cīņai.

Šai cīņai, no kuŗas atkarīga visas Eiropas nākotne, mums ne vien jāmobilizē tūkstošiem drosmīgu jaunekļu, bet visa tauta. Bet priekšnoteikums ir — skaidru un pozitīvu mērķu nospraušana. Tikai tad iesaukto tautiešu militārie vadoņi atradīs no sirds nākošus un pie sirds ejošus vārdus, kas uzkurs patriotisko uguni kvēlās liesmās. Viena apbruņota tauta, *vienas* domas apgarota, *vienas* idejas vadīta, lai cik maza tā būtu, arī šai pašreizējā gigantiskajā cīņā izdevīgos apstākļos var kļūt par svaru mēlīti. Un mēs esam *trīs* mazas Baltijas tautas.

Tā kā es, kā jau minēju, nerunāju kā politiķis, tad konkrēti priekšlikumi no manas puses šeit būtu lieki. Mani ierosinājumi izriet no militāri-stratēģiskiem apsvērumiem.

Tādēļ es Jūs, reichsministra kungs, lūdzu šo manu ierosinājumu pārbaudīt un iestāties par nepārprotamu pozitīvu mērķu nospraušanu, kas tautu kā tādu un mobilizēto kaŗaspēku, kā tās daļu, apmierinātu un mudinātu visaugstākam sniegumam.

Latviešu leģiona ģenerālspektors
R. Bangerskis

Pagāja turpat gandrīz divi mēneši, līdz reichsministram labpatikās atbildēt ģenerālspektora iesniegtajam rakstam. Išā laikoniskā atbilde skanēja šādi:

Reichsministrs
okupētiem apgabaliem
1205/44 geh. RH.

Berlin W 8, 1944. g. 27. aprīli
Unter den Linden 63

Slepeni

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
SS grupenfīreram un ieroču SS ģenerālleitnantam
Bangerskim
Rīgā.

Ļoti godātais ģenerāļa kungs!

Jūsu rakstu no 6. marta es lasīju ar lielu uzmanību. Turienes kara laika apstākļi spiež uzturēt spēkā dažas iekārtas un noteikumus, ko varētu pēc kara beigām grozīt. Esmu jau ar saviem nesen izdotiem rīkojumiem uzsvēris, ka es nevēlos izslēgt vietējo zemju pašpārvalžu iestādes no jebkādam darbības nozarēm, kurās viņām varētu uzticēt, neapdraudot ar to vispārējās politiskās vadības intereses. Man pie tā arī jāsapaida, ka latviešu tauta radīs saprašānu tiem rīkojumiem, kuri kara vešanas ietvaros būtu jāuztur spēkā. *Pirmā zemes direktora iecelšana* dod tagad iespēju reichskomisāram, kā arī ģenerālkomisāram Rīgā pārrunāt savstarpējā uzticībā ar augstāko vietējo zemes civilo instanci visus tekošos politiskos jautājumus, līdz ar ko būtu dota plaša iespēja latviešu dibināto interešu ievērošanai.

Gadījumā, ja Jūs uzturētos Reich'ā, ļoti priecātos, ja Jūs mani apmeklētu.

Heil Hitler
Jūsu padevīgais
Rosenberg's

Šāda satura atbilde nepārprotami nozīmēja, ka visas latvju tautas cerības uz politiskā stāvokļa maiņu ir bijušas veltas. Tas nozīmēja, ka ne ģenerālkomisāra, ne ģenerālinspektora iesniegumi nav raduši dzirdīgas ausis, ka viss paliek kā bijis.

Par minēto iesniegumu nesekmību vēlāk dzirdēju šādu versiju:

Ģenerālkomisāra un ģenerālinspektora iesniegumi, kurus atbalstīja arī SS hauptamta priekšnieks obergrupenfīrers Bergers, ietekmējuši reichsministru Rozenbergu piekāpties un viņš

bijis ar mieru griezties pie Hitlera ar Latvijas (arī Igaunijas) suverēnitātes jautājuma atrisināšanas projektu. Bet kad Rozenbergs kopā ar ģenerālkomisāru Dreksleru ieradušies Hitlera galvenajā mītnē, tad par lielu pārsteigumu ministram no Hitlera kabineta iznākuši Baltijas telpas reichskomisārs Loze un Rīgas pilsētas lielvecākais Vitroks.

Pēc Lozes pieteikuma ministram par viņa audiences pie Hitlera rezultātiem, Rozenbergs redzējis, ka viņš ar sava projekta pieteikšanu ir nokavējis, ka Hitlera pilnu rīcības brīvību Latvijā, Igaunijā un Lietuvā atstājis reichskomisāram Lozem. Pēdējais, tāpat kā Vitroks, bijis pret kaut kādiem grozījumiem Baltijas valstu politiskā struktūrā. Loze it kā Hitleram pieteicis, ka ar Baltijas lietām viņš pats tikšot galā.

Cik šai versijā ir patiesības, neņemos spriest. Liekas gandrīz neticami, ka, kaut arī ļoti augsts okupācijas varas pārstāvis Baltijas telpā un viens šīs telpas pilsētas lielvecākais, grieztos pie Hitlera bez austrumu reichsministra ziņas un neinformējot pēdējo par audiences nolūku. Bet ka kāda spēcīga grupa pret darbojās katram mēģinājumam restaurēt Baltijas valstu suverēnitāti, to, kā redzējām, apstiprināja arī ģenerālkomisārs.

Prasība pēc centralizētas pārvaldes

Kad 1944. g. jūlija beigās krievi ielauzās Jelgavā un, dodoties tālāk uz ziemeļiem, 30. jūlijā ieņēma Tukumu un Ķemerus, ar ko Latvijas vēl boļševiku neieņemtā teritorija bija sašķelta divās daļās, tad arī augstākās okupācijas varas civīlās pārvaldes vadītāji pazaudēja galvu un jau tā nenormālā pārvaldes sistēma sašķobījās vēl vairāk. Daļa pārvaldes iestāžu pārvietojās uz Liepāju, daļa palika Rīgā. Tas pats notika arī ar latviešu Zemes pašpārvaldi.

Tādos apstākļos es 6. augustā griezos pie reichsfīrera Himmlera ar sekojoša satura rakstu:

»Reichsfīrer!

Mums atkārtoti darīts zināms, ka vadonis pavēlējis aizstāvēt Baltijas telpu ar visiem iespējamiem līdzekļiem. Dabīgi, ka šā-

dos apstākļos arī Baltijas tautas pakļaujamas totālā kara prasībām. Jo vairāk tādēļ, ka pretinieks ielauzies šo tautu dzimtenē.

Latvju tauta ir gatava dot visu un darīt visu savas zemes sargāšanai. Diemžēl, ir jākonstatē, ka, lai gan jau pagājušas vairākas nedēļas, kopš arī pret mūsu telpu sācis vērsties padomju lieluzbrukums, šinī virzienā gandrīz neko nav izdevies panākt, vai panākts ļoti maz: latvju tautas spēki un latvju telpas dotības nav iesaistītas cīņā tā, kā to prasa pašreizējā liktenīgā cīņa, un latvju tauta kļīst un kustas tāpat, kā līdz šim, neorganizēta — bez vadības, nezinādama, kur pielikt savu roku, kā kopot un kam nodot savus pēkus.

Šāds stāvoklis šinī ārkārtējo briesmu brīdī vairs nav ciešams. To atzīdams, es uzskatu par savu pienākumu griezties pie Jums, reichsfīrer, ar šo izklāstu.

Jau apstākļos, kad boļševiki bija padzīti tālu no Latvijas robežām un šeit valdīja gandrīz vai miera laika apstākļi, zemē izveidotā vācu pašpārvaldes sistēma izrādījās par nepiemērotu, par ko jau savā laikā iesniedzu reichsministram Rozenberga kungam rakstu, kuŗa norakstu šeit pievienoju. Daudzkārtējais paralēlisms no vienas puses, pastāvīgā kompetenču krustošanās, kā arī vispār režģainā civīlās pārvaldes sistēmas uzbūve visumā ar savām neskaitāmām iestādēm padarīja katru produktīvu darbu neiespējamu. Lai tikai ņemam kādu piemēru no ikdienas: pavisam vienkārša maizes ceptuve darbā atkarīga no šādām iestādēm:

1. reichskomisāra Pārtikas un Zemkopības daļas,
2. ģenerālkomisāra Pārtikas un Zemkopības daļas,
3. apgabala komisāra Gebietslandwirt'a un Kreislandwirt'a,
4. Hauptverband der Ernährungswirtschaft,
5. Wirtschaftskammer,
6. Verband der Ernährung und Wirtschaft,
7. Zentral-Handelsgesellschaft Ost G.m.b.H.,
8. Miltu un maizes centrāles,
9. un beidzot — ceptuve, miltu, malkas un darba spēka sagāde vēl atkarīga no citām iestādēm.

Šai uzskaitē vēl neminēta paliek Latviešu pašpārvalde, jo tai nav nekādas varas un tās Pārtikas nodrošināšanas departamentam nav nekādas noteikšanas par daudzajām pārtikas sagādes

centrālēm, kaut arī, no otras puses, tieši Zemes pašpārvaldei, lai cik paradoksāli tas izklausītos, uz ārieni jānes atbildība par iedzīvotāju apgādi ar maizi.

Aplūkojot tuvāk jautājumu par tā saucamo Zemes pašpārvaldi, jākonstatē, ka tā, praktiski ņemot, ir fantoms, jo tai nav nekādu rīcības tiesību un rīcības iespēju. Latviešu pašpārvaldei piekrita gandrīz vienīgi vācu civilās pārvaldes doto rīkojumu pārtulkošana latviešu valodā un to tālākā nodošana izpildīšanai. Lai gan šos rīkojumus sastāda un izdod bez kādas Pašpārvaldes līdzdalības un tie bieži ir pretēji Pašpārvaldes ieskatiem, atbildība par šiem rīkojumiem tautas acīs, proti — uz ārieni — uzvelta Zemes pašpārvaldei. Zemes pašpārvaldei tad piekrit tikai izkārtnes loma, bez rīcības un iniciatīvas tiesībām.

Šāda pārvaldes sistēma, brīdī, kad lielinieki ielauzās Latvijas telpā, noveda pie katastrofas. No civilpārvaldes puses nebija saskatāma ne mazākā iniciatīva vai aktīva rīcība pat tik svarīgā jautājumā, kā saimniecisko vērtību un iedzīvotāju izvākšana no lielinieku apdraudētajiem apgabaliem. Tāpēc lielinieku rokās, kur vien tie parādījās, krita saimnieciskie krājumi — pārtikas līdzekļi un elpe, sugas lopī un citas vērtības Latgalē, Zemgalē un Kurzemē, par iedzīvotājiem jau nemaz nerunājot. Pie daudz maz noteiktas rīcības visas šīs vērtības, kaut ar grūtībām, tomēr būtu bijis iespējams izvākt un nogādāt drošākās joslās. Vācu iestādes turpretim izlietoja brīvos transporta līdzekļus nevis apdraudēto apgabalu evakuēšanai, bet gan vācu iestāžu un amata personu mantu evakuēšanai no tālākās aizmugures (piem. Rīgas) uz Vāciju.

Jau 1944. g. 2. februārī es ģenerālkomisāram Rīgā iesniedzu savu ierosinājumu, jau laikus ievadīt plāna izstrādāšanu eventuālai fronteī tuvo joslu evakuēšanai, bet bez panākumiem.

Līdz ar pirmo tiešo briesmu parādīšanos, kad lielinieki ielauzās Jelgavas telpā, civilo pārvalžu organus pārņēma pānīka un tie apstājās darboties. Dabīgi, ka šī pānīka pārsviedās arī uz iedzīvotājiem, kuŗi savā izmisumā un ārkārtīgā satraukumā bija gatavi uz visu. Vienīgi veselīgais tautas instinkts un atsevišķu personu aukstasinība apturēja tautu, kas jutās pievilta un pamesta, no pārsteidzībām un galīga chaosa.

Latvijā vēl atlikušie vācu civilās pārvaldes organi arī pašreizējā brīdī cenšas turpināt to pašu neskaitāmo piekritību sistēmu, kāda pastāvēja līdz šim. Nevienu jautājumu nav iespē-

jams izšķirt bez stundām un dienām gažām apspriedēm ar visādām dienesta vietām un personām. Rezultāts — vadības nekādas, atbildības nekādas.

Konstatējama savu pilnīgo tiesisko un materiālo nevarību pie šādas pārvaldes sistēmas kaut ko pozitīvu darīt, un atrazdama, ka viņas palikšana šādos apstākļos ir pilnīgi lieka un ka tā būtībā nav nekas cits, kā jau tā lielās birokratiskās pārvaldes labirinta piedēklis, Zemes pašpārvaldes direktori 1944. g. 3. augustā iesnieguši ģenerālkomisāra vietniekam atlūgumos, lūgdami novietot viņus lietderīgākā darbā.

Tā tas nevar un nedrīkst turpināties! Ja latviešu tautai netiks dota pilnvērtīga rīcības spējīga centrāla pašvaldība, tad zemē drīz vien iestāsies vēl lielāks sajukums, kas var novest pie ~~chaosa~~ ar visām savām blakus parādībām — badu, postu un citām ļaunām sekām, kas visai negatīvi atsauktos uz kara operācijām šai telpā un zemes aizsardzību pret boļševismu. Šai liktenīgajā stundā es, kā latviešu tautas dēls un kā sirms kaņavīrs, kurš uzticībā dotam zvērestam grib vienīgi sevi un savu tautu iesaistīt cīņā pret kopējām briesmām tā, kā to prasa pašreizējais brīdis, griežos pie Jums, reichsfīrer, kā pie vadoņa izcilas uzticības personas ar kaņavīra lūgumu pēc konkrētas rīcības visu traucēkļu galīgai novēršanai mūsu zemē cīņas aktivizēšanai pret boļševismu.

No savas puses ierosinu: nodot Latvijas pašpārvaldišanu vienam, ar pilnu lemšanas un izpildu varu apveltītam centrālam organam, kas būtu vienīgais atbildīgais ir vācu militārās vadības, ir latviešu tautas priekšā.

Es tādēļ lūdzu Jūs, reichsfīrer, kur asiņainais boļševisms atkal par jaunu ielauzies mūsu — Eiropai piederīgajā zemē, nepamest latviešu tautu un tai dot iespēju sakopot savus spēkus neierobežotā atvaires vienībā, kas nāktu par labu visai kopējai cīņas lietai.

Šo vēstuli, kaut privātā kārtā Jums rakstītu, es, reichsfīrer, izlūdzos uzlūkot kā visas latviešu tautas palīgā saucienu nāves briesmās, un lūdzu sniegt steidzīgu palīdzību, pirms nav par vēlu.

★

Arī uz šo rakstu nekādas atbildes nesagaidīju. Notikumi frontē un aizmugurē turpināja iet savu gaitu, arvien pasliktinoties. Sep-

tembra beigās frontes līnija jau atvilkās līdz Siguldai. Tani pašā laikā Latviešu zemes pašpārvaldi izsauca uz Vāciju, no kuŗienes tā vairs neatgriezās, bet arī tur tai bija liegts darboties. Naktī no 6. uz 7. oktobri 19. divīzija atstāja Siguldas pozīcijas un atkāpās uz Kurzemi; 10. oktobrī arī ģenerālinspekcija pārcēlās uz Liepāju; 14. oktobrī krievi ieņēma Rīgu.

Pēc Zemes pašpārvaldes faktiskās likvidācijas latvju tautas interešu aizstāvēšanā vēl intensīvāk nācās iesaistīties ģenerālinspekcijai kā Kurzemē, tā arī Vācijā.

LAIKA LIECĪBAS

(Posms kopš boļševiku iebrukuma Latvijas teritorijā 1944. g. jūlijā līdz gada beigām ģen. Bangerska mūža atmiņās palicis mazāk aplūkots. Tai vietā šeit sniegti viņa sakopoti, apstrādāšanai paredzēti materiāli, kuŗi atspoguļo minētā laika posma norises un parādības, to vidū arī ģenerālinspektora ciņu pret ārdošu aģitāciju šaipus frontes, red.)

Noraksts

Gen. Kdo. VI SS brīvpr. A.K.

II a

Korpusa k. p. 6.8.44.

Korpusa dienas pavēle

19. latviešu SS brīvpr. divīzijai

Leģionāri!

Ziemeļu armijas grupas virspavēlnieks man šodien izteicis augstāko uzslavu un atzinību par Jūsu varonību ļoti smagās mežu cīņās Lubānas telpā, kuŗās Jūs izcilā pienākuma apziņā un upuriem bagātā cīņā esat pierādījuši savu vīrišķību.

Ar Jūsu varonību šajās smagajās cīņās izdevās sakaut kādas boļševiku izlases divīzijas galvenos spēkus.

Es pateicos visiem virsniekiem, apakšvirsniekiem un kareivjiem un esmu pārliecināts, ka Latviešu leģions arī turpmāk, uzticīgs savam karoga zvērestam un savai dzimtenei cīņā pret boļševistisko nāves ienaidnieku, stāvēs ar vīrišķīgu stāju savā vietā.

Jūsu tēvzeme var būt lepna uz Jums.

Tādā pašā garā tālāk!

Krüger

SS-Obergruppenführer,
General der Waffen-SS

Par noraksta pareizību
Latv. SS brīvpr. leģ. ģenerālinsp.
adjutants majors Mednis

Tautieši,*

latvju tauta pašreiz pārdzīvo dziļa dvēseles satraukuma pilnas dienas, kad var likties, ka viss jau zudis. Ir pamestas sentēvu un pašu pūliņiem celtās sētas, pašu sviedriem slacītie lauki, iekoptās druvas un tūrumi. Dziļas jo dziļas ir kara sistās rētas. Bet tāpat kā atsevišķa cilvēka, arī tautas patiesā vērtība parādās grūtu pārdzīvojumu brīžos. Patiesi vērtīga ir tā tauta, kuŗa arī vissmagāko pārdzīvojumu un posta laikos nezaudē pašsavaldīšanos un pašdisciplīnu. Tādēļ mēs to nedrīkstam zaudēt arī šodien. Lai neviens latvietis šai tēvijai grūtajā brīdī nezaudē pašāvēību nākotnei, kuŗa mūs — ja mēs saņemsim kopā visus savus spēkus, ja mēs neļausimies acumirkļa vājumam, bet stāvēsim katrs savā vietā un darbā — atkal izvedīs uz gaišāka ceļa. Būsim stipri un apņēmīgi, pašdisciplinēti un izturīgi, kā tas latvju tautai pienākas.

Uz drīzu redzēšanos**

Griežos pie jums, kaŗavīri un jauniesauktie, kuŗi tagad dodaties apmācībās uz Lielvāciju. Jums, izbraucot ārpus mūsu zemes, neapšaubāmi būs grūta sirds, jo tas notiek brīdī, kad ienaidnieks jau bradā pa vairākiem mūsu dzimtenes novadiem. Taču ziniet, ka mērķis mums visiem — tiklab tiem, kuŗi uz īsu laiku aizbrauc, kā arī tiem, kuŗi paliek šeit uz vietas — ir un būs viens un tas pats, proti — kopā ar Lielvācijas armijas varonīgajiem kaŗavīriem uzvarēt ienaidnieku, padzīt to no mūsu svētās zemes. Jo īpaši kaŗavīriem jāsaprot, ka šo uzdevumu vissekmīgāk var veikt tikai labi apmācītas, apbruņotas un cieši saliedētas kaujas vienības. Vienīgi sekojot šim mērķim, jums tagad jānododas uz apmācības vietām ārpus Latvijas robežām, kur apmācības varēs notikt sevišķi piemērotos apstākļos un kur jūsu sagatavo-

* Ģen. Bangerska uzsaukums 1944. g. septembrī, red.

** Ģen. Bangerska uzsaukums 15. div. vienībām, kuŗas, pēc smagām cīņām Latvijas pierobežā un Latvijā, pārvietoja uz Valmieras-Limbažu rajonu, bet no turienes reorganizēšanai un papildināšanai augustā resp. septembrī — uz Vāciju. Pie 19. div. palika tai piedalītā 15. div. artilerija un sapieŗu btl., red.

šanas gaita nebūs pakļauta tuvējās kara darbības traucējošai ietekmei. Ar mūsu tautas lūgšanu »Dievs, svētī Latviju« uz lūpām jūs aizbraucat, un Latviju jūs cieši paturēsiet sirdīs arī savā neilgajā prombūtnes laikā. Jo viss, ko jūs tagad dažus mēnešus darīsiet ārpus mūsu robežām, kalpos mūsu dzimtenei. Pretēji apgalvojumi ir tikai ļaunprātīgas vai neapzinīgas tenkas.

Esmu pārliecināts, ka tiklab savā apmācības laikā, kā arī vēlāk pēc atgriešanās jūs sevi parādīsiet kā īstus latvju vīrus, kuŗi visu spēj veltīt mūsu tautas augstākam uzdevumam — tēvzemes brīvībai.

Uz drīzu redzēšanos!

Latvieši!*

Rupji pārkāpjot visas starptautiskās tiesības, Padomju savienība ielauzās Latvijas republikā. Pagāja viens gads, un mēs tikām »atbrīvoti«. Kopš šis »atbrīvošanas« ir pagājuši 3 gadi. Trīs reizes esam griezušies pie civilās pārvaldes izdarīt tautas nobalsošanu par viltus un varmācības ceļā panākto Latvijas »brīvprātīgu« iekļaušanos Padomju republiku kopā — bet nesam saņēmuši atļauju, tieši otrādi — esam panākuši Latvijas labāko dēlu apcietināšanu un nogalināšanu.

Ir prasīti upuri un līdzekļi, un tos prasa vēl katru brīdi. Tikai tiesību mums nav nekādu. Ja kāds mums jautātu, par ko mēs cīnāmies, tad laikam būtu jāatbild: Par Lielvāciju! Mums nav vairs nekā sava. Bet arī šī atbilde neapmierina vāciešus, kas varmācīgi un patvarīgi grib izlemt mūsu likteni. Mēs pat vairs nedrīkstam cīnīties, stāvot uz savas zemes.

Jo 1. Vācijas intereses prasa, lai Latviešu leģions atrastos Vācijā tās glābšanai. Ko dara Leģiona vadība? Slikti slēptiem meliem pamudina un biedē latviešu karavīrus. Tiem jābrauc. Kādēļ? Ne jau tādēļ, ka Latvijas atbrīvošana sāksies no Rīgas (ģen. Bangerska vārdi), bet gan tādēļ, ka pēc vācu pavēles tiem varbūt būs atļauts atkarot Latvijas drupas.

* Ģen. Bangerskis vairākkārt brīdinājis no ienaidnieka aģitācijas tiešas un netiešas ietekmes. Šeit sniegts kāds pret latviešu tautas interesēm vērsts nelegālistu apkārtraksts, uz kuŗu ģenerālis reaģējis ar uzsaukumu Vairāk darbu — mazāk vārdu, skat. 274. lapp., red.

2. Vācijas intereses prasa, lai viss darba spēks, ko vien varam dot, tiktu nogādāts Vācijā. Tāpēc latviešu strādniekam, kaut arī tas pašlaik iesaistīts nocietinājumu darbos, būs jādodas pret savu gribu uz Vāciju.

Slikti slēptiem meliem un iebiedējumiem ģen. Bangerskis pavada latviešu leģionāru vienību pēc vienības uz Vāciju — apmācībām! Vai tiešām jāapmāca tie, kas nāk no cīņu ugunīm? Iesaukšana Latviešu leģionā notika Latvijas robežu aizsardzībai. Cik ātri tas viss aizmirsies! Latviešu leģions nu ir tikai Vācijas algotņu pulks. Ko pavēl, tas jākauj. Var pienākt brīdis, kad šim leģionam liks vērsties pret pašu tautu. Tomēr tad iznākums nav drošs. Tāpēc latviešu kaŗavīriem jābūt tālāk no savas zemes un briesmās pamestās tautas.

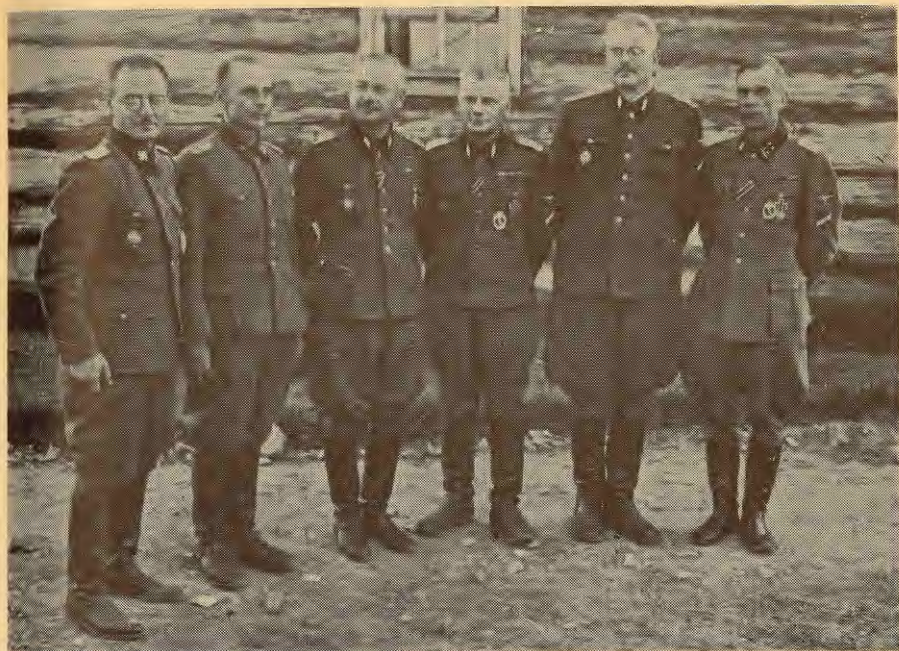
Latviešu pašpārvalde ir vēl vairāk sapinusies melos, no vienas puses apgalvodama, ka šo zemi neatdos sarkanajai armijai, taču tai pašā laikā atļaudama aizvest uz Vāciju rūpniecības uzņēmumu un pat biroju mašīnas. Tuvākā laikā noņems pat telefona aparātus — tie taču nepieciešami Vācijai tāpat kā latviešu strādnieka darba rokas.

Ja šo zemi neatdos sarkanajai armijai, kam tad notiek tās izlaupišana un latviešu tautas pārvēršana vācu kaŗa algotņos un darba vergos? Vai latviešu tautas izsūtīšanas traģēdija uz Vāciju savu apmēru ziņā nav daudzķārt drausmīgāka par 1941. g. izsūtīšanu uz Padomiju? Salīdzināsim: vienā padomju varas gadā: nogalināto un aizvesto — 35.000, bet ar labprātīgi līdzī aizgājušiem — 65.000.

Ja baigajā gadā kopā ar nezināmiem latviešu tauta būtu zaudējusi 100.000 cilvēku, tad 3 baigajos gados 135.000 nogalināto vien un pāri par 500.000 izsūtīto uz austrumu un rietumu apgabaliem darbos, par kuŗiem nezinām, vai tie atgriezīsies Latvijā (ziņas pēc datiem reichskomisāriātā).

Aizbraucējiem saka: Uz atgriešanos! Bet atzīmēsim, ka pat tie, kas labprātīgi dodas uz Vāciju, ja nevar uzrādīt, kur paliks, sēž jau nedēļām nometnēs. Uzlidojums jau daudzi no tiem ir zaudējuši dzīvību, to starpā daudz sieviešu un bērnu.

Mūsu tautas dzīvības intereses neatļauj vieglprātīgi dzīt nāvē simtiem tūkstošus latviešu. Mums jāzina, ka Vācijas nometnēs un strādnieku novietnēs latviešu izceļotājiem draud no gaisa, kamēr šeit no tā esam pasargāti. Tagadējai pašpārvaldei, pro-

Latvijas pierobežā 1944. g. vasarā — 19. divīzijas vecākie latviešu priekšnieki, no kreisās : 1. pulka kom. maj. Galdiņš, 6. pulka — pltn. Kociņš, artil. priekšn. plkv. Skaistlauks, kājn. priekšn. plkv. Lobe, 2. pulka kom. plkv. Plensners, pltn. Apeņāts — vēlāk 15. div. 3. pulka kom.

Kādas vienības apmeklējumā Leģiona ģenerālinspektoru sveic godasardze

Leģiona 2. pulka 3. btl. pie Kudevera ezera 1944. gada vasarā pirms padomju uzbrukuma

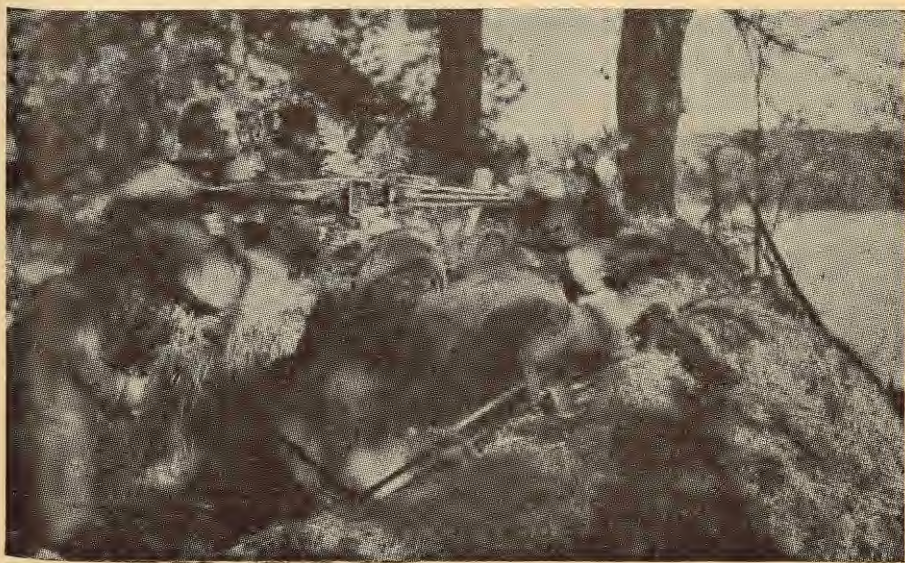

Pltn. Aperāts — 15. div.
3. pulka komandieris, gāja
bojā pašnāvībā 17. jūlijā
1944. g., lai, smagi ievai-
nots būdams, nekristu gūstā

Kaujas aina Latvijas pierobežā — mūsu leģionāri dodas triecienā cīņā par kādu augstieni

Jūlija vidū 1944. g. Leģions jau cīnījās uz Latvijas zemes, Attēlā posteņi Daugavas krastā

1. latviešu pulka 2. bataljona komandieris kapteinis Šeibelis savu kaņavīru vidū 1944. g.

19. div. sap. btl. kom. pltn.
Taube (pa kr.) ar divīzijas
kom. ģen. Streckenbach'u

tams, būs patīkamāk Vācijā, ja tur būs latvieši; ja to tur nebūs, pašpārvaldes vīriem būs tāpat jāsvīst 12 stundas dienā. Tāpēc mudinājums doties uz Vāciju — lai tur būtu savi pavalstnieki līdzīgi kā Lācim un Kirchenšteinam Maskavā. Vīri, kas teicas esot latviešu tautas vadītāji, ir nožēlojami glēvuļi, kam rūp tikai sava āda. Latviešu tauta no viņiem sen jau novērsusies.

Te būtu jāmin kauna pilnā Izglītības un kultūras ģenerāldirektora Prīmaņa, Tautas palīdzības vadītāja Pavasara, 1. ģenerāldirektora 1. palīga Pommera, dir. Šildes u. c. bēgšana uz Vāciju, kas būtu notikusi, ja viņus nebūtu notvēruši »mazvērtīgie« latvieši un piespieduši atgriezties ar visu Tautas palīdzības līdzpaņemto naudas lādi.

Mēs aicinām latviešus neatstāt savu zemi, jo ceram būt šai zemē cilvēki, kamēr citur varam būt tikai vergi.

Mēs zinām, ka tauta šai brīdī taustās pa neziņas tumsu, tā ir palikusi bez vadītājiem. Vēl jāpaciešas, īstie vadītāji domā par Latvijas brīvību. Īstā brīdī atskanēs to aicinājums. Kas grib ko darīt Latvijas labā, kas spēj cilāt ieročus, lai tie zina, ka viņu stunda drīz sitīs.

Ikviens vīrs lai tur gatavībā savu ieroci un ir gatavs pats. Ikviens vīrs lai daudz zina, bet maz runā.

Kad latviešu tautas brīvības interesēm naidīgas varas sāks tautu apdraudēt, lai tā zina, ka ir cilvēki, kas tai var norādīt, kur patverties, kur palikt, kā rīcībā stāties.

Nevienam latvietim nav un nevar būt nekā kopēja nedz ar komūnismu, nedz nacionālsociālismu, nevienam latvietim nevar dot patvērumu ne austrumi, ne rietumi — tam jāpaliek savā zemē.

Latvieti, esi gatavs cīnīties par suverēno Latvijas republiku, par savas tautas brīvības interesēm! Nākamais tautas likteņus noteikts vienīgi tie, kas par šo tautu cīnīsies. Vēl nogaidi, bet esi gatavs; aicinājuma brīdis ir tuvs.

Visu par Latviju!

Rīgā, 1944. gada septembrī

Latvijas sargi
Centrālais stābs

Vairāk darbu — mazāk vārdu*

Pašlaik pārdzīvojamā brīža nopietnība prasa no mums visiem darbu, bet nevis vārdus un spriedeļšanu. Diemžēl atrodas cilvēki, kuŗi to negrib vai nevar saprast. Apzinīgi vai neapzinīgi viņi uzskata par savu pienākumu kritizēt katru vadības rīkojumu, grib būt visos jautājumos kompetenti un kur vien iespējams cenšas uzspiest savas domas un ieteikt it kā pareizo rīcību. Sevišķi daudz pēdējās dienās tiek tenkots un spriedelēts sakarā ar mūsu jauniešu iesaukšanu kara dienestam un viņu nosūtīšanu apmācībai ārpus Latvijas robežām. Klīst visneticamākās baumas un tenkas, bet visas tās ir bez pamata.

Pie pašreizējiem apstākļiem, kad vairāki mūsu tēvzemes novadi ir pakļauti ienaidnieka varai, mūsu rīcībā esošā telpa ir kļuvusi par mazu, lai tajā sekmīgi varētu veikt mūsu jauniešaucamo apmācību. Trūkst piemērotu telpu, apmācības laukumu, šautuvju u. t. t.

Tāpēc arī vadība, rūpīgi un vispusīgi apsvērusi visus apstākļus, nākusi pie slēdziena, ka iesauktie kara dienestam, kuŗi līdz šim vispār vēl nav dienējuši kara spēkā, nosūtāmi apmācībā speciāli ierīkotos apmācības laukumos ārpus Latvijas robežām. Šos jauniešaucamos turp pavadīs un arī apmācīs mūsu, latviešu, jau kaujās rūditī virsnieki un instruktori. Par kādu latviešu tautas izsūtīšanu nevar būt runa. Tā ir tikai lielnieku propaganda, kas grib šķelt mūsu tautas vienotību un mazināt mūsu tautas pretestības spējas. Pēc nobeigtās apmācības visi mūsu jauniešaucmie tautieši, labi apmācīti, apbruņoti, sakausēti savās vienībās un dziļas tēvzemes mīlestības apgaroti, atgriezīsies dzimtenē kā drošsirdīgi mūsu tautas un tēvzemes sargātāji.

Turpretim tie mūsu tautieši, kuŗi tagad tiek iesaukti un jau agrāk ir dienējuši kara spēkā, tiek atstāti šeit uz vietas, jo viņi ir spējīgi tūliņ, pat bez jebkādas apmācības, tvert ieroci un stāties cīnītāju rindās. Vienīgi vienai daļai tautiešu, kuŗi savas veselības stāvokļa dēļ nav derīgi ierindai, bet gan darbam, būs jādodas arī ārpus Latvijas robežām. Viņi atvietos ierindai derīgos vīriešus, kuŗi pašreiz nav tieši iesaistīti darbībā frontē, piem. lidlauku apkalpes. Ar to lielā mērā tiks palielināts frontē esošais cīnītāju skaits, kas līdz ar to arī nodrošinās uzvaru.

* Ģen. Bangerska atbilde un brīdinājums kā Latvijas sargu skrejlapas autoriem, tā citiem tā laika ārdošās agitācijas apmulsinātajiem, red.

Tāpēc mazāk spriedelēt, mazāk kritizēt, bet vairāk ražīgu darbu un uzticību vadībai. Lai atceramies tikai tos mūsu nelaimīgos tautiešus, kuŗi sakarā ar ienaidnieka pēkšņo iebrukumu mūsu zemē nav paspējuši aizbēgt, bet palikuši pie lieliniekiem. Šos tautiešus lielinieki bez žēlastības, sākot ar zaļoksniem jauniešiem līdz pat sirma vecuma cilvēkiem, mobilizē un liek cīnīties pret savu tautu un dzimteni. Viņu liktenis ir vairāk nekā traģisks.

Tautieši, esiet pārliecināti, ka Leģiona vadība pēc vislabākās sirdsapziņas dara visu iespējamo, lai stiprinātu mūsu zemes drošību un saglabātu mūsu tautu. Viņai viens mērķis — mūsu tēvzeme Latvija.

GĀDĪBA PAR LATVIEŠU SPĒKU APVIEŅOŠANU*

Dienesta atzīme

Ģenerālspektors ģen. Bangerskis 10.8.1944. kopā ar stāba priekšnieku vplkv. Silgaili un pltn. Grapmani plkst. 10 ieradās Ziemeļu karaspēka grupas virspavēlnieka stābā uz nolikto apspriedi ar virspavēlnieku. Virspavēlnieku pārstāvēja viņa stāba priekšnieks ģenerālmajors fon Natzmer's un stāba Ia ģenerālstāba pulkvedis N. Sarunas noritēja šādi:

Ģen. Bangerskis: Ienaidnieks jau iebrucis mūsu zemē un ieņēmis tās lielu daļu. Mēs paši arī gribētu darīt visu iespējamo, lai savu zemi aizstāvētu. Mūsu Leģionam ir 15. un 19. divīzijas, kuŗas darbojas vienkopus, bet ir liels skaits atsevišķu mūsu vienību, kuŗas ir izklaidētas un sadrumstalotas. Šīs vienības ir dažādu vācu daļu rīcībā, kas ļoti bieži gan valodas grūtību, gan dažādu citu iemeslu dēļ noved pie sadursmēm; kādā gadījumā nošauts latviešu virsnieks, kādā citā gadījumā Slokas rajonā vācu vienība paturējusi mūsu vienības lielgabalu, bet pašu apkalpi aizsūtījusi projām. Viss tas rada ļoti nevēlamas sekas. Mans lūgums tādēļ ir — paturēt 15. un 19. divīzijas līdzšinējā veidā, pie kam tās saņemtu arī līdz šim no tām atšķēlušās vienības un kuŗavīrus, bet visas pārējās vienības būtu apvienojamas vienā trešā lielākā vienībā. Tas neattiektos vienīgi uz policijas vienībām, kuŗas paliktu pašas par sevi. Jaundibināmajai vienībai, kuŗa varētu būt latviešu robežsargu divīzija, zināmā mērā pamats jau ir likts ar Krukenberg'a kaujas grupu, kuŗa varētu palikt par tās kodolu; tam tad SS-Oberführer'a Krukenberg'a vadībā pievienotu vēl 2., 4. un 6. robežsargu pulku atlikušās vienības, tāpat tās sīkās vienības, kuŗas tagad dažādos apgabalos izklaidētas.

* Par latviešu izkaisīto bruņoto spēku apvienošanu ģen. Bangerskis iestāties vairākkārt. Pārskatāmības labad šeit vienkopus sniegts arī materiāls šajā pašā jautājumā, kuŗš attiecas uz daudz vēlāku laiku, red.

Gen. Natzmer's: Pret šo nodomu mums būtu iebildumi. Piedzīvojumi ir pierādījuši, ka latvieši cīnās labāk tad, kad tie sadalīti starp vāciešiem. Tādēļ atsevišķu lielāku vienību patstāvīga iesaistīšana cīņas darbībā no mūsu viedokļa nav vēlama.

Plkv. Silgailis: Mūsu piedzīvojumi ir gluži pretējas dabas; tieši tad, kad latviešu vienības sadalītas starp vācu vienībām, ir radusies viņu demoralizācija. Krukenberg'a kaujas grupai, piemēram, ir piedalītas vācu speciālās vienības, un rezultāti ir bijuši paši labākie. Tāpat tas būtu ar jaunās lielākās vienības formēšanu. Ja mazās vienības atrodas starp vācu vienībām, tad tās ir pakļautas dažādu, dažkārt nepareizu ziņu un baumu ietekmei. Tā tas, piemēram, ir ar civiliedzīvotāju evakuāciju no apdraudētiem apgabaliem. Lai gan ticis solīts, ka Baltijas telpu aizstāvēs ar visiem līdzekļiem un apdraudētos apgabalus savlaicīgi evakuēs, līdz šim tas vajadzīgos apmēros nav noticis. Tas savukārt ir atstājis nelabvēlīgu iespaidu latviešu kaŗavīros.

Gen. Natzmer's: Bet tagad tieši ir dots SS-Obergruppenführer'a rīkojums, ar kuŗu plašā mērā pie evakuācijas īstenošanas ir piesaistīta Latviešu zemes pašpārvalde.

Plkv. Silgailis: Otra lieta ir tā, ka daudzās vietās piefrontes joslā ir izdarīti nevajadzīgi postījumi un spridzinājumi, piemēram saspridzinot Jelgavas cukurfabriku.

Gen. Natzmer's: Jelgavas cukurfabrika nav vācu saspridzināta, bet gan kritusi lidotāju bumbām par upuri.

Plkv. N.: Pie tās pašas Jelgavas man nācies konstatēt, ka latviešu vienības nav pienācīgi turējušās.

Plkv. Silgailis: Par visām vienībām to nekādi nevar teikt. Bet te jau ir tā lieta, ka dažādas vienības uz ātru roku bija savīstas kopā, un tur pierādījās minētās nelabvēlīgās sekas. Te taisni labs pierādījums ir Krukenberg'a kaujas grupa, kuŗā tāpat sākumā bija dažādas vienības, bet tās īsā laikā ir saliedētas par vismaz otrā līnijā labi darbojošos kaŗaspēka daļu. Arī jaun dibināmā divīzija atrastos tādās pat otrās līnijas pozīcijās, kas pa daļai nodarbotos ar apmācībām, pa daļai ar ierakumu rakšanas darbiem, un rezultāti būtu labu labie.

Gen. Natzmer's: Katru reizi tas tā nav. Vēl vakar 19. divīzijai nācās dot palīgā vienu vācu pulku, jo divīzija neturējās.

Gen. Bangerskis: Tas pareizi, ka vajadzības gadījumā latviešu lielākām vienībām piedod vācu speciālās daļas, bet nevis latviešu kaŗaspēku izšķaida starp vācu daļām. Taisni pašreizē-

jos apstākļos latviešu vienības spēj labāk darboties mežainā apvidū, kamēr vācu vienības no darbības mežā atturas.

Gen. Natzmer's: Tas pareizi. Kādas konkrētas vienības jūs gribētu apvienot jaunajā divīzijā?

Plkv. Silgailis: Tās būtu visas robežsargu vienības, tāpat visas tās vienības, kuŗas atradās Jelgavas un Slokas telpā un neietilpst 15. un 19. divīziju sastāvā. Ar to būtu rasta iespēja papildināt šīs vienības arī ar brīvprātīgajiem.

Gen. Natzmer's: Ir tomēr jautājums, vai robežsargu pulkus varētu II armijas korpusam atņemt.

Plkv. Silgailis nolasa izvilikumu no II korpusa ziņojuma 16. armijai, ka robežsargu vienības būtu vēlams atvilkt no korpusa, lai tās pārformētu.

Plkv. N.: Bet VI korpusam resp. 19. divīzijai vēl vajadzīgi 1000 vīru.

Plkv. Silgailis: VI korpusam nav ieroču, lai šos 1000 vīrus apbruņotu. Runa var būt par kādiem 500 vīriem, kuŗus varētu apbruņot.

Gen. Bangerskis: Es tomēr vēlreiz ļoti lūdzu visas jau iepriekš minētās izklaidētās vienības apvienot jaunā — lielākā vienībā, jo tikai tādā veidā būs panākama viņu lietderīgāka izlietošana.

Gen. Natzmer's: Piedzīvojumi tomēr rāda, ka, iesaistot kaujas darbībā, lielākas latviešu vienības jāsadala starp vācu vienībām, jo latvieši vieni paši lielākās vienībās neturas.

Gen. Bangerskis: Šie iebildumi man jānoraida. Tieši tāpēc, ka latviešu lielākās vienības sašķaida, bijuši gadījumi, kad tās demoralizējās.

Plkv. Silgailis: Šī apgalvojuma pareizību spilgti pierāda piedzīvojumi ar 15. un 19. divīzijām. Kamēr 19. divīzija, darbotamās vienmēr kā slēgta vienība, ir guvusi izcilas sekmes, 15. divīzijas neveiksmes sākās ar to, ka tā tika sadrumstalota.

Gen. Bangerskis: Latviešu vienības sadalot pa vācu vienībām, ļoti kļūmīgs kļūst arī virsnieku jautājums, kas tad tiek nobīdīti pie malas, paši patstāvīgi savas vienības vairs nevada, to autoritāte grūst. Mans priekšlikums būtu — ierosinājumu izšķirot, pieprasīt arī SS-Oberführer'a Krukenberg'a priekšlikumus.

Gen. Natzmer's: Vai jūsu pārlicība ir, ka stāvoklis būtu uzlabots, ja saformētu jaunu lielāku vienību?

Plkv. Silgailis: Noteikti. Ir tikai jāatceras Leģiona pirmo vienību dibināšana. Arī tad tika pielaiستا tā kļūda, ka, neievēro-

jot mūsu priekšlikumus, netika sagatavoti vispirms virsnieki un instruktori, bet gan viss notika vienā reizē.

Gen. Natzmer's: Tad mēs šodien pat stāsimies sakaros ar 16. armiju un pieprasīsim, vai korpuss būtu ar mieru izdot robežsargu vienības.

Gen. Bangerskis: Vēl jāpiebilst, ka citādā ceļā patlaban šīs vienības arī nav iespējams papildināt un tās vienā jaukā dienā nāksies vienkārši izformēt.

Plkv. N.: Kā stāv ar jautājumu par nevēlamību novēršanu pie iesaukšanām?

Plkv. Silgailis: Nevēlamības vēl joprojām pastāv, jo arī šinī jautājumā trūkst vienotas vadības. Techniski iesaukšanu gan izdara ģenerālinspektors, bet visus norādījumus dod Ersatz-Inspektion Ostland, resp. ģen. Jeckeln'a stābs, kur savukārt līdzī runā reichskomisāra iestādes. — Plkv. Silgailis sīki raksturo, kā patlaban notiek iesaukšana un kādā stāvoklī ir UK jautājums.

Gen. Natzmer's: Diemžēl mums vēl pastāv reichskomisārs. Bet pūlieties jūs un arī mēs pūlēsimies, lai nevēlamības pie iesaukšanas novērstu.

Gen. Bangerskis: Man uz visnoteiktāko jānoraida, it kā iesaukšanas iestādes būtu darbojušās ar trūkumiem vai nolaidību; nav neviena paša tāda gadījuma, kā to esmu pārbaudījis, kur tas būtu konstatēts. Ja nevēlamības ir bijušas, tad tās bija atkarīgas no vācu iestādēm.

Plkv. N.: Rezumējot pārrunāto, mūsu uzdevums būtu atrisināt divas lietas: 1) Robežsargu divīzijas formēšanu un 2) UK jautājuma tāda atrisināšana, lai ģenerālinspektors varētu izdarīt iesaukšanu visā pilnībā. Te vēl būtu jāievēro, ka pie iesaukšanas 19. divīzijai kā labākai jādod arī vajadzīgais labākais iesaucamo materiāls. Tad šī divīzija arī paliks par piemēru pārējām divīzijām.

Gen. Bangerskis: Pie Iecavas atrodas darbos šī gada RAD iesaukums, par kuŗu būtu jāgādā, lai tas neapbruņots nenokļūtu pretinieka darbības sfairā.

Gen. Natzmer's: Par to gādāsim.

Gen. Bangerskis: Ir vēl viens jautājums — par stāvokli ap Tukumū. Pēc mūsu ziņām spēki tur nav lieli un pastāv ierosinājums dot vienam aizsargu bataljonam iespēju doties uz Tukumū, lai mēģinātu to ieņemt. Vai tas būtu iespējams?

Plkv. N.: Pašreiz tas vairs nebūs iespējams, jo Tukumā ir savilkta 1 divīzija un 1 motorizēta brigāde, tā ka ar maziem spēkiem tur nebūs iespējams neko izdarīt.

Gen. Bangerskis: Tagad ir atļauta un sākusi darboties aizsargu organizācija. Rodas tomēr pārpratumi, kad karaspēka vienības liek šķēršļus aizsargu darbībai; lietas labā tas jānovērš.

Gen. Natzmer's: Mēs dosim vajadzīgo rīkojumu. Aizsargiem tomēr jābūt visiem vienādi leģitimētiem.

Plkv. Silgailis: Mēs gādāsim, lai aizsargiem visiem būtu vienādas apliecības resp. pazīšanas zīmes.

Apspriede beidzās plkst. 11.00.

(paraksts)

*Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerālspektors*

9. februārī 1945.

Saturs: Latviešu ieročus nest spējīgo vīru izklaidēšana, karavīru atdalīšana no virsniekiem un vienību saskaldīšana.

Reichsführeram SS

Vadoņa 1943. g. 10. februāra pavēle par Latviešu SS brīvprātīgo leģiona dibināšanu skan sekojoši:

»Ich befehle die Aufstellung einer Lettischen SS-Freiwilligen Legion. Grösse und Art des Verbandes richten sich nach der Zahl der zur Verfügung stehenden lettischen Männer.«

Esmu pielicis daudz pūļu, lai šo pavēli īstenotu dzīvē burtiski. Šajā nolūkā arī visi aicinājumi iestāties brīvprātīgi Leģionā un visi Zemes pašpārvaldes un mani iesaukšanas rīkojumi rediģēti tā, lai visi vīri nonāktu tikai Latviešu SS brīvprātīgo leģionā. Bet, diemžēl, tikai apm. 1/3 daļa latviešu ieročus nest spējīgo vīru nokļuva Latviešu SS brīvprātīgo leģiona vienībās.

Apmēram 23.000 jaunekļus vislabākajos iesaucamos gados (1919.—1924. g.) iedalīja Wehrmacht'ā kā izpalīgus. Ļoti daudzus no viņiem vēlāk ieskaitīja par kareivjiem Wehrmacht'a vienībās, un par viņu tālāko likteni trūkst jebkādu ziņu. Apmēram 30.000 vīru tika iedalīti dažādās policijas vienībās un

būvviņībās. Apmēram 10.000 iedalīti aviācijas zemes personālā, aviācijas vienībās un zenītartilērijas izpalīgos (Flakhelfer).

Ārpus Latviešu SS brīvprātīgo leģiona esošie kaŗavīri organizācijas ziņā sadalās divās grupās:

- a) ar latviešu vadību, bet bez sakariem ar Leģiona vadību, kādēļ pilnīgi neiespējama to pārraudzība un audzināšana, un
- b) bez latviešu vadības, par kuŗiem trūkst vispār precīzāku ziņu.

Ārpus Leģiona, bet ar latviešu vadību esošās vienībās visu laiku pastāvējusi tendence kareivjus atdalīt no virsniekiem un vienības saskaldīt. Piemēri:

- 1) Latviešu aviācijas vienību kaŗavīrus pēc lidmašīnu atņemšanas (kaut gan tie pēc vadības atzinuma darbojās ļoti sekmīgi), nosūtīja uz Austrumprūsiju apmācībai par zenītartilēristiem. Tagad visi virsnieki atdalīti nost un nosūtīti manā rīcībā, bet kareivji piedalīti pa nelielām grupām vācu vienībām un paliek bez kaut kādiem sakariem ar ģenerālinspekciju un bez ietekmes no savas priekšniecības audzināšanas ziņā.
- 2) Saskaņā ar SS-Führungs-Hauptamt'a rīkojumu tika iesaukti un nodoti gaisa spēkiem kā aviācijas zemes personāls apm. 4.500 a. v. un b. k. v. cilvēku. Bija paredzēts, ka uz katriem 250 — 300 vīriem būs viens latviešu virsnieks kā pārraudzītājs, audzinātājs un sakaru uzturētājs ar mani. Šim nolūkam gaisa spēku rīcībā tika nodoti 13 virsnieki. Viņi pavadīja vairākus mēnešus bezdarbībā Breslavā pie Schw. Flak Ers. — Abt. 37 un beidzot man tos atsūtīja atpakaļ. Ir ziņas, ka cilvēki sadalīti pa dažādām ļoti sīkām vienībām, pārsūtīti no vienas vienības uz otru u. t. t., pie kam daļa atzīta par k. v. un iedalīta Fallschirmjäger'u kaujas vienībās. Arī šiem cilvēkiem nav nekādu sakaru ne ar latvju tautu, ne ar mani.
- 3) Kurzemē pašlaik pastāv kādi deviņi būvbataljoni.* Taisni pēdējā laikā šie bataljoni tika atbruņoti, sevišķi tie, kuŗi

* Skat. arī nodaļu Gādība par būvpulkiem, red.

pakļauti Höh. Pi. Kdr. 3. Šie bataljoni pa daļai sadalīti pa vācu vienībām un karavīrus tur zem uzraudzības, kaut gan starp viņiem daudzi ir apbalvoti par varonību un ar ievainoto nozīmēm pie krūtīm. Latviešu virsnieki nonākuši neiedomājami nejdzīgā stāvoklī, jo kaunas skatīties saviem karavīriem acīs tādēļ, ka nespēj neko darīt viņu labā. Arī es nevaru iedomāties, ka tādos apstākļos varētu pie viņiem ierasties un tos uzrunāt, kat gan esmu devis pavēli iesaukšanai. Höh. Pi. Kdr. 3. šādu rīcību motivē ar lielo dezertiešu skaitu. Atļaujos piezīmēt, ka arī 19. SS ieroču grenadieru divīzijas vadība savā laikā man pie-teica, ka tai ir daudz dezertiešu, bet vadībai nenāca prātā divīziju atbrūnot. Par spīti tam, divīzija cīņās parādīja sevi no vislabākās puses. Höh. Pi. Kdr. 3. nav izpratis, ka aizgājis sliktākais elements, bet palicis labākais. Nevaru piekrist, ka vainīgo cilvēku vietā soda nevainīgos. Tādas rīcības sekas ir tās, ka arī šiem cilvēkiem zūd cīņas un darba prieks.

Esmu iesniedzis Heeresgruppe Nord vadībai lūgumu visus būvbataljonus, kuŗi sastāda 2600 — 3000 vīru, apvienot vienā pulkā, lai būtu iespējama to audzināšana un aprūpe arī no manas puses, tāpat arī esmu lūdzis visus atlikušos policijas bataljonus nodot 6. SS brīvprātīgo A. K.

Atļaujos griezties ar lūgumu pie Jums, Reichsführer-SS, pēc atbalsta apvienot visus latviešu ieročus nest spējīgos vīrus Latviešu SS brīvprātīgo leģionā, lai kur un kādā darbā tie būtu iesaistīti.

Ģen. Bangerskis

NO LIEPĀJAS UZ DANCIGU

*Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerālinspektora stāba
kaŗa darbības dienas grāmata*

Nr.	Datums	Saturs	Akta vai raksta Nr.
1.	17.10.44.	Ar Reichsführer'a-SS pavēli latv. SS brīvpr. leģiona ģenerālinspekcija pārvietota no Liepājas uz Dancigu*.	SS-FHA 17.10.44. telegr. Tgb. II/17804/44 geheim.
2.	17. u. 18. 10.44.	17.10.44. no Liepājas ar kuģi »Essberger« izbrauca stāba daļa 32 virsnieku un 62 instruktoru un kareivju sastāvā un plkv. Palkavnieka vadībā. Transports ierodas 18.10.44. Gotenhafenā.	Stāba pr-ka parakst. izbraucēju sarakstā 16.10.44.
3.	30. u. 31. 10.44.	30.10.44. no Liepājas ar kuģi »M.R.XI« izbrauc stāba daļa 5 virsnieku un 15 instr. un kareivju sastāvā pltn. Jāņa Krūmiņa vadībā. Transports ierodas 31.10.44. Gotenhafenā.	Stāba pr-ka vietn. maj. Medņa parakst. izbr. sar. no 26.10.44.

* Daļa ģenerālinspekcijas turpināja darbu Liepājā, red.

SS-Ersatzinspektion Ostland
Rö/Tu

Liepājā, 17. oktobrī 1944. g.
Republikas ielā Nr. 13

Attiecas uz: 1910 — 1926. g. dzimušo iesaukšanu

*Latvijas SS papildinājumu pārvaldei
ģenerālim Bangerskim
Liepājā*

1910.—1926. g. dzimušos, atceļot visus pastāvošos UK-stāvokļus, caur Liepājas SS kara apr. pārvaldi resp. caur iesaukšanas punktiem nekavējoties iesaukt uz Liepāju un Ventspili.

Sīkāk noskaidrot saskaņā ar manu Ersatz inspekciju. Kā Liepājā, tā arī Ventspilī lūdzu nodibināt attiecīgu stābu iesaukto pieņemšanai resp. tālāk nosūtīšanai uz Lielvāciju.

Par iesaukšanas rezultātiem tekoši piesūtīt ziņas manai Ersatz inspekcijai.

Jeckeln's
SS-Obergruppenführer's
un policijas ģenerālis

Zināšanai: SS-Gruppenführer'am Jungclau'am

Gen. Bangerska rezolūcija:

Pārrunāt par šo jautājumu ar Jekelnu:

1. Visa Kurzeme kustas.
2. Bez ģimeņu nodrošināšanas iesaukt nevar — es to nevaru.
3. Pāris dienās nošauti 49 latvieši + 2 pat 18. g. veci.
4. Apcietināti daudzi.
5. Izsludināt (iesaukšanu, red.) nav iespējams.

Papildinājumu pārvaldei:

Iesaukšana pagaidām atlikta uz 8 dienām — pārrunāts ar Jekelnu.

22.10.44.

»Kur Leģions — tur Latvijas!«

Latviešu SS brīvprātīgo Leģiona ģenerālinspektora uzruna Vācijā novietoto Leģiona vienību kaņavīriem 30. oktobrī 1944. g.

Kaņavīri! Vispirms nesu jums dzimtenes sveicienus. Sveicienus no jūsu tuviniekiem — tēviem, mātēm, brāļiem un māsām un no tiem jūsu kaņabiedriem, kuŗi vēl sargā mūsu atlikušo Latvijas daļu. Viņi cīnās varonīgi, un arī pēdējās dienās ne vienreiz vien viņu panākumi atzīmēti virspavēlniecības ziņojumos, un ne viena vien leģionāra krūtis grezno augstākā goda zīme, kādu vien kaņavīrs par varonību var saņemt.

Līdz ar sveicieniem dzimtene un jūsu kaņabiedri sūta Jums savus novēlējumus un izsaka savas cerības.

Vispirms viņi tic un cer, ka šeit, labvēlīgos apstākļos, — labvēlīgos tai ziņā, ka jums nedraud pretinieka ieroči ne no zemes, ne no gaisa, — jūs darīsiet visu, kas jūsu spēkos, lai piesavinātos visas tās zināšanas un visu to māku, kas kaņavīram modernā kaņā nepieciešama. Lai tad, kad būsiet pilnīgi sagatavojušies, varētu nākt un palīdzēt viņiem ne tikai nosargāt mūsu atlikušo zemes daļu, bet arī atgūt jau zaudēto.

Tāpēc jums no savas puses šis tautas un kaņā biedru vēlējums jātur svēts, un nevienu brīdi, kas dots mācībām, nedrīkst palaist velti. Jūs labi zināt, kādos apstākļos formējās un organizējās Leģiona pirmās vienības — ar šauteni vienā rokā, lai cīnītos, ar lāpstu otrā rokā, lai nocietinātos — tāda bija viņu darba gaita. Apmācībām laika neatlika.

Šai ziņā jūs esat izņēmums. Tāpēc mācaities, kamēr jums dots laiks!

Otrs latvju tautas un mans novēlējums ir — lai jūs šeit, ārpus Latvijas teritorijas robežām, augstu turat latvju kaņavīru un līdz ar to latvju tautas slavu. Pēc jūsu stājas un izturēšanās spriedis par visiem latvju kaņavīriem un visu latvju tautu, Jūs jau zināt, ka slikta slava skrien daudz ātrāk nekā laba. Tāpēc šeit, svešumā, sargājiet latvju kaņavīra un latvju tautas slavu un godu.

Jūs arī zināt, ka daudzi no jūsu tuviniekiem meklē glābiņu no boļševisma briesmām šajā viesmīlīgajā zemē, un jūsu krietnā stāja, disciplinēta un priekšzīmīga uzvešanās nāk par labu vi-

ņiem — un otrādi. Arī visas tautas liktenis lielā mērā atkarīgs no mums — leģionāriem.

Mēs ar savu priekšzīmīgo stāju un varonīgajām cīņām rādām visai pasaulei, kādu likteni īstenībā pelna latvju tauta un aplicina mūsu tiesības un gribu atkal visiem kopā atgriezties mūsu zemē.

Trešais vēlējums ir — nekad neaizmirst, ka lielo cīņu pret boļševismu izcīna Lielvācijas bruņotie spēki, ka mēs, cīnoties kopā ar tiem plecu pie pleca, ieņemam tikai daļu no tās frontes, kuŗa sargā mūsu zemi.

Pirms dažām dienām, apmeklējot varonīgo 19. divīziju Kurzemes dienvidaustrumu stūrī, vēroju pa labi un pa kreisi no tās ciešā saskaņā un sadarbībā cīnošos vācu kaŗavīrus. Arī viņi tur cīnās un krīt ne tikai par savu, bet arī par mūsu dzimteni, lai tās vēl atlikušo daļu neatdotu ienaidniekam.

Tikai draudzīgā saskaņā un vienotībā ar vācu kaŗavīriem mēs, leģionāri, varam ko pozitīvu veikt mūsu zemes un mūsu tautas labā. Tāpēc lai tā ieroču brālība, kuŗa radusies ilgstošās cīņās austrumu frontē starp latviešu un vācu kaŗavīriem, arī no jūsu puses tiktu turēta un nekādu starpgadījumu dēļ netiktu vājināta.

Visbeidzot ceturtais vēlējums — lai tās vienības rindas, kuŗās jums ir un būs gods kalpot, jūs uzskatītu par svētām rindām, kuŗas nekādu iemeslu, grūtību vai ienaidnieka aģitācijas dēļ nedrīkst pamest. Mūsu cīnītāju nav pārāk daudz, un katrs kaŗavīrs tautai ir nepieciešams. Jo mazāk mūsu ir, jo ciešāk mūsu rindas jāsaslēdz, un katrs, kuŗš šīs rindas pamet, ir mūsu lietas, mūsu tautas nodevējs.

Vispār, ja mēs ko labu savai zemei un tautai varam darīt, tad tikai kopējiem spēkiem kopējā cīņā un darbā, bet ne atsevišķi katrs par sevi. Ja katrs gribētu rūpēties tikai katrs par sevi un iet, kur grib, tad tas vairs nebūtu kaŗaspēks, bet pūlis. Bez tam arī personīgi tas, kuŗš atstāj savas rindas patvaļīgi, nenovēršami nokļūst bezizejas stāvoklī. Tagad, kad cīņa norit ne tikai frontē, bet kad pretinieks izsviež savus izpletņus lēcējus arī frontes aizmugurē, atsevišķi kļīstošs kaŗavīrs riskē tikt noturēts par vienu no tādiem pretinieka pārgērbtiem bandītiem un partizāniem, ar kuŗiem rīkojas kā ar tādiem.

Tai vietā, lai ar godu liktu uz dzimtenes ežas savu galvu, kā to tautas dziesma saka, tāds noklīdis kaŗavīrs var zaudēt savu

dzīvību kauna pilnā nāvē — par sāpēm vecākiem un tuviniekiem.

Par jūsu līdzšinējo stāju un pūliņiem latvju tautas un savā vārdā izsaku jums pateicību.

Es gribētu aizvest dzimtenei un tur cīnošamies jūsu kaŗabiedriem jūsu solījumu, ka šos vēlējumus un cerības pilnā mērā attaisnosiet, par spīti varbūtējām kaŗa apstākļu grūtībām.

(Kaŗavīri vairākkārt atsaucas: »Solamies!«).

*Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerālinspektora
41. pavēle*

Dancigā, 1944. g. 15. novembrī

- § 1 Š. g. 10. oktobrī ar savu stābu atstāju Rīgu un pēc naktsmītnes Kuldīgā š. g. 11. oktobrī ierados Liepājā, kur stābs novietojās Kūrmājas prospektā Nr. 16.
- § 2 No š. g. 18. līdz 21. oktobrim stāba priekšnieka virspulkv. Silgaiļa un personīgā adjutanta ltn. Zegnera pavadībā atrados inspekcijas braucienā pie 19. SS ieroču gren. (latv. Nr. 2) divīzijas un 2. latviešu SS robežapsardzības pulka vienībām. Prombūtnes laikā Liepājā mani atvietoja plkv. Lasmanis.
- § 3 Izbraukuma laikā 19. SS ieroču gren. (latv. Nr. 2) divīzijas un 2. latv. SS robežapsardzības pulka vienības turpināja frontē varonīgi cīnīties tām uzticētos iecirkņos par katru pēdu mūsu dzimtās zemes. Ar dziļu gandarijumu dzirdēju korpusa komandieŗa SS-Obergruppenführer'a Krüger'a un divīzijas komandieŗa SS-Brigadeführer'a Streckenbach'a cildinošus un atzinības pilnus vārdus par visu viņiem pakļauto Leģiona vienību drosmīgo stāju un pašai dziedību arī pēdējo triju dienu sīvajās cīņās.
- § 4 Š. g. 23. oktobrī stāba priekšnieka virspulkv. Silgaiļa pavadībā biju Ventspilī un Dundagā noskaidrot un nokārtot kaŗavīru ģimeņu un pārējo latviešu bēgļu evakuācijas jautājumu, kā arī inspicēju 19. SS ieroču gren. (latv. Nr. 2) divīzijas papildinājumu vienības. 19. SS ieroču gren. (latv. Nr. 2) divīzijas papildinājumu vienību apmācības

norit apmierinoši. Vajadzīgos aizrādījumus virsniekiem un apmācītājiem devu uz vietas.

- § 5 Š. g. 25. oktobrī stāba priekšnieka virspulkv. Silgaiļa un personīgā adjutanta ltn. Zegnera pavadībā atstāju Liepāju un š. g. 26. oktobrī ar kuģi ieradās Dancigā. Liepājā mani atvietot uzdevu plkv. Lasmanim, bet stāba priekšnieku — maj. Mednim.
- § 6 Ar Reichsführer'a SS pavēli mans stābs ir pārvietots uz Dancigu un ar 1. novembri atrodas Breitenbach'a ielā, biroja barakā Nr. 1.
Pamats: SS-FHA 17.10.44. telegramma Nr. II/17804 gen.
- § 7 No š. g. 28. — 30. oktobrim kopā ar stāba priekšnieku virspulkvedi Silgaili biju inspekcijas braucienā pie 15. SS ieroču gren. (latv. Nr. 1) divīzijas. Prombūtnes laikā manus pienākumus veica Sevišķās kaŗatiesas priekšsēdis plkv. Palkavnieks.
- § 8 Apmeklējuma laikā inspicēju visas divīzijas vienības un atradu, ka, neievērojot trūkumus, kādi vēl sastopami novietojuma un apgādes ziņā, kaŗavīru garastāvoklis ļoti labs un ārējā stāja priekšzīmīga. Apmācības visumā noorganizētas visai pamācoši, izmantojot visā pilnībā labvēlīgos apvidus apstākļus un apmācītāju kaujas praksi un frontes pieredzi.
Izcili labu iespaidu atstāja leģionāri, kuŗi iesaukšanas gadu pavadījuši Valsts darba dienestā un pašlaik atrodas apmācībā SS-Pz. Gren. Ausb. u. Ers. Btil. 35.
Garīgās aprūpes ziņā divīzijas vadība darījusi visu iespējamo, lai pēc intensīvajām apmācībām kaŗavīrs varētu veselīgi pavadīt brīvdundu iekārtotos klubos ar lasītavām un atpūtas namā.
Divīzijas lazarete Bütow'a iekārtota priekšzīmīgi.
Bez tam apmeklēju arī ieroču SS instruktoru skolu (W.-und SS-Unterführerschule) Lauenburgā. Novietojuma un apmācības laukuma iekārtojums priekšzīmīgs. Apmācībā esošie Leģiona kursanti atstāj brašu un modru iespaidu. Arī priekšniecība ļoti atzinīgi atsaucas par saviem audzēkņiem.
- § 9 No š. g. 1. — 11. novembrim stāba priekšnieka virspulkv. Silgaiļa un personīgā adjutanta ltn. Zegnera pavadībā biju ar kārtējo ziņojumu Berlīnē SS-Hauptamt'a un SS-

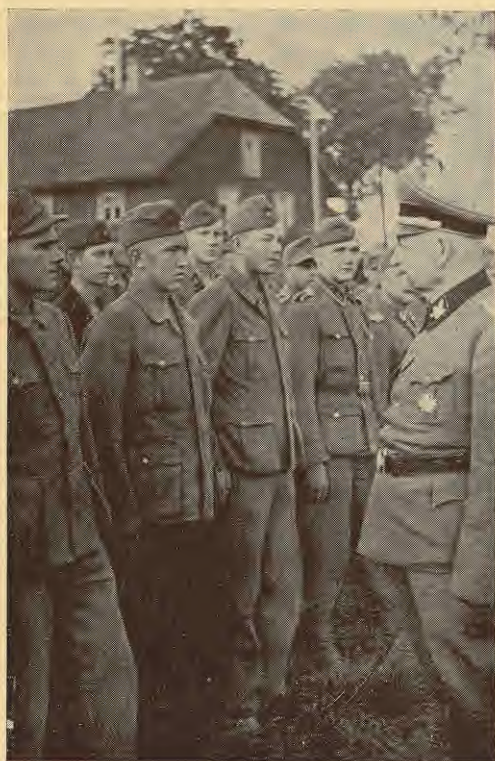
Krievu gūstekņi Ugālē 1942. gadā rok kanāli koku pludināšanai. Vēlāk tie jūtami apdraudēja drošību Latvijā, no viņu vidus nāca arī krievu pagrīdes organizācijas Sarkanā bulta dalībnieki

Vācu frontei austrumos grīļojoties, pozīciju būvē arvienu vairāk iesaistīja arī civilistus

19. divīzijas komandpunktā Vidzemē Dāvišu mājās 20. 8. 1944. gadā. No kreisās — 15. artilērijas pulka komandieris plkv. Skaistlauks, ģen. Bangerskis, divīzijas komandieris Brigadeführer's Streckenbach's, vplkv. Silgailis

Brīvprātīgie cīnītāji Zosēnu apkārtnē, kuŗi pieteikušies Latviešu leģionā pēc plkv. Lobes uzsaukuma

VI SS korpusa stāba apmeklējums Irlavā 19. oktobrī 1944. g. No kreisās — korpusa komandieris Ogruf. Krūger's, ģen. Bangerskis, vplkv. Silgailis

Ģen. Bangerskis ar Ogruf. Jeckeln'u viņa komandpunktā 19. aug. 1944. gadā pie Monisto stacijas Igaunijā. Pa kreisi — vplkv. Silgailis

Frontē, Tīrzas mācītāja muižā 20. 8. 1944. g. No kreisās Staf. Sommer's, vplkv. Silgailis, ģen. Bangerskis, Ogruf. Krūger's

Führungsamt'ā. Prombūtnes laikā manus pienākumus veica Sevišķās karātiesas priekšsēdis plkv. Palkavnieks.

- § 10 Ieceļu ar š. g. novembri par stāba Aprūpības daļas priekšnieku plkv. Plensneru un apstiprinu par tās pašas daļas nodaļu priekšniekiem:
1. par propagandas nod. priekšnieku pltn. Grapmani,
  2. par izdevniecības nodaļas priekšnieku pltn. Krūmiņu Jāni,
  3. par aizgādības nodaļas priekšnieku pltn. Zivertu.
- Norāde:* Stāba priekšnieka š. g. 14. novembra ziņojums.
- § 11 Ieceļu par Leģiona preses pārstāvi Berlīnē virsl. Vītolu, piekomandējot viņu SS-Hauptamt'am, Amt für weltanschauliche Erziehung.
- § 12 Ar š. g. 14. novembri »Daugavas Vanagu« redakciju pagaidām pārceļu uz Berlīni. Redakcijas atrašanās laikam Berlīnē par galvenā redaktora amata pagaidu izpildītāju ieceļu virsl. Vītolu, piešķirot viņam attieksmē uz pakļautajiem karavīriem rotas komandiera disciplināro varu.
- Ģen. Bangerskis

GĀDĪBA PAR BŪVPULKIEM

Dienesta atzīme

LATVIEŠU leģiona ģenerālinspektora ģen. Bangerska saruna ar Obergruppenführer'u Jütner'u SS-Hauptamt'ā Berlīnē 1944. g. 3. novembrī. Klāt bija virspulkv. Silgailis un ltn. Zegners.

Ģen. Bangerskis: Griežos pie jums, Obergruppenführer, ar lūgumu atbalstīt manas rūpes par latviešu 15. un 19. divīziju, lai uzturētu to kaujas spējas kā sastāva, tā apmācības ziņā. Lai 15. divīzijas cilvēki, kuŗi tagad ienākuši Vācijā, tiktu labi apgādāti un apmācīti.

Bez tam Vācijā patlaban iesaukti ap 10.000 cilvēku, kuŗi tagad saformēti 5 būvpulkos un iesaistīti būvdarbos. Šādu būvniecību saformēšana rada kaŗavīros sliktu noskaņojumu, tāpēc tā nav vēlama. Šie 10.000 cilvēku būtu vēlreiz jāizšķīro un no derīgajiem formējama rezerves brigāde kā papildinājums mūsu 15. un 19. divīzijai.

Ogruf. Jütner's: Šāda saformēšana būvniecībā ir tikai pagaidu pārejas stāvokļa atrisinājums, lai varētu veikt nepieciešamos būvdarbus.

Ģen. Bangerskis: Tomēr zināma kopēja organizācija šiem 10.000 cilvēku jau tagad būtu nepieciešama. Kaŗavīru garastāvokļa uzturēšanas labā priekšdarbi šādas rezerves brigādes formēšanai būtu jāšak jau tagad.

Ogruf. Jütner's: Jau tagad šie cilvēki skaitās VI AK rezervē, bet rezerves brigādes formēšanas pavēli tagad nevar dot, jo tad rastos būvbrigāde, kas nav vēlams.

Ģen. Bangerskis: Sarunā ar 15. divīzijas vadību esmu noskaidrojis, ka 15. div. tik daudz cilvēku nevar uzņemt, nevar arī apmācīt, jo trūkst līdzekļu un laika.

Ogruf. Jütner's: Dabiski, ka 15. div. visus šos cilvēkus nevar uzņemt. Bet mums vajag arī papildinājumus 19. divīzijai, jo arī tai trūkst cilvēku. Tātad šeit būs rezerve arī 19. divīzijai.

Gen. Bangerskis: Kas šos cilvēkus sevī uztvers, ja gadījumā 15. divīzija kaut kur pārvietojas?

Ogruf. Jütner's: Ersatzbrigade.

Gen. Bangerskis: Tādas pagaidām nav. Tikai katrai divīzijai ir savi Ersatz bataljoni. Pēdējā laikā notikušas dažādas iesaukšanas gan Leģionam, gan Luftwaffe'i, gan Bodenpersonal'am aerodromos u. t. t. Tāpēc būtu vēlams kāda uztveņoša vienība, kurā nonāktu visi šie iesauktie.

Ogruf. Jütner's: Jūsu domu saprotu. Šāda uztveņoša vienība nepieciešama. Vai to nosauktu par Auffanglager vai Auffangdepot, tas būtu vienalga. Uzdošu SS-Staf. Rode'm un SS-Obstaf. Blum'am izstrādāt šādas vienības uzbūves projektu.

Virspulkv. Silgailis: Paldies. Šāda pati vēlēšanās ir arī SS-Obergruppenführer'am Krüger'am.

Gen. Bangerskis: Par šādas vienības komandieri no savas pušes ierosinu SS-Staf. Theuermann'u. Viņš jau pazīst mūsu apstākļus, esam jau kopīgi strādājuši, tāpēc darbs labāk veiktos.

Ogruf. Jütner's: Šo priekšlikumu vēl pārdomāšu.

Gen. Bangerskis: Vācijā bēgļu noietnēs tagad notikusi patvaļīga iesaukšana it kā spēku savākšanai VI A korpusam, kas pašlaik nav vēlams. Tas izklīdina un izšķiež mūsu dzīvos spēkus, un jauniesaucamajiem arī nav ko dot — ne apģērba, ne ieroču.

Ogruf. Jütner's: Tas neietilpst manā jomā. Par to būtu jārunā ar Ogruf. Berger'u.

Gen. Bangerskis: Latvijā tika iesaukti daudzi ārrindnieki (bkv) un nosūtīti uz Vāciju. Te tie no jauna pārbaudīti un daudzi atzīti par kara dienestam derīgiem (k v) un nosūtīti uz Italiju, uz Veronu, pavisam ap 3500 cilvēku, uz izpletņu lēcēju kursiem u. c. Tas izklīdina latviešu dzīvo spēku un nosit kaņavīru garastāvokli.

Ogruf. Jütner's: Arī šo jautājumu pārzina SS-Führungshauptamt's, resp. Ogruf. Berger's.

Virspulkv. Silgailis: Šāda nosūtīšana ļoti nevēlama, tā nosit kaņavīru garastāvokli.

Gen. Bangerskis: Pieskaņoties jautājumam par divīziju komandējošo sastāvu, esmu dzirdējis nepelnīto pārmetumu, ka mūsu virsnieki esot slikti komandieři. Lai tiktu šim sāpīgajam punktam pāri, jārada virsnieku rezerve. Komandējošā sastāva sagatavošana pilnīgi iespējama, tas panākams ar stingru rīko-

jumu. Pie jaunformējamās rezerves brigādes būtu jāsaģatavo un jātur zināma virsnieku rezerve, jo divīzijās kritušo skaits jauno virsnieku vidū vislielākais.

Ogruf. Jütner's: Esmu ar to pilnīgi mierā. Tie īpaši jāsaģatavo. Uzdošu Brigadeführer'am Schlubrandt'am šo jautājumu nokārtot.

Gen. Bangerskis: Par manu pēdējo 15. div. inspekciju jau ziņoju Reichsführer'am-SS. Divīzijas trūcīgā apģāde prasa apmācības laiku pagarināt. Pašlaik vēl tikai 5. nedēļu notiek savrupapmācības. Lielākā daļa virsnieku un instruktoru vēl tikai kursus, no kuriem atgriezīsies ap 18.11. Kopapmācības vēl ne-maz nav sākušās. Kareivju sastāvs ļoti labs. Garastāvoklis tāpat.

Ogruf. Jütner's: Esmu devis pavēli apmācības beigt jau 30. novembrī. Patiesībā apmācības paredzētas līdz 31. decembrim. Tikai lūdzu to neizpaust, jo tikai es to zinu. Šo viena mēneša agrāko termiņu esmu devis tāpēc, lai apmācības tiktu izdarītas jo stingrāk un divīzija jo drīzāk tiktu pie visas nepieciešamās apģādes saņemšanas.

Virspulkv. Silgailis: Tā kā šīs divīzijas cilvēku sastāvs ir vairāk nekā ļoti labs, tad, protams, tiem arī vajadzīga pamatīga apmācība, lai radītu patiesi labu vienību.

Ogruf. Jütner's: Esmu arī pats bijis instruktoru skolā Lauenburgā un zinu, cik labi un pamatīgi tur norit instruktoru apmācības.

Gen. Bangerskis: Līdz šim es strādāju, bez kā jebkur būtu fiksētas manas tiesības un pienākumi. To pilnīga noteikšana ir tomēr nepieciešama.

Virspulkv. Silgailis iesniedz priekšlikumu un Leģiona ģenerālinspekcijas stāba uzbūves schēmu.

Ogruf. Jütner's: Vai par šo jautājumu jau runāts ar SS-Ogruf. Berger'u?

Gen. Bangerskis: Nē.

Ogruf. Jütner's: Šo jautājumu pilnā mērā var izšķirt tikai Reichsführer's-SS. Atstājiet šo iesniegumu man. Diemžēl varu to iesniegt Reichsführer'am tikai nākošo 14 dienu laikā.

Gen. Bangerskis: Gribu tuvākā laikā vēl izbraukt uz Thorn'u inspicēt tur esošos būvpulkus. Vai pēc tam būtu iespējams ar Jūsu laipnu gādību dabūt sarunu ar Reichsführer'u-SS?

Ogruf. Jütner's: Tas pats par sevi saprotams.

Gen. Bangerskis: Pie kā Leģiona ģenerālinspekcijai vislabāk griezties latviešu bēgļu jautājumā?

Ogruf. Jütner's: Vislabāk griezties pie Ostministerium, kuŗa, saziņā ar Hauptamt für Rasse und Siedlung Ogruf. Hildebrandt'u no SS puses, kārtos šīs lietas.

(paraksts)

*Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerālinspektora stāba*

Sanitārās daļas priekšnieks

*Stāba priekšniekam
Ziņojums*

Dancigā, 1944. g. 21. dec.

Nr. 30

Sakarā ar Jūsu rīkojumu izdarīt iesaukšanu būvpulkos Tornā tiem kaŗavīriem, kuŗi vēl nav iesaukti, resp. nav saņēmuši iesaukšanas pavēles, piedalījos komisijā 1. būvpulkā.

Bez tiešo pienākumu veikšanas apskatīju 1. būvpulka novietojumu un pārbaudīju sanitāros apstākļus.

1. būvpulks novietots:

I un III bataljons Tornas pilsētas artilērijas kazarmās. Dzīvojamās telpās novietotas dažas vienības, bet uz divām staļļaugšām pa 700 kareivju katrā. Temperatūra staļļaugšās 0° C; cilvēki gul bez segām un mēteļiem, tikai reti ir personīgie. Pie šādas temperatūras silti neapsegušāmie gulēt nav iespējams, kādēļ kaŗavīri visu nakti pavada nomodā, staigā, bet nākošā dienā atkal jāiet darbos.

Pēc pulka komandiera pltn. Jaunsiņķera izteicieniem kareivji naktīs raudot, bet nekādas pretenzijas līdz šim sakarā ar grūtajiem apstākļiem neesot pieteiktas.

Mazgāšanās abiem bataljoniem laukā. Ūdens tiek ielaists zirgu silēs, kur tas pēc īsa laika sasilst.

Pēc pulka komandiera izteicieniem Tornā esot vairākas kazarmas brīvas, bet tur iekšā nelaižot, tās piederot Wehrmacht'am, un cilvēkiem jādzīvo aukstā laikā staļļaugšā.

II bataljons novietots ap 22 km no Tornas, apm. 6 km no Argenau'as pilsētiņas.

Bataljona kaŗavīri novietoti somu teltīs. Teltis apšūtas ar skuŗām un sūnām. Tajās ir arī krāsniņas, kuŗas kurina, kādēļ

temperatūra pietiekama. Kaņavīriem ierīkotas nāriņas, pārklātas salmiem, kādēļ, neievērojot segu un mēteļu trūkumu, kaņavīri izguļas labi.

Vispārējais bataljona novietojums labs.

Virtuves iekārtotas ar 4 katliem; ēdienu gatavo saskaņā ar normām un tas ir pilnīgi apmierinošs.

Nometnē kaņavīriem izbūvēta arī pirts.

Kad 18. decembrī bataljonā izdarīju komisijas apskati, bataljonā notika atutošana. Utis bataljonam neesot bijušas, bet tās atnesot cilvēki, kuņi bataljonā pēdējā laikā iesūtīti.

IV bataljons novietots Schmolln-Breithenthal rajonā ap 20 km no Tornas.

Bataljona novietojums ļoti slikts. Kaņavīri novietoti somu teltīs. Lai gan teltīs ir krāsniņas, trūkst kurināmā materiāla, jo šim nolūkam kokus stingri aizliegts cirst un temperatūra teltīs ap 0° C. Lielākai daļai gulēšanai nav salmu, daļa guļ pat uz kailas zemes. Pēc bt. komandiera pltn. Miķelsona izteicieniem teltīs neko nevarot uzlabot. Lai gan novietojums atrodas mežā, kokus nedrīkst cirst, pat egļu vai priežu zarus kaņavīru telšu apkurināšanai un guļvietām nedrīkst ņemt, par ko esot stingrs noliegums un kontrole no mežniecības puses. Tā kā kaņavīriem nav ne segu, ne mēteļu, ar ko apsegties, tad gulēšana visai grūta, salst.

Bataljona kaņavīriem uzturs netiekot kārtīgi izsniegts. Tanī laikā, kad no 12.—20. dec. atrados Tornā, 13. dec. kaņavīru viena daļa pusdienas saņēma plkst. 19.00, bet otra daļa plkst. 22.00. 14. dec. tāpat. Bataljona komandieris pieteica, ka 15. dec. pusdienas nemaz neesot izsniegtas, bet plkst. 19.00 viņam paziņots, lai saņem produktus pusdienu gatavošanai. Produktu saņemšanas vieta ap 7 km no bataljona novietojuma. Nekādu transporta līdzekļu nav, tā ka tajā dienā cilvēki palikuši pilnīgi bez ēšanas. Sekas tās, ka 16. decembrī cilvēki nav gribējuši iet uz darbiem.

Ēdienu pats bataljons negatavo, bet ar to viņu apgādājot partija (NSV). Trauku un kaņošu nav — nav no kā un ar ko ēst, tādēļ lielākā daļa ēd no konservu kārbām. Kamēr viena daļa ēd, tikmēr otra daļa gaida.

Darbojoties komisijai, novēroju, ka daudziem kaņavīriem trūkst veļas, vai arī tā ļoti saplīsusi. Apjautājos pulka komandierim par to, viņš izteicās, ka ar veļu esot ļoti slikti, kaņavīriem

vīriem veļas neesot, nerunājot nemaz par silto veļu. Tāpat trūkst cimdu un mēteļu.

Sakarā ar pulka kaņavīru slikto novietojumu, uztura apgādi, drēbju, veļas, cimdu un zābaku trūkumu — pie kam kaņavīriem jāpaveic arī noteiktais darbs — ir daudz saslimšanas gadījumu. Katrā bataljonā ik dienas ārstiem nākas atbrīvot no 50 — 80 cilvēku slimības dēļ no darba.

Tā kā pulkam nekādu transporta līdzekļu nav, tad tajās vienībās, kas atrodas ārpus Tornas, smagi saslimušos kaņavīrus praktiski nav iespējams nogādāt līdz stacijai tālākam transportam uz slimnīcu. Ja ir iespējams dabūt transportu civilā kārtā, tad slimnieks nokļūst slimnīcā, ja ne — tad smagi slimos ārstē uz vietas bataljona novietojumā, piem. plaušu karsoni u. t. t. Šādos apstākļos ārstēšana ir visai neapskaužama.

Ievācot ziņas no ārstiem, kuņi piedalījās iesaukšanas komisijās, pēdējie izteicās, ka apstākļi nav labāki arī pārējos būvpulkos.

Ja šādos apstākļos cilvēkiem ilgāku laiku jādzīvo, tad tas nav ciešams, kādēļ lūdzu Jūsu tālāko gādību apstākļu uzlabošanai.

Ārsts pulkvedis-leitnants
(paraksts)

PRASĪBA DOT NOTEIKTU MĒRĶI

KAD 1944. g. novembra sākumā ģenerālinspekcijā pienāca ziņas, ka Vācijā latviešu bēgļiem un pārvietotām personām izsniedz personības dokumentus, kuŗos tos apzīmē par »nenskaidrotas« pavalstniecības pilsoņiem, ka vairākās bēgļu nometnēs Vācijā notikusi 1906.—1926. g. g. dzimušo latviešu vīriešu apskate iesaukšanai kara dienestā un arī citas pārestības, nekavējoties kopā ar stāba priekšnieku virspulkvedi Silgaili devos uz Vāciju un 7. novembrī iesniedzu obergruppenfireram Bergeram plašāku protesta rakstu. Pavalstniecības atzīmēšanas lietā rakstīju:

- I. »Latviešu bēgļiem daudzos Vācijas apgabalos tiek izsniegti jauni personības dokumenti (pases), kuŗos tie apzīmēti par »nenskaidrotas« pavalstniecības pilsoņiem, pieliekot gan klāt »früher Lettland«. Dažos apgabalos šo bēgļu agrākās pases atņē, dažos atstāj viņu īpašniekiem.

Šāds apstākļis rada dibinātu uztraukumu un sarūgtinājumu latviešu tautā un var negatīvi atsaukties arī uz tās dēļiem — leģionāriem.

Latvju tauta cerēja, ka 3 kara gadus, varonīgi cīnoties plecu pie pleca ar Lielvācijas kaŗavīriem, tā ir pierādījusi, ka cīnās par savu zemi, par savu tautu, par savu Latviju, un ka šajos 3 kopēju cīņu gados Lielvācijas politiskai vadībai bija pietiekami laika, lai šo »nenskaidro« jautājumu noskaidrotu.

Patvarīgā Padomijas rīcība 1939. g., okupējot Latvijas teritoriju un iekļaujot to savā sastāvā, ne no vienas citas valsts atzīta nebija, un nebūtu taisnīgi atzīt to arī no Lielvācijas puses sevišķi tagad, pēc 3 kopēju cīņu gadiem.

Latvieši paši sevi atzīst tikai par Latvijas pavalstniekiem un lūdz šo stāvokli atzīmēt arī tās piederīgo personīgos dokumentos.

Piezīme: Latviešu zemes pašpārvalde iesauca 1906.—1926. g. dzimušos pilsoņus un varēja tos iesaukt tikai tiesiskā pārliecībā, ka tie ir Latvijas pavalstnieki. Tagad, kad latviešu personīgos dokumentos viņus ierindo »nenoskaidrotā« pavalstniecībā, šīs tiesības iesaukt, resp. mobilizēt, Zemes pašpārvaldei atkrīt.

Pēc protestiem pret bēgļu iesaukšanu kara dienestā, pret darbu atradušo bēgļu pārvešanu uz citiem apgabaliem, pret gaisa izpalīgu lidlaukos iesaistīšanu izpletņu lēcējos turklāt ne tikai austrumu frontē, — savā iesniegumā rakstīju arī par nepieciešamību dot latviešu cīnītājiem noteiktu cīņas mērķi:

- V. »Jauna izšķirīga cīņu posma priekšā būtu mobilizējami ne tikai personālie un materiālie, bet arī visi morālie un garīgie spēki. Raugoties no šī viedokļa, ir nepieciešams ieņemt noteiktu stāvokli un deklarēt arī Lielvācijas mazo austrumu kaimiņu un uzticamo cīņu biedru, to vidū Latvijas valsts, tiesisko stāvokli.

Līdz šim Latviešu zemes pašpārvalde iesauca resp. mobilizēja kara dienestam latvju tautas dēlus, lai aizstāvētu savu zemi pret iebrucējiem no austrumiem — pret bolševikiem. Tagad, kad lielākā mūsu zemes daļa ar 70—75 % iedzīvotāju no pretinieka jau ieņemta, un kad, spriežot pēc visa, arī pārējā teritorijas daļa draud krist pretinieka rokās, ir nepieciešams noteikt jaunu konkrētu cīņu mērķi. Nesen vēl, kad Latviešu ģenerālinspektors aicināja frontē savus leģionārus uz pašaieliedzīgu cīņu par savu zemi un savu tautu, tanī pašā laikā 21. augustā »Danziger Vorposten« rakstīja, ka Baltijas telpa ir paredzēta vācu zemnieku kolonizācijas vajadzībām. Taču skaidrs, ka šādu mērķi nevar tagad uzstādīt latviešu leģionāriem par varonīgo cīņu mērķi, te jādod kas cits — cēls un augsts, šīs pašaieliedzības un varonības cienīgs.«

Uz pēdējo manu aizrādījumu par »Danziger Vorposten« rakstu Bergers atbildēja, ka tās redaktors par tādu plāpāšanu jau esot sodīts. Es tūliņ piebildu, ka redaktors laikam sodīts par to, ka nelaiķā atklājis vācu nodomus.

Pēc pāris dienām saņemu obergruppenfirera Bergera sekojoša satura atbildi:

Der Reichsführer SS
SS-Hauptamt.

G e h e i m

Berlin, Grunevald, den 8. November 1944
Douglasstr. 7—11.

Attiec.: Uz Jūsu priekšlikumu no 7.11.44.
SS Hauptamtam.

Ģenerālinspektoram
SS gruppenfireram un ģenerālleitnantam Bangerskim.

Dancigā
Lindenstrasse 6.

Mīļo ģenerāli Bangerski!

Paziņoju Jums personīgi ar lūgumu pieņemt to konfidencialai rīcībai, ka es:

1. Celšu priekšā Reichsführer'am SS ierosinājumu nodibināt latviešu nacionālo komiteju, kas pārzina visas latviešu vajadzības, kurai ir rīcības tiesības, un par kuŗas tiesisko raksturu u. t. t. mēs tad varam tālāk personīgi pārrunāt. Es Jums, mīļais *Kamerad* Bangerski, būtu pateicīgs, ja Jūs no savas puses liktu priekšā dažas personas. Šo lietu tomēr lūdzu uzskatīt par slepenu.
2. Esmu griezies pie valstssekretāra Stukart'a un no tā lūdzis, lai personālapliecībās, ko saņem latviešu bēgļi Vācijā, tiktu atzīmēta Latvijas pavalstniecība.
3. Tāpat esmu devis norādījumus Iekšlietu ministrijai jautājumus par bēgļu noņemšanas vietām — kā jau Jums teicu — atrisināt tā, ka tie atstājami uz vietām, par cik viņiem ir dzīves vietas un darba iesaistījums. Nākotnē nav paredzami šķēršļi bēgļus, ja tādi vēl pienāktu, novietot jaunos apgabalos.
4. Attieksmē uz iesaukšanu es piekrītu Jūsu ieskatam. Patlaban jau izdarītie iesaukumi gan vairs nevar tikt atsaukti. Jauni iesaukumi vairs netiks izsludināti. Turpretim pare-

dzēts ir gan reģistrēt visus dienestam derīgos, lai tos vajadzības gadījumā varētu iesaukt.

5. Attiekmē uz rīcību ar latviešu brīvprātīgajiem gaisa flotē es esmu griezies pie piekritīgā ģenerāļa Groscher'a un esmu centies panākt šī jautājuma nokārtošanu tā, kā mēs norunājām.

Mīlais *Kamerad* Bangerski, lai izveidotu mūsu attieksmes nākotnē vēl ciešāk un lai visi jautājumi, kas rastos, tūlīt tiktu darīti man zināmi, es nozīmēju SS-Sturmabführer'u Dr. Hohenstein'u par manu sakarnieku Jūsu stābā, kam piekrīt uzdevums pastāvīgi informēt mani vai manas pārvaldes »D« grupu un Jūsu rūpes mums paziņot.

Lai vēl pastiprinātu atsevišķu cilvēku aprūpi, es tanī pašā laikā esmu pavēlējis, lai pārvaldes »D« grupas latviešu *Leitstelle* aktīvi piedalās (iekļaujas) visos jautājumos.

Es ceru, mīlais *Kamerad* Bangerski, ka viss nokārtosies tā, kā norunāts, un lūdzu šo manu vēstuli uzskatīt kā Jums personīgi domātu.

Ar Heil Hitler
Jūsu Berger's

Tā kā obergruppenfīrers Bergers lūdza šo rakstu pieņemt konfidencialai rīcībai un Dr. Arlts 9. novembrī paziņoja, ka visiem ģenerālinšpektora 7. novembra ierosinājumiem paredzams labvēlīgs atrisinājums, tad nekavējoties ķērāmies pie varbūtējās Latvijas pagaidu valdības vai Nacionālās komitejas dibināšanas priekšdarbiem.

Tā pagāja vesels mēnesis, bez kā no Vācijas augstāko autoritāšu puses būtu saņemta kāda atbilde uz latviešu prasību pēc Latvijas suverēnitātes atzīšanas no Vācijas valdības puses un sakarā ar to trūka arī attiecīgās rīcības.

Tad konfidencialais obergruppenfīrera Bergera 8. novembra raksta solījums virzīt tālāk ierosinājumu par latviešu Nacionālās komitejas dibināšanu nonāca plašāku latviešu aprindu pārrunās un pamudināja arī bij. Zemes pašpārvaldi nākt ar attiecīgiem iesniegumiem no savas puses austrumu ministram Rozenbergam un ārlietu ministrijai. (Skat. 309. lapp., red.)

800
200
533.

MUDINĀJUMI CĪŅAI UN APZINĪGUMAM

*Pavēle
Latviešu leģionam*

1944. g. 18. novembrī

Latviešu karavīri un visi cīnītāji par Latviju!

Latviešu tautas un Latvijas valsts vēsturisko dienu — 18. novembri mēs šogad sagaidām un pieminām skaudrā un pašaizliedzīgā cīņā kā uz pašas Latvijas zemes, tā arī svešumā, kopojojot un stiprinot savus spēkus, lai izšķirīgā brīdī raidītu tos pretim ienaidniekam, kas sagrābis mūsu zemes lielāko daļu.

Kā priekš 26 gadiem, kad svešām un ļaunām varām par spīti mūsu zemes vīri un dēli, svēta ideālisma un tautas labāko ilgu apgaroti, visai pasaulei pavēstīja Latvijas valsts tapšanu, tā šodien jūs, latviešu karavīri un cīnītāji par Latviju, sevī un savā augošā spēkā uzturat un glabājat latviešu tautas turpmāko dzīves ceļu un likteni. Tieši tagad mūsu tauta pārdzīvo vienu no savas gadsimteņiem ilgās vēstures viskritisākākiem posmiem. Mūsu zemi posta bolševisma zvērīgais terors. Bolševiki spīdzina un slepkavo viņu varā nokļuvušos Latvijas mierīgos iedzīvotājus, nesaudzējot ne sirmgalvjus, ne sievietes, nedz bērnus. Kara darbības ugunīs iznīcināts daudz no tā, ko darbīgā latviešu tauta mantojusi no paaudžu paaudzēm un ko tā pēdējos gadu desmitos pūlēs un rūpēs cēlusi no jauna. Simttūkstoši mūsu tautiešu spiesti klausīt savai prāta un patiesības balsij, atstājot savas lauku sētas un mūsu pilsētas, lai nodotu savas un savējo dzīvības Latvijas sabiedrotās — Vācijas valsts aizsardzībā.

Un tomēr: mēs zinām un nešaubīgi ticam, ka šie smagie piemeklējumi un pārbaudījumi latviešu tautai nav atņēmuši tiesības un iespējas dzīvot un pastāvēt, cīnīties un strādāt, lai kopējos upurōs, vislielākā piepūlē un visu pārstāvētā apņēmībā varētu atgūt zaudēto, no jauna izkaŗot savu zemi un droši pacelt sarkanbaltsarkano karogu pār tēvzemes ārēm.

It nekas nav spējis galīgi salauzt mūsu tautas kopības un likteņa vienotības apziņu. Mums visiem uzliktās kara sāpes un ciešanas mēs esam spējuši pacietīgi panest un izturēt. Jūs, latviešu kaŗavīri, to pierādījāt varonīgās cīņās par katru mūsu dzimtās zemes pēdu. Latviešu zemkopji, lauku un pilsētu strādnieki, gara darbinieki, vīri un sievas līdz ar mūsu jaunatni to pierādīja, sākot vienas un tās pašas bēgļu gaitas un saglabājot Latvijai iespējami veselu tautas dzīvā spēka veselīgāko daļu. Darbs un guvums, manta, īpašums, bagātība vai arī tikai sūrā darbā pelnītās dzīves nepieciešamības — to visu jūsu vecāki, sievas un ģimenes bez šaubīšanās likuši uz tautas atsacīšanās altāra, lai jums, kaŗavīri, svešumā līdzētu kalt jaunus ieročus un vairot spēkus. Turpmākajās — visas Latvijas atbrīvošanas cīņās jūs, latviešu kaŗavīri, ar savu nelokāmo stāju un ar saviem jaunajiem varenajiem ieročiem cienīgi atbildēsiet ienaidniekam, ka latviešu tautu nevar vienkārši pazudināt, padzīt no dzimtenes un noslaucīt no zemes virsus.

Mūsu Latvijas un mūsu visu nākotnes vārdā jums, latviešu kaŗavīri un cīnītāji par Latviju visās Latviešu leģiona vienībās un speciālajās daļās, šodien pavēlu:

Esiet stipri un modri, apzinīgi un cītīgi kā kauju frontē, tā arī visur tur, kur jūs gatavojaties jauniem cīņās uzdevumiem. Jūs, kas nesatricināmi un uzticīgi stāvat par savu tautu, savu zemi un savu valsti, esat Latvijas nākotnes sargi un savas tautas likteņgaitu veidotāji. Kara dārdos un sitienos rūdīet sevi dzelžainus un neuzveicamus. Jūsu sirdīs un rokās ir spēks, kas no nelaimes un gruvešiem cels saules gaismā mūsu mīlo dārgo tēviju Latviju.

Kopā ar Vācijas armiju un ar citu Eiropas tautu cīnītājiem jūs un ar jums visa latviešu tauta pārvarēs baismo posta nakti, kas tuvojas jau beigām, un novērsīs visus šķēršļus, kas vēl stāv mums ceļā uz brīvību, ceļā uz neapēnotu mieru, netraucētu darbu un laimi.

Latvija ir mūsu visu sirdīs, un tā pastāvēs mūžīgi.
Dievs, svētī Latviju!

Ģenerālis Bangerskis,
Latviešu leģiona ģenerālinspektors.

Latviešiem Vācijā
1944. gada 18. novembrī

Tautieši un tautietes!

Garā un sirdī mēs šodien atceramies mūsu valsts neatkarības pasludināšanas dienu — 1918. gada 18. novembri. Gandrīz gadsimteņa ceturksni mums bija lemts strādāt un baudīt sava darba augļus pašu valstī, pašu zemē. Līdz ar smagajām kara nastām, kas gulstās uz visām Eiropas tautām, mūs šogad skāris jauns grūts piemeklējums, jo daudzi no mūsu tautiešiem un tautietēm bija spiesti atstāt savu dzimteni un meklēt patvērumu Vācijā.

Latvieši un latvietes Vācijā! Latvijas vēsturiskā 18. novembra divdesmit sesto gadskārtu pieminot, skaidri apzināties, kāds ceļš jums un mums visiem tālāk ejams un kādai jābūt mūsu visu stājai, lai turpmākā laika plūdumā mēs visi būtu Latvijas un latviešu vārda cienīgi.

Mēs, simti tūkstoši latviešu, kas esam pārgājuši Vācijas robežu, neesam nelaimīgi dzīves pabērni, kuŗiem ar izstieptu roku būtu jālūdz tikai dāvanas. Nē! Ikviens un ikviena mēs esam veselīgas un lepnas tautas piederīgie, kuŗiem vienīgi dzīves un kara notikumu nenovēršamība likusi uz laiku atstāt savu dzimto zemi, lai nekļūtu par boļševiku terrora upuŗiem. Mēs esam ieradušies Vācijā nevis pēc pabalsta un uztura un ne tādēļ, lai bezdarbībā un nevarībā pavadītu dikā dienas. Mēs esam atnākuši šurp, lai strādātu līdzī vācu tautai, un lai darbā pierādītu latviešu tautas krietnumu un dzīves spēku.

Katram un katrai no mūsu vidus, kas vien to spēj, jāpieliek rokas pie čakla darba. Ar to mēs palīdzēsīm ne tikai sev personīgi, bet arī latviešu un visiem cīnītājiem frontē, kuŗiem nepieciešami ieroči, kara materiāli un pārtika. Ar to mēs gūsīm iespēju līdzēt saviem tautiešiem — mūsu darba nespējīgajiem vecākiem, bērniem, slimajiem un ikvienam mūsu tautas sērdienim. Strādāsīm un veiksīm vēl vienu pienākumu: ik vietā un ik solī palīdzēsīm katram tautietim un tautietei, kuŗiem mūsu palīdzība nepieciešama. Tā mēs aiztaupīsīm liekas rūpes mums viesmīlību devušai Vācijas valstij un tautai. Neaizmirsīsīm, ka kaŗš no vācu tautas prasījis upuŗus. Daudzas no tās pilsētām izpostītas, namī sagrauti un arī vācu tautas daļai bijis jāskā bēgļu gaitas, lai arī pašu zemes robežās.

Nekļūsim par slogu un apgrūtinājumu citiem. Raudzīsim, cik vien iespējams, tikt galā ja ne pilnīgi ar visu, tad vismaz ar to, kas paveicams mūsu pūliņiem un mūsu pašu darbā. Ar ziedojumiem, atvilkumiem no savas peļņas un ar tiešu palīdzību atbalstīsim un stāvēsim klāt vājākiem no mūsu vidus.

Tā mēs neuzņemamies lielu un varbūt pat neatmaksājamu parādu, kas uz mums gultos, ja mēs visu gaidītu vai prasītu tikai no Vācijas valsts un tautas.

Darbs Vācijā — mūsu patvēruma zemē vairo mūsu spēkus un uzturēs latviešu tautu pie rosīgas dzīvības. Darbā un ticībā uz mūsu tautas un valsts gaišākām dienām mēs labāk par visu pierādīsim, ka mums ir tiesības dzīvot kā tautai, ir tiesības pastāvēt un pašiem atkal veidot savu likteni savā zemē.

Ģenerālis Bangerskis

*Latviešu leģiona
ģenerāļinspektora aicinājums
5.1.1945., Liepājā*

Tautieši! Tikai vienotībā ir spēks! Jau liktenīgie kara apstākļi ir mūsu tautu sašķēlušī divās daļās: viena palikusi viņpus frontes, boļševiku ieņemtajā teritorijā, otra šaipus frontes — Kurzemē un Vācijā. Jau šī piespiedu sadalīšana mums ir sāpīga, pat traģiska, bet ir vēl ļaudis starp latviešiem šaipus frontes, kuŗi mūsu vienprātību ar saviem maldiem un tuvredzību grib šķelt.

Šodien latvju tautai ir tikai divas iespējas — iet pret boļševikiem vai ar tiem. Ko mums var dot boļševisms, to esam jau divas reizes rūgti piedzīvojuši. Ar tiem mums nevar būt pa ceļam. Ne jau velti tauta boļševiku gadā gaidīja austrumu kara sākumu kā vienīgo cerību un glābiņu. Ne velti kaŗam sākoties radās partizāni un vēlāk daudzie brīvprātīgo bataljoni, kuŗi plecu pie pleca ar Vācijas kaŗavīriem iesāka cīņu pret boļševismu. Arī šodien latvju labākie dēli stāv Leģiona rindās šaipus frontes, stiprā ticībā un paļāvībā, ka viņi cīnās par svētu lietu, par savu tautu, par savu Latviju, ka viņu pūles un upuŗi beigu beigās vainagosies panākumiem. Tikai kopīgiem spēkiem, ciešā

sadarbībā ar Vācijas bruņotajiem spēkiem mūsu leģionāri var cerēt sasniegt to mērķi, pēc kuŗa tiecas katra latvieša sirds.

Vai tiem, kuŗi šo vienprātību un ticību grauj un grib iznīcināt!

Vai tiem, kuŗi aizmirsuši tos lielos upurus, ko nesuši un nes labākie latvju dēli uz tēvzemes altāra!

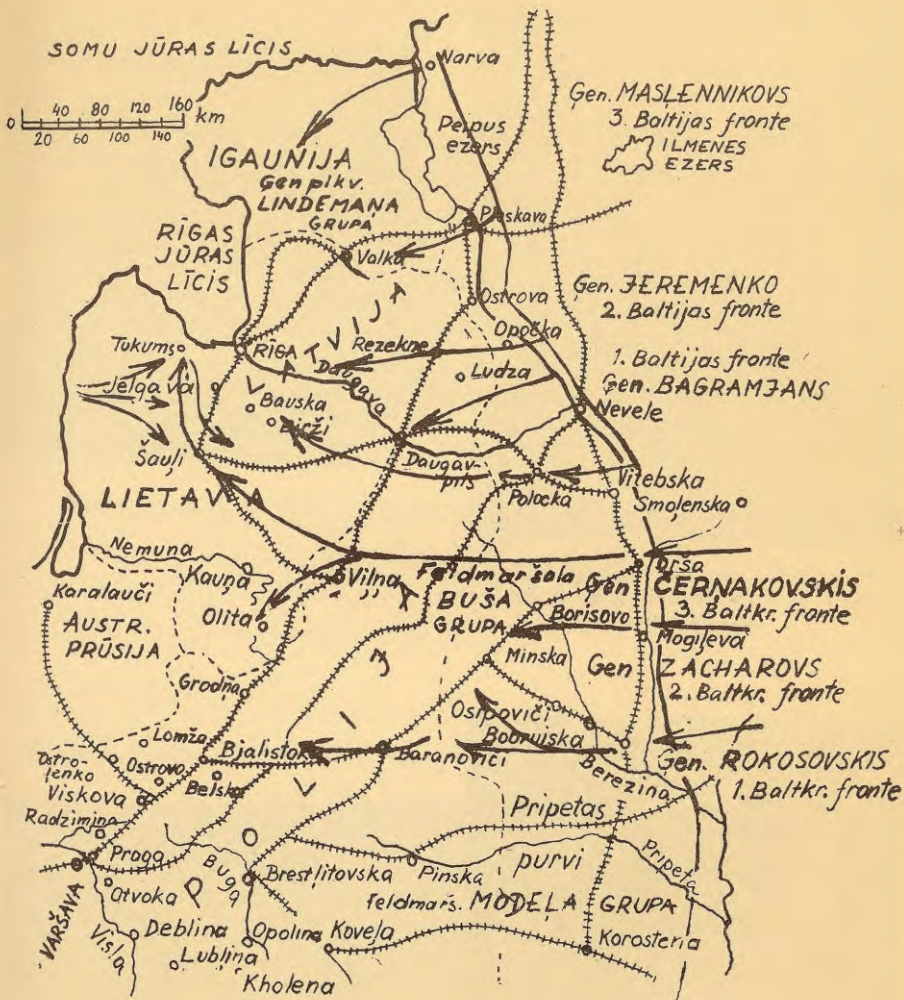
Pretinieks meklē un izmanto šādas nenosvērtas un šaubu pilnas dvēseles. Viņš ar savas propagandas palīdzību sēj nesaskaņas un atviļina mazdūšīgos no kaŗotāju rindām. Tie tagad kļīst pa mežiem un rada nedrošību mierīgiem iedzīvotājiem un kaŗaspēka daļām frontes aizmugurē. Nevienam saprātīgam cilvēkam nevar būt šaubu, ka tādi strādā pretinieka labā, lej ūdeni uz pretinieka dzirnavām. Ikviens, kuŗš strādā pretim tiem mērķiem, par ko cīnās un lējuši un lej savas asinis mūsu leģionāri, apzināti vai neapzināti iet pret savu tautu un tās interesēm.

Šiem neapzinīgajiem domāti mani vārdi, kuŗu nolūks griezties pie viņu saprāta un sirds, likt viņiem apdomāties, ka viņu nelielā saujiņa atrodas starp diviem dzirnakmeņiem, kuŗi draud tos samalt. Protams, boļševiku aģenti, šo neapzinīgo cilvēku kārdinātāji un viļinātāji, cer sveikā tikt cauri. Bet mūsu leģionāriem — mūsu cīnītājiem un mūsu tautai viņi pagaidām dur dunci mugurā, izsaukdami liekus zaudējumus, liekus upurus.

Vai jūsu, nomaldījušos, pa mežiem kļīstošo vēlēšanās ir tiešām tāda, vai tiešām jūs vēlaties iet pret savu tautu? Ja tas tā, jūs, kas tādi esat, ejat pretī savam liktenim — savai iznīcībai. Bet visiem tiem, kuŗus gadījums novedis uz slidena ceļa, vēl nav par vēlu atgriezties. Saka, ka zirgam ir četras kājas un arī tas kļūp — paklupt varējāt un esat paklupuši arī jūs, bet steidzieties piecelties, kamēr nav par vēlu!

Cīnītāju rindas kļuvušas retākas. Jūs, kas bez mērķa kļīstat pa mežiem, varat atgūt tiesības papildināt šīs rindas un cīnīties frontē. Tur jūs vislabāk varēsiet parādīt savu nostāju, savu cīņas un pašuzupurēšanās gatavību par cēlu, augstu mērķi. Tāpēc — laukā no mežiem, laukā no burvju loka, kādā esat nokļuvuši!

Visiem, kuŗi līdz 1945. g. 31. janvārim pieteiksies kādā no Latvijas policijas dienesta vietām tālāksūtīšanai uz sapulcēšanās vietu Ventspilī vai Liepājā, nodrošināta labvēlīga apiešanās, pie kam tie, kuŗi izvairījušies no iesaukšanas vai atrāvušies no savām vienībām, pēdējām izbraucot uz Vāciju, tāpat arī Latviešu policijas savrupdienesta un aizsargu organizācijas locekļi, kuŗi,

Padomju spēku uzbrukuma virzieni 1944. gada vasarā, kuŗi noveda pie caurrāvuma līdz Rīgas jūras līcim un līdz Baltijas jūrai pie Klaipēdas, ielencot Kurzemē vācu un latviešu spēkus

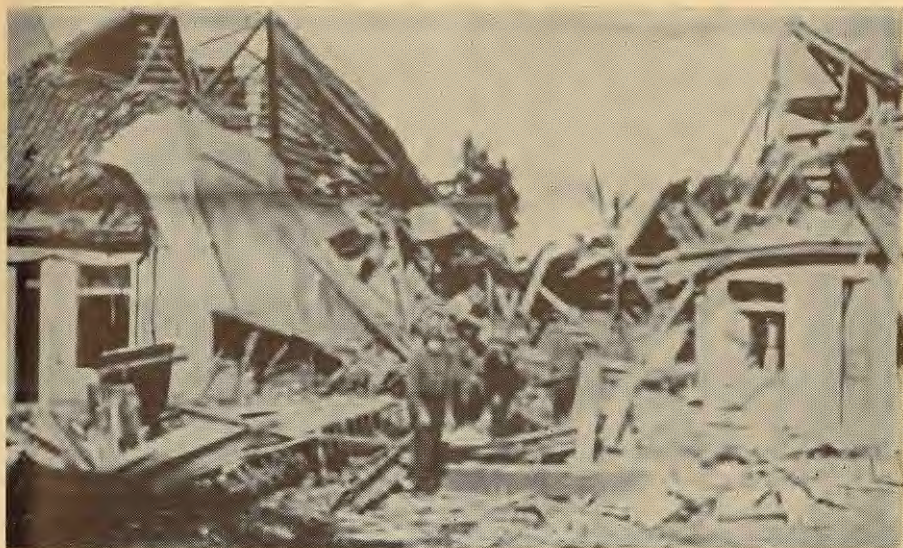
Pēc boļševiku iebrukuma Latvijā 1944. g.
vasarā — deg artilērijas sagrautās Baus-
kas dzirnavas

Jau jūlija sākumā krievu rokās krita
Jelgava. Attēlā — ielu cīņu aina Zem-
gales mētropē

Vidzemes kaujās tika iznīcināts Ērgļu
ciems

Bauskas centrs 12. 9. 1944. g. — sagraudās Bauskas autobusu kantora ēkas drupas

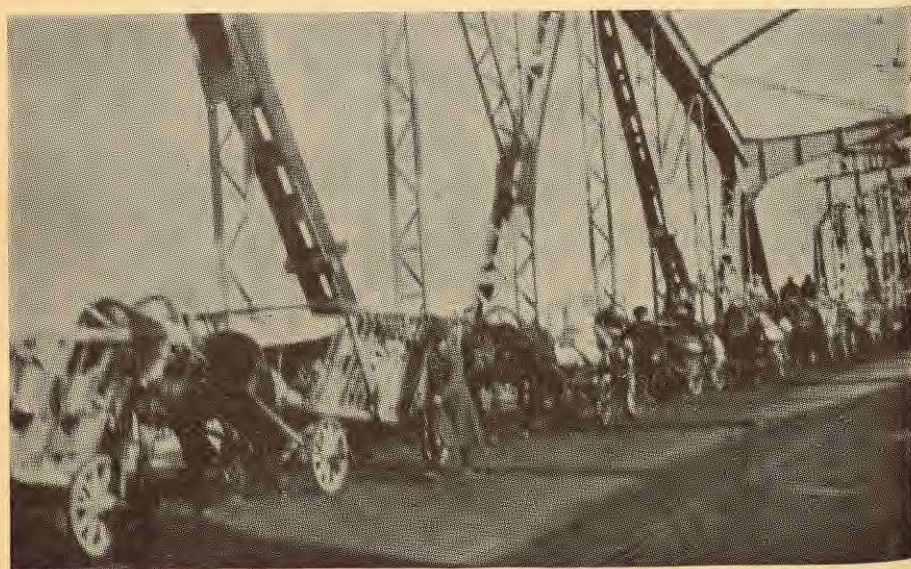
Pēc sīvām kaujām Zemgalē 1944. g. septembrī pie Auces gūstā kritušie padomju kareivji

Ar krievu spēku ielašanos Latvijā sākās bēgļu gaitas daudziem simttūkstošiem latviešu. Vidzemes bēgļi, caur Rīgu dodamies uz Kurzemi, atpūšas pēc nogurdinoša ceļa posma

Pēdējo reizi skatījuši Latvijas galvaspilsētu, bēgļi pār Daugavu dodas nezināmā nākotnē

nezinādami patiesos apstākļus, pieteikušies ģenerāļa Kureļa grupā, vispār netiks sodīti.

Ģenerālis Bangerskis

PS. Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektora stābs aizrāda, ka aicinājumā minētām personām jāpiesakās pie pagasta policijas kārtībniekiem, policijas iecirkņu priekšniekiem vai apriņķu priekšnieku pārvaldēs un Liepājas prefektūrā.

STĀVOKLIS 1944. GADA BEIGĀS

STĀVOKĻA un Latviešu zemes pašpārvaldes un ģenerālinспекcijas darbības raksturošanai 1944. gada beigās citēju šeit bijušā finanču ģenerāldirektora J. Mieža ģenerālinšpektoram adresētu vēstuli:

Berlīnē, 1945. g. 3. I.

»Ļoti godātais ģenerāļa kungs!

Ar lielu ilgošanos gaidīju no Jums kādu vēsti, jo esmu palicis Berlīnē pilnīgi viens un bez kaut kādiem tiešiem sakariem. Lidz ar Jūsu aizbraukšanu šeit izbeidzās katra aktivitāte. Notikumi norisinājās šādi:

Piektdien 8. dec. Andersons pusdienoja ar Freimani, Veidmani, Valdmani, Alfr. Bērziņu un Kleistu. Valdmanis drīz aizgāja. Pārrunās ar pārējiem Kleists ieteicis nogaidīt ar iesniegumu līdz nākošās nedēļas vidum, tad mums būšot daudz labvēlīgāks iznākums. Andersons mūs par to informēja. Nolēmām nevilcināties, bet iesniegt tūlīt. Iesniegumu Ruzenbergam ģen. Dankers izdarīja caur Turmani pirmdien, 11. dec. Caur Turmani tamdēļ, ka uzdevumu no Rozenberga viņš arī saņēmis caur Turmani. Jau sestdien sākām gatavot iesniegumu min. Ribbentropam. Mans uzmetums sākumā likās par gaļu un pārsvaru guva nodoms piesūtīt Ribbentropam norakstu no iesnieguma Rozenbergam, bet pēc ģen. Dankera un P. Reinharda tikšanās ar dažiem ārlietu ministrijas kungiem izrādījās, ka pareizāk rakstīt Ribbentropam īpašu oriģināliesniegumu. Tad nu atkal nāca kārta manam uzmetumam, kuŗu papildināja ar pāris iespraudumiem un piektdien 15. dec. caur Kleistu iesniedza ārlietu ministrijai. Tā kā Berlīnē atradās vairs tikai Dankers, Zvejnieks un es, iesniegumu parakstīja ģen. Dankers visu uzdevumā viens pats. H. Vitola kungs saņēma norakstu nosūtīšanai Jums. Tā kā šis dokuments ļoti svarīgs, tad tulkoju to latviski un lūdzu Vitola kungu pārrakstīt un nosūtīt Jums. Ceru, ka būsiet to

saņēmuši. 14. dec. aizbrauca ģen. Dankers un 16. dec. Zvejnieks un Reinhards. Satikšanās termiņu nenoteicām, jo bijām tai pārlicībā, ka drīz būs atbilde un tad izsauksim visus, kas būs vajadzīgi. Pagaidām nekādas atbildes nav, un pēc ģen. Dankera neviens nav prasījis.

Palicis viens, ķeros pie dzīvokļa lietu kārtošanas, kas arī neveicās, tikai caur laimīgu gadījumu izdevās dabūt istabu, kuŗu nu jau dažas dienas apdzīvoju. Vēl priekšā gaŗā pierakstīšanās procedūra. Brīvo laiku izlietoju, piedomādams pie nākotnes varbūtējiem uzdevumiem. To pašu dara Zvejnieka kungs Apoldā. Savā vēstulē viņš uzmetis šādu Nacionālās padomes pirmās sēdes dienas kārtības projektu:

1. Atklāšana. Pašpārvaldes pirmā ģenerāldirektora uzruna. Paziņojums par Pašpārvaldes pilnvarojumu nolikšanu.
2. Nacionālās padomes deklarācija par Latvijas tiesisko stāvokli.
3. Valdības galvas nominēšana.
4. Valdības galvas svinīga solījuma nodošana tautai.
5. Valdības galvas deklarācija.
6. Dievs, svētī Latviju.

Zvejnieka kungs ļoti noskumis, ka mums nav pie rokas Latvijas likumu krājuma. Tas, patiešām, ir ārkārtīgs trūkums, un, ja vien Jums atliktu iespējas par to parūpēties, būtu ļoti svētīgi mums te pie rokas turēt Latvijas likumu krājumu, ļaunākā gadījumā par laiku no 1934.—1939. gadiem. Kurzemē palikušās iestādēs droši vien tas vēl būtu sameklējams.

Es no savas puses, atceroties pārrunas ar Jums, mēģināju uzvest Valdības galvas deklarācijas — tā sauktās programmas runas — projektu. Tā nav vēl necik spodrināta, jo vispirms gribētos dzirdēt Jūsu domas un norādījumus par to, kas vēl būtu runā pieminams. Pielieku šo uzmetumu šeit klāt — ja būs kādreiz vajadzība, varbūt varēs kādu daļu izlietot. Melnrakstu paturu sev, tā ka, saņemot Jūsu norādījumus, varēšu to papildināt vai pārkonstruēt pēc patiesas vajadzības.

Pirms dažām dienām esmu saņēmis Jūsu vēstuli, kur skarti policijas darbinieku atalgošanas jautājumi. Šeit grūti kas darāms — jo, kā no pieliktās sarakstes bija redzams, rikojumu par palbstu neizmaksu uz Vāciju pārceļamiem policistiem devis reichskomisāra finanču daļas vadītājs Dr. Vialons, kuŗš pēc mūsu aizsūtīšanas uz Berlīni pārņēma savā rīcībā Zemes pašpārvaldes

kasi un finances. Zemes pašpārvaldes lēmums bija — izmaksāt mēneša algu kā neatmaksājamu pabalstu tiem, kuŗi, pārbraucot uz Vāciju, pārtrauca darbu un ir spiesti tādu meklēt Vācijā, paliekot īsāku vai ilgāku laiku pavisam bez ienākumiem. Policistus turpretim pārcelt uz Vāciju, paturot viņus dienestā un algā. Mēs šādi pārvietojamiem darbiniekiem izmaksājam pārceļšanās pabalstu pus mēneša algas apmērā un tāds, pēc manām domām, pienākas arī pārceļamiem policistiem.

Dr. Vialons vairs reichskomisāra dienestā neatrodies, jo esot kādas nesaprašnās dēļ ar Vitroku pārgājis uz citu resoru. Esmu lūdzis Dr. Neuendorfu, kas kāрто ģenerālkomisāra finanču lietas, nolikt ar mani satikšanos, bet viņš patlaban slimš un nav sasniedzams. Līdz ko tikšu pie vārda, par šo lietu lūgšu labvēlīgāku rīkojumu.

Pārlasot Jūsu vēstuli, nevaru nobrīnīties vien par savādo priekšlikumu Jums — uzņemties it kā Kurzemes pārvaldītāja godu, atstājot visu rīcību arī turpmāk vācu civilpārvaldes ierēdņiem. Tas jau būtu atkal tāds pat stāvoklis priekš Jums, kāds bija Zemes pašpārvaldei Rīgā — visa rīcība vieniem, visa atbildība uz ārieni — otriem. Kā viņi varēja cerēt no Jums saņemt citādu atbildi — jābrīnās. Bet ar šādu pieeju pie mūsu lietas laikam arī izskaidrojams tas klusums, kāds seko pēc mūsu iesnieguma, kaut gan pirmdien lieta tika ļoti steidzināta. Žēl, ka man nav nekādu sakaru ar ārlietu ministrijas cilvēkiem, — tad es varētu pazondēt, vai lieta nav pavisam apguldīta.

Spriežot pēc krievu preses, viņu organizācijas lietas virzās uz priekšu. 20. XII numurā lasu, ka noorganizēti: (seko īss pārskats par krievu »vlasoviešu« Atbrīvošanas komitejas uz-būvi. RB.).

Nerakstīju Jums agrāk tai pārliecībā, ka Jūs jau esat ceļā atpakaļ un būsiet vai nu Berlīnē, vai arī sastopami Dancigā. Izņēmu braukšanas apliecību uz Dancigu tam gadījumam, ja steidzoši vajadzētu uz turieni braukt.

Tagad rakstīšu, līdz kas jauns padzirdēsies.

Lai Dievs Jums palīdz un pasargā uz priekšu, kā līdz šim. Liepājas gaisa uzbrukumā patiesi Dievs Jūs sargājis. Novēlot visu labāko Jaunā gadā un tikpat nenogurstošu rūpību par mūsu kopējām lietām, kā līdz šim,

palieku ar dziļu cieņu
Jūsu J. Miezis.

Pašpārvaldes iesniegums Rozenbergam

Vēstulē J. Miezis raksta, ka iesniegumu Rozenbergam ģen. Dankers izdarījis caur Turmani tamdēļ, ka uzdevumu no Rozenberga viņš arī saņēmis caur Turmani. Lieta tāda, ka Vācijas austrumu politika bija pret Baltijas valstu suverēnitātes atzīšanu un tāpēc nevēlējās pieļaut arī kaut kādus šo valstu iedzīvotāju vēlētos pārvaldības organus, vai nu tos sauktu par pagaidu valdībām, vai par nacionālām komitejām ar valdības funkcijām.

Tāpēc arī sakarā ar latviešu neatlaidīgajām prasībām pēc pašu dzīves noteicējas un veidotājas valdības vai komitejas, reichsfīrers Himmlers caur ģenerāli Jekelnu un vēlāk Berendsu Kurzemes pārvaldes organizēšanu bija nolēmis uzticēt man, bet kad es no šī uzdevuma atteicos, tad austrumu ministrs Rozenbergs bija licis priekšā Latviešu Nacionālās komitejas sastādīšanu uzņemties ģenerālim Dankeram.

Savā vēstulē tad J. Miezis arī min abus šos gadījumus, rakstīdams, ka viņš nevarot nobrīnīties par savādo priekšlikumu man uzņemties Kurzemes pārvaldītāja godu, un manu noraidošo atbildi.

J. Mieža vēstulē minētais Zemes pašpārvaldes 11. decembra iesniegums ministram Rozenbergam skanēja šādi:

*Latvijas
zemes pašpārvalde*

1944. g. 11. decembrī.
Berlīnē.

Ieņemto austrumapgabalu valsts ministram.

Latvijas zemes pašpārvalde jau kopš divi mēnešiem bauda vācu tautas viesmīlību.

Šai laikā nepārtraukti turpinājies bēgļu pieplūdums no Latvijas. Latviešu jaunatne, zemnieki, strādnieki, sevišķi visi garīgo nozaļu un sabiedrisko iestāžu darbinieki, kā arī brīvo profesiju pārstāvji, ciktāl tie nav iesaistīti darbā atlikušajā Kurzemes daļā, ir meklējuši un arī atraduši šeit Vācijā patvērumu no liecinieku briesmām.

Diemžēl Zemes pašpārvaldei nācies konstatēt, ka jaunajā stāvoklī tai nav bijis iespējams atvieglot ne to savu tautiešu likteni, kas vai nu kā latviešu leģionāri atrodas smagās atvaires cīņās, vai arī ziedo savus spēkus cīņai kā kara spēka vai gaisa spēku izpalīgi, ne arī vadoši un izpalīdzīgi iedarboties uz to daudzo savu tautiešu stāvokli, kas patlaban uzturas Vācijā kā bēgli. Sacītais attiecināms arī uz to Latvijas iedzīvotāju daļu, kas vēl atrodas no ienaidnieka neieņemtajā teritorijā.

Tādas vadības sekas var būt aktīvās tautas grupas, kas jau tā zaudējusi savu dārgāko kopīpašumu — savu tēviju — saraustīšana un pulverizēšana un tās garīgo spēku un līdzšinējā augsti vērtējamā cīņas spara paralizēšana.

Lai atrastu lietderīgu izeju no šī latviešu tautai kļūmā stāvokļa un tai pašā laikā uzturētu tanī uzticību, ka upuri, ko tā nesusi kaujas laukā un aizmugurē, tāpat dzimtenē kā svešumā, nav bijuši velti, bet ir bijuši nepieciešami, lai sasniegtu karsti ilgoto mērķi — savas dzimtenes atbrīvošanu un brīvas neatkarīgas Latvijas atjaunošanu, Zemes pašpārvalde uzskata par steidzīgi nepieciešamu, lai šī pārvalde, kas līdz šim darbojusies kā vācu civiltiespārvaldes palīgorgans, tiktu likvidēta un tās vietā nodibināts uz tautas uzticības balstīts pārvaldes organs, kas turpmāk veiktu latviešu tautas pārstāvības un valdības funkcijas.

Zemes pašpārvalde vienmēr apzinājusies atbildību, kādu tai bijis jānes iepretim latviešu tautai. Tas skaidri saskatāms tās rīcībā un daudzajos saimnieciskā un politiskā rakstura iesniegumos piekritīgajām vācu uzraudzības iestādēm. Tā vienmēr bijusi gatava savas funkcijas nodot citām pilnvērtīgākām personām vai orgāniem, ja ar to būtu pakalpots latviešu tautai. Šai sakarā tā var atsaukties uz savu demisijas lūgumu šā gada jūlijā beigās, kas tika iesniegts ģenerālkomisāra kungam Rīgā ar priekšlikumu Latvijas likteņu vadību visgrūtāko cīņu laikā nodot militārās rokās. Jums, reichsministra kungs, būs zināms, ka šis priekšlikums toreiz tika noraidīts.

Laikā, kad visi tautas spēki jāsakopo cīņai un darbam, lai gūtu uzvaru pār boļševismu, Latvijas zemes pašpārvalde, kā to jau atzīmējusi savā š. g. 15. novembra rakstā, atrod, ka tāda spēku iedarbināšana ir iespējama vienīgi tad, ja Vācijas valdība atklāti apsola un apstiprina visai latviešu tautai kā cīņas mērķi tās svētākās cerības piepildīšanu — brīvas patstāvīgas Latvijas

atjaunošanu. Latvijas zemes pašpārvalde vēlreiz atļaujas aizrādīt uz to, ka 1940. g. vasarā notikušā Latvijas okupācija un tai sekojošā boļševizēšana izdarīta vienīgi ar viltu, draudiem, kā arī pateicoties militāram pārspēkam un vienpusīgi laužot visus ar Padomju savienību noslēgtos līgumus un tās dotos svinīgos solījumus par Latvijas suverēnitātes neaizkaramību. Šis varas akts vēl šodien atrodas krasā pretrunā ar visiem starptautisko tiesību pamatprincipiem. Kamēr vien starptautiskās tiesības netiek uzlūkotas par pilnīgi nevajadzīgām, Latvijas suverēnitātes legālitate nav apšaubāma.

Šodien, šīnī latviešu tautai tik smagajā liktens stundā, Latvijas zemes pašpārvalde, vadoties no nešaubīgas ticības Visuvarenajam, ka tas nevar būt nolēmis mazai, bet drošsirdīgai, centīgai un darbīgai tautai iznīcību un izklīdināšanu visos pasaules vējos, kā arī vācu tautas taisnīgumam, kuŗa jau kopš kuŗa sākuma ar Padomju savienību ir bijusi Latvijas aizstāvētāja un tādēļ mūsu tautā ieguvusi uzticamu sabiedroto, atļaujos, ļoti godātais reichsministra kungs, Jums iesniegt šādu konstruktīvu organizācijas plānu:

- 1) Latvijas zemes pašpārvalde pirmā ģenerāldirektora vadībā sasauc Nacionālo padomi, kas savukārt nodibina kā pārvaldes organu Nacionālo komiteju ar tiesībām, kādas ir valdībai svešā, bet sabiedrotā zemē;
- 2) Nacionālās komitejas prezidentu izrauga Nacionālā padome. Viņš savukārt nozīmē pārējos Nacionālās komitejas locekļus. Būtu jācenšas visas Latvijas valsts militārās un civilās lietas pa kuŗa laiku nodot Latviešu brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektora vienotai vadībai, kuŗš vada šīnī izšķirošajā cīņā latviešu tautas aktīvāko daļu. Viņa kā valdības galvas vārds atrastu arī viņpus frontes labvēlīgāku atbalsi.
- 3) Nacionālā padome ar pirmo ģenerāldirektoru kā pastāvīgo priekšsēdētāju paliktu arī turpmāk kā Nacionālās komitejas padomdevējs organs un latviešu tautas politiskais un garīgais centrs.

Latvijas zemes pašpārvalde, iesniedzot Vācijas valdībai šo organizācijas plānu un lūdzot piekrišanu pēc iespējas drīz to

īstenot dzīvē, atļaujas Jums, augsti godājamais reichsministra kungs, apliecināt savu patieso cieņu.

Dankers

pirmais un iekšlietu ģenerāldirektors

Leimanis

technikas un satiksmes ģenerāldirektors un saimniecības ģenerāldirektora v. i.

Zvejnieks

tieslietu ģenerāldirektors

Miezis

finanču ģenerāldirektors

Andersons

lauksaimniecības ģenerāldirektors

Burkevics

izglītības un kultūras ģenerāldirektors

Zemes pašpārvaldes iesniegums nebija saskaņots ar ģenerālinspekciju, kuŗa par Nacionālās komitejas vai pagaidu valdības atrašanās vietu uzskatīja Kurzemi un visu Latvijas teritoriju pēc tās atbrīvošanas no boļševikiem, kurpretim Zemes pašpārvaldes iesniegumā runa ir par Nacionālo komiteju ar tiesībām, kādas ir valdībai svešā, bet sabiedrotā zemē.

Attieksmē uz dibināmā pārvaldes organa nosaukumu domas dalījās. Leģiona ģenerālinspekcija un arī tieslietu ģenerāldirektors Zvejnieks bija par valdības dibināšanu, bet bija arī ieskati, ka pašreizējos politiskajos apstākļos valdībai būtu jāuzņemas varbūt neizdevīgas, pārāk tālejošas saistības, kas vēlāk būtu grūti izpildāmas. Nacionālās komitejas apstākļu diktētām saistībām it kā nevarētu būt tik noteicoša nozīme starptautisko attieksmju rēgulēšanā.

Tāpēc Zemes pašpārvaldes iesniegums jau noteikti runā tikai par Nacionālo komiteju ar eksilvaldības tiesībām svešā, bet sabiedrotā zemē. Jādomā, ka līdzīgs iesniegums tika adresēts arī ārlietu ministrijai.

Bija pagājis vesels mēnesis kopš Zemes pašpārvaldes iesniegumiem, bet ne no ministra Rozenberga, nedz no ārlietu ministra Ribbentropa nekāda atbilde saņemta nebija. Arvien vēl atradās visādi iemesli, lai jautājuma atrisināšanu novilcinātu. Par to savā janvāra vidū ģenerāldirektoram adresētā vēstulē J. Miezis raksta:

J. Miezis

Berlīnē, 18. I. 1945.

(1) Berlin

Luxemburger Str. 35¹

Tel. 46 07 06

Ļoti godātais ģenerāļa kungs!

Pagājušas divas nedēļas no manas pēdējās vēstules Jums, bet Berlīnē šai laikā mūsu aprindās nekas ievēribas cienīgs nav noticis. Kādu nedēļu pie mums bij Andersona kungs. Tāpat no 10. I šeit uzturas Zvejnieka kungs un no Jauna gada pastāvīgi uzturēsies Berlīnē Leimaņa kungs, kuŗam dota nodarbošanās Vācijas dzelzceļu pārvaldē. Tādā kārtā par pastāvīgiem Berlīnes iedzīvotājiem palikuši Burkevica kungs, Leimaņa kungs, Zvejnieka kungs un es. Mēs abi ar Zvejnieka kungu tikām pie pastāvīgās mītnes tikai pateicoties Dr. Neuendorfa (no ģenerālkomisāriāta Rīgā) gādībai. Viņš palīdz arī Reinharda kungam meklēt telpas.

Reinharda kungs Berlīnē ir no 10. I. Kā jau Jums rakstiju, mūsu iesniegums ministram Ribbentropam bija jānodod caur Kleistu. Dabīgi, ka Reinhards tūliņ uzmeklēja Kleistu, lai apvaicātos, cik tālu mūsu lieta. Kleists zināja teikt, ka lietai esot izredzes, bet grūtības radot igauņu un leišu jautājums, kuŗš dabīgi būtu jāatrisina kopā ar mūsu lietu. Bet leiši Ribbentropam nekā neesot iesnieguši; igauņi esot iesnieguši ļoti sausu iesniegumu. Pie tam grūtības igauņu jautājuma atrisināšanā esot tās, ka M.* nebaudot vairs piekrišanu ne pie igauņiem, ne arī vairs pie vāciešiem. Mūsu lietu atrisinājumu vēl kavējot nešķaidrība kompetenču jautājumā, kas attiecoties kā uz ārlietu, tā uz iekšlietu ministriju. To sadalīšana prasot laiku. Reinhards mēģinājis diplomātiski uzzināt, vai ārlietu ministrijai nav sarunas par Nacionālās komitejas dibināšanu vēl ar kādu citu latviešu grupu. Palicis iespaids, ka sarunas tiešām notiek, uz ko norāda arī sekojošais: Janvāra sākumā Kleists sarīkojis kafiju, kur bez vairākiem vācu resoru pārstāvjiem piedalījušies arī Freimanis, Visvaldis Sanders, Roja. Kafijas dzeršana ievadīta ar referātu par latvju dainām, bet, acīm redzot, mērķis bijis sapazīstināt vācu kungus ar zināmu latviešu grupu.

Drīz pēc tam sāka cirkulēt ziņa, ka Roja atstājot bēgļu biroja

* Igaunijas pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors Dr. Māe, red.

vadīšanas posteni un viņa vietā nāksot kāda cita persona. Tāpat Jurevicu atvietošot ar kādu pulkvedi, tikai man nezināja pateikt viņa vārdu.

Turpinot sarunu ar Kleistu, Reinhards informēts arī par notikušo kafiju, pie kam Kleists teicis, ka domāts šādas kafijas atkārtot. Lai nu Reinhards padomājot par to, kādu referātu lasīt nākošo reiz un kādus cilvēkus aicināt. No tā Reinhards taisa slēdzienu, ka Kleists grib iepazīstināt vāciešus ar visiem latviešu nogrupējumiem. Sarunas beigās Kleists apsolījis pēc dažām dienām informēt Reinhardu par mūsu lietas jaunāko attīstības gaitu, bet līdz vakardienai Reinhardam nekādas informācijas vēl nebija.

Es no savas puses gribēju sīkāk informēties bēgļu biroja pārorganizēšanas lietā un uzlūdzu vakar Dr. Tēlenu uz pusdienām. Dr. Tēlens labprāt piekrita, bet Burkevics lūdza mainīt norunāto stundu. Norunātā stundā saradās pie mūsu galda vēl Bļodnieks ar Kronbergu un zv. adv. Ābelītis no bēgļu biroja. Tā mans nodoms izjuka. Domāju to tomēr atkārtot, tikai iepriekš jānoskaidro, vai citu viesu sarašanās pie mūsu galda bij gadījums, jeb tas noticis ar nodomu, lai nekādas dziļākas sarunas nenotiktu.

Mūsu ģenerāldirektoru stāvokli nekas nav mainījis. Janvāra sākumā saņēmām algu par novembri un decembri pēc Rīgas likmēm. Tāpat tiek izmaksāta alga kontroles jaunajam šefam Grosbergam, kuŗš līdz šim strādāja kā strādnieks kādā Leipcigas dzelzslieņuvē. Tēlens ar Neuendorfu pestī viņu no turienes laukā un sagādāja viņam dzīvokli Berlīnē, pēc kam viņš ķersies pie revīzijas darba pa daļai Neuendorfa, pa daļai Tēlena, pa daļai mūsu uzdevumā. Neuendorfs grib likt viņam pārbaudīt Rīgas pilsētas darbinieku avansu rēķinus, Tēlens — tagad izmaksājamo algu pareizību, un mēs domājam uzdot viņam painteresēties par mūsu valsts iestāžu summām.

Tā ieiet zināmā normā mūsu ikdienišķās lietās. Mūsu lielākie uzdevumi, liekas, neiet uz priekšu. Tomēr pavisam tie apgulusies neliekas. Mums pienāca ziņa par kādu ļoti apsolītu pavēli 15. divīzijai, par ko gribētos labprāt dzirdēt kaut ko tuvāk. Tāpat »Latviešu Balsī« parādās ievadraksti, kas liekas būt inspiroti no aprindām, kuŗas runā līdzī avīzes virzienam un kontrolē tās saturu. Jācer, ka līdz ar Jūsu ierašanos Berlīnē atkal kaut kam vajadzētu sakustēties.

(20. I.) Jau sestdiena, bet no Kleista kunga vēl nekādas informācijas nav. Nekavēšos vairs ar šīs vēstules nosūtīšanu. Ja kas jauns būs, ziņošu papildus. Pagaidām atļaujiet novēlēt Jums visu labu.

Ar dziļu cieņu

Jūsu J. Miezis

Kā no J. Mieža ziņojumiem redzams, tad mūsu lietas Vācijā nevirzījās uz priekšu un arvien vairāk tās pasliktinājās Kurzemē. Kad pēc Vācijas apmeklējuma 1944. g. decembra sākumā atgriezos Liepājā, priekšā atradu veselu mapi sūdzību par dažādām pārestībām ar izmisīgiem lūgumiem palīdzēt tās novērst.

Uzdevis visdrīzākā laikā uzmanīgi pārbaudīt svarīgāko sūdzību pamatotību, pats 21. decembrī devos uz fronti pie 19. divīzijas un citām latviešu vienībām, lai pēc atgriešanās varētu nodoties šo sūdzību lietām.

Caurskatot svētku nedēļā ienākušās sūdzības un lūgumus, atradu, ka tikai daļu no tām varbūt izdosies labvēlīgi atrisināt uz vietas, griežoties pie okupācijas varas pārstāvjiem Kurzemē. Vairums tomēr bija tādu, kuŗu novēršana un nokārtošana bija iespējama, tikai grozot visu kļūmīgo vācu austrumu politiku, kas atkarīgs no Vācijas valdības.

4. janvārī nelielā apspriedē, kuŗā bez manis piedalījās arī pašvaldību departamenta direktors J. Niedra, Liepājas pilsētas galva J. Blaus, Tautas palīdzības pārstāvis O. Freivalds, no Kuŗavīru palīdzības K. Ozoliņš, pulkvedis Lasmanis, majors Mednis un leitnants Brīvkalns, pārrunājām un iespējamības robežās nokārtojām latviešu iestāžu sadarbību bēgļu lietās un kuŗavīru un viņu ģimeņu apgādes jautājumos.

5. janvārī ar direktoru J. Niedru norunājām savākt nepieciešamos materiālus vēlreizējam iesniegumam Berlinē par Kurzemē valdošo kārtību, jeb pareizāk — nekārtību, kādēļ nepieciešamas pārrunas ar visiem apriņķu vecākiem un apriņķu priekšniekiem.

Pirmos uzaicinājām sapulcēties Kuldīgā, uz kuriem kopā ar J. Niedru devāmies 9. janvārī. Tur vispirms sniedzu informāciju par politisko stāvokli un par bēgļu lietām Vācijā. Pēc tam apriņķu vecākie sniedza informāciju no vietām. Informācija attēloja patiešām satricinošu ainu, kas rādīja, ka pat vislabākā lauku pašvaldības iestāžu un amatpersonu vēlēšanās sadarboties ar vācu iestādēm un amatpersonām tomēr radīja ārkārtīgas grū-

tības to pretrunīgo rīkojumu dēļ, ko izdod daudzie Kurzemē esošie apgabalu komisāri un viņiem pakļautie ierēdņi. Pēdējie dažreiz rīkojās arī patvaļīgi pēc saviem personīgiem ieskatiem. Grūtības radīja arī tas, ka visi rīkojumi tika izdoti vācu valodā.

12. janvārī līdzīga apspriede ar apriņķu priekšniekiem notika Liepājā ģenerālinspekcijā. Arī šinī apspriedē attēlojās tā pati aina kā apriņķu vecāko apspriedē Kuldīgā, kaut gan apriņķu priekšnieki savos izteicienos bija atturīgāki.

14. janvārī kopā ar direktoru J. Niedru ieradāmie pie reichskomisāra vietnieka Mathiessen'a kunga, kuŗam iesniedzu protestu pret vēl atlikušo Zemes pašpārvaldes organu darbības ierobežošanu un pasākto šo organu daļēju likvidāciju. Aizrādīju, ka oficiāla rīkojuma par to nav un tāda rīcība rada chaosu uz vietām. Mathiessen's atbildēja, ka arī viņš esot tikai ierēdnis un pildot augstāko instanču vispārējos rīkojumus ar nolūku vienkāršot pārvaldes sistēmu.

STĀVOKLIS KURZEMĒ

Piezīmes

iesniegumam SS reichsfīreram* par stāvokli Kurzemē un iemesliem, kuŗi kavē cīņu sekmes

NAIDS vien, ko propagandē daži Vācijas valstsvīri, saindējot vēl vairāk jau tā cīņu laukos nocietinājušās sirdis, var traģiski atsaukties uz pašu tā propagandētāju likteni. Naidis vien nevar būt tas cements, ar kuŗa palīdzību var saliedēt Eiropas tautu mistrojumu Jaunās Eiropas celtnē, — ir nepieciešams cits materiāls. Naidis var gan postīt, ruinēt, bet ne celt. Naidā audzināts vairs neatšķir kur draugs, kur ienaidnieks. Viņš nīst it visus.

★

Kāds Vācijas valstsvīrs savā uzrunā tautai teica: »Mēs, vācieši, esam bijuši pārāk labi, mūsu devīze turpmāk lai ir naidis.« — Bet ar naidu un bailēm no boļševisma vien neko nevar panākt. Bailes ir negatīva parādība, jāatrod arī kas pozitīvs, kas paliekams, tam laikam, kad naida un bailu vairs nebūs. Viss, ko līdz šim kā pozitīvu esmu novērojis, ir fiziski spēcīgas jaunatnes audzināšana — bet ar nicināšanu pret citām tautām saindētu dvēseli.

★

Es, kaŗavīrs būdams, durkļu uzvarai vien neuzticos. Tāda uzvara nav arī ilgstoša, kaut beidzot sasniegta. Pie savas tautas mazā mērogā, mazā zemes stūrītī es kā spogulī vēroju, kāpēc lielā cīnītāja, lielā vācu tauta ir šajā visu cilvēci sargājošā cīņā palikusi viena visā Eiropā. Bažas par šīs cīņas gala iznākumu, bažas, ka tā varētu tikt zaudēta pret boļševismu, dod man pamudinājumu šim iesniegumam.

* Skat. lapp. 325, red.

Krievu — japāņu karā krievi bez žēlastības jauca nost ķīniešu mājas arī frontes aizmugurē, lai no materiāla taisītu bunkurus. Tas iedzīvotājus nostādīja bezizejas stāvoklī un ārkārtīgi uztrauca. Japāņi ne tikai nenojauca ķīniešu mājas un svētnīcas, bet tās pat salaboja, uzlīmēja jaunus papīrus logu rūtīm un par kaŗaspēka novietošanu maksāja ķīniešiem turklāt apm. 1 pfen. par kaŗavīru dienā. Vai brīnums, ka ķīnieši bija japāņu pusē, kaut valdības bija naidā, un darīja visu, lai krievus dabūtu projām no Mandžūrijas?

★

Parasti cilvēks, tāpat kā katra dzīva būtne, glābjas pirmā kārtā no patlabanējā, pašreizējā posta un ciešanām, kā no grimstošas laivas braucējs lēc uz gaŗām peldošu ledus gabalu, kaut arī tas, varbūt, aiznes to tālu jūrā, kur vairs glābiņš nav iespējams. Tā tas ir arī ar tautām, kuŗas cieš no kaŗa grūtībām. Pašreizējie apstākļi tām liekas kā grimstoša laiva, no kuŗas tās lēc laukā, neievērojot to, ka boļševisma jūra tās draud aizraut pazušānā. Tāpat arī daudzi latvieši no pašreizējā posta un nelaimēm neredz citas izejas — arī ne nākotnē. Ir kaut aptuveni jānorāda, ko tauta reiz saņems vecās kārtības vietā.

★

Cik daudz lieku upuŗu, cik daudz lieku krustu palika plašajos Krievijas līdzenumos — nepareizas vācu politikas dēļ austrumos. Cik daudz lieku upuŗu nests cīņai nevajadzīgās laicīgās mantas dēļ!

★

Kaŗš nes sev līdzīgu postu un nelaimi zemei un tautai, kuŗai tas veļas pāri. Tas ir negrozāms likums; tās parasti ir stichiskas parādības, kuŗas skaŗ atsevišķas personas, atsevišķas pilsētas, apgabalus un valstis. Bet vislielākais posts un nelaime ir principi un metodes, kuŗas kaŗā nerēķinās ne ar kādiem likumiem, ne ar kādām tiesībām; metodes, kuŗas atbaida tautas, atbaida to dēlus — cīnītājus, rādot varbūt arī greizā spoguļi to, kas viņus gaida tajā nākotnē, par kuŗu viņi cīnās. Nākotnē paredzēto jauno pasaules iekārtu viņi sevī nevar iztēloties, jo viņi

redz to kā reālu piepildījumu jau tanīs kara laika apstākļos un sīku gariņu radītajās nelikumībās, kuŗas pašreiz valda. Viņi domā, ka šādas metodes paliks arī kā jaunās kārtības pamats.

★

Kā ar visu savu sirdi un visu savu līdzšinējo darbu, tā arī ar šo iesniegumu es gribu kalpot tikai vienam mērķim — cīņai un savas tautas labākai nākotnei.

Es zinu, ka ar savu rakstu varbūt skaŗu vienu otru savu labvēli, kuŗš iet nepareizus ceļus, arī labu domādams, bet būdams spiests disciplinēti pildīt savu pienākumu. Ja mainītos metodes, varbūt mainītos arī viņi paši savā rīcībā. Lielu garu taču tomēr tik maz, kuŗi lietas labā būtu gatavi sevi uzpurēt.

★

Nav viegli mirt jaunam, bet apziņa, ka atdodi savu dzīvību par savu zemi, par savu tautu, par savu valsti, dod tomēr kara-vīram zināmu mierinājumu. Bet drausmīgi ir mirt ar šaubām sirdī, ar mocošo jautājumu liktenim: *par ko?*

★

Es saucu, es mudinu savus tautiešus un kara-vīrus uz cīņu par savu zemi, par savu tautu, saucu cīnīties, lai Latvija atkal būtu brīva, bet vai es nemeloju, vai es esmu pārliecināts, ka arī pēc uzvaras Latvija būs brīva? Tādu, kādu to miniātūrā rāda pašreizējais Kurzemes apgabals, es nevēlētos šo Latviju redzēt. Par tādu man grūti aicināt cīnīties.

★

Man tauta saka acīs: »Ģenerāļa kungs, visa tauta tagad raugās uz jums, jūs redzat, kas te notiek, jūs mūsu zēnus esat aicinājis un aicināt, esat tos iesaucis, viņi lej savas asinis, bet mūs iznīcina, ruīnē un nākotnes mums nav. Ģenerāļa kungs, vai jūs mūsu tautu izvedīsiet no šī purva saulītē?«

Sauksme »Jūs cīnāties par patstāvīgu Latviju«, kas minēta 15. divīzijas pavēlē, jāpasludina atklāti visai tautai. Tad tai vieglāk būs panest to neiedomājamo postu, kas tai pašreiz Kurzemē jāpiedzīvo. Neaprunājoties ar latviešu darbiniekiem, vācieši bieži rada chaosu, kas nenāk par labu ne fronteī, ne aizmugurei.

Materiāli iesniegumam

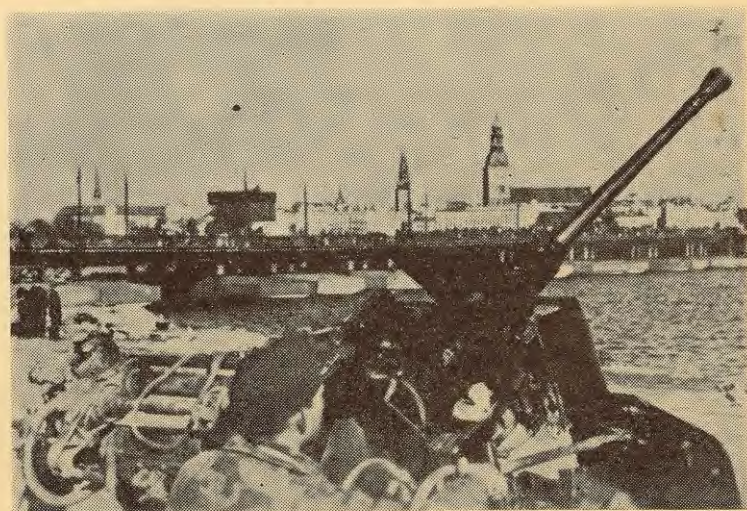
I *Iemesli, kuŗu dēļ iedzīvotāji un kaŗavīri iet partizānos:*

1. Tie, kuŗi nākuši uz kaŗaspēka daļām no Salaspils nometnes, nezīnot, vai viņu sods esot dzēsts vai ne, un kas esot gaidāms nākotnē par viņu nodarījumu.
2. Vietām ļoti slikta apiešanās ar latviešiem, arī slikts uzturs, lamāšanās: »Gan tu redzēsi, kas būs, kad aizbrauksi uz Vāciju.«
3. Nevēlēšanās atdot dzimteni un izbraukt uz Vāciju, no kurienes nākot slikta ziņa par apiešanos nometnēs un par krievu tautības uzraugiem, kuŗi pret latviešiem izturas rupji un pat neciešami.
4. Ieroču atņemšana arī kaujās bijušiem un apbalvotiem instruktoriem. Instruktori būvvienībās nevarot iziet no sava novietojuma citādi kā vācu kaŗavīru pavadībā.
5. Nesaņemot nekādu ziņu no piederīgajiem.
6. Trūkst informācijas par vispārējo stāvokli. Visa informācija pienāk no Maskavas, bet mūsu radio nesniedz pat līdz Rīgai.
7. Krievu aģitācija. Krievu gūstekņu un izpletņlēcēju vienības »Sarakanā bulta« rosīgā darbība, ko vada kāds boļševiku majors (tajā ieiet arī vācieši).
8. Radio propagandas trūkums. Jāizmanto raidītājs »Urzu-la«, kas tagad atrodas Vācijā.
9. Nodedzinātas šādas mājas ar visiem iedzīvotājiem: Dižkiri, Zilumi, Vēveri, Grauši, Mūrnieki. Esot 60 ģindeņu, bet pēc vācu ziņām — 30 ģindeņu.
10. 32. divīzija izdara nelikumīgu mobilizāciju — iesaukti 150 cilvēki.

Tādas izskatījās Rīgas Rātslaukuma drupas 1944. g. otrā pusē pirms boļševiku iebrukuma

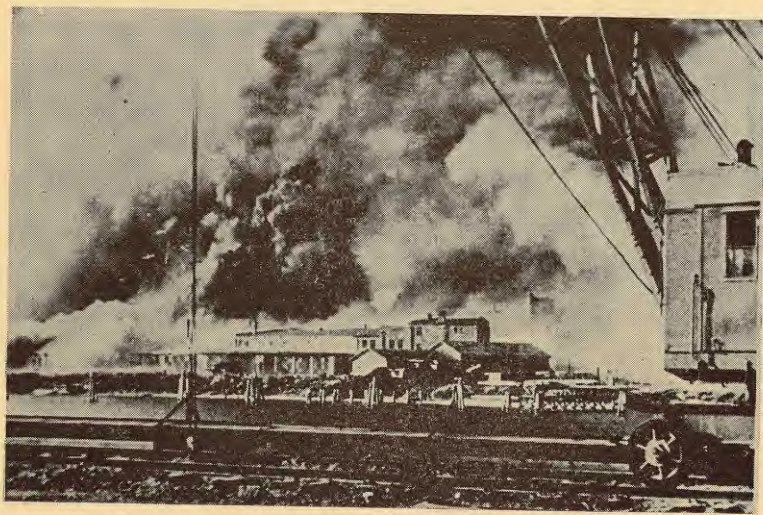
Vācu zenīrtalerija Rīgas pontonu tilta galā 12. oktobrī 1944. gadā

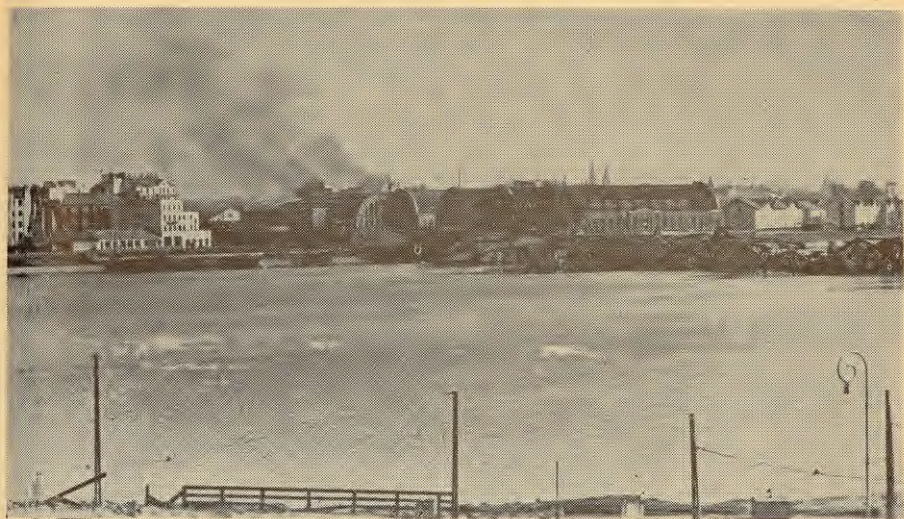

Prettanku aizsprosti pie kādas dzelzceļa stacijas Kurzemē. Tādus cēla arī citur Latvijas teritorijā, taču pastiprinātie nocietinājumu būvdarbi nespēja ilgstoši aizkavēt padomju spiedienu — Rīga bija apzīmogota

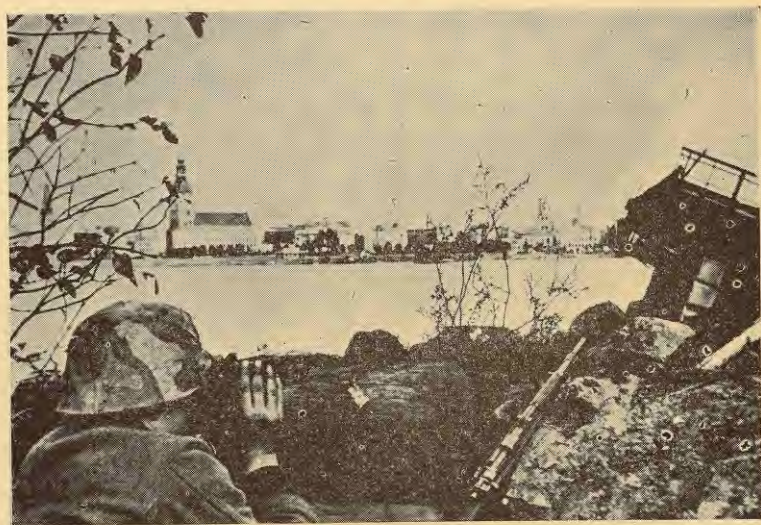
Pirms vācu atkāpšanās uzspridzinātā Rīgas eksportosta 12.oktobrī 1944. g.

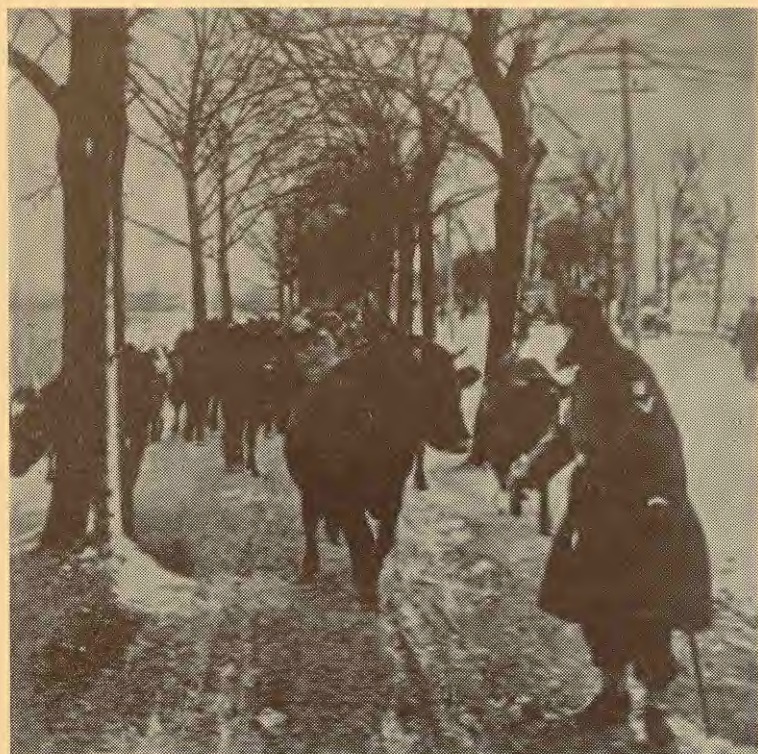

Degoša Rīga 13. oktobrī 1944. gadā, no Pārdaugavas raugoties, jau boļševiku spēku varā

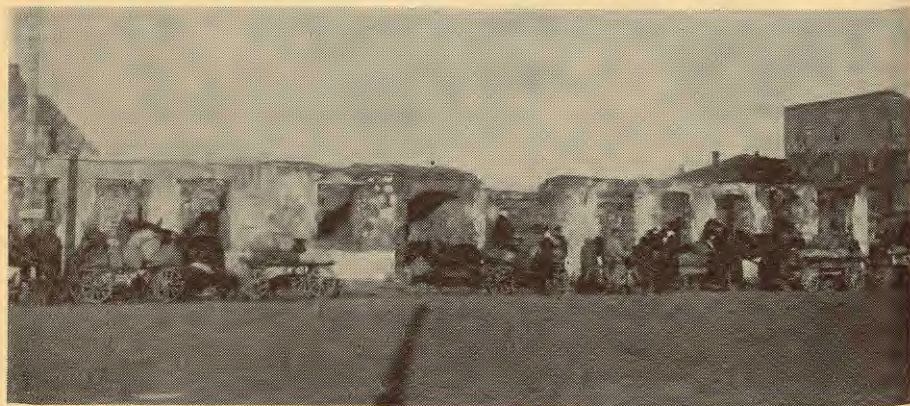
Rīga 13. oktobrī 1944. g. — skats no Pārdaugavas pie pontonu tilta gala

Lopu rekvizīcija Kurzemē, kur ielenkuma apstākļos radās ārkārtīgas pārtikas sagādes grūtības kā fronteī, tā civiliedzīvotājiem, īpaši bēgļiem

Bēgļu pajūgu rīndas Liepājas ostā, gaidot tālākas evakuācijas iespējas ar kuģiem uz Vāciju

II *Pārvalde*

1. Rīkojuma par Zemes pašpārvaldes likvidāciju nav, arī rīkojuma par tās darbības pārtraukšanu. Tā varēja būt vai nu a) darbībā, b) likvidācijā, vai arī c) jau nolikvidēta. Nevienā no šiem stāvokļiem Zemes pašpārvalde neatrodas. Vai tā būtu atvaļinājumā?
2. Man Rīgā sacīja reichskomisāra vietnieks Mathiessen's, ka likvidēta tikai Pašpārvaldes galotne, bet departamenti paliekot. Tagad cenšas visu nostādīt tā, ka nekā vairs nav, svīturo J. Niedram pat »departamenta direktora« apzīmējumu, atstājot tikai »Bēgļu izvietojanas stāba priekšnieks«. Veterinārmedicīnas departamenta direktoram Vācietim liek priekšā izbaukt 15.1.45. uz Vāciju. — Hieronims Tichovskis, kuŗš ieradies šeit no Vācijas, nostādīts muļķīgā situācijā — viņam, Izglītības ģenerāldirekcijas tautskolu vicedirektoram un Izglītības mēnešraksta redaktoram, atņemta pase, katru dienu jāpiesakās un beidzot jābrauc atkal projām. — Šildes rakstā nosvītrots viss par apmeklējumu Vācijā.
3. Darbojas tikai kārtības policijas departaments. Nedarbojas Lauksaimniecības departamenta direktors agr. Skujņš un Zemturības departamenta direktors K. Ķirsis Ventspilī.
4. Aprīņķu vecākie saņem rīkojumus, apejot tiešo priekšnieku — Pašvaldības departamenta direktoru:
  - a) Ieceļ Durbes pag. vecāko, neprasot aprīņķa vecākā atsauksmi.
  - b) Tukuma aprīņķī ieceļ aprīņķa vecāko, neinformējot Pašvaldības departamenta direktoru, nerunājot par atsauksmes pieprasījumu.
5. Pērkones pagasta dienvidu daļā un Nīcas pagasta Majoru komandantūras rajonā izdarīta iesaukšana darba bataljonos līdz 45. g. vecumam, neinformējot nevienu latviešu iestādi — arī ne ģenerālinspektoru, ne Pašvaldības departamentu.
Ģimeņu piederīgie un veci nespējnieki paliek bez palīga, bez apgādes. Bieži vērmachta mašīnas tos atved un izsviež Liepājā uz ielas — dārzā.

III *Medicīniskā un sanitārā aprūpe*

1. Apgāde ar medikamentiem ļoti grūta — medikamentu

nav, nav tos arī kur ņemt (noskaidrot Veselības kamerai kopā ar Tautas palīdzību Berlinē).

2. Darbos ievainotie ierodas pilsētā ar avīzēm aptītām kājām.

IV *Pensiju jautājums*

1. Nav nokārtots pensiju jautājums tiem, kuŗi pārtika tikai no pensijām. Normālā dzīve ruinēta, kas nebija pareizi. Nekāda rikojuma, bet tikai dzen projām kā Pašpārvaldi, tā citus latviešu darbiniekus.

V *Vācieši negatavojas uz palikšanu*

1. Jānodod visa labība un saknes, arī kartupeļi sēklai nepaliek.
2. Lopus atstāj tikai pa vienai govij.
3. Nedomā par dārzāju audzēšanu nākošajam gadam: nepieciešami ligumi ar dārzkopjiem un jārūpējas par sēklas izsniegšanu — jāsavāc Latvijā esošā; jāieved, kā trūkst; februārī siltumnīcās jau jāsēj. Kreislandwirt'i saka, ka tiem neesot rikojuma un viņiem gar visu to neesot nekādas daļas.
4. Pavasaŗa darbiem latviešus nevar pieņemt par strādniekiem, arī ne bēglus no citurienes, bet krievus gan var pieņemt. Redzama tendence pret latviešu iedzīvotājiem — lai te paliktu tukša vieta. Daudz vāciešu tajā pašā laikā paliek šeit, negrib iet Volkssturm'ā.
5. »Turības« centra nav, tāpēc patērētāju biedrībās iecel Kommissarische Leiter'us. Patērētāju biedrības pat komunisti neskāra.
6. Zemnieks nodod visus lopus, bet tās dažas dienas, kamēr viņš gaida kuŗi, to baro ar zirgu gaļu. Zemniekiem lopi jānodod visi uzreiz, tāpēc tie lieliem bariem ziemā salst un bez barības novājē, pat pakrīt. Laucinieks lopus barotu un nodot varētu tad, kad tas nepieciešams.
7. Latviešus izdzen no mājām — kā saimniekus, tā kalpotājus, bet krievu bēglus, kuŗi atsūtīti šurp, atstāj dzīvot. Tie papildina arī »Sarkano bultu«. Arī Liepājā daudz krievu, krieviski dzird daudz runājam.
8. Venstspils darba pārvalde (vācu) neatzīst nekādu latviešu iestāžu rikojumus vai zīmogus, saka, ka Latviešu pašpārvaldes neesot.

9. Neliekas, ka latvieši tiktu uzskatīti par draudzīgu tautu, bet pretinieku, ar kuŗu rīkojas bez tiesiskiem pamatiem.

VI *Nekustamā manta*

1. Liepājā kāda pilsētas valdes darbiniece staigājot apkārt un noskaidrojot, kuŗš no iedzīvotājiem savu īpašumu atstājis; ja ir aizceļojis, viņa māju pārņemot valsts īpašumā.
2. Mājas ārda nost, tāpat kā krievi kaŗā pret japāņiem, lai materiālu izmantotu bunkuru celšanai.

VII *Tieslietu stāvoklis*

1. Apgabaltiesas atjaunotas Liepājā — Liepājas, Kuldīgas, Saldus un Aizputes, bet Ventspilī — Jelgavas, Ventspils, Talsu. Tām ir tiesības caurskatīt tikai civillietas. Krimināllietas aizliegts apgabaltiesām iesniegt, tās jānodod vācu SD tiesai. Latviešiem neesot cietumu, kaut Liepājas pilsēta maksā algas Liepājas cietuma darbiniekiem. SD tiesā apsūdzētie dabū koncentrācijas nometni pāris nedēļu cietuma soda vietā. Šāda nostāja neiztur kritiku. Vai nav vienalga, kas notiesā? Kaut vajadzība liela, prokurātūras tomēr nav. Tagad iecelts izmeklēšanas tiesnesis, bet krimināllietas tomēr nav atļauts iztiesāt.

Nav arī tiesu iestāžu, kam lietas izlemt.

Vācu SD vīri 10.11. uz ielām ķēruši cilvēkus. Šo akciju tagad tautas mutē sauc par »vergu ķeršanu Mārtiņdienā«. Cilvēki nosūtīti Tukuma virzienā darbos. Ja būtu pilntiesīga Latviešu pašpārvalde, dabūtu cilvēkus tāpat bez ķeršanas.

Tas pats vēlāk norisinājies Popes pag. Ventspils apriņķī. Novembrī ķeršana notikusi uz ceļiem, saķertie tūliņ nogādāti uz kuģi un aizvesti uz Vāciju.

Tas, lūk, dzen cilvēkus mežos. Strādniekus var sadabūt citādā ceļā, tie labprāt ietu, ja zinātu, kur, uz cik ilgu laiku, kas notiks ar ģimeni.

VIII *Dažas uzziņas*

1. Kurzemē pašreiz ir 105 pašvaldību vienības (pilsētu un pagastu).

2. Jautājums — vai apriņķu vecākie tiktu galā ar visu, vai sagādātu
  - a) darba spēku,
  - b) pārtiku,
  - c) nokārtotu klausas.

Kāda ģen. Bangerska piezīme:

Vēl jāatzīmē:

1. Izbraucot no Rīgas 10. oktobrī, ceļš gar jūrmalu, satikšanās ar doc. Eiduku.
2. Stāsts par 30 partizāniem, kuŗi ar ģen. Bangerska ziņu nākot uz Rīgu ar sprāgstvielām.
3. Uzlidojuma apraksts Berlīnei, ja nemaldos 3.2.1945. g., kad galu dabūja Skultana kundze, dzim. Caune.
4. Jāizveido manas pārdomas par to, ka
  - a) vāci kaŗā neuzvarēs, kamēr rietumi negrozīs savu nostāju; bet to varētu gaidīt.
  - b) Ar Leģionu, policijas vienībām un aizsargiem segt iedzīvotāju izvākšanos no kaŗadarbības joslas un izceļošanu, ja iespējams, paņēmot vērtības līdzī. Paredzēju ap 750.000 tādu izceļotāju.

PRASĪBA ATZĪT LATVIJAS SUVERĒNITĀTI

Jauns iesniegums Himmleram

Nolēmis par nebūšanām Kurzemē iesniegt vēl reiz reichsfīreram izsmelošu ziņojumu un arī mutiski to pieteikt vai nu obergruppenfīreram Bergeram, vai arī ministram Rozenbergam, 29. janvārī izlidoju uz Vāciju.

Rakstu reichsfīreram iesniedzu 1. februārī caur SS hauptamtu, tā saturs bija šāds:

*Latviešu SS brīvprātīgo Leģiona
ģenerālinspektors*

Tulkojums
De/De.
Dancigā, 1.2.45.

Saturā: latviešu jautājuma kārtošana

SS valsts vadītājam

Atbildība manu kaŗavīru priekšā liek man griezties pie Jums ar šādu iesniegumu.

Atļaujiet man, reichsfīrer, darīt Jums zināmu traģisko likteni, kāds piemeklējis latviešu tautu un līdz ar to latviešu kaŗavīrus, kā arī lielos vilcienos pieskarties tiem politiskajiem jautājumiem, kas pēc mana uzskata šīs cīņas iznākumu zināmā mērā ietekmē.

Vācu politika Latvijā

Līdz šim jautājums, kāda politiska forma būs jaunajai Eiropai, kuŗas vārdā Eiropas tautas aicinātas kopējai cīņai, ir vēl pilnīgi neskaidrs. Šī neskaidrība skar arī Latviju, jo arī pret Latviju un latviešu tautu vācu politika līdz šim bijusi ļoti nenoīekta. Apstākļis, ka Latvijā varēja attīstīt darbību Zemes

pašpārvalde, tiesas un skolas, ka varēja saformēt divīzijas no latviešu kaŗavīriem, ka atsevišķi uzņēmumi paturēja savu latvisko pārvaldi resp. vadību, ka latvieši varēja izkopt savu kultūru, ļauj saskatīt zināmu pretimnākšanu latviešu tautai. Nevaru tomēr nepiezīmēt, ka visus šos gadus taisni tie latviešu centieni, kas vēlējās pabalstīt vācu kaŗa vadību, sastapa pretestību, nemaz nerunājot par pūlēm latviešu tautas tiesību papildināšanā. Nav noslēpums, ka Zemes pašpārvalde bija tikai Latvijas ģenerālkomisāriāta izpildorgans, un ka nedaudzās nenozīmīgās lietas, kuŗas bija iespējams izšķirt kaut cik latviešu tautai labvēlīgā garā, atrada savu atrisinājumu tikai pēc ilgās vilcināšanās. Zīmīgs ir arī Latviešu leģiona jautājums. Kaut arī pēc vadoņa pavēles 1943. g. 10. februārī Leģiona lielumu nosaka ieročus nest spējīgo vīru skaits, ko latviešu tauta var šai cīņai dot, citiem vārdiem, izteikta doma apvienot visus Latviešus leģionā — praktiski Leģions ir izaudzis tikai līdz vienai trešdaļai kaŗadienestā iesaukto vīriešu. Pārējās divi trešdaļas iesaistītas kā izpalīgi vācu bruņotos spēkos, būv-un sapieŗu vienībās, policijas pulkos un bataljonos, kā arī dažādās improvizētās kaujas vienībās, šai ziņā sacenšoties dažādām vācu iestādēm, kurpretī man, kā Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinšpektoram, nav nekādas varas. Pat mani pienākumi un tiesības nav nekur noteikti.

Cīņas gribas vājināšana

Kaut arī tikai lielos vilcienos uzmešta nākotnes mērķa trūkums, Latvijā pielietotā gadījuma politika un bieži nevietā bijušie rīkojumi izsaukuši latviešu tautā zināmu neuzticību vācu valdībai. Daudzu saimniecības nozaŗu pāriešana vācu rokās, daudzu vācu tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu dibināšana, lielā latviešu darba spēka iesaistīšana Vācijā un okupētajā Krievijā, daŗu personu zemu vērtējošie izteicieni par latviešiem, ļāvuši uzpeldēt baŗām, ka latvietim pēc kaŗa savas zemes saimniecībā būs jāsamierinās tikai ar pakārtotu lomu. Vispēdīgi šī pārlicība nevarēja palikt bez ietekmes uz frontes cīnītājiem, kuŗos pamodās šaubas, vai viņu cīņas rezultāts nebūs pretējs gaidītajam. Viņu cīņas morāli uzturēja vienīgi apziņa, ka boļševiku iebrukumu Latvijā nekādā ziņā nedrīkst pieļaut.

Stāvokļa maiņa

Tagad jau divas trešdaļas latviešu telpas okupējuši bolševiki, un divas trešdaļas Latvijas iedzīvotāju, kuŗus vācu armijas straujās atkāpšanās dēļ nevarēja vairs evakuēt, palikušas bolševiku varā. Līdz ar to līdzšinējā sauksme — nepieļaut bolševiku iebrukumu Latvijā — zināmā mērā zaudējusi savu spēku.

Vēl joprojām sagaidāmas nopietnas cīņas austrumu frontē, un tādēļ nedrīkst nokavēt neko, kas šīm cīņām varētu būt noderīgs. Ne ieroči vien izšķir cīņu, bet jāmobilizē arī cīnītāju morālie spēki. Kā redzams no daļu komandieŗu pavēlēm, tie visi arī apzinās šādas morālas sagatavošanas nepieciešamību un meklē šim nolūkam piemērotus ceļus.

Taču latviešu daļās te jāuzduŗas uz lielām grūtībām, jo, piešķaroties daudziem latviešus interesējošiem un dzīvei svarīgiem jautājumiem, valda vēl liela neskaidrība. Uz šīm grūtībām norādīju jau savā 1944. gada 7. 11. iesniegumā SS obergrupenfīreram Bergeram. Latviešu cīnītājam jārada jauns taustāms cīņas mērķis.

» Jūs cīnaties par patstāvīgu Latviju«

Tikai pirms dažām dienām uzzināju, ka uz Jūsu pavēli SS hauptamts devis 15. ieroču grenadiēŗu SS divīzijai (latviešu Nr. 1) pasaules uzskata audzināšanai jaunu sauksmi: » Jūs cīnaties par patstāvīgās Latvijas atjaunošanu, Jūs cīnaties par latviešu dzimtenes atbrīvošanu, kuŗai pēc vācu uzvaras jāpaceļas kā patstāvīgai valstij.« Mani pārsteidz pirmkārt tas, ka šī sauksme dota slepenas pavēles veidā, un, otrkārt, ka man kā latviešu kaŗavīru morāliskajam vadonim tā nav pirmajam paziņota. Ja sauksme būtu man bijusi zināma, es būtu to atklāti paziņojis visiem latviešu kaŗavīriem kā Kurzemē, tā arī Vācijā. Sevišķi nožēlojams, ka neesmu pilnvarots to nepārprotami paziņot latviešu tautai šaipus frontes. Ja ielūkojas 15. ieroču grenadiēŗu SS divīzijas (latviešu Nr. 1.) pasaules uzskata audzināšanas plānā, tikai tad redzams, cik daudz pūļu jāpielieto, lai ar pasaules uzskata audzināšanu celtu kaŗavīru cīņas garu. Šim nolūkam rīcībā esošā laika nepietiek, lai blakus mācību plānam izdarītu arī politisku apmācību. Galvenā tādēļ ir sauksme: » Jūs

cīnāties par patstāvīgu Latviju!» Ar to ir daudz pateikts, bet to vajadzētu pateikt atklāti un ne vien kaŗavīriem, bet arī to piederīgajiem un visai latviešu tautai. Spēcīgs gars dzimtenē stiprina arī frontes cīnītāju. Šī sauksmē, saistīta ar Jūsu autoritātīvo vārdu, latviešu tautai jāpaziņo atklāti.

Šai sakarā es vēl gribu aizrādīt, ka arī pēc būtības labi domāta ziņa, vēlāk neapstiprinoties, var radīt nevēlamas sekas. Atgriežoties no Vācijas Kurzemē un apmeklējot 19. ieroču grenadieru SS divīziju (latviešu Nr. 2.) frontē, pulku komandieri mani apsveica kā Latvijas valsts prezidentu, kas izskaidrojams ar to, ka šī ziņa kā komandieriem, tā arī kareivjiem bija ticēšanas cienīga avota paziņota. Tā kā šī ziņa presē neapstiprinājās, kaŗavīri sāka šaubīties un izteica domas, ka esot atkal piemānīti. Man arī vajadzēja viņiem apliecināt, ka viņu prēcīgā satraukuma pamatā ir pārpratums.

Tāpat arī tagad var iznākt ar 15. ieroču grenadieru SS divīzijas (latviešu Nr. 1) slepenajā pavēlē minēto sauksmi. Priekšnieki un audzinātāji gan runās uz kareivjiem, bet pēdējie sauksmes īstenību apšaubīs, ja tā patiesībā nebūs atradusi apstiprinājumu, tādejādi atkal radot neuzticību pret audzinātājiem un vadību.

Sauksmē ir lieta par sevi. Dzīves īstenība tomēr to vai nu apstiprina, vai noliedz. Te man vēl jāpiezīmē, ka tas, kas pašlaik norisinās vēl neieņemtajā Kurzemes daļā, var izsaukt šaubas pat vislielākajā optimistā.

Zemes pašpārvaldes liktenis

Blakus tam, ka man kā Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinšpektoram nevar būt vienaldzīgas lietas, kas notiek frontes aizmugurē, jo tās tieši iedarbojas uz latviešu daļu morāli un cīņas garu, par ko es taču esmu atbildīgs, Ziemeļu armijas grupas virspavēlnieks ģenerālpulkvedis Schörner's mani uzaicinājis interesēties arī par civilo dzīvi Kurzemē. Kad 1944. gada septembrī Latvijas zemes pašpārvaldes ģenerāldirektori saņēma pavēli pārtraukt savu darbību un doties uz Vāciju, es 6. 10. 1944. apmeklēju reichskomisāra Austrumzemē vietnieku Mathiessen'a kungu Rīgā un aizrādīju uz nopietnām sekām tam, ka tik kritiskā brīdī, kāds pašreiz ir sakarā ar frontes tuvošanos un evakuāciju, Zemes pašpārvaldei bijis jāpārtrauc sava darbība. Viņš

man paskaidroja, ka Latvijas zemes pašpārvaldei tikšot vienīgi »noņemtas galvas«, bet visi pārējie departamenti turpināšot savu darbību. Visa tālākā lietu attīstība tomēr pierāda, ka Zemes pašpārvaldes likvidācija turpinās. Tie departamenti, kuŗi vēl Kurzemes atlikušajā daļā līdz šim turpināja savu darbību, šī gada sākumā saņēma norādījumus, kas nozīmē to darbības izbeigšanu.

Reichskomisāra vietnieka ievadītā vēl pastāvošo Zemes pašpārvaldes iestāžu likvidācija ir visās pārvaldes nozarēs radījusi pavisam nenoteiktu stāvokli. Aprīņu un pagastu vecākie vairs nespēj orientēties daudzajos rīkojumos, kas tiem pienāk no dažādām iestādēm. Tādēļ daudzos jautājumos ir izcēlies juceklis, kas padara pavisam neiespējamu dažu jautājumu, sevišķi to, kuŗi attiecas uz māju turpmāko apsaimniekošanu, nokārtošanu. Tas nozīmē, ka jau tagad ļoti smagais Kurzemes iedzīvotāju partikas lietu stāvoklis nākotnē vēl pasliktināsies, atņemot katru cerību, ka Kurzeme varētu palīdzēt apgādāt fronti ar uzturliedzekļiem. Lai to novērstu, būtu jāiesaista darbā visi spēki, it sevišķi tie, kuŗi, pamatojoties uz pašu pieredzi, pazīst vietējos apstākļus. Līdz šim noticis pretējais — Zemes pašpārvaldes amatpersonas savā darbībā ierobežotas vai atceltas no amata.

Pretruna reichsministra rīkojumam

Šāds darbības ierobežojums brīdī, kad latviešu kaŗavīrs plecu pie pleca ar vācu kaŗavīru — pēc vācu vadības vērtējuma ar spožiem panākumiem — cīnās frontē, ir viskrasākā pretrunā ar kaŗavīriem doto sauksmi: »Jūs cīnāties par patstāvīgu Latviju!« Notikumi Kurzemē ir arī krasā pretstatā ar reichsministra Rozenberga 1942. g. pavasara rīkojumu Austrumzemes reichskomisāriātam par Zemes pašpārvaldes dibināšanu Latvijas ģenerālapgabalā. Rīkojuma izpildnoteikumos starp citu teikts, ka šīs plašās pašpārvaldes radīšanu darījusi iespējamu vietējo iedzīvotāju jau pierādītā labā sadarbības griba.

Minētais paskaidrojums beidzas ar vārdiem: »Šis jaunais reichsministra rīkojums ieņemtajiem austrumu apgabaliem ir jauns izšķirošs solis ceļā uz bolševisma mantojuma galīgu likvidāciju un to spēku atraisīšanu austrumos, kas vēlas piedalīties uzbūves darbā!«

Ja nu pēc šī rīkojuma publicēšanas latvieši visu laiku gan ar nepagurstošu darbu aizmugurē, gan ar tiešu līdzdalību frontes cīņās pierādījuši savu labo gribu sadarbībai, ir nesaprotams, ka brīdī, kad cīņa sasniegusi tieši šai zemē savu augstāko punktu, jāsāk vēl pastāvošo Zemes pašpārvaldes iestāžu likvidācija. Šī jautājuma noskaidrošanai atkal griezos 13. 1. 1945. pie reichskomisāra vietnieka Mathiessen'a kunga. Reichskomisāra vietnieks man tomēr nevarēja dot atbildi, jo, no vienas puses, viņš esot tikai ierēdnis, kuŗš saņem rīkojumus no Berlīnes, un tādēļ nav varējis saņemt nekādus principiālus norādījumus. Kas attiecas uz Zemes pašpārvaldes iestāžu piekritības ierobežošanu, resp. to likvidēšanu, tad tas notiekot saskaņā ar saņemtajiem norādījumiem, un arī praktiski raugoties, esot vieglāk strādāt ar vienkāršotu aparātu bez starpinstancēm. Iztīrāt lietu pēc satūra reichskomisāra vietnieka kungs atteicās, jo neesot tam pilnvarots.

Kurzemes pašvaldība

Par spīti šim paskaidrojumam, man jāpiezīmē, ka tieši pēdējos mēnešos Kurzemē saradies liels skaits vācu iestāžu, kuŗas nevis vienkāršo pārvaldi, bet gan to ievērojami apgrūtina.

Kamēr agrāk Kurzemi pārvaldīja tikai viens apgabala komisārs, tagad to ir četri. Apgabala komisāru darbības robežas pa daļai nospraustas, nerēķinoties ar apriņķu jeb pagastu administratīvām robežām. Tā, piemēram, Ventspils apriņķa dažādās daļas ir padotas Ziemeļkurzemes, Dienvidkurzemes un Ventspils cietokšņa apgabalu komisāriem. Katrs apgabala komisārs izdod savus noteikumus, tādēļ apm 20.000 kv. km telpā radušies četri apgabali, katrs ar saviem noteikumiem. Dienvidkurzemē 4 mēnešu laikā mainījušies 7 apgabalu komisāri.

Katrā pagastā darbojas 1—4 lauksaimniecības vadītāji, kuŗi dažos gadījumos pat izlikuši pagastu valdes no to telpām un pārņēmuši pagastu kases, kaut arī nav neviena augstāku iestāžu rīkojuma par pagastu pašvaldības likvidēšanu. Katram lauksaimniecības vadītājam turklāt ir vēl vairāki palīgi, dažiem pat līdz 12 personām. Atzīmējami gadījumi, kad šie zonderfireri, dzīvojot pagasta valžu tiešā tuvumā, liek sevi šķūtniekam vest trīs reizes dienā uz turieni un atpakaļ. Kādā pagastā attiecīgais zonderfirers liek sevi šais braucienos otrā pajūgā pavadīt pat pagasta kārtībniekam, kaut arī pagasta nams no viņa

dzīvokļa ir tikai $\frac{1}{2}$ km tālu. Tāda nelietderīga zemnieku un to zirgu izmantošana nepavisam neceļ šo kungu autoritāti, bet gan liek tai zemnieku acīs pavisam zust.

Blakus šai pārvaldes sistēmai, kur novadu komisāri un lauksaimniecības vadītāji sev deklarējuši vienīgo tiesību izdot rīkojumus, pastāv vēl militārā pārvalde — Ortskommandanti, kuņi tāpat izdod rīkojumus iedzīvotājiem, izdara rekvizīcijas, piesaista iedzīvotājus ierakumu darbos, nožogo atsevišķus pagastus ar žandarmērijas posteņiem, pārtrauc iedzīvotāju satiksmi un pat iesauc karadienestā mobilizācijas kārtībā. Arī atsevišķo ortskomandantu izdotie rīkojumi ir bieži savstarpējā pretrunā.

Nodaļa par sevi ir SD, kuņa rīcības veids brīžiem ir ārkārtīgi ass. Tā kādā tīrīšanas akcijā 7. 12. 1944. nodedzinātas 5 zemnieku mājas un iedzīvotāji nošauti. Šai akcijai kritušas par upuri leģionāra Gaiļa māte un māsa, kā arī varoņa nāvē kritušā v. v. Jēkabsona māte, kas tikai īsi pirms tam kā bēgles atradušas šais mājās pajumti.

Pie šīs dubultās un trīskāršās pārvaldes kārtības aprīņķu un pagastu vecāko funkcijas līdzinās nullei.

Sadarbība ar vācu amatpersonām ir ārkārtīgi apgrūtināta. Pagastu vecākos iecel, atceļ, maina, padzen, aicina atpakaļ, apcietina un palaiž atkal brīvībā un pat saņem ciet un nosūta uz Vāciju. Šādos personāla maiņas gadījumos netiek pat prasīta aprīņķa vecākā nostāja. Ventspils aprīņķī vienā un tai pašā laikā atradās apcietinājumā 8 pagastu vecākie.

Bez šiem kardināliem jautājumiem ir vēl neskaitāmi citi, kas liecina par lielāku vai mazāku civilās pārvaldes aparāta dezorganizāciju Kurzemē.

Tā kā nepastāv normālas tiesu un izmeklēšanas iestādes, pat pavisam sīkus nodarījumus izšķir drošības policija un SD. Tā cilvēki, kuņi būtu pelnījuši dažu nedēļu cietuma sodu, nonāk uz nenoteiktu laiku, pat līdz kara beigām, koncentrācijas nometnē.

Arī darba spēka iesaistei piekritīgās iestādes ir likvidētas un rezultātā nav iespējams sagādāt vajadzīgo darba spēku normālā veidā. Lielākiem darbiem cilvēkus vienkārši ņer uz ceļa žandarmi. Ziemeļkurzemes apgabala komisārs latviešu evakuāciju ir pārvērtis darba spēka vervēšanā Vācijai. Ventspili drīkst atstāt tikai tādas ģimenes, kuņās ir 40—50 % darbam spējīgu personu.

Saskaldītās pārvaldes rezultāti

Šis saskaldītās pārvaldības sistēmas rezultāts ir tas, ka katrā Kurzemes pagastā, pat viena pagasta dažādās daļās ir spēkā citi rīkojumi. Kas vienā vietā atļauts, otrā ir nepieļaujams. Iedzīvotāji iemācījušies rīkojumus apiet, jo, ja kāds ierēdnis var izdot patvarīgu rīkojumu, tad otrs ierēdnis to atkal var atcelt.

Dažādie, ne uz ko nepamatotie rīkojumi ir radījuši iedzīvotājos pilnīgu beztiesiskuma sajūtu, un, kā viņi man vairākkārt ir izteikušies, tie sevi uzskata par vajātiem meža zvēriem.

Arī militārās dienesta vietas bieži vien rīkojas patvarīgi. Tā, piemēram, 32. divīzija uz savu galvu divos pagastos izdarījusi iesaukšanu, nemaz par to nepaziņojot kādai latviešu iestādei vai Leģiona ģenerālinspektoram, kam līdz šim bija uzdota iesaukšanas likumīgā kārtošana. Pats par sevi saprotams, ka līdz ar šādu iesaukšanas veidu nenokārtots paliek iesaucamo ģimeņu apgādes jautājums. Ir gadījies, ka armijas automašīnas tādus ļaudis izsēdinājušas Liepājā vai citās pilsētās uz ielas.

Šāds juceklis visās sabiedriskās dzīves nozarēs izsaucis visās iedzīvotāju šķirās lielu neapmierinātību. Pārestības un netaisnības, kas sastopamas uz katra soļa, liek iedzīvotājiem ar mazāk stingru raksturu meklēt glābiņu mežā. Beztiesiskais stāvoklis aizmugurē, protams, izpaužas frontes cīnītāju piederīgo vēstulēs, kuņi tad bieži dodas patvaļīgā prombūtnē, lai būtu pie savējiem un tos aizstāvētu.

Neiespējamais chaoss pārvaldē un saimnieciskajā dzīvē, saistīts ar civiliedzīvotāju pilnīgo beztiesiskumu, kas pat nevar sūdzēties par pavisam mazu ierēdņu pārestībām, uzliek latvju tautai pārāk lielu pārbaudījumu, un neviļus rodas jautājums, vai Kurzemē mazumā neatspoguļojas tas, ko latvieši var sagaidīt paši savā zemē pēc tās atbrīvošanas.

Propaganda

Tai laikā, kad Kurzemes latviešiem jāpārcieš tik daudz neat-
taisnojamu pazemojumu, viņpus frontes notiek ļoti dzīva aģitā-
cija. Mācījušies no līdzšinējiem piedzīvojumiem, boļševiki cen-
šas savu propagandu bazēt uz latviešiem piemītošā nacionālā

lepnuma un nerimstošās valstiskās gribas. Ja savas pirmās okupācijas laikā boļševiki centās radīt illūziju, ka Latvijas valsts nav likvidēta, bet tikai iesaistīta Padomju savienībā, piepaturot visas savas patstāvīgās funkcijas. Tagad viņi vēl vairāk nopūlas savos radio raidījumos un skrejlapās, kā arī izplatot baumas, jo sevišķi izcelt Padomju Latvijas valsti. Tie pat bieži atmet apzīmējumu »Padomju« un runā tikai par Latviju, raidot Latvijas nacionālo himnu un latviešu patriotiskās dziesmas.

Ja latvieši tik labi nepazītu boļševisma īsto dabu, tad tāda veida propagandai, pēc visa tā, kas šai ziņā no vācu iestāžu puses grēkots, būtu milzīgi panākumi. Boļševiku pazīšana praksē ir vienīgais latviešu aizsarglīdzeklis pret šo propagandu. Cik neveikli, varētu teikt — lielinieku propagandai atbilstoši — rikojas vācu iestādes šai sakarā, raksturo šķietami sīks, bet zīmīgs gadījums ar pavalstniecības ierakstīšanu latviešu personas apliecībās. Pirms apmēram viena gada latviešiem gribēja izsniegt pasas ar atzīmi, ka tie ir Pad. savienības pilsoņi, kas, protams, radīja lielu sašutumu latviešu tautā, jo pat boļševiki bija latviešus apzīmējuši par padomju *Latvijas* pilsoņiem. Pirms dažiem mēnešiem mūsu bēgļiem Vācijā sāka izsniegt personības dokumentus ar atzīmi »pavalstniecība nenoskaidrota«. Abos gadījumos man vajadzēja enerģiski iejaukties, lai šo atzīmi grozītu, jo tā latviešus dziļi aizvainoja. Runāt vai pieminēt Latvijas valsti, par ko katrs latvietis tomēr vienmēr domā, līdz pat pēdējam laikam bija ārkārtīgi bīstami, un, ja to atļāva, tad tikai pavisam sevišķos gadījumos (piemēram 18. novembrī), un arī tad tikai ar zināmu piegaršu.

Ja tagad vēl īpaši ievēro Kurzemē valdošos apstākļus, tad var tikai brīnīties, ka boļševiku aģitācijai ir tik samērā mazi panākumi.

Lūgums palīdzēt

Es ceru, valsts vadītāj, ka Jūs sapratīsiet manu atklāto kaņavīra valodu. Mana iesnieguma mērķis ir lūgt Jūsu palīdzību latviešu tautas likteņa veidošanā mūsu kopējas lietas interesēs.

Lielu un izturīgu ēku var tikai tad uzcelt, kad pašā būves sākumā likts ciets un nesatricināms pamats. Stāvoklis Kurzemē savā tagadējā attīstībā un viss līdz šim vēl nenokārtotais Latvijai nākotnes jautājums nedrīkst kļūt par šīs ticības traucekli.

Tas tomēr draud mazināt jau nopelniem bagāto cīnītāju cīņas sparū, bet apjukušos vai sarūgtinātos noved neceļos.

Sakiet tādēļ, valsts vadītāj, savu vārdu, lai esošās nebūšanas tiktu novērstas. Sakiet savu vārdu par Latvijas nākotni, lai latviešu tauta spētu vieglāk panest likteņa uzlikto postu un tad ar visu enerģiju spētu stāties kopējā cīņā pret boļševismu jaunās Eiropas nodrošināšanai, kurā būtu prieks un gods savu dzīvi veidot.

Pēc mana ieskata šai ziņā būtu nepieciešams deklarēt:

1. ka Vācija neatzīst ne 1940. gada, ne arī tagadējo Latvijas iesaistīšanu Padomju savienībā;
2. ka Vācija joprojām atzīst Latviju par neatkarīgu valsti 1940. g. 17. jūnija robežās, ar kuŗu to tagad un arī turpmāk cieši vienos cīņā pret kopēju ienaidnieku;
3. ka Vācija atzīst Latvijas pagaidu valdību par vienīgo suverēno varas nesēju Latvijā;
4. ka Latvijas pagaidu valdība nekavējoties pārņem visas civiļvaras funkcijas no lieliniekiem brīvā un turpmāk atbrivojamā Latvijas teritorijā, par cik tā neietilpst kara darbības joslā.

Kara darbības joslā Latvijas pagaidu valdības organi darbojas ciešā sadarbībā ar attiecīgo vācu militāro vadību.

Attiecībā uz 3. p. minēto, jau tūliņ bez kādām grūtībām būtu iespējams radīt vajadzīgo skaidrību.

Paļāvībā, ka Jūs, valsts vadītāj, kas pēc paša vārdiem esat ņēmuši latviešu lietu savās rokās, atzīsiet šāda atrisinājuma politisko nozīmi un steidzamību, jo tādas deklarācijas sekas izpaudīsies ne tikai šaipus fronteī, bet arī boļševiku ieņemtajā apgalbā,

Jūsu

R. Bangerskis

★

Jau otrā dienā saņēmu obergruppenfirera Bergera uzaicinājumu 3. februārī pulksten 15 ierasties pie viņa SS hauptamtā.

Noteiktā laikā es ar stāba priekšnieku ierados SS hauptamtā, kur norisinājās diezgan sīvas debates. Sakarā ar priekšpusdienas lielo uzlidojumu Berlīnei, kurā bija daudz cietušo arī it kā dro-

šajās patvertnēs (krituši bija arī mūsu laikraksta »Daugavas Vanagu« redakcijas darbinieki: Skultāna kundze, Pakalniētis un Kvālis) debatēm bija drusku nervozs raksturs. Vairs neatceros, kas bez Bergera tanīs vēl piedalījās no vācu puses, tur bijām pavisam kādas 6—7 personas.

Sākumā Bergers paziņoja, ka sakarā ar mūsu iesniegumiem esot saņemta vācu augstāko instanču piekrišana Latvijas Nacionālās Komitejas dibināšanai. Likās, ka nu viss būtu kārtībā, bet uz manu jautājumu, vai Vācijas valdība pieņem visas četras manā iesniegumā reichsfīreram minētās prasības un ir gatava to apstiprināt, Bergers atbildi nedeва. Viņš tūdaļ izvirzīja sarunas par Zemes pašpārvaldes iesnieguma priekšlikumiem, kas izteikti tā noslēguma trijos punktos, un aicināja pārrunās pieturēties pie tiem.

Atbildēju, ka šajā iesniegumā ir pretunas starp pirmā un otra punkta prasībām. Pirmā punktā teikts, ka Nacionālā padome nodibina Nacionālo komiteju, ko pastiprina arī otra punkta pirmā daļa. Bet jau otra punkta pēdējā daļā es kā ģenerālinspektors tieku minēts par valdības galvu. Nekādiem iepriekšējiem valdības galvas minējumiem es piekrist nevaru, šis jautājums jāatstāj pilnīgi Nacionālās padomes izlemšanai.

Uz Bergera jautājumu — no kādām aprindām sastādīsies Nacionālā padome, atbildēju, ka galīgi šis jautājums izlemts nav, bet domāts ir aicināt pilsētu un lauku pārvaldi un frontes cīnītāju pārstāvjus no Kurzemes un pēc iespējas plašāku aprindu pārstāvjus no tautiešu vidus Vācijā.

Lielākas debātes izsauca jautājums par Nacionālās komitejas sadarbību ar vācu iestādēm Kurzemē. Iepriekšējā dienā 2. februārī bija saņemta ziņa par Kocha atcelšanu no Rītpriusijas (līdz ar to arī no Kurzemes) gauleitera amata, un latvieši domāja, ka Nacionālā komiteja kā Latvijas valdība varētu tieši kārtot visus jautājumus Kurzemē ar vācu militāro varu, bet Vācijā — ar ārlietu ministriju, bez austrumu ministrijas starpniecības, pret kuŗu latvieši juta lielu neuzticību. Bergers apsoliņās šo jautājumu vēl noskaidrot un tad dot atbildi.

Par Nacionālās padomes sasaukšanas vietu tika minēta Drēdene, kuŗa līdz tam no gaisa uzbrukumiem nebija cietusi. Sagatavošanās darbiem, ieskaitot izsaukto delegātu ierašanos, paredzējam apmēram desmit dienas, tāvad svinīgais Nacionālās komitejas dibināšanas akts varētu notikt 15. februārī.

Priekšdarbi LNP sasaukšanai

No jauna sākās apspriedes un drudzains darbs, lai desmit dienu laikā visi priekšdarbi būtu veikti. Sliktākais bija tas, ka darbinieku mums bija maz. Mans stābs atradās sadalīts Dan-
cīgā un Liepājā. Uz Berlīni paņēmu līdz stāba priekšnieku virs-
pulkvedi A. Silgaili, pulkv. N. Karlsonu un personīgo adjutantu
J. Zēgneru. H. Vītols jau kopš februāra sākuma atradās slim-
nīcā un pašā karstākajā darba laikā šis ļoti spējīgais darbinieks
iztrūka.

Galvenie darbu veicēji bija J. Miezis un T. Zvejnieks, pie-
palīdzot abiem pulkvežiem un P. Reinhardam.

4. februārī vēl uzpeldēja jautājums par dibināmās pārvaldes
aparāta nosaukumu. Zvejnieks uzstājās pret nosaukumu »Komi-
teja«, vajagot prasīt, lai Vācijas valdība deklarē, ka tā atzīst
Latvijas suverēnitāti un tātad arī Latvijas valdību.

Principā tam visi piekritām, bet arī atzinām, ka pašreizējā
nenoteiktajā politiskajā situācijā nav tik svarīga Latvijas suverē-
nitātes atzīšana no Vācijas puses, kā faktiskās Kurzemes pār-
valdīšanas pārņemšana latviešu pašu rokās, lai kaut cik atvieg-
lotu iedzīvotāju stāvokli. Arī pēc komitejas nodibināšanas
varēs turpināt cīņu par pilnīgas suverēnitātes atzīšanu, ja vien
politisks stāvoklis uzlabosies. Jaunas mūsu prasības lietu atkal
ievilkta garumā. Tāpēc, vadoties no sakāmā vārdā paustās tautas
gudrības, ka »labāk zīle rokā, nekā mednis kokā«, nolēmām
steidzināt priekšdarbus Nacionālās padomes sasaukšanai.

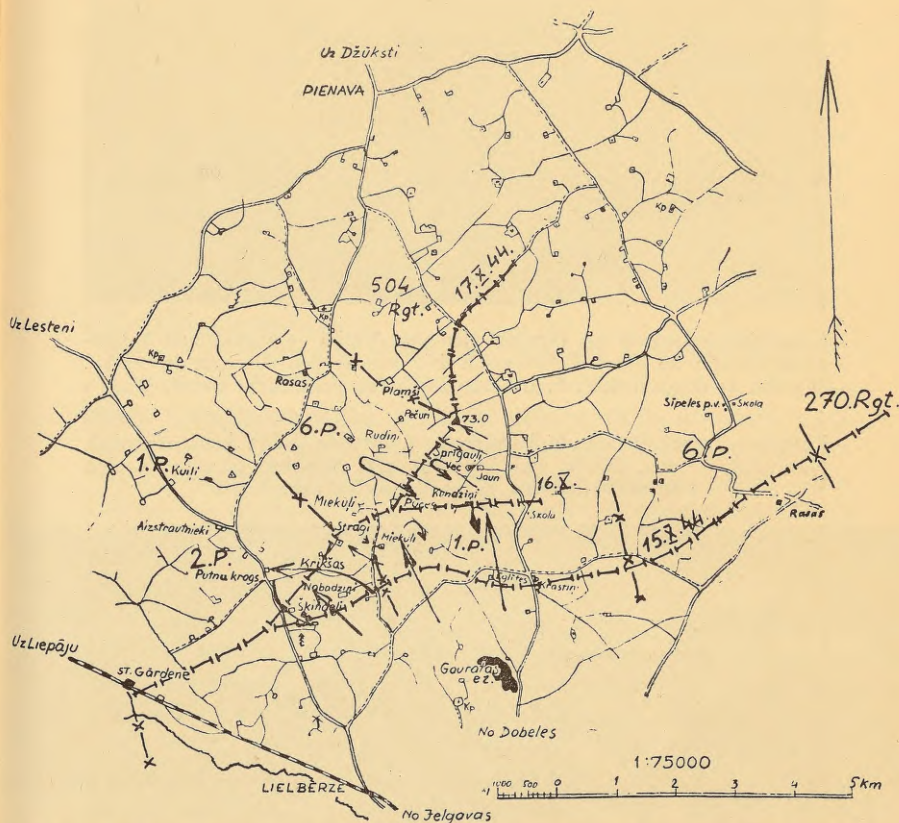
Kopā ar Miezi un Zvejnieku 5. un 6. februārī strādājām pie
valdības galvas deklarācijas projekta un to delegātu saraksta
sastādīšanas, kuŗi aicināmi uz Nacionālo sapulci. Vienprātīgi
atzinām, ka bez pilsētu un lauku pašvaldību un frontes cīnītāju
pārstāvjiem no Kurzemes nepieciešams uzaicināt pārstāvjus no
visām Latvijā bijušām kamerām, par cik tos iespējams sameklēt
kā Kurzemē, tā Vācijā.

Kaut gan jau 27. janvārī, būdams frontē, uzzināju par Brom-
bergas krišanu krievu rokās, tomēr, aizņemts ar Nacionālās ko-
mitejas dibināšanas jautājumu kārtošanu, nebiju pasekojis, cik
tālu jau fronte pāvirzījusies uz rietumiem. Ziņa, ko saņēmu 7.
februārī, ka krievu priekšējās vienības ceļā uz Berlīni jau sasnie-
gušas Kistrīnu pie Oderas, tikai 65 kilometrus no Berlīnes, lika
daudz ko pārdomāt. Bija skaidrs, ka uz stāvokļa uzlabošanas

Austrumu frontes stāvoklis 11. oktobrī 1944. g. — Rīga ielenkta un boļševiku spēki izlauzušies līdz Baltijas jūrai, radot Kurzemes cietoksni

Pēc Rīgas krišanas pieauga padomju spiediens Kurzemes frontē, kur 19. divīzijai oktobra vidū nācās izturēt ārkārtīgi masīvus krievu lieluzbrukumus, nodarot ienaidņiem milzu zaudējumus

Inspekcijas braucienā pie latviešu vienībām Vācijā — sagaidīšana Sofienvaldes stacijā 28. oktobrī 1944. gadā. No kreisās ģen. Bangerskis, vplkv. Silgailis, ar muguru Staf. Hierthes's, div. stāba priekšnieks Ostuf. Wulff's

Kurzemes frontē 1945. gada janvārī — 7. latviešu pulka komandpunktā. No kreisās — maj. Zālītis, maj. Praudiņš, maj. Stīpnieks un pltn. Kociņš. Uzņēmums izdarīts pirms 5. janvāra uzbrukuma

frontē nav ko cerēt, ka Kurzeme arvien vairāk tiek atgriezta no pārējās frontes un pakļauta pati savam liktenim.

Un cik ilgi arī Kurzemes cietoksnis turēsies? Janvāra krievu lieluzbrukums arī tur deva viņiem zināmus panākumus, bet vācu garnizons tur samazinājās par dažām uz Vāciju pārsvietām divīzijām. Arī pārtikas līdzekļu jautājums tur kļuva arvien sliktāks. Kaņaspēka un iedzīvotāju apgāde, varbūt, vēl bija iespējama 5—6 mēnešus, bet tad vietējie līdzekļi būs izsmelti. Vai tādos apstākļos Nacionālās komitejas dibināšana nebija lieka, nevajadzīga un pat kaitīga? Kaitīga tai ziņā, ka, stāvoklim arvien pasliktinoties, visa atbildība nu gulsies uz Nacionālo komiteju, kuņas nemākulībai un nespējai iedzīvotāji pierakstīs jaunradušās dzīves grūtības. Grūti būs ieskaidrot, ka atlikušai Kurzemes daļai nav pa spēkam pašas līdzekļiem ilgstoši apgādāt lielu kaņaspēka garnizonu un bēgļus no citiem Latvijas apgabaliem.

Bet tad, atceroties chaotisko Kurzemes pārvaldes stāvokli, iedzīvotāju sūdzības un lūgumus, un, ievērojot apziņu, ka Vācijas sabrukuma pēdējā brīdī latviešiem nebūs nevienas organizācijas vai personas, kas būtu pilnvarota runāt ar panākumu apskurbinātiem uzvarētājiem par mūsu cīnītāju, mūsu bēgļu likteni un vispār par mūsu latviešu lietām, komitejas dibināšana likās esam nepieciešama.

Likās, ar laikus ievērotu taupību un sēklas nodrošināšanu, arī pārtikas stāvokli izdosies Kurzemē ne jau uzlabot, bet tiktāl stabilizēt, lai tās pietiktu ilgākam laikam.

8. februārī jau ieradās pirmie Nacionālās padomes delegāti no Kurzemes: 19. divīzijas pltn. Galdiņš un kapt. Ancāns. Ieradās arī Tūrmans no Austrumu ministrijas un paziņoja, ka braukšot uz Drēzdeni sakārtot telpas LNP sapulcei. Tas radīja lielu uztraukumu, jo bija paredzēts, ka to kārtos ārlietu ministrijas pilnvarotais fon Kleists.

Pēc pārrunām par radušos jauno stāvokli ar ģenerāli Dankeri, es paziņoju, ka no tālākās līdzdalības Nacionālās komitejas dibināšanā atsakos. Kopā ar ģenerāli Dankeri nolēmām par to paziņot arī personīgi obergruppenfireram Bergeram, kuš lūdza mūs ierasties pie viņa nākošā dienā pulksten vienpadsmitos.

9. februārī plkst. 10.30 ieradās ģenerālis Dankers un drusku vēlāk arī SS hauptamta pltn. Dr. Arlts, ar kušu kopā devā-

mies pie Bergera. Pēdējais vēlreiz apstiprināja, ka LNP Kurzemē būšot jāsadarbojas tikai ar militāro varu, bet ne ar Austrumu ministriju un tās iestādēm, un ka esot taču vienalga, kas kārtu telpu jautājumu Drēzdenē. Tādos pašos ieskatos bija arī Dr. fon Kleists, ar kuŗu pēcpusdienā apspriedāmies Adlonas viesnīcā.

10. februārī saņēmu uzaicinājumu ierasties uz apspriedi pie ģenerāļa Dankera Kontinenta viesnīcā. Tur mūs sagaidīja jauns pārsteigums. Ģenerālis Dankers paziņoja, ka sastādīt Nacionālo komiteju ministrs Rozenbergs tikko uzdevis viņam — Dankeram. Šai sakarā viņš jautāja, vai es būtu ar mieru ieiet Nacionālajā komitejā.

Atbildēju, ka ne ģenerālis Dankers, nedz es varam sastādīt Nacionālo komiteju ministra Rozenberga vai reichsfīrera Himlera uzdevumā, bet to var sastādīt vai pilnvarot tādu sastādīt vienīgi latvieši paši, t. i. Latviešu nacionālā padome, lai cik nepilnīga tā būtu. Laikam uzzinājīs par ģenerālinspekcijas negātīvo nostāju pret Austrumu ministriju, Rozenbergs cerēja caur ģenerāli Dankeru tikt pie viņam labvēlīgākas Nacionālās komitejas.

Kad arī citi apspriedes dalībnieki izteicās pret komitejas sastādīšanu bez Nacionālās padomes līdzdalības, ģenerālis Dankers turpat arī uzmeta Rozenbergam noraidošas atbildes projektu.

11. februārī visu dienu strādājām pie kompetenču sadales starp LNP un LNK, kas izraisīja diezgan asas debates, sevišķi Zvejnieka un plkv. Karlsona starpā. Noteikumos par LNK bija teikts, ka Latvija pārvaldes ziņā atgriežas pie stāvokļa, kāds bija 1940. g. 17. jūnijā, bet Zvejnieks gribēja ievest klauzulu, ka LNP ratificē līgumus. Plkv. Karlsons strīdējās preti, aizrādīdams, ka 1940. gadā tādas padomes neesot bijis un kas lai pieņemot tādu likumu par padomes tiesībām? Vai to varētu darīt Nacionālā padome? Atskanēja pat balsis, ka, varbūt, to varētu izdot Zemes pašpārvalde, kas jau bij pavisam nepieņemami. Tā šis priekšlikums akceptu nedabūja.

Arī nākošās divas dienas pagāja apspriedēs un sagatavošanās darbos. Pārvaldes aparāta sastādīšanā radās zināmas grūtības. Cīnītāju delegāts plkv. L. Galdiņš 19. divīzijas vārdā pieprasīja, lai komiteja sastādītos tikai no kaŗavīriem. Komitejā ieietu

pulkveži Galdiņš, Osis, Kociņš un Skaistlauks, paliekot tai pašā laikā arī pulku komandieru amatos.

Es no savas puses tādu prasību atradu par neizpildāmu, jo tad Latvijas valdības faktiskais galva būtu vai nu 6. Korpusa vai 19. divīzijas komandieris, kuriem pulku komandieri bija militāri pakļauti. Bez tam, Kurzemē risinoties intensīvām cīņām, pulku komandieriem neiztrūkstoši jābūt pie savām vienībām frontē, kurpretim Nacionālās komitejas cīņu lauks būs frontes aizmugurē Kurzemē un Vācijā.

No vācu puses sekoja jautājums, kādas personas paredzētas komitejas sastāvā. Atbildēju, ka par to lems Nacionālās padomes izvēlētais komitejas prezidents. No savas puses ģenerālinspekcija un Zemes pašpārvalde ir apskatījusi apmēram 20 kandidātūru, bet ar viņiem pašiem pārrunāts tas nav, un nav zināms, vai viņu piekrišana būs.

Kad šo 20 varbūtējo kandidātu sarakstu iesniedzām, tad 7 mūsu kandidātiem bija pavilkta svītras ar ieteikumu no to uzstādīšanas atturēties, bet pierakstīti klāt bija plkv. Grapmanis, plkv. Kociņš, plkv. Osis, plkv. Galdiņš un Raitums.

Pulksten 18.30 izbraucām uz Drēzdeni.

Naktī izplatījās ziņa, ka Drēzdene bombardēta no gaisa un degot, kas radīja šaubas, vai sanāksme varēs tur notikt. Pēc pusnaktis ģen. Dankera adjutants ltn. Kuplis paziņoja, ka vilciens neejot vis tieši uz Drēzdeni, bet esot novirzīts uz Chemnicu. Tas arī apstiprinājās un pulksten 8.30 vilciens pienāca Chemnicā.

Pēc pāris stundām tam vajadzēja doties tālāk, bet tas nenotika, jo sākās gaisa trauksme un ilgstoša vilciena apkalpes un pasažieru bēgulošana no vilciena uz klintī izcirstu patvertni un atpakaļ. Beidzot vilciens aizgāja, bet mūsu — delegātu — vagoni palika; kā paskaidroja, lokomotīve bijusi par vāju, lai paņemtu visu vilciena sastāvu.

Tikai pēcpusdienā padeva arī mūsu mazajam sastāvam atsevišķu lokomotīvi, un pulksten 16.30 iebraucām Freitālē, pēdējā stacijā pirms Drēzdenes. Tur uzzinājām, ka Drēzdene ārkārtīgi cietusi un visa atrodoties liesmās.

Kaut gan pilsētu postošais ugunsgrēks bija saredzams arī no Freitāles, tomēr nolēmām izsūtīt uz Drēzdeni izlūkus, kuŗu vadību uzņēmas virspulkvedis Silgailis. Gaidot izlūku atgrie-

šanos, piedzīvojām gaisa uzlidojumu, kas stacijas personālu un vilcienu gaidītāju publiku sadzina patvertnēs.

Kad atgriezušies izlūki pilsētas postažu apstiprināja un paziņoja, ka trakojošo liesmu dēļ pat iekļūt pilsētā nav bijis iespējams, nācās atgriezties Berlīnē.

Apspriedē 16. februārī Adlonas viesnīcā nolēmām LNP sanāksmī nolikt Potsdamā 20. februārī pulksten 15. Ja sanāksme būtu notikusi 15. februārī, tad vairāki aicinātie delegāti būtu izpalikuši, tagad, uz 20. februāri, tie paguva ierasties, un to saradās ap piecdesmit.

Daudzi no atbraukušiem vēlējās vēl pirms sanāksmes kaut ko tuvāk uzzināt ne tikai par dienas darba kārtību, bet arī par pašu Nacionālo komiteju, tās sastāvu, funkcijām, atrašanās vietu u. t. t. Tas izsauca jaunas debates, jaunus priekšlikumus.

Svētdien, 18. februārī, šaurākā apspriedē, kuŗā piedalījās plkv. A. Plensners un plkv. N. Karlsons, J. Mieziš, J. Andersons, Dr. Ikše un Kurzemes delegāti J. Niedra un J. Blaus, starp citu, tika izteikta nepamierinātība ar laikrakstā Latvju Balss parādījušos interviju ar ģenerāli Dankeri, kuŗā korespondents Latvijas Nacionālo komiteju bija apzīmējis par Zemes pašpārvaldes turpinājumu, ne vairāk.

Gaisa trauksme, kas Berlīnē atkārtojās gandrīz katru nakti, ne vienreiz vien šo apspriedi pārtrauca. Tā turpinājās nākošā dienā pie ģenerāļa Dankera Kontinenta viesnīcā. Bez intervijas jautājuma tur tika apspriesta un daļēji labota arī minētā laikraksta deklarācija, ar kuŗu ģenerālim Dankeram būs jāatklāj Nacionālās padomes sēde.

Tā ka grūti bija paredzēt, vai apstākļi atļaus turpmāk saukt Nacionālās padomes sanāksmī vairāk nekā reizi gadā, galīgi tika pieņemti noteikumi par »mazo padomi« ar nosaukumu »Lietpratēju komisija«, tā sastāvēja no 18 personām un darbojās patstāvīgi.

Darbs turpinājās arī sanāksmes dienā 20. februārī. No paša rīta vēl lielā steigā pārstrādāja LNP prezidenta deklarācijas tekstu, kuŗā plkv. Plensners lika priekšā ievest dažus grozījumus, kam visi klātesošie piekrita. (Sakarā ar to ģenerāļa Bangerska faktiskā deklarācija ievērojami atšķiŗas no tās, ko bija apstiprinājis SS hauptamts.)

Atnākušais Arlts izteicās, ka reichsfīrers vēloties, lai Latvijas nacionālās komitejas vietā tiktu dibināta »Latvijas atbrīvošanas

komiteja». Tas izraisīja jaunas debates. Vieni atrada, ka pēdējais nosaukums būtu labāks, citi atkal bija pretējās domās un aizstāvēja agrāk pieņemto nosaukumu. Katram gadījumam tika sagatavots arī otrs variants.

Pulksten 14.30 ieradāmies Potsdamā, kur pirms sanāksmes atklāšanas, pārrunājot komitejas nosaukuma jautājumu ar dažiem delegātiem, nolēmām palikt pie agrākā nosaukuma Latvijas nacionālā padome.

IV daļa

LATVIJAS NACIONĀLĀ
KOMITEJA

LATVIJAS NACIONĀLĀS KOMITEJAS DIBINĀŠANAS AKTS POTSDAMĀ

(*Viktora Baltkāja atreferējumā
laikrakstā »Tēviņa«*)

SVINĪGAJAM notikumam piemēroti uzpostā Potsdamas pilsētas pils sēžu zālē jau labu laiku pirms pl. 3 pēcpusdienā, kad bija paredzēts sanāksmes sākums, pulcējas aicinātie Nacionālās padomes locekļi, lūgti viesi, arodu un sabiedrības pārstāvji, Berlīnes latvieši, kā arī daudz latviešu kaŗavīru. Padomes locekļu vidū redz arī latviešu 19. divīzijas pārstāvjus — jaunus bruņnieka krusta kavalieŗus — ūturmbanfīreru Galdīņu kā arī oberūturmfīreru Ancānu. Ieraduūies arī Kurzemes latvieūu civiļās pārvaldes pārstāvji ar Paūvaldības departamenta direktoru Niedru priekūūgalā. Pēdējais tēŗpies Berlīnē maz redzētā Latvijas aizsargu virsnieku tēŗpā.

Puslokā sarindoto padomes locekļu solu priekūū atrodas sanāksmes prezidija galds, kas dekorēts ar Latvijas karogu, un runātāju katedra puūūkota ziediem. Aiz prezidija galda pie sienas liela formāta glezna, kas rāda vācu feldmarūālu Hindenburgu Tannenbergas kaujas laukā. ūī glezna it kā raksturīgi akcentē vēsturiskās sanāksmes kopnoskaņu, jo ūai dienā un ūais telpās pirmais un vecākais latvieūu kaŗavīrs uzņemas vest savas tautas likteņus pretī jaunai nākotnei cauri ūo dienu kaŗa liesmām un asiņu upei. Un tāpat kā gleznā redzamo kaŗavadoni apgaro ticība un paļāvība savas tautas pozitīvajiem spēkiem un gala uzvarai, tāpat apmirdz tā arī mūsu ģenerāļi.

Kad noliktā stunda ir situši, Latvijas zemes paūpārvaldes pirmais ģenerāldirektors ģen. O. Dankers kāpj runātāju katedrā, lai paziņotu, ka vēsturiskā sanāksme sākusies. Pēc viņa priekūūlikuma, vienprātīgi par sekretāriem no klātesoūo vidus izrauga ūturmbanfīreru Karlsonu un direkt. Niedru. Tad tiek dots vārds SS grupenfīreram ģenerālleitnantam Jueram, kas sanāksmi ap-

sveic reichsfirera vārdā, novēlējams tai labas sekmes un panākumus paredzēto mērķu sasniegšanai.

Tad runā ģen. Dankers (runu sniedzam atsevišķi), paziņodams Zemes pašpārvaldes vienprātīgos atzinumus un izstrādāto Latvijas tautas interešu pārstāvības un viņas lietu pārvaldes pagaidu organu uzbūves projektu. Pēdējo pilnsapulce pieņem ar visām balsīm, līdz ar padomes locekļa Latviešu kaņavīru palīdzības priekšseža Ēvalda Andersona priekšlikumu — Zemes pašpārvaldes projekta trešo un ceturto punktu aizstāt šādi:

Nacionālās komitejas prezidents no Nacionālās padomes sastāva izrauga 18 locekļu lietpratēju komisiju, ko sasauc pēc vajadzības.

Līdz ar projekta pieņemšanu un apstiprināšanu Nacionālā padome var stāties pie Nacionālās komitejas prezidenta izraudzīšanas. Zemes pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors padomei liek priekšā vienīgo kandidātu prezidenta amatam — Latviešu leģiona ģenerālinšpektoru ģen. R. Bangerski.

Šo priekšlikumu padomes locekļi un visi klātesošie apsveic vētraiņiem un ilgiem applausiem, pēc kuŗu norimšanas sanāksmes vadītājs konstatē, ka ģen. Bangerskis ar visām balsīm ievēlēts par Nacionālās komitejas prezidentu un lūdz viņu nodot paredzēto zvērestu. Labo roku pacēlis, prezidents atkārtoti zvēresta tekstu un paraksta to. Ar to viņš oficiāli stājies savā augstajā amatā.

Tālāk svinīgās sēdes vadītājs ģen. Dankers paziņo, ka ienācis lūgums atļaut apsveikt jaunievēlēto prezidentu. Padome lūgumu apsveic aplausiem, kam vēl skanot, katedrā kāpj Bruņinieka krusta kaval. oberšturmbranfirers Galdiņš, kas latviešu frontes cīnītāju vārdā izsaka savu prieku un patīkamo pārsteigumu Latvijas valsts dzīves atjaunošanas priekšgalā redzēt savu ģenerāli un paziņo, ka tikpat patīkami pārsteigti un iepriecināti būs arī visi Kurzemes cīnītāji, kam, frontē atgriežoties, viņš varēsot paziņot vēsturiskās dienas notikumus.

Vēl prezidents saņem apsveikumu no Kurzemes latviešu pārvaldes un Kurzemes civiliedzīvotājiem, ko nodod dir. Niedra, starp citu uzsvērdams, ka latvju tautai arvien bijušas neapklusināmas ilgas pēc brīvības. Senie pilskalni un ciņu vietas un spilgti izteiktās kultūras un sadzīves formas apliecina ne tikai tieksmi pēc neatkarības, bet arī tiesības uz to. Kad boļševiki 1940. gadā Latvijai laupīja brīvību, katra latvieša sirdī modās vēlēšanās

to atkal atgūt. Tas notiek cīņās pret austrumu varu, kuņās latvju tauta par savu brīvību jau devusi lielu asiņu upuri. Arī strādnieks un zemnieks devis iespējamo un vēl tagad nepazīst paguruma. Solis, kas šodien šeit sperts, ievērojami tuvina tautu tās brīvības atgūšanai, ko zaudējām 1940. gadā. Runātājs izsaka Kurzemes gatavību prezidenta vadībā cīnīties un strādāt Latvijas brīvībai un gaišākai naktnei.

Bēgļu vārdā prezidentu sveic Latviešu pārvaldes pārstāvis Berlīnē Vītiņš, norādot, ka tūkstoši latviešu, kas atrodas bēgļu gaitās Lielvācijā, domās ir pie prezidenta un šī vēsturiskā akta. Tautu meitai baltus ceriņus prezidentam nododot, runātājs novēlēja bēgļu dievpalīgu prezidentam un izteica cerību, ka viņš varēs vest bēgļus drīz atpakaļ uz dzimteni Latviju.

Redzami aizkustināts prezidents dodas katedrā, lai pateiktos apsveicējiem: »Mana sirsnīgākā pateicība Kurzemes brīvības cīnītājiem, pateicība Kurzemei un tiem, kas iet bēgļu gaitās, par saņemtajiem novēlējumiem. Kopēji cīnīsimies un darīsim visu mūsu tautas un dzimtenes labā.«

Sanāksmes vadītājs lūdz ģen. Bangerski nākt klajā ar Nacionālās komitejas resp. pagaidu valdības deklarāciju. Nacionālās komitejas prezidents noteiktos vārdos paziņo komitejas darba programmu un, runu nobeidzot, izlūdzas Dieva svētību Latvijai.

Kad izskanējusi Latvijas himna, kas šai vietā skanēja pirmo reizi, vācu valdības pārstāvis ministriāldirģents Cimmermanis nodod prezidentam un Nacionālajai padomei sveicienus un labākos novēlėjumus.

Vēl ģenerālis Dankers pateicas visiem, kas sekmējuši Nacionālās padomes sanākšanu šais grūtajos kaŗa apstākļos, bet it sevišķi Potsdamas pilsētas lielvecākajam ģenerālim Fridrichsam un SS obergruppenfireram Bergeram, un prezidents Bangerskis sirsnīgus pateicības vārdus veltī reichsfireram SS un austrumu reichsministram par viņu apsveikumiem un novēlējumiem. Tad priekšsēdis pasludina Nacionālās padomes svinģo sanāksmi par slģgtu.

Pēc svinģģ akta Potsdamas pilsētas lielvecākais ģen. Frīdrichss Latvijas Nacionālās komitejas prezidentu un Nacionālās padomes priekšsēdi ar padomes locekļiem un vēsturiskģ notikuma goda viesiem aicinģģja azaidģ. Viesmilģģģģģ mģtnģ Havela ezermalģ aizritģģģ vģl pģris stundu, kuņģģ latviešu tautas

pārstāvjiem bija izdevība dalīties domās ar Lielvācijas un tās sabiedroto tautu locekļiem.

Potsdamas pilsētas lielvecākais ģen. Frīdrichss plašākā uzrunā pakavējās pie tikko aizvadītām vēsturiski nozīmīgām stundām Potsdamas pilsētas pilī. Šis pils telpas, kuŗās pieredzēta Latvijas valsts un tautas atjaunošanas ceļa nospraušana, ir piemērota vēsturiska vide. Šajā pilī Lielais kūrfirsts licis drošus pamatus Brandenburgas valstiskai un militārai celtnei, šajā pilī un tās apkārtējos laukumos veidojušās cīnītāju — prūšu grenadieru vienības, ar kuŗām Frīdrichs Lielais stājies pretim un guvis uzvaras pār saviem un savas tautas ienaidniekiem. Arī zeltbaltā zālē, kuŗā šodien proklamēta Latvijas Nacionālā komiteja un ar visām balsīm ievēlēts tās prezidents — ģen. Rūdolfs Bangerskis, bijusi vieta, kuŗā vācu vēstures dižais karalis un kaŗavadonis smēlies jaunus spēkus saviem vīrišķīgajiem un lielajiem karaļa uzdevumiem. Runātājs sevišķi pakavējās pie vācu un latviešu cīnītāju ciešās kopības un izteica nešaubīgu pārliecību, ka Eiropas ienaidnieku — boļševismu reiz ne tikai apstādinās, bet arī galīgi sakaus. Pilsētas lielvecākā sirsnīgākais sveiciens bija veltīts ģenerālim Bangerskim un no Kurzemes kaŗalauka šurp atnākušajiem latviešu leģionāru pārstāvjiem — Bruņinieka krusta kavaleriņiem oberšturmbranfireram Galdiņam un oberšturmfiremam Ancānam. Potsdama — viņš uzsvēra — pēdējos mēnešos uzņēmusi viesos daudz Eiropas tautu pārstāvjus, bet Latvijas vīri Potsdamai un visai vācu tautai ir tuvāki un dārgāki, jo latvieši ir tie, kas kopā ar vācu tautu cīnās par saviem ideāliem un tautu dzīvību līdz pēdējam.

Nacionālās komitejas un padomes locekļu vārdā ģen. Frīdrichsam pateicās Nacionālās komitejas prezidents, uzsverot, ka latvieši viņa vārdus prot atzinīgi novērtēt, jo vairāk tāpēc, ka tos teicis vācu cīnītājs, kas šajā kaŗā savai tautai atdevis visdārgāko personisko — trīs dēlus, meitu un sievu.

Prezidentu un visus latviešu tautas pārstāvjus jo sirsnīgi apsveica arī Dr. Dr. f. Borke, kas vācu civilās pārvaldes darbam Latvijā veltījis trīs gadus un jo tuvu iepazīnis latviešu tautas lielo darba mīlestību un uzpurēšanās spējas. »Vēlu laimes latviešu tautai,« viņš saka. »Viņa to pelnījusi jo labāk par daudziem citiem: zinu, cik daudz Latvija devusi cīņai pret boļševismu gan saimnieciskā laukā, gan arī savu vīru un dēlu kaŗeiviskā ziņā.«

Viens no pēdējiem runā un latviešu tautu apsveic amerikānis Donalds Dejs.

Latvijas Nacionālās komitejas vārdā visiem laba vēlētājiem pateicas Nacionālās komitejas prezidents, norādīdams, ka labās dienās draugu nemēdz trūkt, bet tikai nopietnu pārbaudījumu brīžos, kādus Latvijas tauta un viņas cīnītāji pārdzīvo tagad, mēs iepazīstam īstos un patiesos draugus. Latvijai tādi ir, un viņa ir lepna uz tiem.

Latvijas pagaidu satversmes principi

Latvijas zemes pašpārvaldes pirmā ģenerāldirektora ģen.

O. Dankera runa

Augsti godājamie Latvijas nacionālās padomes locekļi, cienījamie viesi! Ar lielāko gandarījumu apsveicu jūs Latvijas zemes pašpārvaldes vārdā un reizē ar to steidzos izpildīt patīkamo pienākumu, izteikt dziļi izjustu pateicību vācu tautai par mūsu bēgļu viesmīlīgo uzņemšanu savā dzīves telpā, kā arī Lielvācijas valdībai par mums doto iespēju šodien Vācijas aizsardzībā šeit pulcēties un uzsākt mūsu valsts dzīves izveidošanas darbu.

Es lieki izmantotu jūsu dārgo laiku, ja es mēģinātu jums sniegt sīku ziņojumu par Zemes pašpārvaldes līdzšinējo darbību. Zemes pašpārvaldei, kas bija tikai vācu civilpārvaldes palīgorgans, piekrita šauri tehniskas funkcijas. Par šo mūsu darbības posmu, kas izpaudās dažādos rīkojumos, jūs esat jau pietiekami informēti. Kāda cita, vispārībai mazāk pazīstama Zemes pašpārvaldes darbība attiecas uz vissvarīgāko — mums visiem — mērķi: uz mūsu patstāvīgās valsts dzīves atjaunošanu. Šī mūsu darbība izpaudusies, sākot ar 1942. g., vairākos izsmelošos iesniegumos vācu civilpārvaldei. Sekas šai darbībai, mums liekas, ir zināma Zemes pašpārvaldes tiesību paplašināšana pēdējā viņas darbības gadā.

Zemes pašpārvaldes tehniskā rakstura darbība izbeidzās 1944. g. 27. septembrī, kad Zemes pašpārvaldes locekļi saņēma uzdevumu doties uz Berlīni — ieņemto austrumu apgabalu reichsministra rīcībā. Zemes pašpārvalde tomēr bija tai pārliecībā, ka viņa kā vienīgais oficiālais Latvijas tautas pārstāvības organs nav atbrīvojusies no pienākuma savas tautas in-

tereses aizstāvēt, tāpēc pašpārvalde arī pēc 1944. g. 27. septembra ir centusies vairākos iesniegumos kā ieņemto austrumu apgabalu reichsministram, tā arī Lielvācijas ārlietu ministram celt priekšā mūsu viedokli Latvijas valsts tiesiskā stāvokļa jautājumā, kāds tas radies pēc 1940. g. 17. jūnija. Šais iesniegumos bija ierosināti soļi, kuŗu gala rezultātā būtu Latvijas valsts patstāvības atjaunošana Jaunās Eiropas tautu kopībā.

Nedrīkst piemirst, ka arī Latvijas brīvprātīgo SS leģiona ģenerālspektors ir nācis ar vairākiem, līdzīga rakstura iesniegumiem savai augstākai priekšniecībai — ieroču SS reichsfiremam, aizrādot, ka Latvijas atbrīvošana un Latvijas valsts atjaunošana ir vienīgais mērķis, par ko latviešu karavīri cīnās.

No tā apstākļa, ka šodien šeit notiekošo daudzu Latvijas saimnieciskā, kultūras un sabiedriskā dzīvē vadošu personu sanāksmi ir varēts sasaukt ar mērķi nodibināt Latvijas nacionālo padomi un nacionālo komiteju (pagaidu valdību), kuŗas uzdevums ir pārņemt Latvijas tautas interešu pārstāvību, Zemes pašpārvalde atļaujas secināt, ka viņas centieni šai virzienā ir noveduši pie labvēlīgiem panākumiem.

Tautieši, mums jāsakopo visi mūsu tautas atlikušie spēki, lai mestu tos svaru kausos par mūsu tautas pastāvēšanu un Latvijas atbrīvošanu un par mūsu nīknākā ienaidnieka — lielniecisma satriekšanu vienotiem spēkiem un ciešā ieroču brālībā ar Lielvāciju. — Lai to spētu, mūsu tautai un valstij jādod stipra un vienota patstāvīga vadība, pēc kuŗas latviešu tauta ir neatlaidīgi un katēgoriski prasījusi visus šos gadus, un pēc kuŗas viņa prasa vēl šodien.

Kad radās iespēja nodibināt jaunajiem apstākļiem atbilstošu latviešu tautas pārstāvību, Zemes pašpārvalde, vadoties no saviem pieredzējumiem un, ievērojot kuŗa un frontes apstākļus un prasības, vienbalsīgi atzina:

- a) Tautas interešu pārstāvība un valsts lietu kārtošana kuŗa laikā nododama vienas personas rokās, kuŗa bauda kā tautas, tā arī frontes cīnītāju uzticību. Šai personai, nesot tautas priekšā ārkārtīgu atbildību, tiesība pašai izvēlēties savus līdzstrādniekus atsevišķus resoru vadītājus.
- b) Lai tautai būtu iespējams caur saviem pārstāvjiem nepārtraukti uzturēt saskari ar vienpersonīgo valsts lietu vadītāju, pie viņa nodibināma Padomes lietpratēju komisija ar

tautas dzīvē svarīgāko saimniecisko un kultūras lietu pazinējiem un darbiniekiem šais nozarēs.

Zemes pašpārvalde ir tai pārliecībā, ka tikai šādi, uzbūvējot latviešu tautas interešu pārstāvību un latviešu lietu pārvaldi Kurzemē, kā tuvā frontes aizmugurē, panākama vislabākā frontes prasību un mūsu tautas interešu saskaņošana, kas ir ārkārtīgi svarīga šinī viskritiskākajā cīņu posmā.

Vadoties no nupat izteiktām atziņām, Zemes pašpārvalde izstrādājusi un ierosina vienprātīgi pieņemt sekojošu Latvijas tautas interešu pārstāvības un viņas lietu pārvaldes pagaidu organu uzbūves projektu:

1. Latvijas valsts pārstāvēšanai un latviešu lietu kārtīšanai pastāv Latvijas nacionālā padome un Latvijas nacionālā komiteja.
2. Latvijas nacionālās komitejas (Pagaidu valdības) prezidenta nozīmēšanai un Padomes lietpratēju komisijas izvēlēšanai Zemes pašpārvalde sasauca 1945. gada 15. februārī Drēzdenē Padomes pilnsapulci no latviešu SS brīvprātīgo leģiona, lielāko saimniecisko un kultūras organizāciju, 3 lielāko reliģisko konfesiju, latvju jaunatnes, aizsargu, sieviešu organizāciju un sabiedrisko darbinieku pārstāvjiem.

Diemžēl, šinī termiņā terrora uzbrukuma dēļ tā nevarēja notikt. Tāpēc pilnsapulce nolikta 20. februārī Potsdamā.

3. Padomes ievēlamā lietpratēju komisija sastādās no 18 locekļiem, kuŗus ievēl padomē ar vienkāršu balsu vairākumu. Komisijas locekļiem izvēl arī 6 vietniekus. Padomes lietpratēju komisija pastāv kā padomdevējs orgāns pie Nacionālās komitejas. Apspriešanai noliktos jautājumos Nacionālās komitejas prezidents uzklausa kā vairākuma, tā mazākuma ieskatus.
4. Padomes lietpratēju komisijas sēdes sasauca Nacionālās komitejas prezidents. Komisijas sēdes vada agrākās Zemes pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors kā pastāvīgs padomes priekšsēdis vai viņa prombūtes gadījumā Nacionālās padomes nozīmēts vietnieks.
5. Latvijas nacionālā komiteja (Pagaidu valdība) sastādās no

padomē nozīmēta Nacionālās komitejas prezidenta un komitejas locekļiem — resoru vadītājiem, skaitā ne vairāk kā 9, kuŗus izrauga un ieceļ Nacionālās komitejas prezidents. Resoru vadītāji atbildīgi vienīgi Nacionālās komitejas prezidentam.

6. Latvijas nacionālās padomes izraudzītais Nacionālās komitejas prezidents nodod tajā pat sēdē svinīgo solījumu tautai: »Svinīgi apsolos būt Latvijai uzticīgs, ziedot viņai visus spēkus un pēc labākās apziņas pārstāvēt Latviju un aizstāvēt visur viņas intereses līdz tam laikam, kamēr radīsies tādi sadzīves apstākļi, kad pašai tautai būs iespējams mierīgā apdomā un bez ārējas ietekmes noteikt savas zemes politiskās sadzīves veidu. Visu par Latviju!«
7. Nacionālās komitejas prezidents pārstāv Latviju uz ārieni.
8. Nacionālās komitejas prezidentam un Nacionālajai komitejai ir tiesības un pienākumi, kādi pēc 1940. gada 17. jūnijā Latvijā spēkā bijušiem likumiem bija noteikti augstākajam likumdevējam un pārvaldes organam. Šajos pienākumos it īpaši ietilpst:
  - a) politiski, saimnieciski un kultūrāli vienot visus latviešu tautas spēkus dzimtenē, tuvumā un tālumā;
  - b) sekmēt cīņu pret boļševismu;
  - c) rūpēties par ienaidnieka aizņemtās Latvijas teritorijas atbrīvošanu, atgūstot ar to arī šai zemes daļā iespēju Latvijai arī faktiski izlietot savas suverēnās tiesības;
  - d) pārņemt pārvaldību ienaidnieka neaizņemtā Latvijas teritorijā, ciktāl tā neatrodas frontes joslā;
  - e) saziņā ar Lielvācijas iestādēm kārtot latviešu bēgļu aprūpi; rūpēties, labvēlīgiem apstākļiem iestājoties, par visu bēgļu pārvešanu atpakaļ dzimtenē.

Pie šī projekta 4. panta, kuŗā paredzēts, ka agrākais Zemes pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors ir Padomes pastāvīgais priekšsēdis, jāpaskaidro, ka šis pants ievests aiz lietderības apsvērumiem, lai jaunajai Nacionālajai padomei būtu ātra un izsmeljoša informācija par agrākās Zemes pašpārvaldes darbību un apstākļiem, kuŗu dēļ bijuši nepieciešami Zemes pašpārvaldes izdotie un spēkā esošie rīkojumi.

Zemes pašpārvalde un visi viņas agrākie locekļi sajūtīs sevišķu gandarījumu, ja jaundibinātai Latvijas nacionālajai komi-

tejai būs lemts novest Latvijas valsts patstāvības atjaunošanas darbu tiktāl, ka komiteja savukārt varēs nodot savas pilnvaras attiecīgam tautas pārstāvības organam, kas veidots pēc visas tautas gribas. Mirkli, kad Nacionālās komitejas prezidents būs šeit sanākušā padomē nozīmēts — Zemes pašpārvalde uzskatīs sevi par galīgi atbrīvotu no tiesībām pārstāvēt Latvijas tautas intereses.

Nacionālās komitejas deklarācija

Latvijas Nacionālās komitejas prezidenta ģen. Bangerska runa Nacionālās padomes svinīgajā sēdē

Latvijas pilsoņi, Nacionālās padomes locekļi! Godātie viesi!

Apsveicu jūs brīdī, kad mēs atkal paši varam stāties pie savas valsts un savas tautas dzīves veidošanas darba. Mums šis darbs jāšak ļoti grūtā brīdī, kad cīņas kaujas laukos sasniedz visaugstāko pakāpi, kad mūsu dzimtenes laukos vēl nepieredzētā nikumā drāžas boļševiku tanki un dārd viņu lielgabali, brīdī, kad ienaidnieka vēl neieņemtais Latvijas zemes stūrītis nezina, ko rītdiena tam nesīs. Par spīti tam mums jāķeras pie darba ar visu sirdsdedzi, dziļā pārliecībā, ka taisnība gūs virsroku pār viltu, tiesiskums pār patvaļu. Mums jāstrādā stiprā pašārvībā uz to, ka nesalaužamais vācu tautas dzīves spēks, viņas varonīgā armija, kuŗai blakus tikpat varonīgi cīnās mūsu brīvprātīgo kaŗapulki, prātis un spēs aizsargāt kā savas pašas tautas, tā arī savu uzticīgo sabiedroto dzīves telpu. Dziļā pateicībā un godbijībā vispirms lai pieminam un godinām tos latviešu un vācu varoņus, kas nolikuši savas galvas par mūsu visu labāku nākotni.

(Klusuma brīdis)

Apliecināsim arī savu dziļāko pateicību un visas tautas atzinību tiem frontes cīnītājiem, kuŗi ar savām krūtīm izveidojuši aizsargvalni pret mūsu drausmīgo ienaidnieku — boļševismu. Apsolisīmies ziedot visus savus spēkus valsts jaunuzbūves sagatavošanas priekšdarbiem, lai šie darbi uz to brīdi, kad cīņas frontē būs beigušās, jau būtu bijuši paveikti tiktāl, ka frontes cīnītāji, atgriežoties mājā un ieņemot viņu nopelniem atbilstošu cieņas pilnu vietu tautas priekšgalā, varētu arī valsts iekārtas

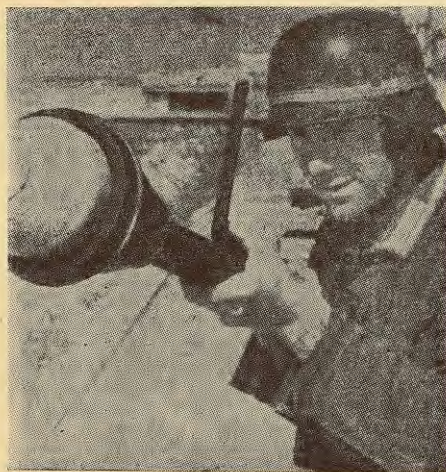
Latvijas nacionālās padomes sanāksme Potsdamā, 20. 2. 1945. gadā. Otrs un ceturtais no labās — Kurzemes cīnītāju pārstāvji maj. Galdiņš un ar Bruņinieku krustu apbalvotais vltņ. Ancāns

Dažus mēnešus pirms Vācijas sabrukuma Liepājas operā 19. 3. 1945. g. proklamēja Latvijas nacionālo komiteju. No kreisās 1. — T. Zvejnieks, 3. — plkv. Osis, 5. — agr. J. Andersons, 6. — frontes virspavēlnieka v. i. ģen. Tomaschki, 7. — ģen. Bangerskis, 8. — SS Reichsführer'a Himmler'a pilnvarnieks un pilnvarotais ģenerālis Kurzemē Gruppenführer's Behrends's, 10. — pltn. Kociņš

Plkv. Januma komandētā 33. grenadieru pulka vienības Mittelhagenā, Pomerānijā, 1945. g. agrā pavasarī sniegpukenī un salā gājienā uz rietumiem

Ar tanku dūri pret masīvajiem padomju T-34 uzbrukumiem

un saimniecības izveidošanā darboties tikpat aktīvi, cik aktīvi viņi tagad cīnās par visu mūsu labāku nākotni.

Lai man būtu arī atļauts izteikt jūsu vārdā sveicienus mūsu brīvprātīgiem cīnītājiem un visai Lielvācijas armijai frontē ar novēlējumu jo drīz panākt izšķirošu uzvaru. Dziļā pateicība par to, ka mums dota iespēja atkal veidot mūsu pašu dzīvi, pienākas pirmā kārtā varonīgai Lielvācijas armijai un tās vadonim Ādolfam Hitleram. Lai suminām viņus ar trīskāršu »Lai dzīvo!«

Pievēršoties jaunnodibinātā Latvijas pārvaldes organa — Latvijas nacionālās komitejas uzdevumiem, man jāuzsver vispirms, ka šo uzdevumu veikšana saistīta ar ārkārtējām grūtībām. Uz mani, kā šīs komitejas prezidentu, līdz ar to gulstas ārkārtēja atbildība. Ja es jūsu aicinājumam piekřītu, tad tikai tāpēc, ka uz to mani spiež pienākuma apziņa pret latvju tautu un pret tiem, kuŗi frontē, nebaidoties ne no kādām grūtībām, ik brīdi gatavi likt ķīlā savu dzīvību par labāku Latvijas nākotni. Es nevaru nākt pie jums ar izsmeļošu programmas runu, kuŗā būtu sīki izklāstīta paredzamā pagaidu valdības likumdošanas un administratīvā darbība. Tādas programmas izstrādāšanai nav nedz laika, nedz arī vajadzīgo priekšnoteikumu — nav vēl mums rīcībā visas mūsu teritorijas, nav mums nokārtotas saimnieciskās iekārtas, nav pie pastāvīga darba piesaistītas darba tautas, nav kaŗa iedarbības netraucētu dzīves apstākļu. Man nav arī iespējams šodien jums stādīt priekšā jau gatavu Nacionālo komiteju, jo dažus komitejas locekļus esmu paredzējis aicināt no varonīgo frontes cīnītāju vidus saziņā ar viņu tiešo priekšniecību, kas varēs notikt tikai Kurzēmē.

Pagaidām varu nosaukt tikai virspulkvedi Arturu Silgaili, Jāni Andersonu, Jāni Miezi un Ādolfu Šildi, ar kuŗiem man bijusi iespēja sazināties.

Namam, kuŗš no jauna jāceļ — mūsu tautas valstiskai kopdzīvei — jāliek droši pamati. Galvenais valsts pastāvēšanas pamatakmens ir ārējā un iekšējā valsts drošība.

Mūsu valsts pastāvēšanas gados mēs savu drošību pamatojam uz daudziem starptautiskiem līgumiem ar Tautu savienībā ietilpstošām valstīm, un tanī pašā laikā uz miera un neuzbrukšanas līguma ar varbūtējo vienīgo uzbrucēju — Padomju savienību. Vēstures notikumi ir mums mācījuši, ka visi svinīgie

miera un neuzbrukšanas līgumi ir bezvērtīgi papīra gabali, ja šos līgumus neatbalsta ar reālu spēku.

Skaidrs arī, ka šis reālais spēks no citurienes mūs aizsargāt nenāks, ja mūsu aizsargāšana nebūs reizē ar to arī aizsargātāju paš aizsardzības lieta. Tā ka mums ar Lielvāciju ir kopējs apdraudējums no austrumiem, tad arī pirmais mūsu valsts turpmākās drošības pamatakmens ir militārās aizsardzības līgums ar Lielvāciju, kuŗai ir pa spēkam nostādīt pretī imperiālistiskam mūsu austrumu kaimiņam pietiekami stipru militāru Vakar-eiropas kultūras aizsargvalni.

Otrs valsts pastāvēšanas un plaukšanas pamatakmens ir veselīga privātsaimniecība kā lauksaimniecības, tā rūpniecības nozarēs. Mūsu ražošanas spējas un tautas centība prasa mūsu saimnieciskās iedarbības lauka paplašināšanu. Mūsu centieni radīt plašāku saimniecības telpu mūsu saimnieciskās dzīves attīstības veicināšanai ar Baltijas valstu muitas ūnijas palīdzību nav 20 gados tālāk par šī labā nodoma deklarēšanu tikuši — un tas arī viegli izskaidrojams, jo visām Baltijas valstīm ir vienādi saimnieciskie apstākļi.

Lai darbīgajai Latvijas tautai rastos iespēja attīstīt visas viņas dotības saimnieciskā darbā, viņai jānodrošina pietiekami plašs saimnieciskā darba lauks. Šādu plašu saimniecisku darba lauku mēs saskatām brīvā saimnieciskā sadarbībā ar mūsu lielo rietumu kaimiņu — Lielvāciju, nenorobežojoties no viņas tirgiem un viņas ražojumiem ar augstiem muitas vaļņiem, bet nodibinot ar šo kaimiņu muitas ūniju.

Trešais veselīgas valsts dzīves uzbūves pamats ir iekšējs miers un drošība, kuŗas pirmnoteikums ir gādība par strādājošiem un darba nespējīgiem. Darba aizsardzības un sociālās likumdošanas nozīmē Latvija aizvien centusies soļot līdz šai ziņā progresīvām valstīm. Nacionālā komiteja uzskatīs par savu pirmo un neatliekamo uzdevumu jau ar pirmo valsts jaunuzbūves dienu gādāt par labu aizsardzību, rūpīgu strādājošo veselības kopšanu, darba invalidu un strādāt nespējīgo apgādi un aprūpi, un mātes un bērnu aizsardzību kā rūpniecības, tā lauksaimniecības nozarēs. Nacionālā komiteja centīsies īstenot pie mums visu to, ko spējušas realizēt šai nozarē citas tautas.

Ceturtais stabilas valsts dzīves stūrakmens ir tautas vairākuma uzskatiem atbilstoša valsts iekārta. Nacionālā komiteja uzskatīs sevi par Latvijas tautas pārstāvi un vadītāju tikai uz

laiku, kamēr karš apdraudēs mūsu zemi un saistīs mūsu tautu. Atjaunojoties apstākļiem, kad tauta varēs nolikt ieročus, Nacionālā komiteja uzskatīs savas pilnvaras par notecējušām un dos vietu tautas pašas izvirzītam likumdošanas un pārvaldes organam.

Nupat manis uzskaitītie četri galvenie Latvijas valsts dzīves atjaunošanas izejpunkti — ārējā drošība, saimnieciskās dzīves uzplaukuma sagatavošana, iekšējā miera nodrošināšana un tautas gribai atbilstošas valsts iekārtas izveidošanas priekšdarbi ir Nacionālās komitejas darbības programma. Ja, šo programmu komitejai izpildot, liktenis būs lēmis ļaut pārvest latviešu tautu atjaunotajā Latvijas valstī, Nacionālā komiteja uzskatīs savu vēsturisko uzdevumu par laimīgi veiktu. Kamēr latviešu tautai būs jāstaigā bēgļu gaitas, Nacionālā komiteja ziedos visus savus spēkus bēgļu aprūpei, kā materiālā, tā garīgās kultūras laukā, un gatavosies vislielākam savam uzdevumam — pēc kara beigām sagādāt visiem latviešiem iespēju atgriezties atkal Latvijā.

Es vēlreiz uzsveru vārdu visiem, jo esmu tai pārliecināts, ka kopējās cīņās kaujas laukos, kopēji pārdzīvotās kara šausmas un grūtumi frontē un aizmugurē, tēvijā un svešumā būs izdeldējuši latvju tautā katras savstarpējas neuzticības, neiecietības un iedomības atliekas, kas mūsu laimes dienās bija bieži par iemeslu sīkiem savstarpējiem strīdiem un šķelšanās. Es gribu no savas puses liecināt un darīt to visas Nacionālās komitejas vārdā, ka Nacionālā komiteja neatlaidīgi vadīsies no idejas pieaicināt un vienot valsts atjaunošanas darbā visas šķiras un grupas, neievērojot viņu politisko uzskatu dažādību tālākā pagātnē vai tagadējā kara juku laikā. Tikai apzināti tautas interešu nodevēji un ļaundari, kuņus nevar ciest savā vidū neviena organizēta sabiedrība, nevarēs prasīt arī no mums iecietību un saudzību.

Vispēdīgi es uzskatu par savu pienākumu — aicināt visus tautiešus arī svešumā veikt savu lielāko valstisko pienākumu — es aicinu visus strādāt. Tagad, kad mūsu dzīve atkal līdz pamatiem izpostīta, kad mums pašiem bija jāmeklē patvērums svešumā, tagad vienīgi neatlaidīgs un nenogurstošs darbs ir tas, kas var atkal mūs iecelt saulītē. Mums itin visiem jāķeras pie darba tūlīt un ar pilnu sparū. Uzvara par boļševismu un mūsu tēvijas atbrīvošana nenokritīs mums no gaisa, pašiem rokas turot klēpī. Nē, mums uzvara un brīvība jāizcīna asinīm un svied-

riem. Darbs ir vienīgā pretvērtība, ko mēs varam sniegt Lielvācijas tautai par mūsu zemes aizsardzību un par to viesmīlību, ko viņa parāda mūsu bēgļiem. Es uzskatu par savu pienākumu brīdināt visus tos, kas izvairās no ražīga darba, iedomājoties, ka viņam nav nekādu pienākumu ne pret tiem, kas mums dod patvērumu, nedz pret Latvijas nākotni. Neviena nedrīkst būt liekēdis pie tautas, kas liek cīņā visus savus spēkus un līdzekļus savas un līdz ar to mūsu labākas nākotnes nodrošināšanai no boļševisma briesmām. Mums ir kopējs bīstams ienaidnieks un kopējs cīņas mērķis, un mēs cīnāmies kopā un strādāsim kopā, lai nodrošinātu katrs savas valsts brīvību un neatkarību. Mūsu tautas pastāvēšana nākotnē būs nodrošināta tikai tad, ja boļševiku tieksmes pēc mūsu zemes būs atvairītas un Latvijas valsts tiks atjaunota mierīgai sadarbībai atjaunotās Eiropas tautu saimē.

Dievs, svētī Latviju!

Latviešu tautas vieta Eiropā
 Vācijas valdības pārstāvja ministereiāldirigenta
 Cimmermaņa uzruna

Prezidenta kungs!
 Augsti godātie kungi!

Man ir augstais gods Jums nodot rechsministra Rozenberga kunga sveicienus reizē ar labākiem vēlējumiem Jūsu sanāksmes sekmēm. Liktenis gribējis, ka pāri Baltijas zemēm boļševisma plūdi iespiedušies arī Vācijas teritorijā. Šinī izšķirīgajā likteņa cīņā drosmīgā latviešu tauta visplašākos slāņos piedalījusies jau ilgi ar ieročiem un darbu, lielo briesmu apziņā tā cīnījusies pret smago Eiropas kultūras apdraudējumu. Kopā ar vācu bruņotiem spēkiem arī latviešu divīzijas izcīna skarbo atvaires cīņu austrumos, kur arī Latvijas palikušā daļa — Kurzeme veido ar priekšzīmīgu drosmi aizstāvētu bastionu pret mežonīgo uzbrukumu.

Pašā Vācijas teritorijā atraduši aizsardzību daudzi desmit tūkstoši latviešu. Tie iekļāvušies darbā, lai veiktu savu daļu bruņošanās stiprināšanai pret boļševismu. Ja tagad šis cīņā un darbā pārbaudītās latviešu tautas pārstāvji, sekojot ģenerāļa Dankera ierosinājumam, kas sevi jo īpaši parādījis Latviešu pašpārvaldes vadībā Rīgā, saradušies kopā, lai no sava vidus

sakarā ar šīs stundas uzdevumu izraudzītu pārstāvību ar mērķi atbrīvot savu dzimteni un iekļauties Eiropas tautu saimē, tad Vācijas valdība šo soli apsveic un apsola atbalstu visiem latviešu pretestības gribas stiprināšanas centieniem pret boļševismu. Kaut arī nav iespējams pašreiz, kara kulminācijas punktā, kad dažādās frontēs norisinās izšķirīgas kaujas, sastādīt programmas un schēmatiskus projektus par nākotni, tad tomēr mums visiem ir stingra ticība, ka reiz, pateicoties vācu tautas, Vācijas un tās sabiedroto nesatricināmai nostājai, tiks novērstas briesmas Eiropai, tiks ierobežoti un atspiesti atpakaļ sarkanie plūdi. Pienāks brīdis, kad latviešu tauta brīvā teritorijā un bez pastāvīga apdraudējuma no austrumiem varēs pastāvīgi veidot un attīstīt visu savu kultūras un nacionālo dzīvi.

Latviešu divīziju un vienību cīņa austrumu frontē, kas no oficiālas puses iespaidīgi cildināta, to vairākkārt atzīmējot virspavēlniecības ziņojumos un piešķirot augstas un visaugstākās balvas par drošsirdību, ir pierādījusi — to es varu jums, ģenerāli Bangerska kungs, apstiprināt ar sevišķu cieņu — visai pasaulei, ka latviešu tauta nolēmusi savas brīvības labā darīt visu iespējamo. Tāpēc viņa arī saglabās savu dzīvību pēc likuma, kas nosaka, ka briesmu brīžos vienīgi cīņa padara iespējamu tālāku eksistenci. Jūsu priekšzīmīgi drosmīgais kareiviskums, mani ar Bruņinieka krustu apbalvotie latvieši, paliks ne tik vien jūsu dzimtenes, bet arī Vācijas mūžīgā atmiņā.

Šai garā, mani godātie kungi, es vēlu jums sekmīgu darbu, aizvien ciešāku apņēmību un spēku nelokāmam darbam līdz tai dienai, kad kopā ar Vāciju taisnīgā Eiropas iekārtā arī latviešu tauta netraucēti varēs veltīt spēkus saviem mērķiem, lielajiem uzdevumiem un miera uzbūvei.

Apsveikumi Nacionālajai komitejai

Latvijas nacionālās komitejas dibināšanas gadījumā sūtu sirsnīgus sveicienus latviešu tautai, kas kopš gadiem uzticīgā ieroču brālībā ar vācu tautu un tās bruņotajiem spēkiem drosmīgi cīnās pret boļševismu un tā palīgiem — angļiem un amerikāņiem. Latviešu nacionālās pārstāvības dibināšanā paustā griba likt lietā arī turpmāk visus spēkus pret kopējo ienaidnieku nodrošina latviešu tautai pēc kopējās uzvaras izcīņas goda pilnu vietu jaunajā Eiropā.

Himmlers

Latvijas nacionālās komitejas dibināšanas brīdī, kad Eiropas ienaidnieki ievadījuši bīstamu masu uzbrukumu, apsveicu pārliecinošu latviešu tautas iestāšanos par bezkompromisa cīņu Eiropas tautu saimes nemirstīgo un kopējo vērtību labā. Es esmu cieši pārliecināts, ka, liekot lietā visus mūsu spēkus, izdosies Eiropu glābt no bolševistiskās iznīcības un līdz ar to galu galā tautām atvieglot nodrošinātu dzīvi brīvībā, nacionālkultūrālā zelšanā un kārtībā. Šai garā Latvijas nacionālai komitejai kā latviešu tautas likumīgai pārstāvei es novēlu labākās sekmes tās centienos un darbā.

Rozenbergs, reichsministrs

★

Kā agrākais ziemeļu armijas grupas virspavēlnieks un jūsu zemes aizstāvis pret visu Eiropas tautu kopējo ienaidnieku, apsveicu Jūs Jūsu Nacionālās komitejas nodibināšanas gadījumā. Brīvprātīgie latviešu kaņavīri, kā arī gandrīz visu Eiropas nāciju brīvprātīgie cīnītāji ar savu izcilo drošsirdību nodrošinājuši savām tautām paliekamu vietu brīvo Eiropas tautu kopībā. Esmu priecīgs, ka arī manā tagadējā pavēlniecības sfairā izcilas latviešu vienības aizstāv vācu zemi ar tādu pat drosmi kā mūsu kaņavīri aizstāv latviešu zemi. Šajos kopējos Eiropas cīņas laukos pierādās mūsu tautu likteņu kopība.

Novēlu komitejas darbam un līdz ar to brīvai un neatkarīgai latviešu tautai viņas mērķu drīzu piepildīšanos.

Heil Hitler!

Šerners

ģenerālpulkvedis un kādas armijas grupas virspavēlnieks

★

Latvijas nacionālās komitejas dibināšanas gadījumā es sūtu sirsnīgus laimes vēlējumus drosmīgajai latviešu tautai, kas sava varonīgā Leģiona cīnītāju garā kopā ar Vāciju liek lietā visus savus spēkus cīņā par Eiropas tautu kopības brīvību no bolševisma un tā sabiedroto jūga. Lai kopējā uzvara un latviešu tautas laimīga, brīva nākotne jaunās Eiropas ietvaros būtu Latvijas nacionālās pārstāvības darba vainagojums.

Bergers

★

Igauņu brīvības cīnītāju apvienība izsaka Latvijas nacionālajai komitejai viņas dibināšanas gadījumā sirsnīgus laimes novēlējumus un novēl latviešu cīņas biedriem par Eiropas brīvību šajā karā atzītā ieroču brālībā sekmes un ieroču laimi.

Riipolu
SS oberšturbannfirers

★

Baltruteņu centrālā padome cīņas kopībā apsveic Latvijas komiteju.

Baltruteņu centrālās padomes prezidents
prof. Astrouskis

★

Flandrijas zemes vadītāja Dr. van de Vīles (Wieles) uzdevumā es Jūs lūdzu atvainot par to, ka Dr. van de Vīlem pašam par lielu nožēlošanu nav bijis iespējams piedalīties Latvijas nacionālās padomes svinīgajā sēdē 20. februārī, jo viņš pašlaik atrodas pie flāmu brīvprātīgo divīzijas. Dr. van de Vīles vārdā es atļaujos nodot labākos novēlējumus Nacionālās padomes darbam un sekmēm, pie kam es tai pašā laikā izsaku cerības, ka tuvākā nākotnē Latvijas atbrīvošana no boļševistiskām ordām būs noticis fakts.

Heil Hitler!

Petu
SS oberšturbannfirers un komandpunkta
vadītājs

★

Ar lielāko prieku apsveicu Latvijas nacionālās komitejas dibināšanu un novēlu jaunajai Latvijas politiskai organizācijai labākās sekmes cīņā par Jūsu tēvzemes atbrīvošanu no boļševisma asiņainās kundzības.

Horia Sima
Rumāņu nacionālās valdības šefs

★

Latvijas nacionālās komitejas dibināšanu sirsnīgi apsveicu un esmu pārliecināts, ka šī dibināšana būs par iemeslu cīņas intensīvēšanai pret boļševismu un Jūsu zemes atbrīvošanai.

Danailovs, SS hauptsturmfirers,
Bulgārijas nacionālās valdības pilnvarotā vietā

★

Palīdzības apvienība »Brīvā Somija« Latvijas nacionālās komitejas dibināšanas dienā novēl Jums sekmes turpmākajā darbā un nodod savus īpašos laimes vēlējumus. Vācijā esošie somi, kuŗi vienīgie vēl spēj brīvi pacelt savu balsi pret boļševismu, tāpat kā Jūs zināt, ka mūsu tautu un visas Baltijas jūras telpas patstāvību var īstenot tikai vācu uzvara, kuŗas labad mēs visi gribam strādāt ar vislielāko spraigumu.

Rutu Munks

Palīdzības apvienības »Brīvā Somija«
priekšsēdis

★

Ar Ozollapām apbalvotais SS oberšturbannfirers Leons Degrells sirsnīgi pateicas par viņam piesūtīto ielūgumu. Viņš dziļi nožēlo, ka militāro notikumu dēļ patlaban nepieciešama viņa uzturēšanās frontē pie divīzijas, un tādēļ nav iespējams ierasties Latvijas nacionālās komitejas šīsdienas sanāksmē. Visciešākajā veidā ar Jums saistīts, viņš nosūta vislabākos vēlējumus komitejas un latviešu tautas nākotnei.

J. Rona, SS unteršturfirers

★

Latvijas nacionālās komitejas dibināšanas gadījumā vēlu Jums labākos panākumus Jūsu darbā par kopēju mērķi — boļševisma satriekšanu un Jūsu laimīgu atgriešanos dzimtenē.

Gen. Krasnovs

Kazaku kaŗaspēka galvenā pārvalde

★

Kaukaziēšu komiteja, kas pārstāv Armēnijas, Azerbeidžanas, Grūzijas un Ziemeļkaukaza tautas, apsveic Latvijas nacionālās komitejas dibināšanu un šai sakarā izsaka savu pārliecību, ka latviešu tauta īstenos savus gadusimtiem ilgos nacionālos centienus un atjaunos Latvijas nacionālo neatkarību. Šais smagajās dienās Kaukaza tauta, kas izcīna to pašu cīņu par savu neatkarību, stāv cieši latviešu tautas pusē to tautu kopējā frontē, kas aizstāv savu dzīvību un savas svētās tiesības pret apspiedējiem un okupantiem krievu boļševisma veidā.

Džamaliāns, Alibekovs, Kedia, Kantomirs

★

Krimas tatāru vārdā apsveicu Latvijas nacionālo komiteju ar patiesākiem vēlējumiem sekmīgam darbam kopējā cīņā pret boļševismu.

Dr. Soisals

Krimas tatāru pārstāvja Vācijā vietā

★

Nacionālās turkestāņu vienības komitejas prezidents Veli Kejum-Chans un Nacionālā turkestāņu vienības komiteja apsveic Latvijas nacionālās komitejas nodibināšanu. Turkestāņu tauta, tāpat kā Jūsējā, jau kopš gadiem cīnās pret Maskavas imperiālismu un grib šai cīņā stāvēt plecu pie pleca ar Jums. Tikai boļševistiskā pasaules ienaidnieka iznīcināšana dos boļševiku jūgam pakļautajām tautām iespēju tālāk attīstīt savu nacionālo kultūru un eksistenci. Turkestāņu kaŗavīri cīnīsies plecu pie pleca ar vācu cīņas biedriem un Vācijas sabiedroto nācijām līdz galīgajai uzvarai. Nacionālā turkestāņu vienības komiteja novēl Latvijas nacionālajai komitejai drīzu savas dzimtenes atbrīvošanu.

Prezidenta uzdevumā B. Haiits
Kapteinis un militārās nodaļas vadītājs

KĀDA APSŪDZĪBA

J. Vesets — 4. martā 1945. g.

Noraksts

Propagandas ministrijai

*Latviešu nacionālās padomes un Nacionālās komitejas tiesiskie
un politiskie ietvari*

Šinīs dienās nodibinātā Latviešu nacionālā padome un komiteja atklāti deklarējusi sevi par Latvijas pagaidu valdību un visā savā rīcībā cenšas pielietot valstiskas varas nostāju. Tas ir jau pašos šī pasākuma pamatos kļūdainš pārpratums, jo tam nav ne politiska, ne tiesiska varas pamata. Tas ir samocīts, neizpratnē dzimis politisks pasākums, kuŗa darbības jēgu pilnīgi noskaidrot nav izdevies pat abās atklāšanas svinību deklarācijās ... Tur nav nekā tāda, kas varētu atbilst jaunā laika ideju prasībām un baudīt latviešu tautas vairākuma patiesu uzticību. Šis Latviešu nacionālās padomes un komitejas atzišana, kā tas jau tagad skaidri manāms, ir drīzāk pieskaitāma vācu politiskām kļūdām nekā ieguvumam vai kam tādām, kuŗā parādītos vācu valsts patiesa griba atrisināt latviešu tautas nākotnes problēmu.

1) *Latviešu nacionālās padomes un komitejas politiskā seja*

Latviešu nacionālā padome un komiteja nav radusies dabīgi, kā tautas gribas un tautas prasību objekts, bet to izvirzīja zināmas grupas veikls politisks manevrs ...

Ko no šādas »valdības« var sagaidīt un kas aiz tās slēpjas, tas latviešu tautas lielākam vairumam ir pilnīgi skaidrs, jo aiz tā stāv zināma vēsturiska pieredze. Ja vācu iestādes savā laikā atsauca bezdarbīgos latviešu pašpārvaldes vīrus, kas visu laiku dzina Vācijai naidīgu slepenu politiku un nodarbojās ar to latviešu denuncēšanu un vajāšanu, kas nostājās par visciešāko sa-

darbību ar Vāciju, tad likās, ka vācu Baltijas telpas politikā sācies jauns pagrieziena punkts.

Tomēr drīz vien tie piedzīvoja vilšanos. Pašpārvaldes galvas Dankera pieņemšana no ministra Rozenberga, ordeņa pasniegšana un godināšana bija plīķis sejā visiem tiem latviešiem, kas, Vācijai ticēdami, gribēja sadarboties ar to.

Laikam gan vēsture nezinās vairāk tādu gadījumu, kur kādā ieņemtā zemē valdošā vara, kas grib nodibināt labas un sirsnīgas attiecības ar zemi apdzīvojošo tautu, nodod tās pašpārvaldi savu vislielāko ienaidnieku rokās. Tā tas, diemžēl, bija Latvijā. Uz kā tad balstījās Latviešu pašpārvalde? Uz pilnīgi anglofilisku un nacionālsociālisma garam naidīgi noskaņotu cilvēku klikši. Trīs vācu vadības gadi Latvijā taču neapšaubāmi nebija nekas cits kā politiska neveiksme. Ja, neskatoties uz vislielākām grūtībām, bez jebkādas vācu aizsardzības, vadoties tikai no pašierosmes, par sadarbību ar Vāciju, par kopējiem mērķiem un uzdevumiem nebūtu cīnījušies zināmi latvieši, tad nav šaubu, ka Latvijā nebūtu bijis labāks stāvoklis kā Lietuvā vai Igaunijā, kur nacionālās kara spēka vienības izjuka un, atrazdamās bolševisma ēnā, tauta tomēr šāva uz atejošiem vācu karavīriem. Pilnīgi uz to pašu trīs gadus latviešu tautu slepeni gatavoja tā pati Pašpārvalde, kuŗa tagad atkal dominē valdībā un kuŗas politiskā griba — vairāk pievērsties sev pretējo virzienu apkaŗošanai latviešu vidū nekā tautas vadībai — jau tagad skaidri nojaušama . . .

Vācija ir ļāvusi savā zemē piedzimt organam, kas ir visai bīstams un naidīgs ne tikai latviešu, bet arī pašai vācu tautai un visai nacionālsociālisma kustībai. Tur ir Ulmaņa laika varas vīri ar ministru A. Bērziņu priekšgalā, kam ir vislielākie nopelni latviešu tautas kūdīšanā pret Vāciju, un kuŗš arī tagad ik naktis, droši vien, sapnī redz Vācijas bojā eju un Anglijas uzvaru . . .

Tos visus vecā laika klikšus ir uzskalojusi augšā un sanesusi kopā, lai tikai ārēji varētu radīt savu politisko bazi, lai tikai varētu noturēties. Tas tad arī ir izdevies. No šīs pagaidu valdības preti dveš ne jauna darba, ne cīņas griba, bet cenšanās vēl tālāk apspiest nacionālsociālisma ietekmi latviešu tautā, iznīdēt tās idejiskos cīnītājus, lai ar gavilēm sagaidītu uzvarētājus angļus.

2) Latvijas pagaidu satversmes principi

Politiskās propagandas ziņā pilnīgi neizdevies bija tas, ka Latvijas jaunizveidošanas darbu Padomes sanāksmē it kā priekšā stādīja bijušais Latvijas zemes pašpārvaldes ģenerāldirektors. Šo reto gadījumu viņš tad arī izmantoja, lai vispirms atkal izceltu savu un visas pašpārvaldes »sekmīgo« un »pašaiizliedzīgo« darbu latviešu tautas labā. Ikvienam latvietim, kas sīki pazina Pašpārvaldes darbu Latvijā un tajā slēptās slepenās tieksmes, šis Dankera runas ievads bij nepārprotama pretvācu propaganda.

Latvijā visus trīs gadus Pašpārvalde savu bezdarbību un neveiksmes centās slēpt aiz aizbildinājumiem: »Mēs jau esam tikai vācu rikojumu pildītāji. Mēs jau neko nevaram darīt.« Visus rikojumus, kas radīja kādus ierobežojumus vai grūtības, pavadīja no Pašpārvaldes puses nākošas piezīmes: »Mēs jau pret tiem cīnījāmies, bet neko nevarējām panākt.«

Vajadzēja nobriest domai par latviešu Nacionālo padomi, lai tad tagad, vācu zemē, virs, kam par nevienam latvietim neizprotamiem »nopelniem« ministrs Rozenbergs piesprauda ordeni, atkal uzsildītu un iemestu vācu tautai sejā šo veco intrigu virumu, atklāti deklarēdams: »Zemes pašpārvaldei, kas bij tikai vācu civilpārvaldes palīgorgans, piekrita šauras tehniskas funkcijas.« Cik vienkārši tas skan ātrumā izlasot, tik politiski svarīga nozīme tam ir, pazīstot agrāko politiku un zinot, ka Pašpārvalde visu laiku savas neveiksmes un bezdarbību slēpa aiz šīs pašas frazes . . . Lielākā latviešu tautas daļa gan ir noteikti citās domās, proti, ka tieši Dankera klūdainā politika bija par iemeslu visām latviešu līdzšinējām politiskām grūtībām, jo tieši Dankera kliķe cīnījās pret jaunā gara rašanos latviešu tautā . . .

Valdības galvas svinīgais solījums ir vairāk nekā miklains un tas noteikti sastādīts tā, lai arī kopējo lietu ar Vāciju nododot, neviens nevarētu pārnest, ka solījums lauzts. Solījumā nav minēts neviens vārds par politisko virzienu vai domu. Viss ir uzticēts solījuma devēja labai apziņai. Viņš solās Latvijas intereses aizstāvēt »visur«, tātad ir vienalga — Vācija, Anglija vai kas cits. Jaunā valdība arī tautu nekur nedomā vadīt, bet tikai nogaidīt, lai rastos tādi apstākļi, kad tauta bez »ārējas ietekmes«, visu »mierīgi« pārdomājot, varētu noteikt savu politisko ceļu un iekārtas veidu. Tātad nekādas konkrētas kopā iešanas ar Vāciju, nekāds noteikts jauno ideju ceļš — nē. Ja šādu viedokli tagad deklarē par latviešu tautas nākotnes valsts viedokli, tad,

protams, tās nodevējs kļūst katrs latvietis, kas tagad vēl grib cilāt kaut kādas cīņas idejas par jauno laiku, par nacionālsociālismu. Valdībai šāda ceļa un šādas gribas nav. Tāpat cīņu pret ienaidnieku saprot kā cīņu pret boļševismu. Ka ienaidnieks ir arī angļis un amerikānis, ka uzvara var būt tikai tad, kad uzvarēts ir arī šis ienaidnieks, par to lai latviešu tautai, ko vadīs jaunā valdība, vairs nav nekādas daļas. Ja Himmlers un citi apsveic Nacionālo padomi kā cīņas turpinātāju pret boļševismu un to palīgiem angļiem un amerikāņiem, tad tas jau vairs nesaietas ar tās Latvijas mērķiem, kas apsveikuma dienā dzimusi.

Vispār O. Dankera runa ar nosaukumu »Latvijas pagaidu satversmes principi« ne mazākā mērā neizsmel savu saturu. Dankers kaut kādiem principiem tikpāt kā nepieskaņas. Vienīgais princips, ko šinī runā varētu saskatīt, ir tirgošanās un kopā iešana ar to, kas vairāk sola. Pārējais viss ir iedomāta tehniska darba schēma, kuŗai pagaidām ir tikai papīra vērtība.

3) *Nacionālās komitejas deklarācija*

Uzņemoties jaunus pienākumus, ģenerālis Bangerskis velti mēģinājis dot deklarāciju, kas dotu kaut kādu jēdzienu par pagaidu valdības idejiskiem, politiskiem un tiesiskiem ietvariem.

Runai izsekojot, tā vien liekas, ka tā sagatavota, lai kaut ko pateiktu »par prieku vāciešiem«. Un viss, ko Bangerskis neskaidros vārdos apsola, ir saimnieciska un militāra sadarbība. Politiskā un īpaši nacionālsociālisma ideju garā tas no kopības ar Vāciju jau pilnīgi norobežojas. Rūpība par strādājošiem un darba nespējīgiem ir viss, ko tas apsola. »Nacionālā komiteja« (atkal pilnīgi pārprasts, jo miera laikā taču būs valdība) centīsies sociālā laukā izvest dzīvē visu to, ko šai nozarē jau spējušas citas tautas. Tātad nekāda nacionālsociālisma, nekādas programmas šajā virzienā.

Ja latviešiem ir zināms, ka »valdības« aprindās valda uzskats, ka tāds nacionālsociālisms, kāds pastāvot Anglijā, esot ideālāks un augstākais, ko varot pielaiest, un Ulmanis savā laikā šai ziņā gājis jau par tālu, tad arī rodas pareizais jēdziens, kas aiz šīs valdības nodomiem slēpjas.

Tā Bangerska četri punkti, kuŗos tas it kā domājis ietvert Nacionālās komitejas deklarāciju, pa lielākai daļai neattiecas uz komitejas tiesisko darbības lauku, bet pārsniedz paša Bangerska darbības robežu. Tajos nav pateikts gandrīz nekas, kas tautu

varētu ierosināt un radīt tajā sajūsmu par nākotni. Latviešu tauta necinās brīvības un patstāvības dēļ, lai kāda tā būtu, tā ar to saista arī zināmas nākotnes idejas un nodomus, un, lūk, taisni to Nacionālā komiteja nav izpratusi un spējusi piepildīt.

Nacionālā komiteja ne ar ko nav radījusi pamatu kaut kādai tautas apvienībai. Tai nav ne politiskas, ne idejiskas programmas, nav noteikta mērķa. Uz kailas deklarācijas pamata tā pieprasa visām šķirām apvienoties ap šo jauno pasākumu, tātad tām visām domāt tā, kā domā Bangerskis, Dankers u. c., kaut arī tā būtu nodevība pret Vāciju. Kas tā nedomā, tie ir jau skaidri apzīmogoti ar Bangerska vārdiem — »apzināti mūsu interešu nodevēji un ļaundari«. Skaidrs, ka apzināti viņu interešu nodevēji katru brīdi var kļūt visi tie, kas sadarbojas ar Vāciju stāda augstāk par visu, kas šai ziņā nepazīst nekāda kompromisa. Par viņu interešu nodevēju var kļūt katrs pārliecināts nacionālsociālists.

Patiesībā tas nav nekas jauns. Šī cilvēka politiskā kliķe jau visu laiku slepeni vajāja jaunā laika cīnītājus. Tie ar tenkām, meliem un pat brutālu varu centās radīt tautā pret saviem pretiniekiem opozīciju un ieskatu, ka katrs, kas grib sadarboties ar Vāciju, ir latviešu interešu un latviešu lietas nodevējs.

Tagad tikai Bangerskim radusies iespēja to pateikt atklāti. Viņš visužēlīgi piedod grēkus visiem par līdzšinējo, bet ja kāds arī turpmāk gribēs iet tādu pašu ceļu — tad tas no viņa lai negaida nekādu iecietību vai saudzību.

Lūk, tāda fakta priekšā šobrīd ir nostādīti visi tie latvieši, kuŗi nav cietuši un necieš mīklainību, kas grib taisnu ceļu iet un par atklātu lietu cīnīties. Nav šaubu, ka šie cilvēki jau tagad ir zināmi un šo politiķu kliķes papīros apzīmogoti.

Īsumā tas ir svarīgākais, kas paturams vērā, lai varētu runāt par to, kādi ir Nacionālās komitejas tiesiskie pamati un ietvari.

4) *Tiesiskie ietvari*

Katram valstiskam pasākumam dod ietvarus vai nu tauta ar savu uzticību un pilnvarām, vai arī zināma valsts vara šos ietvarus rada pati ar savu politisku programmu un skaidri noteikto mērķi, uz kuŗu tauta tiek vadīta. Ne viena, ne otra no šiem pirmnoteikumiem Nacionālajai komitejai nav . . .

Nacionālajai komitejai bija dotas iespējas savam darbam radīt politiski tiesiskus pamatus. To viņa varēja, tautu iepriekš sa-

gatavojot savai misijai, nākot klajā ar nacionālsociālisma ideju garā noskaņotu programmu, aizraujot visu tautu ar pilnīgi jaunu nākotnes skatījumu, kas dotu pilnīgu pārliecību ik vienam latvietim, ka tas pēc uzvaras ne tikai varēs atgriezties savā tēvu zemē, bet arī varēs piedzīvot laimīgas dienas.

Ceļš, ko komiteja gājusi, ir pavisam cits. Tā ir tā pati šaurā atpakaļrāpuļa teka, pa kuŗu līdz šim gāja Latviešu pašpārvalde. Līdz ar to savos tiesiskos ietvaros Nacionālā komiteja nevar pārsniegt šī iestādījuma darbu. Tā var darboties tikai kā ierosinātāja, tā var darboties kā zināmu funkciju pildītāja, bet kā suverēna lēmēja un vadītāja nekad! Tur jānāk citam garam un citiem cilvēkiem.

5) *Latviešu tautas domas un noskaņojums.*

Latviešu tautas lielākā daļa šādas komitejas nodibināšanu uzņēma bez kādas intereses un sajūsmas, it kā tas nemaz neattiektos uz viņu. Vienkāršais cilvēks visā šajā lietā saredz tikai politisko andeli un ar rūgtumu konstatē, ka Vācija no jauna uzsildījusi to pašu politiķu kliķi, kas ikvienam bēdīgā atmiņā no Latvijas . . .

Ar valdību, kaut arī bez sajūsmas, samierinās un cer kaut ko izkombinēt savā labā vienīgi anglofīli un Ulmaņa kliķes paliekas. Jaunlaika un jauno ideju cilvēkos šī bēdīgā maskarāde izsaukusi pat pretestības garu un rūgtumu par Vācijas rīcību.

Ja šai komitejai patiešām ļaus strādāt tādā garā, kā tā iedomājas, tas ir — ar pagaidu valdības funkcijām, tad tas nozīmē latviešu tautā drīz vien izsaukt vislielākos nemierus.

1842
LORDS OF THE MANOR

POLICIJAS GALVENĀS DIREKCIJAS LIKVIDĀCIJA

Izvilums no pltn. Pommera pārskata*

*Latviešu policijas
galvenā direkcija
Likvidācijas iestāde*

Libekā, 1945. g. 14. aprīlī
Policijas nometnē
Wilhelmshöhe

Kad fronte arvienu vairāk tuvojās (Latvijas teritorijai) un pieņēmas bandītu un izpletņu lēcēju skaits, (latviešu) policijai vairs nebija iespējams tos pašas spēkiem apkarot.

Bandīti vispirms parādījās latviešu-krievu robežapgabalos. Šo aprinķu iedzīvotāji bija pa lielākai daļai krievi un komunistiski noskaņoti. Ar to, ka policijai bija uzdots robežapsardzība, tā tika atrauta saviem tiešiem pienākumiem aizmugurē. No otras puses — no savrupdienesta izveidotā robežsardze bija par vāju, lai spētu pilnīgi aizkavēt bandītu ielavīšanos mūsu zemē. Saformētās slēgtās policijas vienības pa lielākai daļai tika iesaistītas ārpus Latvijas robežām, bet citi spēki neatradās policijas rīcībā. Arī vēlāk nodibinātās trauksmes vienības bija par vāju. Tām trūka motorizētu satiksmes līdzekļu, un tās bija arī daudz sliktāk apbruņotas nekā bandīti. Telefoniskie sakari darbojās neapmierinoši, un centrālās policijas dienesta vietas saņēma ziņas tikai ar lielu nokavēšanos, kad tās bija zaudējušas jau katru operatīvu nozīmi.

Ar frontes tuvošanos sākās ienaidnieka gaisa uzbrukumi. Šis apstāklis uzlika policijai jaunus pienākumus.

1944. g. jūlija vidū fronte bija pievirzījusies tik tuvu, ka vajadzēja uzsākt atkāpšanās kustību. To noteica Kārtības policijas komandieris, un tās realizēšanu kārtoja viņam padotās dienesta vietas (Rēzeknes iesaistes stābs, Abrenes iesaistes stābs un apgabala policijas priekšnieks).

* Skat. arī Bangerskis, Mana mūža atmiņas II, 320. lapp., red.

Dažreiz atkāpšanās pavēles saņēma ar nokavēšanos, un šis apstāklis kā ziņu pārraidīšanas trūkuma sekas bieži traucējoši iedarbojās uz policijas un vietējo iedzīvotāju atkāpšanās iespējām un kārtību. Bieži vien nevarēja iegūt pilnīgu stāvokļa skaidrību. Bija gadījumi, kad vienas dienesta vietas atkāpšanās pavēle tika no kādas citas dienesta vietas atsaukta un tādējādi atkāpšanās aizkavēta. Šādos apstākļos daļa policijas piederīgo nesaņēma atkāpšanās pavēli, un tiem vajadzēja palikt uz vietas. Daļa policijas piederīgo bija arī nodomājusi palikt atpakaļ. Tie tad ar savu priekšnieku piekrišanu palika uz vietas, lai darbotos ienaidnieka aizmugurē kā partizāni, kamēr citi atkal brīvprātīgi iestājās Latviešu leģionā. Atstāto apriņķu policijas piederīgie savu policijas priekšnieku vadībā tika piedalīti pārējiem apriņķiem, lai palīdzētu iedzīvotājiem nokļūt aizmugurē, kārtot satiksmes lietas un veiktu citus policijas uzdevumus. No Latgales un Vidzemes izvāktie apriņķu policijas piederīgie vēlāk tika piedalīti kā pastiprinājums Rīgas pilsētas latviešu kārtības policijas komandierim, kur tie palika līdz 1944. g. 10. okt. Tad kopā ar Rīgas policiju viņi pārcēlās uz Kurzemi un tika piedalīti palīgā turienes apriņķiem. Tajā pašā laikā lielākā daļa aizsargu aizgāja no policijas, tomēr jaunākie un neprecētie aizsargi pieslēdzās policijai un kopā ar to piedalījās cīņās, it īpaši pie atsevišķu frontes iecirkņu aizstāvēšanas, kā piem. pie Bauskas, Lielupes u. c. Precētie vīrieši bija nodarbināti ar savu apdraudēto ģimeņu nogādāšanu drošībā, sakarā ar to viņus nevarēja operatīvi iesaistīt.

Jāpiezīmē, ka arī aizsargiem bija likvidēts neatvietojamo stāvoklis /UK/, un visi jaunākie vīrieši tika pārņemti Latviešu leģionā.

★

Kā sekas boļševiku caurrāvienam līdz Baltijas jūrai 30. 7. 44., Kurzeme tika atgriezta no Rīgas. Par Latviešu policijas galvenās direkcijas pārstāvi Kurzēmē tika iecelts latviešu policijas pltn. V e v e r i s. Pateicoties viņa enerģiskai un saprātīgai rīcībai tika aizkavēta pānikas un dezorganizācijas izcelšanās. Kurzemes policijas un aizsargu spēki ar panākumiem piedalījās cīņās pret ienaidnieku, aizkavēja ienaidnieka virzīšanos uz priekšu Kurzemes iekšienē un ievērojami veicināja frontes nostiprināšanos. Tā kā ienaidnieks arvien vairāk tuvojās Rīgai, Latviešu

polīcijas galvenai direkcijai tikai uzdots pārcelt tās sēdekli uz Kurzemi, uz kuriem tā devās 26. septembrī. Rīgā līdz turpmākam palika polīcijas pārvaldes departamenta direktors pltn. Tirzītis ar dažiem darbiniekiem.

Sākumā galvenā direkcija apmetās Kuldīgā, bet ar SS u. Pol. Fhr. — Lettland 28. 9. 44. pavēli tika pārcelta uz Liepāju.

1944. g. 10. oktobrī latviešu polīcija tika atvilkta no Rīgas. 12. oktobrī Rīgā ienāca boļševiki.

Jau pirms atkāpšanās kustības sākuma piekritīgās vācu un latviešu iestādes uzdeva iznīcināt dienesta aktis un dokumentus, lai tie kāda pārsteidzoša iebrukuma gadījumā nekristu ienaidnieka rokās. Bez tam sakarā ar transporta līdzekļu trūkumu un dažreiz tiešās ienaidnieka darbības dēļ nebija iespējams paņemt līdz daudz no lietišķām vērtībām.

1944. g. oktobra vidū tika izformēts SS u. Pol. Fhr. stābs. Nedarbojās Zemes pašpārvalde un centrālās iestādes. Latviešu polīcijas galvenai direkcijai tika uzdots izceļot uz Vāciju. Pārceļšanās notika pakāpeniski un iesākās 1944. g. 16. oktobrī. Tā norisinājās gan grupās, gan arī pa atsevišķām personām, katru reizi ar Höh. SS-u-Pol. Fhr. Ostland u. Russland-Nord rakstisku piekrišanu. Vadības departaments ar šī departamenta direktora vietnieku latviešu polīcijas pltn. O z o l i ņ u tika atstāts Liepājā, lai turpinātu tālāk minētās iestādes darbību. Tā arī vēl tagad atrodas Liepājā. Tāpat uz Vāciju tika pārvesta atstāto apriņķu un prefektūru polīcijas vadība un daļa tai padoto spēku. Pārējie polīcijas piederīgie tika vai nu no dienesta atvaļināti, vai arī piedalīti Kurzemes apriņķiem.

Galvenais direktors ar daļu sava stāba 17. 10. 1944. g. ieradās Dancigā.

Ar SS-u-Pol. Fhr. Lettland 27. 10. 44. rīkojumu Galvenai direkcijai tika uzdots uzsākt tās likvidācijas darbību. Ar šo rīkojumu tika noteikta arī likvidācijas iestādes uzbūve un personālsastāvs ar sēdekli Dancigā.

Vācijā ieradušos latviešu polīcijas piederīgos tālāk virzīja Polizeieinsatzstelle Danzig un Polizeiauffangsstelle Gotenhafen.

Likvidācijas iestāde savu darbību varēja uzsākt un turpināt tikai pakāpeniski, atkarīgi no padoto dienesta vietu ierašanās Vācijā, kuŗas redzamas turpmāk pievestā uzskaitē.

Policijas dienesta vieta	Kad ieradusies Vācijā	Kad iesākta likvidācija	Kad pabeigta likvidācija
Rīgas policijas prefektūra	17.10.44.	25.11.44.	nav pabeigta
Cēsu apriņķis	20.10.44.	—	18.1.45.
Jēkabpils apr.	20.10.44.	—	2.2.45.
Jelgavas apr.	25.10.44.	—	4.2.45.
Bauskas apr.	26.10.44.	—	4.2.45.
Daugavpils policijas prefektūra	26.10.44.	—	8.2.45.
Rīgas kārtības pol.	31.10.44.	—	4.2.45.
Valkas apr.	2.11.44.	—	4.2.45.
Ilūkstes apr.	4.11.44.	—	18.1.45.
Abrenes apr.	4.11.44.	—	3.2.45.
Madonas apr.	9.11.44.	30.11.44.	4.2.45.
Daugavpils apr.	10.11.44.	25.11.44.	10.2.45.
Ludzas apr.	4.12.44.	4.12.44.	5.2.45.
Rēzeknes apr.	9.12.44.	15.12.44.	23.3.45.
Valmieras apr.	9.12.44.	9.12.44.	9.2.45.

Sākumā nebija nekādu noteikumu par likvidēto dienesta vietu personāla likteni. Nebija arī nekas zināms par apmešanās iespējām Vācijā. Pastāvēja doma neļaut atlaistiem policijas piederīgiem izklīst, bet tos attiecīgi apmācīt, lai Latvijas atbrīvošanas gadījumā viņus varētu iesaistīt darbā Latvijā. Tomēr šim priekšlikumam nepiekrita Galvenā kārtības policijas pārvalde /Hauptamt der Ordnungspolizei/. Tāpēc visi latviešu policijas savrupdienesta virsnieki, instruktori un kareivji, kuŗi bija dzimuši 1895. g. un vēlāk, uz Befehlshaber der Ordnungspolizei Danzig pavēli tika nosūtīti uz Tornu, lai viņus iedalītu Latviešu leģionā. Gados vecākie un sava veselības stāvokļa dēļ dienestam nederīgi tika no dienesta atvaļināti un pievērsti iesaistei civilā darbā.

Tie, kuŗi bija nosūtīti uz Tornu, vēlāk tika pārbaudīti Leģiona ārstu komisijās, pie kam daļa no tiem kā dienestam nederīgi tika nosūtīti uz Dancigu atpakaļ.

Latviešu policijas savrupdienesta locekļu liktenis galīgi noskaidrojās tikai daudz vēlāk, un proti — atbilstoši šādiem rīkojumiem:

- 1) SS- und Pol.-Führer Lettland — Kommandeur der Ordnungspolizei — Abwicklungsstelle no 2. 2. 45 (Erl. Chef. O. O. KdO I Org./la 11 Nr. 4/45 no 14. 1. 45).
- 2) Befehlshaber der Ordnungspolizei Danzig — Westpreussen Abt. Ib — 18.62/45, un
- 3) Erl. d. Chefs O. KdO 1 Org./la 11 Nr. 74/45 v. 7. 2. 45.

Saskaņā ar šiem rīkojumiem visus policijas virsniekus, ja viņi ar Hauptwachtmeister dienesta pakāpi negribēja iestāties gaisa aizsardzības dienestā, vajadzēja no dienesta atlaist, pie kam viņi tika aizturēti, lai tos nodotu iesaistei civilā darba laukā. Visi virsnieki vēlējās tikt no dienesta atbrīvoti. Atvaļināšana iesākās 3. 2. 1945. g., un patlaban tā ir pilnīgi noslēgta.

Visi 1895. g. un vēlāk dzimušie instruktori un kareivji tika pārņemti gaisa aizsardzības vienībās, no kuŗām lielākās atradās Dancigā un Brēmenē.

Pārskatāmības nolūkā pēc mūsu rīcībā esošām ziņām pievedu uzskaiti par no Dancigas un Gotenhāfenas tālāk novirzītiem policijas piederīgiem.

Pārskats

par 1944./45. g. Dancigā un Gotenhafenā pārņemto latviešu policijas savrupdienesta locekļu tālākvirzīšanu.

Dienesta pakāpe	Dancigā pārņemtie	Gotenhafenā pārņemtie	kopā	Uz Latv. SS- brīvpr. lēģ. resp. būvpul- kiem pārskaitītie	uz Gaisa aizsardzības pol. pārskaitītie		No dienesta atvaļinātie
					Dan- cigā	BdO Hambur- gā rīc. nodoti	
virsnieki	161	176	337	142	3	—	192
instruktori	187	267	454	242	60	94	58
kareivji	251	378	629	426	52	106	45
k o p ā	599	821	1420	810	115	200	295

Galvenai direkcijai nebija nekādu ziņu par policijas piederīgo tālākvirzīšanu no citām vietām, jo šādas ziņas Galvenai direkcijai netika sniegtas. Pēc mūsu informācijas ievērojama daļa bijušās Latviešu policijas piederīgo ieradies Vācijā, uzdodoties par civilistiem un nav reģistrējušies uztveršanas vietās. Šo policijas piederīgo skaits nav zināms, bet tas varētu būt ievērojami liels.

Apmēram 300 likvidētās apriņķu policijas piederīgo Kurzemē turpināja savu policijas darbību. Policijas piederīgo tālākvirzīšanu var uzskatīt tagad par noslēgtu. Pēdējā laikā nav novērota policijas piederīgo ierašanās, un nav arī paredzams, ka tāda tuvākā nākotnē varētu būt.

Atkāpšanās kustībā visas policijas personālkārtis ir gājušas zudumā. Latviešu policijas galvenā direkcija sastādījusi pilnīgi jaunu kartotēku par bijušiem policijas piederīgiem. Šī kartotēka pēc likvidācijas iestādes pabeigtas darbības būs Galvenai direkcijai vienīgais materiāls, no kuŗa varēs iegūt ziņas par bijušiem policijas darbiniekiem. Darbs veikts iespējamības robežās, lai gan ziņas nav bijušas pilnīgas un daudzkārt ierakstus bija jāizdara pēc atmiņas.

Jāpiezīmē, ka Vācijā ieradies arī ievērojama daļa bijušo aizsargu. Pēdējie tomēr nav šeit reģistrēti un pēc ierašanās Vācijā uzskatīti par civilistiem.

Uz Fs.-Erl. Chef O. KdO I/Org. a 11 Nr. 31 II/54 rīkojuma pamata Galvenās direkcijas likvidācijas iestāde pārcēlas uz Lībeku un atrodas tagad policijas baraku nometnē »Wilhelmshöhe«.

Pie padoto dienesta vietu likvidācijas no tām tika pieprasītas izsmelošas ziņas par to darbību laikā no 1941. g. jūlija līdz likvidācijas beigu dienai. Tāpat tika pieprasīti norēķini par valsts īpašumiem, dienesta naudas līdzekļiem, dienesta dokumentiem, ieročiem un municiju. Pieprasītās ziņas un norēķinus padotās dienesta vietas likvidācijas iestādei arī iesniedza. Katrai dienesta vietai tika uzrakstīts sevišķs noslēguma protokols un sastādīts likvidācijas akts.

Pārbaudot padoto dienesta vietu galaslēdzienus, tika konstatēts:

a/ Valsts īpašums

Valsts īpašumi pa lielākai daļai atkāpšanās kustībā bija iznī-

cināti, vai arī transporta līdzekļu trūkuma dēļ atstāti uz vietas. Daļa valsts mantu vēl Latvijā tika nodota dažādām vācu un latviešu dienesta vietām.

Vācijā atvestā valsts īpašuma daļa ir ļoti niecīga. To nodeva Galvenās direkcijas likvidācijas iestādei, kas to pastāvošo noteikumu robežās savukārt nodeva piekritīgām vācu vai latviešu dienesta vietām. Tuvākus norādījumus var saņemt likvidācijas iestādes III nodaļā.

b/ Dienesta dokumenti

Dienesta dokumenti, lai pasargātu tos no nokļūšanas ienaidnieka rokās, atkāpšanās kustībā uz augstāk stāvošo dienesta vietu rīkojumu pamata ar maziem izņēmumiem iznīcināti jau Latvijā. Dažas dienesta aktis ir izglābtas un paņemtas līdzī uz Vāciju, kur kopā ar noslēguma ziņojumiem pēc piekritības nodotas likvidācijas iestādes III nodaļai.

c/ Attieksmē uz dienesta naudas līdzekļiem — pakļauto iestāžu vadītāji iesnieguši likvidācijas iestādes III nodaļai atlikušo naudu kopā ar slēguma norēķiniem. Likvidācijas iestādes III nodaļai līdz šim iemaksāts RM. 15.215,81.

Par naudas līdzekļiem vēl nav iespējams dot gala norēķinu, jo no padotām dienesta vietām iesniegtās ziņas vēl jāsalīdzina ar atbilstošo finanču kasu datiem.

Norēķināšanos par naudas līdzekļiem pārraudzīja Policijas pārvaldes departamenta direktors pltn. Tirzītis, kuš tajā pat laikā darbojās kā likvidācijas iestādes III nodaļas vadītājs.

1945. g. 20. febr. pltn. Tirzītis ar Höh. SS u. Pol. Fhr. Ostland u. Russland-Nord rīkojumu tika nosūtīts uz Kurzemi un līdz šai dienai vēl nav atgriezies. Pēc mūsu rīcībā esošām ziņām nav sagaidāma pltn. Tirziša drīza atgriešanās, jo viņam Kurzemē uzdoti jauni pienākumi, proti, viņš iecelts par Latvijas nacionālās komitejas personāldaļas priekšnieku. Tajā pat laikā pltn. Tirzītim jākārt Vadības departamenta direktora uzdevumā Kurzemē atrodošos policijas spēku atalgojuma un citas lietas. Viņš pārraudzīja un pārbaudīja visus dienesta naudas līdzekļu izdevumus un norēķinus.

Cik zināms, arī finanču kases atkāpšanās ceļā pa daļai palikušas ienaidnieka ieņemtajos apgabalos, vai arī to dokumenti iznīcināti vai pazaudēti, kas no viņu puses izslēdz katru pār-

baudes iespējamību. Citas pārbaudes iespējas nav, jo arī apriņķu policijas priekšnieki un policijas prefekti pie atkāpšanās attiecīgos dokumentus ir iznīcinājuši. Kāda iespējama salīdzināšana prasītu daudz laika, un jāšaubās, vai šajā gadījumā būtu iespējams rast kādu skaidrību.

Ir konstatēts, ka atsevišķi policijas piederīgie vēl nav norēķinājušies par RM 94.930,93. Likvidācijas iestādes III nod. ir ievādījusi saraksti, lai panāktu norēķināšanos par šo summu, bet acumirkļi nav iespējams stāties pie šķēršļu novēršanas, jo nav zināmas attiecīgo personu uzturēšanās vietas un pašreizējie pasta un satiksmes traucējumi neļauj šo lietu ātri un ar panākumiem nokārtot.

Ievērojot augstāk teikto, atzīstu, ka šajā jautājumā likvidācijas iestāde ir darījusi visu iespējamo un patlaban nekā vairāk nevar uzsākt.

d/ Dienesta ieroči un municija

Likvidācijas iestādei nav nekādu dokumentu par ieročiem un municiju, kas atradušies Latviešu policijas rīcībā. Attiecīgās grāmatas veda vadības departamenta III referāta ieroču virsnieks kapt. Samsons. Vadības departaments patlaban vēl ir Liepājā, kamēr ieroču virsnieks kapt. Samsons atrodas patvaļīgā prombūtnē. Kā apriņķu policijas priekšnieki, tā arī vadības departaments atkāpšanās laikā ieroču sarakstus ir iznīcinājuši.

Viena daļa ieroču tika ienaidnieka darbības vai transporta trūkuma dēļ iznīcināta; otra daļa tika Latvijā nodota vācu un latviešu dienesta vietām. Uz Vāciju izbraucošiem policijas piederīgiem savi ieroči bija jānodod Liepājā Vadības departamenta ieroču nodošanas punktā. Kuŗš to nebija izdarījis, tam, uzkāpjot uz kuŗa, ieročus atņēma žandarmerija. Beidzot Vācijā, atstājot kuŗi, ieročus atņēma arī vācu policija. Maza daļa tika likvidācijas iestādei, kas tos savukārt nodeva Dancigas Kārtības policijas komandierim.

Rīgas policijas prefektūras likvidācija vēl nav pilnīgi pabeigta. Prefekts Š t i g l i c s atradās Drēzdenē, un ir pamats pieņemt, ka viņš terora uzlidojumā Drēzdenēi š. g. februārī nonāvēts.

Likvidācijas iestādei līdz šim nav izdevies ķerties pie Dzelzeļu policijas likvidācijas. Dzelzeļu policijas priekšnieks maj. Blaus tikko pēc ierašanās Vācijā tika piesaistīts Latviešu SS

brīvpr. leģionam Tornā. Visi mēģinājumi panākt maj. B l a u a pārceļšanu uz Likvidācijas iestādi palika bez panākumiem, un kopš ilgāka laika par viņu nekas nav zināms.

Tāpat nav izdevies noslēgt Rīgas apriņķa policijas likvidāciju, jo šeit nav ieradies bij. apriņķa policijas priekšnieks V e i d e. Viņš gan esot Vācijā ieradies, bet viņa atrašanās vieta nav zināma.

Ievērojot augstāk teikto, es domāju, ka varu teikt, ka likvidācijas iestāde patlaban ir veikusi visus iespējamus likvidācijas darbus, un ka pie pašreiz valdošām satiksmes grūtībām un kara apstākļiem nevar nekā vairāk darīt. Neskaidrības, kas būtu vēl jāizšķir, prasītu daudz laika, un tās pa lielākai daļai ir mazsvarīgas tehniskas dabas.

Bez tam ir jāpieņem, ka izziņu pieprasīšana Likvidācijas iestādei ilgs vēl kādu noteiktu laiku.

Šo darbu ar panākumiem varētu veikt Likvidācijas iestādes atlikuma stābs.

Kurzemē savu darbību ir uzsākusi Latvijas nacionālā komiteja un ir stājusies pie Kurzemē esošās policijas lietu kārtošanas. Arī šajā sakarā likvidācijas darbība Libekā būtu noslēdzama, tādēļ es lūdzu Jūsu piekrišanu uzskatīt Latviešu policijas Galvenās direkcijas likvidācijas iestādes darbību visumā par noslēgtu.

Pietiek 4 vīru atlikuma stābs.

Par atlikuma stāba priekšnieku paliek pltn. V i t t e n b e r g s. Bet ja tomēr no Kurzemes atgrieztos pltn. Tirzītis, — tad viņš.

Pēc savas darbības pabeigšanas atlikuma stābs nodos personālkartotēku un dokumentus par likvidācijas gaitu Latviešu leģiona ģenerālinšpektoram uzglabāšanai.

Pommers

Likvidācijas iestādes vadītājs
Latviešu policijas pulkvedis-leitnants.

KĀ PATIESĪBĀ BIJA

Aplamas interpretācijas LNK dibināšanai

PAR 1945. g. 20. februārī Potsdamā nodibināto Latvijas nacionālo komiteju savos darbos jau izteicies viens otrs Latvijas okupācijas laikmeta notikumu tēlotājs autors, bet ne vienmēr tas darīts gluži bezpartejiski. Daži to darījuši pat ar zināmu tendenci radīt tautiešos ieskatu, it kā Komitejas dibināšanas ierosinātāji būtu bijuši nevis latvieši paši, bet gan vācu austrumu politikas noteicējas autoritātes.

Viens no autoriem šo notikumu saista pat ar Jaltas konferences protokolu, kuŗa rezultātā, lai it kā radītu pretsparu Jaltas lēmumiem par mazajām nācijām, Himmlers pēc Ribbentropa pieprasījuma 3 dienu laikā *licis sastādīt* t. s. Potsdamas latviešu atbrīvošanas komiteju.*

Šī fakta pastiprināšanai pievests kāds SS Sturmbannführer'a Kortkampf'a 1945. g. 8. februāŗa ziņojums, kuŗā tas apgalvo, ka »6. februārī SS Obergruppenführer's Berger's uzdevis latviešiem dibināt Nacionālo komiteju«. Bet tā kā 6. februārī Jaltas konference vēl turpinājās, un tās komuniké kļuva zināms tikai 11. vai 12. februārī, tad ir skaidrs, ka ne Jaltas konferences ietekmē ir radusies Latvijas nacionālā komiteja.

Pieskaroties Kortkampf'a ziņojumam, jāsaka, ka to latviskojot, katrs tulkotājs jau nu varēja vienai un tai pašai domai atrast citādu izteiksmi, tomēr pēc būtības saturam vajadzēja būt vienādam. Dotajā gadījumā tas tā nav. Viens autors saka: *6. februārī SS-Obergruppenführer's Berger's Obergruppenführer'a Bangerska, Oberführer'a Silgaila . . . klātienē* uzdevis latviešiem dibināt Nacionālo komiteju.** Otrs autors šo vācu tekstu latvisko citādi, sacīdams: *6. februārī SS-Obergruppenführer's Berger's Gruppenführer'am Bangerskim . . .* uzdeva latviešiem dibināt Nacionālo komiteju.***

* Ž. Unāms, Neatkarības saulrietā, 97. lapp., R. B.

** O. Freivalds, Kurzemes cietoksnis II, 136. lapp., R. B.

*** Ž. Unāms, Melnā vara, 49. lapp., R. B.

Vēl viens iebildums pret Kortkampfa ziņojumu pastāv pret-runā starp šī ziņojuma 2. un 3. pantu, kas arī, varbūt, varēja rasties tulkošanas rezultātā. Ja jau ziņojuma 2. punktā Kortkampf's saka, ka Gruppenführer's Bangerskis iesniedzis Reichsführer'am SS kādu priekšlikumu, kuŗu Reichsführer's laikam varēšot akceptēt — pie kam, kaut arī nepilnīgi un nepareizi, Kortkampf's min arī galvenās iesnieguma prasības — tad loģiski būtu 3. punktā runāt par šo prasību *akceptu* vai *noraidīšanu*, bet ne par *uzdošanu* latviešiem viņu pašu pieprasīto komiteju dibināt.

Pielaižu, ka varbūt vācu SS vīra mentalitāte Kortkampf'am lika lietot tādu izteiksmes veidu, lai nevarētu teikt, ka Vācijas valdība latviešu prasību priekšā ir piekāpusies, bet ka tā ir uzdevusi latviešiem šo akciju īstenot. Kortkampf'a ziņojuma vācu tekstu redzējis neesmu un tāpēc spriest par to neņemos.

Tāpat nesaprotams ir tas, ka saīsināti uzskaitīdams ģenerālinspektora Bangerska iesnieguma prasības, Kortkampf's tomēr atradis par vajadzīgu punktā par Latvijas atzīšanu par patstāvīgu valsti no sevīs pielikt klāt vārdus: »*pēc kaŗa*«. Patiesībā šis punkts skaidri izteikts sekojoši: »Vācija joprojām atzīst Latviju par patstāvīgu un neatkarīgu valsti 1940. g. 17. jūnija robežās...«

Ir vēl kāda liela neskaidrība ar Kortkampf'a ziņojumu attieksmē uz datumu, kuŗā Obergruppenführer's Berger's devis savu uzdevumu latviešiem. Lieta tā, ka 6. februārī es, ģenerālis Bangerskis, pie Obergruppenführer'a Berger'a neesmu bijis un nekādās apspriedēs tur neesmu piedalījies. Tanī dienā tur varēja būt vienīgi virspulkvedis Silgailis, kuŗš devās uz SS-Hauptamt'u noskaidrot

- 1) kur atrodas mūsu vienības Vācijā — 15. divīzijas un visas papildinājumu vienības, un
- 2) kurp un kādam nolūkam sūta arī latviešu kaŗavīrus līdz ar vācu kaŗavīriem uz dienvidaustrumiem no Berlīnes, kurpretim mūsu kaŗavīri būtu sūtāmi uz ziemeļaustrumiem, kur tolaik atradās arī Leģiona stābs.

Varēja gadīties, ka ne jau debatējot par Nacionālās komitejas dibināšanu, bet noskaidrojot Leģiona stābu interesējošos jautājumus, virspulkvedis Silgailis nokļuva pie Bergera brīdī, kad

tur atradās arī Kortkampfa uzskaitītās personas: Standartenführer's Sparman's, Obergruppenführer's Dr. Arlt's, Hauptsturmführer's Miller's un prof. von Mende. Virspulkvedim Silgailim tur ierodoties, varēja uzpeldēt arī jautājums par Latvijas nacionālo komiteju, bet bez kādiem saistošiem lēmumiem.

Nekādas izšķirīgas pārrunas 6. februārī arī vairs nebija vajadzīgas, jo visi jautājumi ar Bergeru bija pārrunāti un izlemti jau 3. februārī pēc lielā uzlidojuma Berlīnei, kuŗā krita arī 3 mūsu laikraksta »Tēvija« darbinieki. Šajā apmeklējumā nebija vis runa par uzdevuma došanu latviešiem dibināt komiteju, bet gan tika saņemta vispārēja piekrītoša atbilde uz ģenerālinspektora iesniegumu Obergruppenführer'am Berger'am 1944. gada 7. novembrī un Reichsführer'am Himmler'am 1945. gada 1. februārī. Ilgākas debates izraisīja vienīgi jautājums par to, vai dibināt Latvijas pagaidu valdību, ko prasīja Leģiona ģenerālinspekcija, vai Nacionālo komiteju ar pagaidu valdības funkcijām, un par tās kompetencēm kara darbības joslā.

Var jau pieņemt arī, ka Kortkampf's datuma ziņā ir kļūdījies, 3. februāra vietā, kad notika izšķirīgā apspriede ar Bergeru, nepareizi minēdams 6. februāri. Bet lai nu būtu kā būdams, no Kortkampf'a ziņojuma 6. punkta satura ir skaidri redzams, ka ne vācu uzdevuma rezultātā ir radusies Latviešu nacionālā komiteja. Šinī pantā skaidri pateikts, ka »... SS forsējis Bangerska priekšlikumu, kuŗu akceptējis arī Dankers. Pēc tam Rozenbergs paskaidroja, ka viņš pievienojas Latviešu nacionālās padomes un Nacionālās komitejas dibināšanai...«

Ribbentropa nostāja turpretim Nacionālās komitejas dibināšanas lietā bijusi negatīva, kāpēc viņš arī nevarēja pieprasīt 3 dienu laikā sastādīt t. s. »Potsdamas latviešu atbrīvošanas komiteju«. (Skat. Kortkampfa ziņojumu 383. lapp.)

Berlīnē, 1945. g. 8. februārī

Šis ziņojums nodots RSHA — Amt III*
 vadītājam SS-Standf. Dr. Eich'am

Dienesta atzīme

Attiecas uz: Latvijas politiskā izveidošana nākotnē

2. februārī augstākais SS un policijas vadītājs Kurzemē, SS-Gruppenführer's Dr. Behrends's aicināja SS-Obersturmbannführer'u Dr. Buchardt'u un SS-Sturmabführer'u Kortkampfu uz apspriedi. Gruppenführer's Behrends's paziņoja, ka:

- a) SS-Reichsführer'am uzdota civiļās pārvaldes vadība Kurzemē līdzšinējā Reichskommissar'a Koch'a vietā,
- b) Gruppenführer's Behrends's Reichsführer'a SS uzdevumā veikt šo uzdevumu. Šai sakarā viņam bijusi apspriede ar Staatsminister'u Lammers'u un viņš saņēmis arī norādījumus no SS-Reichsführer'a.

Gruppenführer's Behrends's domā uzticēt pārvaldes organizēšanu latviešu Gruppenführer'am Bangerskim, nekādā gadījumā neskarot vācu viedokli autonomijas vai patstāvības jautājumā, ja tāds nāktu no latviešu puses (... sich keinesfalls auf eine deutsche Stellungnahme zur Frage einer Autonomie oder Selbstständigkeit von lettischer Seite einzulassen). Ja tagad nāktu ar attiecīgu deklarāciju, tad tā pēc Gruppenführer'a Behrends'a domām būtu latviešu politikas pārstāvība, jo Vācija sakarā ar kara notikumiem nevarot atteikties no savām prasībām pēc Baltijas valstīm, līdz ar ko tā arī aizsteigtos priekšā politisko notikumu attīstības rezultātam nākotnē. (Acīmredzot šos norādījumus bija devis SS-Reichsführer's).

Sakarā ar kādu telefonisku pieprasījumu Dr. Brandt's no Feldkommandostelle paskaidroja, lai acumirkļi nenākot ar kaut kādu autonomijas vai patstāvības priekšlikumu.

Gruppenführer's Behrends's uzdevuma izpildi iedomājās šādi:

- 1) Vācu vadības grupa, kas komplektējas no dažiem pašreizējās civiļās pārvaldes pārstāvjiem un jauniem spēkiem, izstrādā vadlīnijas, kuŗās ietvertas arī armijas prasības.

* Pēc O. Freivalda Kurzemes cietoksnis II, 135.—139. lapp., red.

- 2) Ar latviešu pārvaldes iestādēm pastāv ciešs kontakts. Nodomi tiek saskaņoti. No vācu puses ar pārvaldes organiem tiešu iespaidošanu neizdara.
- 3) Visu apgabalu pakļauj armijas pārvaldei.
- 4) Politisku iemeslu dēļ pārvaldes pamatos neizstrādā projektorāta statūtu. Tomēr pārvalde jāizveido pēc projektorāta pārvaldes pieredzes.

II

Tālākās apspriedēs SS-Obersturmbannführer's Dr. Arlt's paskaidroja, ka Gruppenführer's Bangerskis iesniedzis SS-Reichsführer'am kādu priekšlikumu, kuŗu SS-Reichsführer's laikam varēšot akceptēt. Viņš vismaz nezīnot, kādi iemesli tam varētu nostāties pretī. Priekšlikums saturēja četrus pamatpunktus (Padomju 1941. g. aneksijas neatzīšana, Latvijas atzīšana par patstāvīgu valsti pēc kara, nekavējošu latviešu civilās pārvaldes un Nacionālās padomes resp. Nacionālās komitejas iecelšanu). Šo paskaidrojumu Dr. Arlt's deva latviešu Oberführer'a Silgaiļa klātienē, tā kā pārrunas šķita nelietišķas. Vienlaicīgi Dr. Arlt's paskaidroja, ka Rozenbergs paredzējis 5. febr. latviešu pārstāvju apspriedi, lai viņus uzaicinātu dibināt komiteju.

III

6. februārī SS-Obergruppenführer's Berger's Gruppenführer'a Bangerska, Oberführer'a Silgaiļa, Standartenführer'a Sparmann'a, Obersturmbannführer'a Dr. Arlt'a, Hauptsturmführer'a Miller'a un prof. von Mendes klātienē uzdeva latviešiem dibināt Nacionālo komiteju un izveidot civilo pārvaldi Kurzemē. Attiecīga SS-Reichsführer'a pavēle esot dota.

IV

Gruppenführer's Bangerskis, izpildot uzdevumu, veicis sekojošo:

- a) Ielūgumu nosūtīšana aptuveni 50 latviešiem uz pirmo Latviešu nacionālās padomes sanāksmi Drēzdenē 15. februārī ar sekojošu tekstu no ģenerāldirektora Dankera puses: »Latvijas zemes pašpārvalde ar Vācijas valdības piekrišanu ievadījusi Latviešu nacionālās komitejas izveidošanu, kuŗai piekristu uzdevums pārņemt latviešu valstiskās

dzīves patstāvīgu veidošanu un latviešu tautas interešu pārstāvību. Nolūkā sastādīt šo komiteju, Latvijas zemes pašpārvalde lūdz Iūs kā locekli piedalīties šīs Nacionālās padomes darbā. Latviešu nacionālās padomes pirmā sanāksme notiek Drēzdenē 1945. g. 15. februārī. Zemes pašpārvalde Jūs lūdz pēc iespējas, vēlākais līdz š. g. 15. febr., pieteikties pie Latviešu nacionālās padomes organizācijas biroja vadītāja Drēzdenē.

Latviešu zemes pašpārvaldes pirmais
ģenerāldirektors.

(Šis teksts nav saskaņots ne ar vienu vācu iestādi).

- b) To Zemes pašpārvaldes latviešu ģenerāldirektoru saskaņošana, kas piekrīt nodomam šo uzdevumu uzticēt ģen. Bangerskim.
- c) Bangerska runas izstrādāšana, kas paredzēta, tikko Nacionālā komiteja viņu būs pilnvarojusi.
- d) Sanāksmes norise: pirmais ģenerāldirektors Dankers sauks Nacionālo padomi, sniegs paskaidrojumu par Zemes pašpārvaldes darbības izbeigšanu, izteiks priekšlikumu un lūgs ģen. Bangerski ievēlēt par Nacionālās komitejas šefu, tad lūgs Bangerski uzņemties latviešu interešu pārstāvību ar zvērestu Nacionālai padomei.
- e) Bangerskis paredz Nacionālo komiteju sastādīt no pieciem locekļiem. No civilās puses viņam ieteikts šeit izmantot Leģiona virsniekus un par pēdējo ģenerālsekretāriem latviešus no civilā sektora. Nacionālās komitejas sastādīšanu veiks, vadoties no sekojošiem redzes viedokļiem, un tās sastāvā līdzās civīlistiem ietilps karavīri:

- 1) Vadītājs Bangerskis (tieslietas),
- 2) Oberführer's Silgailis (Leģions),
- 3) ? (Standartenführer's Plensners vai Vītols no laikr. »Tevija«),
- 4) Oberführer's Skaistlauks (iekšlietas, policija),
- 5) Andersons (līdzšinējais Lauksaimniecības ģenerāldirektors — finances, tautas labklājība, bēgļu lietas, saimniecība, satiksme).

Par ģenerālsekretāriem līdz šim paredzēti — bij. ģenerāldirektors Zvejnieks (tieslietas) un Miežis (finances). Nacionālās padomes sastādīšanai Bangerskis centies uzaicināt darboties līdzī visus valsts patstāvības laikmeta pārstāvjus no visiem politiskajiem novirzieniem, lai rastu visu latviešu virzienu atbalstu.

V

7. februārī kļuva zināms, ka min. Rosenberg's uzdevis ģenerāldirektoram Dankeram paziņot vārdus, kas paredzēti Latviešu nacionālās komitejas sastāvā. Dankeru instruēja, lai viņš, tāpat kā 1944. g. decembrī, uzņemtos starpniecību Bangerska »priekšlikuma no Leģiona puses« nodošanā Rozenbergam.

VI

1945. g. 8. febr. apspriedē SS-Hauptamt'ā (piedalās SS-Obersturmbannführer's Dr. Arlt's, Turmann's un Staube no Austrumu ministrijas, SS-Sturmabführer's Kortkampf's, SS-Hauptsturmführer's Millers) Dr. Arlt's situāciju raksturoja šādi:

- a) Ārlietu ministrs savu iesniegumu par Nacionālajām komitejām Baltijas tautām saņēmis returnētu ar atzīmi: »Vadonis par tām neinteresējas«. Dr. Kleist's izteicies, ka Ribbentrop's šai virzienā neko neuzsākšot.
- b) Ar SS-Obergruppenführer'a Berger'a piekrišanu Dr. Arlt's 7. febr. vakarā apmeklējis ministru Rosenberg'u viņa dzīvoklī. Rosenberg's vispirms izrādīja absolūti noraidošu nostāju. Viņš paskaidroja, ka viņa politiskos nodomus Austrumos galīgi samaitājuši Reichskommissar'i. Viņš pats iesniedzis pavisam citus priekšlikumus un sev arī nav izraudzījies apzīmējumu »Reichsministrs ieņemtajiem Austrumu apgabaliem«. Vadoņa pavēle izšķīrusi citādi. Materiāli esot viņa rīcībā, un īstenaajā brīdī viņš tos publicēšot. Dr. Arlt's aizrādījis Rosenberg'am uz nepieciešamību izvirzīt Baltijas tautām kādu politisku mērķi, sevišķi veļoties apstākļi, ka, SS-Reichsführer'am pārņemot civilo pārvaldi Kurzemē, pavērusies vienreizēja iespēja vācu politiskiem mērķiem dot acīm redzamu izteiksmi. Rosenberg's pārmeta, ka SS atkal visu veicis viens pats, viņu nepieaicinot. Dr. Arlt's paskaidroja, ka viņš pie tā tad esot vainojams, bet viņš latviešus ielūdzis uz pārrunām, kad

Rosenberg's uzaicinājis paziņot latviešu priekšlikumus. Tad gan SS forsēja Bangerska priekšlikumu, kuŗu akceptējis arī Dankers. Pēc tam Rosenberg's paskaidroja, ka viņš pievienojas Latviešu nacionālās padomes un Nacionālās komitejas dibināšanai, kā arī akceptēja priekšlikumu par sanākumi Drēzdenē 1945. g. 15. februārī.

- c) SS-Hauptamt's (Dr. Arlt's) kopā ar Turmann'u Drēzdenē sagatavos šo sanākumi. Paredzēti Gauleiter'a Matschmann'a apsveikumi un Gruppenführer'a Behrends'a kā SS-Reichsführer'a un eventuāli Dr. Kleist'a kā Ārlietu ministrijas pārstāvja uzrunas. Sagatavo dažādo vācu valsts iestāžu (Lammer's SS-Reichsführer's, Obergruppenführer's Lorentz's, Berger's, ģenerālfeldmaršals Keitel's resp. Guderians, Schörner's, Rendulitz's) un ģermānisko zemju un komiteju telegrammas. Ielūdz igauņus un lietuviešus.

VII

Pēc tam, kad Dr. Kleists paskaidroja Gruppenführer'am Bangerskim, ka Ārlietu ministrija nepiedalīšoties Nacionālās komitejas nodibināšanā, Bangerskis paskaidrojās, ka viņš šo lietu vairs tālāk nevirzīšot. Dr. Arlt's tad ietekmējis Gruppenführer'u Behrends'u, lai tas izlūdzas ar zibens tāļsarunu no SS-Reichsführer'a Vadoņa (Hitlera) pilnvaru Nacionālai komitejai.

Paraksts: (Kortkampf)
SS-Sturmbannführer.

DAŽUS MĒNEŠUS PIRMS KAPITULĀCIJAS

(Ap 1944./1945. gadu miju, nedaudz mēnešus pirms Vācijas kapitulācijas, latviešu cīņa par savām politiskajām tiesībām — par vēlu un tikai ārēji — iegāja it kā jaunā posmā. Bieži esot aizņemtam Berlīnē ar šīs cīņas novadīšanu līdz kādam konkrētam mērķim, ģen. Bangerska galvenās rūpes joprojām piederējušas Leģionam, un to nosta vēl ievērojami pieaugusi pēc Latvijas nacionālās komitejas nodibināšanās, kad tai vajadzēja sākt darboties Kurzemē jau tuvās katastrofas priekšvakarā. Vispārējo ainu šajā posmā raksturo šeit sniegtās laika liecības no ģenerāļa sakārtotā materiālu kopožuma, red.)

Slepeni

Latviešu SS brīvpr. leģiona

Liepājā, 1944. g. 31. decembrī
Nr. 2/sl.

Stāba priekšniekam
virspulkvedim Silgailim

Generalinsp. der Lett.
SS-Freiw. Leg.
Eing. 9.I 1945
Nr. 38/D

Nosūtot dienesta atzīmes par manu izbraucieni uz VI SS korpusu 21.—23.XII, lūdzu Jūs izpildīt sekojošo:

1. Pavēles projektā Leģionam ievietot kā 16. armijas komandiera pateicības rakstu, tā ieroču SS vienības goda lapas noraksta attiecīgu izvilkumu.
2. Darīt iespējamo, lai saziņā ar 15. divīzijas stābu nokārtotu vēstuļu apmaiņu starp 15. divīzijā esošiem karavīriem un viņu piederīgiem Kurzemē. Nav pielaižams tāds stāvoklis,

ka citās daļās Vācijā dienšie kaŗavīri var sarakstīties ar saviem tuviniekiem, bet 15. divīzijas kaŗavīri ne.

3. Sakarā ar 19. divīzijas komandiera izteiktiem pārmetumiem, ka viņa vienību kaŗavīri tiekot aizturēti Vācijā, resp. 15. divīzijā, pārrunāt ar Oberf. Obwurzer'u un Martin'u — vai nebūtu iespējams noskaidrot, cik tad īsti virsnieku, instruktoru un kareivju, kas bijuši 19. divīzijā, atrodas viņa kaŗaspēka vienībās. Tāpat noskaidrot, kādus kursus beigušie 19. divīzijas kaŗavīri nav nosūtīti atpakaļ uz savām vienībām, bet paturēti Vācijā.
4. Noskaidrot, vai no Ersatzrekrutendepot ir iespējams tuvākā laikā sagatavot 500 cilvēku papildinājumu 15. divīzijai, ieskaitot arī jau 19. divīzijā dienējušos, kas minēti 3. punktā. Pozitīvā gadījumā paziņosim par to Streckenbach'am, lai sūta viņiem pakal, un lai tad pati divīzijas vadība ar korpusa vadību izlīdzina pretišķības papildinājumu jautājumā.
5. Arī 19. divīzija pretendē uz 900 bijušiem darbavīriem, kuŗi bija pie 15. divīzijas. Vēlams noskaidrot, kā šie vīri pašreiz sadalīti pa kursiem un kā viņus paredzēts izmantot. Nebūtu taisnīgi atstāt tikai 15. divīzijai šo izcilus materiālu.
6. Pie Ersatzgruppendepot pulku sastādīšanas būtu vēlams paredzēt vienu pulku priekš 15. un otru priekš 19. divīzijas, bet jāievēro, ka 15. divīzija pašreiz ir pilnā sastāvā, kurpretim 19. divīzijai papildinājumu vajadzēs vairāk nekā, varbūt, viens Ersatz pulks varēs dot. Tātad viss sastāvs abos pulkos sākumā gandrīz būs jāparedz priekš 19. divīzijas. Pašreizējais 19. divīzijas sastāvs ir šāds (klāt ir):

	<i>virsn.</i>	<i>instr.</i>	<i>kar.</i>	
42 kājn. pulkā	55	307	951	
43. — —	62	301	1011	
44. — —	50	236	788	
Fizilieru batajonā ..	16	94	358	(taktiskā ziņā pakļauts 44.p.)
15. artil. pulkā	54	300	1245	
19. — —	64	285	1074	

Kopā 301 1523 5427

Pēc saraksta skaitās vairāk, bet kaujas sastāvs mazāks par pievesto. Šeit nav uzskaitītas dažādas aizmugures vienības un 106. kājnieku pulks, kuŗu komandē majors Stūpnieks un kuŗš sastādījies no 2. un daļēji no 5. robežapsardzības pulka, kā arī no dažām citām vienībām.

Tāpat pagaidām 19. divīzijas sastāvs diezgan liels, bet 15. divīzijas artilērija jāatskaita nost.

7. Uzdodiet sameklēt un pārtulkot Lāčplēša kara ordeņa statūtus, lai ar attiecīgu rakstu varētu iesniegt vācu iestādēm ar ierosinājumu atļaut tos piemērot dzīvē un šos ordeņus piešķirt.

Generālis R. Bangerskis

*Piezīmes Detmoldas archīvā
1951. g. aprīlī*

(Kā ģen. Bangerskis savās dienesta atzīmēs 388. lapp. min, viņš nav uzskaitījis gluži visu 19. div. sastāvu, kuŗš — pēc kādām šeit sniegtām vēlākām atzīmēm par visu latviešu kaŗavīru skaitu Kurzemē — bijis daudz lielāks. Bet arī šeit minētais skaitlis 1945. gada marta beigās ievērojami pārsniegts — arī ar Kurzemē saņemto papildinājumu vienībām. Skat. arī Bangerska mūŗa atmiņu IV sējumu, red.)

1945.

Janvāris 15.I.45.

Kurzemē skaitās 17.800 kaŗavīru, no tiem:	
19. divīzija (pēc 20.11.44. datiem)	10.350
Korpusam pakļautie sapieŗi u. c. . .	900
Polijas bataljoni	1205
Būvbataljoni	2552
Gaisa spēku izpalīgi	1000
Vācu vienībās, dažādi	1785

Der Reichsführer SS	Berlin-Wilmersdorf, 24.2.1945
SS-Hauptamt Amtsgruppe D 15	Westfälische Str. 1 — 5
Oststelle	K./Dr.G. Geheim

Betr.: Ihr Schreiben vom Febr. 1945 an den Reichsführer-SS

An den
 Generalinspekteur der Lett. SS-Freiw. Legion,
 SS-Gruppenführer und General der Waffen-SS
 R. Bangerskis,
 in Berlin
 Hotel Adlon

Gruppenführer!

Nach Vortrag hat der Reichsführer SS entschieden:

1. Ein lettischer Verbindungsführer zum OKL General für ausländisches Personal wird abgestellt, damit auf diese Weise eine gewisse Übersicht über die in der Luftwaffe eingesetzten Letten erreicht wird. Es wird um baldmöglichste Nennung des geplanten Verbindungsführers gebeten.
2. Der Zusammenfassung der Bau-Bataillone unter dem Höh. Pi. Kdr. 3 zu einem Regiment wird zugestimmt. Die Durchführung wird der Generalinspektion der Lett. SS-Freiw. Legion überlassen.
3. Die Unterstellung der lett. Polizei-Bataillone unter das VI SS-Freiw. A. K. hält der Reichsführer jetzt, nachdem SS-Gruppenführer Behrends zu seinem Beauftragten in Kurland ernannt worden ist, nicht für notwendig.
4. Insgesamt wünscht der Reichsführer SS, dass eine möglichst weitgehende Zusammenfassung der z. Zt. überall verstreuten Letten angestrebt und so eine Ordnung in diese Verhältnisse gebracht wird. Durch Schaffung der Sammelstelle für versprengte lettische Soldaten in Neubrandenburg (Meckl.) wird auf dem militärischen Sektor der gewünschte Zustand vorbereitet. Für weitere Anregungen in dieser Richtung wäre ich dankbar.

Heil Hitler! Ihr Ihnen sehr ergebener

Dr. Arlt

SS-Obersturmbannführer

Dienesta atzīme
1945. g. 12. martā, Liepājā

Pie SS-Reichsführer'a pilnvarnieka un pilnvarotā ģenerāļa Kurzemē SS-Gruppenführer'a Behrends'a plkst. 16 ierodas Latviešu nacionālās komitejas prezidents un Latviešu SS brpr. leģiona ģenerālinspektors grupenfīrers Bangerskis ar stāba pirmo ģenerālstāba virsnieku šturmбанfīreru Medni, bet plkst. 16.30 — Nacionālās komitejas ģenerālsekretāri Andersons un Miezišs un ģenerālprokurors Zvejnieks. Apspriedē ir klāt SS galvenās pārvaldes sakaru virsnieks SS-Hauptsturmführers Müller's, Austrumzemes augstākā SS un policijas vadītāja sakaru virsnieks pie ģenerālinspektora SS-Obersturmführer's Tänzler's un ģenerālinspektora stāba adjutanta a. p. i. obersturmfīrers Vairogs.

Grupenfīrers Bangerskis: Pēc līdzšinējām pārrunām un vakardienas apmeklējumiem rodas jautājums — vai uzdevums, kāds piekrit Nacionālajai komitejai, nebūs par smagu. Tādēļ gribu lūgt jūsu padomu. No vienas puses — nav skaidrs, kādas kompetences būs Nacionālajai komitejai, no otras puses — kaŗaspēka prasības var būt par lielām.

Latviešu nacionālās komitejas tapšanas gaita šāda. Zemes pašpārvalde iesniedza Austrumu lietu reichsministrijai — un es, kā ģenerālinspektors, SS hauptamtam — attiecīgu ierosinājumu. Ģenerālis Berger's teica, ka patlaban esot īstais laiks dibināt tādu komiteju. Arī ģenerālim Dankeram bija minēts kaut kas līdzīgs. Otrreiz ierados pie ģenerāļa Berger'a kopā ar ģenerāli Dankeru un nolasīju deklarāciju, kādu biju paredzējis nolasīt sanāksmē, kas komiteju ievēlēs. Lūdzu ģenerāli Berger'u uzlikt rakstam savus iniciāļus. Viņš atbildēja, ka lietas izšķiršana neatkarājoties no viņa, bet iesniegums tiekot nosūtīts SS reichsfīreram, kuŗš iepazīšoties ar manu rakstu. Kādu pusstundu pirms izbraukšanas uz Potsdamu Dr. Arlt's pateica, ka reichsfīrers pilnībā piekritis manai deklarācijai, tikai norādījis, ka nosaukums būtu jāliek — Brīvības komiteja. Es biju lūdzis atbildi tāpēc, lai pats nekļūdītos un neievestu nesaprašanā savus kolēģus un komiteju. Starp citu, deklarācijā minu, ka mums nav visas Latvijas teritorijas, tauta daļēji izbēgusi, un ir lielas saimnieciskas grūtības. Mēs nevaram uzskatīt, ka esam sasnieguši to, par ko domājam un cīnamies. Galvenais — cīnīties pret boļševismu par brīvu, neatkarīgu Latviju, kā tas minēts SS haupt-

amta izdotajā uzsaukumā 15. divīzijai. Visās sarunās esmu licis saprast, ka mūsu Nacionālo komiteju nedomāju kā Zemes pašpārvaldi otrā izdevumā. Ar šiem vārdiem es pasaku, ka mūsu komitejai nevarētu būt mazākas kompetences nekā agrāk bija Zemes pašpārvaldei, bet daudz, daudz plašākas. Tātad — pēc manas saprašanas — mums jābūt lielākām iespējām darīt visu, kas var nākt par labu cīņai un fronteī. To Zemes pašpārvalde nevarēja darīt. Tomēr arī Zemes pašpārvaldei bija zināmas pilnvaras, starp citu, arī iesaukšanas lietās; tātad tā varēja izdarīt mobilizācijas. Vakar tika runāts par iesaukšanām — iesaukt tos gadus, kuŗi savā laikā bija nolemti un vēl citus. Lai to varētu izdarīt, Komitejai jābūt plašākām tiesībām. Ja tā prasa upuru, tad kaut kas jādod tautai. Ja man būs jārunā ar tautu, jāatbild tautai, tad es gribētu atbildēt uz visiem konkrētiem jautājumiem, kas varētu rasties sakarā ar Komitejas darbības uzsākšanu un darbības pārņemšanu. Tieši saskaroties ar faktiem, jāprasa, kādas iespējas mums būs darboties. Man šķiet, ka mums būtu jākārtoti visi tie jautājumi, kas neskar tieši militāro sfairu. Militārajā plāksnē man ir ģenerālinspektora tiesības, ko neesmu nekad par ļaunu, bet tikai par labu izlietojis.

Attieksmē uz tieslietām gribētu lūgt, lai Zvejnieka kungs visus jautājumus noskaidrotu pie grupenfīrera vai pie viņa norādītās personas — par tiesu kompetenču noteikšanu un tiesu darbības atjaunošanu.

Tas pats finanču lietās. Lai varētu sākt organizēt pārvaldes aparātu un pieņemt darbiniekus, jāzina, kādas funkcijas varēs pārņemt.

Kas attiecas uz lauksaimniecības jautājumiem, tur lieta vienkāršāka, jo vēl darbojas agronomiskie biroji, apriņķu vecākie un pagastu vecākie; te aparāts ir zināmā mērā uz vietas, tikai darbinieki jāorganizē un jāpilnvaro.

Attieksmē uz pārējām iestādēm jāzina, ko un kā varēs pārņemt no civilās pārvaldes, ko un kā noorganizēt.

Tātad, stājoties tieši pie praktiskā darba, gribējās noskaidrot vēl dažus jautājumus. Darbs ir ļoti grūts, atbildība ļoti liela; tādēļ būtu vieglprātīgi sākt kaut ko darīt, nezinot, par ko šis darbs var izvērsties.

Ģenerālprokurors Zvejnieks: Kopš 8. oktobra tiesu darbība nonākusi chaosā; nav ne tiesu, nedz tiesnešu. Šinīs 5 mēnešos apstākļi drusku grozījušies, prāti nomierinājušies, var atkal ķer-

ties pie tiesas lietām. Mēs varam rēķināties tikai ar esošo personāla sastāvu. Varētu ienaidnieka neokupētā zemē ierīkot vienu apgabaltiesu un miertiesas. Domāju, ka principiāli pret to nevarētu būt iebildumu. Vēl darbojas pāris notāru, ar tiem varētu zināmu laiku iztikt. Ir pāris izmeklēšanas tiesnešu, lai varētu virzīt uz priekšu krimināllietas. Negribu cietumus pārpildīt. Nezinu, vai tur nav ļaudis, kuŗu lietas tiesa varētu nokārtot ātrākā laikā un ar to atslogot cietumus. Jāpārbauda arestētie, kas apcietināti starp oktobri un tagadējo laiku, kad tiesas nedarbojās. Sakarā ar visu to rodas tehnisks jautājums: kādi būtu pirmie soļi, kas jādara vispirms.

Gruppenführers Behrends's: Vispirms atbildēšu principiāli. Vēl esmu zināmās grūtībās. Austrumu ministrija īpašumus, vērtības, tiesības un tiesu spriešanas nozari man pašam vēl nav nodevusi. Bet ir ceļā pilnvara civilās pārvaldes vicešefam Mathiessen'am, ka viņš var man nodot visu minēto. Tātad praktiskā ziņā visu to tiesību nodošana, kuŗas man pašam jāpieņem, uz laiku vēl atkarīga no šīs pilnvaras. Bet es esmu ar Mathiessen'a kungu jau vienojies, ka man tiks nodots viss, kas Kurzemē piekrīt Austrumu ministrijai. Tātad es jau varu ar jums runāt, lai gan domāju, ka oficiālais nodošanas termiņš būs 1. aprīlis; tas būtu ļoti izdevīgs termiņš, jo tad notek budžeta gads un jānotiek norēķiniem.

Tagad tehnisks jautājums. Termiņš nav tik svarīgs; man jābūt skaidrībā par pamatprincipiem. Te mans viedoklis ir šāds: visu, ko jums varēšu dot, neaizkarot vācu intereses (jo es šeit esmu vācu interešu aizstāvis), to es varu nodot. Vācu intereses tagad, kara laikā, aprobežotas ar frontes prasībām. Politiski skatoties, tās ierobežotas ar gādību, lai nenotiek kaut kas, kas vērsts pret Vāciju. Tā kā mēs par šiem jautājumiem runājam principā, tad gribu asi formulēt un noskaidrot, kas vērsts pret vācu interesēm, kaut arī pasīvi. Minēšu piemēru, ko zinu no Eiropas dienvidaustrumiem. Tur vienmēr darīja tā: vietējās iestādes solīja ar visu tikt galā pašas; vācu pārvalde ļāvās pieņemt, bet pēc tam saņēma no apriņķu un pagastu vecākajiem rakstus, ka tie nespējot pildīt to, ko uzņēmušies. Es to saku tikai kā piemēru, lai uzsvērtu, ka tagad nav nozīmes šeit kaut ko izpildīt formāli, — te viss jāveic sadarbības garā. Arī latviešu civiliedzīvotājiem mūsu kopējā cīņā ar savu iekšējo nostāju jāpielāgojas vācu interesēm. Domāju, ka robeža ļoti

skaidra un to nevar atbīdīt atpakaļ; vismaz no manis to nevar prasīt, jo es šeit esmu, lai sargātu vācu intereses. Šī robeža ir minimālais un arī maksimālais, ko jūs no manis — kā no kārtīga vācieša — varat prasīt; ja es solītu vairāk, tad es nebūtu kārtīgs vācietis, un jūs man nevarētu ticēt.

Runājot par tiesām, jāsaka, ka es turos pie ieskata, ka latvietis pakļaujams latviešu tiesām. Gribētu dot pēc iespējas plašu tiesu spriešanas iespēju. Bet te ir divas praktiskas robežas. Pirmā — vai jūs jau varat pārņemt tieslietas, vai jums ir vajadzīgie spēki; otra robeža — ko lai dara ar latvieti, kas noziedzas pret vācu interesēm, piem. spiego, pretdarbojas centrālajai bandu apkarošanai? Tur jādarbojas piekritīgai vācu tiesai, jo jautājums — vai kāds ir spiegojis un ar to noziedzies pret kara vešanu — pie jums, varbūt, izskatās citādi nekā pie mums. Tur var būt strīds. Principā es jums došu tiesu tiktāl, cik varēšu dot.

Pēc mana ieskata tā ir skaidra šķirošana. Es šodien mēģinu iedzīvoties jūsos un gribu saprast, ko jūs no manis varat prasīt. Es lūdzu to, ko jums solu, nepadarīt par tirgošanās objektu. No tieslietām došu visu, ko varēs dot, izņemot lietas par noziegumiem pret vācu interesēm. Par to visu vēl pārrunāsim sīkāk.

Pirmajā laikā man vēl būs jābalstās uz pāris vecajiem darbiniekiem, jo esmu šeit jauns un visu vēl nezinu. (Ģenerālprokuroram Zvejniekam:) Ceru, ka šinī ziņā esmu jums atbildējis.

Ģenerālprokurors Zvejnieks: Jā, pateicos. Jūsu pieminētā robeža pastāvēja jau arī visus trīs okupācijas gadus.

Gruppenfīrers Behrends's: Ja jūs nebūtu prasījuši savas tiesas, tad būtu prasījis es: ja tiesā citas tautības tiesneši, tas atstāj sliktu iespaidu. Uzskatu šo jautājumu par nokārtotu.

Gruppenfīrers Bangerskis: Mums vēl nav likvidēta Sevišķā karatiesa pie Leģiona ģenerālinspektora stāba. Tur paši tiesājam tos, kas izvairījušies no iesaukšanas. Tur ir bijuši arī trīs nāves spriedumi; no tiem divi apstiprināti, viens nē, jo notiesātā bija sievietē. Tātad arī mēs esam sargājuši frontes intereses.

Gruppenfīrers Behrends's: Finanču lietas man ir grūtākā nozare sekojošu iemeslu dēļ. Es pats neesmu finanču lietpratējs. Es pašlaik aplēšu, kāda manta šeit vēl vispār ir, un cik tālu šī manta atbild par visas Austrumzemes garantijām. Mana prasība Austrumu ministrijai ir (to lūdzu neizpaust), lai Kurzemē esošo mantu Austrumu ministrija man nodod brīvu no garantijām,

kuņas kādreiz uzliktas visai Austrumzemei. Es pārņemšu mantas tikai ar šeit esošajiem aktīviem un saistībām. Gribru, lai Austrumu ministrijā neteiktu, ka nekā nevar nodot Nacionālajai komitejai tādēļ, ka visai mantai jāatbild par emitētajiem — laikam — 2 miljardiem RM.

Es gribru sākt jaunu laikmetu. Uzņēmumos sež kuņaspēks. Kuņi uzņēmumi kļuvuši par tiešiem kuņaspēka uzņēmumiem, tos bruņotie spēki nedos. Kas tādi nav, tos varam dot. Kaut norēķināšanās novilcinātos, es gribētu uzņēmumus jums nodot lietošanā, lai tikai jūs tos dabūtu savās rokās.

Tie visi ir atsevišķi jautājumi, kuņus nevaru ar jums noskaidrot, jo neesmu lietpratējs. Tos kārtos Dr. Künzel's, Dr. Vorrat's, Busch's, Dr. Nickel's. Man jāpatur daži darbinieki no agrākajiem, kas pazīst līdzšinējos apstākļus. Ko šinī nozarē varēšu dot, to došu; bet cik tas būs, to vēl nevaru pateikt. Turvākās dienās sēdēs kopā un sāksim aplēst, neatkarīgi no tā, kā es būšu ticis skaidrībā norēķinos ar Austrumu ministriju.

Varbūt jūs izteiksities, vai varat pārņemt saimnieciskās nozares līdz zināmām robežām, lai nekaitētu fronteī, resp. Vācijai.

Generālsēkretārs Mieziš: Gratulēju kollēgu Zvejnieku, ka viņš ar jūsu palīdzību tik gludi nokārtojis savu lietu. Redzu, ka ir patiesa griba uzsākt istu jaunuzbūvi. Nacionālajai komitejai būs jāpārņem tas, kas trīs gadus jau piederējis latviešu Zemes pašpārvaldei. Bet komitejai tā grūtība, ka tai savs darbs būs jāuzsāk ar daudz mazākām tiesībām. Viens no mūsu uzdevumiem ir — tautas materiālā stāvokļa glābšana. Mums būtu ļoti smagi tās kompetences, kas mums līdz šim bijušas, saņemt atpakaļ ļoti sašaurinātā veidā. Jūsu attēlojums mums dod uzticību, ka mēs nodarbosimies ne ar noārdīšanu, bet ar valsts dzīves uz-būvi.

Gruppenfīrers Behrends's: Jūs teicāt, ka jūs mazāk saņemšot atpakaļ nekā jums bijis. Tas atkarīgs no apstākļiem. Jūs saņemsit atpakaļ minimālo robežu. Es gribru vairāk, — es negribru tik vien, lai jūs šeit kaut kā eksistējat, bet gribru, lai mēs kopā sastrādājam un kopā ceļam, lai kopīgi varētu dzīvot pēc pašu vēlēšanās. Es formulēju asi, bet asumi būs jānogludina. Tas ir tāpat kā ģimenē, kur divi brāļi: tiem katram sava vēlēšanās, bet ģimenes kopības labā tie rīkojas tā, lai ģimene neizjuku. Mana vēlēšanās ir, lai tas, kas savā laikā trīs gadus bijis par

robežu, būtu minimālā robeža. Ko es jums jau tagad varēšu dot, nekaitējot fronteī un tēvijai, esmu gatavs dot. Jūs man, varbūt, vaicāsīt — kādēļ? Es personīgi tuos pie ieskata, ka katra liela jauna vienība var tikt radīta ne tad, kad viens otru nospiež jūgā, bet tikai ar kopīgu darbu. Ja mēs ķersimies vispirms pie tām lietām, kuŗās varam uzreiz saprasties, un strīdīgās lietas atliksim, tad garantēju, ka īsā laikā diezin vai vairs būs kāds punkts, par ko strīdēties. To varu atbildēt uz jūsu iebildumu, ka jūs mazāk saņemsit nekā bijis. Es no savas puses gribu strādāt godīgi, lai panāktu labo sadarbību.

Gruppenführers Bangerskis: Ja grupenführers Behrends's vēl nekā nav pārņēmis un nevar nodot, tad diezin vai ir vērts sestdien to ceremoniju taisīt?

Gruppenführers Behrends's: Viss akts bija domāts kā grupenführera Bangerska apsveikums. Pašlaik var rīkoties divējādi: vai nu grupenführeru apsveikt tagad un pēc tam pasludināt tikai jaunās sadarbības principus, vai tagad atteikties no lielās apsveikšanas un lielo valstsaktu rīkot, tikko būsīm skaidrībā par atsevišķiem jautājumiem, t. i. tai acumirkli, kad būsīm spējīgi nodot pārvaldi un kad jau iepriekš būsīm vienojušies par personām un detaļām. Otrā gadījumā būtu jāpropagandē iedzīvotājiem, ka notiek atsevišķas sarunas par pārņemšanu. Man pašam nav nekādu iebildumu pret apsveikšanu atklātā veidā operā, jo tur var pateikt, kādi ir mūsu sadarbības pamatprincipi, ka mēs nekavējoties uzsākam atsevišķas sarunas un visu nodosim visdrīzākajā laikā. Viss sarīkojums bija iedzīvotāju vēlēšanās apsveikt grupenführeru, bet šai gadījumā arī kaut kas jāpasaka iedzīvotājiem.

Gruppenführers Bangerskis: No manas puses pateikšana būtu grūtāka. Es runā nevaru atkāpties no mūsu deklarētā principa, ka mēs cīnāmies par Latviju, par Latvijas patstāvību, kopā ar vācu kaŗavīriem. Tas man jāpasaka, tāpat arī par mūsu tiesību atzišanu. Es gribētu grupenführeru Behrends'u iepazīstināt ar saraksti, kas bija mūsu lietas pamatā. Lielvācijas valdības pārstāvis, aktā apsveicot Komiteju, teica zīmīgus vārdus: Jums jāzina, ka grupenführera Bangerska pārvaldībā pāriet Kurzeme. Arī grupenführeram Behrends'am tur bija veltīti vārdi. Baidos, ka līdz sestdienai man nebūs skaidra visa tā pārvaldes pārņemšanas lieta. Tauta jau tagad skatās drusku ar neuzticību; skatās, ka mēs šo lietu varbūt varam pasliktināt, nevis uzlabot. Tauta

klausīsies ar abām ausīm — vai būs otra Zemes pašpārvalde, tas pats, kas bijis, vai kaut kas cits. Agrāk Rīgā arī vajadzēja strādāt kā vienā ģimenē, tomēr tas nebija tas, kas domāts tagad.

Generālsekretārs Miezis: Lai arī man atļauts teikt dažus vārdus par vispārēji principiālām lietām. Savstarpējās attieksmēs starp vācu militāro un civilo pārvaldi no vienas puses un latviešiem no otras ir pārāk liels lūzums, lai šo lūzumu, šo pārkartojumu varētu sevī uzņemt un aptvert. Ģenerāldirektora amatā esmu tikai vienu gadu, no tā atkrīt 5 mēneši, kurus pavadījām Berlīnē. Septiņos mēnešos notika diezgan daudz Zemes pašpārvaldes stāvokļa uzlabošanā ārēji: Pašpārvaldei deva zināmas tiesības un tiesību paplašinājumus, tā drīkstēja apstiprināt spriedumus, uzstādīt un apstiprināt savu budžetu, pārņēma revīzijas lietas u. t. t. Bet kad nonāca pie izpildīšanas, un es iesniedzu Neuendorff'a kungam pirmo budžeta projektu, tad viņš teica: »Tas ir rakstīts skaisti, bet jūs sapratīsiet, ka tās ir tīrās ārišķības.« Un es saņēmu iebildumus pie budžeta uz 13 lappusēm, kur bija, piem. norādīts, ka tādām un tādām mazām ierēdnim paredzēto 135 RM mēnesī vietā jāmaksā 125, ka svītrojami 6000 RM senatnes pētišanai, svītrojamas algas pagastu vecmātēm. Tātad uz papīra tiesības bija paplašinātas, darbā vēl vairāk ierobežotas.

Tas bija agrāko attieksmju pamats. Ja tagad nāk liela pārgrozība, tad mēs to uzreiz nevaram sagremot.

Gruppenfīrers Behrends's: Es esmu šeit kā SS reichsfīrera pārstāvis, un man jācinās ar neuzticību, kas visos iezagusies, un tas man nākas ļoti grūti. Par to darbību, ko es šeit reprezentēju, jūs teiksiet: ko viņš ar to grib? — jo tā tieši diplomātijas laukā ir ļoti reta. Jauns ir jau tas, ka jūs pirmo reizi taisat politiku ar SS reichsfīreru. Es nesolu vairāk kā varu dot, bet tikpat labi es arī teikšu, ka nevaru pildīt visu, ko jūs prasat, ja jūs prasīsiet par daudz. Es zinu, ka tas viss vēl ļoti nepierasts, ka jūs pieejat ar vislielāko neuzticību. Varu teikt, lai cik jums grūti pārņemt, tikpat man grūti nodot, jo es nezinu, kas par triecieniem var nākt pēc tam. Vācijā vēl strīdas par to, ko nodot, bet SS reichsfīrera domas ir tālu priekšā. Es garantēju, ka visu runāšu ar jums atklāti. Es grupenfīreram Bangerskim saku: Sāksim strādāt. Tādā veidā SS reichsfīrers radīja savu pozīciju Vācijā: Viņš strādāja, un pilnvaras nāca vēlāk pašas no sevis. To pašu

darīsim mēs — rādīsim faktus; kara beigās pie visām sarunām svarīgi būs tikai fakti, līgumus var vienmēr slēgt vēlāk.

Zinu, ka tas viss jums vēl jauns, bet lūdzu par visu ar mani bieži pārrunāt. Es šeit nerunāju kā diplomāts, bet kareiviski: Ja ko saku, tad to arī daru. Lūdzu to pateikt arī jūsu līdzstrādniekiem. Sakiet visiem, ka nāk kaut kas jauns. Lietišķie pamatprincipi nevar grozīties, personāls — jā. Es varētu, piem., tiesas lietas padarīt par lielu sarunu priekšmetu un strīdēties 7 dienas. To es negribētu. Tādu rīcību ņemiet par pamatprincipu un atmetiet savu neuzticību.

Ģenerālsekretārs Miezis: Es gribētu personīgi ieteikt svinīgo atklāšanu neatlikt, jo mēs nevaram tik ātri nokļūt pie lielas, skaidras programmas, kāda būtu, ja jau šodien, varbūt, notiktu kādas nodošanas un viss jau būtu kārtībā. Bet tādā gadījumā būtu viens sliktums — mēs tad varam palaist gažām ļoti sekmīgas propagandas rezultātus, kur propaganda pieder pie kapošanas. Būtu vēlams aktā ar zināmu svarīgumu dokumentāriski nodot zināmas tiesības. Tā tika darīts pirms dažiem gadiem, kad lauksaimniekiem atdeva atpakaļ īpašumus. Bet te pieder arī zināma skaidrība, kas nodomāta kā gala rezultāts. Jaunā ģimene var sastāvēt no ļoti tuviem radiem un arī tālākiem, kam var būt arī pašiem sava galva. Dažādām tautām ir dotas dažādas tiesības un izrādīta dažāda apiešanās — Ģenerālgubernāturā, Protektorātā, Slovakijā. Nevar teikt, ka latviešu tauta, ja neskaita atsevišķus gadījumus no bandītu puses, būtu izrādījusies neuzticama. Jāsaka, ka līdz pat pēdējam laikam — 1944. g. vidum — visas dienesta vietas reichskomīsāriātā un ģenerālkomīsāriātā katram cilvēkam taisni no ielas bija pieietamas bez posteņiem un caurlaidēm. Tas apstiprina konstatējumu, ka mūsu tautai bija dāvāta liela uzticēšanās, un ka nav bijuši nekādi starpgadījumi, kas vācu civīlpārvaldei būtu bijis jānožēlo. Tātad visa tauta visumā baudīja zināmu uzticību. Ceru, ka ar to ir pierādīts, ka visa tautas masa ir bijusi vācu tautai uzticama. Dažu cilvēku lolotās cerības, ka Gustavs Adolfs ar savu armiju nāks pār jūru un dibinās ziemeļu bloku, kur saskatāma Latvijas nākotne, ir tukšas fantazijas, ar kužām mūsu ļaudis nav nopietni rēķinājušies. Bet atgūt saimniecisku un kultūralu patstāvību — pēc tā esam dzinušies, dzenamies un dzīsimies. Ja mēs to nedarītu, tad nebūtu latvieši.

Gruppenführers Behrends's: Es tikai tad varu runāt ar jums, ja

jūs esat nacionāli latvieši. Citi visi atkrīt, vai nu tie būtu germanofili, rusofili, frankofili, anglofili vai citi. Arī germanofili atkrīt, jo viņu politika nav godīga. Es taču kā vācietis nevaru būt arī letofils. Jūs esat tautiski apzinīgi latvieši, kam jācīnās par savu kultūru un patstāvību.

Generālsekretārs Mieziis: Iepriekšējā apspriedē grupenfīrers Behrends's teica, ka mūsu centieni pēc neatkarīgas Latvijas neesot realizējami, jo tad varot rasties stāvoklis, ka brīvas tautas pārstāvji uzskatīs sevi par tiesīgiem uzsākt tiešas sarunas ar Angliju un Ameriku.

Grupenfīrers Behrends's: To neesmu teicis; pārpratumš var būt radies tulkojuma dēļ. Es nevaru šodien teikt, ka Latvija ir neatkarīga, jo tādu paskaidrojumu man nav tiesības dot. Ja es ar Nacionālo komiteju apejos tā, it kā tā būtu valdība, tad tas ir cits jautājums. Bet ko no manis prasīja, nebija manās kompetencēs. Es nevaru deklarēt Latvijas neatkarību. Es teicu, ka cīņa ir par Latvijas neatkarību; tas man ir pats par sevi saprotams. Es to lietu tā uzskatu un rīkojos, bet es nevaru teikt, ka Nacionālā komiteja ir jau valdība, jo tad es melotu tautai. Jo citādi tai būtu savi ārzemju pārstāvji, tā varētu slēgt līgumus u. t. t. Tā es to formulēju. Es neesmu Vācijas ārlietu ministrs, es nevaru pasludināt Latvijas neatkarību.

Generālsekretārs Mieziis: Tik tālu mūsu vēlēšanās pašlaik nevar iet, stāvoklis to neatļauj. Jo tad mēs nonāktu pretrunā ģenerāļa Bangerska deklarācijai, ka mēs esam ciešā militārā saistībā ar Vāciju. Tas ir tas, ko mēs uz savu risku esam ievietojuši savā memorandā un deklarācijā. Tur ir divi jautājumi: muitas ūnija un militārā savienība. Es mēģinu iedomāties, ka es būtu otra puse un ko tad varētu no mums prasīt.

Grupenfīrers Behrends's: To no manis prasīja, bet es to jau biju sagaidījis. Teicu, ka mēs cīnīsimies par neatkarību. Es brīnos, ka grupenfīrers Bangerskis mani nepareizi sapratis. Tas nebūs bijis pareizi pārtulkots. Strīds bija tikai par to, vai lai es paskaidroju, ka Latvija ir patstāvīga valsts. Tā nav Latvijas valsts vadība. Es tikai rīkojos, it kā vestu sarunas ar otru valsti.

Generālsekretārs Mieziis: Tas ir iemesls, kādēļ grupenfīrers Bangerskis šaubās, vai viņš varēs pārvaldi realizēt. Pilsētā jau runā: ieradies Bangerskis vai Dankerskis, bet tas jau ir pilnīgi vienlga. Tas ir anekdots, lai pateiktu, ka viss paliek pa vecam, ka tauta nekā jauna nesagaida.

Gruppenführers Behrends's: Mums acumirkli jāreķinās, ka tauta tā teiks. Bet svarīgs ir gala efekts, kas no mūsu sadarbības iznāks. Tagad mūsu abu uzdevums ir rādīt tautai, ka tās doma ir maldīga.

Generālsekretārs Miezijs: Mūsu vēlēšanās ir, lai būtu pārņemšanas akts, lai mēs varētu sākt darboties. Bēglu lieta vēl nav nokārtota, Vācijā mums nav nekādu līdzekļu. Šeit mums bija 31 milj. RM, kas nodotas reichskomisāriātam kā aizdevums. Ja mums šeit līdzekļi būtu, tad bēgļiem pensionāriem nebūtu jāsaņem 30 — 40 RM mēnesī.

Mēs esam pateicīgi Reichsführer'am par to, ka varējām dibināt savu Nacionālo komiteju, un arī par to, ka varam ar jums tik atklāti runāt. Bet jaunais pārvaldes orgāns, kas nodibināts 20. februārī, nevar kopš tā laika būt pazudis. Ja mēs tagad teiksim, ka līdz 1. aprīlim nevaram darboties vairāk kā vienīgi sarīkot operā svinīgu suminājumu, tad tauta būs dusmīga.

Gruppenführers Behrends's: Ja rīt atnāktu Dr. Künzel's un Nickel's, jūs viņiem kā mani līdzstrādniekiem varētu visu izklāstīt un sākt sadarboties. Tad, varbūt, jau nākošo dienu laikā nāksim pie praktiskiem rezultātiem. Tad es uzņemšos paskaidrot, ka jūs to un to dabūsit. Ļoti gribu jums palīdzēt, gribu savu prestižu likt darbā. Teikšu abiem minētajiem kungiem, ka viņi darbojas ne kā civilās pārvaldes vīri, bet kā mani līdzstrādnieki. Es gribētu, lai tauta kaut ko arī redz.

Es sarunājos ar grupenfireru Bangerski par principiem, un noraidu starplaikā sarunas par sīkumiem. Katram līdz šim esmu teicis: nogaidiet, kamēr grupenfirers būs šeit. Negribu kādai lietai pieiet ar aizspriedumiem, tādēļ personīgi nevaru par visu sīkāk runāt. Bet ja mēs no 100 sīkumiem varam 10 nokārtot, tad lai iet.

Ceru, ka jūs mani sapratāt. Lūdzu paskaidrot grupenfireram notikušo pārpratumu, it kā es būtu noraidījis domu, ka jums jācinās par savu neatkarību.

Gruppenführers Bangerskis: No līdzšinējiem piedzīvojumiem visās lietās man jāsaaka, ka man ir bažas. Varbūt lieta ies, kamēr te būs grupenfirers Behrends's, ar ko var sastrādāt. Bet ja nav pamata, nav bāzes, ja viss jādibina tikai uz labām attieksmēm un grupenfirers aiziet, tad viss var būt vājā. Mums ir liela formāla atbildība un uzdevumi, bet var izrādīties, ka nav līdzekļu to pildīšanai, ka vācu valdība kaut ko neatļauj. Esmu vienmēr

centies izvairīties no tā, ka būtu jāsaka — mēs nevaram nekā darīt. Otrkārt — mūs, varbūt, sagaida ļoti grūtas dienas, un nu jāzina, kas varēs palīdzēt grūtības novērst. Varbūt es teikšu, ka nevaru pildīt savu uzdevumu, grupenfīrers Behrends's arī nevarēs palīdzēt, bet tauta domās — ja es esmu pārvaldnieks, tad man par visu jāgādā. Grūtā brīdī, varbūt, mēs skatīsimies viens uz otru, gaidīdami rīcību. Man nav nekādu transporta līdzekļu, ar ko izvest boļševiku apdraudētos iedzīvotājus. Tie visi ir tādi jautājumi, kas man dažreiz neļauj gulēt.

Grupenfīrers Behrends's: Personāla pārmaiņas var notikt, starpība tikai tā, ka vietā nāks atkal reichsfīrera vīrs. Es šeit nesēžu kā Behrends's, bet kā reichsfīrera vīrs. Tātad personāla pārmaiņa politiskas pārgrozības nenesīs. Jautājumā par skaidrību arī es gribu gādāt — un pēc iespējas drīz — skaidrību; praktiski daudzos sīkumos mēs vēl tik drīz netiksīm skaidrībā. No principa — nekaitēt fronteī un Vācijai — nevar atkāpties. Ja Latvija būtu pilnīgi latviešu rokās, tad lieta būtu skaidra. Tagad lietas ir sarežģījušās, un tās atšķetināt būs ļoti grūts darbs. Rezultātam jābūt reālam un tādām, kas dod iespēju propagandēt tautai, ka te neviens neļaujas izmantoties svešām interesēm, bet gan cīnās par Latviju. Mums kopīgi jāuzceļ Eiropa. Tas skan kā fraze, bet tas ir domāts nopietni.

Generālprokurors Zvejnieks: Gribu vēl atgriezties pie faktiem. Triju gadu okupācijas laikā sabiedrībā ar vāciešiem mēs esam vienmēr apstrīdējuši to, ka Latvijas ieskaitīšanai Krievijā it kā būtu nozīme. Mēs visu laiku gaidījām noteiktu atbildi, bet tā nebija skaidra. Ja aktā, kas drīzumā sarīkojams, neko nevar paskaidrot par neatkarību, vai tad nevar paskaidrot vismaz to, ka vācieši Latvijas ieskaitīšanu padomju sistēmā nevar uzskatīt par notikušu.

Grupenfīrers Behrends's: Par to Berlīnē daudz debatēts. Vardonis nevienā vietā nav atzinis Latvijas okupāciju no krievu puses. Ir deklarēts, ka Vācija neatzīst krievu okupāciju; no tā jāsecina, ka Latvija eksistē kā 1940. g.

Generālprokurors Zvejnieks: Tādas deklarācijas mums ļoti trūkst.

Grupenfīrers Behrends's: Es domāju, ja šī secinājuma nebūtu, tad neviens pār to nekluptu. Bet ir tā, ka 1) es tādu paskaidrojumu nevaru dot, jo neesmu ārlietu ministrs, 2) vai no vadoņa

nav prasīts par daudz, tagad ieņemt stāvokli jautājumā, formulēt lietu, kas viņam nemaz neeksistē.

Ģenerālprokurors Zvejnieks: Varbūt to varētu publikai paskaidrot?

Gruppenfīrers Behrends's: Tas padara lietas grūtas. Neslēgsim līgumus. Kas grib slēgt līgumus, tas grib piekrāpt. Arī es esmu jurists. Es negribu ar jums slēgt līgumus, bet radīt faktus.

Tagad runāsim gluži saprātīgi. Es saku pēdējo reizi un gribu atkārtot: vairāk nekā nav noticis kā tas, ka pēc vadoņa pavēles SS reichsfīrers pārņem civilo pārvaldi. Priekš jums lietišķi tas nav nekā grozījies. Par šīm lietām es ilgi runāju ar SS reichsfīreru. Dabūju pavēli tagad taisīt jaunu politiku. Es brīvpātīgi jums devu mazo pirkstiņu. Mēs mēģināsim ar jums sākt jaunu politiku. No šī mazā fakta jūs tagad gribat panākt pilnīgu atrisinājumu, ko es nespēju dot. Ka tautā radušās pārāk lielas cerības, tā nav mana vaina, bet gan pārāk rožainas propagandas vaina. (Sal. arī 383. lapp. Kortkampfa ziņojumu, red.)

Šeit radušās domas, kuŗas nav iespējams realizēt. Ir notikusi maza propagandas kļūda. Mēs drusku dodam, bet tikai faktus. Propagandistiski tas grūtāk formulējams. Mums šeit kā politiķiem jāuzņemas dažas nepatīkšanas, ja mēs gribam sasniegt mērķi. Bet mērķis ir abu tautu kopēja dzīve Eiropas kontinentā. Tādēļ es lūdzu atturēties no jau uzstādītiem jautājumiem. Galīgo atrisinājumus mēs nevaram rast. Ja mēs Kurzemē radīsim faktus, tad uz to pamata varēsim kopēji realizēt Latviju.

Ģenerālsekretārs Miezijs: Ja gribam palikt pie faktiem, tad gribētos norobežotus faktus. Zemnieks nesapratīs, ka viss atgriežas uz 1940. g. 17. jūnija stāvokli, jo viņš priekš sevis nekā nejūt. Bet ja viņam saka, ka rīt būs sēde, kur visus lauksaimniecības īpašumus deklarēs par denacionālizētiem bez iesniegumiem no viņa puses, tad tas viņam rādīs, ka viņš savās šaurajās robežās atgriežas pie stāvokļa, kāds bija agrāk, pirms 1940. g.

Gruppenfīrers Behrends's: Par šo lietu var runāt. Es pats to nevaru izšķirt, bet likšu priekšā reichsfīreram. Es tur šo jautājumu atbalstīšu. Iesniedziet man konkrētu priekšlikumu. Bet nevar zināt, cik ātri to varēs izdarīt. Mēs aizkarsim vienu jautājumu pēc otra un pakāpeniski radīsim skaidrību.

Gruppenfīrers Bangerskis: Tagad praktisks jautājums: vai aktu rīkot tūlī vai ne?

Gruppenfīrers Behrends's: Lieku priekšā sekojošo: jau rīt jūs

abi (ģenerālprokuroram Zvejniekam) ar Dr. Küntzel'u sāciet pārrunāt kādus jautājumus; kādus — atstāju jūsu ieskatiem. Svarīgi tādi, kas iedarbojas propagandistiski. Bet ja par kādu problēmu nevar tūlīt vienoties, tad lūdzu neatteikt, ka nav nozīmes tālāk runāt, bet šo jautājumu atlikt; darbības gaitā noskaidrosies arī tas. Būtu labi, ja līdz sestdienai varētu par kādām lietām vienoties. Varbūt var aktu arī atlikt uz pirmdienu vai otrdienu. Būs ļoti iespaidīgi, ja šinī dienā varēsīm izdarīt kaut ko līdzīgu valsts aktam. Grupenfīrers Bangerskis man stādīs priekšā savas Komitejas vīrus un apriņķu vecākos, es stādīšu priekšā savus jaunus apriņķu komandantus. Tās ir mazas propagandistiskas lietas. Tad tauta redzēs, ka kaut kas jau notiek. Var atsaukties uz lietām, par kuņām jau panākta vienošanās, un teikt, ka lietas turpināsies tādā pat garā.

Grupenfīrers Bangerskis: Ja man līdz sestdienai neierodas mani Komitejas locekļi — kaŗavīri, tad nevarēšu Komitejas locekļus stādīt jums priekšā, un akts būs jāatliek.

Grupenfīrers Behrends's: Tas ir būtisks jautājums. Starp citu, gribu atzīmēt, ka vēl netiek lietots mans jaunais titulis. Es esmu SS reichsfīrera pilnvarnieks un pilnvarotais ģenerālis Kurzemē, bet ne augstākais SS un policijas vadītājs.

Dosim presei ziņu, ka jau notikusi sakaru uzņemšana, un pārvalde pāriet uz jautājumu izlemšanu. Ziņas presei būs jādod ik pāris dienas.

Ģenerālsekretārs Andersons: Svarīgākie uzdevumi mūs sagaida taisni saimniecībā. Es gribu uzņemt sakarus ar jūsu norādītām amatpersonām, ar Dr. Nickel'u. Valsts sekretārs Racke Berlīnē runāja par iespējām pabarot Kurzemi un kaŗaspēku. Mums paskaidroja, ka stāvoklis Kurzemē tik grūts, ka tā pati vairs nespēj kaŗaspēku pabarot; kaŗaspēks saņemšot pārtiku no Vācijas, bet mums jā rūpējoties par civiliedzīvotāju apgādi. Nupat saņēmu ziņas, ka pagastu lauksaimniecības vadītāji ņem lauksaimniecības raţojumus vairāk nekā agrāk. Iedzīvotāji uztraucas, ka lauksaimniecības vadītāji steidzoties izsaimniekot zemi, pirms to pārņem Komiteja. Otrkārt man ziņoja, ka dots rīkojums »Turības« materiālos līdzekļus nodot organizācijai »Vienība«. Tā ir ļoti svarīga lieta. »Turība« ir liela organizācija, to gribam uzturēt arī turpmāk. Man vēl nav pilnīgu ziņu par šo akciju; es tikai gribu no jums rīkojumu, lai pārņemšana pagaidām nenotiek.

Gruppenführers Behrends's: Uzņemiet sakarus ar Dr. Nickel'u un runājiet par šo lietu. Par visām šīm lietām nerakstiet lielus ziņojumus, bet uzņemiet sakarus ar attiecīgajiem lietpratējiem. Lūdzu jūs uzticēties, ka darišu visu, ko varēšu. Mēs visu izdarīsim, tikai nezaudēsim pacietību, ja viena vai otra lieta ķeras. Ticu, ka latviešu lietas nokārtojums kļūs par piemēru.

Reichsführers runāja par Brīvības komiteju. Arī oficiālajā rakstā ir minēta Brīvības komiteja. Biju ļoti izbrīnējies, pēc vienas vai divām dienām dzirdot latviešus sakām, ka laikraksts melojot, saukdams Komiteju par Nacionālo komiteju. Saņēmu ģenerāļu Dankera un Bangerska runu novilkumus — arī tur minēta Nacionālā komiteja. Ja nu Komiteja nokristīta par Nacionālo, tad lai arī paliek Nacionālā.

Gruppenführers Bangerskis: Mums norādīja laikrakstos nesaukties par pagaidu valdību, bet par Nacionālo komiteju. Pusstundu pirms izbraukšanas uz aktu Dr. Arlts pateica, ka reichsführers vēlējis, lai būtu Brīvības komiteja. Tad jau bija par vēlu kaut ko grozīt, jo visos rakstos jau bija minēta Nacionālā komiteja. Nebija arī laika Nacionālai padomei šo lietu pārrunāt un pārlemt.

Generālsekretārs Miezis: Paskaidrošu, kā viss notika, jo es strādāju līdzī pie akta sagatavošanas. Bija jālikvidē Zemes pašpārvalde un jādibina Nacionālā komiteja. Mēs par šo lietu norunājām ar ģenerāli Dankeru. Es sagatavoju iesniegumus, runas, jaunās organizācijas pamatprincipus — visos tika lietots nosaukums Nacionālā komiteja un Nacionālā padome. Pusstundu pirms mūsu izbraukšanas dabūjām Dr. Arlt'a norādījumu — saukties par Brīvības komiteju. Mēs teicām, ka pēdējā brīdī grozījums nav iespējams un runu nevar citādi nolasīt. Domājām, ka Kurzemes pārstāvji nāks ar attiecīgu priekšlikumu. Laika bija maz un telpas par šauru, delegāti nevarēja sapulcēties. Aiz tehniskiem iemesliem nevarējām pieņemt nosaukumu grozīt. Materiāli bija izdoti laikrakstiem jau agrāk, tādēļ laikrakstos bija rakstīts savādāk. Nepatikami tas, ka lai gan Nacionālajā padomē piedalījās 19. divīzijas un Kurzemes delegāti, laikraksti rakstīja, ka latviešu bēgļi Vācijā dibinājuši Brīvības komiteju. Tagad mēs izskatāmies kā emigrantu valdība. Minēto iemeslu dēļ bija jāpaliek pie tagadējā nosaukuma. Ja būs vajadzīgs, tad labvēlīgākos apstākļos sasauksim Nacionālās padomes sēdi un nosaukumu grozīsim.

Gruppenführers Behrends's: Vēl vakar presē ir norādījums par Brīvības komiteju. Dankera runa tautā rada pārāk lielu optimismu. To darbu vēl nevar realizēt; pirmā kārtā vajag novērst neuzticību un pārpratumus. Ja jums liekas, ka kaut ko daru nepareizi, tad pateiciet.

Gruppenführers Bangerskis: Ne presē, ne citādi nevaram nosaukumu grozīt. Lai to varētu — jāsasauc jauna Nacionālās padomes sēde.

Apspriede beidzās plkst. 19.25.

Virsliecinants Vairogs

SATURA RĀDITĀJS

<i>Trešā sējuma ievadam</i>	5
---------------------------------------	---

I daļa

LEĢIONA VADĪBA	7
<i>Augstākais komandējošais sastāvs</i>	9
<i>Generālinspektora stābs</i>	14
<i>Dienesta atzīmes</i>	22

II daļa

PAŠPĀRVALDE PĀRŅEM IESAUKŠANU	61
<i>Izšķirīgās sēdes</i>	63
<i>Akts universitātes aulā</i>	67
Generāļa Dankera runa	67
Generālinspektora runa	71
<i>Latviešu sabiedrības nostāja</i>	80
Sabiedrisko darbinieku iesniegums	84
Vēl viens iesniegums	87
<i>Mobilizācijas</i>	96
Daži chronoloģiski dati	102
Sarunas ar vācu vadību. Iesniegumi	108
Pārskati par iesaukšanu un zaudējumiem	133
<i>Gaisa spēku palīgdienests</i>	139
<i>Darba dienests</i>	146
<i>Gādība par apcietinātajiem</i>	147
<i>Gādība par iedzīvotājiem</i>	162
<i>Volchova</i>	168
<i>Dienesta atzīmes</i>	171
Kāda ģen. Bangerska atzīme	204
Latviešu kaņavīriem	205
<i>Aizsargu organizēšana</i>	206
<i>Zemes pašpārvaldes protokoli</i>	210
<i>Daži Nirnbergas prāvas dokumenti</i>	224

III daļa

LATVIEŠU CIŅA PAR SAVĀM TIESĪBĀM	237
<i>Latviešu ciņa par savām tiesībām</i>	239
Leģiona ģenerālinspekcijas iejaukšanās	242
Dienesta atzīme	244

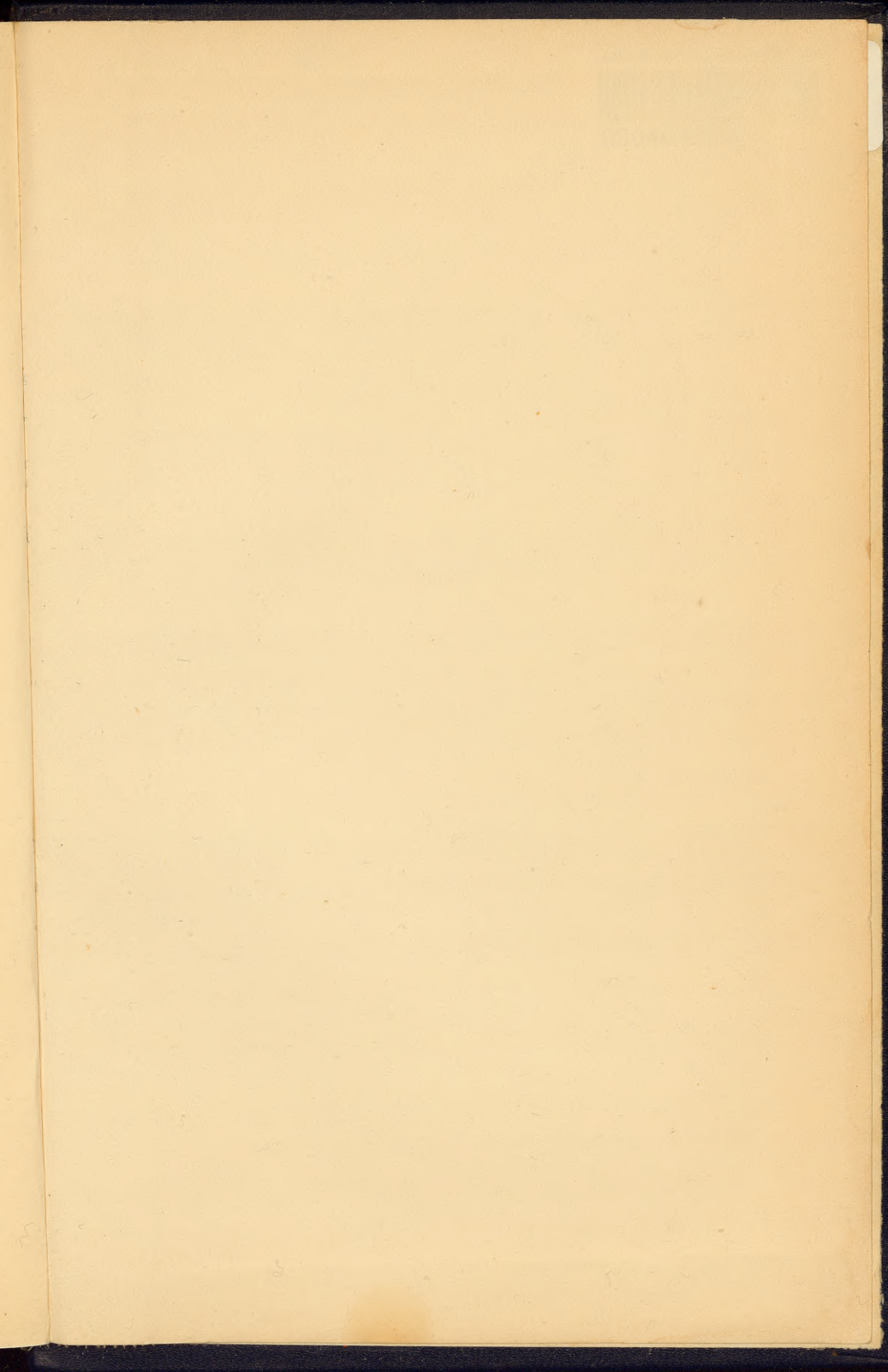
<i>Mēģinājums sastādīt latviešu valdību</i>	250
Ministra Alfreda Rozenberga nostāja	255
Prasība pēc centralizētas pārvaldes	264
<i>Laika liecības</i>	269
<i>Gādība par latviešu spēku apvienošanu</i>	276
<i>No Liepājas uz Dancīgu</i>	283
<i>Gādība par būvpulkiem</i>	290
<i>Prasība dot noteiktu mērķi</i>	296
<i>Mudinājumi cīņai un apzinīgumam</i>	300
<i>Stāvoklis 1944. gada beigās.</i>	306
Pašpārvaldes iesniegums Rozenbergam	309
<i>Stāvoklis Kurzemē</i>	317
Piezīmes iesniegumam SS reichsfireram	317
Materiāli iesniegumam	320
<i>Prasība atzīt Latvijas suverēnitāti</i>	325
Jauns iesniegums Himmleram	325
Priekšdarbi LNP sasaukšanai	336

IV daļa

LATVIJAS NACIONĀLĀ KOMITEJA	343
<i>Latvijas nacionālās komitejas dibināšanas akts Potsdamā</i>	344
Latvijas pagaidu satversmes principi	348
Nacionālās komitejas deklarācija	352
Latviešu tautas vieta Eiropā	356
Apsveikumi nacionālajai komitejai	357
<i>Kāda apsūdzība</i>	362

V daļa

LOKS NOSLEDZIES	369
<i>Polijas galvenās direkcijas likvidācija</i>	371
<i>Kā patiesībā bija</i>	380
<i>Dažus mēnešus pirms kapitulācijas</i>	388
Dienesta atzīme 1945. g. 12. martā Liepājā	392

\$5.60

601-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304046036

